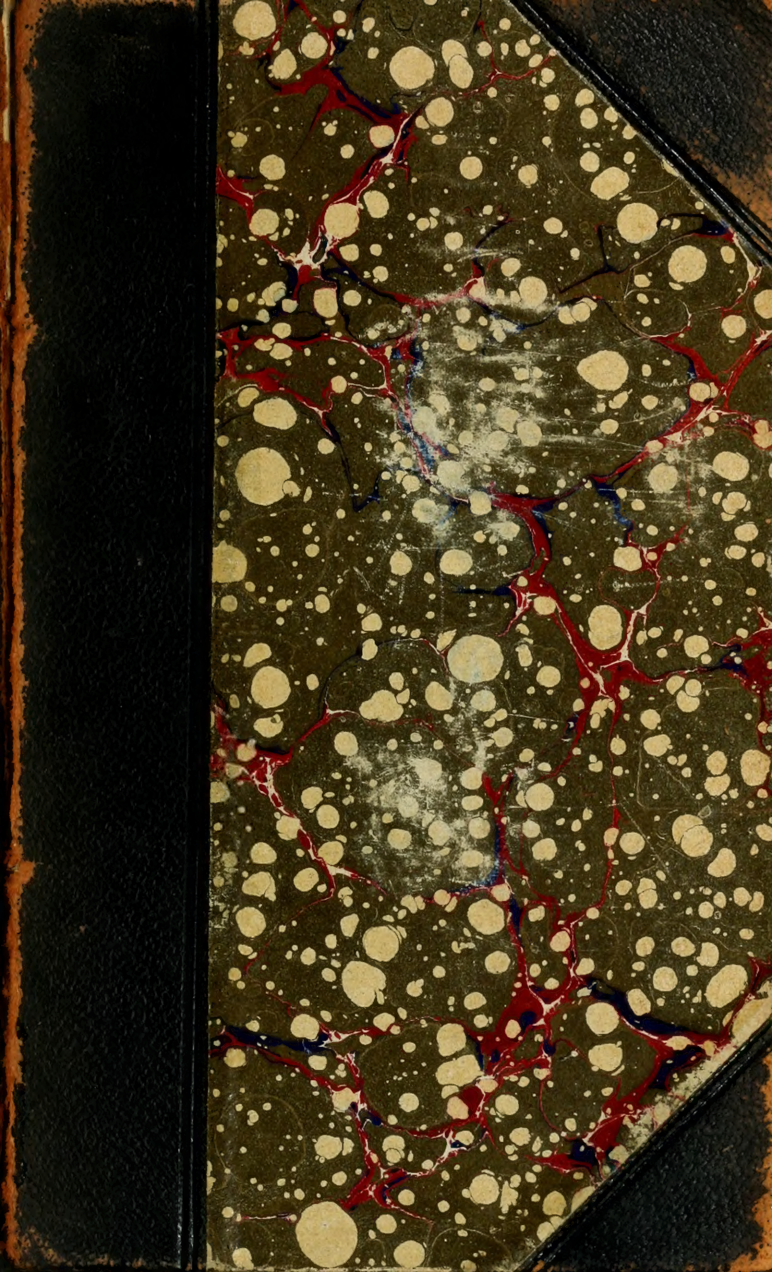

Digitized by the Internet Archive
in 2009 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/operaomniaquaegr07orig

LGr
O69L

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ
ΤΑ
ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

ORIGENIS
OPERA OMNIA

QUAE

GRAECE VEL LATINE TANTUM EXSTANT

ET

EJUS NOMINE CIRCUMFERUNTUR.

Ex variis Editionibus et Codicibus manu exaratis, Gallicanis, Italicis, Germanicis et Anglicis collecta, recensita atque annotationibus illustrata, cum vita Auctoris et multis Dissertationibus

Ediderunt

CAROLUS ET CAROL. VINCENT. DE LA RUE

Presbyteri et Monachi Benedictini e Congregatione S. Mauri.

Denuo Recensuit Emendavit Castigavit

Carol. Henric. Eduard. Lommatzsch

Philos. Dr. Theolog. Licent. ejusdemq. in Seminar. Viteberg. Professor.

TOMUS VII.

Berolini 1837.

Sumtibus Haude et Spener.

(S. J. Joseephy.)

ORIGENIS

in

Epistolam Ad Romanos

Commentariorum

Pars II.

Ex

Nova Editionum Parisiensium

Recognitione

Cum

Integro

Utriusque Ruaei Commentario

Selectis Huetii Aliorumque Virorum Observationibus

Edidit

Carol. Henric. Eduard. Lommatzsch

Philos. Dr. Theolog. Licent. ejusdemq. in Seminar. Viteberg. Professor.

27964

Berolini 1837.

Sumtibus Haude et Spener.

(S. J. Joseephy.)

PROLEGOMENA.

Quum in hac secunda Parte Commentariorum Origenis in ep. ad Romanos eandem, quam in parte priori, normam secutus sim, et quum libri hujus moles praeter spem meam atque exspectationem nimis accreverit, ea tantum, quae Rufinus et Ruaeus his Commentariis praefixerunt, in fronte hujus Tomi ponenda esse visa sunt.

Rufini [1]) Presbyteri Praefatio in explanationem Origenis super epistolam Pauli ad Romanos, ad Heraclium.

Volentem me parvo subvectum navigio oram tranquilli litoris stringere, et minutos de Graecorum stagnis pisciculos legere, in altum, frater Heracli, laxare vela compellis, relictoque opere, quod in transferendis Homiliis Adamantii [2]) senis habebam, suades, ut nostra voce quindecim [3]) ejus volumina,

---

[1]) Cfr. Opp. Orig. ed. de la Rue Tom. IV. p. 453., edd. Merlini Tom. III. fol. CXXXII. — Edd. M. in fronte habent haec verba: „Divi Hieronymi presbyteri praefatio" etc.

[2]) Edd. Merlini: senis Adamantii habebam.

[3]) Ita potiores Mss. (itemque edd. Merlini). Msc.

quibus epistolam Pauli ad Romanos disseruit, explicemus: in quibus ille dum sectatur Apostoli sensum, in tam profundum pelagus aufertur,[1]) ut metus ingens sit illuc eum sequenti,[2]) ne magnitudine sensuum, velut immanitate opprimatur[3]) undarum.[4]) Tum deinde nec illud adspicis, quod tenuis mihi est spiritus ad implendam ejus tam magnificam dicendi tubam. Super omnes autem difficultates est, quod interpolati sunt ipsi libri. Desunt[5]) enim fere apud omnium bibliothecas, — incertum sane quo casu —, aliquanta ex ipso corpore volumina; et[6]) haec adimplere, atque in Latino opere integram consequentiam dare, non est mei ingenii, sed, ut tu credis, qui haec exigis, muneris fortasse divini. Addis autem, ne quid laboribus meis desit, ut omne hoc quindecim[7]) voluminum corpus, quod Graecus sermo ad quadraginta fere aut eo amplius millia

---

vero Cod. Vallis — Clarac, et unus Cod. Regius, habent „decem." Sed juxta Cassiodorum legendum videtur: „viginti." R.

[1]) Libri antea editi (v. c. edd. M.): „effertur." Msc. unus Regius: „affertur." Male. R.

[2]) Ita potiores Mss. Editi vero (v. c. edd. M.), et Mss. quidam: „sequi." R.

[3]) Ita potiores Mss. Editi vero (e. c. ed. M. II.), et Mss. quidam: „opprimar (al. *opprimamur*) undarum." R.

[4]) Ita potiores Mss. Editi vero, et Mss. quidam: „undarum. Deinde ne illud quidem adspicis" etc. R. — Edd. Merlini: „undarum. Deinde nec illud adspicis" etc.

[5]) In quibusdam Mss. legitur: „Desunt enim fere (al. *paene*) apud omnium bibliothecas. Incertum sane quo casu aliquanta ex ipso corpore volumina subtrahantur, et haec" etc. Sed rectius ceteri Mss. et editi (v. c. edd. M.) ut in nostro textu. R.

[6]) In quibusdam Mss. (itemque in edd. M.) legitur: „et haec adimplere in Latino opere, et integram" etc. Sed rectius ceteri Mss. et editi ut in nostro textu. R.

[7]) Ita Mss. plerique, et editi (e. c. edd. Merlini). Ceteri vero Mss., alius: „decem," alii: „duodecim." R.

versuum produxit, abbreviem, et ad media, si fieri potest, spatia coarctem. Dura satis imperia, et tanquam ab eo, qui pondus operis hujus scire nolit, imposita. Aggrediar tamen, si forte orationibus tuis, quae mihi tanquam homini impossibilia videntur, adspirante Domino, possibilia fiant. Sed ipsum jam, si videtur, Origenem, qualiter praefationem suscepti operis dirigat, audiamus.

De [1]) Commentariis in epistolam ad Romanos.

Cum libris V. et VIII. contra Celsum suas in ep. ad Romanos lucubrationes memoret Origenes, certum est in hanc prius epistolam, quam contra Celsum, adeoque antequam finem imperandi faceret Philippus, eum scripsisse. Liquet etiam illud Opus fuisse elaboratum post ejus in Leviticum Homilias, quarum secundae meminit lib. IX. num. 1. Commentariorum in eandem epistolam. Porro cum judice Rufino istae Homiliae ex tempore pronuntiatae sint, nonnisi post annum Christi CCXLV. haberi potuerunt. Unde colligimus, quo tempore Commentarios in Matthaeum concinnabat Origenes, nempe circa annum CCXLVI. imperante Philippo, eodem etiam Commentaria in ep. ad Romanos eum adornasse. Eoque verisimilius illud eruitur, quod Tomo XVII. in Matthaeum suas in ep. ad Romanos explanationes recenseat, et lib. I. in ep. ad Romanos num. 5. de genealogia Salvatoris a Matthaeo relata promittat se fusius suo loco in sequentibus scripturum.

Cassiodorus Institut. divin. lect. cap. VIII. vi-

---

[1]) Cf. de hac Ruaei praefatione Opp. Orig. ed. de la Rue Tom. IV. paginas II. III. et IV.

ginti libros in hanc ep. ab Origene conscriptos refert. *Sancti Pauli prima omnium,* inquit, *et admirabilior destinata cognoscitur ad Romanos, quam Origenes viginti libris Graeco sermone declaravit.* Verum Rufinus, qui Heraclii impulsu eos Latinae linguae donandos suscepit, quindecim tantum enumerat in suae translationis prooemio: imo variant lectiones, et pro *quindecim*, ut legunt omnes editi, duo, quibus usi sumus, antiquissimi Codices, unus cathedralis ecclesiae Ebroicensis, alter monasterii Vallis — Clarae, habent alius *decem*, alius *duodecim.* Sed hic fortasse libros, qui sua aetate supererant, tantummodo denotat Rufinus; jam enim aliquot intercidisse testatur in praefatione ad Heraclium. Ut ut sit, deperdita de suo addidisse, totumque Opus ad mediam fere partem se contraxisse ibidem profitetur: et re ipsa, teste Cassiodoro ibidem, quo supra, ex viginti libris decem tantummodo confecit: *Quos tamen*, inquit, *supra dictus Rufinus in decem libros redigens, adhuc copiose transtulit in Latinum.* Adversus hanc audaciam excandescit Erasmus, nec immerito quidam Rufinum objurgarunt, quemadmodum ipse sibi objectum fuisse ait in peroratione suae translationis, quod suum potius, quam Origenis nomen hujus operis titulo non inscripsisset. Hinc enim fit, ut vix Origenem in Origene reperias, injuriamque Origeni illatam facilius deprehendes, si fragmenta quaedam lucubrationis hujus inserta Philocaliae cum Rufiniana conversione confligas.

Theophilus Salodianus, Ordinis Observantiae mendicantium divi Hieronymi professor, ex Cod. Msc. Phesulanae sui Conventus bibliothecae, qui Hieronymum interpretem in fronte praeferebat, hos decem libros primus sub Hieronymi Venetiis edidit anno MDVI. Hunc secuti Merlinus, Erasmus,

Genebrardus, Hieronymique Operum Basileenses editores anno MDLXXI., atque Philippus Labbaeus de Scriptor. eccles. Tom. II. pag. 145., ejus operis interpretationem Hieronymo itidem adscripserunt. Sed hanc Rufino esse tribuendam evidentissime probant tum Cassiodorus, tum Mss. nostri, tum ipsa Rufini peroratio, ubi ait se paulo post conversurum Clementis libros, quod a Rufino factum esse constat. Erasmus mangonii librarios insimulans, ad emtores alliciendos praetextum ab iis Hieronymi nomen arbitratur. Ast Huetius hanc Erasmi probabiliorem sententiam respuens, suam, cui minime assentimus, ita aperit Origenianorum lib. III. cap. II. sect. III. num. 15. „Cur Hieronymo tributa sit (haec interpretatio) Rufini astu et vafritie factum puto, qui ad declinandam facti invidiam, — male quippe audiebat Origenis nomen —, et in Hieronymum, a quo saepe Origenismi causa exagitatus fuerat, refundendam, nomen suum non apposuit, modestia factum simulans, quod malis artibus actum erat.“ Eadem ferme ait ejusdem sectionis num. 5., ubi de Homiliis in Josuam. Sed de his suo loco disseremus.

Praeter contractam illam et truncatam Rufini interpretationem, habemus Tomi primi non mediocre fragmentum in cap. Philocaliae 24., ac duas minores lacinias in Apologia Pamphili. Socrates histor. eccles. libr. VII. cap. 32. observat, Origenem in priori eodem Tomo latissime exposuisse, qua ratione Maria Virgo Deipara diceretur. Origenes ipse lib. V. contra Celsum num. 47. de circumcisione egisse se ait Commentariis in hanc ad Romanos epistolam. Sanctus Basilius libro de Spiritu sancto cap. 29. locum ex iisdem Commentariis refert his verbis: *αἱ ἱεραὶ δυνάμεις χωρητικαὶ τοῦ μονογε-*

νοῦς, καὶ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος θεότητος librum vero unde illum eruerit non notavit; sed eadem verba reperiuntur in interpretatione Rufini libri III. num. 8. Rursus Origenes Tomo XVII. in Matthaeum num. 32., plurima Commentariis suis in ep. ad Romanos a se dicta fuisse refert in hunc Apostoli contextum: „an ignoratis, [1]) fratres, — scientibus enim legem loquor —, quia lex in homine dominatur, quanto tempore vivit," etc. usque ad id: „si fuerit cum alio viro." Aliud quoque e Tomo IX. fragmentum nobis offert caput Philocaliae nonum. Denique Origenes iterum lib. VIII. contra eundem Celsum num. 65. dicit pluribus in varium sensum se tractasse de his versiculis: „omnis anima [2]) potestatibus praecellentibus subdita sit. Non est enim potestas nisi a Deo: quae autem sunt potestates, a Deo ordinatae sunt: itaque qui potestati resistunt, Dei ordinationi resistunt." Atque haec cum legitimum horumce Commentariorum auctorem Adamantium esse clarissime demonstrent, non dubitavit tamen novitius quidam scriptor heterodoxus hos ipsos in supposititiorum Origenis scriptorum seriem conjicere: a Gulielmo Perkinso delusus, qui eos male quidem a Rufino conversos scripsit, quod verissimum est, Origeni vero falso esse tributos neutiquam cogitavit.

Hactenus Rufinus et Ruaeus. Boni, si placuerit, consulat Lector, egomet ipse suo singula tempore accuratius pro viribus examinabo.

Scribebam Vitebergae, die XXVIII. mens. Maji a. MDCCCXXXVII.

---

[1]) Rom. VII, 1. 2. 3. [2]) Rom. XIII, 1.

Eduardus Lommatzsch.

ORIGENIS COMMENTARIORUM

IN

EPISTOLAM

BEATI PAULI APOST. AD ROMANOS

LIBER VI.

1. „Non[1]) ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ad[2]) obediendum desideriis ejus, neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato: sed exhibete vos Deo tanquam ex mortuis viventes, et membra vestra arma justitiae Deo. Peccatum enim vobis non dominabitur: non enim sub lege estis, sed sub gratia.“ In superioribus ait: „sicut[3]) regnavit peccatum in morte.“ Nunc autem non dixit: non ergo regnet peccatum in morte; sed ait: „non[4]) ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ad[5]) obediendum desideriis ejus:“ docens per[6]) hoc, sedem quandam et regnum peccatum habere in cor-

[1]) Rom. VI, 12. 13. 14.

[2]) Sic Mss. Editi vero (e. c. edd. M.): „ut obediatis concupiscentiis ejus.“ R. — Cfr. pag. huj. not. 5.

[3]) Rom. V, 21. [4]) Rom. VI, 12.

[5]) Edd. M. hoc loco, cfr. pag. huj. 2. „ad obediendum desideriis ejus.“

[6]) Editi (v. c. edd. M.): „per haec sedem quandam regnum peccati habere“ etc. R.

pore. Hoc est, quod et alibi dixit: „prudentia [1]) carnis inimica est Deo:“ et iterum: „prudentia [2]) carnis mors est.“ Sed et omnia peccata Apostolus opera carnis esse pronuntiat, [3]) quae dicit esse fornicationem, immunditiam, passionem, concupiscentiam malam, impudicitiam, idololatriam, maleficia, inimicitias, [4]) certamina, zelum, furorem, contentiones, dissensiones, haereses, invidiam, ebrietates, [5]) comessationes, et his similia. Sed si requiras, quomodo etiam haereses inter carnis opera numerentur, [6]) invenies eas de sensu carnis procedere. Sic enim dicit Apostolus de quodam: „frustra, [7]) inquit, inflatus a sensu carnis suae, et non tenens caput.“ Haec autem diximus, ut manifestior fieret intellectus, quomodo peccatum regnet in corpore. Omnia namque illa, quae superius opera carnis [8]) esse enumeravimus, velut exercitus quidam armatus [9]) est sub hoc rege peccati militans, et legi ejus parens, quae in membris carnis inscripta est. Certum est enim, quia ex eo, quod desideriis peccati caro obedientiam praebet, concupiscat [10]) „caro adversus spiritum, et spiritus adversus carnem, et haec sibi invicem adversentur.“ [11]) Illud tamen adverte, quod ostendens in nostra potestate positum, ut non regnet in nostro mortali corpore pecca-

---

[1]) Rom. VIII, 7.

[2]) Rom. VIII, 6.

[3]) Galat. V, 19—21.

[4]) Edd. Merlini: inimicitiam.

[5]) Edd. Merlini: ebrietatem.

[6]) Edd. Merlini numerantur.

[7]) Editi (v. c. edd. M.): „frustra quod inflatus de (edd. M. *a*) sensu“ etc. R. — Cfr. Coloss. II, 18. 19.

[8]) Edd. Merlini: esse carnis.

[9]) Alias (v. c. in edd. M.): „damnatus est;“ al. „clamatus est.“ Male. R.

[10]) Editi (v. c. edd. M.): „concupiscit.“ R. — Galat. V, 17.

[11]) Editi (e. c. edd. M.): „adversantur.“ R.

tum,[1]) praeceptum dat Apostolus, dicens: „non[2]) ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ad obediendum desideriis ejus." Nisi enim esset in nostra potestate, ut non regnaret in nobis peccatum, praeceptum utique non dedisset. Quomodo ergo possibile est, ut peccatum in carne nostra non regnet? Si faciamus illud, quod idem Apostolus dicit: „mortificate[3]) membra vestra, quae sunt super terram:" et si semper mortem Christi in corpore nostro circumferamus.[4]) Certum namque est, quia, ubi mors Christi circumfertur, non potest regnare peccatum. Est enim tanta vis crucis Christi, ut, si ante oculos ponatur, et in mente fideliter retineatur, ita ut in ipsam mortem Christi intentus[5]) oculus mentis adspiciat, nulla concupiscentia, nulla libido, nullus furor, nulla superare possit invidia, sed continuo ad ejus praesentiam totus ille, quem supra enumeravimus, peccati et carnis fugatur exercitus: ipsum vero peccatum nec subsistit, quippe[6]) cum nec substantia ejus usquam sit nisi in opere et gestis. Est ergo in nobis et concupiscentia peccati, quae regnum habet in carne: est et concupiscentia spiritus, quae regnum habet in mente, secundum id, quod supra diximus, quia „caro[7]) concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem." Cum ergo concupiscimus quod non licet, vel quod non decet, vel quod non expedit, concupiscentia carnis[8]) est. Cum vero concupiscit[9]) et deficit

---

[1]) In ed. Genebrardi pro „peccatum" legitur: „ad obediendum." R.

[2]) Rom. VI, 12. [3]) Coloss. III, 5.

[4]) II Cor. IV, 10.

[5]) Edd. Merlini: intentis oculis mentis adspiciatur.

[6]) Edd. Merlini: quippe cum substantia ejus nusquam sit etc.

[7]) Galat. V, 17.

[8]) Edd. Merlini: est carnis.

[9]) Psalm. LXXXIV, 2. (LXXXIII.)

anima nostra, quando [1]) videat salutare Dei, ista concupiscentia spiritus est. Unde apparet, mediam quodammodo esse animam inter carnem et spiritum: et si quidem junxerit [2]) se carni ad obediendum desideriis peccati, efficitur [3]) cum ea unum corpus; si vero junxerit se Deo, efficitur cum eo unus spiritus, secundum illud, [4]) quod dictum est: „qui [5]) enim jungit se meretrici, unum corpus est; qui autem jungit se Domino, [6]) unus spiritus est.“ Nec mireris, si carnem meretricem vocet, quae illis omnibus, quae supra enumeravimus, [7]) vitiis atque peccatis, tanquam turpissimis amatoribus subjacet. Requiro autem, cur addiderit: „in [8]) corpore vestro mortali:“ cum utique suffecisset dicere: „non ergo regnet peccatum in vestro corpore.“ Ut [9]) quid additur et „mortali,“ quasi dubitaret aliquis corpus esse mortale? Sed mihi videtur, quod non sine causa etiam hoc addiderit. Admonuit enim per hoc, quomodo [10]) possit in corpore non regnare peccatum, secundum quod et [11]) alibi ipse dixerat: „corpus [12]) quidem mortuum est [13]) propter peccatum, spiritus vero vita [14]) est propter justitiam.“ Si

---

[1]) Alias: „quomodo videat;“ alias (v. c. in edd. M.): „quando viderit.“ R.

[2]) Editi (v. c. ed. M. I.): „junxit se.“ R.

[3]) Edd. Merlini: efficitur unum corpus cum ea.

[4]) Deest „illud“ in ed. M. II.

[5]) I Cor. VI, 16. 17.

[6]) Edd. Merlini: Deo, unus spiritus efficitur.

[7]) Edd. Merlini: enunciavimus.

[8]) Rom. VI, 12.

[9]) Editi (v. c. edd. M.): „Cur igitur additur mortali“ etc. Sed Mss. ut in nostro textu. R.

[10]) Editi (e. c. edd. M.): „quod.“ R.

[11]) Desideratur „et“ in edd. M.

[12]) Rom. VIII, 10.

[13]) Desideratur „est“ in edd. M.

[14]) Editi (v. c. edd. M.) „vivit“ pro: „vita est.“ R.

ergo sciamus, quia corpus nostrum mortificari potest, et mortuum esse peccato, potest fieri, ut non regnet in eo peccatum. Secundum hoc namque, quod [1]) mortuum est, justificatum dicitur a peccato. Neque enim mortuus concupiscit, aut irascitur, aut [2]) furit, aut diripit aliena. Si ergo ab his omnibus concupiscentiis corpus reprimamus, mortuum peccato dicitur esse corpus. Et hoc est, quod in [3]) praesenti loco ista Apostoli commonere videtur adjectio, dicentis: „in [4]) corpore vestro mortali." Alius fortasse dicet, quia ad distinctionem alterius corporis, quod immortale est, hoc [5]) corpus, in quo nunc sumus, mortale [6]) nominavit. Quid sit autem corpus immortale, idem Apostolus docet [7]) in aliis, ubi ait: „necesse [8]) est enim, ut corruptibile hoc induat incorruptionem, et mortale hoc induat immortalitatem:" et dubium non est, quin demta [9]) mortalitate hoc ipsum, quod nunc mortale est, immortale efficiatur corpus. Post haec sequitur: „neque [10]) exhibeatis membra vestra arma iniquitatis pecca-

---

[1]) Editi (v. c. edd. M.): „quod (ed. M. II: *quod quis*) mortuus est, justificatus dicitur" etc. Mss. quidam, et Rabanus: „qui mortuus est, justificatus dicitur" etc. Sed rectius Msc. unus ut in nostro textu. R. — Cfr. Rom. VI, 7.

[2]) Alias: „aut furatur." R.

[3]) Msc. unus: „in praesenti capitulo Apostolus commonere videtur adjiciens" etc. Editi (v. c. edd. M.): „in praesenti loco ita (ed. M. I. male: *ista*) Apostolus videtur commonere dicens: *in corpore vestro mortuo.* Alius fortasse diceret, quod" (ed. M. I. ut nos in textu: *quia*) etc. Sed potiores Mss. ut in nostro textu. R.

[4]) Rom. VI, 12. [5]) Edd. Merlini: corpus hoc.

[6]) Editi (v. c. edd. M.): „mortuum nominavit." Sed potiores Mss. ut in nostro textu. R.

[7]) Edd. Merlini: dicit. [8]) I Cor. XV, 53.

[9]) Editi (v. c. edd. M.): „adepta immortalitate." Mss. quidam male: „indepta immortalitate." Sed recte Msc. unus ut in nostro textu. R.

[10]) Rom. VI, 13.

to: sed exhibete vos Deo tanquam ex mortuis viventes, et membra vestra arma[1]) justitiae Deo." Intuere per singula sapientiam Pauli, quia[2]) necessariis discrepationibus utitur. Ubi dicit arma[3]) non esse praebenda peccato, vel iniquitati, non nos, sed membra nostra ponit: ubi vero suadet, ut Deo nos exhibeamus, non[4]) ante membra, quam nos ipsos exhiberi vult Deo, hoc est, animam, vel propositum nostrum, ut, cum pios nos ipsos exhibuerimus Deo, et adhaeserimus ei, ita demum etiam membra nostra efficiamus arma justitiae Deo. Sicut enim manus sanctae dicuntur, quae sanctis[5]) operibus ministraverint, ut Apostolus dicit: „levantes[6]) puras manus sine ira et disceptatione:" et[7]) rursum manus dicuntur plenae sanguine, quae ad[8]) effundendum sanguinem ministraverint: ita et in praesenti loco membra, quae peccato deserviunt et iniquitati, arma iniquitatis appellantur: et rursum, si peccati concupiscentiam mortificemus in corpore nostro mortali, et in opere justitiae laboremus, atque[9]) omnibus membris nostris justitiae ministremus, efficimur tanquam ex mortuis viventes, peccato scilicet mortui, et justitiae viventes; et consequenter etiam membra nostra fiunt arma justitiae Deo. Bene autem metapho-

---

[1]) Ed. Ruaei sola h. loco, cfr. p. 1. not. 1. „magis arma" etc.

[2]) Alias: „qua;" al. „quam." R.

[3]) Editi (e. c. edd. M.) perperam: „arma nostra praebenda (edd. M. addunt: *esse*) peccato" etc. R.

[4]) Alias: „non tam membra." R.

[5]) Edd. Merlini: operibus sanctis.

[6]) I Tim. II, 8.

[7]) Edd. Merlini: ut rursum manus dicuntur.

[8]) Editi (v. c. ed. M. II.): „ad effundendum eum ministraverint." R. — In ed. M. I. neque „eum," neque „sanguinem" legitur.

[9]) Alias perperam: „atque in omnibus membris" etc. R.

ram superius propositam custodivit, ut, quia regnare dixerat peccatum, arma peccati membra nominaret, et rursum Deo regi arma justitiae fierent membra nostra.[1]) Sequitur post haec: „peccatum[2]) enim vobis non dominabitur: non enim sub lege estis, sed sub gratia." Etiam hic intuere miram in Apostoli sermone cautelam. Cum de nobis loquitur, dicit:[3]) „peccatum[4]) vobis non dominabitur:" cum de Salvatore loqueretur, non dixit: peccatum ei[5]) non dominabitur: — neque enim ita[6]) de eo dici decebat —; sed ait: „mors[7]) ei ultra non dominabitur." Mortis enim in eo fuit locus, peccati nullus. At contra de[8]) nobis nec conveniebat dici: mors vobis non dominabitur; — hoc enim cavere non possumus —; sed: „peccatum[9]) vobis non dominabitur:" quod[10]) sine dubio sciret vitare nos posse, secundum ea, quae superius diximus, si mortificemus concupiscentias carnis, in quibus peccatum poterat dominari. Propterea enim subjungit: „non[11]) enim sub lege estis, sed sub gratia:" et evidenter ostendit ex his, nos non esse sub lege illa, quam in membris positam repugnare dicit[12]) legi mentis: quia qui mortificat membra sua, certum est, quod non sit sub lege membrorum, sed sub gratia Dei. De hac lege et alibi dicit, quia „virtus[13]) peccati lex." Si quis ve-

---

1) Editi (v. c. edd. M.): „vestra." Male. R.

2) Rom. VI, 14.

3) Editi (v. c. ed. M. I.): „dicens." R.

4) Rom. VI, 14. 5) Deest „ei" in ed. Ruaei.

6) Edd. Merlini: de eo ita dici etc.

7) Rom. VI, 9. — Edd. Merlini: mors illi etc.

8) Edd. Merlini: in nobis. 9) Rom. VI, 14.

10) Msc. unus: „quod sine dubio scire et vitare nos posse constat, —, si mortificemus" etc. Alias (v. c. in edd. M.): „quod sine dubio scire et vitare non possumus, —, si non mortificemus" etc. R.

11) Rom. VI, 14. 12) Rom. VII, 23.

13) I Cor. XV, 56.

ro [1]) velit haec accipere de lege Mosis, illud sine dubio dicet, quod non sumus sub lege literae, quae occidit, [2]) sed sub lege spiritus, quae vivificat, quam hic gratiam nominavit.

2. „Quid [3]) ergo? Peccabimus, quia non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit.“ Simile videtur hoc illi dicto, quod superius exposuimus: „quid [4]) ergo dicemus? Permanebimus in peccato, ut gratia abundet? Absit:“ et ideo una atque eadem utrique loco sufficiat explanatio. Hoc solum est, quod videtur habere differentiam, quod in superioribus, ubi dicit: „quid ergo? Permanebimus in peccato?“ quasi his, [5]) qui nondum discesserint a peccato, dici videtur, ne permaneant in eo, in quo esse adhuc videbantur: hic vero tanquam ab [6]) his, qui jam [7]) discesserint a peccato, fieri videtur interrogatio: et ibi, ut quasi gratia, quae nondum erat, abundaret; hic autem tanquam praesente jam gratia dicit, quia „non [8]) sumus sub lege, sed sub gratia.“

3. „Nescitis, [9]) quia, cui exhibetis vos servos ad obediendum, servi estis ejus, cui obedistis, sive peccati ad mortem, sive [10]) obedientiae ad justitiam? Gratias autem Deo, quoniam fuistis servi peccati, obedistis autem ex corde in eam formam doctrinae, in [11]) quam traditi estis.

1) Desideratur in antea editis (e. c. in edd. M.): „vero.“ R.

2) II Cor. III, 6.

3) Rom. VI, 15. — Edd. Merlini: „Peccavimus“ etc.

4) Rom. VI, 1.

5) Edd. Merlini: iis. 6) Edd. Merlini: ab iis.

7) In editis (e. c. in edd. M.) omittitur: „jam.“ R.

8) Rom. VI, 15.

9) Rom. VI, 16. 17. 18. — Edd. Merlini: An nescitis etc.

10) Msc. unus: „sive justitiae in sanctificationem.“ R.

11) Edd. Merlini h. l. et seqq. constanter: in qua traditi estis.

Liberati autem a peccato, servi[1]) facti estis justitiae." Videtur fortassis minus integra elocutio, quod[2]) ait: „servi[3]) estis ejus, cui obedistis, sive peccati ad mortem, sive obedientiae ad justitiam:" cum ratio poposcerit dici: servi estis ejus, cui obedistis, sive peccati, sive justitiae per obedientiam. Sed in eo, qui[4]) se imperiti sermonis sponte profitetur,[5]) artem compositionis verborum requirere superfluum puto, cum sensus evidens habeatur. Hoc est ergo, quod in hoc loco Apostolus docet: quia unusquisque in manu sua habet et in arbitrii potestate, ut aut peccati servus sit, aut justitiae. Ad[6]) quamcunque enim partem inclinaverit obedientiam, et cuicunque parti[7]) parere voluerit, haec sibi eum vindicat servum. In quo, ut dixi, absque ulla cunctatione in nobis esse ostendit arbitrii libertatem. In nobis namque est exhibere obedientiam nostram vel justitiae, vel peccato. „Nemo[8]) autem potest duobus simul dominis servire," peccato, et justitiae. „Aut enim unum odio habebit," peccatum scilicet, et „alium amabit," id est, justitiam: aut „patietur unum," scilicet peccatum duntaxat, et „alium contemnet," id est, justitiam. Simile[9]) ergo est et quod dixit

---

1) Editi (v. c. edd. M.): „servi autem facti estis justitiae." R.

2) Alias (v. c. in edd. M.): „quia ait (ed. M. I. minus accurate: *aut*): servi estis cui obedistis, sive peccati, sive obedientiae (al. *obeditionis*) ad justitiam, cum ratio posceret: servi estis (al. *Ergo servi estis*) ejus" etc. R.

3) Rom. VI, 16.

4) Alias: „qui imperitiam sermonis sponte confitetur." R. — Ed. M. I: „quod imperitia — profitetur," ed. M. II: „quia imperitiam — profitetur."

5) II Cor. XI, 6.

6) Editi (v. c. edd. M.): „Ad quamcunque enim potestatem inclinaverit obedientiae." Msc. unus: „Ad quamcunque enim partem inclinaverit se homo obedientiae." R.

7) Deest „parti" in edd. M. 8) Matth. VI, 24.

9) Edd. Merlini: Simile est ergo hoc quod dixit etc.

Apostolus: „servi [1]) ejus estis, cui obedistis, sive peccati, sive justitiae.“ Sed [2]) et quod dicitur: „omnis, [3]) qui facit peccatum, servus est peccati:“ ad hoc respicit, quamvis etiam non adjecerit: et [4]) omnis, qui fecerit justitiam, servus est justitiae. Quod fortassis putet alius idcirco subrelictum, ut quasi ex consequentibus debeat intelligi. Mihi [5]) tamen videtur consulto non additum. Neque enim conveniebat dici, quia omnis, qui facit justitiam, servus est justitiae. Nam et Deus ipse facit justitiam, et non idcirco servus justitiae dici potest, sed [6]) justitiae Dominus. Non ergo ita omnis, qui facit justitiam, servus est justitiae, ut omnis, qui facit peccatum, servus est peccati. Nam et ipse diabolus sine dubio peccati [7]) servus est, quippe qui [8]) discessit a servitute justitiae, et in conspectu Domini [9]) omnipotentis rebellavit, propter quod et [10]) apostata appellatus est. Constat ergo ex [11]) his verbis, quibus Paulus dicit: „quia, [12]) cui exhibetis vos servos ad obediendum, servi estis, cui obedistis, sive peccati, sive justitiae: „quia [13]) sponte nostra ipsi nos exhibe-

---

[1]) Rom. VI, 16. coll. p. 8. not. 9. et 10. et p. 9. not. 2.

[2]) Editi (v. c. edd. M.): „Nam omnis qui facit“ etc. Mss. plerique: „Sed et omnis qui facit“ etc., absque „quod dicitur.“ R.

[3]) Ev. Joann. VIII, 34. [4]) Deest „et“ in edd. M.

[5]) Alias: „Mihi autem videtur“ etc. R.

[6]) Alias (v. c in edd. M.): „sed justus dominus.“ R.

[7]) Edd. Merlini: „servus est peccati.“

[8]) Edd. Merlini: quia.

[9]) Edd. Merlini: omnipotentis domini.

[10]) Deest „et“ in edd. M.

[11]) Editi (e. c. edd. M.): „ex his esse servos (al. *ex his servis*), quibus Paulus dicit.“ Al. „ex his verbis (al. *ex his sermonibus*) Pauli, quibus dicit.“ R.

[12]) Rom. VI, 16. — Edd. Merlini: ad obedientiam.

[13]) Editi (e. c. edd. M.): „quia sponte. Nam ipsi nos“ etc. R.

mus, nullo cogente, vel peccato servire, vel justitiae per obedientiam nostram: et ideo semper horum meminisse debemus, ne inanes querelas in peccati excusatione proferamus, quod [1]) diabolus fecerit, ut peccaremus, aut naturae necessitas, aut fatalis conditio, aut cursus astrorum. Sed audi apertam Pauli sententiam, qua dicit: „cui [2]) vos exhibetis servos ad [3]) obediendum, servi estis, cui obedistis, sive peccati, sive justitiae." Post haec: „gratias, [4]) inquit, Deo, quia fuistis servi peccati, obedistis autem ex corde in eam formam doctrinae, in quam traditi estis." Videtur haec ad eos dicere, de quorum vita profectuque praesumit, et de quibus jam superius dixerat: „gratias [5]) ago Deo per Jesum Christum pro omnibus vobis, [6]) quia fides vestra annuntiatur [7]) in universo mundo." Tum [8]) deinde et illud ostendit, quod omnes homines primo serviant peccato. Sic enim scriptum est: „quia [9]) non est justus super terram, qui faciat bonum, et non peccet." Primo enim necesse est in omni homine illud compleri, quod scriptum est: „sed [10]) ubi venit mandatum, peccatum revixit." Hoc vero, quod sequitur, ad paucos dicitur, et eos, qui jam [11]) emendantur, scilicet [12]) quod dicit: „gratias [13]) autem Deo, quia fuistis servi peccati, obedistis autem ex corde in eam for-

---

[1]) Alias (v. c. in edd. M.): „quia (al., v. c. ed. M. II., *quod*, al. *quam*) diabolus fecit ut peccatorem, aut naturae —, aut cursus astrorum efficiat," al. „faciat." R.

[2]) Rom. VI, 16.

[3]) Edd. Merlini: ad obedientiam.

[4]) Rom. VI, 17. [5]) Rom. I, 8.

[6]) Ed. M. I. male: nobis.

[7]) Ed. M. II: nunciatur.

[8]) Edd. Merlini: Tunc deinde etc.

[9]) Ecclesiast. VII, 20. [10]) Rom. VII, 9.

[11]) Deest „jam" in edd. M.

[12]) Desunt verba: „scilicet quod dicit," in edd. M.

[13]) Rom. VI, 17.

mam doctrinae, in quam traditi estis.“ Servi ergo fuimus [1]) omnes peccati: sed ubi tradita est nobis forma doctrinae, et huic non utcunque, neque solis verbis, sed ex corde, ex [2]) animo, ex tota devotione elegimus obedire, liberamur a servitute peccati, et efficimur servi justitiae. Unde vereor, ne forte plures simus, qui videamur suscepisse formam doctrinae justitiae, et verbis quidem vel professione justitiae videamur obedire, corde vero obediamus peccato, carnis adhuc in [3]) nobis vitiis dominantibus. Et ideo ante omnia indigemus illa, de qua superius docuit, mortificatione membrorum. Quod [4]) autem dixit: „formam [5]) doctrinae, in quam traditi estis:“ requirendum puto, quomodo unusquisque tradatur. Invenimus namque, quod eos, qui „non [6]) probant Deum habere in notitia, [7]) tradat Deus secundum desideria cordis eorum in immunditiam, ut contumeliis afficiant corpora sua in semet ipsis:“ et alios, qui „commutaverunt [8]) gloriam incorruptibilis Dei, tradat in passiones ignominiae,“ de quibus in locis suis, prout potuimus, diximus. Et [9]) hos ergo, qui semet ipsos exhibent servos justitiae per obedientiam, Deus tradidit, ut instituantur et imbuantur secundum [10]) formam doctrinae justitiae. Movet au-

---

[1]) Edd. Merlini: omnes fuimus peccati.

[2]) Edd. Merlini: et animo.

[3]) Edd. Merlini: vitiis in nobis.

[4]) Editi (e. c. ed. M. I.): „Quam autem dixit formam“ etc. R. — Ed. M. II: „quia autem dixit formam“ etc.

[5]) Rom. VI, 17. [6]) Rom. I, 28. 24.

[7]) Ed. Ruaei, cfr. ed. nostrae Tom. VI. p. 61. not. 1., itemq. ed. M. I. „in notitiam.“

[8]) Rom. I, 23. 26.

[9]) Alias (v. c. in edd. M.): „Et hic ergo qui (al. *eos qui*) semet ipsos exhibent servos per obedientiam justitiae.“ R.

[10]) Editi (v. c. edd. M.): „secundum formam justitiae doctrinae.“ R.

tem [1]) me etiam hoc, quod non dixit: „obedistis [2]) ex corde" doctrinae, in „quam traditi estis," sed [3]) „formam doctrinae" posuit. Nec puto, quod unum esse senserit Apostolus doctrinam, et formam doctrinae; sed mihi videtur, quod formam doctrinae minus esse scierit, quam ipsam doctrinam; et nunc quidem in praesenti vita, dum in hoc corpore sumus, et „aggravat [4]) terrenum hoc habitaculum sensum multa cogitantem," formam doctrinae habeamus, [5]) non ipsam doctrinam, sicut idem Apostolus in aliis dicit: „nunc [6]) autem videmus per speculum in aenigmate:" ipsa autem doctrina sit, de qua dicit: „tunc autem videbimus facie ad faciem." Unde et in praesenti vita puto quod formam atque umbram virtutum tenere possimus, ipsas vero virtutes tunc, cum venerint illa, quae perfecta sunt. Et ideo justus nunc [7]) magis, ut mihi videtur, in umbra virtutum, quam in ipsis virtutibus vivit. [8]) Et ob hoc fortassis Jeremias in Lamentationibus dicit: „spiritus [9]) vultus nostri Christus Dominus, cui diximus: in umbra ejus vivemus in gentibus." Quod si Christus est justitia, et sapientia, et veritas, et dicimus: „in umbra ejus vivemus in gentibus:" ergo in umbra justitiae, et in umbra sapientiae, et in umbra veritatis vivimus, etiamsi [10]) justi, et sapientes, et veritatis amatores

---

[1]) Deest „autem" in edd. M.

[2]) Editi (e. c. ed. M. I.): „obedientiae." Msc. unus: „obedientes." R. — Cfr. Rom. VI, 17.

[3]) Ed. M. II: „sed in formam" etc.

[4]) Sap. Salom. IX, 15.

[5]) Edd. Merlini: habemus. [6]) I Cor. XIII, 12.

[7]) Deest „nunc" in edd. Merlini et Genebrardi. R.

[8]) Editi (e. c. edd. M.): „vixit." Male. R.

[9]) Thren. IV, 20.

[10]) Msc. unus: „etiamsi justitiae, et sapientiae," etc. Deinde idem Msc. „Si quis se putat cognovisse Deum, — oporteat sciri." Al. „eum scire." R.

esse videamur. Propterea ergo dicitur: „si [1]) quis se putat cognovisse, nondum cognovit, quemadmodum oporteat scire.“ Fortassis [2]) enim etiam ipsum Verbum Dei, secundum hoc, quod „Verbum [3]) caro factum est, et habitavit in nobis,“ aliter in praesenti vitae statu, aliter cum venerit, [4]) quod perfectum est, cognoscetur: et aliter nunc in forma servi, tunc vero aliter in forma Dei, et in Patris aequalitate sentietur. Pro quibus omnibus, vel „in [5]) forma doctrinae,“ ut Apostolus dicit, et nondum in ipsa doctrina, vel „in [6]) umbra Christi,“ ut Jeremias nominavit, et nondum in ipso Christo, vivere videmur inter Gentes. „Liberati [7]) autem a peccato, servi facti estis justitiae.“ Expositio est in his eorum, quae superius dixit. Si enim ultra non serviatis peccato, certum est, quia liberati ab eo servi facti estis justitiae. Sed requiritur, quis est, qui liberat [8]) a peccato. Sine dubio veritatis agnitio. Sic enim dicebat Jesus ad Judaeos, qui crediderant ei: „si [9]) credideritis verbo meo, agnoscetis veritatem, et veritas liberabit vos.“ Veritas est ergo, quae liberat a peccato, et veritatis agnitio. Certum est autem, quod omnis, qui liberatus fuerit a peccato, justitiae serviat. Quod autem dicimus: justitiae serviat: quoniam justitia una est ex virtutum choro, simile est, ac [10]) si diceremus, quia, si quis liberatus est a peccato, serviet veritati, et serviet sapientiae, et [11]) serviet pudicitiae, et ser-

---

[1]) I Cor. VIII, 2.

[2]) Edd. Merlini: Fortassis etiam esse ipsum etc.

[3]) Ev. Joann. I, 14. [4]) I Cor. XIII, 10.

[5]) Cf. Rom. VI, 17. [6]) Cf. Thren. IV, 20.

[7]) Rom. VI, 18. [8]) Edd. Merlini: liberet.

[9]) Ev. Joann. VIII, 31. 32.

[10]) Ed. M. I: „ut diceremus,“ ed. M. II: „ut si diceremus.“

[11]) Editi (c. c. edd. M.): „et serviet pudicitiae, prudentiae, et pietati.“ Sed omnes Mss. omittunt „pru-

viet pietati. Sic enim ego audio et illud, quod dictum est: „aperite [1]) mihi portas justitiae, et ingressus in eas confitebor Domino." Non enim solius justitiae portas ingreditur, qui confiteri vult Domino, sed et veritatis, et sapientiae, et pietatis, et pudicitiae. Omnium namque una est aula virtutum, cujus sibi justitiae nomine [2]) pandi januas postulat justus.

4. „Humanum [3]) dico propter infirmitatem carnis vestrae. Sicut enim exhibuistis membra vestra servire immunditiae, et iniquitati ad iniquitatem, [4]) ita nunc exhibete membra vestra servire justitiae in sanctificationem." Pudorem quendam per haec [5]) incutit Apostolus auditoribus, ut hoc saltem obsequii dependant justitiae et sanctificationi, quod prius immunditiae iniquitatique [6]) detulerant. Quid ergo tam humanum, hoc est, quid tam leve, quid tam sine onere, et quod nulla [7]) prorsus possit carnis infirmitas excusare? „Sicut, [8]) inquit, exhibuistis membra vestra servire [9]) immunditiae et iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra servire justitiae in sanctificationem." Ingloriosum quidem est, ut ita quis virtutibus sicut vitiis serviat. Multo enim amplius et multo intentius honoranda justitia est. Sed [10])

---

dentiae." Quidam etiam non habent „serviet" ante „pietati." R. — In edd. M. deest prius *et*.

1) Psalm. CXVIII, 19. (CXVII.)

2) Editi (v. c. edd. M.): „nomine Paulus (al., v. c. ed. M. I., *Pauli*) januas postulat aperiri." R.

3) Rom. VI, 19. 4) Alias: „injustitiam." R.

5) Edd. Merlini: hoc.

6) Edd. Merlini: et iniquitati.

7) Editi (v. c. edd. M.): „nulla ratione prorsus possit infirmitatis excusari." Sed omnes Mss. ut in nostro textu. R.

8) Rom. VI, 19.

9) Edd. Merlini: „servire iniquitati, ita nunc exhibete" etc., omissis reliquis.

10) Edd. Merlini: Sed et ego etc. — Cfr. Rom. VI, 19.

ego, inquit, humane et communiter ago: eadem postulo, similia requiro. Dudum currebant pedes vestri ad daemonum templa, nunc [1]) currant ad ecclesiam Dei. Currebant prius ad effundendum, nunc autem ad liberandum sanguinem currant. Protendebantur prius [2]) manus, ut aliena diriperent, nunc protendantur, ut propria largiantur. Circumspiciebant prius oculi mulierem, aut alienum aliquid ad concupiscendum, nunc circumspiciant pauperes, debiles, egenos ad miserandum. Aures delectabantur auditu vano vel bonorum derogationibus, nunc convertantur ad audiendum verbum Dei, ad explanationem legis, et ad capiendam sapientiae [3]) disciplinam. Lingua, quae convitiis, maledictis, et turpiloquiis assueta [4]) est, nunc [5]) convertatur ad benedicendum Dominum in omni tempore: sermonem sanum proferat et honestum, ut det gratiam audientibus, et veritatem loquatur [6]) cum proximo suo. Sed quid opus est haec singula persequi, cum pateat etiam tibi, uniuscujusque membri ministerium, quod exhibuit vitiis, aptare virtutibus, et actum, quem exhibuit immunditiae, ad castitatem nunc sanctificationemque convertere? Videtur sane hic justitiam pro omnibus simul virtutibus nominasse, sicut e contrario iniquitatem pro omnibus simul vitiis posuisse. Addidit [7]) sane: „justitiae [8])

---

[1]) Alias (v. c. in edd. M.): „nunc autem concurrant" etc. R.

[2]) Edd. Merlini: manus prius.

[3]) Editi (v. c. edd. M.): „sapientiam et disciplinam." R.

[4]) Genebrardus (itemq. ed. M. II.): „erat assueta." R. — Ed. M. I. „assueta" omisso „est."

[5]) Ed. R. sola: convertatur nunc etc. — Cfr. Psalm. XXXIV, 1. 2. (XXXIII.)

[6]) Cfr. Ephes. IV, 25.

[7]) Editi: „Addit quoque." Msc. unus: „Addidit quoque." R. — Edd. Merlini: „Addit sane."

[8]) Rom. VI, 19. — Edd. Merlini: Addit sane justitiae sanctificationem.

in sanctificationem:" quo videlicet castitatis partem et generaliter cum caeteris, et per semet ipsam specialiter commendaret. Sed et illud adspice, quod ubique per haec arbitrii libertatem designat, et ostendit, unumquemque habere in sua potestate, ut, quae ante iniquitati ad iniquitatem servitia dependebat,[1]) haec,[2]) converso in melius proposito, justitiae sanctificationique dependat: quod utique fieri non posset, si[3]) aut natura, ut quibusdam videtur, repugnaret, aut astrorum cursus obsisteret.

5. „Cum[4]) enim servi essetis peccati, liberi eratis[5]) justitiae. Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors est. Nunc vero liberati a peccato, servi autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam aeternam." Quomodo[6]) quis peccati servus sit, sufficienter jam in superioribus dictum est, cum exponeremus illum locum: „nescitis,[7]) quia, cui[8]) vos exhibetis servos ad obediendum, servi estis ejus, cui obedistis, sive peccati, sive justitiae?" Cum ergo quis peccato servit, justitiae liber est, hoc est, alienus a justitia. Hic enim liberum alienum dicit, et recte quidem. Nemo enim potest[9]) simul et peccato servire, et justitiae, sicut et Salva-

---

[1]) Editi (v. c. ed. M. I.): „dependebant," et infra: „dependant." R.

[2]) Ed. M. I: „haec conversa in melius proposito justitiae" etc.; ed. M. II: „haec conversa in melius propositum justitiae" etc.

[3]) Sic Mss. et Rabanus. Editi vero (v. c. edd. M.): „si necessitas naturae." R.

[4]) Rom. VI, 20. 21. 22.

[5]) Edd: Merlini: fuistis.

[6]) Alias: „Quoniam," al. „Quod." R.

[7]) Rom. VI, 16. coll. p. 8. notis 9. et 10.

[8]) Edd. Merlini: cui exhibetis vos servos etc.

[9]) Edd. Merlini: potest et peccato simul et justitiae servire, sicut Salvator dixit.

tor dixit, quia „nemo [1]) potest duobus dominis servire." Sed de his plenius [2]) supra diximus. Illud sane notandum est, esse et libertatem culpabilem, et laudabilem servitutem. Nam liberum esse justitiae, crimen est; servum vero esse, laudabile. Quod autem dicit justitiae servum fieri, simul intellige et sapientiae, et pietati et pudicitiae, et omnibus una virtutibus: sicut e contrario qui peccat, servus est simul et concupiscentiae malae, et irae, et furoris, et impudicitiae, et rapinae; et omnibus simul vitiis ac sceleribus servit. Unde nosmet ipsos semper [3]) discutere debemus per singula quaeque, quae gerimus, et in unoquoque actu considerare, cuinam serviamus, peccatone ad iniquitatem, an justitiae in sanctificationem. „Quem [4]) ergo, inquit, [5]) fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors est." Fructum et bonorum et malorum esse docet Scriptura divina, ut ipse Salvator in Evangeliis dicit: „aut [6]) facite arborem bonam, et fructum ejus bonum; aut facite arborem malam, et fructum ejus malum." „Non [7]) potest arbor bona fructus malos facere, neque arbor mala fructus bonos facere." In quibus propositum et voluntas hominis, arbor dici videtur vel bona, vel mala, fructus vero ejus opera. Si quis igitur convertat animum [8]) et propositum ad justitiam, erubescit sine dubio, et [9]) ipse se notat de prioribus gestis, quae egit positus

---

[1]) Matth. VI, 24. [2]) Edd. Merlini: plenissime.

[3]) Edd. Merlini: discutere semper debemus per singula, quae gerimus, etc.

[4]) Rom. VI, 21.

[5]) Deest „inquit" in edd. M.

[6]) Matth. XII, 33.

[7]) Matth. VII, 18. — Edd. Merlini *fructum malum* et *fructum bonum*.

[8]) Ed. Ruaei sola: animos.

[9]) Alias: „et ipse se renovat," al. „et ipsa notat." R.

sub peccato, quia „finis [1]) illorum mors est." Sed requiro, quae mors? Certum est, quia [2]) non ista communis. Non enim quis post mortem convertitur ad justitiam, vel pro male gestis praeteritis erubescit. Quid ergo est? Num quidnam peccati [3]) mortem dicere videtur, quoniam „anima, quae peccat, ipsa morietur?" An illud magis potest intelligi, quod istam mortem dicat, [4]) qua cum Christo peccato morimur, et vitiis ac sceleribus finem damus, ut [5]) propter hoc dixisse videatur, quia „finis illorum mors est?" „Nunc [6]) vero liberati a peccato, servi autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam aeternam." Fructus fructibus comparat: et peccati quidem fructus, pro quibus nunc, hoc est, postea quam liberati a peccato, et servi [7]) facti Deo, sancti erubescunt, pronuntiat morte finiri: fructus vero justitiae, qui sunt in sanctificationem, finem dicit accipere vitam aeternam. In quo illud primo non est omittendum, quod fructus quidem eos, pro quibus nunc [8]) erubescimus, in quo sint, noluit nominare: eorum vero fructum, qui liberati sunt a peccato, et servi facti sunt Deo, dicit esse in sanctificationem. Bonorum enim frequentius quam malorum habenda memoria est. Quod autem prius de malis fructibus et fine eorum, postea vero de fructi-

---

[1]) Rom. VI, 21.

[2]) Deest in libris antea editis (e. c. in edd. M.) „quia." R.

[3]) Edd. Merlini: mortem peccati. — Cfr. Ezech. XVIII, 4.

[4]) Editi (v. c. edd. M.): „dicit." R.

[5]) Editi (e. c. edd. M.): „ut post haec (Msc. unus: *ut post hoc*. Rabanus: *ut Apostolus haec*) dixisse videatur" etc. R. — Rom. VI, 21.

[6]) Rom. VI, 22.

[7]) Edd. Merlini: servi autem facti Deo.

[8]) Editi (v. c. ed. M. I.) perperam: „non erubescimus." R. — Ed. M. II: nos erubescimus.

bus, qui in[1]) sanctificationem sunt, et de fine eorum, qui[2]) est vita aeterna, memoravit, vide, quia simile est hoc dicto prophetico illi, quo[3]) ait: „ego[4]) occidam, et ego vivere faciam:“ et iterum: „percutiam, et ego sanabo:“ et rursum in Job: „ipse[5]) dolere facit, et remedium dat: percutit, et manus ejus sanat.“ Quae omnia illuc adspiciunt, quod ante moriendum est cum Christo, et ita convivendum: et ante compatiendum, et ita conregnandum. Nisi enim prius per poenitentiam peccato[6]) moriamur, non possumus per justitiam vivere Deo. Sed et hoc, quod[7]) superius dixit: „liberati[8]) autem a peccato, servi facti estis justitiae:“ nunc autem, cum similiter dixerit: „liberati[9]) autem a peccato:“ non similiter dixit: „servi facti estis justitiae:“ sed: „servi facti estis Deo:“ non est otiosa distinctio. Per hoc enim ostenditur, quod, posteaquam quis liberatus a peccato fuerit, servire debet primo justitiae et omnibus virtutibus simul, ut inde per profectum adscendat ad hoc, ut servus fiat Deo, quamvis et servire justitiae, servire[10]) sit Deo. Christus est enim justitia, et servire Christo, servire Deo est. Est tamen ordo profectuum, et[11]) sunt in virtutibus gradus: et idcirco dicitur Christus regnare, profecto secundum hoc, quod justitia est, donec in unoquoque compleatur plenitudo virtutum: ubi vero mensura fuerit

---

[1]) Alias (v. c. in ed. M. I.): „in sanctificatione sunt.“ R.

[2]) Ed. Ruaei sola: quae est etc.

[3]) Ed. Ruaei: quo ipse ait.

[4]) Deut. XXXII, 39. [5]) Job. V, 18.

[6]) Edd. Merlini: moriamur peccato.

[7]) Editi (v. c. edd. M.): „quia superius dixerit.“ R.

[8]) Rom. VI, 18. [9]) Rom. VI, 22.

[10]) Edd. Merlini: servire Deo sit.

[11]) Alias: „et sunt profectibus gradus;“ al: „et sunt profectibus et virtutibus gradus.“ R. — Edd. Merlini: „et sunt profectibus vel virtutibus gradus.“

perfectionis expleta, tunc dicitur tradere „regnum [1]) Deo et Patri,“ ut jam sit „Deus omnia in omnibus.“ Sed et illud adhuc observandum puto, — quoniam collationem diximus fructuum malorum, et fructuum bonorum fecisse Apostolum —, quod ibi quidem, ubi de malis fructibus dicebat, non dixit: fructum vestrum habuistis, in „quibus nunc erubescitis:“ sed dixit: „quem [2]) ergo fructum habuistis?“ ubi vero de bonis fructibus dicit, addit „vestrum.“ Sic enim scribit: „habetis [3]) fructum vestrum in sanctificationem.“ Per quod indicare mihi videtur, quod fructus malus, fructus erubescendus et poenitendus, non est noster fructus. Non enim malam in nobis arborem Deus plantavit, quae fructus malos proferret, sicut et ipse dicit per prophetam: „ego [4]) te plantavi vitem fructiferam totam veracem: quomodo conversa es in amaritudinem vitis alienae?“ Fructus ergo malos etiamsi afferamus, non sunt nostri, sed alieni, id est, peccati: fructus [5]) vero bonos si afferamus in sanctificationem, nostri sunt fructus. Istos enim fructus ut afferret humana natura, a conditore suo [6]) suscepit. Nam [7]) illi alieni non sunt in nobis seminati a Deo. Vis autem scire, quia Dominus non seminat malos fructus? Audi eum [8]) in Evangelio dicentem: „nonne [9]) bonum semen seminavimus in agro? Unde

---

[1]) I Cor. XV, 24. 28.

[2]) Rom. VI, 21.

[3]) Rom. VI, 22.

[4]) Jerem. II, 21. — Ed. Ruaei sola: in amaritudine vitis etc.

[5]) Ed. M. II: fructus vero boni si eos afferamus etc.

[6]) Deest „suo“ in edd. M.

[7]) Editi (v. c. edd. M.): „Nam illi alieni sunt in nobis non seminati a Deo.“ Msc. unus: „Nam illi sunt alieni (al. *alienati sunt*) non sunt in nobis seminati a Deo.“ R.

[8]) Deest „eum“ in edd. M.

[9]) Matth. XIII, 27. 28.

ergo habet zizania? Et [1]) respondens dixit: inimicus homo hoc fecit." Et adhuc vis amplius discere, quia isti carnis fructus non sunt nostri, sed alieni? Ipse [2]) iterum Dominus [3]) in Evangelio dicit: „si [4]) in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est quis dabit vobis?" Sic ergo profundae rationis mysterio in malo quidem fructu Apostolus non addidit „vestrum:" de bono autem dicit: „habetis [5]) fructum vestrum in sanctificationem." Quod autem perfectiores dicat [6]) hos, quos servire Deo nominat, quam illos, quos primo servire justitiae dixerat, etiam ex hoc probatur, quod horum fructum in sanctificationem posuit: qui intelligi possunt [7]) hi esse, qui se castitati et continentiae devoverunt; illi autem, quos servos dixit esse justitiae, possunt [8]) etiam hi videri, qui in conjugiis positi, justitiae tamen et omnibus virtutibus operam praebent. De vita autem aeterna, quamvis et in aliis locis saepe a nobis dictum sit, tamen et in praesenti breviter perstringendum est, quod aeternitas in Scripturis aliquando pro eo ponatur, ut finem nesciat, aliquando vero, ut in praesenti quidem saeculo finem non habeat, habeat tamen in futuro. Aliquando temporis alicujus, vel etiam vitae unius hominis spatium aeternitas appellatur, ut est illud in lege scriptum de servo Hebraeo: „si [9]) dilexerit, inquit, uxorem suam, et filios suos, et permanere voluerit in servi-

---

[1]) Editi: „Et respondentes dixerunt." Mss. quidam: „Et respondit." R.

[2]) Editi (v. c. edd. M.): „Ipse etiam." R.

[3]) Edd. Merlini: in Evangelio Dominus dicit.

[4]) Luc. XVI, 12.

[5]) Rom. VI, 22.

[6]) Mss. plerique: „dicat hic." R. — Ed. M. I: „dicat his."

[7]) Edd. Merlini: possint.

[8]) Ed. M. II: possint.

[9]) Exod. XXI, 5. 6.

tute propter[1]) ipsos, subula, inquit, pertundes[2]) aurem ejus[3]) in poste, et erit tibi servus in aeternum." Aeternum hic sine dubio tempus vitae hominis posuit. Et iterum in Ecclesiaste dicitur: „generatio[4]) vadit, et generatio venit, terra autem in aeternum stat:" hic aeternum praesentis saeculi tempus ostendit. Ubi vero dicit vitam aeternam, ad illud adspiciendum est, quod ipse Salvator dixit: „haec[5]) est autem vita aeterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum:" et iterum: „Ego[6]) sum via, et[7]) veritas, et vita." Et ipse Apostolus in[8]) aliis dicit, quia „rapiemur[9]) in nubibus obviam Christo in aëra, et ita[10]) semper cum Domino erimus." Sicut ergo semper cum Domino esse, finem non habet, ita et[11]) vita aeterna nullum finem habere credenda est.

6. „Stipendia[12]) enim peccati mors: gratia autem Dei vita aeterna, in Christo Jesu Domino nostro." Simile est hoc, quod dixit: „stipendia peccati mors:" illi, quod superius dixerat: „finis[13]) autem illorum mors." Quorum[14]) autem? Illorum sine dubio, pro[15]) „quibus nunc erubescitis," quorum[16]) fructus nec nominare quidem

---

[1]) Sic. Msc. unus. Caeteri vero Mss. et editi (v. c. edd. M.): „propter ipsam." R.

[2]) Ed. M. I: pertundens.

[3]) Deest „ejus" in edd. M.

[4]) Ecclesiast. I, 4. — Edd. Merlini: stat in aeternum.

[5]) Ev. Joann. XVII, 3. [6]) Ev. Joann. XIV, 6.

[7]) Deest „et" in edd. M.

[8]) Edd. Merlini: dicit in aliis.

[9]) I Thess. IV, 17. [10]) Edd. Merlini: sic.

[11]) Deest „et" in edd. M. [12]) Rom. VI, 23.

[13]) Rom. VI, 21.

[14]) Edd. Merlini: Quorum autem illorum? Sine dubio etc.

[15]) Rom. VI, 21.

[16]) Editi (v. c. edd. M.): „quorum fructus ne (edd.

aestimat dignum. Et iterum: „gratia [1]) autem Dei vita aeterna, in Christo Jesu Domino nostro:" simile est illi, quod dixit: „habetis [2]) fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam aeternam." Bene autem metaphoram, id est, figuram militiae ex initio propositam servat, ut militantibus sub [3]) peccato rege, imo potius tyrannidi ejus parentibus, stipendia debita mortem dicat exsolvi. Deum vero non erat dignum militibus suis stipendia quasi debitum aliquod dare, sed donum et gratiam, quae est „vita [4]) aeterna in Christo Jesu Domino nostro." Ego non puto etiam hoc vacuum esse, quod ad vitam aeternam addidit: „in Christo Jesu Domino nostro:" sed quia fortassis sciri voluit, aliud esse vitam aeternam solum, et aliud vitam aeternam in Christo Jesu. Et [5]) illi enim, qui surgent in confusionem et opprobrium sempiternum, habebunt [6]) quidem vitam aeternam, non tamen in Christo Jesu, sed in confusione et opprobrio aeterno: justi [7]) vero, qui surgent [8]) in vitam aeternam, in Christo Jesu habebunt vitam aeternam. Peccatum ergo [9]) militibus suis, in quibus regnat, stipendia digna largitur mortem. Mortem autem dicimus non hanc corporalem, sed illam, de qua scriptum est, quia „anima, [10]) quae peccat, ipsa

---

M. *nec*) nominare dignum. Et iterum: gratia autem Dei in Christo" etc., omissis verbis: „vita aeterna." R.

[1]) Rom. VI, 23. [2]) Rom. VI, 22.

[3]) Msc. unus cum editis (v. c. edd. M.): „sub peccati rege." Alter Msc. „sub peccati lege." Sed rectius Msc. Reg. num. 1639., et Rabanus, ut in nostro textu. R.

[4]) Rom. VI, 23.

[5]) Edd. Merlini: Illi enim, qui etc. — Cfr. Jerem. XXIII, 40.

[6]) Edd. Merlini: habent.

[7]) Edd. Merlini: justi autem.

[8]) Alias: „surgunt," et paulo post: „habent." Male. R.

[9]) Editi (v. c. edd. M.): „Peccatum vero." R.

[10]) Ezech. XVIII, 4.

morietur." Et quamvis de diversitate mortis a nobis saepe jam dictum sit, tamen quia praesens admonuit locus, apertius eadem repetere, et in unum, quae sparsim sunt dicta, colligere neque mihi pigrum sit, neque [1]) legentibus onerosum. Mors [2]) in Scripturis unum quidem nomen est, sed multa significat. Etenim separatio corporis ab anima mors nominatur. Sed haec neque [3]) mala, neque bona dici potest: est enim media, quae dicitur indifferens. Et rursus separatio animae a Deo mors appellatur, quae per peccatum venit. Haec aperte mala est, quae et peccati stipendium nominatur. [4]) Hanc mortem Deus non fecit, neque laetatur in perditione vivorum: sed [5]) invidia diaboli mors haec introivit in orbem terrarum. Et [6]) iterum ipse auctor mortis hujus, diabolus, mors appellatur, et ipse est, qui dicitur [7]) inimicus Christi novissimus destruendus. Sed et inferni locus, in quo animae detinebantur a morte, etiam [8]) ipse mors appellatur. Dicitur vero et illa mors laudabilis, qua peccato quis moritur, et Christo consepelitur, per quam emendatio fit animae, et vita aeterna conquiritur. Cum ergo tanta differentia in hoc uno nomine mortis habeatur, si

---

[1]) Edd. Merlini: nec legentibus etc.

[2]) Edd. Merlini: Mors quidem in — unum quidem etc.

[3]) Desunt verba: „neque mala," in ed. Genebrardi. Deinde Msc. unus: „atque dicitur indifferens," quibus verbis addunt editi (v. c. edd. M.): „id est, communis," quod omittitur in omnibus Mss. nostris. R.

[4]) Rom. VI, 23.

[5]) Editi (v. c. edd. M.): „invidia diaboli mors introivit" etc., absque „sed." Al. „invidia autem diaboli mors introivit" etc. R.

[6]) Edd. Merlini: Et ipse iterum etc.

[7]) I Cor. XV, 26.

[8]) Editi (v. c. edd. M.): „etiam ipsa mors appellatur. Dicitur etiam illa mors" etc., et postea Msc. unus. „per quam emendatio fit animae." R.

audias Deum dicentem: „ego [1]) occidam, et ego vivere faciam:“ intelligere debes, quae sit mors, quam [2]) decet inferre Deum: illa sine dubio, quae conferat vitam, id est, ut moriatur quis peccato, et vivat Deo. „Cum [3]) occideret eos, inquit, quaerebant eum, et revertebantur.“ Apertissime docens per hoc, quia [4]) quem Deus occidit, propterea occidit, ut peccato moriatur, et quaerat Deum. Sic ego audio et [5]) illud, quod scriptum est, [6]) quia occidit Deus Her filium Judae, quoniam malignus erat; et si quid aliud hujusmodi de Deo legimus scriptum. Sic et Apostolus [7]) peccatorem tradebat in interitum carnis, ut spiritum faceret salvum, hoc est, ut moreretur peccato, et viveret Deo. Et in praesenti igitur loco stipendia, quae dat peccatum, mors esse dicuntur: non ista mors, quae separat corpus ab anima, sed illa, qua [8]) per peccatum separatur anima a Deo. Et rursus nos in morte Christi dicimur [9]) baptizari, in illa sine dubio morte, [10]) qua peccato mortuus est semel, ut et nos separemur a peccato, et vivamus Deo. Tali namque morte qui moritnr, justificatus [11]) esse dicitur a peccato. Sic ergo habenda [12]) distinctio est, quod, Deus etiamsi occidere dicatur

---

[1]) Deuteronom. XXXII, 39.

[2]) Editi (v. c. edd. M.), et Mss. quidam perperam habent: „quam dicit inferre Deum.“ R.

[3]) Alias (v. c. in edd. M.): „Cum occideret eos, inquirebant eum. Apertissime dicens (edd. M. *docens*), quia“ etc. R. — Cfr. Psalm. LXXVIII, 34. (LXXVII.)

[4]) Edd. Merlini: quia Deus quem occidit etc.

[5]) Deest „et“ in edd. M. [6]) Genes. XXXVIII, 7.

[7]) I Cor. V, 5.

[8]) Edd. Merlini: qua separatur anima per peccatum a Deo. Et rursum nos etc.

[9]) Rom. VI, 3. 9. 10. — Edd. M. et R. „in morte.“

[10]) In editis (v. c. in edd. M.) omittitur „morte.“ R.

[11]) Msc. unus: „justificatus est a peccato.“ Male. R. — Cfr. Rom. VI, 7.

[12]) Edd. Merlini: habenda est distinctio.

et morti tradere, talis quaedam sit mors, quae a Deo datur, ut conferat vitam. Nihil enim mali datur a[1]) bono, licet triste sit, licet doloris plenum, prospectu tamen medendi, et contemplatione sanitatis[2]) infertur, ut animam, quam separaverat a Deo illecebra et dulcedo peccati, severitatis austeritas separet a peccato. E contrario vero, peccatum quicquid dederit, quicquid contulerit,[3]) animae mors est, etiam si stipendia largiatur.

7. „An[4]) ignoratis, fratres, — scientibus enim legem loquor —, quia lex dominatur in homine, quanto tempore vivit? Nam quae sub viro est mulier, vivente viro alligata est legi. Si autem mortuus fuerit vir,[5]) soluta est a lege viri. Igitur, vivente viro, cognominabitur adultera, si fuerit cum alio viro. Si autem mortuus fuerit vir,[6]) liberata est a lege viri,[7]) ut jam[8]) non sit adultera, si fuerit cum alio viro. Itaque, fratres mei, et vos mortificati estis legi per corpus Christi, ut sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit, ut[9]) fructificemus Deo. Cum enim essemus in carne, vitia[10]) peccatorum, quae per legem erant, operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti. Nunc autem soluti[11]) sumus a lege mor-

---

[1]) Sic potiores Mss. nostri. Editi vero (v. c. edd. M.): „a bono Deo.“ Msc. unus: „ab illo.“ R.

[2]) Genebrardus: „lenitatis.“ R.

[3]) Edd. Merlini: „contulerit, etiamsi (ed. M. I: *etiam*) stipendia largiatur, animae mors est.“

[4]) Rom. VII, 1—6. [5]) Edd. Merlini: vir ejus.

[6]) Edd. Merlini: vir ejus.

[7]) Deest „viri“ in ed. M. II.

[8]) Deest „jam“ in edd. M.

[9]) Alias (v. c. in edd. M.): „ut fructificetis;“ al. „ut fructificaremus.“ R.

[10]) Alias (v. c. in edd. M.): „passiones peccati;“ al. „vitia peccati.“ R.

[11]) Alias (e. c. in edd. M.): „absoluti sumus a lege mortis, in qua“ etc. Sed potiores Mss. ut in textu. R.

tui, in qua detinebamur, ita ut serviamus in novitate spiritus, et non in vetustate literae." Latius in[1]) superioribus de fide et lege disserens, per omnia esse[2]) praeferendam ostendit fidem eorum duntaxat, qui credunt[3]) „in eum, qui suscitavit Jesum Dominum nostrum a mortuis." Post haec, qualis etiam eorum conversio[4]) deberet esse, subjungit:[5]) in quibus et de peccato Adam ac justitia Christi disseruit: sed et de servitute[6]) ac libertate, qua vel justitiae quis servit et liber est a peccato, vel peccato servit et justitiae liber est, disputavit. Nunc ergo post excessum quendam latius habitum[7]) redit denuo ad tractatum legis et Christi, talia quaedam in praesenti disserens loco: quae paululum repetentes, secundum literae consequentiam prius aperire tentabimus: tum[8]) etiam pro viribus, quid unusquisque sermo virtutis habeat, requiremus. Loquor, inquit, vobis, qui scientiam legis habetis, et scitis sensum ejus non esse in vetustate literae, sed in spiritus novitate: hoc est, *scientibus*[9]) *legem loquor*, et appello vos, propter hujus legis scientiam, *fratres;* et dico, numquid ignoratis, quia lex unicuique mancipato et servienti sibi dominatur, sicut vir junctae sibi[10]) mulieri? et sicut in omni vita sua dominatur mulieri legibus sibi junctae,[11]) ita et homini, qui sub lege est,

---

[1]) Editi (v. c. edd. M.): „in superiore." R.

[2]) Edd. Merlini: praeferendam esse.

[3]) Rom. IV, 24. — Edd. Merlini: Dominum nostrum Jesum.

[4]) Mss. quidam: „conversatio." R.

[5]) Ed. M. II: subjunxit.

[6]) Editi (v. c. edd. M.): „virtute." Male. R.

[7]) Deest „habitum" in editis (v. c. edd. M.), sed restituitur ex Mss. R.

[8]) Edd. Merlini: tunc etiam etc.

[9]) Rom. VII, 1.

[10]) Deest in editis (v. c. in edd. M.): „sibi." R.

[11]) Edd. Merlini: conjunctae.

quamdiu vivit et valet, dominatur lex. Sed [1]) sicut viro, cui legibus subjuncta [2]) fuerat mulier, si accidat mori, libera efficitur mulier, et a viri potestate resolvitur, ita et is, qui sub lege est, si accidat legem mori, ab operibus legis liber efficitur: et sicut mulier, quae [3]) prioris viri legibus absoluta est, habet libertatem, ut [4]) alii viro jungatur, ita et is, qui sub potestate legis vixit, ubi mortuam videt literam, habet potestatem viventi Verbo tanquam viro sociari. Si vero viventem adhuc priorem virum voluerit mulier relinquere, et [5]) alii sociari, adultera sine dubio appellabitur. Quod simili forma etiam in eum cadit, qui legem ut virum viventem [6]) deserit, et alii jungitur. Haec autem tanquam [7]) *scientibus*, ut dixi, *legem loquor, fratres*, ut intelligatis, quia et vos legem tanquam [8]) virum mortuum reliquistis. Mors autem illius per adventum Christi et assumtionem corporis ejus est, [9]) per quod vos effecti estis alterius, [10]) id est, juncti alii viro, illi scilicet, qui a mortuis resurrexit, et ultra mortem non recipit, quam recepit [11]) prior ille vir, id est, lex. Vos ergo nunc facti estis ejus viri, qui a mortuis resurrexit, sponsa: et ideo secundum voluntatem ipsius

---

[1]) Alias (v. c. in ed. M. I.): „Sed sicut vir," alias (v. c. in ed. M. II.): „Sed sicut virum." R.

[2]) Alias: „subjecta." R.

[3]) Edd. Merlini: quae prioribus viri legibus etc.

[4]) Edd. Merlini: ut alio viro jungatur.

[5]) Ed. M. I: et alio sociari.

[6]) Desideratur in libris antea editis (v. c. edd. M.): „viventem." R.

[7]) Deest „tanquam" in edd. M. — Cfr. Rom. VII, 1.

[8]) Editi (v. c. edd. M.): „tanquam mortuam reliquistis." R.

[9]) Desideratur „est" in edd. M.

[10]) Omittitur „alterius" in editis (v. c. edd. M.), et in quibusdam Mss. R.

[11]) Ed. M. II: recipit.

vivere debetis, quia jam non sumus in carne, [1]) sed in spiritu, etiamsi aliquando in carne positi peccati et carnis passionibus urgebamur: quae passiones per occasionem legis in membris nostris fructificabant, non Deo, sed morti, illi morti, quam Deus non fecit. Nunc ergo, sicut cum moritur vir, libera est et absoluta mulier a lege viri, ita et nos liberi facti sumus a lege, quae videbatur nobis dominari tanquam vir. Cui legi sine dubio etiam nos mortui sumus, et alieni a conditione ejus, in [2]) „qua detinebamur,“ ut [3]) jam post haec „serviamus non in vetustate literae,“ sicut prius, sed „in novitate spiritus:“ quem spiritum a sponso nostro tanquam nuptiale pignus accepimus, sicut et alibi dicit: „qui [4]) dedit nobis pignus Spiritus.“ Hic est ordo eloquii, [5]) et haec Apostolici compago sermonis. Sed nunc repetentes quae dicta sunt, discutiamus per singula. „An [6]) ignoratis, inquit, fratres, — scientibus enim legem loquor —, quia lex dominatur [7]) in homine, quanto tempore vivit?“ Hyperbaton statim in principio habet, quod ita redditur: „An [8]) ignoratis, fratres, quia lex dominatur in homine, quanto tempore vivit?“ et post haec redditur illud, quod in medio insertum est: „scientibus enim legem loquor.“ Quod autem dixit: „scientibus legem loquor:“ simile est illi, quod paulo post dicit: „scimus [9]) autem, quoniam lex spiritualis

---

[1]) Rom. VIII, 9.

[2]) Rom. VII, 6. — Ed. R. sola hoc loco: „detinemur.“

[3]) Edd. Merlini: ut post haec jam serviamus etc.

[4]) II Cor. V, 5. — Edd. Merlini: spiritum.

[5]) Edd. Merlini: eloquentiae, haec Apostolici etc.

[6]) Alias (v. c. in edd. M.): „Aut ignoratis,“ quod postea repetitur. R. — Cfr. Rom. VII, 1.

[7]) Edd. Merlini hoc loco: „dominatur homini, quanto“ etc.

[8]) Rom. VII, 1. coll. p. huj. notis 6. et 7.

[9]) Rom. VII, 14.

est." Legem [1]) vero spiritualem esse, non solus Paulus sciebat, sed et hi, qui ab ipso imbuebantur: qui [2]) tamen spirituales erant, de quibus dicit: „spiritualis [3]) autem examinat omnia." Nam de Galatis non possum pronuntiare, quod sciant legem spiritualem esse, de quibus dicit: „o [4]) insensati Galatae!" Nisi forte tunc scierint, [5]) cum spiritu coeperant: sed non permanserunt in hac scientia, quia carne consummati sunt. Apostolorum [6]) vero doctrina, et eorum, qui ab ipsis instituebantur [7]) ad docendum, talis erat, quae [8]) doceret homines servire legi „non [9]) in vetustate literae," sed „in novitate spiritus." Quod non solum Apostolos, sed et prophetas, et si qui erant tunc sapientes in populo Dei, [10]) sensisse arbitror, quia lex spiritualis est, licet multitudinis causa etiam carnalem viderentur observantiam custodire. Nec mirum, cum et ipse Paulus dicat: quia [11]) „factus sum Judaeis tanquam Judaeus, ut Judaeos lucrifacerem." Ita ergo multi in populo priore proficiebant in scientia spirituali, et videbant gloriam Verbi Dei, sicut Esaias vidisse [12]) scribitur gloriam [13]) Filii Dei, ut testatur Joannes, cum

---

[1]) Alias (v. c. in edd. M.): „Legem vero spiritualem non solum Paulus sciebat." R.

[2]) Msc. unus Reg. num. 1641. sic habet: „qui tamen spirituales erant. Nam id quidem carnales nesciebant, de quibus dicit: o insensati Galatae!" Caeteri vero Mss. et editi (v. c. edd. M.) ut in nostro textu. R.

[3]) I Cor. II, 15. [4]) Galat. III, 1.

[5]) Ed. M. II: scierant.

[6]) Msc. unus: „Apostolorum enim doctrina." R.

[7]) Editi plerique (v. c. ed. M. II.): „instruebantur ad docendum." R.

[8]) Editi plerique (e. c. edd. M.): „quae docet." R.

[9]) Rom. VII, 6. [10]) Deest „Dei" in edd. M.

[11]) I Cor. IX, 20.

[12]) Edd. Merlini: scribitur vidisse.

[13]) Ed. M. II: gloriam verbi Dei.

dicit: „haec[1]) autem[2]) dixit Esaias, quando vidit gloriam ejus.“ Scientibus[3]) ergo legem loquitur Paulus, id est, scientibus, quae sit in lege vetustas literae et novitas spiritus: quod[4]) qui bene scit, novit sine dubio, quia[5]) ita lex dominatur homini, quamdiu vivit, sicut vir mulieri: et sicut morte viri liberatur mulier a lege conjugii, et[6]) sociandi se viro alii accipit[7]) libertatem, ita et anima, cujus vir lex est, cum vetustatem literae in lege deprehenderit, — quia quod veterascit prope exterminium est —, veluti mortua sibi lege secundum literam, libertatem accipit nubendi alii viro, qui est spiritus legis: „Spiritus[8]) autem Dominus est.“ Quod autem dixit: „lex[9]) dominatur homini, quanto tempore vivit:“ non ad hominem, sed ad legem refertur. Hoc enim et in consequentibus indicat, ubi dicit: „vivente[10]) viro alligata est legi:“ et[11]) ipsius exempli, quod assumtum est, plenius idem ordo declarat: legem enim loco[12]) viri posuit, et de ipsa dicit: „si[13]) autem mortuus fuerit vir, soluta est a

---

1) Ev. Joann. XII, 41.

2) Sic Mss. plerique. Editi vero (v. c. edd. M.), et Msc. unus: „hoc autem dicit Esaias quod (al. *quoniam*) vidit“ etc. R.

3) Mss. quidam cum editis: „Scientibus enim (al. *ergo*) legem loquor, inquit Paulus, id est, scientibus quia sit“ etc. R. — Ed. M. I: „Scientibus enim legem loquor. Paulus idem scientibus quae sit“ etc.; ed. M. II: „Scientibus enim legem loquor, id est scientibus quae sit“ etc. Cfr. Rom. VII, 1.

4) Edd. Merlini: quia qui etc.

5) Ed. M. I: „quia lex ita,“ ed. M. II: „quod lex ita.“

6) Edd. Merlini: et sociandi viro alii.

7) Ed. M. I: accepit. 8) II Cor. III, 17.

9) Rom. VII, 1. 10) Rom. VII, 2.

11) Edd. Merlini: et ipsum exemplum.

12) Edd. Merlini: in loco.

13) Rom. VII, 3.

lege viri." Quae tamen si [1]) de Apostolis, vel de his, qui ex circumcisione crediderunt, dicta intelligantur, nil commovebitur quaestionis: clarum namque est, quod [2]) hi legem velut virum habuerunt, [3]) sub cujus potestate vivebant. Sed ubi venit plenitudo [4]) temporum, lex infirmari coepit in carne, et infirmitatem mors consecuta est, et [5]) si qui sub potestate hujus viri vixerant tanquam mulier, [6]) mortua litera spiritui nubunt Christo credentes. Hi [7]) vero qui ex Gentibus Domino crediderunt, non videbuntur sub hujus viri, id est, sub legis potestate [8]) vixisse, nec habuisse virum legis sermonem. Testimonium autem hujus rei, id est, quod hi, qui ex circumcisione sunt, sub viro fuerint, hi autem, qui ex Gentibus, sine viro, Esaias [9]) declarat dicens: „laetare [10]) sterilis, quae non paris, erumpe et clama, quae non parturis: quoniam multi filii desertae, magis quam ejus, quae habet virum." Multos filios dicit [11]) desertae, magis quam ejus, quae habet virum, quod multo plures ex Gentibus, quam ex circumcisione crediderint: [12]) et ostendit, eam, quae ha-

---

[1]) Msc. unus: „si de populis." Al. „si de Apostolorum" etc. Male. R.

[2]) Edd. Merlini: quod hic legem etc.

[3]) Edd. Merlini: dicit. [4]) Galat. IV, 4.

[5]) Msc. unus: „et sic qui." R.

[6]) Editi (v. c. ed. M. II.): „mulier, spiritui nubunt." Mss. quidam: „mulier, maritaliter spiritui nubent." Sed rectius Mss. nostri, et Rabanus: „mulier, mortua litera spiritui nubunt." R. — Ed. M. I: „mulier, spiritui nubent."

[7]) Editi (v. c. edd. M.): „Hi vero, qui ex Gentibus crediderunt, Domino crediderunt, et non videntur" etc. R.

[8]) Edd. Merlini: vixisse potestate.

[9]) Msc. unus: „Isaias dabit dicens." Rabanus: „Esaias clamabat dicens." R.

[10]) Jesai. LIV, 1. coll. Gal. IV, 27.

[11]) Edd. Merlini: dicens.

[12]) Edd. Merlini: crediderunt.

bet virum, synagogam esse,[1]) quae habet legem: desertam vero et vagam, ac sine ulla potestate legis viventem, Gentium[2]) multitudinem, quae et sterilis erat, nullius legitimi verbi proferens germen. Ponitur ergo in his ab Apostolo homo, qui sub lege vivit, tanquam mulier, quae sub viro est. Virum autem ponit sermonem legis, quem tamen virum mortuum[3]) dicit, qui est secundum literam sermo legis. Sed is quomodo sit mortuus, pervidendum[4]) est. Potest quidem etiam in hoc videri mortuus, cum spiritualis intelligentia excludit[5]) et velut interimit corporalem, et ostendit refugiendam esse occidentem literam, et sequendum vivificantem spiritum. Sed et hoc modo mortuus esse hic vir evidentius approbabitur.[6]) Etenim donec lex umbram[7]) gerebat futurorum bonorum, et[8]) in Jerusalem terrena coelestis culturae typus et imago gerebatur, et altare manebat, et sacerdotium, sermo legis, litera videlicet,[9]) vivere videbatur. Nondum enim introierat[10]) in sancta non manufacta Christus, nec accesserat ad velamen interius, quod ad Hebraeos scribens Apo-

---

[1]) In editis (v. c. in edd. M.) omittitur „esse." R.

[2]) Edd. Merlini: multitudinem gentium.

[3]) Sic Msc. unus. Caeteri vero Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.): „mortalem dicit." Male. R.

[4]) Editi (v. c. edd. M.): „providendum est. Potest quidem in hoc videri," omisso „etiam." R.

[5]) Ed. M. I: „excludit vel interemit," ed. M. II. „excludit vel interimit."

[6]) Edd. Merlini: probabitur.

[7]) Hebr. X, 1.

[8]) Editi (v. c. edd M.): „et inhiabant (ed. M. II: *inhiabat*) in terrena." Rabanus: „et in Hierusalem terrena." Mss. quidam, alius: „et inhiabat terrenis," alius: „et inhiabant terrena.". Sed potiores Mss. ut in nostro textu. R.

[9]) Desiderantur in editis (v. c. in edd. M.) verba: „videlicet vivere." R.

[10]) Hebr. IX, 24.

stolus carnem Christi esse interpretatur.[1]) Ubi vero „Verbum[2]) caro factum est, et habitavit in nobis," a[3]) praesentia ejus Jerusalem terrena cum templo et altari, atque omnibus, quae ibi gerebantur, eversa est. Tunc mortuus est vir ejus, id est, secundum literam lex. An non jure dicitur in hac parte mortuus sermo legis, cui nulla sacrificia, nullum sacerdotium, nulla Levitici ordinis ministeria[4]) deferuntur? Homicidam punire non potest, nec[5]) adulteram lapidare: haec enim sibi vindicat Romanorum potestas: et dubitas adhuc, si[6]) mortua sit secundum literam lex? Ter[7]) in anno apparere Domino omnis masculus non adscendit: ovis in festivitate Paschae ea[8]) in civitate, quam elegisse putatur Dominus Deus, nulla jugulatur; manipuli[9]) primitiarum non offeruntur, nulla celebratur oblatio; nulla lepra, nulla purgatur immunditia. Et dubitari potest in his omnibus mortuam esse literam legis? Cum ergo claruerit[10]) per haec omnia mortuum esse virum priorem, nulla praevaricatio est Christo tanquam viro alteri sociari, sicut mulieri crimen

---

[1]) Hebr. X, 20. [2]) Ev. Joann. I, 14.

[3]) Sic Msc. unus, et Rabanus. Editi vero (v. c. edd. M.), et Mss. quidam: „a praesentia ejus lex cum templo" etc. Alter Msc. Codex: „ac praesentia ejus Jerusalem terrena cum templo" etc. R.

[4]) Edd. Merlini: „deferuntur ministeria?"

[5]) Editi (v. c. edd. M.): „nec adulterum." R.

[6]) Editi (v. c. edd. M.): „si mortua sit literae lex." R.

[7]) Msc. unus: „Ter in anno apparere Domino jubetur omnis masculus; non adscendit." R.

[8]) Deest „ea" in ed. Ruaei.

[9]) Sic Msc. unus Reg. num. 1630. Rabanus vero: „manipuli primitiarum efferuntur nulli, —, nulla expiatur immunditia" etc. Caeteri Mss. et editi (v. c. edd. M.): „manipuli primitiarum (al. *de manipulis primitiarum*) nulla celebratur oblatio: nulla lepra, nulla pecoris (al. *peccatoris*) immunditia, dubitari potest" etc. R.

[10]) Ed. M. II: „claruit."

non est, si viro priore defuncto suscipiat secunda connubia. Et propterea dicit: „igitur [1]) vivente viro cognominabitur adultera, si fuerit cum alio viro:“ ut ostendat, quia et anima hominis, si jam venit ad Christum, et Christo velut secundo viro sociata est, nullo genere vivere ei debet vetustas literae, quae est quasi prior vir, ne forte, si illum habeat in se viventem, efficiatur adultera, quae [2]) ita secundo sociata est, ut ei adhuc viveret prior. Hoc est, quod per aliam figuram et in superioribus dixit, quia mori prius oportet, et ita consepeliri Christo. Denique etiam hoc [3]) addit in posterioribus: „itaque, [4]) fratres mei, et vos mortui estis legi per corpus Christi, ut sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit, ut fructificemus Deo.“ Vides quomodo, licet [5]) figurarum diversitas videatur, ad unum tamen sensum cuncta revocantur. Nam [6]) et quod legem nobis mortuam dicit, hoc idem vult intelligi, quod et nos mortui sumus legi per corpus Christi, in quo corpore „iniquitates [7]) nostras tulit, et peccata nostra portavit,“ et in quo exuit „principatus [8]) et potestates, trium-

---

[1]) Rom. VII, 3.

[2]) Alias: „quia ita adhuc secundo sociata est, ut ei (al. *ut si*) adhuc viveret prior.“ R. — Ed. M. I: „quae ita adhuc secundo sociata est, ut ei viveret prior,“ ed. M. II: „quae ita adhuc secundo sociata est, ut si viveret prior.“

[3]) Edd. Merlini: hic. [4]) Rom. VII, 4.

[5]) Deest in editis (e. c. in edd. M.): „licet.“ R.

[6]) Sic. Msc. unus Reg. num. 1641. Alter Msc. num. 1639. „Nam equidem legem nobis mortificatam dicit per corpus Christi, in quo corpore“ etc., omissis intermediis. Caeteri vero Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.): „Nam et quod legem nobis mortuam dicit, hoc idem libet (al. *videtur*) intelligi, quod et si (alias, v. c. in edd. M., *et sic*) mortui sumus (edd. Merlini: *nos mortui sumus*, al. *mortificati sumus*) legi per corpus Christi“ etc. Deinde: „principatum et potestatem, triumphans eos in semet ipso.“ R.

[7]) Jesai. LIII, 4. 11. [8]) Coloss. II, 15.

phans eos [1]) in semet ipso." Festinandum est ergo ad [2]) istas secundas nuptias, quae beatiores sunt multo, quam primae. Et vide, si forte jam tunc lex tale, nescio quid, adumbrabat in [3]) eo, cum jubebat, [4]) ut mulier, mortuo priore viro, de quo semen non susceperat, — talis enim fuerat, qui fructum non posset afferre —, juberetur fratri ejus nubere. Frater enim videtur legis literae secundum spiritum lex, ut de ipso magis mulier afferat fructum. Sed haec plenius in locis suis requirentur. Nunc autem, ut diximus, prius moriendum est legi literae, ut sic conjungi possimus Christo, qui ex mortuis resurrexit. Potest autem fieri, ut hoc non solum de lege Mosis, quae est secundum literam, sentiatur, sed [5]) de omni homine: quoniam certum est, quod, quibuscunque institutis, quibuscunque moribus agatur, [6]) quasi sub lege hac, qua utitur, vivere credendus est: cui utique vel [7]) ipse mori debet, vel ipsa illi, ne forte sub alio viro posita anima ad Christum veniens, non tam nuptias ejus adire, quam adultera effici videatur, quippe [8]) si prioris adhuc viri

---

[1]) Ed. Ruaei sola: „eas." Cfr. Coloss. II, 15. coll. pag. 36. not. 6.

[2]) Edd. Merlini: ad has nuptias secundas.

[3]) Sic potiores Mss. nostri, et Rabanus, nisi quod alius pro „jubebat" habet „jubeat;" alius pro „juberetur" habet „jubeatur," et alius pro: „qui fructum," habet: „quae fructum." Editi vero (v. c. edd. M.): „in eo cum juberet (al. *jubeat*), ut mulier, mortuo priore viro, de quo semen non susceperat, fratri ejus nuberet." Mss. quidam: „in eo cum conjux, mortuo priore viro, de quo semen non susceperat, jubebatur fratri ejus nubere." R.

[4]) Deut. XXV, 5.

[5]) Sic recte Msc. unus, et editi (v. c. edd. M.); Rabanus vero, et Mss. plerique: „sed omnis homo." R.

[6]) Edd. Merlini: agitur.

[7]) Editi plerique (e. c. edd. M.): „vel ipsa mori debet, vel ipse illi." R.

[8]) Merlinus (cf. ed. M. II.) et Genebrardus: „quippe quae sub prioris" etc. R.

legibus vivit. Quod tamen Apostolus alia rursum figura ad [1]) eundem sensum explanationis adducit. Subjungit enim: „cum [2]) enim essemus in carne, vitia peccatorum, quae per legem erant, operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti. Nunc autem soluti sumus a [3]) lege mortui, in qua detinebamur, ita ut serviamus in novitate spiritus, et non in vetustate literae." Apparet et in his, ut in superioribus [4]) per exemplum cujusdam similitudinis diximus, [5]) Paulum ex alio in aliud conclave incertis et occultis gressibus digredi. Cum enim in superioribus de lege literae disputasset, quod utique ad eos videretur tantum, qui ex circumcisione crediderant, pertinere: nunc latenti quadam conversione carnis et vitiorum discutit legem, ob id sine dubio, ut etiam ad caeteros homines, non eos solos, qui ex circumcisione sunt, tractatus iste pertinere videatur. [6]) Ait ergo: „cum [7]) enim essemus in carne." Et quidem, quantum ad rem spectat, in carne utique positus ista dicebat: sed „cum in carne essemus," hoc est, cum secundum carnem viveremus, vitia „peccatorum, quae per legem erant, operabantur in membris nostris." Quaenam lex ista est, per quam vitia peccati operantur? [8]) Numquid lex Mosis, etiam si secundum literam observetur, vitia generat peccatorum? Sed in aperto est, quod illam legem [9]) dicat in membris, quae resistit legi mentis, de qua et ante tractavimus, quomodo

[1]) Editi plerique (v. c. ed. M. II.): „ad eum sensum." R.

[2]) Rom. VII, 5. 6. — Edd. Merlini: cum autem.

[3]) Edd. Merlini: a lege mortis, in qua etc.

[4]) Cfr. ed. huj. Tom. VI. p. 322. lin. 9. seqq.

[5]) Deest „diximus" in edd. M.

[6]) Edd. Merlini: videretur. [7]) Rom. VII, 5.

[8]) Alias: „operabantur." R.

[9]) Msc. unus, et editi (e. c. edd. M.): „legem dicat membrorum, quae resistit" etc.; Rabanus: „legem dicat in membris operari, quae resistat" etc. R. — Cfr. Rom. VII, 23.

„lex [1]) subintroivit, ut abundaret peccatum." Ipsa ergo lex est, quae facit in [2]) his, qui secundum carnem vivunt, [3]) vitia peccatorum abundare, ut fructificent morti. Ad hoc namque est lex [4]) illa in membris nostris, ut resistens adversum legem mentis captivos nos ducat peccato, et hos fructus offerat [5]) morti. „Nunc [6]) autem soluti sumus a [7]) lege mortui, in qua detinebamur." Ab hac ergo lege, in qua detinebamur, nunc soluti sumus. „Nunc." Quando? Sine dubio, quando cum Christo mortui sumus, et consepulti ei per baptismum, et crucifixi cum ipso: et ideo dicit: „soluti [8]) sumus a [9]) lege mortui." Nisi enim quis mortuus fuerit cum Christo, ab ista lege non solvitur. Scio et in aliis exemplaribus scriptum: „a lege mortis, in qua detinebamur:" sed hoc, id est: „mortui:" et verius est et rectius. Quod vero addit in conclusione: „ita [10]) ut serviamus in novitate spiritus, et non in vetustate literae:" quod sine dubio de lege literae dictum videtur, hoc modo consequente [11]) intelligi poterit. In carne quidem positi, et secundum carnem viventes,

---

[1]) Rom. V, 20. [2]) Ed. M. II: in iis.

[3]) Editi (v. c. edd. M.): „vixerint." R.

[4]) Ed. Ruaei sola: illa lex. — In seqq. edd. M. „adversus legem" etc.

[5]) Editi (v. c. edd. M.): „afferat morti." R.

[6]) Rom. VII, 6.

[7]) Sic rectius Msc. unus Reg. num. 1639. Caeteri vero Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.): „a lege, in qua mortui (al. *a lege mortis, in qua*) detinebamur. Ab hac ergo lege nunc soluti sumus, quando sine dubio cum Christo (edd. Merlini: *nunc soluti sumus. Quando? Sine dubio quando cum Christo*) mortui sumus, et consepulti cum eo per" etc. R.

[8]) Rom. VII, 6.

[9]) Editi (v. c. edd. M.): „a lege mortis." Male. R.

[10]) Rom. VII, 6.

[11]) Editi (v. c. edd. M.): „consequenter." Deinde Msc. unus: „quod in carne quidem positi" etc. R.

propter peccatorum vitia, quae lex illa, quae erat in membris nostris, alebat, ut[1]) fructificarent morti, non poteramus servire novitati spiritus, dum illa lex membrorum vivebat in nobis, imo, dum nos secundum illam vivebamus. Ubi vero Christus pro nobis mortuus est, et nos cum ipso mortui sumus peccato, liberati[2]) sumus per ipsum a lege peccati, in qua detinebamur, et[3]) possumus jam[4]) servire legi Dei, servire autem in novitate spiritus, non in vetustate literae. Non enim idcirco nos Christus abstraxit a lege peccati, ut vetustati literae serviamus, id est, ut circumcisionem recipiamus, et sabbata, vel caetera, quae vetustas legis literae continet: sed ut legem Dei in spiritus novitate servemus, id est, ex omnibus, quae in ea scripta sunt, spiritualem sensum Spiritu donante capiamus, sicut et idem Apostolus in aliis dicit, quia[5]) „velamen est[6]) positum in facie Mosis: cum autem conversus fuerit quis ad Dominum, auferetur velamen. Dominus enim spiritus est. Ubi autem spiritus Domini, ibi libertas." Novitatem sane spiritus scio quosdam male[7]) intelligentes illuc traxisse, ut[8]) dicerent novum esse[9]) Spiritum, tanquam qui ante non fuerit, nec veteribus innotuerit: et nesciunt se in hoc gravissime blasphemare. Ipse enim Spiritus est in lege, ipse in Evangelio, ipse semper cum Patre et Filio est, et semper est,

---

1) Editi (v. c. edd. M.): „ut fructificaret morti, non poteramus servire novitati spiritus Domini: illa lex membrorum — in nobis, in modum, quo nos" etc. R.

2) Editi (v. c. edd. M.): „liberi sumus." R.

3) Msc. unus et Rabanus: „possumus." Alter Msc. (itemq. edd. M.): „ut possimus." R.

4) Edd. Merlini: servire jam.

5) Ed. M. II: quod. — Cfr. II Cor. III, 15. 16. 17.

6) Edd. Merlini: positum est.

7) Deest in libris antea editis (v. c. edd. M.): „male." R.

8) Editi (v. c. edd. M.): „ubi dicerent." R.

9) Edd. Merlini: spiritum esse.

et erat, et erit, sicut Pater et Filius. Non ergo ipse novus est, sed credentes innovat, cum eos a veteribus malis ad novam vitam et novam religionis [1]) Christi observantiam adducit, et spirituales ex carnalibus facit.

8. „Quid [2]) ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit. Sed peccatum non cognovi, nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: non concupisces. Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam: sine lege enim peccatum mortuum erat. Ego autem vivebam [3]) sine lege aliquando. Sed ubi venit mandatum, peccatum revixit. Ego autem mortuus sum: et inventum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem. Peccatum [4]) enim occasione accepta per mandatum seduxit me, et per illud occidit. Itaque lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum. Quod ergo bonum est, mihi [5]) mors est? Absit. Sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum mihi [6]) operatum est mortem, ut fiat supra modum peccator ipsum peccatum per mandatum." In [7]) his locis positos crebro nos necesse est de legum diversitatibus commonere. Hoc enim vult Paulus, qui sub

---

[1]) Msc. unus: „Christianae religionis." R.

[2]) Rom. VII, 7—13. coll. Exod. XX, 17.

[3]) Edd. Merlini: sine lege vivebam aliquando. Sed cum venisset mandatum etc.

[4]) Edd. Merlini: Nam peccatum occasione accepta etc.

[5]) Editi (v. c. edd. M.): „mihi factum est mors?" Msc. unus: „mihi malum est?" Sed caeteri Mss. ut in nostro textu. R.

[6]) Edd. Merlini: „operatum est mihi mortem, ut — modum peccans peccatum per" etc.

[7]) Huc referendum videtur fragmentum Graecum, quod e parte nona in hanc ep. ad Romanos desumtum exhibet caput nonum Philocaliae, unde iterum discere licet (?), quam infida sit Rufini interpretatio. R. — Cfr. ed. huj. Tom. V. a pag. 255—260.

uno legis nomine sensum de [1]) una ad alteram tacitis indiciis transfert, illo, ut arbitror, proposito, quo et Scripturae propheticae constant, ne ea, quae [2]) inspirati divinitus proloquuntur, impolitis hominibus et minus adhuc vel fidei vel studii deferentibus in propatulo ponerentur, et pedibus, ut ita dixerim, conculcanda traderentur, sed ut secundum ea, quae supra per quandam similitudinem diximus, mysterium sui [3]) regis ad paucos et occultius perveniret. Ait itaque: „quid [4]) ergo dicemus? Lex peccatum est?“ Putasti, inquit, me de lege Mosis dicere, quia peccatum est? „Absit, [5]) absit.“ Ad utrumque sufficiat, quia neque de lege Mosis loquor, neque de ipsa dico, quia peccatum est: sed: „peccatum [6]) non cognovi, nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: non concupisces.“ Intellige, inquit, de qua lege loquar: quae [7]) nisi esset, peccatum nemo cognosceret. Numquid Mosis lex est, per quam Adam cognovit peccatum suum, et abscondit [8]) se a conspectu Domini? Numquid Mosis lex est, per quam cognovit Cain peccatum suum, et dixit: „majus [9]) est peccatum meum, quam ut relinquar?“ Aut per quam Pharao cognovit peccatum suum, et dixit: „Dominus [10]) justus est, ego autem et populus meus impii?“ Quod si hi omnes aliique [11]) innumeri ante Mosis legem cognoverunt peccatum suum, non

---

[1]) Sic omnes Mss. nostri. Editi vero (e. c. edd. M.): „de uno ad alterum (ed. M. 1: *alteram*) tacitis indiciis transfert, illo ut arbitramur proposito“ etc. R.

[2]) Ita Mss. omnes. At editi (v. c. edd. M.): „quae inspirata divinitus prolocutus impolitis“ etc. R.

[3]) Deest „sui“ in edd. M. [4]) Rom. VII, 7.

[5]) In edd. M. semel tantum legitur: „absit.“

[6]) Rom. VII, 7. coll. Exod. XX, 17.

[7]) Editi (v. c. edd. M.): „quod.“ Male. R.

[8]) Genes. III, 8. [9]) Genes. IV, 13.

[10]) Exod. IX, 27.

[11]) Edd. Merlini: et alii innumeri.

erit sine dubio Mosis lex, de qua dicit Apostolus, quia „peccatum [1]) non cognovi, nisi per legem:" et de qua dicit: [2]) „concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: non concupisces:" sed [3]) est illa lex, de qua frequenter diximus, quae in hominum cordibus „scripta [4]) est, non atramento, sed spiritu Dei vivi," et docet unumquemque, quid agendum sit, quid cavendum. Ipsa est ergo, per quam cognoscit homo peccatum suum. Aperte hic naturalem [5]) legem dicit tamdiu ignorari a nobis, quamdiu aetatis processu noverimus [6]) inter bonum et malum discernere, et a conscientia nostra audierimus. Loquitur [7]) enim nobis intra conscientiam, et dicit: „non [8]) concupisces." Sed quoniam non semper, nec ex initio, ut nascitur homo, lex ista invenitur in homine, sed aliquamdiu, dum aetas nondum patitur, sine hac lege vivitur, sicut et [9]) ipse Paulus fatetur, cum [10]) dicit: „ego [11]) autem vivebam sine lege aliquando:" in illo tempore, quo sine lege viximus, concupiscentiam nesciebamus. Non dixit: non habebam: sed ait: [12]) „nesciebam:" tanquam quae esset qui-

---

1) Rom. VII, 7.

2) Editi (v. c. edd. M.): „dicebat." R. — Cfr. Rom. VII, 7. coll. Exod. XX, 17.

3) Edd. Merlini: sed et illa lex, de qua etc.

4) II Cor. III, 3.

5) Edd. Merlini: legem naturalem.

6) Alias (v. c. in edd. M.): „non novimus;" al. „non noverimus." Deinde: „et non a conscientia nostra" etc. Sed potiores Mss. nostri, et Rabanus, (itemque edd. M. respectu habito ad posterius *non*,) omittunt: „non." R.

7) Sic Mss. et Rabanus. Editi vero (v. c. edd. M.): „Loquitur enim intra nos conscientia." R.

8) Rom. VII, 7. coll. Exod. XX, 17.

9) Deest „et" in ed. M. II.

10) Ed. Ruaei sola: qui dicit.

11) Rom. VII, 9.

12) Edd. Merlini: dixit. — Cfr. Rom. VII, 7.

dem, ignoraretur tamen, quod esset concupiscentia. Ubi autem venit ratio, et lex naturalis locum in nobis processu aetatis invenit, docere nos coepit, quae essent[1]) bona, et prohibere a malis. Haec[2]) ergo dum dicit: „non concupisces:" quod ante nesciebamus, ab ipsa didicimus malam esse concupiscentiam. „Occasione[3]) autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam." Lex illa, de qua dicit, quia „concupiscentiam[4]) nesciebam, nisi lex diceret: non concupisces:" ipsa[5]) etiam mandatum appellatur. Ait ergo, quia occasione mandati hujus, quo concupiscere prohibemur, peccatum vehementius[6]) exarsit in nobis, et omnem operatum est in nobis concupiscentiam. In[7]) eo namque, in quo concupiscit caro adversus spiritum, id est, adversus legem, quae dicit: „non[8]) concupisces:" etiam adversatur ei, et certamen[9]) quodammodo gerit, ut non solum concupiscentiae satisfaciat, sed etiam adversarium vincat. Haec est ergo occasio, quam dicit venire ex mandato. Nescio quo etenim pacto ea, quae prohibentur, ardentius desiderantur; et ideo, cum[10]) manda-

---

1) Ed. M. II: esset.

2) Editi (v. c. edd. M.): „Hoc ergo est dum dicit" etc. R. — Cfr. Rom. VII, 7. coll. Exod. XX, 17.

3) Rom. VII, 8.

4) Rom. VII, 7. coll. Exod. XX, 17.

5) Alias: „ipsa autem etiam" etc. Mss. quidam et editi (v. c. edd. M.): „ipsam autem etiam mandatum appellat, cum ait, quia occasione" etc. Manifeste redundat vox „autem." R.

6) Editi (v. c. edd. M.): „vehementer." R.

7) Editi (v. c. edd. M.) perperam: „Ideo namque." R.

8) Rom. VII, 7. coll. Exod. XX, 17.

9) Editi (v. c. edd. M.): „certamen quoddam gerit, ut non solum concupiscentiae non satisfaciat" etc. Salodianus omittit „non" ante „satisfaciat," sicut et Rabanus et omnes Mss. nostri. R.

10) Deest „cum" in edd. M.

tum sanctum, et justum, et bonum sit, — quod enim prohibet malum, necessario bonum est —, dum prohibendo concupiscentiam magis eam provocat et inflammat, per bonum mihi operatum est mortem. Indicat tamen Apostolus in his, quod origo peccati ex concupiscentia orta sit, dum prohibente[1]) lege[2]) sive Mosis, quae dicit: „non[3]) concupisces:" sive etiam, ut supra exposuimus, naturali, eo contentiosius, quod prohibetur, expetitur. Sciendum sane est, quod concupiscentia hic culpabilis ponitur. Est[4]) autem in multis et laudabilis, sicut supra ostendimus. „Sine[5]) lege enim peccatum mortuum est. Ego autem vivebam sine lege aliquando; sed ubi venit mandatum, peccatum revixit. Ego autem mortuus sum; et inventum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem." De his paene omnibus jam in superioribus plene tractatum est: unde ne eadem saepius revolvamus, breviter, quae dicta sunt, in memoriam revocabimus. Sine lege autem peccatum mortuum esse in nobis, hoc est, antequam per aetatem rationabilis intra nos sensus vigeret, ostendimus, cum etiam exemplum[6]) pueri percutientis patrem aut matrem, vel maledicentis adduximus. In quo secundum legem[7]) quidem prohibentem percuti vel maledici patrem aut matrem, peccatum fieri videtur: sed istud peccatum mortuum esse dicitur, quia lex nondum adest in puero, quae cum doceat, hoc, quod facit, fieri non licere. Sine hac autem lege et Paulum et omnes homines certum est aliquando vixisse, hoc est, in aetate puerili. Omnes enim similiter per illud tempus

---

[1]) Editi (v. c. edd. M.) male: „prohibetur." R.

[2]) Edd. Merlini: a lege. [3]) Exod. XX, 17.

[4]) Editi (v. c. edd. M.): „Est autem et in multis laudabilis, sicut supra diximus." R.

[5]) Rom. VII, 8 — 10.

[6]) Cfr. ed. huj. Tom. V. pag. 334. lin. 7. seqq.

[7]) Exod. XXI, 15. 16.

nondum capaces hujus naturalis legis existunt. Nam utique non videretur de hoc Pauli[1]) vera esse professio. Quomodo enim sine lege Mosis probabitur Paulus aliquando vixisse, cum ipse se Hebraeum[2]) ex Hebraeis, et octava die circumcisum secundum legis praecepta fateatur? Sed hoc modo, quo diximus, sine lege naturali vixit etiam ipse aliquando in pueritia. Quo in tempore non dixit non fuisse in homine peccatum, sed mortuum fuisse, et revixisse postmodum, ubi lex naturalis adveniens prohibere[3]) concupiscentiam coepit: quae lex veluti mortuum suscitavit peccatum. Peccati namque natura haec est, si fiat, quod lex fieri vetat. Reviviscente ergo peccato, *ego,*[4]) inquit, *mortuus sum.* „Ego." Quis? Anima sine dubio, quae fecerat, quod[5]) fieri lex vetabat: „anima[6]) enim, quae peccat, — ut[7]) propheta dicit —, ipsa morietur." Inventum est ergo mandatum, quod datum fuerat ad vitam, animae scilicet, ut eam doceret opera vitae, cessisse ei ad mortem, dum[8]) prohibita non tam refugit, quam ardentius expetit. Movet[9]) me tamen in his quomodo dixerit peccatum mortuum esse, et revixisse. Videtur enim, quia non possit dici mortuum, nisi quod aliquando vixerit, et postmodum

---

1) Edd. Merlini: Pauli esse professio vera.

2) Philipp. III, 5.

3) Sic Mss., et Rabanus, nisi quod habeat „quia lex" pro: „quae lex." Editi vero (v. c. edd. M.): „prohibuit concupiscentiam, coepitque lex veluti mortuum suscitare peccatum." R.

4) Rom. VII, 10.

5) Edd. Merlini: quod lex fieri vetabat.

6) Ezech. XVIII, 4.

7) Desiderantur in editis (v. c. in edd. M.) verba: „ut propheta dicit." R.

8) Ed. M. II: cum.

9) Editi (v. c. edd. M.): „Movet me tamen quomodo dixerit in his peccatum mortuum revixisse." R.

vita caruerit. Sed et[1]) hoc ipsum, quod dicit:[2]) „revixit:" non nuper datam vitam, sed priorem redditam docet: ipse enim sermo: „revixit:" rursum vixisse significat. Si[3]) ergo in anima dicitur revixisse peccatum, quomodo[4]) hi de hoc sermone Apostoli, quo ait: „ego[5]) autem vivebam sine lege aliquando:" dogma *μετενσωματώσεως* introducunt, quod animas hominum prius in pecudibus, vel avibus, aut piscibus docet fuisse, et sic ad homines venisse: et propterea dixisse Apostolum: „ego autem vivebam sine lege aliquando:" quasi qui, antequam in hoc corpus veniret humanum, vixerit in eo ordine, verbi gratia, aut avium, aut animalium, ubi lex nulla haberetur? Quomodo, inquam,[6]) ad hoc poterunt respondere, cum in anima non nuper exortum, sed quod erat mortuum dicat revixisse peccatum? Et certum est, quod is, qui reviviscit, vixit aliquando. Nunquam ergo anima in eo ordine fuisse videbitur, ubi peccatum sine lege nec fuisse potuit, nec vixisse. Haec adversum illos dicta sint,[7]) qui Apostoli sermonem ad dogma impium trahunt. Nos autem mortem hanc peccati beneficio Dei datam dicimus tempore eo, quo sine lege vivebamus.[8]) Quod et si veniente mandato, quod „et[9]) sanctum, et justum, et

---

[1]) Deest „et" in edd. M.

[2]) Edd. Merlini: „dixit." — Cfr. Rom. VII, 9.

[3]) Edd. Merlini: Si ergo anima dicitur revixisse peccato.

[4]) Sic Mss. Codices. Editi vero (e. c. edd. M.): „quomodo de hoc sermone Apostolus ait: ego autem vivebam sine lege aliquando? Respondent Pythagorizantes haeretici, qui docent animas (ed. M. II: *animam*) hominum prius in pecudibus, vel avibus, aut piscibus fuisse, et sic ad homines fluxisse, propterea" etc. R.

[5]) Rom. VII, 9.

[6]) Editi (e. c. edd. M.): „inquit." Male. R.

[7]) Edd. Merlini: sunt.

[8]) Edd. Merlini: viveremus. [9]) Rom. VII, 12.

bonum est," reviviscit in nobis peccatum, et occidit nos, — „peccatum [1]) enim accepta occasione per mandatum seduxit me, et per illud occidit —," non est accusatio mandati per [2]) hoc, quod occasionem, [3]) qua occidit me peccatum, venisse dicit ex mandato; sed haec est dicti hujus consequentia. Lex dicitur, quae docet, quid fieri debeat, quid caveri; et [4]) necesse est, ut illud, quod caveri dicit, edoceat quale sit, quo per hoc caveri facilius possit. Nemo enim potest vitare quod nescit. Si quis ergo edoctus per legem, quale sit illud, quod caveri [5]) debet, non tam caveat, quam faciat illud, occasione quidem legis non faciendae rei scientiam videbitur accepisse: sed lex non idcirco eum docuerat, ut faceret, quod non debebat, et moreretur, sed ut non faceret, et viveret. Sic ergo „peccatum [6]) occasione accepta per mandatum seduxit me, et per illud occidit." Aut [7]) certe, quia dixit: „peccatum per mandatum seduxit me, et per illud occidit:" potest hic „peccatum" vel ipsum auctorem dixisse peccati, de quo scriptum est: „serpens [8]) seduxit me:" vel etiam personam finxisse peccati, quae visa sit hominem seduxisse occasione mandati, ut suavem faceret concupiscentiam, et anima, dum suavitate concupiscentiae delectatur, praevaricando [9]) mandatum, quod dicebat:

---

[1]) Rom. VII, 11.

[2]) Edd. Merlini: per haec, quia.

[3]) Ed. M. II. perperam: occasione.

[4]) Sic recte Msc. unus Reg. num. 1639. Alter vero Reg. num. 1641. „et necesse illud, quod caveri dicit, ut doceat" etc. Editi (v. c. edd. M.), et Rabanus: „et necesse est illud ut caveri dicat (Rabanus: *ut quod caveri dicit*) et doceat" etc. R.

[5]) Ed. Ruaei sola: cavere. [6]) Rom. VII, 11.

[7]) Alias (v. c. in edd. M.): „Aut certe quia (al. *quod*) frequenter dixit." R. — Cfr. Rom. VII, 11.

[8]) Genes. III, 13.

[9]) Edd. Merlini: praevaricando per mandatum.

„non[1]) concupisces:" moreretur. Sed ne quis[2]) hoc mandato legis adscriberet, quod occasione praecepti a[3]) peccato seducta est anima et occisa, subjungit Apostolus, et dicit: „itaque[4]) lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum." Bonum namque est mandatum, et lex sancta est. Bona enim praecipit, et bonorum observantiam mandat. „Quod[5]) ergo, inquit, bonum est, mihi mors est? Absit." Objectionem refellit necessario consurgentem, et dicit: non[6]) quod bonum legis et mandati mortem mihi intulerit; „sed[7]) peccatum, inquit, ut quam iniquum sit appareat, per bonum mihi intulit mortem." Bonum namque est mandatum, cum[8]) servatur: si vero non servetur,[9]) necessario[10]) malum erit illi, qui perdiderit bonum. Fit ergo „ipsum[11]) peccatum supra modum peccator" ex occasione mandati. Diximus et superius, quod quasi personam finxerit pec-

---

[1]) Exod. XX, 17. coll. Rom. VII, 7.

[2]) Deest in editis (v. c. in edd. M.): „quis." Alias: „Sed ne hoc mandato legis adscriberetur" etc. R.

[3]) Desiderantur in antea editis (v. c. in edd. M.) verba: „a peccato." R. — Cfr. Rom. VII, 11.

[4]) Rom. VII, 12.

[5]) Rom. VII, 13. — Edd. Merlini: mors mihi est? Absit.

[6]) Alias: „non quod bonum legis et mandatum (al. *non quod bonum legis mandatum*, al. *quod non bonum legis et mandati*) intulerit; sed peccatum, inquit, ut eo quod iniquum sit, per bonum (al. *ut quia iniquum sit, per bonum*, al. *ut quam iniquum sit cognoscerem, per bonum*) mihi operatum est mortem." R. — Edd. Merlini: „non quod bonum legis et mandatum mortem mihi intulerit: sed peccatum, inquit, ut quam (ed. M. II: *ut quod*) iniquum sit, per bonum mihi intulit mortem."

[7]) Rom. VII, 13. [8]) Edd. Merlini: si servatur.

[9]) Edd. Merlini: servatur.

[10]) Edd. Merlini: necessario erit illi malum, qui etc.

[11]) Rom. VII, 13.

cati, et de ipsa dicat supra modum peccatorem effectum ipsum peccatum, de cujus persona loquitur, [1]) ex occasione mandati. Minus [2]) enim peccati est, si id, quod non prohibetur, admittas. Si vero vetita et interdicta commiseris, supra modum, ut ita dicam, peccator es: quia non solum commisisti, quod non debuisti, sed et praeceptum praevaricatus es. Quod autem diximus: „peccatum [3]) peccator:" maluimus vitium sermonis recipere, quam sensum Apostoli non integre exprimere: quia in latino sermone angustavit nos nomen peccati, quod neutro genere declinatur: in graeco vero femininum est; et ideo peccatorem ipsum [4]) nos appellavimus: nam ibi peccatrix appellari potest.

9. „Scimus [5]) enim, quia lex spiritualis est: ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. Quod enim operor, ignoro: non [6]) enim quod volo, hoc ago; sed quod odi, illud facio. Si autem quod nolo, illud facio, consentio legi, quoniam bona est. Nunc autem jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Scio enim, qui non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum. Velle enim adjacet mihi: perficere autem bonum non invenio. Non enim, quod volo, facio bonum; sed quod nolo malum, hoc ago. Si [7]) autem quod [8]) nolo, ego facio, non jam ego operor illud, sed quod habitat in me

---

[1]) Edd. Merlini: loquor, occasione etc.

[2]) Msc. unus: „Minus enim peccator es" etc. R.

[3]) Rom. VII, 13. — Ed. M. II: peccatum peccatorem.

[4]) Ed. Ruaei sola: eum.

[5]) Rom. VII, 14—25.

[6]) Sic Mss. plerique, et Rabanus. Editi vero (e. c. edd. M.): „non enim quod volo bonum, hoc ago; sed quod odi malum, illud facio." R.

[7]) Editi (v. c. edd. M.): „Si enim." Male. R.

[8]) Edd. Merlini: quod nolo facio, jam non ego operor etc.

peccatum. Invenio igitur legem, volenti mihi facere [1]) bonum, quoniam mihi malum adjacet. Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem: video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae, et [2]) captivum me ducentem in lege peccati, quae est in membris meis. Miser [3]) ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum." Si [4]) cui forte illa expositio, quam de legum diversitate tenebamus, violenter praesumta videbatur, advertat nunc in hoc capitulo, quomodo non solum legum, sed et personarum diversitas introducitur. Nam Paulus, qui in aliis dixit: „nos [5]) enim in carne ambulantes non secundum carnem militamus:" in praesenti loco dicit [6]) se esse carnalem: et hic sub peccato dicit se esse venundatum, qui [7]) in aliis dixit: „pretio [8]) emti estis:" et iterum: „Christus [9]) nos redemit:" et rursum in aliis dicit: „vivo [10]) autem, jam non ego, vivit vero in me Christus." Et iterum qui ait: „propter [11]) inhabitantem Spiritum ejus in nobis:" nunc dicit: „quia [12]) non

[1]) Edd. Merlini: bonum facere.

[2]) Editi (v. c. edd. M.): „et captivantem me in lege peccati." R.

[3]) Editi (v. c. edd. M.): „Infelix ego homo, quis — hujus? Gratia Dei" etc. Msc. unus: „nisi gratia Dei" etc. R.

[4]) Editi (v. c. edd. M.): „Si cui (Genebrardus: *Sicut*) forte — praesumta videatur, advertat nunc in Apostolo, quomodo" etc. R.

[5]) Sic recte Msc. unus Reg. num. 1639. Caeteri vero Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.) perperam: „non enim secundum carnem vivimus, nec (alias, v. c. in edd. M., *sed*) secundum carnem militamus." R. — Cfr. II Cor. X, 3.

[6]) Rom. VII, 14.

[7]) Editi (v. c. edd. M.): „qui in alio dixit." Msc. unus, et Rabanus: „qui aliis dixerat." R.

[8]) I Cor. VI, 20. coll. VII, 23. [9]) Galat. III, 13.

[10]) Galat. II, 20. [11]) Rom. VIII, 11.

[12]) Rom. VII, 18.

habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum." Quod si non habitat [1]) in [2]) carne ejus bonum, quomodo dicit, [3]) quia corpus nostrum templum est Dei, et templum Spiritus sancti? Sed [4]) et caetera, in quibus confitetur a lege, [5]) quae in membris suis est, et repugnat legi mentis suae, captivum duci se in lege peccati, quomodo Apostolicae convenient [6]) dignitati, et Paulo praecipue, in quo Christus et vivit et loquitur? Sed colligamus ex his, quomodo moris est Scripturae divinae, et personas latenter, et res, et causas, de quibus dicere videtur, et nomina commutare, imo potius iisdem nominibus in aliis atque aliis rebus uti, [7]) ut in praesenti loco ait Apostolus: „scimus [8]) enim, quia lex spiritualis est." Hoc [9]) adhuc, quod dixit: „scimus, quia lex spiritualis est:" Apostolica auctoritate pronuntiat. Non enim scit legem spiritualem esse, qui carnalis est, et sub peccato venundatus est: sed qui habet in se Spiritum Dei, ille scit, quia lex [10]) spiritualis est: quod de Mosis lege convenit dictum. Ipsa [11]) namque est, quae [12]) ei, qui spiritualiter illam intelligit, lex spiritualis est, et spiritus vivificans:

---

[1]) Alias (v. c. in edd. M.): „inhabitat." R.

[2]) Alias: „in carne bonum, —, quia corpora nostra" etc. R.

[3]) I Cor. VI, 19.

[4]) Editi (v. c. edd. M.), et Mss. quidam perperam habent: „Sed et certe in quibus" etc. R.

[5]) Rom. VII, 23.

[6]) Alias (v. c. in edd. M.): „conveniunt." R.

[7]) Deest „uti" in ed. M. II. [8]) Rom. VII, 14.

[9]) Editi (v. c. edd. M.): „Hic adhuc." R. Rom. VII, 14.

[10]) Desideratur „lex" in editis (e. c. in edd. M.), et in plerisque Mss. R.

[11]) Edd. Merlini: Ipse est namque.

[12]) Sic Msc. unus: Alias vero (v. c. in edd. M.): „quae his (ed. M. II: *iis*, al. *quae in his*) qui spiritualiter intelligunt." Rabanus: „quae hic a quibus spiritualiter intelligitur." R.

qui vero carnaliter, lex [1]) literae et litera occidens esse memoratur. Quod vero dicit: „ego [2]) autem carnalis sum, venundatus sub peccato:" hic jam tanquam doctor ecclesiae personam in semet ipsum suscipit infirmorum: propter quod et alibi dixit: „factus [3]) sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrarer." Et hic ergo infirmioribus quibusque, [4]) id est, carnalibus, et qui sub peccato venundati sunt, efficitur Paulus carnalis et sub peccato venundatus, et loquitur ea, quae illis loqui moris est, vel excusationis vel incusationis obtentu. Ait ergo de [5]) se tanquam ex persona illorum loquens: „ego [6]) autem carnalis sum, venundatus sub peccato:" hoc est, secundum carnem vivens, et in peccati potestatem libidinis et concupiscentiae pretio redactus. „Quod [7]) enim operor [8]) ignoro. Non enim, quod volo, facio; sed quod odi, hoc ago." Quod ergo ait, quia „ignoro quod operor," non tamen [9]) rem ipsam, quam operatur quis, ignorat, licet carnalis sit, sed causam rei, quam agit, dicitur ignorare. Quod [10]) vero dicit: „non [11]) enim, quod volo, ago; sed quod odi, illud facio:" ostendit, quod, licet carnalis sit, et sub peccato venundatus qui haec loquitur, tamen etiam resistere aliquantulum vitiis conetur, legis scilicet natura-

---

[1]) Alias: „lex literae occidens esse memoratur," al. „lex literae et lex occidens esse memoratur." R.

[2]) Rom. VII, 14.

[3]) I Cor. IX, 22. [4]) Ed. M. II: omnibus.

[5]) Desunt in libris antea editis (e. c. in edd. M.) verba: „de se." R.

[6]) Rom. VII, 14. [7]) Rom. VII, 15.

[8]) Ed. M. II: corrupte: opora.

[9]) Mss. fere omnes, Rabanus, et editi (v. c. edd. M.) habent: „tam;" sed Msc. unus recte legit: „tamen." Alter Msc. habet: „non dicit tanquam semet ipsum qui jam operatur quis ignoret" etc. R.

[10]) Editi (v. c. edd. M.): „Quod enim dicit." R.

[11]) Rom. VII, 15.

lis instinctu, sed vincatur a vitiis et opprimatur invitus:[1]) ut saepe accidit, verbi gratia, cum proponit quis patienter ferre instigantem se, et ad ultimum vincitur iracundia, et patitur hoc[2]) invitus: irascitur ergo etiam, cum nolit irasci. Hoc idem etiam timoris vitio accidere solet, ut contra voluntatem quis metu et formidine terreatur: hoc et[3]) in elatione subiti vel inopinati honoris saepe contingit, ut arrogantior fiat[4]), et tumidior, quam vult. Vincitur ergo in his singulis, qui nondum spiritualis est, etiam contra voluntatem: quia voluntas ista nondum ita fortis, et ita robusta est, ut definiat apud se usque ad mortem pro veritate certandum: nec talis est, quae dicat: „est,[5]) est: non, non:“ et ideo non potest operari, quae vult, sed quae non vult. Tamen ex ea parte, qua non vult malum, consentit[6]) legi Dei, quia bona est, quae prohibet malum: et[7]) in consonantiam quandam ad legem Dei lex naturalis adducitur,[8]) ut eadem velint, atque eadem nolint. Quod si secundum voluntatem legi Dei consentimus, malum ergo, quod facimus, non[9]) jam nos id, sed peccatum, quod in nobis est, operatur, id est, lex et voluntas carnis, quae captivos nos ducit in lege peccati, quae[10]) in membris est. Et[11]) hic quidem Paulus

---

[1]) Mss. plerique, Rabanus, et editi (e. c. edd. M.): „in vitiis.“ Male. R.

[2]) Edd. Merlini: haec. [3]) Deest „et“ in edd. M.

[4]) Alias: „sit;“ alias (v. c. in edd. M.): „quis fiat.“ Sed omnes Mss. et Rabanus omittunt „quis.“ R.

[5]) Matth. V, 37. [6]) Rom. VII, 16.

[7]) Ed. M. II: et consonantiam quandam etc.

[8]) Editi (v. c. ed. M. II.): „adducit.“ R.

[9]) Ed. M. I: „jam non nos id, sed“ etc., ed. M. II: „jam non nos, sed“ etc.

[10]) Desiderantur in editis (v. c. in edd. M.) verba: „quae in membris est.“ R. — Cfr. Rom. VII, 23.

[11]) Editi (v. c. edd. M.): „Et hic, id est, Paulus carnalis“ etc. R.

carnalis dicit, quia „jam[1]) non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.“ Paulus vero spiritualis in aliis dicit, quia „abundantius[2]) quam omnes illi laboravi: non autem ego, sed gratia Dei mecum.“ Ut ergo iste labores suos non sibi, sed gratiae Dei, quae in ipso operabatur, adscribit, ita et ille carnalis opera non bona non sibi, sed peccato, quod in se habitat et operatur, adnumerat. Ideo ergo dicit: „non[3]) jam ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Non enim habitat in me, hoc est, in[4]) carne mea, bonum.“ Nondum enim in eo Christus inhabitat, neque corpus ejus templum[5]) Dei est. Verumtamen non usque quaque hic, cujus persona proponitur, alienus est a bonis, sed proposito quidem et voluntate coepit bona requirere, nondum tamen potest bona rebus et operibus obtinere. Est enim talis quaedam infirmitas in his, qui initia[6]) conversionis accipiunt, ut,[7]) cum velit quis statim facere omne, quod bonum est, non statim voluntatem sequatur effectus. Nam et meditatus[8]) apud semet ipsum decernit, verbi causa, ut non irascatur, et hoc in voluntate definit: sed quoniam longo usu et consuetudine diutina vitium in eo iracundiae dominatum est, obsistit etiam voluntati et proposito, ac[9]) solito sibi usa

---

[1]) Rom. VII, 17. [2]) I Cor. XV, 10.

[3]) Rom. VII, 17. 18. [4]) Deest „in“ in edd. M.

[5]) Alias (v. c. in edd. M): „templum est spiritus sancti.“ Sed potiores Mss., et Rabanus, ut in textu. R.

[6]) Alias: „initia conversationis accipiunt.“ R.

[7]) Alias (v. c. in edd. M.): „ut cum velint quidem statim“ etc. Male. R.

[8]) Editi (v. c. edd. M.): „mediator (ed. M. II: *meditator*) apud semet ipsum discernit.“ Msc. unus: „meditatur apud semet ipsum, et decernit,“ al. „decernitque.“ R.

[9]) Sic Msc. unus Reg. num. 1639. ac Rabanus. Editi vero (v. c. edd. M.): „et in solita sibi rursus itinera.“ Al. „ac solito sibi itinere.“ Al. „ac solito sibi et assueto itinere.“ R.

itinere vis furoris erumpit. Similiter agit et libidinis vitium. Pari quoque consuetudinis morbo et mendacium surripit,[1]) formido deterret: et in his singulis iste, qui jam initia conversionis accipit,[2]) competenter dicit, quia „velle[3]) adjacet mihi, perficere autem bonum non invenio. Non enim quod volo bonum, hoc ago; sed quod odi malum, illud facio." Quod si judicium de bono habet voluntas, consuetudo autem carnalium vitiorum, quae lex carnis, vel lex membrorum appellata est, obsistit et surripit, ex eo, quod boni[4]) voluntatem gero, licet agam mala, tamen quia invitus ago, consentio[5]) „legi Dei, quoniam bona est." Odi enim mala, et cupio agere bona, quae lex jubet. Quod si contra voluntatem mala ago, victus consuetudine vitiorum usuque peccandi, non[6]) „jam ego," hoc est, interior homo, quod „bonum volo, hoc facio, sed quod habitat in me peccatum." Consuetudinem namque peccandi peccatum nominavit. „Invenio[7]) igitur legem, volenti mihi facere bonum, quia mihi malum[8]) adjacet. Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem." Et[9]) in his, ut saepe in superioribus commonuimus, non videntur elocutiones integre explicari, sed conjunctionum vel abundantia, vel[10]) proprietatibus impediri. Tali ergo quodam ordine legere debe-

---

[1]) Ed. M. II. hoc loco: surrepit.

[2]) Ed. M. I: „coeperat," ed. M. II: „ceperat."

[3]) Rom. VII, 18. 19.

[4]) Editi (e. c. edd. M.): „bona voluntate (Msc. unus: *bonam voluntatem*) gero." R.

[5]) Rom. VII, 16.

[6]) Rom. VII, 17. coll. vers. 20.

[7]) Rom. VII, 21. 22.

[8]) Ed. R. hoc loco sola: adjacet malum.

[9]) Editi (v. c. edd. M.): „Et in his (ed. M. II: *In his*) vero, ut superius commonuimus, non" etc. R.

[10]) Msc. unus: „vel improprietatibus" etc. R.

mus, ut intellectus lucidior fiat: igitur, quia malum mihi adjacet, volens facere bonum invenio legem Dei, et condelector ei secundum interiorem hominem. Per quod ostendit, quia interior homo, hoc est, voluntas et propositum, quo initium accipit converti ad Dominum, legi Dei consentit, et delectatur in ea. Sed, ut superius diximus, non statim, ut voluntatem quis habuerit converti ad bona, etiam usus boni operis subsecutus est. Cita enim res est voluntas, et sine impedimento convertitur: opus vero tardum est, quia et usum, et artem, et laborem requirit operandi. Quod ut evidentius fiat, utamur etiam similitudine exempli.[1]) Verbi gratia, vult quis sapiens fieri, nec tamen statim, ut voluit, sapiens effectus est; sed voluntas quidem praecessit, nec sine voluntate aliquis fieri[2]) sapiens potest: sed tamen cum voluntas affuerit,[3]) adhibendus est labor, studium, sollicitudo, vigiliae, doctrina, institutio; et vix aliquando usu longo et meditatione continua sapiens efficitur. Iste ergo ab initio quidem statim voluntatem habuit, ut esset sapiens, sed non statim affuit ei opus sapientiae. Sed[4]) et in eo ipso cum eruditur, ut sapiens fiat, quanta stulte et contra sapientiam gessit! Qui[5]) tamen intelligere quidem potuit, quam stulte gesserit: habebat enim[6]) jam studium sapientiae; non tamen ita jam sapiens erat, ut cavere posset, ne quid insipienter admitteret. Iste ordo et de pu-

---

[1]) Deest „exempli" in ed. M. II.

[2]) Edd. Merlini: sapiens fieri.

[3]) Edd. Merlini: fuerit.

[4]) Alias (v. c. in edd. M.): „Sed in eo ipso (al. *sed et in eo ipso*) eruditus ut sapiens fiat (ed. M. II: *ut sapienter faciat*), quod ante stulte (al. *quanto stulte*, al. *quanta stulte*) et contra sapientiam gessit." R.

[5]) Alias: „quae tamen intelligere potuit, quod stulte gesserit." R. — Edd. Merlini: „quae tamen intelligere quidem potuit, quam stulte gesserit."

[6]) Deest in editis (v. c. in edd. M.) „enim." R.

dicitia habendus est, quod non statim quis, ut voluerit pudicitiam profiteri, etiam opere implebit, ut nullis concupiscentiae stimulis agitetur. Sic et de mansuetudine, et de patientia, et de singulis quibusque virtutibus sciendum est. In quibus omnibus dici convenit, quia „condelector[1]) legi Dei," hoc est, virtutibus, secundum „interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae, et captivum me ducentem in lege peccati, quae est in membris meis." Quod supra dixerat: „velle[2]) enim bonum adjacet mihi:" hic voluntatem boni legem mentis nominavit: quae lex mentis convenit cum lege Dei, et consentit ei. Sed rursum motus corporis et[3]) desideria carnis legem membrorum dicit, quae captivam ducit animam, et peccati legibus subdit. Certum est namque, quod desideria carnis animam trahant[4]) ad peccatum, et eam legibus ejus subdant: et sicut lex mentis, quae consentit cum lege Dei, si animam potuerit obtinere, adducit eam ad legem Dei: ita et lex, quae in membris est, et concupiscentia carnis, si seduxerit animam, peccati eam legibus subdet. Sed cum haec Paulus, assumta fragiliore persona, intra hominem haberi[5]) certamina docuisset, et ostendisset, quod etiam contra voluntatem per desideria carnis anima usu ipso peccandi in peccati jura raperetur, exclamatione utitur adhuc ex persona illius, quem[6]) descripsit, et dicit: „miser[7]) ego homo! Quis me liberabit de corpore mortis

---

[1]) Rom. VII, 22. 23. [2]) Rom. VII, 18.

[3]) Desideratur in antea editis (v. c. in edd. M.). „et." R.

[4]) Alias (v. c. in edd. M.): „trahunt," et postea: „subdunt." R.

[5]) Alias (v. c. in ed. M. II.): „certamen habere." R. — Ed. M. I: „certamen haberi."

[6]) Omittuntur in editis (v. c. in edd. M.) verba: „quem descripsit." R.

[7]) Rom. VII, 24.

hujus?" Videt se miserum, intra quem tot leges sibi invicem repugnant, tot proelia commoventur: „pugnat[1]) caro adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem:" lex, quae in membris est, repugnat legi mentis, et captiva ducitur anima in[2]) lege peccati, et sub jugo ejus efficitur, etiam cum interior homo Dei lege delectetur: quomodo in his tot et talibus malis non miserum se dicat homo, et in corpore mortis habitare? Merito namque corpus mortis appellatur, in quo habitat peccatum, quod mortis est causa. Fit[3]) ergo exclamatio haec ex persona illius, quem initia quidem conversionis accepisse describit Apostolus, in eo, quod voluntas ei[4]) adjacet boni, sed nondum in effectum venerit boni. Non enim invenit perficere bonum, quia nondum in eo usus[5]) inoleverat exercitiumque virtutum. Respondetur vero ei ad hoc, quod dixerat: „quis[6]) me liberabit de corpore mortis hujus?" jam non ex illius persona,[7]) sed ex[8]) Apostolica auctoritate: „gratia[9]) Dei per Jesum Christum Dominum nostrum." Unde apparet, quod propterea haec omnia descripsit Apostolus, et mala, quae intra nos agebantur,[10]) exposuit, ut ad ultimum ostenderet et doceret, de[11]) quantis nos malis et de quantis mortibus Christus eripuit. Quod autem

[1]) Galat. V, 17. — Edd. Merlini: adversum spiritum.

[2]) Edd. Merlini hoc loco: „in legem peccati." Cfr. Rom. VII, 23.

[3]) Editi (v. c. edd. M.): „Sit ergo." R.

[4]) Deest in editis (v. c. in edd. M.): „ei." R.

[5]) Edd. Merlini: usus exercitiumque inoleverat virtutum.

[6]) Rom. VII, 24.

[7]) Nullibi in antea editis (v. c. in edd. M.) comparet: „persona." R.

[8]) Deest „ex" in edd. M. [9]) Rom. VII, 25.

[10]) Alias (v. c. in edd. M.): „gerebantur." R.

[11]) Edd. Merlini: de quantis nos malis — mortibus nos Christus etc.

moris sit in Scripturis divinis sanctos personas assumere peccatorum,[1] et magistros suscipere in semet ipsos infirmitates discipulorum, ex libro quidem Psalmorum plenissime perdocemur, cum dicit: „non[2] est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum, quia[3] iniquitates superpositae sunt capiti meo, et sicut onus grave gravatae sunt super me. Computruerunt et exesae sunt cicatrices meae a facie insipientiae meae. Miseriis afflictus sum, et curvatus sum usque in finem," et caetera, quibus paene integer hic scribitur Psalmus. Quod si forte alicui videbitur, haec David magis de semet ipso pro his, quae acciderant ei, dicere potuisse, quam de aliis, quid etiam de Daniele dicemus,[4] cujus[5] peccatum quidem nullum refertur,[6] exhomologesis tamen in jejuniis et cilicio et cinere describitur, et oratio hujusmodi, in qua inter caetera etiam haec dicit: „peccavimus,[7] iniquitatem fecimus, injuste egimus, impietatem commisimus, et discessimus, et declinavimus a mandatis tuis et a judiciis tuis, et non

---

1) Edd. Merlini: peccantium.

2) Psalm. XXXVIII, 3—6. (XXXVII.)

3) Alias: „quoniam iniquitates meae supergressae sunt caput meum. —. Putruerunt et corruptae sunt (al. *exarserunt*) cicatrices meae a facie insipientiae meae. Miser factus sum (al. *Miser afflictus*) et curvatus sum usque in finem." R. — Edd. Merlini: „quia iniquitates superpositae sunt capiti meo" etc. usque „Super me computruerunt et exarserunt cicatrices — meae. Miseriis afflictus et curvatus — finem."

4) Edd. Merlini: dicimus. 5) Ed. M. 1: cui.

6) Editi (v. c. edd. M.): „refertur, sed vir desideriorum dicitur, tamen in jejuniis" etc. R.

7) Dan. IX, 5—7. — Alias: „peccavimus, inique fecimus, injuste egimus, et impietatem —, et declinavimus a mandatis et judiciis (al. *a mandatis et a judiciis tuis*), et non obedivimus servis tuis prophetis, —, et regibus nostris," etc. R. — Edd. Merlini: „peccavimus, iniquitatem fecimus, injuste egimus, et impietatem —, et declinavimus a mandatis et judiciis, et non audivimus servos tuos prophetas, —, et regibus" etc.

audivimus servos tuos prophetas, qui loquebantur nobis in nomine tuo, et regibus, et principibus nostris, et patribus nostris, et omni populo terrae. Et tibi, Domine, justitia, nobis autem confusio faciei?" Quis est, qui in his verbis negare possit personam peccatorum a Daniele esse susceptam, pro quibus tanquam pro se ipso haec[1]) dicere videatur? Unde conveniens est, nos legentes dicta sanctorum, cum ab iis tale aliquid dici videmus, intelligere et sentire, quia nostras in semet ipsis passiones[2]) nostraque peccata describunt: et propterea haec[3]) illi deflent, ut illorum fletibus nos invitemur ad lacrimas. Considerabant enim, neminem ita durum et ingratum[4]) posse inveniri, qui, cum ab aliis videat vulnera sua lugeri, ipse nullum de suis vulneribus sensum doloris accipiat. Ita ergo et in praesenti capitulo Apostolus, ne quis nostrum erubesceret de his, quae intra se geri sentiret, aut etiam conversus ad Dominum, et[5]) mutata jam voluntate, ne haec adhuc intra semet ipsum moveri sentiens desperaret, ipse ea quasi in semet ipso geri descripsit,[6]) ut exemplo Apostoli nec corporis naturae pudeat quemquam, nec pro emendatione desperet, nec malorum suorum multitudines[7]) ignoret, ex quibus per Christi gratiam liberatur.

10. „Itaque[8]) ego ipse mente servio legi Dei, carne autem legi peccati." Forte aliquis dicet, quod Apostolus, qui[9]) nunc usque non quasi ipse, sed assumta alterius persona locutus est, modo velut personae immutationem

---

[1]) Edd. Merlini: hoc.

[2]) Edd. Merlini: passiones atque peccata describunt.

[3]) Edd. Merlini: illi haec.

[4]) Editi plerique (v. c. edd. M.): „ignarum." Male. R.

[5]) Alias (v. c. in edd. M.): „et mutata quis jam voluntate." R.

[6]) Edd. Merlini: describit.

[7]) Edd. Merlini: multitudinem.

[8]) Rom. VII, 25. [9]) Edd. Merlini: quia.

designans dicat: „ego [1]) ipse:" ut [2]) ostendat, haec, quae dicenda sunt, ad se ipsum idem Apostolus pertinere. Dicit autem, quia mente serviat legi Dei, carne autem legi peccati, quasi tanta sit peccandi vis, tanta carnis tyrannis, quam [3]) nec Apostolus possit effugere; et [4]) propterea in aliis dixerit, quia „macero [5]) corpus meum, et servituti subjicio, ne forte, cum aliis praedicaverim, ipse reprobus efficiar." Sed haec qui ex persona Apostoli accipit dicta, desperationem mihi videtur incutere omni animae, quod nemo sit prorsus, qui non peccet in carne. Hoc [6]) est enim carne servire legi peccati. Mihi ergo magis videtur illius adhuc tenere personam, quam supra in semet ipso descripsit, [7]) quasi voluntate jam et proposito ad meliora conversi, et mente atque animo legi [8]) Dei servientis, nondum tamen id obtinuisse, ut etiam carnis obedientiam in [9]) consensum mentis adduceret. Etenim quoniam in superioribus de mortificatione corporis disseruerat, et Christo commoriendum esse docuerat, in his nunc, quam non sit otiosum hoc opus, videtur ostendere, et docere, quia non statim, ut vult aliquis, et ut proposuerit bonum, continuo etiam facto adimpletur, sed vel consuetudinis tanta vis, vel vitiorum tanta dulcedo

---

[1]) Rom. VII, 25.

[2]) Alias (v. c. in edd. M.): „ut ostendat haec dixisse (al. deest *dixisse*) ad se ipsum idem Apostolus pertinere." Alias: „ut ostendat haec, quae dicenda sunt, ad se ipsum, id est, ad Apostolum, pertinere." R.

[3]) Edd. Merlini: quod.

[4]) Editi (v. c. edd. M.): „et propterea in aliis dixit: macero corpus meum" etc. R.

[5]) I Cor. IX, 27.

[6]) Editi (v. c. edd. M.): „Hoc est enim servire carnem legi peccati." Male. R.

[7]) Edd. Merlini: describit.

[8]) Alias (v. c. in edd. M.): „legi deservientis, nondum tamen ita obtinuisse," etc. R.

[9]) Alias: „in consensu mentis" etc. R.

est,[1]) ut, cum animus jam[2]) intendat ad virtutem, et[3]) legi Dei servire decernat, carnis tamen desideria servire peccato, et legibus ejus parere persuadeant.

11. „Nihil[4]) ergo nunc damnationis est his, qui[5]) sunt in Christo Jesu. Lex enim spiritus vitae in Christo Jesu liberavit me a lege peccati et mortis.“ Quae esset diversitas in his, qui velut in quodam certamine positi mente quidem secundum legem Dei vivunt, carnis vero desideriis aguntur[6]) in legem peccati, in superioribus docuit. Nunc vero de his dicit, qui[7]) non[8]) jam ex parte in carne, ex parte in spiritu, sed ex integro in Christo sunt: et[9]) pronuntiat in his nihil damnatione esse dignum, quia „lex[10]) spiritus vitae in Christo Jesu liberavit“ eos „a lege peccati et mortis.“ Lex autem spiritus vitae una eademque est, quae et lex Dei: sicut rursum una[11]) atque eadem est lex peccati et mortis. Nihil ergo damnationis erit his, qui a lege peccati, quae est lex mortis, penitus liberantur, et legi Dei, quae est lex spiritus, serviunt. Servire autem legi Dei, et esse sub lege spiritus, hoc est

---

[1]) Omittitur in editis (v. c. in edd. M.): „est.“ R.

[2]) Desideratur in editis (v. c. in edd. M.): „jam.“ R.

[3]) Mss. quidam, et editi (v. c. edd. M.): „et legi deservire decrevit.“ Al. „et legi servire decreverit.“ R.

[4]) Rom. VIII, 1. 2.

[5]) Editi (v. c. edd. M.) post verba: „qui sunt in Christo Jesu,“ addunt: „qui non secundum carnem ambulant.“ Sed haec verba desunt in omnibus Mss. nostris, et apud Rabanum. R.

[6]) Alias: „aguntur lege peccati.“ R.

[7]) Genebrardus: „qui jam non ex parte in spiritu, sed ex integro in Christo sunt, pronuntiat in his nihil damnationis dignum.“ R.

[8]) Edd. Merlini: jam non.

[9]) Edd. Merlini: „et pronuntiat in his nihil damnationis dignum.“

[10]) Rom. VIII, 2.

[11]) Edd. Merlini: una eademque est lex etc.

Christo servire. Christo autem servire, hoc est servire sapientiae, hoc[1]) est servire justitiae, servire veritati, omnibusque simul servire virtutibus. Unde non est putandum, quod[2]) ad subitum quis, et statim ut voluerit, a servitio legis peccati translatus efficiatur in Christo Jesu, ita ut nihil in eo jam obtentu peccati damnationis habeatur. Requirit[3]) autem in unoquoque partes suas justitia:[4]) probat, si ita[5]) jam[6]) emendatus est et correctus,[7]) ut nihil in eo injusti operis inveniat, ex quo damnatio subsequatur. Similiter et veritas requirit in unoquoque partem suam, si translatus quis a lege peccati nulla jam ex parte inveniatur[8]) obsequia veritatis contaminare mendacio. Similiter et pudicitia partem suam discutit, si nullis ab eo impudicis[9]) desideriis maculatur. Sic pietas, sic sapientia partes suas in unoquoque discutiunt, quas si recte et integre in eo constare repererint, tunc in Christo esse, et nihil damnationis habere putabitur. Quae utique dubium non est quin usu et meditatione longa et labore pervigili conquirantur.[10]) Et ideo non otiosis haec accidere aut segnibus certum est; sed

---

[1]) Desiderantur in libris antea editis (v. c. in edd. M.) verba: „hoc est servire." R.

[2]) Alias (v. c. in edd. M.): „quod subito quis." Sed plerique Mss. et Rabanus ut in nostro textu. R.

[3]) Editi (v. c. edd. M.): „Requirens autem," al. „Requiret autem." R.

[4]) Edd. Merlini: justitia probat: si etc.

[5]) Ed. M. I. male: uti.

[6]) Edd. Merlini: emendatus est jam et etc.

[7]) Msc. unus: „et correptus." Deinde: „inveniatur." Male. R.

[8]) Alias: „inveniantur obsequia veritatis contaminari mendacio." R.

[9]) Editi (v. c. edd. M.): „impudicitiae." R.

[10]) Editi (v. c. edd. M.): „comparantur," et: „comparentur." R.

paulatim proficiendo, et primo pauca, tunc[1]) deinde minima, ad ultimum, si obtinere potuerint, nulla peccando. Et hoc sentiens videtur mihi idem Apostolus scripsisse in aliis: „praeterita[2]) obliviscens, ad futura me extendens:" docens per haec, praeterita debere esse ea, in quibus culpabile[3]) aliquid fuerit, et oblivione dignum: futura vero esse,[4]) quae in Christo sunt, et haec esse, ad quae nosmet ipsos debemus extendere, eaque tota aviditate mentis expetere. Legem[5]) sane spiritus vitae quod diximus ipsam debere intelligi legem Dei, secundum eam videlicet diximus partem, qua lex dicitur esse spiritualis. Ideo addidit: „lex[6]) spiritus vitae." Nam de lege literae dicere hoc non poterat, de qua in aliis pronuntiaverat, quia „litera[7]) occidit." Haec et in aliis „ministerium[8]) mortis" dicitur. Utrumque ergo continet lex, et literam occidentem, et spiritum vivificantem. Unde considera, ne forte hujus rei formam teneat et illud lignum, de quo scriptum est: „sciendi[9]) bonum et malum." Utrum-

---

1) Edd. Merlini: tunc demum minima.

2) Philipp. III, 14.

3) Edd. Merlini: aliquid culpabile.

4) Deest „esse" in edd. M.

5) Sic Msc. unus Reg. num. 1641. Editi vero (v. c. edd. M.), et Mss. quidam: „Lex est sane spiritus vitae. Nam de lege literae quod diximus ipsam debere intelligi legem Dei, secundum eam videlicet partem, qua lex esse dicitur spiritualis. Ideo addidit: lex spiritus vitae. Dicere hoc non poterat, de qua (ed. M. l. *quo*) in aliis pronuntiaverat, quia litera occidit. Hoc et in aliis ministerium mortis dixerat." Alter Msc. Reg. num. 1639: „Legem sane spiritus vitae hic nominat. De lege literae, per quam diximus ipsam debere intelligi legem Dei, secundum eam videlicet partem, quae lex esse dicitur spiritualis. Ideo enim addit: lex spiritus vitae. Dicere hoc non poterat, de qua in aliis pronuntiaverat, quia litera occidit; quam et in aliis ministerium mortis dixerat." R.

6) Rom. VIII, 2. 7) II Cor. III, 6.

8) II Cor. III, 7. 9) Genes. II, 9.

que [1]) enim in uno sicut et in lege continetur. Sed et illud non omittamus, quod hic quidem, qui liberat a lege peccati et mortis, spiritus [2]) vitae dicitur: in Evangelio autem secundum Joannem scriptum est Domino dicente: „si [3]) manseritis in verbo meo, agnoscetis veritatem, et veritas liberabit vos.“ In quo mihi quidem videtur, quod, quamvis opere haec a se diversa videantur vel nomine, tamen re ipsa unum sint. [4]) Christus enim vita est, et ipse est, qui liberabit; et hic spiritus vitae liberat. Et quomodo non in utroque una libertas est? Quae enim agit Spiritus, haec et Christus agit, et [5]) quae Christi sunt, Spiritus agit. Sicut enim, quos sanctificat Spiritus sanctus, sanctificat Christus: ita et quos liberat spiritus vitae, liberat et vita. Tantum est, ut liberati a lege spiritus vitae, in Christo maneamus, nec ultra inveniamur servire legi peccati: quia sicut is, qui liberatur a lege spiritus vitae, permanet in Christo, qui est vita: ita qui servit legi peccati, permanet in morte, quae venit ex condemnatione [6]) peccati.

12. „Nam [7]) quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, et de peccato damnavit peccatum in carne, ut justificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Qui enim secundum carnem sunt, quae carnis sunt sapiunt: qui vero secundum spiritum, quae [8]) sunt

---

[1]) Editi (v. c. edd. M.): „Utrumque ergo in uno sicut in lege continetur.“ R.

[2]) Rom. VIII, 2. [3]) Ev. Joann. VIII, 31. 32.

[4]) Edd. Merlini: sunt.

[5]) Editi (v. c. ed. M. I.): „et quem sibi Christi spiritus agit.“ R. — Ed. M. II: „et quem Christi spiritus agit.“

[6]) Edd. Merlini: damnatione.

[7]) Rom. VIII, 3—9.

[8]) Edd. Merlini: quae sunt spiritus sentiunt. Prudentia etc.

spiritus. Prudentia enim carnis, mors est: prudentia autem spiritus, vita et pax: quoniam prudentia [1]) carnis inimica est Deo: legi enim Dei non est subjecta; nec enim potest. Qui [2]) autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Vos autem in carne non estis, sed in spiritu: si tamen Spiritus Dei habitat in vobis." Cum in superioribus tot leges nominaverit, — dixit [3]) enim et legem Dei, et legem mentis, et legem spiritus vitae —, e contrario quoque cum legem, quae in membris est, et legem mortis, et legem peccati commemoraverit, hic nunc, de qua harum lege dicat: „nam [4]) quod impossibile erat legi, [5]) in quo infirmabatur per carnem:" non est parvae deliberationis eligere. Puto tamen, quod legem Mosis etiam [6]) hic, sicut et in aliis saepe diximus, in duas partes Apostolus dividat, et aliud in ea carnem, aliud spiritum nominet: et illam quidem observantiam, quae secundum literam geritur, sensum carnis appellet, sicuti dicit de hujusmodi Judaeo: [7]) „frustra inflatus a sensu carnis suae:" illam vero, quae accipitur spiritualiter, spiritum nominet, [8]) sicut et alibi dicit: „litera [9]) occidit, spiritus autem [10]) vivificat." Et [11]) in hoc ergo loco quod dicit: „impossi-

[1]) Edd. Merlini: sapientia.

[2]) Alias: „Qui enim in carne sunt" etc. R.

[3]) Alias (v. c. in edd. M.): „dixit enim et legem mentis, et legem spiritus vitae: e contrario quoque legem in membris esse, et legem mentis, et legem peccati cognominaverit (al. *commemoraverit*)." R.

[4]) Rom. VIII, 3.

[5]) Alias: „legis, quae infirmabatur." R.

[6]) Edd. Merlini: et hic.

[7]) Sic plerique Mss. et Rabanus. Msc. vero unus: „Judaeos frustra inflatos a sensu carnis suae." Editi (v. c. edd. M.): „Judaeis: frustra inflatos sensu carnis suae." R. — Cfr. Coloss. II, 18.

[8]) Editi (v. c. edd. M.): „nominat." R.

[9]) II Cor. III, 6. [10]) Deest „autem" in edd. M.

[11]) Edd. Merlini: In hoc ergo loco.

bile[1]) legi:" et: „in quo infirmabatur per carnem:" intellectus, qui secundum literam est, accipi potest. Ipse enim et[2]) impossibilis erat, et infirmus, si secundum carnem, id est, secundum literam sentiretur. Quid enim tam impossibile, quam sabbati observatio secundum literam legis, ut in multis saepe jam diximus? Jubetur[3]) enim non exire de domo sua, non se movere de loco suo, nihil oneris levare. Quae quia impossibilia vident[4]) Judaei, qui secundum carnem legem observant, inepta quaedam et ridicula commentantur, quibus impossibilitatem legis sarcire videantur. Quid[5]) autem dicam de sacrificiorum ratione, quae simul omnis ex integro impossibilis facta est? Quippe ubi nec templum est, nec altare, nec ullus prorsus sacrificandi locus. In quibus singulis lex, non dicam, impossibilis et infirma, sed et[6]) plane jam mortua est. Nam[7]) ante hanc mortem infirmabatur, tunc cum sanguine vitulorum et hircorum conabatur, nec tamen poterat, auferre peccata:[8]) et infirmabatur in legibus[9]) leprae, quas nec explanare unquam potuit, nec implere. In his ergo omnibus aliisque innumeris et impos-

---

[1]) Rom. VIII, 3. [2]) Deest „et" in edd. M.

[3]) Msc. unus: „Jubet enim lex non exire" etc. Sed caeteri Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.) habent ut in nostro textu. R.

[4]) Alias (v. c. in edd. M.): „videntur, Judaei, qui" etc. R.

[5]) Editi (v. c. edd. M.): „Quid autem de sacrificiorum ratione, quae simul omnis facta est impossibilis? Quippe" etc. Msc. unus: „Quid autem dicent de ratione, quae simul omnis ex integro impossibilis facta est? Quippe" etc. R.

[6]) Deest „et" in edd. M.

[7]) Editi (v. c. edd. M.): „Nam ante mortem infirmabatur, tunc" etc. R.

[8]) Deest in libris antea editis (e. c. in edd. M.): „peccata." R.

[9]) Cfr. Levit. capp. XIII. et XIV.

sibilis erat lex, et infirmabatur, quantum ad carnis intelligentiam spectat: et ideo „Deus [1]) Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, et de peccato," vel — ut verius habetur apud Graecos — „et pro peccato damnavit peccatum in carne." Quod dixit: „in similitudinem carnis peccati:" ostendit, nos quidem habere carnem peccati, Filium vero Dei similitudinem habuisse carnis peccati, non carnem peccati. Omnes enim nos homines, qui ex semine viri cum muliere convenientis concepti sumus, illa necessario [2]) utimur voce, qua [3]) dicit David, quoniam „in [4]) iniquitatibus concepit me mater mea." Verum qui ex nulla viri contagione, sed solo Spiritu sancto super [5]) virginem veniente, et virtute Altissimi obumbrante venit ad corpus immaculatum, naturam quidem corporis nostri habuit, pollutionem tamen peccati, quae ex concupiscentiae motu conceptis traditur, omnino non habuit. Idcirco ergo „in [6]) similitudinem carnis peccati" venisse dicitur Filius Dei. „Et pro peccato, inquit, damnavit peccatum in carne." Quod hostia pro peccato factus sit Christus, et oblatus sit pro purgatione peccatorum, omnes Scripturae testantur, et praecipue Paulus ad Hebraeos scribens, cum dicit: „hoc [7]) enim fecit semel, semet ipsum offerendo hostiam:" et iterum: „qui [8]) proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum." Per hanc ergo hostiam carnis suae, quae [9]) dicitur „pro peccato," damnavit peccatum in carne, sicut

---

1) Rom. VIII, 3.

2) Editi (v. c. edd. M.): „necessaria utimur voce." R.

3) Alias (v. c. in ed. M. II.): „quam." R.

4) Psalm. LI, 5. (L.). — Edd. Merlini: in iniquitate.

5) Msc. unus: „super virginem descendente." R.

6) Rom. VIII, 3. 7) Hebr. VII, 27.

8) Rom. VIII, 32.

9) Editi (v. c. edd. M.): „aeque dicitur, pro peccato" etc. R. — Cfr. Rom. VIII, 3.

idem Apostolus in aliis dicit, quia „apparuit [1]) in novissimis diebus ad destructionem peccati:" et iterum propheta dicit: „ipse [2]) peccata nostra tulit, et iniquitates nostras portavit." Pro peccato ergo, hoc est, per hostiam carnis suae, quam obtulit pro peccato, damnavit [3]) „peccatum in carne sua, ut justificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum." Per [4]) hanc etenim hostiam carnis, quae oblata est pro peccato, et damnavit peccatum, hoc est, fugavit peccatum, et abstulit, ut justificatio legis impleretur in nobis, qui legem secundum spiritum custodimus, et non secundum carnem: in qua parte, secundum ea, quae supra exposuimus, impossibilis erat lex et infirma. „Qui [5]) enim secundum carnem sunt, quae carnis sunt sapiunt: qui vero secundum spiritum, quae sunt spiritus." Hic jam apertius quasi [6]) inter nos et Judaeos in medio statuens legem Mosis dicit: „qui [7]) secundum carnem sunt, quae carnis sunt sapiunt:" hoc est, Judaei, quos [8]) dicit secundum carnem Israel, quae [9]) carnis [10]) legis sunt sapiunt, in eo, quod secundum carnem legem intelligunt: „qui [11]) vero secundum spiritum, — de his dicens, quos Judaeos dicit spiritu, non litera, — „quae [12]) sunt spiritus." Et

---

[1]) Hebr. IX, 26. [2]) Jesai. LIII, 4.

[3]) Rom. VIII, 3. 4.

[4]) Editi (v. c. edd. M.): „Post hanc etenim" etc. R.

[5]) Rom. VIII, 5.

[6]) In editis (v. c. in edd. M.) deest „quasi." R.

[7]) Rom. VIII, 5.

[8]) Ed. M. I. perperam: quod dicit.

[9]) Alias: „quia quae" etc., al. „qui ea, quae" etc. Sed utraque vox deest in editis (v. c. edd. M.), et in Mss. plerisque. R.

[10]) Ed. M. I. perperam: carnem.

[11]) Rom. VIII, 5.

[12]) Alias: „quae sunt spiritus sapiunt," al. „sentiunt." R.

adhuc satiat eundem sensum, et [1]) aperit evidentius, cum dicit: „prudentia [2]) enim carnis, mors est: prudentia autem spiritus, vita et pax.“ Numquid non unum atque idem est, quod dicit: „prudentia [3]) carnis mors est:“ et illud: „litera occidit?“ Igitur „prudentia [4]) carnis mors est.“ Cui [5]) mors est? Animae sine dubio. Qui enim legem secundum carnem, id est, secundum literam, intellexerit, non venit ad Christum, qui est vita: et ideo „prudentia [6]) carnis, mors est: prudentia vero spiritus, vita et pax.“ Vitam namque et pacem, quae [7]) est Christus, habet qui spiritualiter intelligit legem. „Quoniam [8]) sapientia [9]) carnis inimica est Deo: legi enim Dei non est subjecta: nec enim potest.“ Videtur adhuc idem intellectus evolvi. Quomodo enim sapientia carnis, hoc est, carnalis intelligentia, non sit inimica Deo, quae adversatur Christo; quae non recipit eum, quem misit Deus; quae dicit: „nos [10]) legem habemus, et secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit?“ Quomodo ergo haec [11]) talis sapientia, et talis intelligentia in [12]) lege Deo non

---

[1]) Msc. unus et editi (v. c. edd. M.): „et sapit evidentius.“ R.

[2]) Rom. VIII, 6.

[3]) Rom. VIII, 6. — II Cor. III, 6.

[4]) Rom. VIII, 6.

[5]) Alias (v. c. in edd. M.): „Cujus mors est?“ R.

[6]) Rom. VIII, 6.

[7]) Alias (v. c. in edd. M.): „quod est Christus.“ R.

[8]) Rom. VIII, 7.

[9]) Edd. M. et R. hoc loco, cfr. p. 67. not. 1. „sapientia.“

[10]) Ev. Joann. XIX, 7.

[11]) Deest „haec“ in edd. M.

[12]) Sic Msc. unus, et Rabanus. Editi vero (v. c. edd. M.): „in lege Dei non dicatur inimica Deo, et legi ejus: ei, quae secundum spiritum ejus, non est subjecta, nec posset subjici? Quia sicut“ etc. Mss. duo: „in lege Dei non dicatur inimica Deo, et legi ejus, ei scilicet, quae se-

dicatur inimica, et legi ejus? Ei scilicet, quae secundum spiritum est, non est subjecta, nec potest subjici: quia, sicut contraria sibi sunt mors et vita, ita contraria sunt sibi litera legis [1]) occidens, quae et sapientia carnis est, et spiritus vivificans, qui vere lex Dei est. „Qui [2]) autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Vos autem in carne non estis, sed in spiritu: si tamen Spiritus Dei habitat in vobis." Eadem perdurat intelligentia. „Qui [3]) in carne sunt," inquit, hoc est, qui [4]) secundum literam sequuntur legem, Deo „placere non possunt." Hoc enim et [5]) olim per Esaiam pronuntiatum est a Deo, cum dicit: „jejunia, [6]) et ferias, et diem magnum vestrum non sustineo: neomenias, et sabbata vestra odit anima mea." Sed et „vos," [7]) inquit, in [8]) quibus Spiritus Dei habitat, si tamen habitat, in „carne non estis, sed in spiritu," hoc est, non intelligentiam carnalem legis sequimini, sed spiritualem, per quam venistis ad Spiritum vivificantem, si tamen actus vestri tales sint et conversatio, ut Spiritum Dei in vobis habere mereamini. In duas ergo, ut diximus, [9]) partes dividens legem Mosis, id est, in spiritum et carnem, quae sunt spiritus, — quam et spiritualem legem appellavit —, nobis tradidit: quae vero carnis sunt, carnalibus Judaeis reliquit. Sic denique et illud interpretatus est de Abraham, cum dixit: „sed [10]) is quidem,

---

cundum spiritum est, non esse subjecta, nec posse subjici? Quia sicut" etc. R.

[1]) Desunt in editis (v. c. in edd. M.) verba: „legis occidens." R.

[2]) Rom. VIII, 8. 9. [3]) Rom. VIII, 8.

[4]) Deest „qui" in ed. M. II.

[5]) Deest „et" in edd. M. [6]) Jesai. I, 13. 14.

[7]) Rom. VIII, 9.

[8]) Alias (v. c. in edd. M.): „in quibus habitat spiritus, si tamen" etc. R.

[9]) Edd. Merlini: ut dixi.

[10]) Galat. IV, 23. 29. — Edd. Merlini: de libera.

qui de ancilla, secundum carnem natus est: qui autem ex libera, per repromissionem. Et sicut tunc is, qui secundum carnem natus est, persequebatur eum, qui secundum spiritum, ita et nunc." Certum est enim, quia [1]) illi, qui secundum carnem sunt Judaei, persequuntur nos, qui sumus non in manifesto, sed in occulto Judaei, et legem secundum spiritum, non secundum carnem custodimus. Illi ergo, qui secundum carnem sapiunt, consequenter etiam repromissiones legis carnaliter sperant. Nos vero eas spiritualiter exspectamus secundum sermonem Pauli dicentis: „ut [2]) repromissiones Spiritus accipiamus:" et iterum: „benedictus [3]) Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in coelestibus in Christo." Ex quibus omnibus, et quae sit lex secundum carnem, et quae secundum spiritum, vel quae spes repromissionis carnalis, vel [4]) quae spiritualis, ostenditur. Potest et secundum aliam expositionem, si repetamus ab initio: „quod [5]) impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem:" et de lege mentis intelligi, quam supra dixit velle facere bonum, sed per infirmitatem et fragilitatem carnis implere non posse, et propterea misisse Deum Filium suum in similitudinem carnis peccati, et de peccato, hoc est, per hostiam pro peccato oblatam, damnasse peccatum. Data [6]) enim nobis remissione peccatorum fugatum est et exterminatum de carne nostra peccatum, et coepit in nobis justificatio le-

---

[1]) Desunt in libris antea editis verba: „quia illi." R.

[2]) Galat. III, 14. [3]) Ephes. I, 3.

[4]) Desiderantur in antea editis (v. c. in edd. M.), et in pluribus Mss. verba: „vel quae spiritualis." R.

[5]) Msc. unus: „impossibilitas legis, in quo infirmabatur per carnem, de lege membrorum intelligi, quam supra diximus" etc. R. — Cfr. Rom. VIII, 3.

[6]) Msc. unus: „Tanta enim nobis remissione." Editi (v. c. edd. M.): „Tanta enim remissione" (ed. R. in notis affert: *repromissione*). R.

gis impleri, illius duntaxat legis, quae condelectatur [1]) legi Dei, quae impletur cito, cum jam non resistit ei lex peccati, quae erat in membris nostris, si tamen non secundum carnem ambulemus, sed secundum spiritum. Nam donec in carne est quis, et secundum carnem vivit, quae carnis sunt sapit: cum vero converterit se ad spiritum, et mortuus fuerit legi peccati et carnis, quae sunt spiritus sapit. Nam secundum carnem sapere, mors [2]) est animae: secundum spiritum vero, vita et pax est: quia „sapientia [3]) carnis inimica est Deo," hoc est, dum caro resistit spiritui, et non est subjecta legi mentis, quae lex Dei est, inimica est Deo: et ideo qui [4]) carnaliter vivunt, Deo placere non possunt. Sed „vos," [5]) inquit, non „estis in carne," hoc [6]) est, non secundum carnem vivitis, sed secundum spiritum, [7]) si [8]) „tamen Spiritus Dei habitat in vobis." Haec possunt et secundum aliam, ut diximus, expositionem in hoc [9]) loco coaptari. Eligat tamen qui legit, et quod aptius probaverit, si [10]) tamen probaverit, hoc sequatur.

13. „Si [11]) quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus. Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus vero vi-

---

[1]) Editi (e. c. ed. M. I.): „delectatur legi," alii (e. c. ed. M. II.): „delectatur lege." R.

[2]) Edd. Merlini: mors animae est. — Cfr. Rom. VIII, 6.

[3]) Rom. VIII, 7. coll. p. 71. not. 9.

[4]) Edd. Merlini: quia. [5]) Rom. VIII, 9.

[6]) Omittuntur in editis (v. c. in edd. M.) verba: „hoc est, non secundum carnem vivitis." R.

[7]) Edd. Merlini: spiritum vivitis.

[8]) Rom. VIII, 9.

[9]) Deest in editis (v. c. edd. M.): „hoc." R.

[10]) Desiderantur in editis (v. c. edd. M.) verba: „si tamen probaverit." R.

[11]) Rom. VIII, 9—11.

ta[1]) propter justificationem. Quod si Spiritus ejus, qui suscitavit Jesum a mortuis, habitat in vobis: qui suscitavit Christum[2]) a mortuis, vivificabit et mortalia vestra corpora, propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis." Quod constantibus et dialectica arte collectis utatur syllogismis Apostolus Paulus vel in hoc loco, vel in aliis epistolis suis, non mihi nunc[3]) exponendum videtur, ne forte non tam scientiae[4]) ejus, quam sermonis, in quo non vult se peritum dici, assertores videamur esse: et[5]) ideo propositi magis capituli sensum discutere properabimus. In superioribus, ubi dixit: „vos[6]) autem in carne non estis, sed in spiritu: si tamen Spiritus Dei habitat in vobis:" duplici modo, quid[7]) est in Spiritu esse, explanavimus, id est, vel legem non secundum literam, sed secundum spiritualem sensum intelligere; vel etiam mortificato corpore, spiritus, et non carnis legibus vivere. Et nunc ergo quod dicit: si[8]) quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus:" et subjungit:[9]) „si[10]) autem Christus in vobis est:" requirendum est, utrum diversum sit Spiritum Dei esse in aliquo, an[11]) Spiritum Christi: vel etiam ipsum Christum, aut Spiritum ejus, qui suscitavit Jesum a mortuis. Sed quantum vel consequentiam[12])

---

[1]) Alias (v. c. in edd. M.): „vivit." R.

[2]) Ed. Ruaei sola: Jesum Christum.

[3]) Deest in editis (v. c. in edd. M.): „nunc." R.

[4]) Editi (v. c. edd. M.): „sententiae." R. — Cfr. II Cor. XI, 6.

[5]) Editi (e. c. edd. M.): „et ideo propositi (ed. M. II: *propositum*) magis Apostoli sensum discutere properabimus. In posterioribus, ubi dixit" etc. R.

[6]) Rom. VIII, 9.

[7]) Alias (v. c. in edd. M.): „quidem in spiritu esse." R.

[8]) Rom. VIII, 9. [9]) Edd. Merlini: subjunxit.

[10]) Rom. VIII, 10.

[11]) Editi (v. c. edd. M.): „ac spiritum Christi." R.

[12]) Editi (e. c. edd. M.): „consequentia." R.

loci praesentis intueor, vel illud, quod Salvator in Evangelio de Spiritu sancto dicit, quia [1]) „a Patre procedit:" et: „de [2]) meo accipiet:" et hujus verbi explanationem in consequentibus jungit dicens: „Pater, [3]) omnia [4]) mea tua sunt, et tua mea: propterea dixi, quia de meo accipiet:" cum, inquam, tantam hanc [5]) unitatis inter Patrem et Filium adspicio rationem, Spiritus Dei et Spiritus Christi unus atque idem mihi Spiritus dici videtur. Possumus tamen et hoc modo intelligere, quod dixit: [6]) „si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus:" — quia et revera abrupte pronuntiatum videtur —, ut si quis non tantus et talis esse meruerit, qui Spiritum Christi habere dignus sit, continuo Christi esse denegetur, cum in Psalmis dicat: „meae [7]) sunt omnes ferae silvarum, jumenta in montibus, et boves." Et si ferae et jumenta ejus sunt, quomodo homines non sunt ejus? Sed potest, ut dixi, hoc sic intelligi, ut illud in Evangelio: „qui [8]) non tollit crucem suam, et sequitur me, non est me dignus." Et [9]) hic ergo, qui non habet Spiritum Christi, hoc est, [10]) qui [11]) non eodem Spiritu agitur, ut pro justitia, pro veritate, pro [12]) verbo Dei annuntiando, pro

---

[1]) Edd. Merlini: qui a patre etc. — Cfr. ev. Joann. XV, 26.

[2]) Ev. Joann. XVI, 14.

[3]) Ev. Joann. XVII, 10. et XVI, 15.

[4]) Editi (v. c. edd. M.): „omnia tua mea sunt, et mea tua omnia, propterea dixit quod de meo" etc. R.

[5]) Editi (v. c. edd. M.): „hanc audio unitatis inter patrem et filium adspirationem." R.

[6]) Edd. Merlini: dicit. — Cfr. Rom. VIII, 9.

[7]) Psalm. L, 10. (XLIX.) [8]) Matth. X, 38.

[9]) Msc. unus: „Et hic ergo, quod dixit: qui non habet spiritum Christi" R.

[10]) Desideratur „est" in ed. M. I.

[11]) Omittuntur in editis (v. c. in edd. M.) verba: „qui non." R.

[12]) Ed. M. I: „et pro verbo" etc., ed. M. II: „et verbo" omisso „pro."

regno coelorum praedicando, pro litera legis abjicienda, et [1]) spiritum ejus aperiendo, pro resistendo adversum peccatum, pro his omnibus qui [2]) non usque ad mortem venire paratus est, non est ejus discipulus. Qui ergo non est talis, nec talem in se Spiritum gerit, hic creatura quidem ejus est, sicut ferae sylvarum, et jumenta in montibus, et boves, sed discipulus ejus non est. Sic ergo: „si [3]) quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus: si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus vero vita [4]) propter justitiam:" Spiritum Christi, et Christum, in hoc loco unum mihi atque idem dicere videtur. In quo ergo Christus est, ipse dicit, quia „semper [5]) mortem Christi in corpore nostro circumferimus." Mors autem corpori peccati causa, id est, ne peccet, imponitur. Quod si corpus peccato mortuum est, necessario spiritus ad faciendam justitiam vivit. Qui enim in corpore mortuus est, nec servit peccato, necesse est ut in spiritu vivat, et [6]) justitiae serviat. Sic et idem Apostolus in quodam loco [7]) dicit, tradidisse se quendam in interitum carnis, ut spiritus salvus fiat. „Quod [8]) si Spiritus ejus, qui suscitavit Jesum a mortuis, habitat in vobis, qui suscitavit Christum [9]) a mortuis, vi-

---

[1]) Sic Msc. unus, et Rabanus. Editi vero (e. c. edd. M.), et caeteri Mss: „et spiritu ejus amplectendo (al. *aperiendo*, al. *appetendo*) adversum peccatum." R.

[2]) Sic. Msc. unus, et Rabanus (itemq. ed. M. I.). Editi vero, et caeteri Mss: „qui non usque ad mortem ejus venire paratus, non est" etc. R. — Ed. M. II: „qui non est usque ad mortem ejus venire paratus, non est" etc.

[3]) Rom. VIII, 9. 10.

[4]) Alias (v. c. in edd. M.): „vivit." Cfr. p. 75. not. 1.

[5]) II Cor. IV, 10.

[6]) Edd. Merlini: et serviat justitiae.

[7]) I Cor. V, 5. [8]) Rom. VIII, 11.

[9]) Edd. M. et R. hoc loco, cfr. p. 75. not 2. „Jesum Christum."

vificabit et mortalia corpora vestra, propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis.“ Quoniam supra dixerat de his, qui ad similitudinem mortis Christi corpora sua mortificant, ne peccent, necessario nunc mentionem facit ejus, qui suscitavit Christum a mortuis, ut[1]) simili modo ac pari ratione, qua commortui sunt et consepulti, sciant se per Spiritum ejus, qui suscitavit Jesum a mortuis, vivificandos esse, et ad Christi similitudinem resuscitandos a mortuis. Et quatenus id fiat, ostendit dicens: „propter[2]) inhabitantem Spiritum ejus in[3]) vobis.“ Si enim Spiritus Christi habitat in nobis,[4]) necessarium videtur, Spiritui reddi habitaculum suum, templumque restitui.[5]) Velim tamen hoc ipsum, quod dicitur vel Spiritus Christi, vel Spiritus Dei, vel etiam ipse Christus in nobis habitare, quale sit intueri:[6]) utrumnam ex initio omnibus iste Spiritus datur, et postmodum pessimis et a Deo alienis actibus effugatur, secundum illud, quod scriptum est: „non[7]) permanebit Spiritus[8]) meus in hominibus istis, quia caro sunt:“ an vitae merito, et fidei gratia postmodum datur, secundum ea, quae in Actibus Apostolorum docentur,[9]) quia Spiritus sanctus tanquam linguae igneae venit super unumquemque eorum: vel certe sicut in Evangelio docemur, cum ipse Salvator, posteaquam resurrexit a mortuis,

---

[1]) Editi (v. c. edd. M.): „ut similitudine et pari ratione, qua“ etc. Mss. aliquot: „ut simili et pari ratione, qua“ etc.; al. „ut simili modo, quo“ etc., omissis verbis: „et pari ratione.“ Sed Rabanus ut in nostro textu. R.

[2]) Rom. VIII, 11. [3]) Ed. M. I: in nobis.

[4]) Ed. Ruaei sola: vobis.

[5]) Editi (v. c. edd. M.) perperam: „restitui vel Jesum. Tamen hoc ipsum, quod“ etc. R.

[6]) Editi (v. c. edd. M.): „intuere.“

[7]) Genes. VI, 3.

[8]) Desunt in libris antea editis (v. c. edd. M.) verba: „spiritus meus.“ R.

[9]) Act. II, 3.

ad discipulos dixit:[1]) „accipite[2]) Spiritum sanctum: et insufflavit in unoquoque eorum." Unde mihi videtur, quod et meritis conquiratur hoc[3]) donum, et vitae innocentia conservetur, et unicuique secundum profectum fidei augeatur et gratiae; et quanto purior anima redditur, tanto largior ei Spiritus infundatur.[4]) Quod autem dixit: „non[5]) permanebit Spiritus meus in hominibus istis, quia caro sunt:" illuc respicit, ut, quoniam anima eorum, repudiata Spiritus servitute, ad[6]) carnis servitia se tota convertit, etiam ipsa ejus, cui se conjunxit carni, et cum qua unum effecta est, nomen accipiat. Diversis[7]) ergo modis haberi potest Spiritus. Vel Spiritus Christi habetur, secundum id, quod supra diximus, ex inspiratione divina, ubi ait: „accipite[8]) Spiritum sanctum, et insufflavit in iis:" et rursum eo modo, quo in Actibus Apostolorum dicitur[9]) gestum, ut diversis linguis loquerentur Apostoli. Est[10]) et ille modus, qui in Regnorum libris refertur, cum dicit Scriptura: „et[11]) insiluit Spiritus super Saul,

---

[1]) Edd. Merlini: dicit.

[2]) Ev. Joann. XX, 22. — Edd. Merlini: in unumquemque eorum.

[3]) Edd. Merlini: donum hoc.

[4]) Edd. Merlini: infunditur. [5]) Genes. VI, 3.

[6]) Alias (v. c. in edd. M.): „ad carnis servitia tota convertitur (al. *convertit*), etiam ipsa ei (alias, v. c. in ed. M. I: *ipsa eis*, al. *ipse ejus*), cui se conjunxit carni (alias, v. c. in edd. M., *carne*), et cum qua unum effecta est (al. *effectus est*), non accedat" (alias, v. c. in edd. M., *non accedit*, al. *nomen accepit*, al. *nomen accipit.*). R.

[7]) Msc. unus: „Diversis ergo modis accipi potest spiritus Dei, vel spiritus Christi: secundum id" etc. R.

[8]) Ev. Joann. XX, 22. coll. p. huj. not. 2.

[9]) Alias (v. c. in edd. M.): „dixit gestum." Sed Mss. duo ut in nostro textu. R. — Cfr. Act. II, 4.

[10]) Alias: „Et illo modo, quo in Regnorum" etc. Sed Mss. duo ut in nostro textu. R.

[11]) I Sam. X, 10. (I Regg.)

et coepit prophetare." Est [1]) et ille adhuc alius modus, ut cum Salvator post resurrectionem cum Cleopha et alio discipulo iter agens et aperiens iis Scripturas, ignivit [2]) eos spiritu oris sui, ita ut illi dicerent: „nonne cor nostrum erat ardens intra nos, cum aperiret nobis Scripturas?" Vis autem scire, quia non solum Jesus loquens tradidit audientibus Spiritum suum, sed et [3]) qui in nomine ejus loquitur verbum Dei, tradit [4]) audientibus Spiritum Dei? Vide [5]) in Actibus Apostolorum, quomodo loquente Petro ad Cornelium repletur Spiritu sancto ipse Cornelius, et qui cum eo erant. Unde et tu, si loquaris [6]) verbum Dei, et loquaris fideliter, ex conscientia pura, nec ipse redarguaris ex [7]) verbis tuis, quasi qui aliter doceas, et aliter agas, potest fieri, ut loquente te auditorum corda sancti Spiritus ignis inflammet, et continuo concalescant [8]) et ardeant ad complenda universa, quae doces, ut [9]) rebus impleant, quae sermonibus didicerint, et „quae [10]) sursum sunt quaerant, ubi Christus est in dextra Dei sedens: quae sursum sunt sapiant, non quae super terram." Sed et sic unusquisque habere in se probatur Spiritum Christi. Christus sapientia [11]) est: si sit quis [12]) sapiens

[1]) Alias: „Et item adhuc alio modo, ut cum Salvator" etc. Sed Mss. duo ut in nostro textu. R.

[2]) Editi (v. c. edd. M.): „afflavit." R. — Luc. XXIV, 32.

[3]) Deest „et" in ed. M. I.

[4]) Ed. M. I. sola: tradidit.

[5]) Editio Veneta Salodiani: „Unde in Actibus Apostolorum conscripsisse." Merlinus (cf. ed. M. I.): „Unde in Actibus Apostolorum habetur." Genebrardus (itemq. ed. M. II.): „In Actibus Apostolorum habetur." Sed rectius Mss. nostri ut in nostro textu. R. — Cfr. Act. X, 44.

[6]) Editi (v. c. edd. M.): „loqueris." R.

[7]) Deest „ex" in edd. M.

[8]) Editi (v. c. edd. M.): „convalescant." R.

[9]) Editi (v. c. ed. M. II.): „et rebus impleant." R.

[10]) Coloss. III, 1. 2. [11]) Edd. Merlini: sapiens est.

[12]) Deest „quis" in edd. M.

secundum Christum, et quae Christi sunt sapiat, habet in se per sapientiam Spiritum Christi. Christus justitia est: si[1]) quis habeat in se justitiam Christi, per justitiam habet in se Spiritum Christi. Christus pax est: si quis habeat[2]) in se pacem Christi, per Spiritum pacis habet in se Spiritum Christi. Sic et caritatem, sic[3]) et sanctificationem, sic[4]) et singula quaeque, quae Christus esse dicitur, qui habet, hic Spiritum Christi in se habere credendus est, et sperare, quod mortale corpus suum vivificabitur propter inhabitantem in se Spiritum Christi.

14. „Ergo,[5]) fratres, debitores sumus non carnis,[6]), ut secundum carnem vivamus. Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini: si autem spiritu actus[7]) carnis mortificaveritis, vivetis.“ Spiritum Christi habitare in nobis, et dona Spiritus nobis collata, superius docuit. Consequenter ergo nunc addit, quia „debitores[8]) sumus,“ eorum sine dubio, quae a Spiritu Christi consecuti sumus. „Carnis[9]) autem, inquit, debitores non sumus.“ Non enim propterea nos fecit Deus ad imaginem suam, ut carnis servitio essemus obnoxii, sed potius ut creatori suo anima deserviens, ipsa servitio ac ministerio carnis uteretur. Sed fortasse dicat aliquis: quomodo carnis[10]) non

---

[1]) Editi (v. c. edd. M.): „si quis habet in se justitiam, per justitiam Christi habet in se“ etc. R.

[2]) Edd. Merlini: habet.

[3]) Deest „sic“ in edd. M.

[4]) Editi (v. c. edd. M.): „et singula quaecunque (ed. M. I. *quaeque*) Christus esse dicitur, qui habet haec, spiritum Christi“ etc. R.

[5]) Rom. VIII, 12. 13. [6]) Edd. Merlini: carni.

[7]) Sic Mss. Editi vero (e. c. edd. M.): „facta carnis.“ R. — Pro „mortificaveritis“ edd. M. et R. hoc loco, cfr. p. 82. not. 8. „mortificetis.“

[8]) Rom. VIII, 12.

[9]) Edd. M. et R. hoc loco, cfr. p. huj. not. 6. „Carnis.“

[10]) Edd. M. h. loco, cfr. p. huj. not. 9. „carni.“

sumus debitores, cum [1]) et victum ei et indumentum providere naturae necessitate cogamur? Sed ut ostendat, non carni aliquid conferre, sed ipsam vitam carni mancipare culpabile haberi, ideo addit: „si [2]) enim secundum carnem vixeritis, moriemini.“ Quid [3]) autem sit secundum carnem vivere, saepe jam dictum est. Hoc est carnis desideriis indulgere. In hoc ergo negat nos esse carnis [4]) debitores, sicut et alibi dicit: „et [5]) carnis curam ne [6]) feceritis in concupiscentiis:“ non utique negans curam carnis habendam in necessariis, sed in concupiscentiis. Ita ergo et hic: „si [7]) enim, inquit, secundum carnem vixeritis, moriemini.“ Et addit: „si autem spiritu actus carnis mortificaveritis, [8]) vivetis.“ Et de hoc jam supra dictum est, quomodo corpus quidem mortuum esse debeat propter peccata, spiritus vero vita [9]) propter justificationem. Qui ergo secundum spiritum agens mortificat actus carnis, vivet propter inhabitantem in se spiritum vitae. Mortificat autem quis actus carnis hoc modo. Fructus [10]) Spiritus est caritas, odium carnis est actus:

[1]) Edd. Merlini: cum et victum et vestimentum providere etc.

[2]) Rom. VIII, 13.

[3]) Alias: „Quid enim sit“ etc. R. — Edd. Merlini: Quid sit autem etc.

[4]) Deest „carnis“ in edd. M. [5]) Rom. XIII, 14.

[6]) Editi (v. c. edd. M.): „ne feceritis in desideriis et in concupiscentiis.“ R.

[7]) Rom. VIII, 13.

[8]) Editi: „mortificetis, vivetis. Sed de hoc“ etc. R. — Ed. M. I: „mortificetis, vivetis, et de hoc“ etc., ed. M. II: „mortificeritis, vivetis. Et de hoc“ etc. Cfr. p. 81. not. 7.

[9]) Edd. Merlini: „vivat.“ Cfr. Rom. VIII, 10.

[10]) Ed. M. I: „fructus est autem spiritus caritas. Odium carnis est actus.“ Ed. M. II: „Fructus autem spiritus est caritas: odium est carnis actus.“ Ed. Ruaei: „fructus est Spiritus caritas, odium carnis est actus.“ — Cfr. Galat. V, 22.

odium ergo per caritatem mortificatur et exstinguitur. Gaudium similiter fructus est Spiritus, tristitia [1]) vero hujus saeculi, quae mortem operatur, carnis est actus: haec [2]) ergo exstinguitur, si sit in nobis gaudium Spiritus. Pax fructus est Spiritus: dissensio et discordia carnis est actus: sed certum est, discordiam mortificari [3]) posse per pacem. Sic et patientia spiritus impatientiam [4]) carnis exstinguit, et bonitas malitiam perimit, et mansuetudo ferociam, et continentia intemperantiam, [5]) et castitas impudicitiam necat, talique ordine qui per Spiritum actus carnis mortificaverit, [6]) vivet. Intuendum sane est, quod sicut mortem non istam communem, sed illam peccati dicit: „si [7]) enim secundum carnem vixeritis, moriemini:" ita [8]) et vitam non hanc communem, sed illam dicit aeternam, ad quam perveniet omnis, qui secundum ea, quae supra exposuimus, perfectus Spiritu mortificaverit [9]) actus carnis. Sed et illud scire debemus, quod ista mortificatio actuum carnis per patientiam fiat, et non ad subitum, sed [10]) paulatim. Primo languescere eos necesse est in [11]) his qui incipiunt: tum deinde, cum ardentius proficere coeperint, et abundantiore spiritu repleri, actus car-

---

[1]) II Cor. VII, 10.

[2]) Edd. Merlini: Hoc ergo etc.

[3]) Edd. Merlini: mortificari per pacem posse.

[4]) Editi (v. c. edd. M.): „violentiam carnis." R.

[5]) Alias: „intemperantiam." R.

[6]) Editi (e. c. edd. M.): „mortificat." R. — Cfr. p. 81. not. 7. coll. p. 82. not. 8.

[7]) Rom. VIII, 13.

[8]) Deest „ita" in ed. M. II.

[9]) Editi (v. c. edd. M.): „mortificet." R. — Cfr. p. huj. not. 6.

[10]) Edd. Merlini: sed paulatim primo languescere etc.

[11]) Alias: „in his quae incipiunt." R.

nis non solum languescere, sed et tabescere incipient: ubi vero ad perfectum jam venerint, ita ut nulla in iis prorsus vel in facto, vel in dicto, vel in cogitatu peccati oriantur indicia, tunc [1]) plane actus carnis mortificasse, et ad integrum morti tradidisse credendi sunt.

---

[1]) Editi (v. c. edd. M.): „tandem actus carnis;" al. „tunc actus carnis;" al. „tum plane actus carnis." R.

ORIGENIS COMMENTARIORUM

IN

E P I S T O L A M

BEATI PAULI APOST. AD ROMANOS

Liber VII.

---

1. Sicut diversas commemorari leges in hac epistola a Paulo sub uno vocabulo legis ostendimus, et diversas mortes sub una mortis appellatione nominari, ita et diversos spiritus nunc videmus sub uno nomine Spiritus indicari. Ait ergo in praesenti capitulo: „quicunque [1]) enim Spiritu Dei aguntur, hi [2]) filii sunt Dei:" in quo utique ipsum Dei Spiritum dicit. Et iterum in sequenti: „non [3]) enim accepistis, inquit, spiritum [4]) servitutis iterum in timore." In hoc ostendit, spiritum servitutis alium esse, quam illum, quem supra dixit Spiritum Dei. Et propterea subjungit: „sed [5]) accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba, Pater!" In hoc spiritum adoptionis ostendit ipsum esse, quem dixit supra Spiritum Dei, de quo et repetit: „ipse [6]) enim Spiritus te-

---

[1]) Rom. VIII, 14. [2]) Edd. Merlini: ii filii etc.

[3]) Rom. VIII, 15.

[4]) Edd. Merlini: iterum servitutis spiritum in timore.

[5]) Rom. VIII, 15. [6]) Rom. VIII, 16.

stimonium reddit spiritui nostro:“ hoc est, ipse Spiritus Dei, in quo Patrem Deum clamamus, testimonium reddit spiritui nostro. Qui [1]) spiritus noster alius sine dubio est, quam vel ille spiritus servitutis, qui datur in timore, vel hic, qui ei de invocatione Patris testimonium reddit. [2]) Omnes ergo homines, ut videtur, aguntur aliquo spiritu, sicut ipse Paulus scripsit: „scitis [3]) autem et [4]) vos, cum essetis Gentes, quomodo ad idola muta agebamini.“ In hoc ostendit, quia etiam Gentes ad idola aguntur aliquo spiritu. Est ergo Spiritus Dei [5]) idem, qui est et Spiritus Christi, idemque ipse [6]) et Spiritus sanctus est. Sed et spiritus adoptionis idem dici videtur, sicut [7]) praesens Apostolicus declarat sermo. David quoque, qui dicit: „Spiritum [8]) sanctum tuum ne auferas a me:“ et: „Spiritu [9]) principali confirma me:“ de eodem dicere videtur: quemque principalem Spiritum propterea arbitror nominatum, ut ostenderetur, esse quidem multos spiritus, sed in his principatum et dominationem hunc [10]) Spiritum sanctum, qui et principalis appellatur, tenere. Sicut enim multi sunt filii Dei, ut Scriptura dicit: „Ego [11]) dixi: Dii estis, et filii Excelsi omnes:“ unus tamen est natura Filius et [12]) Unigenitus

---

[1]) Edd. Merlini: Quis spiritus noster? alius sine dubio est, quam ille spiritus etc.

[2]) Alias (v. c. in edd. M.): „praebet;“ al. „perhibet.“ R.

[3]) I Cor. XII, 2. [4]) Deest „et“ in edd. M.

[5]) Sic Msc. unus Reg. num. 1639. Caeteri vero Mss., Rabanus, et editi: „Dei, qui idem est et Spiritus Christi.“ R. — Edd. Merlini: „Dei, qui et idem est Spiritus Christi.“

[6]) Desideratur „ipse“ in edd. M.

[7]) Msc. unus: „sicut praesens Apostoli locus declarat.“ R.

[8]) Psalm. LI, 11. (L.) [9]) Psalm. LI, 12. (L.)

[10]) Deest „hunc“ in edd. M.

[11]) Psalm. LXXXII, 6. (LXXXI.)

[12]) Msc. unus Reg. num. 1639. „et Unigenitus a Pa-

de Patre, per quem omnes filii appellantur: ita et spiritus [1]) multi quidem sunt, sed unus est, qui vere ex ipso Deo procedit, et ceteris omnibus vocabuli ac sanctificationis suae gratiam donat. Quod autem plures sint [2]) spiritus, declarat idem Apostolus ad Hebraeos scribens et dicens: „nonne [3]) omnes sunt ministeriales spiritus ad ministerium missi propter eos, qui haereditatem capiunt salutis?“ Sed et David dicit: „qui [4]) facit angelos suos spiritus.“ Et Daniel nihilominus testatur, et dicit: „benedicite [5]) spiritus et animae justorum Domino.“ Et in praesenti loco Paulus: „ipse [6]) Spiritus, inquit, testimonium reddit spiritui nostro:“ et in aliis: „ut [7]) integer spiritus vester, et anima, et corpus in die Domini nostri Jesu Christi servetur.“ Quae omnia dubium non est quin de rationabilibus spiritibus dicta sint. Appellantur praeterea spiritus mali et angeli mali, sicut et David dicit: „emisit [8]) iis iram indignationis suae, emissionem per angelos malos:“ et ut [9]) in Regnorum libris scriptum est de Saul: „et [10]) Spiritus Domini discessit a Saul, et suffocabat eum spiritus malignus a Domino:“ utque [11]) in libro Judicum refertur: „et [12]) immisit Deus spiritum malignum

---

tre, per quem omnia, et a quo filii appellantur multi: ita et spiritus quidem multi sunt;“ al. „ita et spiritus si quidem sunt multi.“ R.

[1]) Edd. Merlini: spiritus quidem sunt multi.

[2]) Edd. Merlini: sunt. [3]) Hebr. I, 14.

[4]) Psalm. CIV, 4. (CIII.)

[5]) Daniel. (juxta Theodotion.) III, 86. — Ed. Ruaei sola: Dominum.

[6]) Rom. VIII, 16. [7]) I Thessalon. V, 23.

[8]) Psalm. LXXVIII, 49. (LXXVII.)

[9]) Deest in editis (v. c. in edd. M.) „ut.“ R.

[10]) 1 Sam. XVI, 14. (I Regg.)

[11]) Alias (v. c. in edd. M.): „Atque in libro“ etc. R.

[12]) Judic. IX, 23. — Ed. M. I. „Siccimorum,“ ed. M. II. „Sicimorum.“

inter medium Abimelech, et inter medium virorum Sichimorum." Hic ergo spiritus malignus, qui dicitur vel exisse, ut suffocaret Saul, vel Abimelech Sichimosque ut dirimeret, et a Domino exisse ac missus esse memoratur, tanquam carnifex quidam intelligendus est missus ad exigendas de peccatoribus poenas. Et quamvis mali propter propositum suum voluntatemque dicantur, in his tamen, qui poena digni sunt, divinae voluntati exhibent ministerium, sicut et ille, de quo refert Michaeas[1]) propheta, spiritus mendax, qui, cum a Deo dictum fuisset: „quis[2]) seducet mihi Achab?" respondit: „ego seducam. Et dixit Dominus: in quo? At[3]) ille: ero, inquit, spiritus mendax in ore omnium prophetarum," et[4]) dicam, ut adscendat in Galaad, et ibi cadet. „Et[5]) dixit Dominus: vade; seduces, et[6]) quidem poteris." Sic ergo etiam[7]) hi, qui dicuntur mali spiritus, officium Deo erga poenarum exhibent ministeria. Sunt praeterea et alii spiritus, de quibus dicit David:[8]) „in[9]) spiritu violento[10]) conteres naves Tharsis:" et „spiritus[11]) procellae" dicuntur, et „spiritus[12]) ardoris." Quos tamen ego materiales magis, quam rationabiles spiritus dixerim.

2. Tali igitur de appellatione spiritus distinctione

---

1) Edd. M. et R. constanter: „Micheas."

2) I Regg. XXII, 20. 21. 22. (III Regg.)

3) Alias: „Ait ille: Ero, inquit" etc. R.

4) Cf. I Regg. XXII, 20. (III Regg.)

5) I Regg. XXII, 22.

6) Editi (v. c. edd. Merlini): „equidem poteris." R.

7) Edd. Merlini: et ii, qui etc.

8) In libris antea editis (v. c. in edd. M.) deest „David." R.

9) Psalm. XLVIII, 7. (XLVII.)

10) In libris antea editis (v. c. in edd. M.) deest „violento." R.

11) Psalm. CVII, 25. (CV.) 12) Jesai. IV, 4.

praemissa, nunc quod dixit: „non[1]) enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed[2]) accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba, Pater!" quale sit videamus. Scriptum est et in Malachia propheta: „filius[3]) honorificat patrem, et servus dominum suum: et si Pater sum ego, ubi est honor meus? et si Dominus ego sum, ubi est timor meus? dicit Dominus omnipotens." Certum est autem, quod filius quis Dei per adoptionis spiritum fiat, servus autem Dei per spiritum servitutis.[4]) Initium ergo serviendi Deo, quia „initium[5]) sapientiae timor Domini" est, per spiritum timoris impletur, cum parvulus adhuc quis dicitur. Et parvulis quidem paedagogus est timor. Unde et Apostolus de tali parvulo dicit: „quamdiu[6]) haeres parvulus est, nihil differt a servo, cum sit dominus omnium: sed sub tutoribus et procuratoribus est usque ad praefinitum tempus a patre. Ita et nos, cum essemus parvuli, sub elementis hujus[7]) mundi eramus servientes." Vides,[8]) secundum concessam sibi a Deo sapientiam Paulus quomodo spiritus, qui dantur in timore, hic tutores parvulorum ac procuratores appellaverit, qui unumquemque nostrum, donec parvulus est, secundum interiorem hominem in timore custodiant,[9])

---

1) Rom. VIII, 15.

2) Desunt verba: „sed accepistis —: Abba, Pater!" in Mss. Codd. nostris, sed exstant in editis (v. c. in edd. M.). R.

3) Malach. I, 6.

4) Edd. Merlini: serviat.

5) Sap. Sirac. I, 14. (Ecclesiastic.)

6) Galat. IV, 1. 2. 3.

7) Edd. Merlini: mundi hujus.

8) Editi (v. c. edd. M.): „Vides (al. *Vide*) secundum concessam a Deo sapientiam Pauli, quomodo spiritum (alias, v. c. in ed. M. I.: *spiritus*) servitutis, qui datur in timore" etc. R.

9) Editi (v. c. edd. M.): „custodiat." R.

usque quo ad id aetatis veniat, quo spiritum adoptionis filiorum mereatur accipere, et sit jam filius ac dominus omnium. „Omnia [1]) enim, inquit, vestra sunt," et cum [2]) Christo nobis Deus omnia donavit. Hoc ergo [3]) est, quod docet Paulus, quia posteaquam commortui sumus Christo, et Spiritus ejus factus est in nobis, non iterum spiritum servitutis accepimus [4]) in timore, hoc est, non rursus parvuli et initia habentes effecti sumus, sed quasi perfecti semel jam accepimus spiritum adoptionis, in [5]) „quo spiritu clamamus: Abba, Pater!" Neque enim patrem alius quis nisi filius vocat. Quod vero addit: „Abba!" patriae linguae vocabulo id ipsum iteravit, velut si dixisset: Pater, Pater!

3. „Ipse [6]) enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei. Si autem filii, et haeredes; haeredes quidem Dei, cohaeredes autem Christi: si tamen compatimur, ut et conglorificemur." Ipse ergo spiritus adoptionis, per quem in filium quis [7]) adoptatur, reddit testimonium, et confirmat spiritum nostrum, quia sumus filii Dei, posteaquam a spiritu servitutis in adoptionis spiritum venerimus, cum jam nihil inest [8]) timoris, id est, nihil propter [9]) metum poenae gerimus, sed propter amorem patris cuncta perficimus. Bene autem non animae,

---

[1]) I Cor. III, 22. — Editi plerique (c. c. edd. M.): „Omnia enim nostra sunt, et cum Christo omnia nobis (edd. M. *nobis omnia*) donavit." R.

[2]) Cfr. Rom. VIII, 32.

[3]) Edd. Merlini: est ergo.

[4]) Ed. M. II: accipimus. [5]) Rom. VIII, 15.

[6]) Rom. VIII, 16. 17. — Verba: „Ipse enim —, ut et conglorificemur," desunt in Mss. Codd. nostris. R.

[7]) Editi (v. c. edd. M.): „qui adoptatur." Male. R.

[8]) In omnibus Mss. nostris, apud Rabanum et Salodianum vox „inest" omittitur. R.

[9]) Editi (v. c. edd. M.): „propter poenam gerimus." R.

sed spiritui, qui[1]) melior in homine pars est, dicitur reddere testimonium Spiritus Dei. Potest[2]) autem ad discretionem eorum, qui spiritu servitutis aguntur in timore, et eorum, qui spiritu filiorum, etiam illud assumi, quod Abraham haereditatem quidem suam dedit[3]) Isaac, filiis vero ancillarum vel concubinarum non haereditatem, sed dona dicitur dedisse, vel munera. In quo sine dubio hoc adumbratur,[4]) quod nec illi quidem penitus spernuntur,[5]) qui adhuc in timore serviunt Deo, sed sunt illis dona, sunt et[6]) munera, haereditas tamen, per quam Christo conglorificantur, eorum est, qui adoptionis spiritum merentur accipere. Post haec jam ex consequentibus syllogismum nectit Apostolus, et dicit: Si spiritum adoptionis accepimus, ergo filii sumus. Quod[7]) si filii sumus, sine dubio et haeredes. Mercedem namque servus exspectat, haereditatem filius sperat. Et rursum aliud addit[8]) conclusionis augmentum:[9]) „haeredes[10]) quidem Dei, cohaeredes autem Christi.“ Haeres quis efficitur Dei, cum quae Dei sunt meretur accipere, id est, incorruptionis et immortalitatis gloriam, thesauros[11]) sapientiae et scientiae reconditos: cohaeres[12]) vero Christi, cum „trans-

---

1) Alias (v. c. in edd. M.): „quae melior.“ R.

2) Msc. unus: „Postea autem —, etiam illud assumit, quod“ etc. R.

3) Genes. XXV, 5.

4) Alias (v. c. in ed. M. II.): „obumbrabatur,“ alias (v. c. in ed. M. I.): „adumbrabatur.“ R.

5) Alias (v. c. in edd. M.): „spernerentur,“ al. „spernentur.“ R.

6) Deest „et“ in edd. M.

7) Verba: „Quod si —, sine dubio et haeredes,“ nullibi in editis (v. c. edd. M.) comparent. R.

8) Deest in libris antea editis (v. c. in edd. M.): „addit.“ R.

9) Msc. unus habet: „argumentum.“ R.

10) Rom. VIII, 17. 11) Coloss. II, 3.

12) Alias (v. c. in edd. M.): „cohaeredes.“ R.

formabit [1]) corpus humilitatis nostrae conforme corpori claritatis suae:" sed et [2]) cum illud adipisci meruerit, quod dicit ipse Salvator: „Pater, [3]) volo, ut, ubi ego sum, et [4]) isti sint mecum." Est [5]) praeterea et illa dignitas cohaeredum Christi, quod Pater quidem „omne [6]) judicium dedit Filio." Sed et Filius dicit ad cohaeredes suos: „sedebitis [7]) et vos super duodecim thronos, judicantes duodecim tribus Israel." Et hoc modo cohaeredes suos Christus non solum in partem haereditatis, sed etiam in consortium potestatis adducit. „Si [8]) tamen, inquit, compatimur, ut et conglorificemur." Compatitur [9]) Christo, qui dicit: „Christo [10]) concrucifixus sum:" et: „vivo autem, jam non ego, vivit vero in [11]) me Christus:" et iterum qui [12]) dicit: „si [13]) commortui sumus, et convivemus: si toleramus, [14]) et conregnabimus:" vel etiam qui dicere potest, quia „quod [15]) deerat passionum Christi, repleo in corpore meo." Sicut autem Christum, quia „humiliaverat [16]) se factus obediens usque ad mortem,

---

1) Philipp. III, 21.

2) In editis (v. c. edd. M.) omittitur „et." R.

3) Ev. Joann. XVII, 24.

4) Editi (v. c. edd. M.): „et ipsi sint" etc. R.

5) Editi cum Mss. quibusdam: „Est ergo praeterea" etc. R.

6) Ev. Joann. V, 22. 7) Matth. XIX, 28.

8) Rom. VIII, 17.

9) Alias (v. c. in edd. M.): „Compatitur ergo qui dicit: Christo confixus sum. Vivo, ait, jam non ego" etc. R.

10) Galat. II, 19. 20.

11) Ed. R. sola hoc loco: Christus in me.

12) Deest „qui" in edd. M.

13) II Timoth. II, 11. 12.

14) Ed. Ruaei in textu: „si contoleramus," eadem tamen in notis: „alias (v. c. in edd. M.): *si toleramus.* Rabanus: *si compatimur.*"

15) Cf. Coloss. I, 24. 16) Philipp. II, 8. 9.

mortem autem crucis, superexaltavit Deus, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen:" ita et [1]) eos, qui Christo compatiuntur, et passionum ejus imitantur exemplum, Deus cum illo exaltat in gloria. Haec namque via est, quam cohaeredibus suis Christus aperuit, ut neque ex fortitudine, neque ex sapientia, sed ex humilitate exaltentur, et ex tribulationum patientia aeternae haereditatis consequantur gloriam.

4. „Existimo [2]) enim, quoniam non sunt [3]) condignae passiones hujus temporis ad [4]) futuram gloriam, quae revelabitur in nobis. Nam exspectatio creaturae revelationem filiorum Dei exspectat. Vanitati enim creatura subjecta est, non volens, sed propter eum, qui subjecit eam in spe, quoniam [5]) et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriae filiorum Dei. Scimus enim, quoniam [6]) omnis creatura congemiscit et condolet usque adhuc." Si quis intueatur, quod [7]) pro eo, quod quis efficitur filius excelsi Dei, et haeres bonitatis [8]) ejus et gloriae, Christique unigeniti Filii Dei cohaeres, etiam si in omnium mandatorum observantia et justificationibus Domini sine querela permaneat, et pervigili in his mente perduret: si omnia etiam poenarum genera, quae inferri humanae intrinsecus [9]) naturae vel

---

[1]) Deest „et" in edd. M. [2]) Rom. VIII, 18—22.

[3]) Edd. M. constanter „sint."

[4]) Ed. Ruaei sola h. l. in textu: „ad superventuram gloriam," eadem tamen in notis: „alias (v. c. in edd. M.): *ad futuram gloriam.*"

[5]) Edd. Merlini: quia.

[6]) Editi (v. c. edd. M.), et Mss. quidam: „quod omnis creatura ingemiscit et dolet," alii (itemq. edd. M.) „parturit" pro „dolet." R.

[7]) Alias (v. c. in edd. M.): „quod pro eo, ut quis efficiatur" etc. R.

[8]) Editi (v. c. edd. M.): „bonitatis ejus gloriae." R.

[9]) Deest in editis (v. c. edd. M.): „intrinsecus." R.

extrinsecus possunt; aut etiam si quis illa sustineat, quae de Job scripta [1]) esse memorantur, ubi non solum ea, quae extra ipsum in facultatibus ac liberis esse videbantur, Satan [2]) exstinxit, verum etiam ossa et carnem ipsius contigit, et percussit eum vulnere pessimo a pedibus usque ad caput, ita ut testam sumens raderet saniem de ulceribus suis fluentem: si, inquam, his adhuc possunt esse graviora, quae perferat is, qui in hac vita brevissima in omnibus tribulationem patitur, qui animo et corpore cruciatur, et conferat haec „ad [3]) futuram gloriam, quae revelabitur" in sanctis, et [4]) his, quae „oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscendit," intelligere potest, quomodo Paulus altius [5]) ista considerans dicit: [6]) „existimo [7]) enim, quoniam non sint condignae passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis." Nihil enim [8]) dignum inveniri vel comparari ad futuram gloriam potest. In quo enim mortale immortalibus conferas? aut invisibilibus visibilia? aut aeternis temporalia? aut caduca perpetuis? Si quae tamen in praesenti vita velut quaedam possunt semina gloriae colligi futurae, ista, inquam, [9]) semina ex tribulationibus et passionibus colliguntur, sicut et in aliis dicit idem Apostolus: „quod [10]) enim in [11]) praesenti momentaneum

---

[1]) Msc. unus: „gesta memorantur." R. — Cfr. Job. I. et II.

[2]) Deest „Satan" in edd. M. [3]) Rom. VIII, 18.

[4]) Deest „et" in edd. M.

[5]) Desideratur in antea editis (v. c. edd. M.): „altius." R.

[6]) Edd. Merlini: dixit. [7]) Rom. VIII, 18.

[8]) Alias (v. c. in edd. M.): „Nihil quidem dignum" etc. R.

[9]) Editi (v. c. edd. M.), et Rabanus: „inquit." Sed omnes Mss. nostri: „inquam." R.

[10]) II Cor. IV, 17. 18.

[11]) Msc. unus: „in praesenti vita." R.

est et leve tribulationis nostrae, supra modum in[1]) immensum aeternae gloriae pondus operatur nobis,[2]) non respicientibus quae videntur, sed quae non videntur." Ostendit enim per haec, quod, qui illa respicit, quae non videntur,[3]) et aeterna sunt, omnem tribulationem quaecunque acciderit[4]) ei, quamvis[5]) saeva, quamvis longa videatur, momentaneam ducit et levem: etiam si tormentis subjiciatur, et[6]) aculeis, et ungulis, eo tempore, quo suppliciis corpus affligitur, si adspiciat ad futuram gloriam, quae revelanda est, et consideret, quomodo post tanta[7]) tormenta corpus[8]) hoc humilitatis suae transformabitur, ut fiat conforme corpori gloriae Filii Dei, tribulationem praesentem momentaneam ducit et levem; pondus autem futurae gloriae grave, hoc est, magnum deputat,[9]) et aeternum: et quanto magis multiplicari sibi tribulationum viderit poenas, tanto amplius intelligit[10]) sibi pondus et magnitudinem gloriae cumulari. Quod autem ex tribulationum quantitate mensura quaedam et magnitudo gloriae colligatur, puto[11]) etiam David prophetam indicare, cum dicit: „secundum[12]) multitudinem dolo-

---

[1]) Deest „in" in edd. M.

[2]) Edd. Merlini: in nobis.

[3]) Alias (v. c. in edd. M.): „vidit;" al. „videt." R.

[4]) Alias (v. c. in edd. M.): „accidit ei." R.

[5]) Desiderantur in libris antea editis (c. ç. edd. M.) verba: „quamvis saeva." R.

[6]) Edd. Merlini: „et aculeis. Eo tempore, quo" etc., omissis verbis: „et ungulis."

[7]) Editi (v. c. edd. M.): „tot tormenta." Msc. unus et Rabanus: „ista tormenta." R.

[8]) Philipp. III, 21.

[9]) Editi (v. c. edd. M.): „deputat in aeternum." R.

[10]) Alias: „intelliget." R.

[11]) Editi (v. c. edd. M.): „puto affirmet etiam David propheta, cum" etc. R.

[12]) Psalm. XCIV, 19. (XCIII.)

rum meorum in corde meo, consolationes tuae laetificaverunt animam meam." Unde puto, quod in praesenti vita consolatio, quae datur justis, secundum mensuram cruciatuum [1]) et vulnerum detur: futura [2]) vero gloria, de qua Apostolus dicit, quia „revelabitur [3]) in nobis," non secundum mensuram passionum: „non [4]) enim condignae sunt [5]) passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in" sanctis: sed, sicut ad Corinthios dictum protulimus, [6]) ex momentaneo et levi tribulationum nostrarum labore semina quaedam collecta supra modum in [7]) immensum [8]) nobis aeternae pondus gloriae praeparabunt. Quod vero etiam in praesenti vita justis secundum mensuram passionum suarum etiam [9]) consolatio divina tribuatur, confirmat idem Apostolus in secunda ad Corinthios scribens: „quia [10]) sicut abundant passiones Christi in nobis, ita abundat et consolatio nostra." Et non dixit: supra modum abundat, aut: [11]) in immensum; sed: quantum passiones sunt, tantum et consolationes. Quod autem dicit: „ad [12]) futuram gloriam, quae revelabitur in nobis:" supra jam puto quod sufficienter ostendimus de differentia gloriarum, quae sit gloria, quae jam revelata est, et quae sit, quae revelanda sit; et quomodo, quae nunc videmus, per [13]) „speculum videmus et in aenigma-

---

[1]) Edd. Merlini: „cruciatus vulnerum detur." R.

[2]) Alias (v. c. in edd. M.): „futurae vero gloriae." R.

[3]) Rom. VIII, 18. [4]) Rom. VIII, 18.

[5]) Alias (v. c. in edd. M.): „sunt hae passiones ad futuram gloriam: sed sicut" etc. R.

[6]) II Cor. IV, 17. [7]) Deest „in" in ed. M. II.

[8]) Alias: „in immensum nobis aeternum gloriae pondus" etc. R. — Ed. M. I: „in immensum nobis aeternum pondus gloriae" etc.

[9]) Deest „etiam" in ed. M. II. [10]) II Cor. I, 5.

[11]) Sic recte Msc. unus Reg. num. 1639. Caeteri vero Mss., et editi (v. c. edd. M.) „aut in mensura." R.

[12]) Rom. VIII, 18. [13]) I Cor. XIII, 12.

te, tunc autem," cum[1]) venerit Filius hominis in gloria Patris et sanctorum angelorum, videbimus „facie[2]) ad faciem," sicut et Joannes dixit: „quia[3]) videbimus eum sicuti est." Sed[4]) et illa potest videri gloria, quae revelanda est, cum de singulis quibusque rationibus mundi, vel eorum, quae supra mundum sunt, coeperit doctrina cognosci, et thesauri[5]) sapientiae ejus ac scientiae revelari. Post haec dicit: „nam[6]) exspectatio creaturae revelationem filiorum Dei exspectat." Volens ostendere Apostolus, quanta qualisque sit gloria, quae revelanda est in ipso, vel in his, qui[7]) agones Christi integre desudaverint, ait etiam creaturam, utpote rationabilem, habere exspectationem quandam, et spem gerere temporis illius, quo revelanda est gloria filiorum Dei, hoc est, cum revelabuntur ea, quae praeparata sunt his, qui filii Dei esse[8]) merebuntur, aut certe cum ablato ab his velamine, quo obteguntur, manifestati fuerint ipsi, quia filii Dei sunt. Quae autem est creatura, quae „revelationem[9]) filiorum Dei exspectat?" Haec, inquit, quae nunc „vanitati[10]) subjecta est:" subjecta autem „non volens," nec sponte propria, sed voluntate ejus, qui dispensat universa. Propter ipsum ergo[11]) subjecta est: subjecta autem non ea conditione, ut maneat semper subjecta vanitati, sed cum quadam spe. Quae autem sit spes ista, commemorat dicens:

---

1) Marc. VIII, 38. 2) I Cor. XIII, 12.

3) I Joann. III, 2.

4) Alias (v. c. in ed. M. II.): „Sed etiam illa potest" etc.; al. „Sic et illa potest" etc. R. — Ed. M. I: „Sed etiam in illa potest" etc.

5) Cfr. Coloss. II, 3.

6) Rom. VIII, 19.

7) Edd. Merlini: „qui in agones" etc.

8) Editi (e. c. edd. M.): „vocari merebuntur." R

9) Rom. VIII, 19. 10) Rom. VIII, 20.

11) Editi (v. c. edd. M.): „autem." R.

„quoniam[1]) et ipsa, inquit, creatura liberabitur a servitute corruptionis, in libertatem gloriae filiorum Dei.“ Ait[2]) autem Paulus scire se et similes sibi, quoniam[3]) „omnis creatura congemiscit[4]) et condolet usque adhuc,“ vel, ut in aliis habetur exemplaribus: „congemiscit et parturit usque adhuc.“ Congemiscere autem et condolere est cum alio dolente vel gemente gemere, vel dolere, hoc est, cum ipse quidem causam gemendi non habeat, vel dolendi, gemit tamen pro eo, qui causam habet gemendi, vel dolendi. Hoc autem dicit facere creaturam pro eo, quod vanitati subjecta est, et in servitute corruptionis posita[5]) est. Haec, quantum ad ipsius Apostolici sermonis ordinem pertinet, explanata sint. Nunc repetentes discutiamus intentius, quae est ista vanitas, cui creatura dicitur esse subjecta; et quae est ista corruptio, de cujus servitute liberandam se sperat. Mihi videtur, quod de hac materiali et corruptibili[6]) corporis substantia ista dicantur. Neque enim corruptio alii[7]) cuiquam nisi corpori dominatur. Nam ille interior homo, qui secundum Deum creatus est, et ad imaginem Dei factus, incorruptibilis est et invisibilis, et secundum propriam sui[8]) rationem etiam incorporeus dici potest. Exterior vero homo et[9]) corporeus et corruptibilis dicitur: propter quod et Paulus

---

1) Rom. VIII, 21. — Edd. Merlini: quoniam, inquit, et ipsa creatura etc.

2) Edd. Merlini: Ait autem scire se Paulus et similes etc.

3) Rom. VIII, 22.

4) Edd. Merlini: ingemiscit et condolet etc.

5) Edd. Merlini: est posita.

6) Ed. M. II: corruptibilis.

7) Editi (e. c. edd. M.): „alicui quicquam.“ Male. R.

8) Editi (v. c. edd. M.): „propriam sibi rationem“ etc. R.

9) Editi (e. c. edd. M.) perperam: „et corpore corruptibilis“ etc. R.

dicebat: „nam[1]) et[2]) si is, qui deforis est, homo noster corrumpitur, sed qui intus est renovatur.“ Interioris[3]) autem hominis renovatio, utpote qui est rationabilis et[4]) mens, in agnitione Dei et capacitate sancti Spiritus constat. Verum ut aliqua de tam profundis rebus breviter ac[5]) strictim[6]) etiam chartulis committamus, ex[7]) ipsa[8]) interioris hominis, hoc est, animae mentisque substantia colligamus imaginem, quomodo „vanitati[9]) creatura subjecta est non volens, sed propter eum, qui subjecit eam[10]) in spe:“ et ipsum, si videtur, Paulum ponamus in medio, cujus utique anima, vel mens, qui est interior ejus homo, supergreditur et adscendit omne, quod corporeum est, quod visibile, quod sensui subjacet et adspectui, et ipsius divinae naturae efficitur capax. Sed[11]) haec tanta et talis animae ejus substantia, quae rationes et intelligentiam coelestium divinorumque sensuum tenet, — quibus ex causis, Deus viderit —, subjecta est servituti corporis corruptibilis, et vanitati ejus devincta est. Considera enim necessitates corporis, appetentiam cibi, digestionum[12]) pu-

---

[1]) II Cor. IV, 16. [2]) Deest „et“ in edd. M.

[3]) Sic Rabanus, et Msc. unus Reg. Editi vero (v. c. edd. M.): „Interioris autem hominis in his renovatio.“ Mss. quidam: „Interioris autem hominis cujus renovatio.“ Male. R.

[4]) Deest in editis (v. c. edd. M.): „in.“ R.

[5]) Edd. Merlini: „et.“

[6]) Editi (v. c. edd. M.): „statim.“ Male. R.

[7]) Mss. quidam, et Rabanus: „et ipsam interioris hominis, hoc est, animae mentisque substantiae“ etc. Sed melior videtur lectio Cod. Reg. num. 1639., et editorum (v. c. edd. M.), quam in textu retinuimus. R.

[8]) Ed. M. I: „et ipsa.“ Reliqua ut in nostro textu.

[9]) Rom. VIII, 20. [10]) Deest „eam“ in edd. M.

[11]) Editi (v. c. edd. M.): „Sed et tanta et talis“ etc. R.

[12]) Sic. Msc. unus Reg. num. 1639., et Rabanus. Editi vero (v. c. edd. M.), et Mss. plerique: „digestionum putorem.“ R.

dorem, posteritatis reparandae verecundiam, ut seritur soboles, ut editur, ut nutritur; et vide in his quanta vanitas habeatur, quanta corruptio, cui creatura animae nobilis et rationabilis licet non volens subjecta est, subjecta tamen in spe, tempus videlicet sperans, quo [1]) liberetur, cum filiorum Dei tempus libertatis advenerit. Hoc est ergo, [2]) quod et in aliis apertius jam de se ipso dicebat Apostolus, quia [3]) dum [4]) „sumus in habitaculo hoc, ingemiscimus." Hoc et Sapientia per Salomonem dicebat, quia „corruptibile [5]) corpus aggravat animam, et deprimit terrena habitatio sensum multa cogitantem:" et idem Paulus: „dum [6]) enim sumus in corpore, peregrinamur a Domino:" et cupit [7]) magis peregrinari a [8]) corpore et adesse ad Dominum. Hoc [9]) indicat, et multo apertius exponit etiam in eo loco, ubi dicit: „coarctor [10]) autem ex [11]) duobus: desiderium habens reverti, et cum Christo esse; multo enim melius: permanere [12]) autem in carne magis necessarium propter vos." In quo aperte ostendit, quod non volens, quantum ad ea spectat, quae animae suae conscius erat, corruptioni huic vanitatique serviret, sed propter eum, qui haec ita voluit, et propter nos, ut salvi esse possimus. Permanet ergo [13]) in carne propter

---

[1]) Editi (v. c. edd. M.): „quo liberetur in filiis Dei, cum tempus libertatis" etc. R.

[2]) Edd. Merlini: „ergo et quod in aliis — de se ipse dicebat" etc.

[3]) Desideratur in editis (v. c. edd. M.): „quia." R.

[4]) II Cor. V, 4. [5]) Sap. Salomon. IX, 15.

[6]) II Cor. V, 6. [7]) Cfr. II Cor. V, 8.

[8]) Edd. Merlini: in corpore.

[9]) Edd. Merlini: Haec indicat, et multo apertius exponit et in eo, ubi etc.

[10]) Philipp. I, 23. 24.

[11]) Ed. M. I: „ex dubiis," ed. M. II: „e duobus."

[12]) Editi (v. c. edd. M.): „permanere in carne magis propter vos. In quo" etc. R.

[13]) Editi (v. c. edd. M.): „autem." R.

nos: ut[1]) autem revelati fuerint filii Dei, et congregati in unum per ecclesiam, quam statuit „uni[2]) viro virginem castam exhibere, Christo,“ tunc et ipse liberabitur[3]) a servitute corruptionis, sicut et ipse dicit: „ego[4]) autem jam immolor, et tempus resolutionis meae instat: Cursum consummavi, fidem servavi: de cetero reposita est mihi corona justitiae.“ Hoc est liberatum esse a servitute corruptionis in libertatem gloriae filiorum Dei. Sed ab his, si videtur, exemplis etiam ad superiora conscende, et vide ipsius solis, et lunae, ac stellarum coeli, et totius mundi ministeria quomodo subjecta sunt vanitati, corruptionique deserviunt. Ad usus namque hominum alunt segetes, arborum[5]) fructus producunt, herbamque camporum: atque eosdem in se revertentes anni circulos volvunt. Reparant enim quae praetereunt, et praeterire rursum, quae reparata sunt, sinunt. Ipsos quoque angelos, si ad sententiam Pauli respicias, quae dicit, quia „omnes[6]) ministeriales sunt spiritus ad ministerium missi propter eos, qui haereditatem capiunt salutis,“ intelliges tale[7]) aliquid gerere, et huic corruptioni esse subjectos: credo etiam ipsos non volentes,[8]) sed propter eum, qui subjecit eos in spe. „Voluntati[9]) enim illius quis resistit?“ Ego etiam de archangelis tale aliquid intelligere propheticis invitor eloquiis. Quid enim tantae vanitatis et tantae corruptionis invenias, quam bella gerere in hoc mundo? pugnas adversum se regum et gentium commovere? Vide ergo, quod et in his praecipuum archangelici ope-

---

[1]) Mss. quidam: „ut autem revelati sunt.“ R.

[2]) II Cor. XI, 2. [3]) Mss. quidam: „liberatur.“ R.

[4]) II Timoth. IV, 6. 7. 8.

[5]) Editi (v. c. edd. M.): „arbores, fructus“ etc. R.

[6]) Hebr. I, 14.

[7]) Alias (v. c. in edd. M.): „tale quid gerere, et huic rationi esse subjectos.“ Male. R.

[8]) Cfr. Rom. VIII, 20. [9]) Rom. IX, 19.

ris habetur officium,[1]) sicut Daniel propheta testatur, cum dicit,[2]) quia archangelus loqueretur[3]) ad eum, qui diceret ei, quod pugnaverit adversum principem Persarum, et[4]) „nemo,[5]) inquit, fuit mihi adjutorio, nisi Michael princeps vester.“ Per haec ergo singula deprehenditur rationabilis „creatura[6]) vanitati esse subjecta non volens, sed propter eum, qui subjecit in spe.“ Spes namque est, ab his rebus corporeis[7]) et corruptibilibus aliquando cessandum.[8]) Hanc enim habet[9]) exspectationem creatura ista rationabilis, ut revelatio fiat filiorum Dei, propter quos angeli mittuntur[10]) in ministerium, ut et ipsi cum his, quibus ministraverunt, haereditatem capiant salutis, ut terrestrium et coelestium fiat[11]) unus grex et unus pastor, et „sit[12]) Deus omnia in omnibus.“ Et ut evidentius de his, quae dixerat, confirmaret, addidit: „scimus[13]) enim, quoniam omnis creatura congemiscit et condolet usque adhuc.“ Superius dixerat: „existimo[14]) enim, quoniam non sunt condignae passiones hujus temporis ad futuram gloriam:“ et cum ibi se existimare dixerit, in[15]) his scire se dicit, quod omnis creatura con-

---

[1]) Deest in libris antea editis (v. c. edd. M.): „officium.“ R.

[2]) Daniel. X, 13. [3]) Edd. Merlini: loquitur.

[4]) Daniel. X, 21.

[5]) Editi (v. c. edd. M.): „et nemo, inquit, fuit in adjutorium (al. *fuit mihi adjutor*) nisi“ etc. R.

[6]) Rom. VIII, 20. — Edd. M. et R. hoc loco, cfr. pag. 99. not. 10. coll. p. 93. not. 2. „qui subjecit in spe.“

[7]) Ed. M. I: corporis et corruptibilis aliquando.

[8]) Ed. M. II: cessandi. [9]) Edd. Merlini: haberet.

[10]) Hebr. I, 14. [11]) Ev. Joann. X, 16.

[12]) I Cor. XV, 28. [13]) Rom. VIII, 22.

[14]) Rom. VIII, 18.

[15]) Editi (v. c. edd. M.): „et in his scire se dixit, quod omnis creatura congemiscit et condolet usque adhuc.“ R.

gemiscat et condoleat, quo [1]) scilicet nihil in hoc sensu dubitationis habeatur. Creatura enim licet non volens subjecta sit, tamen quoniam voluntati cedit ejus, qui [2]) subjecit, etiam affectum quendam et caritatem circa eos exhibet, pro quibus videtur esse subjecta, et pro doloribus eorum dolet, et pro gemitibus gemit. Si vero, ut in aliis exemplaribus invenitur [3]), ita legamus: „congemiscit [4]) et parturit:" secundum illum sensum accipiemus „parturit," quo dicit [5]) Apostolus genuisse se per Evangelium eos, quos per fidem Christi produxit ad lucem; vel sicut de aliis alibi [6]) dixit: „filioli [7]) mei, [8]) quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis." Parturit [9]) ergo et [10]) creatura eos, quos regenerat ad salutem. Quod si etiam hoc legentibus visum fuerit requirendum, cur in superioribus tertio nominaverit creaturam, [11]) et nusquam dixerit: omnis creatura; ad ultimum vero dicat: „scimus [12]) enim, quoniam omnis creatura congemiscit [13]) et condolet:" potest sic intelligi, quia non omnis quidem [14]) creatura est, quae ingemiscit et dolet, hoc est, quae necessitati corporis corruptibilis subjacet: omnis au-

[1]) Ed. M. II: quia.

[2]) Editi (v. c. edd. M.): „qui subjecit eam, affectum" etc. R.

[3]) Edd. Merlini: invenitur, legimus: congemiscit etc.

[4]) Cf. Rom. VIII, 22. [5]) I Cor. IV, 15.

[6]) Desideratur in editis (v. c. edd. M.): „alibi." R.

[7]) Galat. IV, 19.

[8]) Editi (v. c. edd. M.), et Msc. unus Regius: „filioli mei, quos adhuc parturio." R.

[9]) Sic. Msc. unus Reg. num. 1639., Rabanus, et editi (e. c. edd. M.). Mss. vero duo habent: „Parturit ergo et creat eos,quos" etc. R.

[10]) Deest „et" in edd. M.

[11]) Edd. Merlini: creaturas. [12]) Rom. VIII, 22.

[13]) Editi (v. c. edd. M.): „congemiscit, et parturit, et condolet." Male. R.

[14]) In editis (v. c. edd. M.) omittitur: „quidem." R.

tem creatura est, quae dolentibus condolet, et quae gementibus congemiscit. Omnis autem creatura superior agones et certamina nostra spectat, et dolet cum vincimur, [1]) cum vero vincimus gaudet: et multo plus, quam nobis, illis [2]) inest gaudere cum gaudentibus, et dolere cum dolentibus.

5. „Non [3]) solum autem, sed et nos ipsi primitias Spiritus habentes, etiam [4]) ipsi intra nos gemimus adoptionem filiorum exspectantes, redemtionem corporis nostri. Spe enim salvi facti sumus. Spes autem, quae videtur, non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Sed [5]) si quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus.“ Consuetudinem Apostolicae elocutionis esse saepe docuimus, cum dicit: „non solum autem:“ [6]) et nihil subjungit, cui aptari debeat, superioribus dictis esse referendum, sicut et [7]) in praesenti capitulo intelligi datur. Tale namque est, quod dicere videtur: non solum omnis creatura congemiscit et condolet, sed et nos ipsi primitias Spiritus habentes, intra nos gemimus. Et nos enim exspectamus adoptionem filiorum Dei, et redemtionem corporis nostri. Quamvis hoc ipso jam, quod Christo credimus, salutem nobis praestitam noverimus, tamen in spe adhuc est salus ista, non [8]) in adspectu visibilium. Si enim jam videretur, non utique speraretur. Sperat enim quis, ut videat. Si vero videat quae sperabat, super-

---

[1]) Editi (c. c. edd. M.): „vincimur. Cum ergo vincimus gaudet“ etc. R.

[2]) In editis (v. c. edd. M.) deest: „illis.“ R.

[3]) Rom. VIII, 23. 24. 25.

[4]) Editi (v. c. edd. M.): „et ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei“ etc. R.

[5]) Editi (c. c. edd. M.): „Si autem quod non videmus“ etc. R.

[6]) Deest „autem“ in edd. M.

[7]) Desideratur „et“ in edd. M.

[8]) Sic Mss. omnes, Rabanus, et editi, nisi quod plerique (itemque edd. M.) omittant „in.“ Sed tamen legendum videtur (?): „non in adspectu visibili.“ R.

fluum[1]) est ultra sperare quae videt. Nos autem spem non habemus in his, quae videntur, ne inanis sit spes nostra, sed in his, quae non videntur. Et ideo, quia quae non videntur speramus, et tam magna sunt tamque gloriosa, ut multis laboribus, multisque tribulationibus et periculis capiantur, idcirco ea per patientiam exspectamus, tanquam vix aliquando ventura. Haec diximus, directum quendam, et lucidiorem sermonibus ipsis Apostolicis ordinem dantes. Nunc, si videtur, quid est, quod novo hoc sermone indicet, videamus quod[2]) dixit: „sed[3]) et nos ipsi primitias Spiritus habentes." Scimus[4]) enim scriptum esse in lege: „primitias[5]) areae et primitias torcularis non fraudabis:" et: „primitias[6]) omnium frugum tuarum inferes in domum Domini Dei tui." Quid[7]) ergo? Sicut primitiae areae et primitiae torcularis ejusdem[8]) frugis sunt, cujus est et reliqua area, vel ejusdem liquoris, cujus et torcular, itane videbitur et quod dicit, primitiae Spiritus ex multis reliquis spiritibus sanctis et beatis unus aliquis esse praecipuus? An illud potius intelligemus,[9]) quod, secundum ea, quae superius

---

[1]) Editi (v. c. edd. M.): „non est ultra sperare quod videt." R.

[2]) Ed. Ruaei solà: quo dixit.

[3]) Rom. VIII, 23. — Edd. Merlini h. loco, cfr. p. 104. not. 3. „sed nos ipsi primitias habentes spiritus."

[4]) Sic omnes Mss. nostri, et Rabanus. Editi vero (v. c. edd. M.): „Scriptum est enim, ut scimus, in lege." R.

[5]) Cf. Num. XVIII, 27. [6]) Exod. XXXIV, 26.

[7]) Edd. Merlini: Quid ergo sicut etc.

[8]) Editi (v. c. ed. M. II.), et Msc. unus Reg. num. 1639. „ejusdem liquoris est, cujus torcular: itane videbitur" etc., et desunt verba: „frugis sunt, cujus est et reliqua area, vel ejusdem." R. — Ed. M. I: „ejusdem liquoris et cujus torcular? Itane videbitur" etc., omissis itidem reliquis verbis.

[9]) Editi (v. c. edd. M.), et Mss. quidam: „intelligimus, quod cum secundum ea" etc. R.

disseruimus, multi sint spiritus ministeriales [1]) ministrantes in ministerio propter eos, qui haereditatem capiunt salutis, sub quibus agens unusquisque credentium velut sub tutoribus et procuratoribus instituitur [2]) usque ad praefinitum tempus a patre, hoc [3]) est, usque [4]) quo ad legitimam aetatem animae perfectionis advenerit, ubi quis jam supergressus spiritum servitutis, quem acceperat in timore, a quo velut paedagogo servaretur, dignus [5]) efficiatur accipere adoptionis spiritum primitias [6]) Spiritus, per quem adoptatus in filium possit etiam [7]) primitivorum ecclesiae, quae in coelis est, sociari? Et sicut multo differt filium esse quam [8]) servum, ita multo [9]) differt a ministerialibus spiritibus Spiritus sanctus, cujus primitias Paulus cum suis [10]) similibus habere se dicit. Unus hic modus sit, quo sermonis hujus intelligentiam potuimus indagare. Videamus nunc et alium. Legimus apud ipsum Apostolum Paulum dona vel gratias sancti Spiritus multos spiritus nominari, ut [11]) cum dicit: „nunc [12]) autem

---

1) Msc. unus: „ministeriales in ministerium missi propter" etc. R. — Cfr. Hebr. I, 14.

2) Editi (v. c. edd. M.): „instruitur." R. — Cfr. Galat. IV, 2.

3) Edd. Merlini: id est.

4) Sic editi (v. c. edd. M.), et Mss. fere omnes. Msc. tamen unus Reg. num. 1639. „usque quo ad legitimam haereditatem animae perfectioris advenerit, ut gradatim supergressus" etc. R.

5) Edd. Merlini: dignus efficitur accipere spiritum adoptionis primitias etc.

6) Desunt verba: „primitias spiritus," in Msc. Reg. num. 1639. R.

7) Deest „etiam" in edd. M.

8) Ed. M. II: ac servum.

9) Edd. Merlini: multum.

10) Ed. M. II: sui similibus.

11) Deest „ut" in edd. M.

12) I Cor. XIV, 12.

quoniam aemulatores estis spirituum,[1] ad aedificationem ecclesiae quaerite ut abundetis:" et item alibi: „spiritus[2] prophetarum prophetis subjecti sunt:" subjectos dicens spiritus[3] prophetarum,[4] non quasi meliori inferiores, sed pro eo, quod habens quis prophetiae spiritum non invitus loqui cogitur, ut illi, qui habent spiritus immundos; sed cum vult, et ratio postulat, dicit: cum vero dicere opportunum non videbitur, silet, bene sciens, quia tempus sit[5] tacendi et tempus loquendi. Et ideo non ad injuriam dicitur, quia prophetis subjecti sunt spiritus, sed ad dispensationem, sicut et illud dictum accipimus[6] de Salvatore, quia „tunc[7] et ipse Filius subjectus erit ei, qui sibi subdidit omnia." Et hic enim „subjectus" non quasi inferior dicitur. Quomodo enim inferior dici potest,[8] qui[9] Filius est, et omnia est quae Pater? „Omnia[10] enim, inquit, Pater, tua mea sunt." Sed in his, quos Patri[11] subdit credentes in se, quoniam in unoquoque eorum se esse dicit, et se in iis dicit[12] esurire, et sitire, et nudum esse, seque pasci in iis et indui profitetur, idcirco et in illis ipse dicitur esse subjectus.[13] Sed haec per excessum quendam dicta sint. Nunc autem ad propositum quidem[14] redeamus.

---

1) Edd. Merlini: spiritualium.

2) I Cor. XIV, 32.

3) Desideratur in editis (v. c. edd. M.): „spiritus." R.

4) Ed. M. II: prophetis.

5) Edd. Merlini: tacendi sit. — Cfr. Eccles. III, 7.

6) Editi (v. c. edd. M.): „accepimus a Salvatore." R.

7) I Cor. XV, 28. 8) Editi: „poterat." R.

9) Editi (v. c. edd. M.): „qui Filius et omnia est quae Pater?" R.

10) Ev. Joann. XVII, 10. 11) Edd. Merlini: Pater.

12) Cfr. Matth. XXV, 35. 36.

13) Deest „subjectus" in editis (v. c. edd. M.), et in plerisque Mss. Sed restituitur ex Cod. Reg. num. 1639. R.

14) Deest „quidem" in edd. M.

Dona ergo diversa Spiritus, a Paulo multi spiritus appellantur. Horum autem multorum donorum quicquid est summum et magnum, sine dubio Apostoli consecuti sunt, ut idonei essent, sicut et ipse Paulus dicit,[1]) ministri novi testamenti, et[2]) ut replere possent Evangelium ab Jerusalem in circuitu usque ad Illyricum. Hoc ergo,[3]) quod in eos prae ceteris sublimius et praeclarius collatum est sancti Spiritus donum, merito primitias sancti Spiritus appellavit. Et ideo dicit: „sed[4]) et nos ipsi." In quo specialiter designare videtur Apostolicam dignitatem. *Nos*[5]) ergo, inquit, *ipsi*, hoc est, Apostoli, *primitias Spiritus habentes*, qui electi sumus ad hoc, ut primitias Spiritus acciperemus, etiam *ipsi intra nos gemimus.* In tantum, inquit, nulla creatura est, quae doloribus et gemitibus vacet, ut etiam nos ipsi, qui summa a Spiritu sancto et electa dona percepimus, tamen[6]) exspectantes adoptionem filiorum, id est, perfectionem eorum, quos docere et instituere missi sumus, donec videamus eos in tantum proficere, ut adoptari mereantur in filios, necessario dolemus et gemimus. Donec ergo[7]) nos, inquam, qui instituimur ab iis,[8]) negligimus, et moramur, et emendationis nostrae tempus longius protelamus, donec non invisibilia quaerimus, sed visibilibus delectamur, dolores Apostolis commovemus, ac luctum, ut ita dicam, universae creaturae et gemitus suscitamus. Universa nam-

---

[1]) II Cor. III, 6.

[2]) Sic Msc. unus Reg. num. 1639., et Rabanus. Caeteri vero Mss., et editi (v. c. edd. M.): „et ut repleri (al. *replere*) possint Evangelio (al. *ab Evangelio*) ab" etc. R. — Cfr. Rom. XV, 19.

[3]) Deest „ergo" in edd. M. [4]) Rom. VIII, 23.

[5]) Rom. VIII, 23.

[6]) Editi (v. c. edd. M.): „tantum exspectantes." R

[7]) Edd. Merlini: nos ergo.

[8]) Editi (v. c. ed. M. II.): „ab aliis." R.

que creatura congemiscit [1]) et condolet, duritiae [2]) et dissimulationis nostrae damna suspirans. Alius [3]) hic nobis explanationis ordo de primitiis Spiritus, videris si probandus, occurrit. Adhuc autem addemus et tertium. Idem [4]) ipse Apostolus iterum dicit de Domino Jesu Christo, quia sit „primogenitus [5]) omnis creaturae." Ne forte ergo, ut [6]) ille „primogenitus" dicitur „omnis creaturae," tali quadam ratione etiam multorum spirituum primitiae dicatur Spiritus sanctus. Sit [7]) et iste expositionis tertius modus. Probet autem qui legit, quid horum magis sensui conveniat Apostolico. Si vero quod dixit: „et [8]) nos ipsi primitias Spiritus habentes:" de omnibus dictum, qui gratiam baptismi consecuti videntur, accipias, sperandum est illud, quod idem Apostolus dixit: „quod [9]) si primitiae sanctae, et massa: et si radix sancta, et rami." Quod et si ita sit, tamen ipsius massae, in qua videtur indicari multitudo fidelium, primitiae necessario videbuntur [10]) in Apostolis collocatae. Sic enim scriptum est, quia „in [11])

---

[1]) Ed. Ruaei sola hoc loco: ingemiscit.

[2]) Editi (v. c. ed. M. I.): „condolet, duritiei (ed. M. I. *duritiae*) dissimulationis nostrae damna suspirans." R. — Ed. M. II: „condolet duritiae, dissimulationis — suspirans."

[3]) Editi (v. c. ed. M. I.): „Alius hic nobis — spiritus videtur, si — occurrit. Adhuc addemus" etc. Msc. unus: „Adhuc tamen addemus" etc. R. — Ed. M. II: „Alius hic nobis — spiritus videtur: si probandus occurrit adhuc, addemus" etc.

[4]) Mss. plerique, sicut et editi (v. c. edd. M.): „Item ipse Apostolus dicit" etc., et omittunt „iterum." R.

[5]) Coloss. I, 15.

[6]) Editi (e. c. edd. M.): „ubi ille" etc.

[7]) Editi (v. c. edd. M.): „Sit ergo iste expositionis (Genebrardus: *propositionis*) tertius" etc. R.

[8]) Rom. VIII, 23. [9]) Rom. XI, 16.

[10]) Sic editi (e. c. edd. M.), et Msc. unus. Ceteri vero Mss. et Rabanus: „videbantur." R.

[11]) I Cor. XII, 28.

ecclesia posuit Deus primo Apostolos, secundo prophetas, tertio doctores." Isti ergo, qui primo loco constituti sunt, competenter primitias sancti Spiritus gratiae spiritualis habere credentur. Nunc jam videamus, quomodo adoptionem filiorum exspectare se dicat, qui in superioribus dixit, quia „ipse [1]) Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quia sumus filii Dei:" et iterum quomodo redemtionem corporis sperat, qui in aliis dicit: „Christus [2]) nos redemit." Sed, [3]) ut mihi videtur, ipse hoc eo sermone, qui in sequentibus habetur, absolvit. Ait enim: „spe [4]) salvi facti sumus." Quod ergo filii sumus, et redemti sumus, et quod salvati sumus, in spe consistit. „Nunc [5]) enim [6]) videmus per speculum, et in aenigmate, tunc autem facie ad faciem." Per speculum ergo et in aenigmate accipimus et adoptionem et redemtionem. „Advenit [7]) enim plenitudo temporum, et misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus." Recepimus [8]) ergo adoptionem, sed istam, quae est per speculum et in aenigmate. Cum autem venerint quae perfecta sunt, tunc adoptionem „facie [9]) ad faciem" consequemur. Quod autem dixit: „re-

---

[1]) Rom. VIII, 16. [2]) Galat. III, 13.

[3]) Editi (v. c. edd. M.): „Sic" etc. R.

[4]) Rom. VIII, 24. [5]) I Cor. XIII, 12.

[6]) Editi (v. c. edd. M.): „Nunc autem videmus per speculum, videmus in aenigmate: per speculum et in aenigmate accipimus" etc. Msc. unus Reg. num. 1639. „Nunc enim videmus per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem. Ergo et aenigmata accipimus" etc. Alii vero Mss. „Nunc autem videmus per speculum et in aenigmate: per speculum ergo et in aenigmate accipimus" etc. R.

[7]) Galat. III, 4. 5.

[8]) Ed. Ruaei in textu: „Recipimus ergo," eadem tamen in notis: „editi plerique (v. c. edd. M.): „Recepimus ergo." R.

[9]) I Cor. XIII, 12.

demtionem[1]) corporis nostri:" ego arbitror quod totius ecclesiae indicet[2]) corpus, sicut et alibi dicit: „vos[3]) autem estis corpus Christi, et membra ex parte." Omne ergo corpus ecclesiae redimendum sperat Apostolus, nec putat posse[4]), quae perfecta sunt, dari singulis quibusque membris, nisi universum corpus in unum fuerit congregatum. Potest autem et sic intelligi, ut redemtionem corporis nostri dicat illam, quae in resurrectione futura est, cum non solum animae, sed et corpora venient[5]) „ante tribunal Christi, ut reportet unusquisque propria corporis, prout gessit:" et secundum illud, quod dictum est: „timete[6]) magis eum, qui potest et[7]) corpus et animam perdere in gehennam." Et ideo dolendum unicuique est in hoc saeculo et gemendum, ne forte per malos actus et praesentis vitae negligentiam non mereatur redemtionem corporis sui consequi, sed[8]) inveniat eum ista sententia, quae corpus et animam gehennae ignibus damnat. Post haec dicit: „spe[9]) enim salvi facti sumus. Spes autem, quae videtur, non est spes." Sicut superius de creatura dixerat, quia „vanitati[10]) subjecta est propter eum, qui subjecit in spe:" ita et hic de semet ipso, vel quoscunque secum annumerari novit, dicit: „spe[11]) enim salvi facti sumus:" sicut et gemitibus creaturae suos quoque gemitus[12]) sociavit. Quomodo[13]) autem in spe sit

[1]) Rom. VIII, 23. [2]) Edd. Merlini: indicetur.

[3]) I Cor. XII, 27.

[4]) Edd. Merlini: posse dari quae perfecta sunt singulis etc.

[5]) Edd. Merlini: advenient. — Cfr. II Cor. V, 10.

[6]) Matth. X, 28. [7]) Deest „et" in edd. M.

[8]) Editi (v. c. edd. M.): „sed inveniatur (ed. M. I. *inveniat*) cum ista sententia, quae — damnet." R.

[9]) Rom. VIII, 24. — Edd. Merlini: spe autem etc.

[10]) Rom. VIII, 20. [11]) Rom. VIII, 24.

[12]) Alias: „gemitus sociant." R.

[13]) Alias (v. c. in ed. M. II.): „Quomodo autem in spe sit (al. *fit*) salvus" etc. R.

salus, spes vero [1]) non sit in his posita, quae videntur, sed quae non videntur, jam superius edocuimus. Illud solum breviter addemus, quod et [2]) ex his sermonibus, et ex illis, in quibus dicit: „non [3]) respicientes ea, [4]) quae videntur, sed quae non videntur:“ edocet nos in futuris bonis nihil eorum, quae nunc videntur, vel videri possunt, sperare debere, etiam si coelum videas istud visibile, etiam si terram. Audi de his, quia „coelum [5]) et terra praeteribunt,“ visibilia enim sunt; et [6]) quod vides, quid speras? Nihil ergo prorsus sperandum est in futuro de his, quae videntur. „Oculus [7]) enim non vidit, quae praeparavit Deus his, [8]) qui diligunt eum.“ Videt autem oculus coelum et terram: non ergo oportet hoc, quod videtur, credi praeparatum esse a Deo his, [9]) qui diligunt eum, sed coelum quidem, imo potius coelos multo eminentiores et excelsiores, quam est illud [10]) firmamentum, quod videri oculis potest. Sed et terra speranda est, non tamen haec, quae arida dicitur, et oculis subjacet; sed illa erit mansuetorum terra, quam oculus non vidit. Evidens est [11]) enim Apostoli sententia, quae docet, non visibilia et corporalia speranda in futuris, sed spiritualia et aeterna: quia „quae [12]) videntur, temporalia sunt,“ et cum tempore finiuntur, quae „autem non videntur, aeterna sunt,“ quae speranda Apostolus docet. Idcirco namque et ipsa corporis nostri reparatio ex corruptibili incorruptibilis, et ex mortali immortalis, et ex

---

1) Edd. Merlini: autem.

2) Deest „et“ in edd. M. 3) II Cor. IV, 18.

4) Ed. Ruaei sola: illa. 5) Matth. XXIV, 35.

6) Edd. Merlini: Quod vides, quid speras? — Cfr. Rom. VIII, 24.

7) I Cor. II, 9. 8) Ed. M. II: iis.

9) Ed. M. II: iis. 10) Ed. M. I: istud.

11) Edd. Merlini: enim est.

12) II Cor. IV, 18.

infirmitate in virtutem [1]) restituitur, et ex animali corpore corpus efficitur spirituale, ut cum spirituale factum fuerit, possit etiam invisibilibus perfrui bonis: quae bona in praesenti saeculo non videntes, [2]) per spem speramus, et per patientiam exspectamus.

6. „Similiter [3]) autem [4]) et Spiritus adjuvat infirmitatem nostram. Nam quid oremus secundum [5]) quod oportet, nescimus; sed ipse Spiritus pro nobis interpellat gemitibus inenarrabilibus. Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret Spiritus, quia secundum Deum interpellat [6]) pro sanctis." Cum in superioribus dixisset, [7]) quia omnis creatura his, qui in agone hujus vitae sunt positi, congemisceret et condoleret, hoc est, collaboraret, viresque conferret, tum etiam se ipsum Paulus ac sui similes proferre gemitus pro laborantibus memorasset, [8]) — ut per haec [9]) solaretur in certamine positos, cum viderent omnes sanctos universamque creaturam affectu secum [10]) laborare, gemitusque conjungere —, addit nunc excelsius aliquid et sublimius. Ne, inquit, parvum [11]) putetis, quod omnis nobiscum congemiscit et condolet creatura: ne parvum [12]) videatur, quod nos ipsi gemimus pro laboribus vestris. [13]) Etiam divinae ipsi naturae erga agones nostros, — vobiscum enim me quoque conjungo —,

---

[1]) Ed. Ruaei sola: virtute. [2]) Rom. VIII, 25.

[3]) Rom. VIII, 26. 27.

[4]) Deest „autem" in ed. Ruaei.

[5]) Edd. Merlini: sicut oportet.

[6]) Edd. Merlini: postulat.

[7]) Rom. VIII, 22.

[8]) Rom. VIII, 23. [9]) Edd. Merlini: hoc.

[10]) Editi (e. c. edd. M.): „secum labores gemitusque" etc. R.

[11]) Alias (e. c. in edd. M.): „parum." R.

[12]) Alias (e. c. in edd. M.): „parum." R.

[13]) Edd. Merlini: vestris, etiam divinae etc.

inest quidam miserationis[1]) affectus, et ipse „Spiritus[2]) adjuvat infirmitatem nostram.“ Denique quid[3]) nos orare, quid a Deo petere oporteat, ignoramus. Interdum enim quae contraria saluti sunt cupimus, infirmitate cogente. Sicut enim quis in aegritudine corporis positus non ea, quae sanitati[4]) congruunt vel conducunt, sed ea, quae praesentis infirmitatis desiderium suggesserit, poscit a medico: ita et nos in hujus vitae infirmitate languentes, interdum a Deo petimus, quod non expedit nobis. Denique ego ipse Paulus, qui haec loquor ad vos, cum mihi, propter[5]) sublimitatem revelationum ne extollerer, datus fuisset a Domino „angelus satanae, qui me colaphizaret, ter Dominum rogavi, ut discederet a me,“ nesciens quid orarem: et ideo quia nesciebam secundum quod oportet orare, non[6]) me audivit Dominus, sed dixit mihi: „sufficit[7]) tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur.“ Sic ergo „quid[8]) oremus secundum quod oportet, nescimus; sed ipse Spiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.“ Magnum, nescio quid, Paulus in gemitibus sentit: ecce enim jam tertio gemitus ponit. Nam et „creatura,[9]) inquit, congemiscit,“[10]) et

---

[1]) Sic omnes Mss. nostri, et Rabanus. Editi vero (v. c. edd. M.): „miserationis affectus. Ipse enim, inquit, Spiritus adjuvat“ etc. R.

[2]) Rom. VIII, 26.

[3]) Edd. Merlini: quid adorare, quid etc.

[4]) Alias (v. c. in edd. M.): „sanitati conducunt, (al. *ad sanitatem conducunt;* al. *sanitatem adducunt*), sed ea, quae praesens desiderium suggesserit, poscit a medico: ita et nos in hujus saeculi infirmitate“ etc. R.

[5]) II Cor. XII, 7. 8.

[6]) Editi (v. c. ed. M. I.): „me audivit Dominus, et dixit mihi“ etc., omisso „non.“ R. — Ed. M. II: „me non audivit Dominus, et dixit mihi“ etc.

[7]) II Cor. XII, 9. [8]) Rom. VIII, 26.

[9]) Rom. VIII, 22. [10]) Edd. Merlini: ingemiscit.

„nos [1]) ipsi gemimus," et „ipse [2]) Spiritus gemitibus interpellat Deum pro sanctis." Addidit sane in his gemitibus, quos per Spiritum Deo [3]) dicit offerri, quod sint inenarrabiles. Hoc autem neque de totius creaturae, neque de suis gemitibus dixit. Et vide, si possumus in istis gemitibus multum fiduciae et libertatis in conspectu Dei intelligere, quod oratio, quae cum dolore et gemitu offertur Deo, accipiat fiduciam a Spiritu sancto adscendendi ad Deum. Denique Adam, cum peccasset, perdidit fiduciam, et abscondit [4]) se a facie Dei. Sanctus autem David dicit, quia „gemitus [5]) meus a te non est absconditus." Sed videamus, quid est quod dicit: „ipse [6]) Spiritus interpellat pro nobis." Hoc enim et Joannes Jesum facere designat, cum dicit: „filioli, [7]) haec scribo vobis, ut non peccetis: si autem et [8]) peccaverit aliquis nostrum, advocatum habemus apud Patrem justum Jesum, qui et [9]) interpellat pro nobis." Et hic [10]) „Spiritus interpellat pro nobis." Hoc autem facit Spiritus juvans [11]) infirmitatem nostram. Quae autem sit infirmitas nostra, ipse Dominus docet, cum dicit: „spiritus [12]) promtus, caro autem infirma." Igitur infirmitas nostra ex carnis infirmitate descendit. Ipsa est enim, quae concupiscit [13]) adversus spiritum: et dum concupiscentias suas ingerit, puritatem spiritus impedit, et sinceritatem orationis offuscat. Sed ubi viderit Spiritus Dei laborare spiritum no-

---

[1]) Rom. VIII, 23. [2]) Rom. VIII, 26. 27.

[3]) Edd. Merlini: dicit Deo. [4]) Genes. III, 8.

[5]) Psalm. XXXVIII, 9. (XXXVII.)

[6]) Rom. VIII, 26. — Edd. Merlini: ipse autem spiritus etc.

[7]) I Joann. II, 1. 2. [8]) Deest „et" in edd. M.

[9]) Desideratur „et" in edd. M.

[10]) Cf. I Joann. II, 1. coll. Rom. VIII, 26.

[11]) Cfr. Rom. VIII, 26. [12]) Matth. XXVI, 41.

[13]) Galat. V, 17.

strum [1]) in adversando carni, et adhaerendo sibi, porrigit manum, et adjuvat [2]) infirmitatem ejus: et velut si magister suscipiens [3]) rudem discipulum, et ignorantem penitus literas, ut eum docere possit et instituere, necesse habet inclinare se ad discipuli rudimenta, et ipse prius dicere nomen literae, ut respondendo discipulus discat, [4]) et [5]) fit quodammodo magister ipse [6]) incipienti discipulo similis, ea loquens et ea meditans, quae incipiens loqui debeat ac meditari: ita [7]) et Spiritus sanctus, ubi oppugnationibus carnis perturbari nostrum spiritum viderit, et nescientem quid orare debeat secundum quod oportet, ipse velut magister orationem praemittit, quam noster spiritus, si tamen discipulus esse sancti Spiritus desiderat, prosequatur: ipse offert [8]) gemitus, quibus noster spiritus doceatur [9]) ingemiscere, ut repropitiet sibi Deum. Si vero Spiritus quidem doceat, at [10]) noster spiritus, id est, mens nostra non sequatur, suo vitio infructuosa ei fit magistri

---

[1]) Deest „nostrum" in editis (v. c. edd. M.), et in pluribus Mss. R.

[2]) Cfr. Rom. VIII, 26.

[3]) Editi (v. c. ed. M. II.): „suscipiens ad rudimenta discipulum." Mss. quidam: „suscipientem rudimenta discipulum." Rectius vero Msc. unus Reg. num. 1639., et Rabanus: „suscipiens rudem discipulum." R. — Ed. M. I: „suscipiens rudimenta discipulum."

[4]) Msc. unus: „dicat." R.

[5]) Editi plerique (v. c. ed. M. II.): „et sit." Male. R.

[6]) Deest „ipse" in edd. M.

[7]) Mss. plerique, et Rabanus legunt: „Ita ergo et sanctus Spiritus" etc. Sed redundare videtur vox „ergo," quae propterea omittitur in Msc. Reg. num. 1639., et in editis (v. c. edd. M.). R. — Edd. Merlini: „Ita et sanctus spiritus" etc.

[8]) Edd. Merlini: gemitus offert.

[9]) Editi (v. c. ed. M. II.): „discat." Sed omnes Mss. nostri, et Rabanus: „doceatur." R. — Ed. M. I: „doceat."

[10]) Ed. M. I., itemque ed. Ruaei: „et noster" etc.

doctrina. Et [1]) istud Paulus mysterium intra hominem geri sciens, dicebat: „nam [2]) si [3]) linguis loquar, spiritus meus orat, sed mens mea sine fructu est:“ spiritum suum dicens gratiam sancti Spiritus, quae a Deo hominibus datur. Unde et cohortans nos, ut non habeamus infructuosum hoc sancti Spiritus beneficium, addit [4]) et dicit: „quid [5]) ergo est? Orabo spiritu, orabo et mente: Psalmum dicam spiritu, Psalmum dicam et mente.“ Igitur quamvis haec inenarrabilia esse Paulus ipse signarit, et inenarrabilibus gemitibus [6]) geri, tamen prout possibile nobis fuit, imaginem quandam rerum, quae divinitus geruntur, quasque ipse obtectius [7]) profert, edidimus. Qui autem spiritualis est, examinet [8]) omnia, et si quid his altius investigare potuerit, [9]) habeat apud se: „fidelis [10]) enim spiritu celat negotia.“ Admonendi tamen sunt, qui prosperitatem sibi praesentis vitae, et sanitatem, vel divitias, vel honores postulant a Deo, quia, quid orent secundum quod expedit, nesciunt. [11]) Saepe enim fit, ut ad damnum animae vel opprobrium ejus sempiternum cedant [12]) praesentia haec lucra et dignitas saecularis. Et

---

[1]) Alias (v. c. in edd. M.): „Et istud Paulus in mysterium“ etc. R.

[2]) I Cor. XIV, 14.

[3]) Editi (v. c. edd. M.) habent: „Nam si linguis loquar, spiritus autem meus non oret, mens mea sine fructu est, —, quae a Deo omnibus datur.“ Sed omnes Mss., et Rabanus, ut in nostro textu, nisi quod unus habet: „Nam si linguis hominum loquar.“ R.

[4]) Ed. M. II. „addidit et dixit.“

[5]) I Cor. XIV, 15.

[6]) Sic recte Msc. unus Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss., et editi (v. c. edd. M.): „gemitibus gemere.“ R.

[7]) Editi (c. c. edd. M.): „objectus.“ Male. R.

[8]) I Cor. II, 15. [9]) Ed. M. II: poterit.

[10]) Prov. XI, 12. [11]) Rom. VIII, 26.

[12]) Editi (v. c. edd. M.) perperam: „concedantur.“ R.

ideo illud magis tenendum est, quod nos [1]) in oratione dicere [2]) docuit Dominus: „fiat [3]) voluntas tua."

„Qui [4]) autem scrutatur corda, scit quid desideret Spiritus, quia secundum [5]) Deum [6]) interpellat pro sanctis." Ostendit [7]) quidem, a Deo non tam verba nostra in oratione, quam cor mentemque perpendi: ipse enim est, qui scrutatur [8]) corda et renes. Quod autem secundo dicit, [9]) quia „Spiritus interpellat," hoc est, quod edocet: non minimam dispensationem etiam [10]) per Spiritum sanctum in hominibus geri. Quamvis enim unigenitus Filius Dei pro salute humani generis incarnatus et passus sit, et morte sua destruxerit mortem, et resurrectione reddiderit vitam, nihilo [11]) segnius tamen absque incarnatione magnifica [12]) geruntur etiam per Spiritum sanctum. Tantum [13]) est, quod ille pro impiis mortuus est: — sic enim et ipse Paulus ostendit, cum dicit: „adhuc [14]) enim Christus, cum infirmi essemus, secundum

---

[1]) Deest „nos" in edd. M.

[2]) Desideratur in editis (v. c. edd. M.): „dicere." R.

[3]) Matth. VI, 10. [4]) Rom. VIII, 27.

[5]) Editi (v. c. edd. M.) omittunt: „secundum." R.

[6]) Edd. Merlini: Deum postulat pro etc.

[7]) Editi (e. c. edd. M.): „Ostendit quidem Deum non tam —, quam — perpendere." Mss. quidam: „Ostendit quidem ex eo non tam —, quam — perpendi." Sed Msc. unus Reg. et Rabanus melius ut in textu. R.

[8]) Psalm. VII, 9. [9]) Rom. VIII, 27.

[10]) In editis (v. c. edd. M.) omittitur „etiam." R.

[11]) Sic Rabanus, et Msc. unus Reg. num. 1639. Caeteri vero Mss., et editi (v. c. edd. M.): „insignius tamen." R.

[12]) Edd. Merlini: magnifice.

[13]) Ita recte Msc. unus Reg. num. 1639. Caeteri vero Mss. „Tamen quia ille pro impiis" etc. Rabanus: „quia et ille pro impiis" etc., omisso „Tamen." Editi (e. c. edd. M.): „Tamen quia (al., itemq. edd. M., *quod*) et ille pro impiis" etc. R.

[14]) Rom. V, 6.

tempus pro impiis mortuus est —:" sanctus autem Spiritus non pro impiis jam interpellat, sed „pro[1]) sanctis:" et interpellat non secundum carnem, sed „secundum[2]) Deum:" Christus autem non secundum Deum mortuus dicitur, sed secundum carnem. Ideo non verbis offerre dicitur Spiritus interpellationem pro sanctis, sed „gemitibus:"[3]) et non communibus istis gemitibus, sed „inenarrabilibus." Quomodo enim enarrari potest, quod Spiritus Dei loquitur Deo, cum interdum nec ipse quidem noster spiritus, quod sentit et intelligit, sermone possit exponere?

7. „Scimus[4]) autem, quoniam[5]) diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, his, qui secundum propositum vocati sunt sancti. Nam quos praescivit, et praedestinavit conformes fieri[6]) imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus." Si Spiritus, inquit, interpellat[7]) pro nobis gemitibus inenarrabilibus, et universa creatura[8]) congemiscit et condolet[9]) usque nunc, quae liberabitur[10]) tunc demum a servitute corruptionis, cum libertas gloriae filiorum Dei advenerit, quomodo non competenter pronuntiabitur, quia[11]) „scimus,[12]) quod diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum?" In tantum enim omnia cooperantur in[13]) bonum, et colla-

---

[1]) Rom. VIII, 27. [2]) Rom. VIII, 27.

[3]) Rom. VIII, 26. [4]) Rom. VIII, 28. 29.

[5]) Edd. Merlini: quia.

[6]) Hic et infra, cfr. p. 120. not. 9., in Msc. Reg. num. 1639. omittitur „fieri." R.

[7]) Rom. VIII, 26. [8]) Rom. VIII, 22.

[9]) Edd. Merlini: dolet.

[10]) Rom. VIII, 21. — Edd. Merlini: liberabitur tum demum.

[11]) Deest in editis (v. c. edd. M.): „quia." Alias: „quoniam." R.

[12]) Rom. VIII, 28.

[13]) Desunt verba: „in bonum," in editis (v. c. edd. M.), et in quibusdam Mss., nec non apud Rabanum. R.

borant his, qui diligunt Deum, ut et ipse Spiritus adjuvet, nec dedignetur divina natura dux esse itineris ad bonum. Verumtamen [1]) si sunt aliqui habentes spiritum servitutis in timore, alii vero sunt superiores his, qui spiritum adoptionis accipiunt, ex eo, quod non jam timore Deum, sed amore venerantur, et quod „perfecta [2]) in iis caritas foras mittit timorem:" videndum est, ne forte non omnia cooperentur in bonum his, [3]) qui adhuc in spiritu permanent servitutis; sed aliqua quidem cooperentur [4]) etiam ipsis, non tamen omnia; et nescio, si ad ipsum bonum, seu potius, ut ita dixerim, ad januas boni perducant. [5]) His vero, qui diligunt Deum, et toto ei inhaerent caritatis affectu, omnia, [6]) ut diximus, collaborant, et juvant, atque aliquid sui studii conferunt, quatenus eos in ipso bono, quod nunquam potest permutationem recipere, constituant. Quod si alii sunt, qui diligunt Deum, et alii, qui spiritum servitutis accipiunt, videndum est, ne forte et hoc, quod dicit: „his, [7]) qui secundum propositum vocati sunt:" et: „quos [8]) praescivit, et praedestinavit conformes fieri [9]) imaginis Filii sui:" non conveniat illis, qui in spiritu servitutis sunt. Possunt enim et illi vocati quidem dici, non tamen „secundum [10]) propositum" vocati: et pro eo, quod adhuc in spiritu servitutis sunt, non possunt statui inter multos fratres, quorum primogenitus est „filius [11]) caritatis," et „imago [12]) invisibilis Dei," ac „primogenitus omnis creaturae." Sed et hoc, quod di-

---

[1]) Msc. unus Reg. habet „Verum," pro: „Verumtamen." R.

[2]) I Joann. IV, 18. [3]) Edd. Merlini: iis.

[4]) Edd. Merlini: etiam ipsis cooperentur.

[5]) Edd. Merlini: perducantur.

[6]) Deest in editis (v. c. edd. M.): „omnia." R.

[7]) Rom. VIII, 28. [8]) Rom. VIII, 29.

[9]) Cfr. p. 119. not. 6. [10]) Rom. VIII, 28.

[11]) Coloss. I, 13. [12]) Coloss. I, 15.

xit: „conformes [1]) imaginis Filii sui:" volo requirere, cujus formae conformes fieri dicantur. [2]) Legimus [3]) enim Filium Dei aliquando in forma Dei, aliquando in forma servi esse positum. [4]) Cui ergo formae harum duarum conformes dicat futuros Apostolus eos, qui diligunt Deum, et quibus omnia cooperantur in bonum, non otiosi mihi [5]) videtur esse discriminis. Arbitror ergo secundum ea, quae in aliis idem Paulus designat, ubi dicit: „filioli [6]) mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis:" quod [7]) formari in his, qui ad perfectionem tendunt, Christum dicat secundum hoc, quod Verbum est, ut in iis Verbi Dei sinceritas ad purum informetur; et secundum hoc, quod veritas est, ut [8]) veritas in iis absque ullius fuci admixtione consistat; et secundum hoc, quod sapientia est, ut sapientia Dei in iis illa, quam inter perfectos loquitur [9]) Paulus, pura et absque ullo erroris diverticulo conservetur. Sic et secundum omnia, quae Christus est, vel justitia, vel sanctificatio, vel [10]) ceterae quaeque virtutes, si in iis formentur ad liquidum, isti videbuntur ad illam formam, qua [11]) in forma Dei est, conformes imaginis

---

[1]) Rom. VIII, 29.

[2]) Editi (v. c. edd. M.): „dicuntur." R.

[3]) Philipp. II, 6. 7.

[4]) Editi (v. c. edd. M.): „propositum." R.

[5]) Edd. Merlini: discriminis mihi videtur esse.

[6]) Galat. IV, 19.

[7]) Ed. Ruaei in textu: „formari in his, --, Christum dicat," omisso *quod*. Eadem tamen in notis: „editi (v. c. ed. M. II.): *quod formari in his*, —, *Christus dicatur*. Sed omnes Mss., et Rabanus, ut in textu." R. — Ed. M. I: „formari in his, —, Christus dicatur," omisso *quod*.

[8]) Ed. M. II. perperam: et. [9]) I Cor. II, 6.

[10]) Editi (v. c. ed. M. I.): „vel certe quaeque virtutes." R.

[11]) Msc. unus: „quae in forma" etc. R.

esse effecti. Si vero adhuc in initiis quis conversetur, — „initium [1]) autem sapientiae timor [2]) Dei est —," et in timore adhuc positus prima cultus Dei elementa suscipiat, secundum formam servi, quam suscepit ad hoc, ut [3]) rudes et ignaros timorem Dei doceret, [4]) conformes fieri intelligendi [5]) sunt hi, [6]) qui prima initia in Dei timore suscipiunt. „Quia, [7]) inquit, quos praescivit, et praedestinavit conformes fieri imaginis Filii sui." Non [8]) omittamus nec de eo, quod dixit: „praescivit, [9]) et praedestinavit." Puto enim, [10]) quod, sicut non de omnibus dixit, qui praedestinati sunt, ita nec de omnibus, quos praesciit. [11]) Non enim secundum communem vulgi opinionem putandum est, bona malaque praescire Deum, sed secundum Scripturae sanctae consuetudinem sentiendum [12]) est. Observet enim qui studiosus est in Scripturis, sicubi invenit Scripturam dicere, quia malos praescierit Deus, sicut in praesenti loco de bonis manifeste dicit: „quia [13]) quos praescivit, et praedestinavit conformes fieri [14]) ima-

---

[1]) Prov. IX, 10.

[2]) Sic omnes Mss. nostri, et Rabanus. Editi vero (v. c. ed. M. I.): „timor dicitur, et in timore" etc. Al. (itemq. ed. M. II.): „timor Domini, et in timore" etc. R.

[3]) Editi (v. c. edd. M.): „ut rudibus et ignaris." Sed omnes Mss., et Rabanus, ut in textu. R.

[4]) Ed. M. II. sola: induceret.

[5]) Msc. unus: „intelligi possunt." R.

[6]) Edd. Merlini: ii. [7]) Rom. VIII, 29.

[8]) Sic Msc. unus Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss. et editi (v. c. edd. M.): „Non omittamus nec de eo, quod dixit: praescivit, et praedestinavit," et vocem „enim" post „Puto." R.

[9]) Rom. VIII, 29.

[10]) Legitur „enim," cfr. p. huj. not. 8., in edd. M.

[11]) Ed. M. II: praescivit.

[12]) Editi (v. c. edd. M.): „sciendum est." R.

[13]) Rom. VIII, 29.

[14]) Deest „fieri" in Mss. Codd. nostris, et apud Rabanum, sed exstat in editis (e. c. edd. M.). R.

ginis Filii sui." Si enim quos praescivit, hos et praedestinavit conformes esse imaginis Filii sui, nullus autem malus conformis potest imaginis esse Filii Dei, manifestum est, quia de bonis tantum dicit: „praesciit [1]) quos et [2]) praedestinavit conformes fieri imaginis Filii sui:" ceteros vero non modo praescire, sed [3]) ne scire quidem dicitur Deus. „Novit [4]) enim Deus eos, qui sunt ejus:" ad eos autem, qui non sunt digni, ut sciantur a Deo, Salvator dicit: „discedite [5]) a me, quia nunquam cognovi vos, operarii iniquitatis." Sic ergo etiam in hoc praesenti loco „quos [6]) praescivit" Deus, ipsos „et praedestinavit conformes fieri imaginis Filii sui." Ceteri autem praesciri non dicuntur: non quod aliquid latere possit illam naturam, quae ubique est, et nusquam deest, sed quia omne, quod malum est, scientia ejus vel praescientia habetur indignum. „Quos [7]) ergo praesciit, et praedestinavit." Sed et hoc intuere, si praescire et praedestinare dici potest Deus de his, [8]) qui nondum sunt; an [9]) de his, qui sunt quidem, nondum tamen conformes sunt imaginis [10]) Filii sui: et si praescientiam in hoc esse magis convenit, quam in eo, quod

---

[1]) Rom. VIII, 29. — Ed. M. II: praescivit.

[2]) Deest „et" in edd. M.

[3]) Ed. M. I., itemq. ed. Ruaei: „sed nescire quidem" etc.

[4]) II Tim. II, 19. coll. Num. XVI, 5.

[5]) Sic Mss. et Rabanus. Editi vero (v. c. edd. M.): „discedite a me, vos operarii iniquitatis, quia non cognovi vos. Sic ergo et in hoc" etc. R. — Cfr. Matth. VII, 23.

[6]) Rom. VIII, 29.

[7]) Rom. VIII, 29. — Ed. M. II: praescivit.

[8]) Ed. M. II: iis.

[9]) Editi, alii (v. c. ed. M. I.): „unde his," alius: „vel his." R. — Ed. M. II: „vel iis."

[10]) Editi (v. c. edd. M.): „imaginis filii ejus: et praescientiam in hoc esse" etc. R.

futurum sit id, quod nondum est. In hoc enim voluntas magis est, quam praescientia conditoris. Nam praescientia in quo videbitur, cum id, quod futurum est, pendeat in factoris arbitrio? Videbitur fortassis ab attentis lectoribus etiam hoc [1]) requiri, cur non dixerit: conformes Filii sui; sed: „conformes [2]) imaginis Filii sui.“ Dicet enim, qui [3]) haec excitat, quia, sicut ipse Filius, qui „imago [4]) Dei invisibilis“ dicitur, quantum [5]) ad personam spectat, alius est ab illo, cujus imago est: ita et hic, quae dicitur imago Filii ejus, alia debet esse ab [6]) illo, cujus imago est. Et quamvis ardua haec videantur et difficilia, tamen vide si possumus illud dicere: quia, quamvis omnis, qui se ad eam formam, quam supra posuimus, excoluerit, imago sit Dei, hoc est, imago Filii Dei, tamen specialis ac propria imago ejus, quae eum totum atque ex integro suscepit, et in semet ipsa formavit, ipsa [7]) Jesu anima dicenda est, quae se per omnia Verbo ac Sapientiae Dei ita coaptavit, ut in nullo prorsus ab ejus similitudine decolor haberetur: ita ut, quicunque summam perfectionis ac beatitudinis consectatur, ad [8]) illius imaginem ac similitudinem tendat, quae primo loco et super [9]) omnes

---

1) Ed. M. I: haec. 2) Rom. VIII, 29.

3) Edd. Merlini: qui excitat haec.

4) Coloss. I, 15.

5) Sic recte Msc. unus Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss: „quantum ad personam specialius est (editi, e. c. edd. M., *quantum — specialis est*) ab illo“ etc. R.

6) Desunt in libris antea editis (e. c. edd. M.) verba: „ab illo.“ R.

7) Edd. Merlini: ipsa anima Jesu.

8) Ed. Ruaei in textu: „ad illius se imaginem — tendat;“ eadem in notis: „Mss. nostri, et Salodianus: *ad illius se imaginem — tendat.* Sed tamen vox *se* redundare videtur, et eam omittunt ceteri editi“ (e. c. edd. M.) R.

9) Ed. M. II: et super ceteras omnes etc.

ceteros Filii Dei imago est: ita [1]) „ut sit ipse primogenitus in multis fratribus," in his videlicet, quorum [2]) in conformatione imaginis Filii Dei primatum [3]) tenet.

8. „Quos [4]) autem praedestinavit, illos [5]) et vocavit: et quos vocavit, illos et justificavit: quos autem justificavit, illos [6]) et glorificavit." [7]) Supra dixit: „quos [8]) praescivit, hos et [9]) praedestinavit:" et nunc addit: „quos [10]) autem praedestinavit, illos [11]) et vocavit: et quos vocavit, illos [12]) et justificavit." Et si „praescivit" et „praedestinavit" communi opinione sentiamus, videbitur utique qui justificatus est, propterea justificatus esse, quia [13]) vocatus est; et qui vocatus est, propterea justificatus esse, quia praedestinatus est; et qui praedestinatus est, propterea praedestinatus esse, quia praecognitus est. Et rursum e contrario intelliges: [14]) si quis autem justificatus non est, ideo non est justificatus, quia non est vocatus; et [15])

---

[1]) Rom. VIII, 29.

[2]) Edd. Merlini: quorum conformatione filii Dei imaginis.

[3]) Ed. M. II: ipse primatum etc.

[4]) Rom. VIII, 30.

[5]) Edd. Merlini h. l. et seqq. constanter fere, ed. R. rarius: „hos." R.

[6]) Edd. M. et R. hoc loco: „illos."

[7]) Editi (v. c. edd. M.): „magnificavit." R.

[8]) Rom. VIII, 29. — Ed. M. I: „praesciit."

[9]) Deest „et" in edd. M. [10]) Rom. VIII, 30.

[11]) Edd. M. et R. hoc loco: „illos."

[12]) Edd. Merlini: „hos."

[13]) Desiderantur in antea editis (v. c. edd. M.) verba: „quia vocatus est; et qui vocatus est, propterea justificatus esse." R.

[14]) Alias (v. c. in edd. M.): „intelligis." R.

[15]) Editi (v. c. edd. M.): „et quia non est vocatus, ideo non est praedestinatus: et quia praedestinatus non est, ideo non est praecognitus." Sic etiam Mss. nostri, nisi quod habeant „qui" pro „quia." Sed Rabanus ut in nostro textu, et recte quidem. R.

qui vocatus non est, ideo vocatus non est, quia non est praedestinatus; et qui praedestinatus non est, ideo non est praedestinatus, quia non est praecognitus. Et [1]) vide, in quam absurdam sententiam decidant hi, qui praescientiam Dei in hoc tantum accipiunt, quasi [2]) qui ea, quae postmodum futura sunt, ante praenoscat. [3]) Invenitur enim secundum [4]) hoc, quod supra exposuimus, non praescisse Deus quos non praedestinavit. Et rursum si ad communem referatur intelligentiam hoc, quod dicit, quia „quos [5]) vocavit, illos et justificavit," ingentem fenestram patefaciemus his, [6]) qui negant esse in hominis potestate, ut salvus fiat. Ajunt enim: si Deus, quos praescivit, illos et praedestinavit; et quos praedestinavit, illos et vocavit: et quos vocavit, illos et justificavit: nihil culpae habent hi, [7]) qui non justificantur, quia nec vocati sunt, nec praedestinati, nec praecogniti. Tum [8]) etiam illud aperte nobis adversatur, [9]) quod non omnes, qui vocantur, etiam justificantur. Nam et Judas Apostolus vocatus est, sed non est justificatus. Quod [10]) et si justificatum eum contendat aliquis eo ipso, quo vocatus est, non est certe glorificatus. Sed et illi, de quibus

---

[1]) Editi (v. c. edd. M.): „Vide, in" etc. R.

[2]) Editi (v. c. edd. M.): „quasi qui et quae" etc. R.

[3]) Edd. Merlini: praenoscant.

[4]) Editi (e. c. edd. M.): „secundum haec postea, quae supra exposuimus." Msc. unus: „secundum haec per ea, quae supra exposuimus." Sic etiam Rabanus, nisi quod omittat „secundum." Sed ceteri Mss. ut in nostro textu. R.

[5]) Rom. VIII, 30. — Edd. M. et R. hoc loco: „illos et justificavit."

[6]) Edd. Merlini: iis. [7]) Edd. Merlini: ii.

[8]) Edd. Merlini: Cum etiam etc.

[9]) Ed. M. II: adversetur.

[10]) Edd. Merlini: quia et si etc.

dicit Apostolus, quia „naufragaverunt [1]) a fide," vocati quidem fuerunt, sed non sunt justificati. Et [2]) secundum Evangelii parabolas illi, [3]) ad quos missi fuerant servi, et excusaverunt se, vocati fuerunt, sed non sunt justificati: et ille, [4]) qui ingressus convivium regis non habuit vestem nuptialem, vocatus est, sed non est justificatus. Cum ergo haec singula ita [5]) se habeant, quomodo videbitur verus esse sermo Apostoli, quem vel de praenoscendo, vel de [6]) praedestinando, vel de vocando, vel etiam de justificando memoravit? Sed ego secundum ea, quae supra exposuimus, quomodo noscat vel praenoscat Deus, ad consuetudinem Scripturae redeundum puto, quae vernacula quadam appellatione in hoc sermone, id est, in cognoscendo uti solet: velut cum dicit: „et [7]) cognovit Adam Evam uxorem suam:" pro [8]) eo, ut dicat: admixtus est uxori suae. Et iterum de Rebecca dicit: [9]) „virgo [10]) erat, vir non cognoverat eam." Sed et de filiis Levi dicitur, [11]) cum praevaricatores punirent, quia non cognoverit unusquisque patrem suum, aut matrem suam. In quo [12]) sine dubio hoc ostenditur, quia non junxit affectum suum et amorem cum patre vel matre. Sed et multa secundum hunc sensum in Scripturis de cognoscendo invenies dicta: et ideo etiam in praesenti loco constat Apostolum secundum Scripturae sacrae con-

---

[1]) I Tim. I, 19. [2]) Deest „Et" in edd. M.

[3]) Luc. XIV, 17. seqq. [4]) Matth. XXII, 11.

[5]) Ed. M. II: „sic se habeant." In ed. M. I. neque „ita," neque „sic" legitur.

[6]) Deest „de" in edd. M.

[7]) Sic. Msc. unus Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss., et editi (v. c. edd. M.) omittunt „Evam." Rabanus: „cognovit autem Adam uxorem suam" etc. R. — Cfr. Genes. IV, 1.

[8]) Rabanus: „pro eo quod ut dicat" etc. R.

[9]) Edd. Merlini: dicitur. [10]) Genes. XXIV, 16.

[11]) Deuter. XXXIII, 9. [12]) Ed. M. II: qua.

suetudinem cognoscendi [1]) posuisse sermonem, ut illos ostenderet praecognitos a Deo, in quibus, sciens quales essent, amorem suum Deus affectumque posuisset: secundum [2]) quod etiam illud scriptum est: „cognovit [3]) Dominus eos, qui sunt ejus:" cum utique, quantum ad istam communem scientiam pertinet, Deus [4]) non solum eos, qui sui sunt, sed et eos, qui errant a se, non ignoret. Sed [5]) cognovisse suos dicitur, hoc est, in dilectione habuisse, sibique sociasse. Ita ergo „quos [6]) praescivit Deus, illos et praedestinavit: et quos praedestinavit, illos et [7]) vocavit: et quos vocavit, illos et justificavit." Superest nobis adhuc illius quaestionis absolutio, quomodo „quos [8]) vocavit, illos et justificavit," cum secundum ea, quae supra diximus, constet multos [9]) esse vocatos, paucos autem electos. Sed videtur mihi esse quaedam vocationis differentia, secundum illud, quod in superiori capitulo exposuimus, quia omnes quidem vocati sunt, non tamen omnes „secundum [10]) propositum" vocati sunt. Nam hi, qui secundum propositum bonum, et bonam voluntatem, quam circa Dei cultum gerunt, vocantur, ipsi sunt, qui „secundum [11]) propositum" vocati dicuntur: et isti sunt, qui [12]) vocati justificantur. Bono enim eorum proposi-

---

1) Edd. Merlini: posuisse sermonem cognoscendi.

2) Edd. Merlini: secundum etiam illud, quod scriptum est.

3) II Tim. II, 19. coll. Num. XVI, 5.

4) Edd. Merlini: Dominus.

5) Editi (v. c. edd. M.), et Msc. unus: „Sed cognovisse eos dicitur" etc. R.

6) Rom. VIII, 29. 30. — Edd. M. et R. hoc loco et seq. constanter: illos.

7) Deest „et" in edd. M. 8) Rom. VIII, 30.

9) Matth. XX, 16. 10) Cfr. Rom. VIII, 28.

11) Cf. Rom. VIII, 28.

12) Edd. Merlini: qui vocati justificati sunt.

to deerat sola vocatio. Hi vero, qui non habent bonum fixumque propositum, vel erga divinum cultum, vel erga opus bonum, vocantur quidem et ipsi, ne iis excusatio relinquatur, et haec ipsa[1]) possint causari[2]) cum judicantur: quia et nos si vocati fuissemus, potuissemus utique justificari, et non solum justificari, sed et glorificari. Ideo ergo vocantur quidem et ipsi: sed quasi si in terra petrosa seminetur[3]) semen, cito quidem exoritur; increscente autem tribulationum sole, quia non habent altam radicem boni propositi, continuo arescunt, et pereunt. Et ipsi sunt, de quibus dicit Apostolus, quia „naufragaverunt[4]) a fide." Quos ergo vocavit, id est, quos secundum propositum vocavit boni, illos et justificavit. Quod et[5]) si „secundum[6]) propositum" ad Deum referatur, hoc est, ut secundum Dei propositum, qui sciens in iis religiosam mentem et salutis inesse desiderium, vocati dicantur, non videbitur his, quae exposuimus, etiam hoc esse contrarium. Hoc ergo pacto neque in praescientia Dei vel salutis, vel perditionis nostrae causa consistit, neque justificatio ex sola vocatione pendebit, neque glorificari de nostra penitus potestate sublatum est. Nam et si communi intellectu de praescientia sentiamus, non propterea erit aliquid, quia id scit Deus futurum: sed quia futurum est, scitur a Deo antequam fiat. Nam et si, verbi gratia, fingeremus[7]) Deum non praenoscere aliquid,[8]) futurum sine dubio erat quod est, ita ut est: ut puta, Judas proditor factus est, et hoc ita futurum prophetae praedixerunt. Non ergo quia prophetae praedixerunt, id-

---

[1]) Edd. Merlini: ipsi. [2]) Ed. M. I. „causare."
[3]) Matth. XIII, 5. 6. [4]) I Tim. I, 19.
[5]) Deest „et" in edd. M. [6]) Rom. VIII, 28.
[7]) Alias (v. c. in edd. M.): „fingimus." R.
[8]) Editi (v. c. edd. M.): „aliquid, futurum sine dubio erat, quod ita, ut puto (al., itemq. ed. M. II., *ut puta*) Judas" etc. R.

circo prodidit Judas; sed quia futurus esset proditor, ea, quae ille ex propositi sui nequitia gesturus erat, praedixerunt prophetae: cum utique Judas in potestate habuisset, ut esset similis Petro et Joanni, si voluisset: sed elegit pecuniae cupiditatem magis quam Apostolici consortii gloriam: et hanc ejus voluntatem futuram praevidentes prophetae, librorum tradidere[1]) monumentis. Ut[2]) autem scias, quia non in praescientia Dei unicuique salutis causa ponitur, sed in proposito et actibus suis, vide Paulum verentem, ne[3]) forte, cum aliis praedicaverit, ipse reprobus efficiatur, macerare corpus suum, et[4]) subjicere servituti. Adhuc adversum eos, qui nobis hujusmodi quaestiones[5]) objiciunt, etiam haec[6]) possumus dicere: si quos praescivit, illos et praedestinavit; non autem omnes praedestinavit; ergo non omnes praescivit: et secundum eos erunt aliqua, quae ignoret Deus. Si vero praenoscere secundum hoc[7]) accipiatur, quod[8]) supra diximus, hoc est, in affectum recipere sibique sociare, verum erit, quia sicut non omnes praedestinavit, ita neque omnes praecognovit. Sic enim et Jesus[9]) dicitur[10]) non cognovisse peccatum. Num quidnam dicemus, quia nescierit Je-

---

[1]) Edd. Merlini: tradiderunt.

[2]) Editi (v. c. edd. M.): „Ut autem scias non in praescientia Dei unicuique salutis causam poni.“ Sed omnes Mss., et Rabanus, ut in nostro textu. R.

[3]) I Cor. IX, 27.

[4]) Alias (v. c. in edd. M.): „et subjicere servituti. Hoc adversus eos, qui nobis“ etc. R.

[5]) Alias: „quaestiones suscitant,“ al. „movent“ etc. R. — Ed. M. II: „quaestionem objiciunt.“

[6]) Deest „haec“ in ed. M. II. — In seqq. ed. M. I. „si quos praesciit.“

[7]) Ed. M. II. sola: haec. [8]) Edd. Merlini: quae.

[9]) Sic recte Msc. unus Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.) hic et infra, cfr. pag. 131. not. 1., habent „is,“ al. „his,“ pro: „Jesus.“ R.

[10]) II Cor. V, 21.

sus [1]) quid esset peccatum, hoc [2]) est, quia nescierit homicidium peccatum esse, vel adulterium, vel furtum, et his similia? An hoc est, quod dicitur nescire peccatum, quia peccato se non miscuit, neque adhaesit ei peccatum? Sic [3]) et alibi scriptum est: „qui [4]) servat mandatum, non cognoscet malum verbum:" hoc est, non recipiet verbum malum, non credet, non libenter [5]) audiet, neque admittet ingredi mentem suam. „Quos" [6]) ergo secundum hunc modum „praescivit Deus, illos et praedestinavit: et quos praedestinavit, illos et vocavit," ea vocationis distinctione, qua diximus: „et quos vocavit, illos et justificavit: et quos justificavit, illos et glorificavit." De glorificatione possumus et in praesenti saeculo secundum [7]) illud intelligere, quod dicit Apostolus: „nos [8]) autem omnes revelata facie gloriam Domini speculantes, eadem imagine transformamur a gloria in gloriam, tanquam a Domini Spiritu." Est ergo et haec gloria, quam justificati quique in praesenti vita percipiunt: est et illa, quae speratur in futuro, cum [9]) corpus hoc humilitatis nostrae, quod „seminatur [10]) in contumelia, surget in gloria:" et cum, sic-

[1]) Cfr. pag. 130. not. 9.

[2]) Edd. Merlini: id est.

[3]) Editi (v. c. edd. M.): „Sicut et alibi" etc. R.

[4]) Eccles. VIII, 5.

[5]) Edd. Merlini: audiet libenter.

[6]) Rom. VIII, 29. 30.

[7]) Deest in libris antea editis (v. c. edd. M.): „secundum." R.

[8]) II Cor. III, 18.

[9]) Sic recte Msc. unus Reg. num. 1639., et Rabanus. Editi vero (e. c. edd. M.), et Mss. alii: „cum corpus hoc humilitatis nostrae seminatur (ed. M. II: *seminabitur*) in contumelia, et (al. deest *et*) surget in gloria: et est alia gloria (al. *et cum alia gloria;* al. *et sicut alia gloria*) solis." R.

[10]) I Cor. XV, 43.

ut „alia [1]) est gloria solis, et [2]) alia gloria lunae, et alia gloria stellarum, et [3]) sicut stella a stella differt [4]) in gloria, ita [5]) erit et resurrectio mortuorum."

9. „Quid [6]) ergo dicemus ad haec? Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui etiam proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donabit?" [7]) Deus quomodo pro nobis sit, manifestum est ex his, quae supra exposuit, id est, quod Spiritus Dei habitat [8]) in nobis; et [9]) quod Spiritus [10]) Christi, vel Christus in nobis est; vel quod Spiritus ejus, [11]) qui suscitavit Christum a mortuis, habitat in nobis; vel quod Spiritu Dei agimur; [12]) vel quod spiritum adoptionis accepimus; [13]) vel quod sumus filii [14]) Dei et haeredes, et cohaeredes Christi; vel quod primitias Spiritus accepimus; [15]) vel quod ipse Spiritus [16]) interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus; vel quod universa creatura nobis congemiscit et condo-

---

[1]) Cfr. I Cor. XV, 41. 42.

[2]) Edd. Merlini: alia gloria lunae, alia gloria etc.

[3]) Editi (c. c. edd. M.), et Mss. alii: „et stella a stella" etc. R.

[4]) Editi, et Mss. alii: „differt in claritate (al. *a claritate*), sic erit in resurrectione mortuorum." R.

[5]) Edd. Merlini, cfr. p. huj. not. 4. „ita erit resurrectio mortuorum."

[6]) Rom. VIII, 31. 32. [7]) Edd. Merlini: donavit.

[8]) Rom. VIII, 9.

[9]) Nusquam comparent in libris antea editis (c. c. edd. M.) verba: „et quod Spiritus Christi, vel Christus in nobis est; vel quod Spiritus ejus, qui suscitavit Christum a mortuis, habitat in nobis." R.

[10]) Rom. VIII, 10. [11]) Rom. VIII, 11.

[12]) Rom. VIII, 14. [13]) Rom. VIII, 15.

[14]) Rom. VIII, 17.

[15]) Ed. Ruaei sola. „accipimus." — Cfr. Rom. VIII, 23.

[16]) Deest „Spiritus" in edd. M. — Cfr. Rom. VIII, 26.

let;[1]) vel quod omnia nobis cooperantur[2]) in bonum diligentibus Deum; vel quod secundum propositum vocati sumus,[3]) et praecogniti, et praedestinati, et justificati, et glorificati. Horum etenim omnium veluti epilogum[4]) faciens, et simul omnia repetens ait: „quid[5]) ergo dicemus ad haec?" hoc est, ad haec omnia, quae supra diximus: quia, si sic Deus pro nobis est, ut haec nobis cuncta concesserit, quis esse adversum nos poterit? Non quo omnino neminem nobis esse dicat adversarium: alioquin[6]) quomodo stabit illud, quod dictum est a Petro: „adversarius[7]) vester diabolus sicut leo rugiens circuit, quaerens quem transvoret?" Sed[8]) hoc est, quod ostendit, quia Deo agente pro nobis, contemtibilis et nullus efficitur adversarius noster. Similiter autem et David dicit: „Dominus[9]) illuminatio mea et Salvator meus, quem timebo? Dominus protector vitae meae, a quo trepidabo?" Non ergo nullum dicit esse, quem metuat, et qui adversetur ei: sed[10]) quamvis, inquit, appropient[11]) „super

---

1) Rom. VIII, 22. 2) Rom. VIII, 28.

3) Rom. VIII, 28. 29. 30.

4) Omnes Mss. nostri, et Rabanus: „anacephaleosin faciens." Quod graece idem est ac latine: *epilogum*, seu: *rerum collectionem*. R.

5) Rom. VIII, 31.

6) Editi (v. c. edd. M): „Quomodo enim stabit illud" etc., omissa voce „alioquin," quam praeferunt omnes Mss. et Rabanus. R.

7) I Petr. V, 8.

8) Editi plerique (e. c. edd. M.): „Sed hoc ostendit, quia — et nihil (al., itemq. edd. M., *et nihili*) efficitur" etc. R.

9) Psalm. XXVII, 1. (XXVI.)

10) Sic plerique Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.). Msc. tamen unus Reg. num. 1639. „sed cum, inquit, appropiant super me nocentes, ut edant carnes meas, qui — ipsi, meam Domino defendente vitam, infirmati" etc. R.

11) Psalm. XXVII, 2. (XXVI.)

me, ut edant carnes meas, qui tribulant me inimici mei," tamen Domino defendente vitam meam, infirmati „sunt, et ceciderunt." Dat praeterea indicium maximum ingentis erga nos amoris Dei, qui in tantum, inquit, nos dilexit,[1]) ut nec „proprio[2]) Filio suo[3]) pepercerit, sed pro nobis omnibus ad passionem tradiderit[4]) eum." Et[5]) ut majore nos admiratione constringeret, addidit sermonem ingentis arcani conscium, dicens, quia „proprio[6]) Filio suo non pepercit." Dixerat enim superius, quia etiam nos, qui spiritum adoptionis accepimus,[7]) filii Dei sumus. Ne ergo communi ista appellatione filiorum unum aliquem ex his tradidisse putaretur, qui in filios videbantur adsciti, addidit „proprio[8]) Filio," ut eum, qui solus ex ipso Deo ineffabili nativitate generatur, ostenderet. „Pro[9]) nobis ergo omnibus tradidit eum," non illa traditione, qua scriptum est: „tradet[10]) autem frater fratrem in mortem, et parentes filios:" sed tradidisse eum dicitur hoc ipso, quod,[11]) cum in forma Dei esset, passus est eum exinanire se ipsum, et formam servi accipere, et usque ad mortem crucis pervenire: ut in ipso omnibus exemplum obedientiae poneret, et[12]) viam resurre-

---

[1]) Ed. M. II: dilexerit. [2]) Cfr. Rom. VIII, 32.

[3]) Deest „suo" in edd. M.

[4]) Editi (e. c. edd. M.): „tradidit eum." R.

[5]) Msc. unus Reg. num. 1639. „Et ut ad majorem nos admirationem constringeret, addit" etc. Sed ceteri Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.) ut in nostro textu. R.

[6]) Rom. VIII, 32. — Deest „suo" in edd. M.

[7]) Edd. M. et R. „accipimus." — Cfr. Rom. VIII, 15. 16. coll. 14.

[8]) Rom. VIII, 32. [9]) Rom. VIII, 32.

[10]) Matth. X, 21.

[11]) Edd. Merlini: „quod eum, cum — esset, passus est exinanire se ipsum, et formam servi suscipere." — Cfr. Philipp. II, 6. 7.

[12]) Editi (v. c. edd. M.): „et viam resurrectionis a

ctionis mortuis aperiret. „Pro [1]) omnibus ergo tradidit eum.“ Non solum pro sanctis, non solum pro magnis, sed et pro minimis, et [2]) pro omnibus omnino, qui sunt in ecclesia, tradidit Filium proprium Pater: et ideo etiam si minimorum aliquem et infirmorum laedat quis, percutiens ejus infirmam conscientiam, in Christum peccare dicitur, quoniam quidem scandalizat animam, pro qua Christus mortuus est. Quia ergo pro omnibus nobis tradidit Filium Pater, nullus omnino, ne [3]) minimus quidem, qui est in ecclesia, contemnendus est: et ideo Dominus ipse dicebat: „si [4]) quis scandalizaverit unum ex pusillis istis minimis, expedit [5]) molam asinariam ligari [6]) circa collum ejus, et praecipitari eum in mare, quam ut scandalizet unum ex his.“ Deus ergo, qui nos pretiosos proprii Filii pro nobis pretiosum fundendo [7]) sanguinem fecit, quomodo [8]) „non cum ipso omnia nobis donabit?“ [9]) Nihil est enim sive visibilis, sive invisibilis creaturae, quod Filio possit adaequari: nullo enim pacto creatori suo creatura potest conferri: et si creator ipse donatus est nobis, quomodo non cum ipso nobis omnis [10])

---

mortuis“ etc. Msc. unus: „spem etiam resurrectionis mortuis“ etc. R.

[1]) Rom. VIII, 32.

[2]) Desunt verba: „et pro omnibus,“ in plerisque Mss. et in editis (v. c. edd. M.), et apud Rabanum; sed restituuntur ab uno Msc. Regio. R.

[3]) Edd. Merlini: nec minimus quidem.

[4]) Matth. XVIII, 6. coll. Luc. XVII, 2.

[5]) Editi (v. c. edd. M.): „melius est molam“ etc. R.

[6]) Edd. Merlini: circa collum ejus ligari.

[7]) Edd. Merlini: sanguinem fundendo.

[8]) Rom. VIII, 32.

[9]) Editi (v. c. edd. M.): „dedit? Nihil est sive (in notis Ruaei omittitur *sive*) visibilis, sive“ etc. R.

[10]) Omittitur in antea editis (v. c. edd. M.): „omnis.“ R. — Edd. M. haec habent: „cum ipso creatura nobis donabitur? Quamvis“ etc.

creatura donabitur? Quamvis sermo hic dupliciter possit intelligi, id est, quod „cum [1]) illo nobis omnia donabit." Nam et hoc potest videri, quod, si habeamus [2]) in nobis Christum secundum hoc, quod Verbum, et [3]) sapientia, et veritas, et justitia, et pax est, et cetera omnia, quae de eo scripta sunt, cum hac plenitudine virtutum nobis [4]) omnia donabuntur, ut [5]) jam non unum ex omnibus creaturis, et parvum terrae hunc locum, quem nunc videmur habitare, teneamus: sed omnia quaecunque creavit Deus, visibilia et invisibilia, occulta et manifesta, temporalia et aeterna, cum Christo pariter habeamus. Potest autem et alio modo sic intelligi, quod dixit: [6]) „cum [7]) ipso omnia nobis donabit:" [8]) hoc est, ipsi quidem ut haeredi, nobis vero ut cohaeredibus ejus pariter cum ipso perfrui universa dabitur creatura.

10. „Quis [9]) accusabit adversus electos Dei? Deus, qui justificat? Quis est qui condemnet? Christus Jesus, qui mortuus est, imo [10]) qui et resurrexit, qui est ad dextram Dei, qui etiam interpellat pro nobis?" Videtur mihi quod ait: „quis [11]) accusabit adversus electos Dei?" de diabolo dicere. Nullus [12]) enim ita electus, et ita ma-

---

1) Rom. VIII, 32. — In edd. M. deest „nobis."

2) Edd. Merlini: habemus.

3) Deest „et" in edd. M.

4) Edd. Merlini: omnia nobis.

5) Editi (v. c. edd. M.): „ut jam non in unum — creaturis, et parvum — locum, quem non (edd. M. *nunc*) videmus, habitare timeamus." R.

6) Edd. Merlini: dicit. 7) Rom. VIII, 32.

8) Edd. Merlini: donavit. 9) Rom. VIII, 33. 34.

10) Ed. Ruaei sola: „imo autem qui resurrexit."

11) Rom. VIII, 33.

12) Sic Mss. plerique, Rabanus, et editi (v. c. edd. M.). Msc. tamen unus: „Nullus enim est electus ita magnus" etc. R.

gnus, quem ille non audeat accusare, nisi [1]) illum solum, qui [2]) „peccatum non fecit," qui et dicebat: „nunc [3]) venit princeps hujus mundi, et [4]) in me nihil invenit." Sed quamvis ille exserat [5]) nequitiam propositi sui, Deo justificante et delente [6]) sicut nubem iniquitatem electorum suorum, et sicut caliginem peccata eorum, et a prioribus delictis eos dealbante [7]) ut nivem, et sicut lanam candidam faciente, quid proficiet accusator? Sed et cum Christus pro iis mortuus sit, [8]) imo potius a mortuis resurrexerit, et stet a dextris Patris, et interpellet pro his, quis eos poterit condemnare? In superioribus [9]) sanctus „Spiritus interpellat, [10]) inquit, pro nobis gemitibus inenarrabilibus:" hic [11]) „Christus Jesus, qui mortuus est et resurrexit, ipse interpellat pro nobis." Deus, qui proprium Filium tradidit [12]) pro nobis, ipse justificat electos: quis erit ultra qui audeat condemnare? Sed diligentius intuere, quomodo Apostolus nusquam in sermonibus suis ab insita sibi cautela discedat. Non dixit: „quis [13]) accusabit" adversum vocatos? sed „adversum electos?" Nisi enim fueris electus, nisi in omnibus te exhibueris probabilem Deo, habebis accusatorem. Si enim causa tua mala est, si te crimen tuum adstringit, quid tibi proderit advocatus, etiam si Jesus sit qui interpellat? Jesus enim veritas [14])

---

[1]) Editi (v. c. edd. M.): „nisi ille solus, qui — fecit, qui dicebat haec." R.

[2]) I Petr. II, 22. [3]) Ev. Joann. XIV, 30.

[4]) Msc. unus: „et in me non invenit quicquam." R.

[5]) Genebrardus (itemq. ed. M. II.): „exerceat." Male. R.

[6]) Jesai. XLIV, 22. [7]) Jesai. I, 18.

[8]) Rom. VIII, 34. [9]) Rom. VIII, 26.

[10]) Edd. Merlini: interpellat pro nobis, inquit, gemitibus etc.

[11]) Rom. VIII, 34. [12]) Rom. VIII, 32.

[13]) Rom. VIII, 33. [14]) Ev. Joann. XIV, 6

est: non potest ergo pro te veritas fallere. In [1]) hoc tibi opitulabitur advocatus, ne accusatoris calumniis involvaris, ne tibi praeterita peccata, quae [2]) per baptismum deleta sunt, imputentur. Si vero post haec iterum delinquas, nec ullis haec poenitentiae lacrymis diluas, accusatori tuo criminandi te materiam dabis: et quamvis Jesus interpellet pro nobis, non potest tamen [3]) dicere Jesus, tenebras [4]) lucem esse, neque amarum dulce. Si ergo vis vincere cum [5]) judicaris, fac quod de justo scriptum est: „dispone [6]) sermones tuos in judicio:" „praepara [7]) opera tua ad exitum:" „memento [8]) novissimorum tuorum, et [9]) in aeternum non peccabis:" ne tibi contingat illud, quod de quodam scriptum est: „cum [10]) judicatur, exeat condemnatus." Vide autem, quomodo audias, quia Jesus „interpellat [11]) pro nobis." Ipse est enim, de quo et alibi scriptum est, quia „Pater [12]) neminem judicat, sed omne judicium dedit Filio:" et sicut ipse est hostia et sacerdos, et ipse est in forma [13]) servi et in forma Dei, sic ipse est et [14]) advocatus et judex.

---

[1]) Sic omnes Mss. et Rabanus. Editi vero (e. c. edd. M.): „In quo tibi" etc. R. — Ed. M. I.: „In quo tibi — advocatus? Ne — imputentur. Si vero" etc., ed. M. II: „In quo tibi — advocatus: ne — imputentur? Si vero" etc.

[2]) Edd. Merlini: quae tibi per etc.

[3]) Desideratur „tamen" in editis. R. — Legitur „tamen" in edd. M.

[4]) Cfr. Jesai. V, 20.

[5]) Editi (v. c. edd. M.): „quod judicaris." R. — Cfr. Psalm. LI, 4. (L.)

[6]) Cfr. Psalm. CXII, 5. (CXI.)

[7]) Prov. XXIV, 27.

[8]) Sap. Sir. VII, 36. (Ecclesiastic. VII, 40.)

[9]) Alias (v. c. in edd. M.): „et non peccabis," absque: „in aeternum." R.

[10]) Psalm. CIX, 7. (CVIII.) [11]) Rom. VIII, 34.

[12]) Ev. Joann. V, 22. [13]) Philipp. II, 7. 6.

[14]) Deest „et" in edd. M.

11. „Quis[1]) ergo separabit nos a caritate Dei? Tribulatio? an augustia? an[2]) persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? sicut scriptum est:[3]) „„quia propter te mortificamur tota die: aestimati[4]) sumus sicut oves occisionis."" Sed in his omnibus superamus per[5]) eum, qui dilexit nos." Pro his, inquit, omnibus, quae supra enumeravimus, id est, quod[6]) jam non sumus in carne, sed in spiritu; et quod Spiritus Dei habitat in nobis; et quod[7]) Christus in nobis est, per quem corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem vita[8]) est propter justificationem; et quod[9]) jam non sumus debitores carnis, ut secundum carnem vivamus, quia[10]) spiritu actus carnis mortificavimus; et quod[11]) per spiritum adoptionis filii effecti sumus Dei, et si filii, etiam haeredes Dei, cohaeredes autem Christi: et quod[12]) universa creatura congemiscit nobis et condolet, revelationem filiorum Dei exspectans; et quod[13]) diligentibus nobis Deum omnia cooperantur in bonum; et quod[14]) praescivit et praedestinavit nos conformes imaginis Filii sui, qui secundum propositum vocati sumus: cum pro his, inquit, omnibus beneficiis, quae consecuti sumus, fixi[15]) et radicati sumus in caritate Dei, quis nos

---

1) Rom. VIII, 35. 36. 37.

2) In edd. M. verba: „an persecutio," verbis: „an gladius," praefixa leguntur.

3) Psalm. XLIV, 22. (XLIII.)

4) Ed. M. II: existimati sumus.

5) Edd. Merlini: propter eum.

6) Cfr. Rom. VIII, 9. 7) Rom. VIII, 10.

8) Sic omnes Mss. et Rabanus. Editi vero (v. c. edd. M.): „vivit propter" etc. R.

9) Rom. VIII, 12. — Edd. Merlini: debitores carni

10) Cfr. Rom. VIII, 13. 11) Rom. VIII, 14—17

12) Rom. VIII, 22. 23. 13) Rom. VIII, 28.

14) Rom. VIII, 29. coll. 28.

15) Edd. Merlini: fixi et radicati in caritate Dei sumus.

ab ea poterit separare? Tribulatio si venerit, dicemus ad Deum: „in[1]) tribulatione dilatasti[2]) me." Angustia si fuerit mundi, et ex necessitate[3]) corporis veniens, sapientiae Dei et scientiae latitudinem requiremus, in qua nos angustare non potest mundus. Redibo[4]) enim ad Scripturarum divinarum amplissimos campos: intellectum verbi Dei spiritualem requiram, et nulla me in eo coarctabit angustia. Per largissima[5]) enim spatia intelligentiae mysticae et spiritualis equitabo. Persecutionem si patiar, et confitear Christum meum[6]) coram hominibus, certus sum, quia et[7]) ille me confitebitur coram[8]) Patre suo, qui in coelis est. Fames si affuerit, turbare me non potest: habeo enim panem[9]) vitae, qui de coelo descendit, et reficit animas esurientes: nec aliquando potest panis iste deficere: est enim perfectus et aeternus. Nuditas[10]) me non confundit: indutus[11]) sum enim Dominum Jesum Christum, et habitaculum nostrum,[12]) quod de coelo est, superindui spero: „oportet[13]) enim mortale hoc induere immortalitatem, et corruptibile hoc

---

[1]) Psalm. IV, 1.

[2]) Editi (v. c. edd. M.): „dilatati sumus." Msc. unus: „dilatasti mihi." R.

[3]) Editi: „necessitatibus." R. — Edd. Merlini: „necessitate."

[4]) Mss. plerique, Rabanus, et editi (v. c. ed. M. I.): „Redeo enim" etc. Sed recte Msc. unus: „Redibo enim" etc. R. — Ed. M. II: Redeam enim etc.

[5]) Sic. Msc. unus Reg. num. 1639., et Rabanus (itemq. edd. M.). Ceteri vero Mss. et editi: „latissima." R.

[6]) Deest „meum" in edd. M. — Cfr. Matth. X, 32.

[7]) Desideratur „et" in edd. M.

[8]) Editi (v. c. edd. M.): „coram Patre meo." R.

[9]) Ev. Joann. VI, 51.

[10]) Edd. Merlini: Me nuditas non confundit.

[11]) Rom. XIII, 51. [12]) II Cor. V, 2.

[13]) I Cor. XV, 53.

inducere incorruptionem." Periculum [1]) non timebo: „Dominus [2]) enim illuminatio mea, et salus mea, quem timebo?" et: „Dominus defensor vitae meae, a quo trepidabo?" Gladius terrenus terrere me non potest: habeo enim fortiorem [3]) mecum „gladium [4]) Spiritus, quod est verbum Dei;" et mecum est „vivens [5]) et efficax sermo Dei," qui est „penetrabilior omni gladio [6]) utrinque acuto." Si ergo gladius mundi venerit super cervicem [7]) meam, majorem mihi ad Deum conciliat caritatem. Dicam namque ad eum, quia „sicut [8]) scriptum est: propter te mortificamur tota die: aestimati [9]) sumus ut oves occisionis." Non enim mihi sufficit una hora mori pro Christo, vel cruciari, sed „tota [10]) die," hoc est, omni vitae meae tempore. Si enim totam vitam meam in persecutionibus et periculis agam, dicam, quia „non [11]) sunt condignae passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis." Breve est enim hujus vitae tempus, et [12]) exiguum, quod in persecutionibus ducimus: aeternum vero et perpetuum, quod exspectamus in gloria.

---

[1]) Editi (v. c. ed. M. I.): „Periculum enim non timebo. Dominus illuminatio mea, quem timebo?" omissis verbis „et salus mea," quae omittunt etiam Mss. plures. R. — Ed. M. II: „Periculum non timebo. Dominus enim illuminatio mea, quem timebo? omissis itidem verbis: *et salus mea.*"

[2]) Psalm. XXVII, 1. (XXVI.)

[3]) Deest „fortiorem" in edd. M.

[4]) Ephes. VI, 17. [5]) Hebr. IV, 12.

[6]) Mss. duo: „gladio ancipiti." R.

[7]) Editi (v. c. edd. M.) male: „cervices nostras." R.

[8]) Deest „sicut" in edd. M. — Cfr. Rom. VIII, 36. coll. Psalm. XLIV, 22. (XLIII.)

[9]) Editi (v. c. edd. M.): „existimatus sum (alias, v. c. in ed. M. I., *aestimatus sum*) ut ovis" etc. R.

[10]) Cfr. Psalm. XLIV, 22. (XLIII.) coll. Rom. VIII, 36.

[11]) Rom. VIII, 18. [12]) Deest „et" in edd. M.

Et ideo „in [1]) his, inquit, omnibus superamus“ non nostra virtute, sed „per eum, qui dilexit nos.“ Dum enim in illius amore pendemus, sensum doloris non recipimus. Illius enim caritas, qua [2]) nos dilexit, et nostrum ad se rapuit affectum, cruciatum corporis et [3]) dolorem non sentire nos facit. Ideo ergo „in [4]) his omnibus superamus.“ Tale aliquid et in Canticis Sponsa dicit ad Verbum, quia „vulnerata, [5]) inquit, caritate ego sum.“ Ad hunc ergo modum et anima nostra a Christo vulnere caritatis accepto, etiam si tradat gladio corpus, non sentiet vulnera carnis prae [6]) vulnere caritatis.

12. „Confido [7]) enim, [8]) quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque [9]) principatus neque praesentia, neque futura, neque virtutes, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare a caritate Dei, quae est in Christo Jesu Domino nostro.“ Duos videtur ordines Apostolus ostendisse eorum, quae hominibus tentationes suscitare consueverunt. Et in his quidem, quae prius disseruimus, humanarum tentationum intelligitur ordo descriptus: de quibus etiam Corinthiis dicebat, utpote qui majora ferre non poterant: „tentatio [10]) vos non apprehendat, nisi humana: fidelis autem Deus, qui non permittet vos tentari supra id, quod pot-

---

[1]) Rom. VIII, 37. [2]) Edd. Merlini: qui.

[3]) Edd. Merlini: et dolorem sentire nos non facit.

[4]) Rom. VIII, 37. [5]) Cantic. II, 5.

[6]) Omnes Mss. et editio Salodiani (itemq. ed. M. I.): „pro vulnere caritatis.“ Sed legendum videtur: „prae vulnere caritatis.“ R.

[7]) Rom. VIII, 38. 39.

[8]) Editi (v. c. edd. M.): „Certus sum enim, quia“ etc. Sed omnes Mss. „Confido enim, quia“ etc. R.

[9]) Edd. Merlini: neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo etc.

[10]) I Cor. X, 13.

estis." Nunc vero in his sermonibus, quos habemus in manibus, non humanas tentationes indicat, sed majores humanis. Et ideo puto, quod in prioribus cum enumerasset singula quaeque, ad ultimum dicit:[1] „sed[2] in his omnibus superamus." In his vero secundi ordinis tentationibus non ita confidenter dicit: „superamus:" sed valde tenuiter ait, quia nihil horum „poterit[3] nos separare a caritate Dei, quae est in Christo Jesu." De humanis enim tentationibus tanquam parvis et levibus confidenter nos eas superare pronuntiat: illas vero superiores, et plus quam humanas, etiam si superare et prosternere non valemus, — hoc enim solius Christi opus est, qui „exuit[4] principatus et potestates, triumphans eas in semet ipso" —, tamen[5] et hoc in victoriae loco est, si, cum omnes in nos impugnationum suarum machinas torserint, a caritate tamen Dei nos separare non valeant. Sed jam tentemus singula discutere, et quid de unoquoque sermone sentiendum sit, pro viribus aperire. Quamvis altiora in his contegisse videatur Apostolus, quam[6] expositionis nostrae ferre sufficiat virtus, vel ratio brevitatis admittat; requiramus tamen si omnia ista, quae enumeravit Apo-

---

[1]) Edd. Merlini: dixit.

[2]) Rom. VIII, 37. [3]) Rom. VIII, 39.

[4]) Coloss. II, 15. — Edd. M. et R. hoc loco: triumphans eas.

[5]) Editi (v. c. edd. M.), et Mss. plures perperam: „tamen adhuc victoriae locus est." Deinde editi (e. c. edd. M.): „etiamsi omnes (pro: *si cum omnes*) in nos — torserint, quando a caritate (edd. Merlini: *a caritate tamen*) Dei nos minime separamur. Sed" etc. Et postea (v. c. edd. M.): „quamvis altiora contigisse (Msc. unus: *congessisse*) videatur" etc. Sed potiores Mss. et Rabanus ut in nostro textu. R.

[6]) Sic Msc. unus Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss. et Rabanus: „quam expositionis nostrae sufficit virtus, vel — admittit." Editi plerique (v. c. edd. M.): „expositioni vel nostra sufficit virtus, vel — admittit." R.

stolus, an [1]) quaedam ex ipsis hoc studii vel intentionis gerunt, ut humanas animas a caritate Dei separare contendant, et propterea moliantur in nos cuncta, quae [2]) patimur. Videtur enim posse quidem hoc [3]) agere, ut a caritate Dei separemur, mors fortassis, et angeli, et principatus, et virtutes adversantes nobis sine dubio, et praesentia, quae sunt utique lubrica et caduca. Sed et profundum potest similiter intelligi. Vita [4]) autem, et futura, et altitudo, et creatura alia quomodo a Dei caritate separare nos [5]) certent, non otiosum videtur exponere. Nisi si [6]) quis forte dicat hyperbolice haec [7]) Apostolum dicere, hoc est, non solum per ea, quae accidere possunt, sed ne per ea quidem, quae evenire omnino non possunt, ullo pacto a Dei caritate deflectimur: verbi causa, ut si alia nobis daretur vita, quam [8]) haec, quae a Deo data est, aut si futurorum spes alia nobis [9]) promitteretur, vel altitudo, vel etiam creatura alia, quam est illa, quae pro nobis congemiscit [10]) et condolet, — quod fieri utique non potest —, ne [11]) haec quidem a caritate Dei separare nos possent. Est ergo hic unus expositionis modus. Videamus tamen, ne forte possit etiam iste intellectus admitti. „Mors," [12]) quam hic dicit, ille ac-

---

[1]) Editi (v. c. edd. M.): „an quaedam ex ipsis (hoc enim studiosi quaerunt) humanas." R.

[2]) Msc. Reg. num. 1639. „quae potuerint." R.

[3]) Editi (v. c. edd. M.): „haec agere." R.

[4]) Edd. Merlini: Vita autem futura etc.

[5]) Edd. Merlini: nos conentur, non etc.

[6]) Deest „si" in edd. M. [7]) Edd. Merlini: hoc.

[8]) Ed. M. I: „quam haec: illa quae" etc., ed. M. II: „quam haec illa quae" etc.

[9]) Edd. Merlini: promitteretur nobis.

[10]) Rom. VIII, 22.

[11]) Edd. Merlini: nec ista quidem etc.

[12]) Sic editi (e. c. edd. M.); at vero Mss. omnes: „Mors quod dicit, ille" etc. R. — Cfr. Rom. VIII, 38.

cipiendus est, quem supra exposuimus inimicum Christi destruendum novissimum dici.[1]) Qui utique propterea mors dicitur, quia sicut haec communis mors animam separat a corpore, ita[2]) et ille contendit animam separare a caritate Dei: et haec utique est animae mors. Potest ergo fieri, ut sit et aliqua vita de parte illius, quae cum ipso agit, ut nos a caritate separet Dei: quae vita est peccati. Nisi enim mala esset haec vita, nunquam nos suaderet Apostolus,[3]) ut moreremur peccato, et in morte Christi baptizaremur, et consepeliremur ei. Potest ergo fieri, ut haec vita peccati sit, quae nos cupit separare a caritate Dei. Ego autem puto, quod et singula quaeque peccata habeant aliquam vitam suam intra nos: nam unumquodque vitium vita peccati est. Quanto ergo plura intra nos vitia deprehenduntur, tanto plures esse peccatorum vitae videbuntur in nobis. Et propterea forte dictum sit: „quia[4]) melior est[5]) misericordia tua super vitas."

„Neque[6]) angeli, neque principatus, neque virtutes." In promtu est illos[7]) angelos intelligere, quibus ignis aeternus a Salvatore cum diabolo dicitur[8]) praeparatus: principatus autem et virtutes, illas sine dubio, adversum quas nobis certamen est:[9]) vel illos principatus et potestates, de quibus dicit: „cum[10]) autem destruxerit omnem

---

[1]) I Cor. XV, 26.

[2]) Edd. Merlini: ita a caritate Dei animam separare et ille contendit.

[3]) Cfr. Rom. VI, 2. 3. 4.

[4]) Psalm. LXIII, 3. (LXII.)

[5]) Desideratur „est" in edd. M.

[6]) Rom. VIII, 38.

[7]) Edd. Merlini: angelos illos.

[8]) Matth. XXV, 41. [9]) Ephes. VI, 12.

[10]) I Cor. XV, 24.

principatum, et [1]) potestatem, et virtutem.“ Ex quibus et princeps hujus mundi appellatur. [2]) Post haec, „neque [3]) praesentia,“ inquit, sive „instantia.“ Potest hoc de his dictum videri, quos in aliis idem Apostolus „rectores [4]) mundi hujus tenebrarum“ nominavit: vel etiam quod praesentium rerum voluptas et delectatio, et vana hujus mundi gloria studeat nos „a [5]) caritate Dei“ deducere, quae „est in Christo Jesu Domino nostro.“ Post haec videamus, quae sint „futura,“ [6]) quae volunt quidem, sed non possunt Paulum et [7]) similes ejus separare a caritate Dei. Dupliciter mihi etiam hoc intelligendum videtur. Possunt enim „futura“ [8]) intelligi ab eo tempore, quo haec scribebat, ut hoc dicere videatur: si qua tentamenta, si quae tribulationes supervenerint, a caritate Dei me separare non poterunt. Vel [9]) etiam „futura“ intellige ea, quae de mundo hoc recedentibus occursura [10]) sunt, cum princeps [11]) hujus mundi, aliaeque virtutes, quae sub ipso sunt, retinere certabunt animam de corpore proficiscentem, [12]) sed non poterunt retinere eas, quibus „perfecta [13]) caritas,“ quae est in Christo Jesu, foras „mit-

---

[1]) Desunt in libris antea editis (e. c. edd. M.) verba: „et potestatem.“ R.

[2]) Ev. Joann. XII, 31. [3]) Rom. VIII, 38.

[4]) Ephes. VI, 12. — Ed. Ruaei sola: et tenebrarum.

[5]) Rom. VIII, 39. — Ed. Ruaei hoc loco: a Dei caritate etc.

[6]) Rom. VIII, 38.

[7]) Editi (v. c. edd. M.): „et similem ejus.“ R.

[8]) Desideratur in antea editis (e. c. edd. M.): „futura.“ R.

[9]) Sic rectius Msc. unus Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss. et editi (v. c. edd. M.): „Vel etiam futura intelligi ea, quae mundum hunc excedentibus“ etc. R.

[10]) Edd. Merlini: excursura sunt.

[11]) Ev. Joann. XII, 31.

[12]) Genebrardus: „proficientem.“ Male. R.

[13]) I Joann. IV, 18.

tit timorem." Videbitur[1]) autem hunc sensum confirmare[2]) et illa Scriptura, quae dicit: „dum[3]) enim sumus in corpore, peregrinamur a Domino: cupimus autem[4]) magis peregrinari a corpore, et adesse ad Dominum:"[5]) et:[6]) „connitimur[7]) autem, sive absentes, sive praesentes, placere ei:" absentes nos dicens in corpore positos, praesentes autem de corpore recedentes: et ostendit, quod studeant sancti etiam de corpore recedentes placere Deo. Si ergo in iis perfecta sit caritas, nec ulla, quae futura sunt, in quibus placendum est Deo, poterunt eos ab ipsa separare, cum[8]) utique non placebunt Deo hi, qui tam mobiles erunt in caritate Dei, ut possint ab ea separari. Haec nobis duplici modo dicta sint de futuris. Potest autem fieri, ut[9]) sit et aliquis tertius modus his superior, quem qui investigare potuerit, dignum judicet his praeferre. Subjungit deinde: „neque[10]) virtutes." Species videtur esse una ex pluribus rationabilibus creaturis, non in corpore mortali vitam ducens, sed ut angeli, ex alio tamen ordine, quam sunt angeli. Et ipsae ergo virtutes habent certamen separare nos a caritate Dei; sed nec ipsae, inquit, poterunt, si radicata sit et fundata. Simili-

---

[1]) Editi (v. c. edd. M.): „Videbatur autem." Msc. unus: „Videtur autem." R.

[2]) Edd. Merlini: affirmare. [3]) II Cor. V, 6. 8.

[4]) Ed. R. sola in textu: „enim." Eadem tamen in notis: „alias (v. c. in edd. M.): „autem." — Cfr. II Cor. V, 8.

[5]) Edd. Merlini: „Deum." — Cfr. II Cor. V, 8.

[6]) Alias (v. c. in edd. M.): „contendimus autem, —, placere Deo." R.

[7]) II Cor. V, 9. [8]) Ed. M. II: tum.

[9]) Editi (e. c. edd. M.): „ut sit et aliquis alius tertius horum superior." Sic etiam Mss. quidam, nisi quod omittant „alius." Sed Msc. unus Reg. num. 1639. recte addit: „modus." R.

[10]) Rom. VIII, 38.

ter et „altitudo [1]) et profundum" impugnant [2]) nos, sicut et David dicit: „multi [3]) qui debellant me de alto:" sine dubio cum a [4]) spiritibus [5]) nequitiae de coelestibus urgeretur: et sicut iterum dicit: „de [6]) profundis clamavi ad te, Domine:" cum ab his, qui in inferno deputati sunt, et gehennae spiritibus impugnaretur. Sed nec [7]) haec, inquit Paulus, separare nos poterunt a caritate Dei. „Neque, [8]) inquit, creatura alia." Potest intelligi, aliam dixisse [9]) creaturam praeter hanc, quam videmus: est enim alia nobis invisibilis [10]) nunc. Potest autem et sic accipi: praeter illa, quae superius enumeravi, [11]) hoc est, angelos, et virtutes, et si qua est alia creatura, ne singula per species enumerando longum sermonem trahere videretur et superfluum. Aut et alio modo. Quoniam quidem sciebat Paulus multas [12]) esse et innumeras Dei creat[illegible], quarum etiam ipse non omnem, sed ex parte scientiam ceperat, quarumque non solum species, sed et nomina in praesenti saeculo ignorentur: de quibus et in

---

[1]) Rom. VIII, 39. [2]) Ed. Ruaei sola: impugnat.

[3]) Psalm. LVI, 2. (LV.)

[4]) Alias: „a spiritualibus nequitiae," al. „ab spiritibus nequitia," al. „a spiritualibus nequitiis." Deinde editi (v. c. edd. M.): „et iterum: de profundis" etc. Mss. quidam: „et iterum dicit: de profundis" etc. Sed Msc. Reg. num. 1639. optime ut in nostro textu. R.

[5]) Cfr. Ephes. VI, 12.

[6]) Psalm. CXXX, 1. (CXXIX.)

[7]) Ed. Ruaei sola: ne haec. [8]) Rom. VIII, 39.

[9]) Edd. Merlini: creaturam dixisse.

[10]) Edd. Merlini: invisibilis. Nunc autem potest et sic etc.

[11]) Edd. Merlini: enumeravimus.

[12]) Editi (v. c. edd. M.): „multas et innumeras creaturas Dei, quarum etiam non omnem, sed ex parte scientiam ceperat, quarumque species et nomina in praesenti loco ignorentur: de quibus et in aliis item Apostolus" etc. R.

aliis idem Apostolus dicit Salvatorem sedisse[1]) „super omnem[2]) principatum, et potestatem, et virtutem, et dominationem, et omne nomen, quod nominatur non solum in hoc saeculo, sed etiam in futuro:“ propter[3]) haec ergo, quae scit non solum posse in praesenti saeculo, sed etiam in futuro nominari, dixisse videbitur: „neque[4]) ulla creatura alia poterit nos separare a caritate Dei.“ Verumtamen ex[5]) his omnibus ostendit Paulus salutis suae confidentiam, cum jam neque angelis adversantibus, neque virtutibus impugnantibus, neque praesentibus, neque futuris sibi obluctantibus,[6]) neque ulla prorsus creatura adversante, a caritate Dei dicit[7]) se posse divelli, nec[8]) ullum tot adversariorum capere metum, ut vere ostenderet, quod perfecta caritas et[9]) ex ipso foras[10]) jam misit timorem. Habuit enim aliquando etiam[11])

---

[1]) Sic Msc. Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss. et editi (v. c. edd. M.): „adscendisse“; al. „audisse.“ R. — Cfr. Ephes. I, 21.

[2]) Deest in libris antea editis (v. c. edd. M.): „omnem.“ R.

[3]) Editi (v. c. edd. M.): „Propterea ergo quoniam scit haec non posse in praesenti saeculo, sed in futuro“ etc. Mss. quidam: „Propterea ergo haec quae scit non posse in praesenti saeculo, sed in futuro“ etc. Sed recte Msc. unus Reg. ut in textu. R.

[4]) Rom. VIII, 39.

[5]) Edd. Merlini: ostendit Paulus ex his omnibus salutis etc.

[6]) Editi (v. c. edd. M.): „oblectationibus.“ Mss. quidam: „oblectantibus.“ Male. R.

[7]) Ed. M. I: „se posse divelli,“ omisso „dicit,“ ed. M. II: „se posse divelli dicit.“

[8]) Editi (v. c. edd. M.): „nec ex ullo tot adversariorum capere metum, ut verum ostenderet.“ R.

[9]) Desiderantur verba: „et ex ipso,“ in editis (v. c. edd. M.); sed restituuntur ex Mss. R.

[10]) I Joann. IV, 18. — Ed. M. I: foris.

[11]) Deest „etiam“ in edd. M.

ipse metum, et timuit, ne forte caderet: et iste, qui modo coelestium virtutum adversum se, si commoveantur, bella non timuit,[1]) aliquando carnem suam timuit,[2]) et ex ea consurgentes insidias formidavit, quando dicebat scribens ad Corinthios: „macero[3]) corpus meum, et[4]) servituti subjicio, ne forte, cum aliis praedicaverim, ipse reprobus efficiar.“ Et ideo prae ceteris omnibus carnis insidiae formidandae sunt, et ille, qui de nobis procedit, hostis[5]) ipse cavendus est, donec in tantum profectum veniat anima, ut dulcedine caritatis Deo[6]) adstricta, corporis blandimenta et carnis illecebras abhorrescat, unus cum Deo spiritus facta.

13. „Veritatem[7]) dico in Christo, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in Spiritu sancto, quoniam tristitia est mihi magna, et continuus dolor cordi meo. Optabam enim anathema[8]) esse ipse ego a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israelitae, quorum adoptio est filiorum, et gloria, et[9]) testamenta, et legislatio, et obsequium, et promissiones, quorum patres, et ex quibus Christus[10]) secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in saecula.“ Videns Paulus, quod si secun-

---

[1]) Edd. Merlini: metuit.

[2]) Edd. Merlini: vel metuit. [3]) I Cor. IX, 27.

[4]) Sic Msc. unus. Editi vero (v. c. edd. M.): „et in servitutem redigo (edd. Merlini: *subjicio*), ne forte cum aliis praedicaverim“ etc. Mss. alii: „et servituti redigo, ne forte aliis praedicans“ etc. R.

[5]) Edd. Merlini: hostis cavendus est ipse.

[6]) Edd. Merlini: Dei. [7]) Rom. IX, 1—5.

[8]) Edd. Merlini: ego ipse anathema esse a Christo etc.

[9]) Editi (v. c. edd. M.): „et testamentum, et legislatio, et obsequium, et promissa, quorum patres, ex quibus.“ Et post „in saecula“ addunt: „saeculorum. Amen.“ Quae postrema verba omittuntur in Mss. nostris. R.

[10]) Edd. Merlini: est Christus.

dum [1]) ea, in quibus supra exposuit, nulla [2]) vi, coelestibus vel terrestribus, praesentibus vel futuris adversantibus sibi, possit a Christi caritate separari, contrarium et incredibile videretur, quod nunc dicere proponebat, optare se a Christo, quem tam inseparabiliter diligebat, anathema fieri, hoc est, alienum effici: ne [3]) mendacii notam subire videretur, satisfactionem praemittit, ut nequaquam de ejus sermone dubitetur, et dicit: „veritatem [4]) dico in Christo, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in Spiritu sancto." Sed videamus, quare dixerit: „veritatem [5]) dico in Christo:" quasi ostendens esse aliquam veritatem, quae non sit in Christo. Et vide si possimus [6]) tali quodam modo veritatem, quae [7]) in Christo est, ab ea, quae non est in Christo, distinguere: quia et alibi idem Apostolus dicit: „est [8]) veritas Christi in me, quia non mentior." Veritas ergo Christi esse credenda est ibi, ubi sunt [9]) et reliquae virtutes, quae Christus esse describuntur: id est, ubi justitia, ubi pax, ubi est verbum Dei, ibi est et veritas Christi. Est autem veritas et in injustitia: [10]) ut si, verbi causa, dicamus, daemonium illud Pythonis, [11]) quod in Actibus Apostolorum refertur in ancilla quadam habitasse, et clamasse post Apostolos, quia

---

[1]) Msc. unus: „secundum ea, quae supra posuit." R.

[2]) Editi (v. c. edd. M.) perperam: „nulla in coelestibus — adversantibus sibi, creatura possit — separari (edd. M. *separare*), contrarium" etc. R.

[3]) Editi (v. c. edd. M.): „et mendacii notam" etc. R.

[4]) Rom. IX, 1. [5]) Rom. IX, 1.

[6]) Edd. Merlini: possumus.

[7]) Edd. Merlini: quae est in Christo.

[8]) II Cor. XI, 10. coll. Rom. IX, 1.

[9]) Deest „sunt" in editis (v. c. edd. M.), et in plerisque Mss. R.

[10]) Cfr. Rom. I, 18.

[11]) Ed. M. I: „phitonis," ed. M. II: „Phytonis." Cfr. Act. XVI, 16.

„hi[1]) servi Dei summi sunt, qui annuntiant hominibus viam Dei:" erat veritas in his verbis: verum enim erat, quod dicebatur: sed non erat ista veritas in Christo; et propterea conversus ad eam Paulus dixit: „obmutesce,[2]) et exi ab ea." Sed et illud veritas fuit,[3]) quod dixit Caiphas: „expedit[4]) vobis, ut unus moriatur homo pro populo, et non universa[5]) gens pereat:" sed tamen ista veritas non fuit in Christo. Et ideo Apostolus ad distinctionem veritatis ejus, quae extra Christum est, se dicit in Christo loqui veritatem. Sed et hoc, quod dicit: „testimonium[6]) mihi perhibente conscientia mea[7]) in Spiritu sancto:" similem mihi habere videtur intelligentiam. Reddit enim testimonium conscientia etiam Gentibus; secundum quod in superioribus idem Apostolus ait: „testimonium[8]) reddente iis conscientia, et inter se invicem cogitationum accusantium, aut etiam defendentium." In illis ergo, in quibus cogitationes eorum[9]) habent aliquid, quod accusent, et conscientia ad testimonium venit, non potest dici, quod[10]) pro malis actibus in Spiritu sancto conscientia testimonium reddat. In Apostolo vero, ubi[11]) cogitatio jam non habet quod accuset, recte conscientia in Spiritu sancto testimonium reddit. Vide tamen magnitudinem pectoris Apostolici. A Dei caritate

---

1) Cfr. Act. XVI, 17. — Edd. Merlini: quia hi servi summi Dei sunt.

2) Cfr. Act. XVI, 18.

3) Editi (v. c. edd. M.): „erat, quod" etc. R.

4) Ev. Joann. XI, 50. — Edd. M. et R. „vobis."

5) Sic Msc. unus, editi (v. c. edd. M.), et Rabanus. Mss. vero quidam: „tota gens pereat." R.

6) Rom. IX, 1. 7) Deest „mea" in edd. M.

8) Rom. II, 15.

9) Ed. M. I., itemq. ed. Ruaei: suae.

10) Editi (v. c. edd. M.): „pro quot malis actibus" etc. R.

11) Edd. Merlini: ubi jam cogitatio non habet etc.

non potest separari: quod[1]) loquitur, in Christo loquitur: quod in conscientia habet, Spiritu sancto continetur. Qui, quaeso, coeli, qui throni, quae amplissimae virtutum coelestium mentes tam amplis sedibus totam poterunt capere Trinitatem? „Quoniam,[2]) inquit, tristitia est mihi magna, et continuus dolor cordi meo.“ Esto, habeas tristitiam: esto, dolorem capias de perditione fratrum tuorum, qui[3]) „sunt cognati secundum carnem:“ num quid eo usque, ut optes anathema fieri a Christo? Et quid tibi prodest illorum salus, si tu a salute separeris? et[4]) quid salvabis alios, si ipse pereas? Non,[5]) inquit, ita est: sed ego didici a Magistro et Domino meo, quia „qui[6]) vult animam suam salvam facere, perdet eam: et qui perdiderit eam, inveniet eam.“ Quid ergo mirum, si Apostolus pro fratribus suis anathema fieri velit, qui sciat eum,[7]) qui[8]) erat in forma Dei, exinanisse se de ea, ac suscepisse formam servi, et factum[9]) esse pro nobis maledictum? Quid ergo mirum, si cum Dominus pro servis maledictum factus[10]) sit, servus pro fratribus anathema fiat? Hoc[11]) autem arbitror esse, quod et Moses, cum

---

[1]) Sic Msc. unus, et Rabanus. Editi vero (v. c. edd. M.), et Mss. plerique perperam habent: „quod loquor, in Christo loquor,“ et postea: „in Spiritu sancto“ etc. R.

[2]) Rom. IX, 2. [3]) Cfr. Rom. IX, 3.

[4]) Editi (v. c. edd. M.): „et cur salvabis alios.“ Mss. quidam, et Rabanus: „et quod salvabis alios.“ R.

[5]) Editi (v. c. edd. M.): „Numquid ita est? sed“ etc. Male. R.

[6]) Matth. XVI, 25. coll. Marc. VIII, 35. et Luc. IX, 24.

[7]) Cfr. Philipp. II, 6. 7.

[8]) Edd. Merlini: qui in forma erat Dei.

[9]) Cfr. Galat. III, 13.

[10]) Editi (v. c. edd. M.): „sit factum.“ R.

[11]) Editi (v. c. edd. M.): „Haec autem arbitror, quod“ etc. R.

peccasset populus, dicebat ad Dominum: „et [1]) nunc si quidem remittis [2]) iis peccatum, remitte: sin autem, dele me de libro vitae, quem scripsisti.“ Quid [3]) ergo? Inferiorem vis Mose [4]) Paulum videri? Ille [5]) se deleri petit de libro vitae pro fratribus suis: Paulus non debet optare anathema esse pro fratribus suis? Sed fortasse dicat aliquis, quia Moses hoc offerens, salutem populo meruit impetrare: Paulus vero optat quidem, sed non est auditus. Quid si ostendam tibi, magis Paulum auditum esse, quam Mosen? Omnes enim illi, qui per Mosen exierant de [6]) Aegypto, ceciderunt in deserto. Posteri vero eorum, qui terram repromissionis acceperunt, etiam nunc vagantur [7]) ab ea exsules et extorres. Paulus vero audi quid dicat de Israel. „Nolo [8]) vos, inquit, ignorare, [9]) fratres, mysterium hoc, quia caecitas ex parte Israeli [10]) contigit, donec plenitudo Gentium subintraret, et sic omnis Israel salvus fieret.“ Vides ergo, quia exauditus est Paulus: et quia se obtulit anathema, salutem meruit fratribus. Et ideo mihi videtur illa omnia praemisisse, quod [11]) nulla vi possit a Dei caritate divelli, ut, cum se offert anathema pro fratribus suis, non lapsum

---

[1]) Exod. XXXII, 32.

[2]) Edd. Merlini: remitte eis peccatum, remitte.

[3]) Ed. M. I: Quid ergo inferiorem — videri? Ille etc.

[4]) Edd. Merlini: Mosi.

[5]) Edd. Merlini: Ille deleri se petit etc.

[6]) Desunt verba: „de Aegypto,“ in editis (e. c. edd. M.), et in plerisque Mss., nec non et apud Rabanum; sed restituuntur ex uno Msc. Reg. num. 1639. R.

[7]) Editi (v. c. edd. M.) perperam: „jactantur.“ R.

[8]) Rom. XI, 25. coll. 26.

[9]) Edd. Merlini: fratres, ignorare mysterium etc.

[10]) Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus: „in Israel contigit.“ R.

[11]) Sic Mss. et Rabanus. Editi vero (v. c. edd. M.): „quod nulla vis possit eum a caritate Dei divellere.“ R.

ejus possibilem [1]) judices: sed sicut ille, qui inseparabilis a [2]) Patre est per naturam, et immortalis in mortem venit, et in inferna [3]) descendit: ita et iste imitando magistrum, cum separari a Christi caritate non possit, a [4]) Christo anathema fiat pro fratribus suis, devotione utique, non praevaricatione. Quod autem „cognati [5]) secundum carnem" sint Paulo Israelitae, expositione non indiget. „Quorum, [6]) inquit, adoptio est [7]) filiorum." Adoptati etenim [8]) sunt filii Israel a Deo „tunc, [9]) cum divideret Excelsus Gentes, et dispergeret filios Adam secundum numerum angelorum Dei: [10]) et facta est portio Domini Jacob, funiculus [11]) haereditatis ejus Israel." Ista est ergo adoptio filiorum. [12]) „Et [13]) gloria, et testamenta, et legislatio." De gloria latae [14]) legis saepe jam dictum est, sicut et ipse Apostolus dicit: „si [15]) enim, quod evacuatur, per gloriam est," [16]) hoc est, vetus Testamentum, multo „magis, quod manet, in gloria est," Evangelii scilicet praedicatio. Sed quod dicit: „testamenta, [17]) et legislatio:" unum fortasse dicere videatur. Lex enim, quae

---

1) Omnes Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.): „passibilem;" sed tamen legendum videtur: „possibilem." R.

2) Edd. Merlini: est a Patre.

3) Ed. M. I: „inferno," ed. M. II: „infernum."

4) Ed. M. II: „in Christo." Cfr. Rom. IX, 3.

5) Rom. IX, 3. 4. 6) Rom. IX, 4.

7) Deest in antea editis (e. c. edd. M.): „est." R.

8) Edd. Merlini: enim. 9) Deut. XXXII, 8. 9.

10) Omittitur „Dei" in editis (v. c. edd. M.), et in plerisque Mss. Sed restituitur ex uno Msc. Regio. R.

11) Ed. R. sola: et funiculus.

12) Editi (v. c. edd. M.): „filiorum, et gloriae testamentum" etc. Mss. plerique etiam „testamentum;" sed legendum „testamenta" cum Msc. uno Regio. R.

13) Rom. IX, 4. 14) Edd. Merlini: datae legis.

15) II Cor. III, 11. 16) Deest in edd. M. „est."

17) Rom. IX, 4. — Edd. Merlini: testamentum, et legislatio.

lata est, ipsa etiam testamentum appellatur. Sed ego hanc esse distinctionem puto, quod legislatio quidem fuerit una, et semel habita per Mosen; testamenta vero [1]) frequenter statuta sunt. Quoties enim peccaverunt, et abjecti sunt, toties exhaeredati videntur. Et rursum, quoties repropitiatus [2]) Deus revocavit eos, et in haereditatem suae possessionis adduxit, toties reparasse testamenta, [3]) et haeredes eos scripsisse credendus est. „Et [4]) obsequium, et promissiones." Obsequium sacerdotalia dicit officia: „promissiones," quae patribus factae sunt, et sperantur dandae his, qui per fidem filii dicuntur Abrahami. [5]) Certum est tamen, quod etiam „secundum carnem" ex ipso genere, hoc est, ex [6]) Israelitico, fuerint non solum „patres," sed et Christus, sicut [7]) et per prophetam dicit: „vae [8]) illis, quia caro mea ex ipsis est." Cur autem „vae illis?" Quia natus est Jesus „in [9]) ruinam et in resurrectionem multorum," et quia ab illis, quorum caro erat, repudiatus est, et a Gentibus, a quibus ignorabatur, susceptus est, sicut et per David dicit: „populus, [10]) quem non cognovi, servivit mihi." Ex ipsis [11]) ergo est et Christus secundum carnem. „Qui [12]) est su-

---

[1]) Deest „vero" in editis (e. c. edd. M.), et in plerisque Mss. R.

[2]) Editi (v. c. edd. M.): „repropitiatus est Deus, revocavit" etc. R.

[3]) Editi (v. c. ed. M. II.): „testamentum." Mss. quidam (itemq. ed. M. I.): „testamento." R.

[4]) Rom. IX, 4. [5]) Galat. III, 7. — Rom. IX, 5.

[6]) Deest „ex" in edd. M.

[7]) Sic Mss. Editi vero (e. c. edd. M.): „sicut per prophetam dicitur." Rabanus: „sicut et propheta dicit," omissis verbis: „vae illis, quia caro mea ex ipsis est. Cur autem." R.

[8]) Hos. IX, 12. [9]) Luc. II, 34.

[10]) Psalm. XVIII, 43. (XVII.)

[11]) Rom. IX, 5.

[12]) Rom. IX, 5. — Edd. Merlini: benedictus Deus etc.

per omnia Deus benedictus in saecula." Christum aliud secundum carnem esse, et aliud secundum spiritum, jam et in prioribus hujus epistolae partibus designavit, ubi dicit: „qui [1]) factus est ex semine David, secundum carnem, qui destinatus [2]) est Filius Dei in virtute, secundum spiritum sanctificationis." Et quomodo secundum spiritum Filius Dei sit, et secundum carnem Filius David, ibi [3]) plenius pro viribus exposuimus. Quem ergo ibi secundum spiritum Filium Dei [4]) dixit, hic procedente doctrinae ordine, proficientibus utpote auditoribus, Deum, [5]) qui „est super omnia benedictus," ipsum esse pronuntiat. Et miror, quomodo quidam legentes, quod idem Apostolus in aliis dicit: „unus [6]) Deus Pater, ex quo omnia: et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia:" negent Filium Dei Deum debere profiteri, ne duos Deos dicere videantur. Et quid de hoc loco Apostoli facient, in quo aperte Christus „super [7]) omnia Deus" esse perhibetur? [8]) Sed non advertunt, qui haec ita sentiunt, quod sicut Dominum Jesum Christum non ita unum esse Dominum [9]) dixit, ut ex hoc Deus Pater Dominus [10]) non dicatur: ita et Deum Patrem non [11]) ita dixit esse unum Deum, ut Deus Filius non credatur. Vera est enim Scriptura, quae dicit: „scitote, [12]) quoniam Domi-

---

[1]) Rom. I, 3. 4. [2]) Edd. Merlini: praedestinatus.

[3]) Omittitur in editis (v. c. edd. M.): „ibi." R. — Cfr. ed. huj. Tom. VI. pag. 22. seqq.

[4]) Deest „Dei" in edd. M.

[5]) Ita editi (v. c. edd. M.). Mss. vero duo: „Deum, qui est super omnia, regnantem" etc. Alter Msc. omittit et „benedictus," et „regnantem." R. — Cfr. Rom. IX, 5.

[6]) I Cor. VIII, 6. [7]) Rom. IX, 5.

[8]) Alias (v. c. in edd. M.): „perscribitur." R.

[9]) Edd. Merlini: Deum.

[10]) Edd. Merlini: non Dominus dicatur.

[11]) Edd. Merlini: non dixit ita esse unum Deum.

[12]) Psalm. C, 3. (XCIX.)

nus ipse est Deus." Unus autem uterque est Deus, quia non est aliud Filio divinitatis initium quam Pater; sed ipsius unius Paterni fontis, — sicut Sapientia dicit,[1]) — „purissima est manatio" Filius. Est ergo Christus „Deus[2]) super omnia." Quae „omnia?"[3]) Illa sine dubio, quae et paulo ante diximus, super[4]) „principatus, et potestates, et virtutes, et omne nomen, quod nominatur non solum in hoc saeculo, sed etiam in futuro." Qui autem super omnia[5]) est, super se neminem habet. Non enim post Patrem est[6]) ipse, sed de Patre. Hoc[7]) idem autem Sapientia Dei etiam de Spiritu[8]) sancto intelligi dedit, ubi dicit: „Spiritus[9]) Domini replevit orbem terrarum: et qui continet omnia, scientiam habet vocis." Si ergo Filius[10]) „Deus super omnia" dicitur, et Spiritus sanctus continere omnia memoratur, Deus autem Pater est, ex[11]) „quo omnia," evidenter[12]) ostenditur, naturam Trinitatis et substantiam unam esse, quae est super omnia.

14. „Non[13]) autem[14]) excidit verbum Dei. Non

---

[1]) Sap. Sal. VII, 25. — Edd. Merlini: emanatio.

[2]) Rom. IX, 5. [3]) Cfr. Rom. IX, 5.

[4]) Ephes. I, 21.

[5]) Edd. Merlini: super omnes est.

[6]) Omittitur in editis (v. c. edd. M.): „est." R.

[7]) Editi (v. c. edd. M.): „Hoc autem (id est sapientia Dei) etiam" etc. R.

[8]) Edd. Merlini: sancto Spiritu.

[9]) Sap. Salomon. I, 7.

[10]) Edd. Merlini: „filius Dei super omnes dicitur." Cfr. Rom. IX, 5.

[11]) Cfr. I Cor. VIII, 6.

[12]) Editi (v. c. edd. M.): „evidenter ostenditur natura Trinitatis, et substantia una, quae est super omnia." R.

[13]) Rom. IX, 6. 7. 8.

[14]) Editi (v. c. edd. M.): „Non autem quod exciderit verbum" etc. R.

enim omnes, qui sunt [1]) ex Israel, hi sunt Israelitae: nec [2]) quia [3]) sunt semen Abraham, omnes filii: sed in Isaac vocabitur [4]) tibi semen: id est, non qui filii carnis, hi filii sunt [5]) Dei: sed [6]) qui filii promissionis sunt, deputantur in semen.“ Quoniam [7]) supra dixerat, quod pro fratribus suis, qui [8]) „sunt cognati secundum carnem, qui [9]) sunt Israelitae,“ optaret [10]) etiam anathema fieri, eo quod ipsorum esset et adoptio filiorum, et legislatio, et [11]) promissiones: de his nunc [12]) dicit, quia verbum Dei non excidit, hoc est, promissio, quae [13]) iis facta est, non evanuit. Qui enim verus fuerit Israel, non ex carnali genere tantum de Abraham genus ducens, — „non [14]) enim qui filii carnis sunt, hi et [15]) filii Dei sunt“ —, sed qui secundum repromissionem fidei de Abraham descendit, ipse etiam Dei promissa consequitur. Nam de genere Israel multi sunt, sed non omnes Israel appellantur. Israel namque Deum [16]) videndo nominatus est. Sic

---

[1]) Deest „sunt“ in edd. M.

[2]) Edd. Merlini: „neque qui semen sunt“ etc.

[3]) Edd. M. et R. h. loco, cfr. pag. 160. not. 4. coll. Rom. IX, 7. „qui.“

[4]) Cfr. Genes. XXI, 12.

[5]) Deest „sunt“ in edd. M.

[6]) Editi: „sed qui filii promissionis aestimantur in semine.“ R. — Edd. M. hoc loco, cfr. pag. 160. not. 8. „sed qui filii sunt promissionis, aestimantur in semine.“

[7]) Editi (v. c. edd. M.): „Quoniam supra dixerat pro fratribus suis, qui sunt — carnem.“ R.

[8]) Rom. IX, 3. 4.

[9]) Editi: „qui Israelitae.“ R. — Edd. Merlini ut in nostro textu.

[10]) Editi (v. c. edd. M.): „optare se anathema fieri, quorum esset adoptio filiorum.“ R. — Cfr. Rom. IX, 3. 4.

[11]) Edd. Merlini: et promissio. [12]) Rom. IX, 6.

[13]) Editi (v. c. edd. M.): „quae ex eis“ etc. R.

[14]) Rom. IX, 8. [15]) Deest „et“ in edd. M.

[16]) Ed. M. II. sola: „a Deum videndo.“

enim [1]) et ipse Jacob dicit: „vidi [2]) Dominum facie ad faciem, et salva facta est anima mea.“ Ergo quia vidit Deum, Israel appellatus est. Qui vero non videt eum, qui dixit: „qui [3]) me videt, videt et patrem:“ Israel non potest dici. „Nec [4]) quia semen sunt Abraham, omnes etiam filii sunt.“ Hoc [5]) videlicet jam tunc designabatur in Abraham, cum ei multos filios habenti, quos Apostolus filios carnis appellat, [6]) in solo Isaac, qui erat repromissionis filius, seminis sui posteritas poneretur. Et nunc ergo qui secundum Isaac filii [7]) repromissionis sunt, id est, fidei illius, per quam promissionem Abraham meruit futurae haereditatis accipere, ipsi tantum deputantur [8]) in semen: in [9]) ipsis enim haereditatis successio declaratur. [10])

15. „Promissionis [11]) enim verbum hoc est: ad [12]) hoc tempus veniam, et erit Sarae filius. Non [13]) solum autem, sed [14]) et Rebecca ex uno concubitu habens,

---

[1]) Deest „enim“ in edd. M.

[2]) Genes. XXXII, 30. [3]) Ev. Joann. XIV, 9.

[4]) Rom. IX, 7. — Edd. M. et R. hoc loco, cfr. pag. 159. not. 3. „quia.“

[5]) Editi (v. c. edd. M.): „Haec discretio jam tunc“ etc. R.

[6]) Rom. IX, 5.

[7]) Edd. Merlini: repromissionis filii sunt.

[8]) Edd. M. et R. hoc loco, cfr. pag. 159. not. 6. „deputantur in semen.“

[9]) Editi (v. c. edd. M.): „et ipsis haereditatis successio declaratur.“ R.

[10]) Msc. unus: „collocatur.“ R.

[11]) Rom. IX, 9—13.

[12]) Genes. XVIII, 10. — Edd. M. hoc loco, cfr. p. 161. notis 12. et 14. „secundum hoc tempus“ etc.

[13]) Edd. Merlini: Non solum autem illa, sed etc.

[14]) Msc. Reg. num. 1639. „sed et Rebeccae ex uno — habens Isaac patri nostro.“ R.

Isaac patris nostri. Nam[1]) cum nondum nati fuissent, aut[2]) aliquid egissent boni, vel mali, ut secundum electionem propositum Dei maneat,[3]) non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, quia[4]) major serviet minori, sicut scriptum est:[5]) Jacob dilexi, Esau autem odio habui." Proposuit Apostolus persequi, quod licet repudiatus sit populus Israel per infidelitatem, non tamen eae[6]) promissiones Dei, quae erga eos habitae fuerant, deciderint[7]) et frustratae sint: docetque, quod, cum multi filii fuerint Abrahami, in solo Isaac sit[8]) facta promissio. „Non[9]) enim, inquit, qui filii carnis sunt, hi[10]) sunt filii Dei." Et contendit ostendere, quomodo Isaac non sit filius carnis, sed sit filius Dei; et redit ad ea, quae de ipso in Genesi scripta sunt. „Promissionis,[11]) inquit, verbum hoc est: ad[12]) hoc tempus veniam, et erit Sarae filius." Non ergo, inquit, per ordinem nativitatis carnalis Isaac nascitur: quippe cum et Abraham emortui[13]) jam corporis haberetur, et vulva Sarae esset jam emortua, sicut supra dictum est: sed per virtutem ejus, qui dixit: „ad[14]) hoc tempus veniam, et erit Sarae fi-

---

[1]) Edd. Merlini: Cum enim nondum etc.

[2]) Edd. Merlini: aut aliquid boni egissent, aut mali.

[3]) Edd. Merlini: manerent. [4]) Genes. XXV, 23.

[5]) Malach. I, 2. 3. [6]) Deest „eae" in edd. M.

[7]) Editi (e. c. edd. M.): „deciderunt et frustratae sunt." R.

[8]) Editi (e. c. edd. M.): „Facta est repromissio." R.

[9]) Rom. IX, 8.

[10]) Edd. Merlini: hi filii sunt etc.

[11]) Rom. IX, 9. coll. Genes. XVIII, 10.

[12]) Edd. M. et R. hoc loco et sequente, cfr. p. 160. not. 12. „ad hoc tempus" etc.

[13]) Edd. Merlini: „emortuo jam corpore" etc. Cfr. Rom. IV, 19.

[14]) Rom. IX, 9. coll. Genes. XVIII, 10. et pag. huj. not. 12.

lius." Merito igitur non carnis, sed Dei filius dicitur, qui ex adventu et sermone nascitur Dei. Haec ergo, inquit, ratio non solum de Isaac, sed et de Jacob recipienda est. Nam et Rebecca, inquit,[1]) non[2]) secundum carnalis nativitatis ordinem protulit partum. Cum enim ex uno concubitu Isaac geminos concepisset, nondum partu[3]) edito, neque ullis actibus puerorum bonis malisve inter homines habitis, erga Jacob divina habetur electio,[4]) et dicitur: „quia[5]) major serviet minori:" et: „Jacob[6]) dilexi, Esau autem odio habui." Cur[7]) autem haec ita dicta sint, docet: „ut[8]) secundum electionem, inquit, propositum Dei maneat, non ex operibus, sed ex vocante dictum est:" hoc est, ut non qui filii carnis, sed qui filii Dei sunt, ipsi deputentur in semen. Sicut enim ibi ex multis filiis carnis Isaac eligitur a Deo, qui adoptetur in[9]) filium Dei, ita et hic ex duobus minor eligitur Jacob, qui adoptetur in[10]) filium Dei: et sic verum fit,[11]) quod promissiones Dei non in filiis carnis, sed in Dei[12]) filiis constent.[13]) Sed haec omnia eo spectant, ut illud probet Apostolus, quod si vel Isaac, vel Jacob,

---

[1]) Rom. IX, 10. 11.

[2]) Editi (v. c. edd. M.): „non solum secundum" etc. R.

[3]) Editi (v. c. edd. M.): „partu editi, neque ullis actibus puerorum boni malive inter homines habiti (ed. M. I: *habitis*), erga" etc. R.

[4]) Editi (e. c edd. M.): „dilectio." R.

[5]) Rom. IX, 12. coll. Genes. XXV, 23.

[6]) Rom. IX, 13. coll. Malach. I, 2. 3.

[7]) Editi (e. c. ed. M. I.): „Cur autem ita sint, docet" etc. R. — Ed. M. II: „Cur autem ita sit, docet" etc.

[8]) Rom. IX, 11. 12.

[9]) Ita Rabanus hic et infra (cfr. p. huj. not. 10.). Mss. vero plerique, et editi (e. c. edd. M.): „in filios Dei." Msc. Reg. num. 1639. „in filio Dei." R.

[10]) Cfr. pag. huj. not. 9. [11]) Ed. M. I: sit.

[12]) Ed. M. II: filiis Dei.

[13]) Ed. M. I. perperam: constet.

pro his meritis electi fuissent[1]) a Deo, quae in carne positi acquisierant, et per opera carnis justificari meruissent, posset utique meriti eorum gratia ad posteritatem carnis quoque et sanguinis pertinere. Nunc vero, cum electio eorum non ex operibus facta sit, sed ex proposito Dei, et[2]) ex vocantis arbitrio, promissionum[3]) gratia non in filiis carnis impletur, sed in filiis Dei, hoc est, qui similiter ut ipsi ex proposito Dei eliguntur,[4]) et adoptantur in filios. Completur namque etiam in his illud, quod jam[5]) supra exposuimus, quia „quos[6]) praescivit, illos et praedestinavit: et quos praedestinavit, illos et vocavit: et quos vocavit, illos et justificavit: et quos justificavit, illos et glorificavit." Quaecunque autem de[7]) his sermonibus supra exposuimus, eadem etiam ad praesentis loci explanationem[8]) satis abundeque sufficiunt, ne iterando eadem fastidium legentibus generemus.

16. „Quid[9]) ergo dicemus? Num quid iniquitas est apud Deum? Absit. Mosi enim dicit:" „„miserebor[10]) cujus misereor, et misericordiam praestabo cui miserebor."" „Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei. Dicit enim Scriptura Pharaoni:" „„quia[11])

---

[1]) Editi (v. c. edd. M.): „fuissent ad ea, quae in carne positi quaesierant." R.

[2]) Deest „et" in edd. M.

[3]) Edd. Merlini: promissionis.

[4]) Edd. Merlini: eligantur, et adoptentur etc.

[5]) Deest „jam" in edd. M. [6]) Rom. VIII, 29. 30.

[7]) Edd. Merlini: ex his.

[8]) Editi (c. c. edd. M.): „dispensationem satis — sufficiunt, ne iterato fastidium" etc. R.

[9]) Rom. IX, 14—19.

[10]) Exod. XXXIII, 19. coll. Rom. IX, 15. — Edd. Merlini: „miserebor cui misertus sum."

[11]) Exod. IX, 16. coll. Rom. IX, 17. — Edd. Merlini: „quia in hoc ipsum excitavi te."

ad hoc ipsum te suscitavi, ut[1]) ostendam in te virtutem meam, et ut annuntietur nomen meum in universa terra." „Ergo cui[2]) vult miseretur, et quem vult indurat. Dicis[3]) itaque mihi: quid ergo adhuc queritur? Voluntati enim ejus quis resistit?" Legentem haec meminisse attentius convenit similitudinis illius, quam in superioribus libris de Apostolici[4]) sermonis dispensatione posuimus, quod[5]) tanquam in regia quadam domo, quae multiplicibus sit ingressibus egressibusque distincta, ex uno in aliud conclave ita transeatur, ut vix ingredientis indicia, aut egredientis appareant: ita[6]) etiam Paulus divinorum secreta paululum quidem subaperiens videatur, non tamen plane aperteque pandens. Denique cum pro his, quae superius dixerat de Isaac et Jacob, quod per electionem et ex proposito Dei, antequam aliquid operis boni malive gessissent, Deus dixerit[7]) vel de illo: „ad[8]) hoc tempus veniam, et erit Sarae filius:" vel de hoc: „Jacob[9]) dilexi, Esau autem odio habui:" cum in praesenti capitulo introduxisset aliquam personam velut contradicentem sibi et quaestionem moventem, et diceret:

---

1) Editi (e. c. edd. M.): „ut ostendam in te virtutem, et annuntietur." Mss. quidam: „annunciem" etc. R.

2) Edd. Merlini: cujus vult.

3) Editi (e. c. edd. M.): „Dicitis itaque mihi: quid adhuc quaeritur (ed. M. II: *queritur*)? Voluntati enim ejus quis resistet?" R.

4) Ed. M. II: Apostoli sermonis etc.

5) Editi (v. c. edd. M.): „ut tanquam regia (edd. Merlini: *regiae*) cujusdam domus, quae multiplicibus ingressibus egressibusque distincta, et ex uno in aliud conclave ita transeat, ut" etc. R.

6) Editi (e. c. edd. M.), et Mss. quidam: „ita etiam Paulum -- subaperientem videri, non — aperteque pandentem." R.

7) Editi (e. c. edd. M.): „dixerat." R.

8) Genes. XVIII, 10. coll. Rom. IX, 9.

9) Malach. I, 2. 3. coll. Rom. IX, 13.

„num [1]) quid iniquitas est apud Deum?" respondissetque: [2]) „absit:" sed „non [3]) volentis, neque currentis, sed miserentis [4]) Dei est:" et si Pharaonem propterea elegit, [5]) ut in ipso potentiam suae virtutis ostenderet: et si ipse cui vult miseretur, [6]) et quem vult indurat: ut quid de hominibus, inquit, queritur? [7]) et cur qui peccat culpatur, cum talis de unoquoque ipsius voluntas habeatur? Haec ergo et his similia commoventi, atque in hujus se mysterii cubiculum protervius et importunius ingerenti, cum increpatione dignissimae exclamationis occurrit, et dicit: [8]) „o homo! tu quis es, qui contra respondeas Deo?" quasi diceret: tu quis es, qui te in aulam regis immergis, et interioris cubiculi ausus es secreta penetrare? Idcirco igitur et nos in talibus suspenso pede tanquam in aula regia positi, pauca sermone, plura silentio transeamus, ipso nobis Apostolo [9]) Paulo magistro et duce hujus itineris facto. Igitur ex persona contradicentis sibi dicit Apostolus: „num [10]) quid iniquitas est apud Deum?" et statim in initiis respondet: „absit:" ut ad omnia cetera, quae ex persona contradicentis objicienda sunt, ab Apostolo semper responderi videatur: „absit." Iste ergo, qui contradicit, utitur et Mosis verbis, quibus dicit ad

---

[1]) Rom. IX, 14.

[2]) Desiderantur verba: „respondissetque: absit," in antea editis (v. c. edd. M.), et in Msc. Reg. num. 1639., qui postea habet: „si non volentis" etc. R.

[3]) Rom. IX, 16.

[4]) Editi, alii: „misericordia," alii (itemq. edd. M.): „misericordiae." R.

[5]) Cfr. Exod. IX, 16. coll. Rom. IX, 17.

[6]) Rom. IX, 18.—19.

[7]) Editi (v. c. edd. M.): „quaeritur." Male. R.

[8]) Rom. IX, 20.

[9]) Edd. Merlini: Paulo Apostolo.

[10]) Rom. IX, 14.

eum Dominus: „miserebor[1]) cujus misereor, et misericordiam praestabo cui miserebor.“ Quod si est, inquit, non ergo volentis, neque[2]) currentis est salus, sed ejus, cui miseretur Deus. Nam et Pharaoni, inquit, dicitur:[3]) „quia[4]) ad hoc ipsum te suscitavi, ut ostendam in te virtutem meam, et[5]) ut annuntietur nomen meum in universa terra:“ ut ex hoc videatur ostendi, quia, si ad hoc electus est Pharao, ut per eum virtus Dei hominibus declaretur, non fuit in[6]) ejus potestate, quod periit. Et[7]) addit post omnia: „ergo[8]) cui vult miseretur, et quem vult indurat.“ Hoc est, inquit, quod asseveras tu, qui contradicis, quia sine causa conqueritur et arguit homines Deus. Si enim ipse quem vult eligit, et quem vult abjicit, voluntati illius quis resistit,[9]) per quem omnia? Illud sine dubio contradictio ista molitur, quod in homine non sit libertas arbitrii, nec[10]) habeat unusquisque in

---

1) Exod. XXXIII, 19. coll. Rom. IX, 15. — Edd. M. hoc loco, cfr. p. 163. not. 10. „miserebor, cui miserebor.“

2) Editi (v. c. edd. M.): „neque currentis salus, sed ejus, cui miseretur. Nam Pharaoni“ etc. R. — Cfr. Rom. IX, 16.

3) Rom. IX, 17. coll. Exod. IX, 16.

4) Edd. M. hoc loco, cfr. p. 163. not. 11., ut nos in textu.

5) Edd. M. hoc loco, cfr. pag. 164. not. 1. „et ut annuntiem“ etc.

6) Ed. R. sola in textu: „in sua potestate;“ eadem tamen in notis: „editi (v. c. edd. M.): *in ejus potestate*“ etc.

7) Editi (v. c. edd. M.): „Et addidit“ etc. R.

8) Rom. IX, 18. — Edd. M. hoc loco, cfr. p. 161. not. 2. „ergo si cui vult miseretur, et quem vult obdurat.“

9) Editi (e. c. edd. M.): „resistet.“ R. — Cfr. Rom. IX, 19.

10) Alias (v. c. in edd. M.): „nec habeat unusquisque sui potestatem (edd. Merlini: *potestatem sui*), ut salvetur, aut“ etc. R.

sua potestate, ut aut salvetur, aut pereat. De quibus plenius quidem a nobis in [1]) eo libello, ubi de arbitrii libertate disseruimus, pro viribus singula quaeque discussa sunt, quae ad instructionem satis superque sufficiant. Paucis tamen etiam nunc de his, quae ibi dicta sunt, admonebimus. Quod dixit: „non [2]) volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei:" ita accipitur, sicut et [3]) David dicit in Psalmo: „nisi [4]) Dominus aedificaverit domum, in vanum laboraverunt qui aedificant eam. Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam." In quo ostendit, non quia is, qui domum aedificat, nihil agat, et otiosus sit, et ita eam aedificet Dominus: sed ipse quidem quantum [5]) est in homine sollicitudinis et laboris expendat, Dei autem sit, ut obstaculis omnibus amotis, opus perveniat ad effectum. Cum ergo per hoc [6]) doceatur, quod homo quidem laborem impendat et sollicitudinem, Deus autem successum operi tribuat et effectum, pium [7]) utique et religiosum est ideo et homini, quod in se est operis, summam Deo magis quam homini deputare. Sic et cum Paulus plantabat, et Apollo rigabat, Deus dare dicitur [8]) incrementum: et

---

[1]) Edd. Merlini: „in eodem libello" etc. — Vide lib. III. περὶ ἀρχῶν cap. I.

[2]) Rom. IX. 16. [3]) Deest „et" in edd. M.

[4]) Psalm. CXXVII, 1. (CXXVI.)

[5]) Editi (e. c. edd. M.): „quantum est in homine, vim sollicitudinis et laboris expendat: sicut obstaculis omnibus amotis opus perveniat ad perfectum." R.

[6]) Edd. Merlini: haec.

[7]) Editi (e. c. edd. M.): „pium et religiosum est ideo et bonum quod in se est operis summa Deo — homini putare." Msc. unus Regius: „pium utique et religiosum est de eo et homine quod in se agitur opere, summam Deo magis" etc. Msc. Codex Vallis-Clarae: „Deo et homini quod in se est operis summam — imputare." Sed ceteri Mss. et Rabanus ut in nostro textu. R.

[8]) I Cor. III, 6.

additur: „itaque[1]) neque qui plantat, neque qui rigat, est aliquid, sed qui incrementum dat Deus.“ Ita ergo etiam in[2]) praesenti loco possumus dicere: itaque neque qui currit, est aliquid, neque qui vult, sed qui effectum dat Deus. Qui enim vult, et qui currit, hoc[3]) videntur esse, quod est ille, qui plantat, et[4]) ille, qui rigat; sed eum, qui plantat, et eum, qui rigat, nihil dicit esse Apostolus:[5]) non quod nihil agant, sed quod ad comparationem Dei, qui incrementum dat operi, vel effectum, illi nihil esse dicantur.[6]) Sed et hoc, quod dicitur ad Pharaonem: „quia[7]) ad hoc ipsum te suscitavi, ut ostendam in te virtutem meam:“ quale sit, videamus. Certum est, Deum non solum scire uniuscujusque propositum ac voluntatem, sed et praescire. Sciens autem et praenoscens, tanquam bonus dispensator et justus, uniuscujusque motibus et proposito utitur ad ea opera efficienda,[8]) quae uniuscujusque animus ac voluntas eligit. Velut si verbi causa[9]) dicamus: paterfamilias si quis sit sapiens, et justus, et habens multa servitia, nonne, quanta fieri potest[10]) sagacitate, contemplabitur, quorum ex his animus aptus sit ad rus colendum, et ipsos ruri deputabit? cujus vero ad negotiandum, cujus[11]) etiam ad nutriendum pecus, cujus vero ad ministerium et observandi cu-

---

1) I Cor. III, 7. 2) Deest „in“ in ed. M. II.

3) Ed. M. I: haec.

4) Desunt in editis (v. c. edd. M.) verba: „et ille qui rigat; sed eum qui plantat.“ R.

5) I Cor. III, 7.

6) Edd. Merlini: ducantur.

7) Exod. IX, 16. coll. Rom. IX, 17.

8) Editi (v. c. edd. M.): „perficienda.“ R.

9) Edd. Merlini: gratia.

10) Edd. Merlini: sagacitate potest.

11) Editi (e. c. edd. M.), et Mss. plures: „nutriendi pecoris.“ Rabanus: „ad nutriendum pecora.“ R.

biculi[1]) sui aptum probabit ingenium, et ita unumquemque competentibus officiis, utpote sapiens, mancipabit? Verum quoniam non latet eum, sive paterfamilias, sive rex iste sit, quod necesse est[2]) interdum rebellare subjectos, et disciplinae jura corrumpere, et ob hoc correptione[3]) ac verberibus indigere, necesse est ergo, ut eligat ex omnibus apta et[4]) ad hoc ingenia, si qua illa sunt atrocius incitata, quae suis quidem motibus ferantur, emendationem tamen delinquentibus necessariam conferant. Ponamus ergo vel patremfamilias istum, vel regem, vidisse tempus, quo emendari debent[5]) hi, qui contra mores et[6]) disciplinam multa commiserint,[7]) et elegisse dirissimum aliquem, et his ipsis, qui corripiendi sunt, multo diriorem, qui pro sceleribus suis jam non sit dignus emendatione, sed morte. Volens[8]) vero interitum ejus ad emendationem proficere ceterorum, mittit[9]) eum ad illos, quos morte ejus corrigi cupit, et[10]) dicit ei: „quia[11]) ad hoc ipsum te suscitavi, ut ostendam in te virtutem meam, et ut annuntietur[12]) nomen meum in

---

[1]) Editi: „cubilis sui aptum probat." Al. „probavit." R. — Edd. Merlini: „cubiculi sui aptum probat" etc.

[2]) Edd. Merlini: sit. — Equidem, respectu insuper habito ad verba, quae sequuntur: „necesse est ergo, ut eligat" etc., verba: „quod necesse est," e textu prorsus removenda duxerim.

[3]) Ed. M. I: „correctioni," ed. M. II: „correctione."

[4]) Deest „et" in edd. M.

[5]) Alias (v. c. in edd. M.): „debuissent." R.

[6]) Edd. Merlini: ac disciplinam.

[7]) Alias (v. c. in edd. M.): „commiserunt, et — durissimum — multo duriorem." R.

[8]) Alias (e. c. in edd. M.): „Volens ergo interitum ejus" etc. R.

[9]) Edd. Merlini: mittens.

[10]) Deest „et" in ed. M. II.

[11]) Exod. IX, 16. coll. Rom. IX, 17.

[12]) Edd. M. hoc quoque loco: „annuntiem."

universa terra.“ Vide enim, quia non dixit: „quia“ ad hoc ipsum te feci: alioquin ad conditorem referri [1]) culpa [2]) videretur; sed ait: „ad [3]) hoc ipsum te suscitavi:“ hoc est, ut per animi tui malitiam, quam tibi infrenis [4]) et sine Dei timore vivendo quaesisti, et in alios irrogetur utilis et fructuosa correctio, et in te ipsum ad posteritatis exemplum famosissimus conferatur interitus. Quod autem dicit: „ergo [5]) cui vult miseretur, et quem vult indurat:“ ex his, quae in Exodo scripta sunt, videtur assumere. Ibi enim dicit: „indurabo [6]) cor Pharaonis, uti ne dimittat populum.“ Indurabatur autem [7]) cor Pharaonis hoc modo. Noluit Deus in [8]) eum subitam et plenam dare vindictam. Quamvis enim esset consummatae malitiae, tamen per patientiam suam Deus [9]) nec ipsi facultatem conversionis excluserat: et ideo primo lenioribus, [10]) tum etiam paulatim ingravescentibus in eum verberibus utitur. [11]) Sed quod Deus gerebat per patientiam, ex hoc ille indurabatur ad contemtum, majorem sibi iram recondens, ita ut ad ipsum dici conveniat illud,

---

[1]) Ed. M. I. perperam: referre.

[2]) Edd. Merlini: videretur culpa.

[3]) Exod. IX, 16. coll. Rom. IX, 17.

[4]) Editi (v. c. edd. M.): „inframite.“ Sed omnes Mss., et Rabanus: „infrenis.“ R.

[5]) Non reperitur in antea editis (v. c. edd. M.): „ergo.“ R. — Cfr. Rom. IX, 18.

[6]) Exod. IV, 21. — Edd. Merlini: ut ne dimittat etc.

[7]) Deest in editis (v. c. edd. M.): „autem.“ R.

[8]) Edd. Merlini: subitam et plenam dare in eum vindictam.

[9]) Omittitur in editis (v. c. edd. M.): „Deus.“ R.

[10]) Ed. R. in textu: „lenioribus,“ in notis: „Mss. quidam, et Rabanus: „lenioribus“ pro „levioribus.“ Edd. M. „levioribus.“

[11]) Alias (v. c. in edd. M.): „utebatur.“ R.

quod scribit Apostolus: „an [1]) divitias bonitatis ejus, [2]) et patientiae, et longanimitatis contemnis, ignorans, quoniam patientia Dei ad poenitentiam te adducit? Secundum duritiem autem tuam et cor impoenitens thesaurizas tibi ipsi iram in die irae.“ Non ergo quem vult Deus indurat, sed qui patientiae [3]) obtemperare noluerit, induratur. Superfluum ergo est, quod [4]) dicis Apostolo o tu, qui adversaris: „quid [5]) ergo adhuc queritur? Voluntati enim ejus quis resistit?“ Voluntati quidem Dei certum est quod nullus obsistat; sed voluntatem ejus justam rectamque esse scire nos convenit. [6]) Ut boni enim aut mali simus, nostrae voluntatis est: malus autem ad cujusmodi verbera, et bonus ad cujusmodi gloriam destinetur, voluntatis est Dei.

17. „O [7]) homo, tu quis es, qui contra [8]) respondeas Deo? Num quid dicit figmentum ei, qui se finxit: quid me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam?“ Legimus [9]) et in Evangeliis, eos, [10])

---

[1]) Rom. II, 4. 5.

[2]) Editi (v. c. edd. M.) praetermittunt verba: „ejus, et patientiae.“ R.

[3]) Editi (v. c. edd. M.): „patienter.“ Msc. unus, et Rabanus: „patientiae.“ Ceteri Mss. „poenitentiae.“ R.

[4]) Editi (v. c. edd. M.): „quod dicis tu, qui Apostolo adversaris.“ Rabanus: „quod dicit Apostolus, tu qui“ etc. Sed ceteri Mss. ut in nostro textu. R. — Cfr. Rom. IX, 19. 20.

[5]) Rom. IX, 20.

[6]) Editi (v. c. edd. M.) post „convenit“ addunt: „Attende quid dicit.“ Sed haec verba nusquam comparent in Mss., nec apud Rabanum. R.

[7]) Rom. IX, 20. 21.

[8]) Deest in editis (v. c. edd. M.): „contra.“ R.

[9]) Edd. Merlini: „Legimus in evangelio.“

[10]) Omittitur in editis (c. c. edd. M.): „eos.“ R.

qui proterve et infideliter inquirebant[1]) a Domino, in qua potestate haec faceret, quae faciebat, et quis ei dedisset potestatem[2]) hanc, ne responsione quidem dignos habitos. Similiter quoque et in praesenti loco motum quidem[3]) videmus Apostolum et[4]) adversum insolentes quaestiones,[5]) ac per ea, quae respondit, proponentis contumaciam confudisse. Ait enim: „O[6]) homo, tu quis es, qui contra respondeas Deo?" Hoc est enim homo apud Deum, quod apud figulum lutum. Et sicut servus nequam, si forte videbitur domino fieri debere aliquod opus, quod et rationis et utilitatis plenum sit, ille autem operari nolens[7]) ea, quae dominus jubet, discutere incipiat, et requirere a domino: ut quid hoc opus fieri jubes? cui prodest? cui necessarium est? contumaci[8]) servo quae erit tam digna responsio, nisi ut dicatur ei: „tu[9]) quis es, qui contra respondeas" domino? ita placet; ita domino videtur. Non puto autem, quod si fidelis servus et prudens interroget, volens intelligere et[10]) mirari sapientiam domini, quod dicatur ei:

---

1) Edd. Merlini: „requirebant." — Cfr. Matth. XXI, 23. coll. Marc. XI, 28. et Luc. XX, 2.

2) Edd. Merlini: hanc potestatem.

3) Desideratur in antea editis (v. c. edd. M.): „quidem." R.

4) Deest „et" in edd. M.

5) Editi (v. c. edd. M.): „quaestiones, per ea, quae respondet (ed. M. I. perperam: *respondent*), proponentis" etc. Mss. quidam: „quaestiones, per easque responsiones proponentis" etc. R.

6) Rom. IX, 20.

7) Edd. Merlini: nolens quae — jubet, et discutere etc.

8) Editi (v. c. edd. M.): „contumacis ergo quae erit" etc. R.

9) Rom. IX, 20.

10) Editi (e. c. edd. M.): „et admirans sapientiam" etc. R.

„tu [1]) quis es?" Denique cum Daniel propheta voluntatem Domini desiderasset agnoscere, unde et „vir [2]) desideriorum" appellatus est, non est [3]) ei dictum: „tu [4]) quis es?" sed missus est angelus, [5]) qui eum de omnibus Dei [6]) dispensationibus et judiciis edoceret. Et nos ergo, si [7]) aliquid de secretis Dei et reconditis desideramus agnoscere, si desideriorum et non contentionum [8]) viri sumus, occultius in divinis literis inserta Dei judicia fideliter et humiliter requiramus. Propterea namque et Dominus dicebat: „scrutamini [9]) Scripturas:" sciens haec non ab his, qui in aliis negotiis occupati transitorie vel audiunt, vel legunt, sed his, qui recto et simplici corde, jugi labore, continuisque vigiliis altius Scripturas divinas scrutantur, aperiri: ex quibus me non esse ego [10]) bene novi. Si quis tamen sit, qui ita quaerat, inveniet. Verum et nos pro viribus ad ea, quae habentur in manibus, convertamur. „Num [11]) quid dicit figmentum, [12]) inquit, ei, qui se finxit: quid me sic fecisti? An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere aliud quidem vas ad honorem, aliud vero ad contumeliam?" Et apud Jeremiam prophetam tale aliquid legimus, ubi jubetur a Deo introire in domum figuli, et videre eum fingentem: utique [13]) vas collapsum de manibus suis re-

---

[1]) Cfr. Rom. IX, 20. [2]) Daniel. IX, 23.

[3]) Omittitur in editis (e. c. edd. M.): „est." R.

[4]) Cfr. Rom. IX, 20.

[5]) Cfr. Daniel. IX, 21. seqq.

[6]) Edd. Merlini: dispensationibus Dei.

[7]) Editi (v. c. edd. M.): „si aliquid secreti Dei et reconditi desideramus" etc. R.

[8]) Editi (e. c. edd. M.): „contemtionum." Male. (?) R.

[9]) Ev. Joann. V, 39.

[10]) Deest „ego" in edd. M. [11]) Rom. IX, 20. 21.

[12]) Editi (v. c. ed. M. I.): „figulus ei, inquit, qui" etc. R. — Ed. M. II: „figmentum ei, inquit, qui" etc.

[13]) Edd. Merlini: utque. — Cfr. Jerem. XVIII, 1—4.

colligens rursum finxit illud secundum voluntatem suam. „Et [1]) factus est, inquit, sermo Domini ad eum, dicens: num quid ego non possum facere domum Israel sicut figulus iste?“ Et Sapientia dicit: „vasa [2]) figuli probat fornax, et homines justos tentatio.“ Habet ergo nostri Deus potestatem, sicut et figulus luti, ut faciat ex massa eadem vasa ad honorem, et vasa ad contumeliam. Tibi ergo, qui insolenter respondes Deo, haec audisse sufficiat. Qui vero opera [3]) sapientiae Dei in dispensationibus ejus desiderat contueri, audiat in alio loco de his ipsis Paulum divinorum secretorum conscium disputantem. „In [4]) domo autem magna non sunt, inquit, tantummodo vasa aurea et argentea, sed et lignea et fictilia, et alia quidem ad honorem, alia autem ad contumeliam. Si ergo quis emundaverit semet ipsum ab his, erit vas ad honorem sanctificatum, et utile Domino, ad omne opus bonum paratum.“ Audis [5]) Paulus in his, in quibus non habuit protervum contradictorem, quomodo vasorum diversitates aperuit. [6]) Nam ibi, ubi auditor non erat dignus, sed contradictor erat, sola fictilia vasa commemorat: hic autem et aurea dicit esse, et argentea, et lignea, et fictilia: et alia quidem dicit [7]) esse ad honorem, alia vero ad contumeliam fieri. [8]) Similiter [9]) et ubi memoravit rationem, quare alia ad honorem, alia vero ad contume-

---

[1]) Jerem. XVIII, 5. 6.

[2]) Sap. Sirac. XXVII, 5. (Ecclesiastic.)

[3]) Editi (v. c. edd. M.): „opera Dei sapienter in dispensationibus“ etc. R.

[4]) II Timoth. II, 20. 21.

[5]) Edd. Merlini: Audi Paulum in his etc.

[6]) Ed. Ruaei: aperuit? Nam ibi etc.

[7]) Deest in editis (e. c. edd. M.): „dicit.“ R.

[8]) Deest „fieri“ in edd. M.

[9]) Editi (e. c. edd. M.): „Similiter et hic memoravit“ etc. R.

liam fiant: ibi siluit, hic aperuit. „Si [1]) enim quis emundaverit semet ipsum, inquit, ab his, — sine dubio peccati sordibus, — erit ad honorem vas sanctificatum, et utile Domino, ad omne opus bonum paratum." Restat igitur, ut, qui se non emundaverit, nec per poenitentiam peccati maculas [2]) abluerit, sit vas ad contumeliam. Quod et si auxerit malitiam, et converti per duritiam mentis et cor impoenitens omnino contemserit, erit jam non solum vas contumeliae, sed et vas irae. Ita ergo rationem, quam ibi indigne poscentibus claudit, hic digne desiderantibus pandit: per quam etiam illud, quod paulo ante de Jacob et Esau proposuit, [3]) apertius explanatur. Ut enim Jacob esset vas ad honorem sanctificatum, et utile Domino, ad omne opus bonum paratum, anima ejus emundaverat semet ipsam: et videns Deus puritatem [4]) ejus, et potestatem habens ex eadem massa facere aliud vas ad honorem, aliud ad contumeliam, Jacob quidem, qui, ut diximus, emundaverat [5]) semet ipsum, fecit vas ad honorem, Esau vero, cujus animam non ita puram, nec ita simplicem vidit, ex eadem massa fecit vas ad contumeliam. Ut autem scias, quod pro puritate et simplicitate animae Jacob factus fuerit vas [6]) ad honorem, audi, quale ei divina Scriptura simplicitatis testimonium perhibet. „Et [7]) erat, inquit, Jacob homo simplex, habitans domum." Ideo ergo Apostolus dicit de

---

[1]) II Timoth. II, 21.

[2]) Editi (e. c. edd. M.): „maculam." R.

[3]) Alias (v. c. in edd. M.): „proponit." R.

[4]) Ed. M. I: „puritatem ejus, potestatem ejus habens" etc., ed. M. II: „puritatem ejus, potestatem quippe habens" etc. — Cfr. Rom. IX, 21.

[5]) Alias (v. c. in edd. M.): „emundavit." R.

[6]) Edd. Merlini: ad honorem vas.

[7]) Genes. XXV, 27.

iis, quia, priusquam nascerentur, dicitur de iis: „Jacob [1]) dilexi, Esau autem odio habui."

18. „Quod [2]) si volens Deus ostendere iram, et notam facere potentiam suam, [3]) sustinuit [4]) in multa patientia vasa irae apta in perditionem, ut notas faceret divitias gloriae suae in vasis misericordiae, quae praeparavit in gloriam suam: quos et vocavit nos, non solum ex Judaeis, sed etiam ex Gentibus, sicut in Hosea [5]) dicit: vocabo non plebem meam, plebem meam; et non dilectam, dilectam; et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et erit, in loco, ubi dictum est iis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filii Dei vivi." Saepe de incompositis elocutionibus Apostoli defectibusque earum commonuimus, quod et in praesenti loco nihilominus invenitur. Non [6]) enim redditur ad aliquid hoc, quod ait in principio capituli: „quod [7]) si volens Deus." Verbi causa, ut et in aliis ipse dixit: „quod [8]) si primitiae sanctae, et massa:" [9]) hic nihil tale reddit, sed quasi vagam conjunctionem istam reliquit: quae etiam si non assumatur, lucidior absque ea dabitur intellectus: verbi causa, ut ita legamus: „volens [10]) Deus ostendere

---

[1]) Malach. I, 2. 3. coll. Rom. IX, 13.

[2]) Rom. IX, 22—26. [3]) Deest „suam" in edd. M.

[4]) Editi (v. c. edd. M.): „sustinet in multa patientia vasa irae apta ad (edd. Merlini: *in*) interitum, ut ostenderet divitias gloriae suae in vasa misericordiae, quae praeparavit in gloriam, quos et vocavit non solum ex" etc. R.

[5]) Edd. M. et R. constanter: „Osee." — Cfr. Hos. II, 23. coll. I, 6. 10. et Rom. IX, 25. 26.

[6]) Sic Mss. plerique, Rabanus, et editi (v. c. edd. M.). Msc. vero Reg. num. 1639. „Non enim reddidit aliquid ad hoc, quod" etc. R. — Quam quidem Msc. Reg. lectionem praetulerim.

[7]) Rom. IX, 22. [8]) Rom. XI, 16.

[9]) Alias (v. c. in edd. M.): „massae." R.

[10]) Rom. IX, 22. 23.

iram, et notam facere potentiam suam,[1]) sustinuit[2]) in multa patientia vasa irae apta in[3]) perditionem, ut notas faceret divitias gloriae suae in[4]) vasis misericordiae." In quo hoc videtur intelligi, quia, dum sustinet Deus et patienter fert incredulos et infideles, notam facit hominibus et patientiam et potentiam suam: patientiam, dum diu sustinet, si forte resipiscant, et convertantur: potentiam, dum aliquando punit, et flagitia non usque quaque inulta derelinquit. Et rursum „in[5]) vasis misericordiae," hoc est, qui semet ipsos emundaverunt ab omni sorde peccati, ex qua „mundus[6]) non est quisquam, etiam si unius diei fuerit vita[7]) ejus," notas facit divitias gloriae suae: quae vasa non irrationabili aliqua, aut fortuita gratia, sed[8]) quoniam ipsa a supra dictis sordibus se expurgaverant, praeparavit[9]) in gloriam. Quod autem subjungit: „quos[10]) et vocavit nos:"[11]) pro eo ut si dixisset: sicut nos, quos vocavit „non solum ex Judaeis, sed

---

[1]) Legitur hoc loco, cfr. p. 176. not. 3. „suam" in edd. M.

[2]) Edd. Merlini hoc quoque loco, cfr. pag. 176. not. 4. „sustinet."

[3]) Edd. M. hoc loco, cfr. pag. 176. not. 4. „in perditionem."

[4]) Edd. M. hoc quoque loco, cfr. p. 176. not. 4. „in vasa."

[5]) Cfr. Rom. IX, 23. — Edd. M. et R. hoc loco, cfr. p. huj. not. 4. „in vasis."

[6]) Cf. Job. XIV, 4. 5.

[7]) Editi (v. c. edd. M.) post „vita ejus" addunt: „super terram:" quae verba desunt in omnibus Mss. nostris, et apud Rabanum. R.

[8]) Editi (v. c. edd. M.): „sed cum ea supra dictis" etc. Msc. unus: „sed quoniam se supra dictis" etc. Rabanus: „sed quoniam ecce quae a supra dictis" etc. Sed Mss. duo recte ut in nostro textu. R.

[9]) Rom. IX, 23. [10]) Rom. IX, 24.

[11]) Deest in editis (v. c. edd. M.): „nos." R. — Cfr. pag. 176. not. 4.

etiam ex Gentibus.“ Superiora enim quasi de Pharaone, qui fuit vas irae, et de filiis Israel, qui erant vasa misericordiae, prosecutus videtur. Hic ergo quod subjungit: „quos [1]) et vocavit nos, non solum ex Judaeis, sed etiam ex Gentibus:“ similitudinem videtur assumere, hoc est, ut ita dictum videatur: sicut et nos sumus vasa misericordiae, quos vocavit non solum ex Judaeis, sed etiam ex Gentibus. Haec, quantum ad ipsius Apostolici sermonis ordinem explanationemque verborum pertinet, dicta sint. Nunc breviter repetentes, aliqua etiam de intellectu interiore requiramus. Quomodo ergo Deus notam [2]) facit iram suam? Per vasa, inquit, irae aptata in perditionem. Obstupesco ego apud [3]) memet ipsum sancti Spiritus consilium in divinis voluminibus contuens. Nam iram quidem Dei, quae est a natura ejus extranea, notam fieri hominibus dicit, sicut praesens hic Apostoli indicat locus: bonitatem vero ejus et dulcedinem, quod naturae ejus est proprium, abscondi memorat et occultari, sicut David dicit: „quam [4]) magna multitudo dulcedinis tuae, Domine, quam abscondisti timentibus te!“ Quid ergo causae dicemus, quod Deus iram manifestat hominibus, et dulcedinem celat? Scit sine dubio fragile esse hominum genus, et ad lapsum proclive per negligentiam, quibus expediat magis esse sub metu irae, quam spe benignitatis Dei et dulcedinis relaxari, sicut et Sapientia Dei dicit: „qui [5]) parcit baculo, odit filium suum.“ „Si [6]) enim percusseris [7]) eum virga, non morietur: animam

[1]) Rom. IX, 24. — Edd. M. I. et II. hoc loco, cfr. p. 177. not. 11., illa: „quos et vocavit, nos non“ etc., haec: „quos et vocavit. s. nos, non“ etc.

[2]) Editi (v. c. ed. M. II.): „notam faciet.“ R.

[3]) Editi (v. c. edd. M.): „intra memet ipsum.“ R.

[4]) Psalm. XXXI, 19. (XXX.)

[5]) Prov. XIII, 24. [6]) Prov. XXIII, 13. 14.

[7]) Sic Msc. unus, et Rabanus. Editi vero (e. c. edd. M.), et ceteri Mss. „percusserit.“ R.

autem ejus salvam facies [1]) a morte." Notam [2]) facit ergo potentiam suam Deus, dum impios castigat et corripit, ut secundum Scripturae sententiam „dum [3]) flagellatur pestilens, innocens astutior fiat." Notas autem facit etiam [4]) „divitias [5]) gloriae suae in vasis misericordiae, quae praeparavit in gloriam." Innotescunt [6]) divitiae Dei, cum [7]) erga eos, qui inter homines spernuntur, et humiles sunt, misericordia ejus ostenditur, qui non in divitiis suis, nec in potentia sua, [8]) sed in Domino sperant. Sicut et [9]) tunc Hebraeorum gens desperata inter homines et abjecta, a Deo misericordiam consecuta est: ita ergo [10]) et nunc populus Gentium, qui spernebatur et desperabatur [11]) ab his, qui in circumcisione gloriantur, misericordiam consecutus est. Sed illud est, quod acrius debemus intendere, quia et illi consecuti sunt misericordiam, et plebs Dei appellati sunt, et dilecti Dei fuerunt: sed quoniam servare [12]) acceptam gratiam nescierunt, dicitur ad eos: „in [13]) quibus moechabatur commoratio [14])

---

[1]) Edd. Merlini: faciet.

[2]) Sic Msc. unus, et Rabanus. Editi vero, et ceteri Mss. „Notam faciet." R. — Edd. Merlini: „Notam ergo facit" etc.

[3]) Cfr. Prov. XIX, 25.

[4]) Edd. Merlini: divitias etiam etc.

[5]) Rom. X, 23. — Edd. M. et R. hoc loco, cfr. p. 177. not. 5. „in vasis" etc.

[6]) Msc. Regius num. 1639. „ut innotescant divitiae" etc. R.

[7]) Edd. Merlini: dum erga eos etc.

[8]) Deest „sua" in edd. M.

[9]) Deest „et" in edd. M.

[10]) Desideratur in libris antea editis (e. c. edd. M.): „ergo." R.

[11]) Msc. Reg. num. 1639. „despiciebatur" pro: „desperabatur." R.

[12]) Editi (v. c. edd. M.): observare." R.

[13]) Jerem. III, 8.

[14]) Editi (v. c. edd. M.): „commemoratio Israel, dimisi eam, dedi ei" etc. R.

Israel, dimisi eam, et dedi ei libellum repudii in manus suas:" et item alibi: „facti [1]) estis mihi in satietatem, jam non dimittam peccata vestra." Et per Jeremiam Dominus dicit: „sicut [2]) spelunca hyaenae facta est mihi haereditas mea." Ne forte etiam nos, qui [3]) non fuimus plebs Dei, sed per divitias gloriae suae vocavit nos plebem suam, et qui non fuimus dilecti, sed facti sumus dilecti, et filii Dei vivi, si [4]) non ut filii lucis et filii Dei ambulemus, si non ut plebs Dei ita agamus, ut [5]) videntes homines opera nostra bona, magnificent Patrem nostrum, qui in coelis est, verendum est, ne illum sermonem incurramus Apostoli, quo ait: „si [6]) enim Deus naturalibus ramis non pepercit, nec tibi parcet."

„Sicut [7]) in Hosea dicit: vocabo non plebem meam, plebem meam; et non dilectam, dilectam; et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et erit, in loco, ubi dictum est iis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filii Dei vivi." Testimonium sane hoc, quod de Hosea

---

[1]) Hunc Scripturae locum nec in Vulgata reperi, nec apud Septuaginta. R.

[2]) Cfr. Jerem. XII, 9. — Ed. M. I: „hienae," ed. M. II., itemq. ed. Ruaei: „hyenae."

[3]) Editi (v. c. edd. M.): „qui non sumus plebs Dei." R.

[4]) Edd. Merlini: si non ut filii Dei et filii lucis ambulemus.

[5]) Cfr. Matth. V, 16. [6]) Rom. XI, 21.

[7]) Hic Apostoli contextus: „Sicut in Hosea dicit" etc. usque ad verba: „ibi vocabuntur filii Dei vivi," nec in editis (e. c. edd. M.), nec in Mss. nostris comparet; sed restituitur ex Rabano. Et restituendum eum esse sequentia verba indicant: „Testimonium sane hoc, quod de Hosea assumit Apostolus" etc., quae verba nullatenus referri possunt ad praecedentem contextum: „si enim Deus naturalibus — parcet," utpote qui ex Hosea minime assumitur. R. — Cfr. Rom. IX, 25. 26. coll. Hos. II, 23. et I, 6. 10.

assumit Apostolus, quantum ad locum ipsum[1]) prophetae pertinet, non videtur de Gentibus, sed[2]) de populo Israel dici. Sed, ut in superioribus diximus, ex simili Paulus sumit exemplum, ut ostendat, quia, sicut illis quondam, cum abjecti essent et desperati, dictum est primo: „vos[3]) non populus meus, et ego non sum vester Deus:" et[4]) additur post haec: „et[5]) erit, in loco, in quo dictum est iis:[6]) non mea plebs vos: vocabuntur et ipsi filii Dei vivi:" ita, inquit, et „nos,[7]) quos vocavit non solum ex Judaeis, sed etiam ex Gentibus," qui ante non eramus plebs ejus, nunc plebem suam nos[8]) vocavit, et[9]) „non dilectam, dilectam:" et[10]) „in loco, ubi dictum est nobis: non plebs mea vos: ibi vocabimur filii Dei vivi." Sed fortassis requirant a nobis hi, qui ex circumcisione sunt, et dicant: ubi enim ad[11]) vos dictum est, quia non sitis plebs Dei vos, ut ibi vocemini filii Dei vivi? Asserent enim, quod Deus haec in Judaea locutus est, — in ipsa[12]) enim tantummodo notus est Deus —, et nihil haec ad nos spectant,[13]) quia „lex[14]) ad eos, qui in lege sunt, loquitur." Imo ego ostendam

---

[1]) Editi (v. c. edd. M.): „ipsius prophetae." R.

[2]) Editi (e. c. edd. M.): „sed de ipso Israel dici." R.

[3]) Hos. I, 9.

[4]) Sic Msc. Reg. num. 1639. Editi vero, et Mss. quidam: „Et addit post haec" etc. Rabanus: „Et addidit propheta, et dicit: et erit" etc. R. — Edd. Merlini: „et addidit post haec" etc.

[5]) Hos. I, 10. [6]) Deest „iis" in edd. M.

[7]) Rom. IX, 24.

[8]) Deest in editis (v. c. edd. M.): „nos." R. — Cfr. Hos. II, 23. coll. Rom. IX, 25.

[9]) Cfr. Rom. IX, 25. coll. Hos. II, 23.

[10]) Cfr. Rom. IX, 26. coll. Hos. I, 10.

[11]) Edd. Merlini: dictum est ad vos.

[12]) Cfr. Psalm. LXXVI, 1. (LXXV.)

[13]) Edd. Merlini: spectent. [14]) Rom. III, 19.

locum multo digniorem, ubi Deum loqui et decuit et possibile fuit. Neque enim consequenter Deus loqui in montibus, et rupibus, et quibuscunque terrenis locis dicetur:[1]) sed in mente hominis loquitur Deus, in sensu rationabili, et in principali cordis: et[2]) ibi cum indigni et alieni a Deo actus conscientia redarguente culpantur, ibi, inquam, pronuntiatur, ibi dicitur ad singulos quosque, quia „non[3]) plebs mea vos" Si vero emundet se quis ab his, et purificet, et „pax[4]) Dei, quae exsuperat omnem mentem," cor ejus incipiat custodire, ibi, hoc est, in cordis secreto, pacificus effectus, filius Dei conscientia adstipulante vocabitur.

19. „Esaias[5]) autem clamat pro Israel:" „„si[6]) fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reliquiae salvae fient. Verbum enim consummans et brevians[7]) in aequitate: quia[8]) verbum breviatum faciet Dominus super terram."" „Et sicut praedixit Esaias:" „„nisi[9]) Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, et sicut Gomorrha similes fuissemus."" „Quid ergo dicemus? Quod Gentes, quae non sectabantur justitiam, comprehenderunt justitiam, justitiam autem, quae ex fide est: Israel autem sectans legem justitiae, in legem non pervenit. Quare? Quia non ex lege, sed quasi ex operibus offenderunt in lapidem offensionis,

---

[1]) Editi (v. c. edd. M.): „dicitur." R.

[2]) Edd. Merlini: et ubi cum alieni et indigni a Deo actus etc.

[3]) Rom. IX, 26. coll. Hos. I, 10.

[4]) Philipp. IV, 7. [5]) Rom. IX, 27—33.

[6]) Jesai. X, 22. 23. coll. Rom. IX, 27. 28.

[7]) Edd. Merlini: abbrevians.

[8]) Desunt in edd. M. verba: „quia verbum —, in legem non pervenit. Quare? Quia —: et qui credit in eum, non erubescet."

[9]) Jesai. I, 9. coll. Rom. IX, 29.

sicut scriptum est: ecce [1]) pono in Sion lapidem offensionis, et petram scandali: et qui credit in eum, non erubescet." Posteaquam [2]) per Dei sapientiam, quam loquitur [3]) Paulus inter perfectos, secreta et abscondita divinae dispensationis exposuit, et ostendit, [4]) qua ratione quove ordine vel iram Deus ostendat in vasis irae, vel divitias gloriae suae in vasis misericordiae: et docuit, [5]) quod vas irae fiat unusquisque ex eo, quod per duritiam suam et cor impoenitens thesaurizet [6]) sibi ipsi iram in die irae: vasa autem misericordiae sint [7]) hi, qui se emundaverint ab his, et ad omne opus bonum praeparaverint. nunc ut haec ipsa majore auctoritate confirmet, etiam [8]) in prophetis docet haec esse praescripta: „Esaias, [9]) inquit, clamat pro Israel: si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reliquiae salvae fient." Providens etenim de futuris propheta videbat, quod plurimi ex Israel, et hi maxime, qui arenae maris comparantur, per [10]) duritiam suam et cor impoenitens futuri erant „vasa [11]) irae aptata ad perditionem," non credentes vi-

---

[1]) Jesai. XXVIII, 16. coll. VIII, 14. et Rom. IX, 33.

[2]) Salodianus: „Postea quae per Dei sapientiam, quam loquitur" etc. Merlinus: „Postea (edd. M. I. et II: *Post ea*), quae per Dei sapientiam loquitur" etc. Genebrardus: „Posteaquam per Dei sapientiam locutus" etc. R.

[3]) Cfr. I Cor. II, 6. [4]) Cfr. Rom. IX, 22. 23.

[5]) Rom. II, 5.

[6]) Editi (v. c. edd. M.): „thesaurizat," et omittunt cum Mss. plerisque: „ipsi," et: „in die irae." R.

[7]) Editi (v. c. edd. M.): „sunt hi, qui se emundaverunt ab his, et ad — praeparaverunt." R. — Cfr. II Tim. II, 21.

[8]) Msc. unus: „etiam in propheta docet hoc esse scriptum." Editi vero (v. c. edd. M.), Rabanus, et alii Mss. ut in nostro textu, nisi quod editi (v. c. edd. M.) habeant: „scripta," pro: „praescripta." R.

[9]) Rom. IX, 27. coll. Jesai. X, 22.

[10]) Rom. II, 5. [11]) Rom. IX, 22.

tae suae, sed Dominum majestatis crucifigentes.[1] „Si“[2] ergo, inquit, fuerint „tanquam arena maris, reliquiae salvae fient.“ Illi, qui non salvantur, tanquam arena maris sunt: reliquiae vero, quae salvae fient, tanquam stellae coeli sunt. Utrumque[3] etenim promissionis, quae ad Abraham facta est, continet sermo: „erit,[4] inquit, semen tuum sicut arena maris, et sicut stellae coeli.“ Et hoc est, quod dicit: „verbum[5] enim consummans et brevians[6] in aequitate: quia verbum breviatum faciet Dominus super terram.“ Verbum breviatum, ubi multi vocati sunt,[7] pauci autem electi. Possumus autem et totius doctrinae verbum dicere breviatum, ut quod prius lex et prophetae continebant in latitudine praeceptorum, veniens Dominus pronuntiaret, et diceret: „diliges[8] Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex totis viribus tuis: et[9] proximum tuum sicut te ipsum. In his duobus mandatis omnis[10] lex pendet et prophetae:“ in quo evidenter prophetas et legem duobus his sermonibus breviavit. Potest et[11] „verbum breviatum“ dici fides symboli, quae credentibus traditur, in qua

---

[1]) Cfr. I Cor. II, 8.

[2]) Rom. IX, 27. coll. Jesai, X, 22.

[3]) Sic. Mss. et Rabanus. Editi vero (e. c. edd. M.): „Utrasque enim promissiones, quae ad Abraham factae sunt, continet“ etc. R.

[4]) Cfr. Genes. XXII, 17.

[5]) Rom. IX, 28. coll. Jesai. X, 22. 23.

[6]) Edd. Merlini: abbrevians.

[7]) Matth. XXII, 14.

[8]) Matth. XXII, 37. coll. Deut. VI, 5. — Edd. Merlini: diliges — corde tuo, ex totis viribus tuis, et ex tota anima tua: et proximum etc.

[9]) Matth. XXII, 39. 40.

[10]) Edd. Merlini: pendet omnis lex et prophetae.

[11]) Deest „et“ in edd. M. — Cfr. Rom. IX, 28.

totius mysterii summa paucis [1]) connexa sermonibus continetur.

„Et [2]) sicut praedixit, inquit, [3]) Esaias: nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, et sicut Gomorrha similes fuissemus.“ Quod semen Esaias a Domino dicit derelictum? Illud sine dubio, quod idem Apostolus exponit in aliis, cum dicit ab Abraham dictum esse: „tibi [4]) dabo terram hanc, et semini tuo. Non dixit: et seminibus: quasi in multis; sed: semini tuo: tanquam in uno, qui [5]) est Christus.“ Hoc est ergo, quod dicit Esaias: „nisi [6]) Dominus reliquisset nobis semen,“ id est, nisi dedisset nobis Christum, ut ex nobis nasceretur, sicut „Sodoma fuissemus,“ quantum ad impietatis magnitudinem spectat: nisi quia et gravius [7]) aliquid apud Israelitas gestum est. Nam Sodomitae in hospites incesti referuntur [8]) et impudici: populus vero Israel in eum sacrilegus exstitit, qui, cum Dominus majestatis sit, frater [9]) eorum et dici voluit et esse. Nisi ergo semen istud Dominus reliquisset, [10]) per quod reliquiae salvae fierent, et vasa misericordiae salvarentur, interisset populus ille ut Sodoma. Et tamen non otiose Esaias „semen“ [11]) nominavit, quod relictum est: semen namque di-

---

[1]) Editi (v. c. edd. M.): „paucis nexa sermonibus.“ R.

[2]) Rom. IX, 29. coll. Jesai. I, 9.

[3]) Deest „inquit“ in edd. M.

[4]) Gal. III, 16. coll. Genes. XIII, 15.

[5]) Editi (v. c. edd. M.): „quod est Christus. Non ergo est aliud, quod“ etc. R.

[6]) Jesai. I, 9. coll. Rom. IX, 29.

[7]) Edd. Merlini: gravissimum aliquid.

[8]) Alias: „fuerunt.“ R. — Cfr. Genes. XIX, 5.

[9]) Editi (v. c. edd. M.): „pater eorum.“ R.

[10]) Rom. IX, 29. coll. Jesai. I, 9., et Rom. IX, 27 coll. Jesai. X, 22.

[11]) Jesai. I, 9. coll. Rom. IX, 29.

citur, quod seminatur in terra, et fructum multiplicem reddit: docens per hoc, [1]) etiam Christum seminandum esse, id est, sepeliendum esse [2]) in terra, et inde resurgentem fructum plurimum totius ecclesiae multitudinis prolaturum, sicut et ipse Dominus dicit: „nisi [3]) granum frumenti in terram ceciderit, et mortuum fuerit, fructum [4]) non affert: si autem mortuum fuerit, fructum plurimum affert."

„Quid [5]) ergo dicemus? Quod Gentes, quae non sectabantur justitiam, comprehenderunt [6]) justitiam, justitiam autem, quae ex fide est." Videatur fortassis hoc contrarium esse vel illis, de quibus supra diximus, quod unusquisque emundet se et expurget, ut fiat vas utile, et vas misericordiae: vel illis, quae in superioribus disseruimus, quod naturali lege, in qua sine dubio est et justitia, utantur etiam Gentes. Quomodo [7]) ergo hic dicit, quia „Gentes, [8]) quae non sectabantur justitiam, comprehenderunt justitiam?" Vide ergo, si hoc modo possumus respondere. Aliud [9]) est sectari, aliud insitum habere.

---

[1]) Edd. Merlini: haec.

[2]) Deest „esse" in edd. M.

[3]) Ev. Joann. XII, 24.

[4]) Msc. unus Regius: „ipsum solum manet." Alter Msc. Reg. num. 1639. „fructum non afferet: si — fuerit, fructum plurimum afferet." Sed ceteri Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.) ut in nostro textu. R.

[5]) Rom. IX, 30.

[6]) Mss. duo: consecutae sunt justitiam." Editi (v. c. edd. M.), et Msc. unus: „apprehenderunt justitiam." Sed Rabanus ut in nostro textu. R.

[7]) Editi (v. c. edd. M.): „Quomodo ergo hic dicit gentes, quae — justitiam, comprehendisse" etc. Mss. duo habent „comprehensas" pro: „comprehendisse." Sed rectius Msc. unus, et Rabanus, ut in nostro textu. R.

[8]) Rom. IX, 30.

[9]) Libri antea editi (v. c. edd. M.): „Aliud sectari, aliud insectari habere." Mss. duo omittunt „insitum," quod restituunt Cod. Reg. num. 1639. et Rabanus. R.

Sectari dicitur ille, qui per doctrinam et lectionem multam assequi aliquid cupit: unde et a sectando sectae appellatae sunt hujusmodi doctrinae, quae hominum traditione discuntur. Gentes ergo,[1]) quia legem tabulis vel libris sic scriptam non habuerunt, non dicuntur sectatae esse justitiam: habuerunt[2]) tamen insitam, quam lex eos naturalis edocuit. Idcirco ergo proximi fuerunt justitiae ei, quae ex fide est,[3]) id est, Christo. „Israel[4]) vero sectans legem justitiae, in legem non pervenit." Et[5]) hic locus, sicut supra observandum diximus, in uno eodemque versiculo diverse nominat legem. Certum est enim, quia Israel sectabatur legem justitiae secundum literam, sed in legem non pervenit. Quam legem? Sine dubio spiritus. Neque enim hoc diceret Apostolus, quia legem quam sectabatur, et quam tenebat, et quam habebat, in hanc non pervenerit. Reddit ergo rationem, cur in legem Israel non potuerit pervenire. „Quia[6]) non ex fide, inquit, sed quasi ex operibus." De fide Christi et operibus legis abunde in initiis hujus epistolae disseruimus:[7]) et ideo ne eadem saepius iteremus, praesentem locum

---

[1]) Editi (v. c. edd. M.): „vero." R.

[2]) Editi (v. c. edd. M.): „habuerunt tamen insita, quae lex" etc. R.

[3]) Cfr. Rom. IX, 30.

[4]) Rom. IX, 31. — Edd. Merlini: Israel vero sectando legem —, in legem justitiae non pervenit.

[5]) Sic recte Msc. Reg. num. 1639. Ita etiam alii duo Mss. Regii, nisi quod pro „nominat" habeant: „nominari." Editi vero (v. c. ed. M. II.) perperam: „Et hic locus sicut supra observandus. Diximus enim in uno eodemque versiculo diversae (ed. M. II: *diverse*) nominari leges." R. — Ed. M. I: „Et hic locus sicut supra observandum diximus enim in uno eodemque versiculo diverse nominari leges."

[6]) Rom. IX, 32. — Editi (e. c. edd. M.): „Quare? Quia non ex fide, sed quasi" etc. R.

[7]) Vide Lib. III. num. 9. R.

paucis ipsius Apostoli sermonibus explicemus, quibus dicit: „ignorantes [1]) enim Dei justitiam, et suam quaerentes statuere, justitiae Dei non sunt subjecti. Finis enim legis Christus, ad justitiam omni credenti.“ Quia ergo legem sectabantur non secundum opera justitiae Dei, sed secundum opera suae justitiae, idcirco „offenderunt [2]) in lapidem offensionis, de quo scriptum est: ecce pono in Sion lapidem offensionis, et petram scandali: et [3]) qui credit [4]) in eum, non erubescet.“ Sciendum autem est, quod in Esaia propheta hoc testimonium ita scriptum est: [5]) „ecce [6]) ego immitto in fundamenta Sion lapidem pretiosum, electum, angularem, praeclarum in fundamenta ejus: et qui crediderit in eum, non erubescet.“ Apostolus [7]) autem „lapidem offensionis et petram scandali“ de alio loco ipsius Esaiae prophetae huic testimonio inseruit, in quo ita scriptum est: „et [8]) non tanquam lapidi offensionis occurretis ei, neque ut lapidi ruinae:“ et ex utroque loco excerpens, quae assertionibus suis commoda videbantur, aptavit. Verumtamen Dominus Jesus, quem plurimis, sed [9]) bonis et salutaribus nominibus com-

---

1) Rom. X, 3. 4.

2) Editi (v. c. edd. M.): „Offenderunt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est“ etc. R. — Cfr. Rom. IX, 32. 33. coll. Jesai. XXVIII, 16. et VIII, 14.

3) Edd. Merlini: „et omnis qui crediderit in eum, non confundetur.“

4) Ed. Ruaei hoc loco, cfr. pag. 183. lin. 2. „credidit.“

5) Edd. Merlini: sit.

6) Jesai. XXVIII, 16. — Edd. Merlini: ecce ego mittam in etc.

7) Sic Mss. duo. Editi vero (v. c. edd. M.), et Msc. unus: „Apostolum — inseruisse — excerpentem, quae assertionibus suis (deest in edd. Merlini: *suis*) — videbantur, aptasse.“ Rabanus: „Apostolus — inseruisse videtur — excerpendo — aptasse.“ R.

8) Jesai. VIII, 14.

9) Edd. Merlini: sed salutaribus et bonis nominibus etc.

pellari invenimus, mirum fortasse videatur, cur in hoc loco, quem de Esaia propheta sumsit Apostolus, lapis offensionis et petra scandali nominetur:[1]) cum utique bono Domino et[2]) boni Patris Filio, quaecunque bona et salutaria videntur, aptanda sint, ut pax, et[3]) justitia, et veritas, et ostium, quo intratur ad Patrem, et pastor, et leo de tribu Juda, vel catulus leonis, qui excitatur a somno, vel sanctificatio, vel redemtio, et cetera hujusmodi, quae dignationi ejus convenire videantur. Sed vide, si possumus etiam „lapidem[4]) offensionis et petram scandali" ostendere, quatenus ei competenter possit aptari. Offensio et scandalum unum prope atque idem significant.[5]) Scandalum etenim dicitur, cum in via obex aliquis invenitur, qui gressum incedentis vel scandentis impediat. Inde ergo scandalum tractum est. Quia igitur hi, qui erant in Sion, vias non bonas incedentes, iter perditionis concito pede currebant, malis suis faventes invicem, sicut propheta dicit, quia „laudatur[6]) peccator in[7]) desideriis animae suae, et qui iniquus est benedicitur:" veniens Dominus et Salvator noster, arguere coepit vias eorum, et dicere: „vae[8]) vobis, Scribae et Pharisaei!" et iterum: „vae[9]) vobis divitibus!" et iterum: „vae[10])

---

[1]) Cfr. Rom. IX, 32. 33. coll. Jesai. VIII, 14.

[2]) Editi (v. c. edd. M.): „et Patris bono Filio quaecunque salutaria videntur, aptanda sint" etc. R.

[3]) Deest „et" in edd. M.

[4]) Rom. IX, 33. coll. Jesai. VIII, 14.

[5]) Ed. Ruaei sola: significat.

[6]) Psalm. X, 3. (IX, 23.)

[7]) Desunt in editis (v. c. edd. M.), ubi legitur: „laudatur peccator usque benedicetur. Veniens ergo (ed. M. I: *vero*) Dominus" etc., verba: „in desideriis animae suae, et qui iniquus est." R.

[8]) Matth. XXIII, 13. [9]) Luc. VI, 24.

[10]) Cfr. Matth. XXIII, 37.

tibi Jerusalem, quae occidis prophetas, et[1]) lapidas eos, qui ad te missi sunt!" Sed et multa his similia dicens, et arguens eos, impedire coepit vias perditionis eorum, et effectus est iis lapis offensionis et petra scandali, non sinens eos ingredi viam latam,[2]) quae ducit ad mortem. Sic denique et in Hosea propheta scriptum est de his, qui peccati iter incedunt: „propter[3]) hoc, inquit, ecce ego sepiam viam ejus sudibus,[4]) et obstruam vias[5]) ejus, et semitam suam non inveniet." Ponamus ergo iterum, si videtur, in medio ipsum Paulum, qui acceptis quondam epistolis[6]) a sacerdotibus Damascum pergebat, ut omnes viros ac mulieres Christo credentes vinctos perduceret in[7]) Jerusalem. Cum ergo[8]) ageret istud iter peccati, occurrit ei Dominus Jesus in via, et ad tempus eum caecitate percussit: et factus est illi, quantum[9]) ad ipsum propositum spectat, quo illuc pergebat, lapis offensionis et petra scandali, ut illud iter peccati, quod tenebat, explere[10]) non posset, sed conversus crederet ei, qui viam suam excluserat, et quibusdam sudibus[11]) comminationis obstruxerat; et credens in eum non[12]) erubesceret.

---

1) Msc. Reg. num. 1639. (itemq. edd. M.) „et lapidas missos ad te." R.

2) Matth. VII, 13. 3) Hos. II, 6.

4) Editi (v. c. edd. M.): „spinis." R.

5) Edd. Merlini: viam ejus. 6) Act. IX, 2. 3.

7) Deest „in" in edd. M.

8) Edd. Merlini: autem.

9) Sic editi (e. c. edd. M.), et Mss. plerique, nisi quod posteriores habeant: „quo illud pergebat." Msc. Reg. num. 1639. „quantum ad illud propositum spectat, quo pergebat." R.

10) Editi (v. c. edd. M.): „explere non posset. Sed conversus credidit ei, qui" etc. R.

11) Editi (v. c. edd. M.): „sentibus." R.

12) Editi (e. c. edd. M.): „non erubescet." R.

ORIGENIS COMMENTARIORUM

IN

EPISTOLAM

BEATI PAULI APOST. AD ROMANOS

LIBER VIII.

---

1. „Fratres,[1]) voluntas quidem cordis mei, et obsecratio apud Deum fit pro illis in salutem. Testimonium enim perhibeo illis, quod aemulationem Dei habeant, sed non secundum scientiam. Ignorantes enim Dei justitiam, et suam justitiam quaerentes constituere, justitiae Dei non sunt subjecti." Et ex initio, et procedente[2]) textu epistolae, diximus Paulum nunc pro Gentibus, nunc etiam pro Israel facere sermonem. Quia ergo in his, quae nuper exposita sunt, multis testimoniis adversum Israel usus est prophetarum, ita ut proferret de Esaia: „nisi[3]) Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, et sicut Gomorrha similes fuissemus:" et ite-

---

[1]) Rom. X, 1. 2. 3.

[2]) Sic omnes Mss. nostri. Editi vero (v. c. edd. M.) perperam: „praecedente." Loca hic citata ab Origene reperiuntur supra Tom. III. num. 1. 2. et 9., et Tom. VI. num. 8. R.

[3]) Rom. IX, 29. coll. Jesai. I, 9.

rum: „si[1]) fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reliquiae salvae fient:“ et[2]) his addit, quia „Israel[3]) sectans legem justitiae, in[4]) legem non pervenit:“ propterea nunc consolari rursus populum suum volens, et per hoc invitare ad fidem, dicit: „fratres,[5]) voluntas quidem cordis mei, et obsecratio apud Deum fit pro illis in[6]) salutem.“ Et causam, cur voluntas sua, et obsecratio pro illis apud[7]) Deum habeatur, ostendit. „Testimonium[8]) enim, inquit, perhibeo illis, quod aemulationem quidem Dei habeant, sed non secundum scientiam.“ Quamvis, inquit, tot et tantis involuti sint[9]) peccatorum suorum malis, tamen[10]) est iis ineffabilis zelus et aemulatio Dei. Et haec me commovit causa obsecrare Deum pro ipsis, ut vel in fine aliquando perveniant ad salutem. Habent enim zelum Dei, sed non secundum scientiam. Et probat, quomodo non secundum scientiam ze-

---

1) Rom. IX, 27. coll. Jesai. X, 22.

2) Editi (v. c. edd. M.): „et hic addit.“ R.

3) Rom. IX, 31.

4) Mss. quidam, editi (v. c. edd. M.), et Rabanus: „in legem justitiae non pervenit.“ Male. Nam supra vox „justitiae“ in omnibus Mss. et apud ipsum Rabanum omittitur, et hic etiam deest in Msc. Reg. num. 1639. R.

5) Rom. X, 1.

6) Edd. M. hoc loco, cfr. pag. 191. not. 1. „ad salutem.“

7) Desunt verba: „apud Deum,“ in editis (v. c. edd. M.), qui postea habent: „ostendit dicens: testimonium perhibeo illis, quod“ etc. R.

8) Rom. X, 2. 9) Edd. Merlini: sunt.

10) Editi (v. c. edd. M.): „tamen ineffabilis zelus et aemulatio Dei, haec me commovit causa, ut obsecratio fieret pro ipsis ad Deum.“ Rabanus: „tamen quia ineffabilem zelum, et aemulationem Dei habent, haec me commovit causa obsecrasse Deum pro ipsis.“ Msc. unus Reg. num. 1639. „tamen inest illis zelus et aemulatio Dei. Haec me commovet causa obsecrare Deum pro ipsis.“ Ceteri vero Mss. ut in nostro textu. R.

lum Dei habeant:[1]) quia ignorantes,[2]) inquit, Dei justitiam, justitiae suae obtemperant. Non multum ergo prodest habere zelum Dei, et non habere scientiam[3]) zeli. Denique Judaei putantes se zelo Dei agere, sacrilegi exstiterunt in Filium Dei: quia non secundum scientiam zelati sunt, sicut Phinees,[4]) filius Eleazari, qui secundum scientiam zelatus interemit Madianitidem[5]) pariter et Israelitam fornicantem cum ea: et sicut Elias,[6]) qui dixit: „zelans[7]) zelatus sum Domino[8]) omnipotenti, Deo Israel, quia[9]) dereliquerunt te filii Israel, prophetas tuos occiderunt, et altaria tua subverterunt:" et sicut Mathathias,[10]) de quo in primo libro Machabaeorum scriptum est, quia[11]) „zelatus est in lege Dei, et intremuerunt renes ejus, et adscendit[12]) furor ejus secundum judicium." Horum omnium zelus et aemulatio secundum scientiam fuit. Judaeorum vero zelus non erat secundum scientiam, idcirco quia ignorantes Dei justitiam, propriam[13]) conabantur, id est, quae hominibus justitia vi-

---

[1]) Sic omnes Mss. nostri, et Rabanus. Editi vero (v. c. edd. M.): „habent, dicens: ignorantes enim Dei justitiam, et suam quaerentes statuere, justitiae Dei non sunt subjecti." R.

[2]) Rom. X, 3.

[3]) Editi (v. c. edd. M.): „scientiam Dei;" qui postea cum duobus Mss. habent: „putantes zelum se Dei habere." Sed Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus rectius ut in nostro textu. R.

[4]) Num. XXV, 7. 8.

[5]) Ed. R. sola: Madianitem.

[6]) Edd. M. et R. „Helias."

[7]) I Regg. XIX, 10. (III Regg.)

[8]) Deest „Domino" in edd. M.

[9]) Editi (e. c. edd. M.): „quia dereliquerunt pactum Domini filii Israel." R.

[10]) Edd. M. et R. „Mathathias," et „Machabaeorum."

[11]) I Maccab. II, 24. [12]) Edd. Merlini: accendit.

[13]) Ed. M. II: „propriam statuere conabantur."

debatur, implere: cum utique ipsos magis Dei [1]) justitiae, quae [2]) est Christus, convenerit [3]) obedire. Sed vide nunc, ne forte non illis solis dici sermo iste videatur, quia [4]) „zelum Dei habeant, [5]) sed non secundum scientiam." Similiter enim potest dicere Apostolus et de aliis, quia „testimonium [6]) perhibeo iis," quod timorem Dei habeant, sed non secundum scientiam: et de aliis, quia [7]) caritatem Dei habeant, [8]) sed non secundum scientiam. Si enim habeat quis affectum erga Deum, ignoret [9]) tamen, quia caritas patiens debet esse, benigna, non invidens, non perperam agens, non inflata, non ambitiosa, non quaerens quae sua sunt: et [10]) haec et his similia si in caritate non habeat, sed in solo affectu diligat Deum, competenter et ad ipsum dicetur, quia caritatem Dei habet, sed non secundum scientiam. Similiter autem dici potest et de alio, quia fidem Dei habet, sed non secundum scientiam, si ignoret, quia „fides [11]) sine operibus mortua est:" et quia fides Dei non in solis verbis est, quae interdum ab alio composita vel scripta discuntur, sed [12]) in affectu mentis tali quodammodo, qualem ha-

---

[1]) Edd. Merlini: justitiae Dei.

[2]) Editi (v. c. ed. M. I.): „qui est Christus." R.

[3]) Ed. M. I: „convenit," ed. M. II: „conveniret."

[4]) Editi (v. c. edd. M.): „qui." R. — Cfr. Rom. X, 2.

[5]) Edd. Merlini: habent. [6]) Rom. X, 2.

[7]) Editi (v. c. edd. M.): „qui." R.

[8]) Edd. Merlini: habent.

[9]) Editi (v. c. edd. M.): „ignorat autem quia (ed. M. II: *quod quia*) caritas patiens est, debet esse benigna" etc. R. — Cfr. I Cor. XIII, 4. 5.

[10]) Deest „et" in edd. M. [11]) Jacob. II, 20.

[12]) Sic Msc. Reg. num. 1639. Ita etiam ceteri Mss. nostri, nisi quod habeant „quodam" pro: „quodammodo." Editi vero (v. c. edd. M.): „sed in affectu mentis. Talem quondam habuit illa, quae dixit: si tetigero" etc. Rabanus: „sed in affectu mentis sunt aliquando, qualem habuit" etc. R.

buit illa, quae dixit intra se: „si[1]) tetigero fimbriam vestimenti ejus, salva ero." Si quis ergo non ita habeat fidem, ut ex actibus suis bonis, cui credit, ostendat, potest et ad ipsum dici, quia fidem Dei habet, sed non secundum scientiam. Potest et de alio dici, quia castitatem[2]) Dei habet, sed non secundum scientiam. Et[3]) alius curam pauperum habet, sed non secundum scientiam: quippe si ab hominibus laudari vult. Et alius abstinens potest[4]) dici, sed non secundum scientiam, si propterea jejunat, ut hominibus pareat.[5]) Et sic per singula quaecunque, quae gerimus, nisi[6]) secundum scientiam et intellectum geramus, potest ad nos dici, quia habemus zelum operis[7]) boni, sed non secundum scientiam. Et ideo danda est praecipue opera scientiae, ne res nobis infeliciter accidat, ut in fide positi frustremur a fide, et[8]) zelum habentes bonorum decidamus a bonis. Vis autem scire, quia[9]) potest quis, si scientiam non habeat, evanescere in fide? Audi ipsum Paulum quibusdam dicentem: „nisi[10]) sine causa credidistis." Accidit ergo sine causa credidisse his, qui scientiae operam non dant, ut in eo, quod[11]) crediderunt, etiam intellectum

---

[1]) Matth. IX, 21.

[2]) Editi (v. c. edd. M.): „caritatem Dei habet." Malc. Msc. Reg. num. 1639. „castitatem quidem habet." R.

[3]) Desiderantur verba: „Et alius curam pauperum habet, sed non secundum scientiam," in editionibus Merlini (I. et II.) et Genebrardi. R.

[4]) Edd. Merlini: dici potest.

[5]) Edd. Merlini: „placeat." Cfr. Matth. VI, 16.

[6]) Editi (v. c. edd. M.): „nisi scientiam et intellectum geramus." R.

[7]) Edd. Merlini: boni operis.

[8]) Deest „et" in edd. M.

[9]) Editi (v. c. edd. M.): „quia potest qui scientiam non habet" etc. R.

[10]) I Cor. XV, 2. [11]) Ed. Ruaei sola: quo.

veritatis accipiant. Denique et Apostoli hanc esse differentiam fidei simpliciter traditae, et fidei, quae est secundum scientiam, pervidentes, dicebant ad Salvatorem: „auge[1]) nobis fidem:“ hoc est, ut habentes eam fidem, quae non est secundum scientiam, habeamus et[2]) eam, quae est secundum scientiam. Itaque[3]) Judaeis testimonium perhibet[4]) Paulus, quod aemulationem Dei habeant, licet non secundum scientiam. Tamen quia utcunque habent aemulationem Dei, causam dederunt Apostolo, qua obsecrationem pro illis offerret[5]) Deo. Melius enim est habere zelum Dei, licet non secundum scientiam, quam penitus non habere. „Qui[6]) enim habet,“ — sicut scriptum est, — „dabitur ei“ vel in novissimis, cum[7]) omnis Israel salvus fiet: „qui[8]) autem non habet, etiam quod habet auferetur ab eo.“

2. „Finis[9]) enim legis Christus, ad justitiam omni credenti. Moses enim scribit,[10]) quia justitiam, quae ex lege est, qui fecerit homo, vivet in ea. Quae autem ex fide est justitia, sic dicit: ne[11]) dixeris in corde tuo: quis adscendit[12]) in coelum? hoc[13]) est Christum deducere: aut quis[14]) descendit[15]) in abyssum? hoc est

---

[1]) Luc. XVII, 5. [2]) Deest „et“ in edd. M.

[3]) Msc. unus Reg. num. 1639. „Interim.“ Rabanus vero: „Itaque.“ Mss. duo, et editi (c. c. edd. M.): „Intantum.“ R.

[4]) Rom. X, 2. [5]) Cfr. Rom. X, 1.

[6]) Matth. XIII, 12. [7]) Cfr. Rom. XI, 26.

[8]) Matth. XIII, 12. [9]) Rom. X, 4—11.

[10]) Levitic. XVIII, 5. coll. Rom. X, 5.

[11]) Cfr. Deuter. XXX, 12. coll. Rom. X, 6.

[12]) Edd. Merlini: hoc loco, cfr. p. 198. not. 7. „adscendet.“

[13]) Edd. Merlini: id est etc.

[14]) Cfr. Deut. XXX, 13. Rom. X, 7.

[15]) Edd. Merlini hoc loco, cfr. p. 198. not. 8. „descendet.“

Christum a mortuis reducere.[1]) Sed quid dicit Scriptura? Prope[2]) est[3]) verbum in ore tuo, et in corde tuo. Hoc est verbum fidei, quod praedicamus. Quia si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, et credideris in corde tuo, quod Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris. Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Dicit enim Scriptura,[4]) quia omnis, qui credit in eum, non erubescet." Finis enim legis Christus: hoc est, perfectio legis, et justitia Christus est, sed credentibus. Non credentes vero, quia[5]) non habent Christum, perfectionem non habent legis; et idcirco nec ad justitiam poterunt[6]) pervenire. „Moses[7]) enim scribit, quia justitiam, quae ex lege est, qui fecerit homo, vivet in ea. Quae autem ex fide est justitia, sic dicit." Jam et in superioribus Apostolus duarum justitiarum fecerat mentionem, ubi dicit,[8]) quia ignorans Dei justitiam, suam justitiam statuere quaerebat Israel: et hic[9]) nunc duas iterum justitias dicit, unam, quae ex lege est, et alteram,[10]) quae ex fide est. Sed mihi videtur, quod illa, quam superius dixit ignorari ab Israel Dei justitiam, ipsa sit justitia haec, quae ex fide est: illa vero, de qua dicit: „suam[11]) justitiam quaerentes[12]) statuere:" ipsa sit, de

---

[1]) Edd. Merlini: revocare.

[2]) Desunt in libris antea editis (e. c. edd. M.) verba: „Prope est verbum — salutem. Dicit —, qui — in eum, non erubescet." R.

[3]) Deuter. XXX, 14. coll. Rom. X, 8.

[4]) Jesai. XXVIII, 16. coll. Rom. X, 11.

[5]) Editi (v. c. edd. M.): „qui non habent Christum." R.

[6]) Msc. Reg. num. 1639. „potuerunt pervenire." R.

[7]) Rom. X, 5. 6. coll. Levit. XVIII, 5.

[8]) Rom. X, 3. [9]) Rom. X, 5. 6.

[10]) Ed. M. I., itemque ed. Ruaei: aliam.

[11]) Rom. X, 3.

[12]) Editi (e. c. edd. M.): „volentes statuere." R

qua et hic Mosis verbis insinuat, quia „justitiam,[1]) quae ex lege est, qui fecerit homo, vivet in ea.“ Sed vide justitiarum differentiam pariter et vitarum. Illa enim justitia Dei, id est, Christus, qui[2]) „factus est nobis justitia a Deo,“ et pax, vide quomodo dicit: „haec[3]) est autem vita aeterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum.“ Haec ergo justitia non tantum vitam praebet, sed aeternam vitam. Illam[4]) vero legis justitiam „qui fecerit homo,“ non dixit in aeternum vivet, sed tantummodo: „vivet in ea:“ quoniam si finis legis, ut Apostolus dicit,[5]) Christus est, nec ipsam, quae ex lege est, justitiam sine Christo adimplere poterit, qui finem legis non suscipit Christum. Haec ergo, quae ex fide est, justitia, quae est Christus, tanquam vivens et subsistens, haec, inquit, dicit: „ne[6]) dixeris in corde tuo: quis adscendit[7]) in coelum? hoc est Christum deducere: aut quis descendit[8]) in abyssum? hoc est Christum a

---

[1]) Rom. X, 5. coll. Levit. XVIII, 5.

[2]) I Cor. I, 30. [3]) Ev. Joann. XVII, 3.

[4]) Editi (v. c. edd. M.): „Illa vero legis justitia, quam (deest *quam* in ed. M. I.) qui fecerit homo, non dixit in aeternum, sed tantummodo vivet in ea: quod finis legis, ut Apostolus dicit, Christus est, nec ipsa, quae ex lege est, justitia sine Christo adimpleri potuit (edd. Merlini, ut nos in textu: *poterit*), quia (ed. M. I., ut nos in textu: *qui*) finem“ etc. Mss. duo Regii: „Illa vero legis justitia, qui fecerit homo, —, quod finis (al. *quod si finis*) legis“ etc. Sed Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus recte ut in nostro textu, nisi quod alius habeat: „quoniam finis legis,“ alius vero: „quod si finis (ed. R. affert: *sinis*) legis“ etc. R. — Cfr. Rom. X, 5.

[5]) Rom. X, 4.

[6]) Rom. X, 5. 6. coll. Deut. XXX, 12. 13.

[7]) Edd. M. et R. hoc loco, cfr. p. 196. not. 12. „adscendit.“

[8]) Edd. M. et R. hoc loco, cfr. p. 196. not. 15. „descendit.“

mortuis reducere."[1]) Nec mireris,[2]) quod, cum Christus ipse sit justitia, quasi de alio ita de se haec dicere videatur. In multis enim locis invenies Salvatorem quasi de alio ita de se loqui: ut in Evangelio dicit: „et[3]) statuet oves a dextris, haedos autem a sinistris: et dicet his, qui[4]) a dextris sunt, et iterum qui a sinistris sunt," ea quae scripta sunt. Quod ergo ait: „ne[5]) dixeris in corde tuo: quis adscendit[6]) in coelum, aut quis descendit in abyssum?" exceptis his, quae media interserit, hoc[7]) „est Christum deducere," vel „a mortuis reducere:" sed[8]) et: „prope[9]) est verbum in ore tuo, et in corde tuo:" ex[10]) Deuteronomio videtur assumtum, ubi hoc modo scriptum est: „mandatum[11]) hoc, quod ego mando tibi hodie, non est superexaltatum a te, neque longe a te. Non est in coelo, ut dicas: quis adscendet nobis in coelum, et accipiet illud[12]) nobis, ut audientes faciamus illud? Neque trans mare est, ut dicas: quis transibit nobis trans mare, et accipiet illud, ut audientes faciamus illud? Juxta te est verbum valde in ore tuo, et in corde tuo, et in manibus tuis, ut facias illud." Cum ergo haec ex[13]) Deuteronomio assumta sint, et

---

[1]) Edd. Merlini: revocare.

[2]) Ed. M. II: mirereris.

[3]) Matth. XXV, 33. 34. et 41.

[4]) Alias: „qui a dextris sunt, et a sinistris, ea" etc. R.

[5]) Rom. X, 6. 7.

[6]) Edd. M. et R. hoc quoque loco, cfr. p. 198. notis 7. et 8. „adscendit" et „descendit."

[7]) Rom. X, 6. — 7.

[8]) Ed. M. I: „si prope est" etc., ed. M. II: „et prope est" etc.

[9]) Rom. X, 8.

[10]) Ed. Ruaei sola hoc loco, cfr. pag. huj. not 13. „de."

[11]) Deut. XXX, 11 — 14.

[12]) Edd. Merlini: nobis illud.

[13]) Edd. Merlini hoc loco, cfr. p. huj. not. 10. „a," ed. Ruaei: „ex."

Apostolus scribat,[1]) quia justitia, quae ex fide est, ipsa haec dicit, quae est Christus: sine[2]) dubio quae in Deuteronomio dicuntur, Apostolus a Christo dicta esse pronuntiat. Ipse est ergo, qui dicit:[3]) „mandatum hoc, quod ego do tibi[4]) hodie, non[5]) est superexaltatum a te, neque longe a te," et cetera quae sequuntur. Quid ergo est, quod per hoc Apostolus docet? Ne scilicet dicamus in corde nostro, et putemus, quod Christus in[6]) loco aliquo continetur, et non ubique est, ac per omnia ipse diffunditur: quippe qui cum esset in terris, dicebat, quia esset et in coelo. Sic enim loquebatur ad Apostolos suos: „nemo[7]) adscendit in coelum, nisi qui de coelo descendit, Filius hominis, qui est in coelo." Non[8]) dixit, qui fuit, sed: „qui est in coelo." Et[9]) rursus ne putemus eum in coelo esse tantummodo, vacare autem ejus praesentia abyssum, ideo justitia, quae ex fide est, dicit: „ne[10]) dixeris in corde tuo: quis adscendit[11]) in coelum?" Et[12]) quasi simile sit hoc dicenti, Christum

---

[1]) Cfr. Rom. X, 6.

[2]) Editi (v. c. edd. M.): „ordine pio quae" etc. Male. R.

[3]) Edd. Merlini: dixit. — Cfr. Deut. XXX, 11.

[4]) Msc. Reg. num. 1639. recte: „tibi;" ceteri vero Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.) perperam: „vobis." R.

[5]) Editi (e. c. edd. M.): „non est superexaltatum, neque longe, et cetera quae" etc. R.

[6]) Edd. Merlini: in alio loco.

[7]) Ev. Joann. III, 13. — Edd. Merlini: nisi qui descendit de coelo.

[8]) Desiderantur in ed. Genebrardi verba: „Non dixit, qui fuit, sed: qui est in coelo." R.

[9]) Edd. Merlini: „Et rursum ne putemus eum esse in coelo" etc.

[10]) Rom. X, 6. coll. Deut. XXX, 12.

[11]) Edd. M. et R. hoc quoque loco, cfr. p. 199. not. 6. „adscendit."

[12]) Edd. Merlini: „Et quasi hoc simile sit dicenti, Christum deducere de coelo."

de coelo deducere, ita [1]) addidit Apostolus: „hoc [2]) est Christum deducere.“ Et rursum si quis mente et cogitatione descendat in abyssum, putans ibi tantum contineri Christum, quasi simile sit Christum revocare a mortuis, ita subjungit: „hoc [3]) est Christum reducere a mortuis.“ Sed ita, inquit, debes sentire de Christo, tanquam de Verbo, et veritate, et sapientia, et justitia Dei. Haec autem omnia non in loco quaeruntur, sed ubique adsunt: neque [4]) ab infernis locis evocantur, sed mente sola intellectuque capiuntur. Tanquam [5]) Verbum ergo et sapientia prope est in ore tuo, et in corde tuo. Et „hoc [6]) est, inquit, verbum fidei, quod praedicamus. Quia si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, et credideris in corde tuo, quod [7]) Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris. Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.“ Debemus etiam hoc scire, quod [8]) aliud est possibilitatem esse in aliquo, aliud efficaciam vel efficientiam, quod Graeci *δύναμιν* [9]) et *ἐνέργειαν* vocant. Verbi causa: parvulus nuper natus possi-

---

[1]) Ed. M. II: ideo. [2]) Rom. X, 6.

[3]) Rom. X, 7. — Edd. Merlini: „reducere Christum.“

[4]) Sic. Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus. Ceteri vero Mss. et editi (v. c. edd. M.): „neque ab inferni locis“ etc. R.

[5]) Editi (v. c. edd. M.): „Tanquam Verbum ergo et Sapientia. Prope est verbum in ore tuo, et in corde tuo, et hoc est verbum fidei“ etc. R. — Cfr. Rom. X, 8.

[6]) Rom. X, 8. 9. 10.

[7]) Edd. Merlini: „quod Deus suscitavit eum“ etc.

[8]) Sic editi (e. c. edd. M.), et Msc. Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss. et Rabanus: „quod aliud est possibilitate esse in aliquo, aliud efficacia vel efficientia.“ R. — Quam quidem cum ceterorum Mss. tum Rabani lectionem, sequentibus collatis, praetulerim.

[9]) Sic Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus. Editi vero (e. c. edd. M.): „endelechiam et energiam vocant.“ Mss. quidam: „didami, et energia vocant.“ R.

bilitate rationabilis homo est: potest enim esse rationabilis, si adoleverit. Et possibilitate etiam faber, et gubernator, et grammaticus dicitur: possibile enim est, ut horum aliquid sit. Efficacia vero, vel efficientia, hoc est re ipsa atque effectu, nihil horum [1]) est, dum est parvulus: sed si coeperit vel rationis jam capax esse, vel aliquid fabrilis artis, aut cujuslibet alterius efficere, tunc jam efficacia rationabilis dicitur, vel faber, vel [2]) sicut illud est, quod effectu operis agit. Hoc ergo modo etiam Christus, qui est Verbum Dei, possibilitate quidem juxta nos, hoc est, juxta omnem hominem, esse credendus est tanquam ratio parvulis: efficacia vero tunc [3]) in me esse dicitur, cum in ore meo confessus fuero Dominum Jesum, et in corde meo credidero, quod Deus illum suscitavit a mortuis. Vis autem scire, quia adest ubique, et medius est etiam eorum, qui ignorant eum et non confitentur? Audi, quomodo Joannes baptista de eo haec ipsa testatur: „medius, [4]) inquit, [5]) vestrum stat, quem vos nescitis, qui post me venit.“ Est ergo medius etiam inter eos, qui eum nesciunt, sed possibilitate iis medius est, non efficacia. Possunt enim eum capere, sed nondum capiunt. Efficacia vero vel efficientia inter [6]) illos medius est, quibus dicebat: „ubicunque [7]) fuerint congregati duo vel tres in nomine meo, ibi sum in medio eorum.“ Isti enim confitebantur in ore suo Dominum Jesum, et cre-

---

[1]) Edd. Merlini: eorum.

[2]) Rabanus, et editi (v. c. edd. M.): „vel si quid aliud est“ etc. Mss. plerique: „vel si quid illud est“ etc. Sed rectius Msc. unus Reg. num. 1641. ut in nostro textu. R.

[3]) Deest in editis (v. c. edd. M.): „tunc.“ R.

[4]) Ev. Joann. I, 26.

[5]) Desideratur in editis (v. c. edd. M.): „inquit.“ R.

[6]) Edd. Merlini: „est inter illos medius.“

[7]) Matth. XVIII, 20. — Edd. Merlini: „ubicunque — nomine meo, in medio eorum sum. Isti“ etc.

debant in corde suo, quod Deus illum suscitavit a mortuis. Alioquin absurdum videtur, [1]) si et inter eos, qui in nomine ejus congregantur, medius esse dicitur, et inter eos, qui eum nesciunt: nisi hujusmodi differentia teneatur, quod inter ignorantes et nondum credentes possibilitate medius dicitur, inter credentes vero efficacia, id est, rei ipsius et operis effectu. Verum et illud observa, quod ait: „quia [2]) si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, et credideris in corde tuo, quod Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris." Videbitur enim quibusdam per hoc, [3]) quia, etiam si desint alicui boni operis privilegia, etiam si virtutibus operam non dederit, hoc ipso tamen, quod credidit, non pereat, sed salvetur, et habeat salutem, etiam si beatitudinis gloriam habere non [4]) poterit. Sed vide, ne magis illud intelligi debeat, quod qui vero et non falso confitetur ore Dominum Jesum, et corde credit, pariter confiteatur se dominatui subjectum esse sapientiae, et justitiae, et veritatis, et omnibus, quae Christus est: nec sibi ultra esse dominum mammonam, id est, neque avaritiam sibi ultra, neque injustitiam, neque impudicitiam, neque mendacium dominari. Semel enim Jesum [5]) Christum Dominum confessus, nulli horum se servire profitetur. Sed et credens in corde suo, quod Deus illum [6]) suscitavit a mortuis, certum [7])

---

[1]) Omittitur in editis (v. c. edd. M.): „videtur." R.

[2]) Rom. X, 9. — Edd. Merlini hoc loco, cfr. p. 201. not. 7. „quod Deus suscitavit illum" etc.

[3]) Edd. Merlini: haec.

[4]) Editi (v. c. edd. M.): „non potuerit." R.

[5]) Edd. Merlini: dominum Jesum Christum.

[6]) Edd. Merlini, cfr. p. huj. not. 2. „eum suscitavit."

[7]) Editi (c. c. edd. M.): „certum est quia suscitavit eum ad justificationem sui," omisso „credit." Ita etiam Rabanus, qui habet „credit" in fine. Sic etiam Msc. unus, qui habet „cordis" pro: „credit." Sed ceteri Mss.

est, quia suscitatum eum ad justificationem sui credit. Alioquin quid proderit scire me et credere, quod Jesum Deus [1]) suscitavit a mortuis, si in me ipso eum [2]) non habeam suscitatum? Ergo [3]) si non in novitate vitae ambulo, et [4]) vetustam peccandi consuetudinem non [5]) fugio, nondum mihi Christus surrexit a mortuis. Ad hunc autem sensum etiam ea conveniunt, quae sequuntur, quando ait: „dicit [6]) enim Scriptura, quia omnis, qui credit in eum, non [7]) erubescet." Hoc autem apud Esaiam scriptum est. Quod si omnis, qui credit in eum, non erubescet: [8]) erubescit autem omnis, qui peccat, sicut Adam peccavit, et erubuit, et abscondit [9]) se: qui [10]) adhuc ruborem peccati incurrit, credere non videtur.

3. „Non [11]) enim est distinctio Judaei et Graeci. Idem [12]) enim ipse Dominus omnium, dives in omnes, qui invocant eum. [13]) Omnis enim, quicunque invocaverit

---

ut in nostro textu, nisi quod unus habeat „suscitantem" pro: „suscitatum." R.

[1]) Edd. Merlini: suscitavit Deus.

[2]) Edd. Merlini: „non habeam eum suscitatum?"

[3]) Ita editi (v. c. edd. M.). Sed omnes Mss. nostri, et Rabanus: „Ego si non in novitate" etc. R.

[4]) Mss. duo, et editi (v. c. edd. M.): „et vetustatis peccandi consuetudinem." Sed Rabanus, et Msc. unus Reg. num. 1639., ut in nostro textu. R.

[5]) Deest „non" in edd. M.

[6]) Rom. X, 11. coll. Jesai. XXVIII, 16.

[7]) Edd. Merlini: „non confundetur."

[8]) Edd. Merlini: erubescit. [9]) Cfr. Genes. III, 8.

[10]) Msc. unus Reg. num. 1639. „qui ad hunc ruborem" etc. Rabanus: „qui adhuc cum ruborem peccati incurrerit" etc. R.

[11]) Rom. X, 12. 13. coll. Joel. II, 32. et Act. II, 21.

[12]) Sic Mss. plerique, et editi (v. c. edd. M.). Msc. vero Reg. num. 1639. „Nam idem Dominus omnium" etc. R.

[13]) Ed. Ruaei sola: illum.

nomen Domini, salvus erit." Quomodo [1]) non sit distinctio in fide Judaei et Graeci, supra jam frequenter ostendimus. Quod autem idem sit Dominus omnium, secundum haec accipies, quae nuper edidimus: hoc est, si justitia nobis, et veritas, et sanctificatio, et sapientia, quod totum est Christus Dominus, dominetur. Haec [2]) enim sunt ejus divitiae, utpote „in [3]) quo thesauri sapientiae et scientiae sunt absconditi." Quas tamen divitias non dixit largiri eum omnibus hominibus, sed omnibus, quicunque invocaverint nomen ejus. Sed et in hoc similis videtur quaestio ut in prioribus oboriri. Neque [4]) enim omnes, qui quoquo modo invocaverint nomen Domini, salvi esse possunt, etiam si non egerint opera invocati nominis digna, maxime cum et Sapientia Dei in Proverbiis dicat: „erit [5]) enim, [6]) cum invocaveritis me, ego autem non exaudiam vos." In quo videtur mihi Sapientia cohortari [7]) et perurgere eos, qui salvari volunt, ut citius invocent Sapientiam, nec [8]) morentur, neque differant: ne [9]) forte, cum statutum tempus excesserit, hoc

---

[1]) Msc. Reg. num. 1639. „Quomodo non est distinctio" etc. R.

[2]) Msc. Reg. num. 1639. „Hae enim sunt ejus divitiae" etc. Mss. quidam (itemque edd. M.) omittunt „enim." Rabanus omittit „ejus." R.

[3]) Coloss. II, 3.

[4]) Editi (v. c. edd. M.): „Neque enim omnes quicunque invocaverint nomen ejus." R.

[5]) Prov. I, 28.

[6]) Editi (v. c. edd. M.): „erit enim tempus cum invocabitis me, ego autem" etc. Sed omnes Mss. nostri omittunt „tempus;" et alius habet: „invocetis," alii vero omittunt „autem." R.

[7]) Editi: „coarctari;" alias (v. c. in edd. M.): „coarctare." Sed omnes Mss. ut in nostro textu." R.

[8]) Ed. M. II. sola: neque morentur.

[9]) Editi (e. c. edd. M.): „ne forte cum statutum tempus acceptabileque praeterierit, in quo" etc. Codex

est, in quo poenitendi facultas est, tarde [1]) post haec invocent, ubi poenitentiae locus non est. Et [2]) hinc dicit, quia „invocabitis [3]) me, et ego non exaudiam vos." Sermo tamen hic, quem ponit Apostolus, id est: „quicunque [4]) invocaverit nomen Domini, salvus erit:" apud Joel prophetam hoc modo scriptus est: „et [5]) dabo prodigia in coelo sursum, et [6]) in terra deorsum, sanguinem, et ignem, et [7]) vaporem fumi. Sol convertetur in tenebras, et luna in [8]) sanguinem, prius quam veniat dies Domini magnus et [9]) nobilis. Et [10]) erit, quicunque invocaverit nomen Domini, salvus erit." Videtur tamen [11]) mihi grande aliquid in Scripturis divinis sub hoc invocationis nomine designari. Non [12]) enim de qualibuscunque viris, sed de ingentibus et praecipuis scribitur, quia

---

Vallis-Clarae: „ne forte cum statutum tempus excesserint hoc, in quo" etc. Sed ceteri Mss. ut in nostro textu, nisi quod duo omittant „est" post „hoc." R.

[1]) Editi (e. c. edd. M.): „tarde hi post haec" etc. R.

[2]) Mss. quidam, et editi (v. c. edd. M.): „et tunc dicit, quia invocabitis" etc. Sed Msc. Reg. num. 1639. rectius: „Et hinc dicit" etc. R.

[3]) Cfr. Prov. I, 28. coll. pag. 205. not. 6.

[4]) Rom. X, 13. [5]) Joel. II, 30—32.

[6]) Edd. Merlini: et signa in terra etc.

[7]) Deest „et" in edd. M.

[8]) Edd. Merlini: in sanguinem, antequam" etc.

[9]) Sic Mss. plerique, et editi (v. c. edd. M.). Mss. tamen quidam, et Rabanus: „horribilis." R.

[10]) Msc. Reg. num. 1639. et editi (e. c. ed. M. II.): „et omnis quicunque" etc. R. — Ed. M. I: „et erit omnis quicunque" etc.

[11]) Edd. Merlini: mihi tamen.

[12]) Editi et Mss. quidam omittunt „enim." Msc. unus Reg. num. 1639. „Non enim de qualibuscunque verbis, sed ingentibus et praecipuis Scripturis, Enos primus" etc. Male. R. — Edd. Merlini: „Non est de qualibuscunque viris, sed ingentibus et praecipuis. Scribitur enim, quia" etc. Quam quidem edd. M. lectionem, mutatis mutandis, probaverim.

„Enos [1]) primus [2]) speravit invocare nomen Domini:“ et in Psalmis: „Moses [3]) et Aaron in sacerdotibus ejus, et Samuel in [4]) his, qui invocant nomen ejus. Invocabant Dominum, et ipse exaudiebat eos: in columna nubis loquebatur ad eos.“

4. „Quomodo [5]) ergo invocabunt, in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem [6]) audient sine praedicante? Quomodo vero [7]) praedicabunt, nisi mittantur? Sicut scriptum [8]) est: quam speciosi pedes evangelizantium [9]) bona!“ Manifeste in his per hoc, quod dicit: „quomodo [10]) ergo invocabunt, in quem non crediderunt?“ illud, quod superius posuit de propheta dictum, quia „omnis, [11]) quicunque invocaverit nomen Domini, salvus erit,“ ad [12]) Christum Dominum docuit referendum. Postquam enim dixit: „omnis, [13]) quicunque invocaverit nomen Domini, salvus erit:“ subjungit: „quomodo [14]) ergo invocabunt,

---

[1]) Genes. IV, 26. — Ed. M. I. constanter: „Aenos.“

[2]) Editi (e. c. edd. M.): „prius speravit.“ R.

[3]) Psalm. XCIX, 6. 7. (XCVIII.)

[4]) Edd. Merlini: inter eos, qui invocant etc.

[5]) Rom. X, 14. 15. — In ed. Ruaei abhinc cap. 5. incipit, ita ut non 12. capita, sed 13. capita Tomus hicce in eadem contineat.

[6]) Edd. Merlini: vero. [7]) Edd. Merlini: autem.

[8]) Cfr. Jesai. LII, 7. coll. Rom. X, 15.

[9]) Sic omnes Mss. nostri. Editi vero (e. c. edd. M.) habent: „evangelizantium pacem, evangelizantium bona! Manifeste apparet in his per hoc, quod dicit“ etc. R.

[10]) Rom. X, 14.

[11]) Cfr. Rom. X, 13. coll. Joel. III, 5. et pag. 206. not. 10.

[12]) Verba: „ad Christum — referendum. Postquam enim dixit: omnis, quicunque — Domini, salvus erit,“ in editis (v. c. edd. M.) nusquam reperiuntur. R.

[13]) Rom. X, 13. coll. Joel. III, 5. et pag. huj. not. 11.

[14]) Rom. X, 14.

in quem non crediderunt?" Christo enim Judaei non crediderunt, et ideo nec invocant eum, cui non crediderunt. Sed et in principio epistolae, quam ad Corinthios scribit, ubi dicit: „cum [1]) omnibus, qui invocant nomen Domini nostri [2]) Jesu Christi in omni loco ipsorum et nostro:" eum, cujus nomen invocatur, Dominum [3]) Jesum Christum esse pronuntiat. Si ergo et Enos, [4]) et Moses, et Aaron, et Samuel „invocabant [5]) Dominum, et ipse exaudiebat eos," sine dubio Christum Jesum Dominum invocabant: et si invocare nomen [6]) Domini, et [7]) orare Dominum, [8]) unum atque idem est: sicut invocatur Deus, invocandus est Christus; et sicut oratur Deus, ita et orandus est Christus; et sicut offerimus Deo Patri primo omnium orationes, ita et Domino Jesu Christo; et sicut offerimus postulationes Patri, ita offerimus postulationes et Filio; et sicut offerimus gratiarum actiones Deo, ita et [9]) gratias offerimus Salvatori. Unum namque utrique honorem deferendum, id est, Patri [10]) et Filio, di-

[1]) I Cor. I, 2.

[2]) Deest in antea editis (e. c. edd. M.): „nostri." R.

[3]) Editi (e. c. edd. M.): „Deum Jesum Christum" etc. R.

[4]) Cfr. Genes. IV, 26.

[5]) Psalm. XCIX, 6. (XCVIII.)

[6]) Edd. Merlini: Domini nomen.

[7]) Editi (e. c. edd. M.): „et adorare Deum, unum atque idem est, sicut invocatur Christus, et adorandus est Christus, et sicut offerimus" etc. Msc. unus Reg. num. 1639. et Rabanus: „et orare Dominum, unum — est, sicut invocatur Christus, ita et orandus Christus." Rabanus tamen omittit „ita." Sed ceteri Mss. ut in nostro textu, nisi quod initio omnes perperam (?) habeant „Dominum," cum necessario legendum sit cum editis (e. c. edd. M.): „Deum." R.

[8]) Ed. Ruaei in textu, cfr. p. huj. not. 7. sub finem: „Dominum."

[9]) Deest „et" in edd. M.

[10]) Edd. Merlini: deo patri et filio.

vinus edocet[1]) sermo, cum dicit: „ut[2]) omnes[3]) honorificent Filium, sicut honorificant Patrem.“ Quod modo[4]) autem de epistola ad Corinthios proposuimus, ubi Apostolus primo quidem dicit:[5]) „ecclesiae Dei, quae est Corinthi, sanctificatis in Christo Jesu, vocatis sanctis:“ et post haec, quasi alterius gradus et alterius ordinis sint,[6]) ita subjungit quosdam, de quibus dicit: „cum[7]) universis, qui invocant nomen Domini nostri[8]) Jesu Christi in omni loco ipsorum et nostro:“ videbitur fortassis habere aliquid differentiae, quod illos quidem ecclesiam Dei nominat, et sanctificatos, et vocatos sanctos: istos autem tantum, qui[9]) „invocant nomen Domini nostri[10]) Jesu Christi.“ Et vide, ne forte ista diversitas tale aliquid ostendat, quale et praesens videtur habere capitulum, in quo docet non posse invocari[11]) nomen Domini, nisi prius credatur in Christum. Cum autem crediderit quis Christo, etiam si nondum sanctificatus sit, et ecclesiae corpori sociatus, tamen necesse est, ut jam invocet eum, cui credidit. Christus enim venit mundum reconciliare Deo, et credentes sibi offerre Patri. Quos

[1]) Edd. Merlini: docet. [2]) Ev. Joann. V, 23.

[3]) Deest in libris antea editis (e. c. edd. M.): „omnes.“ R.

[4]) Restituitur „modo“ ex Msc. Reg. num. 1639. R. — Deest „modo“ in edd. M.

[5]) Edd. Merlini: „dicit de ecclesia Dei, quae est Corintho“ etc. — Cfr. I Cor. I, 2.

[6]) Deest in editis (v. c. edd. M.): „sint.“ R.

[7]) I Cor. I, 2.

[8]) Omittitur in editis (e. c. edd. M.): „nostri.“ R. — Cfr. p. 208. not. 2.

[9]) Edd. Merlini: „quia.“ Cfr. I Cor. I, 2.

[10]) Legitur hoc loco, cfr. p. huj. not. 8. „nostri“ in edd. M.

[11]) Editi (e. c. edd. M.), et Rabanus: „invocare.“ Male. R. — Cfr. Rom. X, 14.

autem offert Patri, Spiritus [1]) sanctus suscipit, ut sanctificet eos, et tanquam coelestis ecclesiae primitivorum membra vivificet, atque in soliditatem totius corporis perfectionemque restituat, et [2]) ita demum ecclesia Dei non habens maculam, neque rugam, appellari mereantur. Prius [3]) ergo quam ad gradum istius perfectionis accedant, tanquam mediatoris Dei et hominum invocant nomen Domini nostri Jesu Christi: postea vero quam Spiritus Dei fuerit in corde eorum, clamans: „Abba, [4]) pater!" ipse Spiritus eos [5]) etiam nomen Patris edocet invocare. Ideo [6]) ergo „quomodo, inquit, invocabunt, in quem non crediderunt?" et in hoc arctissima eos conclusione constringit. Salus, inquit, non est nisi invocanti. Nemo vero invocat, qui non credit. Ergo quia non creditis, non invocatis, et quia non invocatis, non salvamini. Sed „quomodo, [7]) inquit, [8]) credent ei, quem non audierunt?" Quod „non audierunt" possumus sic intelligere, quia vel ipsum in carne positum, vel Apostolos ejus [9]) praedicantes de eo audire noluerint. [10]) Sic enim et ipse Dominus dicit: „qui [11])

---

[1]) Editi (e. c. edd. M.): „Spiritus suscipit, ut sanctificet eos, tanquam coelestis" etc. R. — Cfr. Hebr. XII, 23

[2]) Editi (v. c. edd. M.): „ut ita demum ecclesia Dei non habens maculam aut rugam" etc R. — Cfr. Ephes. V, 27.

[3]) Ita Rabanus. Msc. Reg. num. 1639. „Prius enim quam ad — adscendant, tanquam — invocant nomen Domini" etc. Ceteri Mss. et editi (e. c. edd. M.): „Prius ergo ad (edd. Merlini: *Prius ergo quam ad*) gradum — accedant, tanquam — invocent nomen Domini" etc. R.

[4]) Rom. VIII, 15. [5]) Edd. Merlini: etiam eos.

[6]) Mss. quidam: „Ideo, inquit: quomodo ergo invocabunt" etc. Sed Msc. Reg. num. 1639., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.) ut in nostro textu. R. — Cfr. Rom. X, 14.

[7]) Rom. X, 14.

[8]) Deest in editis (v. c. edd. M.): „inquit." R.

[9]) In editis (v. c. edd. M.) omittitur „ejus." R.

[10]) Edd. Merlini: noluerunt. [11]) Luc. X, 16.

vos audit, me audit: et qui vos spernit, me spernit." Potest autem et hoc intelligi, quod etiam et [1]) nunc et semper Christus tanquam Verbum et Ratio unicuique loquatur in corde, et de pietate doceat, de justitia suadeat, de castitate, de pudicitia, et de omnibus simul virtutibus protestetur, sicut et ipse dicit: „oves [2]) meae vocem meam audiunt." Sic denique et in corde Pauli loquebatur, ita ut et [3]) ille diceret: „an [4]) experimentum ejus quaeritis, qui in me loquitur Christus?" Sequitur: „quomodo [5]) autem audient sine praedicante?" In [6]) hoc magis per praedicantium sermonem Christum ostendit audiri, in quibus, secundum ea, quae supra diximus, Christus loqui et docere monstratur. „Quomodo [7]) autem praedicabunt, nisi mittantur?" Difficultas mihi quaedam in hoc sermone videtur exsurgere. Si enim ita intelligamus, [8]) quod propterea non praedicent, quia non mittuntur; nullo autem praedicante non audient; non [9]) audientes vero non credent; non credentes autem non invocabunt; non invocantes non salvabuntur: colligitur ex his, ut causa, qua non sunt salvati, ad [10]) vitium redeat auctoris, qui non

[1]) Deest „et" in edd. M.

[2]) Ev. Joann. X, 27. — Edd. Merlini: audient.

[3]) Desideratur „et" in ed. Ruaei.

[4]) Cfr. II Cor. XIII, 3. — Edd. Merlini: quaeritis ejus, qui etc.

[5]) Rom. X, 14. — In edd. Merlini deest „autem."

[6]) Editi (v. c. edd. M.): „In hoc magis praedicantium sermonem Christum ostendit audire." Sed omnes Mss. et Rabanus ut in textu. R.

[7]) Rom. X, 15.

[8]) Editi (e. c. edd. M.): „intelligimus, quod —, quia non mittantur." R.

[9]) Restituuntur verba: „non audientes vero non credent," ex Msc. Reg. num. 1639. R. — Desunt eadem in edd. M.

[10]) Sic recte editi (e. c. edd. M.). Mss. vero nostri omnes, et Rabanus perperam: „ad initium." R.

miserit praedicantes. Sed[1]) magis ad illum nos, qu rectior est, intelligentiae tramitem deflectamus: et quoc dixit: „quomodo[2]) praedicabunt, nisi mittantur?“ sic accipiamus, quasi dicat Apostolus: nos praecones et praedicatores Christi non[3]) possemus[4]) praedicare, nec annuntiandi nobis virtus ulla[5]) subsisteret, nisi adesset nobis ipse, qui misit. Quod si praedicantibus nobis audire non vultis, vestra jam culpa est; et si audientes non creditis et non credentes non invocatis, et non invocantes salvi esse nequitis. Quia ergo missi sunt ad praedicationem idcirco de his, qui ab ipso missi sunt, scriptum est: „quam[6]) speciosi pedes evangelizantium[7]) bona!“ Quod pedes hic speciosos non corporales, sed spirituales dicat, puto, quod quamvis amicus sit quis literae, negare non possit. Neque enim in id ridiculi deducet Apostolicum sensum, ut Evangelistarum pedes, qui corporeis oculis videri[8]) possunt, putet ab eo decoros dici et speciosos: sed illi sunt decori et speciosi pedes, qui ambulant per viam vitae.[9]) Secundum illum enim,[10]) qui dixit: „Ego[11])

---

[1]) Editi (e. c. edd. M.): „Sed magis ad illum nos, qui rectiorem intelligentiae tramitem continet, deflectamus.“ R.

[2]) Rom. X, 15.

[3]) Msc. Reg. num. 1639. „non possemus praedicare, nec annuntiare vobis, nisi ipse nos misisset.“ R.

[4]) Ed. M. I. sola: possumus.

[5]) Ed. M. II. sola: illa.

[6]) Rom. X, 15. coll. Jesai. LII, 7.

[7]) Edd. Merlini hoc quoque loco, cfr. pag. 207. not. 9. „evangelizantium pacem, evangelizantium bona!“

[8]) Editi (e. c. edd. M.): „videri possint, putem ab eo“ etc. R.

[9]) Edd. Merlini: vitae, secundum illum — via. Intellige etc.

[10]) Deest in editis (e. c. edd. M.): „enim.“ R.

[11]) Ev. Joann. XIV, 6.

um via:" intellige decoros et speciosos evangelizantium
pedes, qui [1]) per talem viam merentur incedere. Isti [2])
unt pedes, quibus et Paulus cucurrisse cursum se dixit, [3])
t sic currere, ut comprehendat, id est vigor animae, quo
enditur et properatur ad coelum. Gratifice [4]) autem pe-
es istos esse firmabis, quos Jesus discipulis lavat, [5]) et
nteo, quo praecinctus est, tergit. Et [6]) quamvis corpo-
ali tunc specie fuerit impletum, tamen Petro hoc solum,
uod fieri videbat, intelligenti, [7]) et quasi honoris causa
e sibi servo pedes lavaret Dominus recusanti, [8]) audi
uam profundi mysterii proditur sermo: „si [9]) te, inquit,
on lavero, non habebis partem mecum." Et iterum aliam
milem huic vocem tanquam [10]) de secretis scientiae pro-

---

[1]) Sic Mss. nostri omnes, et editi (v. c. edd. M.).
abanus vero: „qui per spiritualem viam" etc. R.

[2]) Mss. duo Regii, et editi (e. c. edd. M.): „Isti
int ergo pedes, quibus — dixit, sed et sic (edd. Merlini:
ed sic) currere (editi, v. c. edd. M., *cucurrisse*), ut com-
rehendat, id est animae vigor (editi, v. c. edd. M., *id
st animo*), quo tenditur" etc. Sed Msc. Reg. num.
639. et Rabanus ut in nostro textu. R.

[3]) I Cor. IX, 26. — 24.

[4]) Editi (e. c. edd. M.): „Gratifice autem pedes
tos esse firmavit." Rabanus vero: „Speciosos autem
edes istos esse firmabitur." R.

[5]) Cfr. ev. Joann. XIII, 5.

[6]) Editi (v. c. edd. M.): „Et quamvis corporaliter
pecie" etc., omisso „tunc," quod etiam deest in pluribus
lss., sed exstat in Msc. Reg. num. 1639. et apud Ra-
anum. R.

[7]) Mss. duo (itemque edd. M.) perperam: „non in-
lligenti." R.

[8]) Ed. Ruaei sola: „excusanti." Cfr. ev. Joann. XIII, 8.

[9]) Ev. Joann. XIV, 8.

[10]) Editi (v. c. edd. M.): „tanquam de se credentis
ientiae profert thesaurus, (Msc. Reg. num. 1639. *de tam
ecretis scientiae profert thesauris*), et dicit: quod
go feci vobis, nescitis modo: scietis autem postea: et
ddit (edd. Merlini: *addidit*): quia si (ed. M. I: *quia
cut*) ego Dominus" etc. R.

fert thesauris, et dicit: „quod[1]) ego feci, vos nesciti modo: scietis autem postmodum:" et addit, quia[2]) „sicut[3]) ego Dominus et Magister lavi pedes vestros, et vo invicem[4]) lavate pedes alterutrum. Exemplum enim ded vobis." Videamus ergo, quod sit istud exemplum, qu magistri discipulorum lavare debeant pedes, aut de qu aqua lavare. Si quis inveniat aquam vivam, et si qui accipiat bibere a Jesu, et aqua illa fiat[5]) in eo fon aquae salientis in vitam aeternam, iste de hac aqua doctrinae spiritualis potest lavare pedes discipulorum, e omnes ex anima[6]) ipsorum immunditias sordesque diluere: et hoc faciens datum a magistro implebit exemplum. „Speciosi[7]) ergo sunt pedes evangelizantium[8]) bona." De[9]) ipsis, puto, pedibus etiam in Canticis Canticorum Sponsa dicit ad Verbum Dei: „lavi[10]) pedes meos, quomodo inquinabo eos?" Et de ipsis nihilominus dicitur: „tibiae[11]) tuae sicut columnae marmoreae cum basibus argenteis." Et fortassis quia haec pulchritudo est in pedibus Evangelistarum, propterea non vult eos Dominus Jesus calceamentis operire,[12]) et occultare speciem pulchram, sed praecipit[13]) iis neque calceamentum habere in via. Quae autem bona sint,[14]) quae evan-

---

1) Ev. Joann. XIV, 7.

2) Msc. unus Reg. omittit „quia." R.

3) Ev. Joann. XIV, 14. 15.

4) Deest in editis (v. c. edd. M.): „invicem." R.

5) Ev. Joann. IV, 14. 6) Edd. Merlini: animo.

7) Rom. X, 15. coll. Jesai. LII, 7.

8) Edd. M. hoc loco, cfr. pag. 212. not. 7., ut nos in textu.

9) Editi (v. c. edd. M.): „De istis (ed. M. 1: *ipsis*), ut puto, etiam pedibus" etc. R.

10) Cantic. V, 3. 11) Cfr. Cantic. V, 15.

12) Edd. Merlini: operiri.

13) Edd. Merlini: praecepit. Cfr. Matth. X, 10.

14) Edd. Merlini: sunt.

gelizant, hoc est, quae annuntiant, videamus. Quamvis hoc ipsum, quod dicit evangelizare, interpretetur bona [1]) annuntiare, quae sint [2]) tamen bona, quae bonis addidit, requiramus. Unum et verum bonum est Deus, [3]) cujus [4]) imago bonitatis est Filius, et [5]) Spiritus ejus, qui dicitur bonus. Istud ergo unum bonum, quia in Deo Patre, et Filio, et Spiritu sancto est, *bona* nominavit. Hoc est enim, quod annuntiant Evangelistae, secundum praeceptum Domini et Salvatoris nostri, dicentis: „ite, [6]) docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.“ Haec sunt ergo evangelizantium bona. Sed quoniam et ipse bonus nuntius dicitur, [7]) et [8]) nuntiare de bonis, illa sit ratio, quod non solum bona nuntiant, sed [9]) et bene bona nuntiant. Sunt enim nonnulli, qui annuntiant quidem et praedicant de Patre, et Filio, et Spiritu sancto, sed [10]) non sincere, non integre: ut sunt omnes haeretici, qui Patrem quidem, et Filium, et Spiritum sanctum annuntiant, sed non bene, neque [11]) fideliter annuntiant. Aut enim male separant Filium a Patre, ut alterius naturae Patrem, alterius Filium dicant; aut male confundunt, ut vel [12]) ex tribus

---

[1]) Edd. Merlini: bonum.

[2]) Edd. Merlini: sunt. [3]) Cfr. Matth. XIX, 17.

[4]) Edd. Merlini: „cujus imago bonitatis ejus est“ etc. Cfr. Sap. Salom. VII, 26.

[5]) Msc. Reg. num. 1639. „et qui Spiritus ejus dicitur. Istud ergo“ etc. R. — Cfr. Psalm. CXLIII, 10. (CXLII.)

[6]) Matth. XXVIII, 19. [7]) Jesai. LII, 7.

[8]) Edd. Merlini: et annuntiare etc.

[9]) Msc. unus Reg. num. 1639. „sed et bene nuntiant. Bona sunt enim, quae nonnulli annuntiant quidem“ etc. Sed ceteri Mss., Rabanus, et editi (e. c. edd. M.) ut in nostro textu. R.

[10]) Deest „sed“ in edd. M.

[11]) Edd. Merlini: non fideliter etc.

[12]) Deest „vel“ in edd. M.

compositum Deum, vel trinae tantummodo appellationis in eo esse vocabulum putent. Qui autem bene annuntiat bona, proprietates quidem Patri, et Filio, et Spiritui sancto suas cuique dabit, nihil autem diversitatis esse confitebitur in [1]) substantia vel natura. Qui ergo ita annuntiant Evangelium, non solum bona annuntiant, sed bene et integre annuntiant bona. Exemplum [2]) vero hoc de Esaia videtur assumtum: sed ibi propheta ad ipsum Dominum evangelizandi officium retulit. [3]) Ita enim ait: „quoniam [4]) ego [5]) ipse, qui loquebar, adsum, tanquam [6]) aura in montibus, ut pedes evangelizantis auditum pacis, ut evangelizans bona." Verum videtur mihi Paulus, quia propheta dixerat: „ut [7]) pedes evangelizantis [8]) auditum pacis, ut evangelizans bona:" et hoc quasi ex alterius comparatione memorasse, velut si diceret: ita adero, ut homo, qui exangelizat pacem, et evangelizat bona. Hoc autem faciunt Apostoli: idcirco de semet ipsis hoc dictum, id [9]) est, de Apostolis, accepisse videtur, [10]) ad

---

[1]) Edd. Merlini: in natura vel in substantia.

[2]) Editi (v. c. edd. M.): „Exemplum vero de Esaia" etc. R.

[3]) Ed. M. I: „pertulit," ed. M. II: „praetulit."

[4]) Jesai. LII, 6. 7.

[5]) Deest „ego" in edd. M.

[6]) Editi (v. c. edd. M.): „tanquam ora (ed. M. II: *orans*) in montibus, ut pedes evangelizantium" etc. Msc. Reg. num. 1639. „tanquam hora in montibus, ut pedes evangelizantis auditum pacis, et evangelizantis bona." R.

[7]) Jesai. LII, 7.

[8]) Ed. M. II. sola hoc loco, cfr. p. huj. not. 6. „evangelizantium."

[9]) Edd. Merlini: hoc est.

[10]) Deest „videtur" in omnibus Mss. et editis (e. c. edd. M.), sed supplendum videtur. R. — Videtur sane, nisi, signis paulisper mutatis, ad prius illud „videtur" respicere malueris.

quorum comparationem affuturum [1]) et evangelizaturum bona per [2]) prophetas se [3]) dixerat Christus.

5. „Sed [4]) non omnes obediunt Evangelio. Esaias enim dicit:" [5]) „„Domine, [6]) quis credidit auditui nostro?"" „Ergo fides ex auditu; auditus autem per verbum Christi. Sed dico: numquid non audierunt?" „„In [7]) omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terrae verba eorum."" „Sed dico: numquid Israel non cognovit? Primus Moses dicit:" „„ego [8]) ad aemulationem vos adducam in non gentem, in gentem insensatam in iram vos inducam."" „Esaias autem audet et dicit:" „„inventus [9]) sum a non quaerentibus me: palam apparui inter eos, qui me non interrogabant."" „Ad Israel autem quid dicit? tota [10]) die expandi manus meas ad populum non credentem et contradicentem." Neque [11]) omnes ex Gentibus Evangelio crediderunt, neque omnes ex Israel: plures tamen, et multo plures ex Gentibus, quam ex Israel. Quod ergo ponit [12]) Apostolus, quia Esaias dixerit: „Domine, [13]) quis credidit auditui nostro?" „quis" pro ratio dictum est: et observare debemus, quod sermo

---

[1]) Editi (v. c. edd. M.): „futurum." R.

[2]) Msc. Reg. num. 1639. „per prophetam." R.

[3]) Deest „se" in edd. M. [4]) Rom. X, 16—21.

[5]) Cfr. Jesai. LIII, 1. coll. Rom. X, 16.

[6]) Verba: „Domine, quis —. Ad Israel — dicit? Tota die — non credentem, et contradicentem," desunt in editis (v. c. edd. M.), sed restituuntur ex omnibus Mss. nostris. R.

[7]) Cfr. Psalm. XIX, 4. (XVIII.) coll. Rom. X, 18.

[8]) Cfr. Deuter. XXXII, 21. coll. Rom. X, 19.

[9]) Jesai. LXV, 1. coll. Rom. X, 20.

[10]) Jesai. LXV, 2. coll. Rom. X, 21.

[11]) Editi (v. c. edd. M.), et Rabanus: „Neque enim omnes" etc. Sed omnes Mss. nostri omittunt „enim." R.

[12]) Edd. Merlini: ait.

[13]) Jesai. LIII, 1. coll. Rom. X, 16.

hic in Scripturis interdum pro raro, interdum pro [1]) nullo omnino ponitur: verbi gratia, ut cum dicit: „quis [2]) sapiens, et intelliget haec?“ et: [3]) „quis [4]) adscendet in montem Domini?“ et: „quis [5]) est homo, qui vult vitam?“ in his omnibus rarum „quis“ [6]) significat. Ubi vero dicit: „quis [7]) adscendit in coelum? hoc est Christum deducere: vel quis descendit in abyssum? hoc est Christum [8]) a mortuis reducere:“ hic „quis“ nullus intelligitur. Nullus est enim, qui adscendit in coelum, Christum inde deducere. Nunc ergo: „Domine, [9]) quis credidit auditui nostro?“ quod dicit Esaias, rarum „quis“ [10]) significat. Scire tamen [11]) nos convenit, quod: „Domine, [12]) quis credidit auditui nostro?“ in Hebraeis exemplaribus „Domine“ [13]) non habeat, sed in interpretatione septuaginta Seniorum sit: et Apostolus hoc probans, quod apud illos est, posuit „Domine.“ Videtur tamen Esaias haec ex persona Apostolorum prophetare, quibus creditum fuerat praedicationis officium: et ipsi cum raritatem creden-

---

1) Edd. Merlini: omnino pro nullo.

2) Hos. XIV, 10. 3) Deest „et“ in edd. M.

4) Psalm. XXIV, 3. (XXIII.)

5) Psalm. XXXIV, 12. (XXXIII.)

6) Ita recte Msc. unus Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.): „quemque.“ Sic et paulo infra. R. — Cfr. pag. huj. not. 10.

7) Rom. X, 6. 7. coll. Deuter. XXX, 12. 13. — Edd. M. et R. hoc loco: „adscendit“ et „descendit.“

8) Deest „Christum“ in edd. M.

9) Jesai. LIII, 1. coll. Rom. X, 16.

10) Cfr. pag. hujus not. 6.

11) Edd. Merlini: nos tamen.

12) Jesai. LIII, 1. coll. Rom. X, 16.

13) Editi (v. c. edd. M.): „Domine non habetur, sed juxta interpretationem LXX. Seniorum: sic et Apostolus“ etc. Sed omnes Mss. et Rabanus ut in nostro textu, nisi quod alius habeat: „ex interpretatione,“ et alii omittant particulam „in“ vel „ex.“ R.

tium praecipue de populo Israel viderent,[1]) dicunt[2]) ad Dominum: „Domine,[3]) quis credidit auditui nostro?" sicut et illud ex[4]) persona ipsorum dicitur, quia[5]) „annuntiavimus sicut puer ante ipsum, sicut radix in terra sitienti." Et ipsi sunt nihilominus, qui dicunt velut cum ipso positi, et videntes eum in habitu humano, quia „vidimus[6]) eum, et non habebat speciem, neque decorem," et reliqua. Sed[7]) et si ad personam ipsorum prophetarum referantur haec verba, quasi qui apud Dominum conquerantur, quod[8]) his, quae de Christo prophetaverint,[9]) nemo aut admodum pauci ex populo illo[10]) crediderint, non videbitur alienum. Aut non est putandum, quia Moses dicat ad Dominum: Domine, nemo credidit auditui meo? Si enim credidissent literis meis, credidissent utique et Christo: de ipso enim ego scripsi. „Ergo[11]) fides ex auditu; auditus autem per verbum Christi." Hic „verbum Christi" praedicationem de Christo significat. Neque enim illi soli crediderunt, qui verbum ab ipso Christo[12]) Jesu Domino loquente audierunt; sed multo plures sunt, qui aliis eum praedicantibus audierunt, sicut et ipse Dominus praedixerat loquens ad Thomam:

---

1) Editi (e. c. edd. M.): „vident." R.

2) Edd. Merlini: ad Dominum dicunt.

3) Ev. Joann. XII, 38. coll. Jesai. LIII, 1.

4) Editi plerique (e. c. edd. M.): „ex persona illorum dicitur." R.

5) Editi plerique (e. c. ed. M. II.): „qui (al., v. c. ed. M. II., *quia*) annuntiamus." R. — Jesai. LIII, 2.

6) Jesai. LIII, 2.

7) Edd. Merlini: Sed si ad personas ipsorum etc.

8) Edd. Merlini: quod iis, qui de etc.

9) Ed. M. I. perperam: prophetaverit.

10) Deest in libris antea editis (e. c. edd. M.): „illo." R.

11) Rom. X, 17.

12) Desiderantur in editis (v. c. edd. M.) verba: „Christo Jesu." R.

„quia [1]) vidisti me, inquit, credidisti: beati [2]) non videntes et credentes.“ Omne [3]) ergo verbum, quod Apostoli, et si qui alii ab ipso accepta gratia de Christo praedicaverunt, verbum Christi esse pronuntiat. Sed et in ecclesia si quis sapientiam, quae ex Deo est, et veritatem Dei loquatur, si quis viam Dei, quae Christus est, doceat, et justitiam ejus exponat, sine dubio quod loquitur, verbum Christi est.

„Sed [4]) dico: numquid non audierunt? In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terrae verba eorum.“ Hoc [5]) de Psalmo octavo [6]) decimo assumitur, ubi ait: „non [7]) sunt loquelae, neque sermones, quorum [8]) non audiantur voces eorum. In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terrae verba eorum.“ In quo pro [9]) linguarum et sermonum varietate Gentes sine dubio intelliguntur: et dicitur, quia Apostolorum Christi in omnem quidem terram sonus exierit, in fines vero orbis terrae non sonus, sed verba pervenerint. Quod ita intelligi potest, quia „terram“ imperitos quosque et indocibiles homines dicat, [10]) ad quos non

---

[1]) Ev. Joann. XX, 29.

[2]) Sic. Mss. et Rabanus. Editi vero (e. c. edd. M.): „beati qui non crediderunt, et crediderunt.“ R.

[3]) Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus: „Omne ergo verbum, quod Apostoli, et si qui“ etc. Sed ceteri Mss. et editi (e. c. edd. M.) habent „Apostolus“ pro: „Apostoli.“ R.

[4]) Rom. X, 18. coll. Psalm. XIX, 4. (XVIII.) — Edd. Merlini: „Equidem in omnem terram“ etc.

[5]) Ed. Ruaei sola: Haec de etc.

[6]) Edd. Merlini: decimo octavo.

[7]) Psalm. XIX, 3. 4. (XVIII.)

[8]) Msc. Reg. num. 1639. (itemque edd. M.): „quibus non audiantur“ etc. R.

[9]) Ed. M. I: „pro linguarum et varietate sermonum“ etc., ed. M. II: „pro linguarum varietate et sermonum“ etc.

[10]) Msc. unus Reg. num. 1639. habet „indicat“ pro: „dicat.“ R.

verba, in quibus ratio fidei continetur, et explanatio sapientiae, sed sonus fidei communi et simplici praedicatione pervenerit: finem vero orbis terrarum eruditiores quosque et prudentiores appellaverit. Finis enim perfectionem indicat rerum. Ad hos ergo tales non [1]) sonum vocis, sed verba et rationem pervenisse pronuntiat, qui [2]) utique audientes sermonem fidei, etiam [3]) perscrutari possunt et perquirere Scripturas divinas, ut cognoscant eorum verborum, quae iis per Apostolos annuntiata sunt, veritatem. Et hanc esse in his differentiam sciens Apostolus, id est, in sono et verbis, quodam loco ita dicit: „et [4]) sermo meus, et praedicatio mea non [5]) fuit in suasoriis [6]) sapientiae verbis, sed in ostensione Spiritus et virtutis:" ut ostenderet, verbum quidem esse, quo per virtutem Spiritus sapientia Dei lucidius explanatur: praedicationem vero hanc esse, de [7]) qua dicit propheta, quia „in [8]) omnem terram exivit sonus eorum:" in qua scilicet simplex annuntiatio est [9]) fidei, et simplicioribus quibusque sufficiens. Sed et alibi de semet ipso dicit, quia sit „praedicator, [10]) et Apostolus, et magister Gen-

---

[1]) Msc. Reg. num. 1639. „non solum voces, sed" etc. R.

[2]) Idem Msc. et Rabanus: „qui utique." Ceteri vero Mss. et editi (e. c. edd. M.): „quia utique." R.

[3]) Edd. Merlini: etiam scrutari possunt.

[4]) I Cor. II, 4.

[5]) Editi (e. c. edd. M.): „non sunt in suasoriis" etc. Deinde Msc. unus Reg. num. 1639. addit „humanae" ante: „sapientiae;" sed vox „humanae" deest in reliquis Mss., nec non in editis (e. c. edd. M.), et apud Rabanum. R.

[6]) Ed. M. I. perperam: suasoris.

[7]) Edd. Merlini: propheta de qua dicit, quia etc.

[8]) Psalm. XIX, 4. (XVIII.) coll. Rom. X, 18. — Edd. M. hoc loco: exiit.

[9]) Omittitur in editis (v. c. edd. M.): „est." Rabanus: „sit." R.

[10]) II Tim. I, 11.

tium." In quo Apostolus quidem generale[1]) indicat nomen officii, qui non solum praedicet, sed et doceat: praedicet quidem simplicem fidem, ut illis, quibus ait: „nihil[2]) enim judicavi me scire inter vos, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum:" doceat vero eos, quibus dicebat: „sapientiam[3]) autem loquimur inter perfectos." In quibus ostenditur, quod illis quidem sonum praedicationis protulit,[4]) his vero sapientiam Dei per verba disseruit.

„Sed[5]) dico: numquid Israel non cognovit? Primus Moses dicit: ego ad aemulationem vos adducam in non gentem, in gentem insensatam[6]) *in* iram vos inducam." Videtur ea, quae superius dixit, de Gentibus prolocutus; nunc vero, ut sibi moris est, etiam de Israel subjungere: et vult, quod inexcusabilis sit Israel, testibus idoneis comprobare. Ipse, inquit, Moses dicit ex persona Dei: „ego[7]) ad aemulationem vos adducam in non gentem:" de Christianis sine dubio dicens, qui a Deo ad aemulationem prioris populi increduli et contemtoris assumti sunt. Sed videatur fortassis gentem a Deo fidei merito et devotionis electam Moses injuriosius compellasse, cum dicit: „in non gentem:" et[8]) ita nihili ducere, ut nec gentem eam appellare dignetur, aut[9]) si appellet, insipientem[10]) nominare. Sed non est injuriosus Moses, utpote

---

[1]) Edd. Merlini: generalis.

[2]) I Cor. II, 2. — Edd. Merlini: nihil enim aliud judicavi — vos, nisi Christum Jesum.

[3]) I Cor. II, 6. [4]) Edd. Merlini: intulit.

[5]) Rom. X, 19. coll. Deuter. XXXII, 21.

[6]) Editi (e. c. edd. M.): „insipientem in iram vos mittam." Sed omnes Mss. ut in textu. R.

[7]) Rom. X, 19. coll. Deut. XXXII, 21.

[8]) Deest in editis (e. c. edd. M): „et." R.

[9]) Edd. Merlini: aut et si appellet.

[10]) Editi (v. c. edd. M.): „insipientes." Male. R.

amicus Dei, erga electos ejus: nec contumelia videbitur in sermone, si ratio sermonis appareat. Unaquaeque gens, verbi causa, Aegyptiorum, aut Syrorum, aut Moabitarum, pro eo, quod propriis terminis, et lingua, et habitu, et moribus atque institutis discernitur, gens illa vel illa appellatur: et neque Syri, Aegyptii aliquando dicuntur: neque Moabitae, Idumaei appellantur; aut Arabes, Scythae.[1]) Christiani vero non est una gens, sed ex omnibus gentibus unus populus: et ideo Moses pro summo honore „non gentem" eam nominavit,[2]) quia non erat una gens, sed, si ita dici potest, omnium[3]) gentium gens. Verum excludi videbimur in his, quae subsequuntur, ubi dicit: „in[4]) gentem insensatam in iram vos inducam:" quod et gentem eam, et insipientem nominaverit. Verum[5]) ne in hoc quidem famulus Dei Moses contumeliam facit populo Dei; sed praevidebat in spiritu, quoniam, si quis vult sapiens esse[6]) in hoc mundo, insipiens fieri debet, ut sit sapiens apud Deum: et „quia[7]) non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam praedicationis salvos facere credentes:" et quia per praedicationem crucis Christi, quae est[8]) stultitia Gentibus, congregabitur populus, qui fiat in hoc mundo stultus, ut sit sapiens apud Deum. Irascuntur[9]) ergo Judaei, quod ipsis

---

1) Msc. unus Reg. num. 1639. habet: „Getae." Sed ceteri Mss. et Rabanus (itemque edd. M.): „Scythae." R.

2) Deut. XXXII, 21. coll. Rom. X, 19.

3) Editi (v. c. edd. M.): „omnium gentium gentes." R.

4) Deut. XXXII, 21. coll. Rom. X, 19.

5) Edd. Merlini: Verum nec in hoc quidem etc.

6) Cfr. I Cor. III, 18. — Ed. M. II: esse in hoc mundo insipiens fieri etc.

7) I Cor. I, 21. 8) I Cor. I, 23.

9) Sic Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus. Editi vero (e. c. edd. M.), et Mss. plerique: „Irascantur ergo" etc. R.

excusantibus et refutantibus, [1]) ad convivium regis invitatae sunt Gentes, non adspicientes ad ea, quae dudum de [2]) hoc mysterio „Esaias [3]) audet et dicit:" „„inventus sum a non quaerentibus me: palam apparui [4]) inter eos, qui me non interrogabant."" „Ad [5]) Israel autem quid dicit? Tota die expandi manus meas ad populum non credentem et contradicentem." Sicut in superioribus saepe ostendimus, Apostolum Paulum nunc de Gentibus, nunc de Israel facere sermonem, nec tamen evidenter et palam immutationem [6]) declarare personae: ita et Esaias in his sermonibus facit, quos ad exemplum Apostolus protulit: et primas quidem partes, id est: „inventus [7]) sum a non quaerentibus me; palam apparui inter illos, qui non interrogabant me:" sine dubio de Gentibus dicit: et ubi ille personam latenter immutat, Apostolus evidentem distinctionem sermonibus suis dedit in eo, quod addidit: „ad [8]) Israel autem quid dicit?" et superiora quidem ad Gentes, sequentia vero exponit ad Israel esse referenda, in quibus ait: „tota [9]) die expandi manus meas ad populum non credentem et contradicentem." Sed primo omnium quod ait: „Esaias [10]) audet et

---

[1]) Ed. M. II: refutantibus ire ad convivium etc.

[2]) Editi (e. c. edd. M.): „de hoc mysterio. Esaias autem audet et dicit: inventus sum" etc. Sed omnes Mss. et Rabanus ut in nostro textu. R.

[3]) Rom. X, 20. coll. Jesai. LXV, 1.

[4]) Editi (v. c. edd. M.): „apparui his, qui me" etc. R.

[5]) Rom. X, 21. coll. Jesai. LXV, 2.

[6]) Editi (e. c. edd. M.): „in mutationem declinare personae." Sed omnes Mss. ut in nostro textu. R.

[7]) Jesai. LXV, 1. coll. Rom. X, 20. — Edd. M. et R. hoc loco, cfr. pag. huj. not. 4. „apparui inter illos, qui non interrogabant me."

[8]) Rom. X, 21.

[9]) Jesai. LXV, 2. coll. Rom. X, 21.

[10]) Rom. X, 20.

dicit:" videamus[1]) quid audeat, vel quae hic prophetae doceatur audacia. Si intendamus verbis beati Stephani, dicentis: „quem[2]) enim prophetarum non persecuti sunt patres vestri, qui annuntiabant de adventu Justi?" tunc Esaiae intelligimus audaciam, qui persecutionibus et morte proposita[3]) ausus est tamen de adventu Justi praedicare, et pro bono audet etiam mori.[4]) In quo tamen simul et illud ostenditur, quia non, ut aliqui putant, prophetae nesciebant, quid dicerent, et quasi alienato sensu suo prophetabant. Quod enim dicit Apostolus de Esaia, quia „audet[5]) et dicit," hoc indicat, quia mortem contemnens et persecutiones, quae inferebantur, quamvis sciret sibi imminere periculum, audet tamen et praedicat verbum Dei: sicut et ipse Paulus dicebat: „scio,[6]) quia vincula et carceres manent me Hierosolymis: sed ego non facio cariorem animam[7]) meam mihi." Sic[8]) ergo et Esaias sciebat quidem secandum se esse et interficiendum ab impiis, audet tamen, et ex persona Christi dicit: „inventus[9]) sum a non quaerentibus me." Certum est autem,[10]) quod Gentes erant, quae Christum nec quaerere noverant, nec de eo interrogare didicerant. Invenerunt tamen quem non quaesierunt, quia ipse eos prior quaesivit. Pastor

---

1) Sic Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus. Editi vero (e. c. ed. M. II.), et Mss. plerique: „videamus. Quid audet? vel quae hic (ed. M. II: *haec*) prophetae audacia? Si intendamus" etc. R. — Ed. M. I: „Videamus quid audet: vel quae haec prophetae audacia. Si intendamus" etc.

2) Act. VII, 52. 3) Edd. Merlini: postposita.

4) Cfr. Rom. V, 7. 5) Rom. X, 20.

6) Act. XX, 23. 24. — Ed. Ruaei sola: in Hierosolymis.

7) Msc. unus Reg. num. 1639. „animam meam, quam me." R.

8) Editi (e. c. edd. M.): „Si ergo" etc. R.

9) Jesai. LXV, 1. 10) Deest „autem" in edd. M.

est enim bonus,[1]) et ovem, quae perierat, requisivit;[2]) et sapientia est, quae drachmam perditam quaesivit,[3]) et quaerens invenit. Judaei autem usque adhuc quaerunt de Christo, et interrogant Scripturas de eo, et non inveniunt: quia[4]) crux ejus Judaeis est scandalum: et ideo dicit ad eos: „tota[5]) die expandi manus meas ad populum non credentem et contradicentem:“ hoc est, cum penderet in cruce, illi non solum non invenerunt eum, sed insuper dixerunt: „si[6]) Filius Dei es, descende nunc de cruce, et credimus tibi.“ Sed audi, quid etiam[7]) in Sapientia Salomonis dicatur, quia „non[8]) invenietur ab his, qui tentant eum, apparebit vero his, qui non sunt increduli ad eum.“ Sed ne hoc quidem a nobis convenit ignorari, quod in exemplaribus Hebraeorum non habetur: „et[9]) contradicentem.“ Apostolus autem secutus est septuaginta interpretum veritatem in suis scriptis,[10]) et sicut illi interpretati sunt, ponit.

6. „Dico[11]) igitur: numquid repulit Deus plebem suam? Absit. Nam[12]) et ego Israelita sum ex semine Abrahami, et tribu Benjamin. Non repulit Deus plebem

---

[1]) Ev. Joann. X, 14. [2]) Luc. XV, 4.

[3]) Luc. XV, 8.

[4]) Editi (v. c. edd. M.): „quia crux ejus iis est scandalum.“ R. — Cfr. I Cor. 1, 23.

[5]) Jesai. LXV, 2. coll. Rom. X, 21.

[6]) Matth. XXVII, 40. coll. 42.

[7]) Desideratur „etiam“ in edd. M.

[8]) Sap. Salom. I, 2.

[9]) Cfr. Jesai. LXV, 2. coll. Rom. X, 21.

[10]) Editi (v. c. edd. M.): „scriptis: sicut (ed. M. II: *et sicut*) illi interpretati sunt, exponit.“ R.

[11]) Rom. XI, 1—6.

[12]) Verba: „Nam et ego — Baal. Sic denique — factae sunt. Si autem gratia, —: alioquin gratia jam non fit gratia,“ omittuntur in editis (v. c. edd. M.), sed restituuntur ex omnibus Mss. R.

suam, quam praescivit. An nescitis in Elia quid dicit Scriptura? quomodo interpellat Deum adversum Israel:" „„Domine, [1]) prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt, et ego relictus sum solus, et quaerunt animam meam."" „Sed quid dicit illi responsum divinum?" „„Reliqui [2]) mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua Baal."" „Sic denique et in hoc tempore reliquiae secundum electionem gratiae salvae factae sunt. Si autem gratia, jam non ex operibus: alioquin gratia jam non fit gratia." Quoniam ex his, quae supra dicta sunt, videretur forsitan populus Judaeorum repulsus esse a Deo, nec aliquid spei gerere, si quidem in aemulationem induxerit eum Deus in non gentem, et in iram in [3]) gentem insensatam, et manifestus factus [4]) sit his, qui eum non quaerebant, et inventus sit ab [5]) his, qui de eo non interrogabant: propterea Apostolus volens ista curare, et ostendere, quia [6]) supersit salutis via populo Israel, si credant, et [7]) quia non idcirco repulsi sunt, quia [8]) genus

---

[1]) I Regg. XIX, 10. et 14. (III Regg.) — Cfr. Rom. XI, 3.

[2]) I Regg. XIX, 18. (III Regg.). — Cfr. Rom. XI, 4.

[3]) Edd. Merlini: „et in gentem" etc. — Cfr. Rom. X, 19. coll. Deut. XXXII, 21.

[4]) Deest „factus" in editis (e c. edd. M.), et in pluribus Mss., sed exstat in Msc. Reg. num. 1639 et apud Rabanum. R. — Cfr. Rom. X, 20. coll. Jesai. LXV, 1.

[5]) Editi: „ab eo, qui non interrogabat." R. — Edd. Merlini: ab eo, qui de eo non interrogabat.

[6]) Editi (e. c. edd. M.): „quantum supersit salutis populo" etc. Codex vero Vallis-Clarae: „quam supersit salutis suae populo" etc. Rabanus: „quae supersit saluti suae a populo" etc. Sed recte Msc. unus Reg. num. 1639. „quia supersit salutis via populo" etc. Ceteri Mss. habent itidem „quia," sed „suae" pro: „via." R.

[7]) Mss. plerique, et editi (e. c. edd. M.), habent: „et non idcirco" etc., omisso „quia;" quae vox restituitur ex Msc. Reg. num. 1639. et Rabano. R.

[8]) Editi (v. c. edd. M.): „quia gens sit Israel." R.

sint Israel, sed quia increduli fuerint, ait: „non [1]) repulit Deus plebem suam, quam praescivit.“ Et ut hoc praesenti probaret exemplo, subjungit: „nam [2]) et ego Israelita sum ex semine Abrahami, et tribu Benjamin,“ et tamen fidem Jesu doceo, et annuntio, quia ipse est Christus. Quod si mihi non obfuit, quia sum Israelita ex semine Abraham, quominus Christo crederem, et ex fide ejus justificarer, certum est, quia „non [3]) repulit Deus plebem suam, quam praescivit.“ Quomodo [4]) autem „quos praescivit, illos et vocavit; et quos vocavit, illos et justificavit,“ supra jam dictum est: et quod praescire Deus, [5]) non tantum praenoscere futura, — quod nec dubitari potest —, sed probare, et scientia sua digna ducere, in Scripturis ponatur. Verum ne [6]) parvum videretur, quod exemplo sui non esse repulsam plebem Dei docebat Apostolus, validiora requirit exempla, et dicit: „an [7]) nescitis in Elia quid dicit Scriptura? quomodo [8]) interpellat Deum adversum Israel:“ „„Domine, [9]) prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt, et ego relictus sum solus, et quaerunt animam meam.““ „Sed [10])

---

[1]) Rom. XI, 2. — Edd. Merlini: praesciit.

[2]) Rom. XI, 1. — Edd. Merlini: de tribu Benjamin.

[3]) Rom. XI, 2.

[4]) Edd. Merlini: „Quomodo autem illos, quos praescivit, et vocavit, et quos“ etc. — Cfr. Rom. VIII, 30.

[5]) Editi (c. c. edd. M.): „Deum, non tantum“ etc. Omnes Mss. nostri: „Deus, non tam“ etc. R.

[6]) Editi (v. c. edd. M.): „ne parum videretur, quod exemplo suo“ etc. R.

[7]) Rom. XI, 2. 3. 4.

[8]) Edd. Merlini: quemadmodum interpellabat etc.

[9]) I Regg. XIX, 10. et 14. (III Regg.). — Cfr. Rom. XI, 3.

[10]) Verba: „Sed quid dicit illi responsum divinum?“ in Mss. nostris non comparent. R. — In edd. M. haec leguntur: „Sed quid dicit divinum responsum?“ — Cfr. Rom. XI, 4.

quid dicit illi responsum divinum?" In [1]) quibus docetur propheta aliquando [2]) zelo Dei repletus, cum [3]) apud Deum querelam populi praevaricatoris exponeret, qui non solum prophetas occidisset, et altaria subvertisset, verum et Eliam, qui videbatur solus superesse ex [4]) prophetis Domini, conaretur exstinguere. Et hoc Elia apud Deum deplorante, audi quid ad eum oracula divina respondeant: „reliqui [5]) mihi [6]) septem millia virorum, qui non curvaverunt genua Baal." Baal idoli nomen est, ad cujus cultum populus ille relicta Dei lege deciderat. Haec sunt, quae Apostolus ad exemplum temporis praesentis adducit. Et addit: „sic [7]) igitur et in hoc tempore reliquiae secundum [8]) electionem gratiae salvae factae sunt. Si autem gratia, jam non ex operibus: alioquin gratia jam non fit gratia." Ostendendum ergo [9]) pro viribus nobis est, quomodo, sicut factum est sub Elia, ubi omnem populum propheta simul putaverat refutatum, [10]) inveniuntur septem millia virorum, [11]), qui

[1]) Mss. plerique, et editi (e. c. edd. M.): „In quibus docet quod propheta" etc. Sed rectius Msc. Reg. num. 1639. ut in nostro textu. R.

[2]) Edd. Merlini: aliquando zelo est repletus Dei.

[3]) Editi (e. c. edd. M.): „cum aliquando apud Deum" etc. Sed vox „aliquando" deest in Mss. nostris. R.

[4]) Deest „ex" in edd. M.

[5]) I Regg. XIX, 18. (III Regg.). — Cfr. Rom. XI, 4.

[6]) Mss. plerique: „reliqui mihi, inquit," etc. Deinde iidem Mss. et editi (e. c. edd. M.): „genua sua ante Baal." Sed Msc. Reg. num. 1639. ut in textu. R.

[7]) Rom. XI, 5. 6.

[8]) Editi (e. c. edd. M.): „secundum electionem gratiae Dei" etc. Sed omnes Mss. nostri et Rabanus omittunt „Dei." Deinde iidem editi (e. c. edd. M.), et Mss. plures: „jam non est gratia," sed Msc. Reg. num. 1639. ubique habet „fit" pro „est." R.

[9]) Edd. Merlini: ergo nobis pro viribus est.

[10]) Rabanus: „repudiari." Sed omnes Mss. nostri, et editi (e. c. edd. M.): „refutatum." R.

[11]) Edd. M. et R. hoc loco: viri.

permanserint [1]) in testamento Dei: sic factum est etiam in adventu Christi, et his temporibus, quibus praedicabat Paulus. Et vide, si [2]) forte possumus Joannem baptistam, qui Salvatoris praecessit adventum, ponere loco [3]) Eliae: quandoquidem et [4]) Evangelium tale ei testimonium perhibet, quia „in [5]) spiritu et virtute" venerit „Eliae:" et ipse Dominus dixerit de eo: „et [6]) si vultis scire, ipse est Elias. Qui habet aures audiendi, audiat." Hic ergo, qui [7]) in spiritu et virtute venerat Eliae, in tantum desperaverat de populo illo, ut [8]) non eos diceret esse generationem Abrahami, sed generationem [9]) viperarum, et his adderet: „nolite [10]) dicere, quia patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quia potens est Deus de [11]) lapidibus istis suscitare filios Abrahamo." Huic ergo ista de populo conquerenti [12]) respondeatur a Domino et [13]) Salvatore nostro: „Ego [14]) scio quos elegerim:" et iterum: „oves [15]) meae vocem meam audiunt, et ego praecedo eas, et sequuntur me meae:" et iterum: „habeo [16]) alias oves, quae non sunt de hoc

---

[1]) Edd. Merlini: permanserant.

[2]) Edd. Merlini: si possumus forte.

[3]) Edd. Merlini: in loco.

[4]) Ita Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus. Ceteri vero Mss. nostri, et editi (e. c. edd. M.): „et Evangelista" etc. R.

[5]) Luc. I, 17. [6]) Cfr. Matth. XI, 14. 15.

[7]) Editi (e. c. edd. M.): „quia in spiritu" etc. R. — Cfr. Luc. I, 17.

[8]) Editi (e. c. edd. M.): „ut non eos diceret filios Abrahami" etc. R.

[9]) Matth. III, 7. [10]) Matth. III, 9.

[11]) Editi (e. c. edd. M.): „de lapidibus suscitare filios Abrahamo." R.

[12]) Ed. M. I. perperam: conquirenti.

[13]) Deest „et" in edd. M. [14]) Ev. Joann. XIII, 18.

[15]) Cfr. ev. Joann. X, 27. [16]) Ev. Joann. X, 16.

ovili: oportet[1]) me et illas adducere." Quid autem et ipse numerus septem millia virorum indicet, videamus. Septenarius[2]) numerus ad requiem pertinet „In[3]) septima enim die requievit Deus." Audi ergo et Christus credentes sibi quomodo ad requiem invitat, et dicit: „venite[4]) ad me omnes, qui laboratis, et onerati estis: et invenietis requiem animabus vestris." Ad istum ergo septenarium numerum pertinet omnis, qui veniens ad Christum deposuit onera peccati, et requiem salutis invenit.[5]) Recte ergo Apostolus dicit, quia „sic[6]) et in hoc tempore reliquiae secundum electionem gratiae salvae factae sunt:" reliquias dicens eos, qui ex circumcisione crediderunt, tam Apostolos, cum quibus se quoque annumerat, quam et[7]) ceteros, qui cum ipsis secuti sunt fidem Jesu Christi. Sed quod dicit, secundum[8]) „electionem gratiae" salvas[9]) factas esse reliquias, haec[10]) mihi non videtur superflua esse electionis adjectio. Potuit enim dicere: reliquiae per gratiam salvae factae sunt: sed ostendit per haec, esse gratiam et[11]) sine electione, et cum electione. Nam omnes quidem, qui per fidem salvantur, per[12]) gratiam sine dubio salvantur: qui autem per

---

[1]) Edd. Merlini: et illas oportet me adducere.

[2]) Editi (e. c. edd. M.): „Septimus numerus" etc. R.

[3]) Editi (e. c. edd. M.): „Septima enim die" etc. R. — Cfr. Genes. II, 2.

[4]) Matth. XI, 28. 29.

[5]) Sic omnes Mss. nostri (itemque edd. M.). Editi vero (?), et Rabanus: „inveniet." R.

[6]) Rom. XI, 5. [7]) Deest „et" in edd. M.

[8]) Rom. XI, 5. [9]) Deest „salvas" in edd. M.

[10]) Sic recte Mss. plerique. Rabanus vero, Msc. unus Reg. num. 1611., et editi (v. c. edd. M.): „haec mihi videtur (ed. M. I. male: *videntur*) superflua esse electionis adjectio." R.

[11]) Msc. Reg. num. 1639. „et sine electione esse electionem." R.

[12]) Edd. Merlini: sine dubio per gratiam salvantur.

„electionem[1]) gratiae" salvantur, perfectioris[2]) animae mihi videntur ostendi. Sicut[3]) enim Israel dicitur omnis, qui descendit de genere Israel: ille autem verus Israel est, qui mente pura, et[4]) corde sincero videt Deum; ita[5]) et de hoc accipere possumus, quod omnes quidem, qui ad fidem veniunt Christi, per gratiam veniunt: qui vero donum gratiae operibus virtutis et puritate cordis exornat,[6]) iste non solum per gratiam, sed per „electionem gratiae" salvari dicetur a Christo. Denique et ipse Apostolus Paulus, si quis eum in verbis suis diligenter observet, videt,[7]) quomodo hujusmodi distinctionibus utitur: alibi secundum carnem nominans Israel, alibi super eo carnis omnino non faciens mentionem, sicut in praesenti loco, ubi, cum diceret, quia „non[8]) repulit Deus plebem suam," et nobilitatem Israeliticae animae vellet exponere, ait: „nam[9]) et ego Israelita sum." In secunda vero ad Corinthios, ubi quibusdam de Israelitico genere secundum carnem gloriantibus cogitur respondere, vide quae[10]) praemisit: „quae[11]) loquor, inquit, non secundum Deum loquor, sed quasi in insipientia, in hac substantia gloriandi. Quoniam quidem multi gloriantur secundum

---

[1]) Cfr. Rom. XI, 5.

[2]) Recte Msc. Reg. num. 1639. „perfectioris." Ceteri vero Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.) perperam: „perfectiores." R.

[3]) Ed. M. II. sola: Sicut et Israel etc.

[4]) Deest „et" in edd. M.

[5]) Editi (e. c. edd. M.): „et hoc accipere possumus" etc., omisso „ita." R.

[6]) Editi (c. c. edd. M.): „exornant, isti non solum —, sed — salvari dicuntur a Christo." R. — Cfr. Rom. XI, 5.

[7]) Mss. plerique, et Rabanus: „vide, quomodo hujus modi" etc. Msc. Reg. num. 1639., et editi (c. c. edd. M.): „videt, quomodo hujusmodi" etc. R.

[8]) Rom. XI, 2. [9]) Rom. XI, 1.

[10]) Edd. Merlini: quid. [11]) II Cor. XI, 17. 18.

carnem, et ego gloriabor." Et post aliquanta dicit: „Hebraei [1]) sunt? et ego: Israelitae sunt? et ego: semen Abrahami sunt? et ego." Sic ergo ubi de Israel loquebatur, illo interiore homine, — talis est enim plebs illa, quam praescivit [2]) Deus, et non repulit, — non dicit „secundum carnem" Israel: ad eos vero, qui in carnis genere gloriabantur, praemisit, quod de hujusmodi gloriatione neque „secundum [3]) Deum" loqueretur, neque in sapientia; sed, ut ipse dicit: „in insipientia." Tales sunt [4]) ergo „reliquiae," quae „secundum electionem gratiae salvae factae sunt." Et addidit: „si [5]) autem gratia, jam non ex operibus." Sciendum [6]) est, opera, quae Paulus repudiat, et frequenter vituperat, non esse opera justitiae, quae mandantur in lege: sed ea quidem, [7]) in quibus hi, qui secundum carnem legem custodiunt, gloriantur: id est, vel circumcisio carnis, vel sacrificiorum ritus, vel observatio sabbatorum et neomeniarum. Haec et hujusmodi ergo [8]) sunt opera, ex quibus dicit neminem potuisse salvari, et [9]) de quibus in praesenti loco dicit, quia „non [10]) ex operibus: alioquin gratia jam non fit gratia." Si enim per haec quis justificatur, non gratis justificatur. Qui au-

---

[1]) II Cor. XI, 22. — In edd. M. et R. desunt signa interrogationis.

[2]) Cfr. Rom. XI, 2. — Edd. Merlini: praesciit.

[3]) II Cor. XI, 17.

[4]) Edd. Merlini: ergo sunt. — Rom. XI, 5.

[5]) Rom. XI, 6.

[6]) Ed. M. I: „Sciendum est, quia opera, quae — vituperat, non esse opera" etc., ed. M. II: „Sciendum est, quod opera, quae — vituperat, non sunt opera" etc.

[7]) Deest „quidem" in edd. M.

[8]) Omittitur in editis (e. c. edd. M.): „ergo." R.

[9]) Editi (e. c. edd. M.), et Mss. quidam: „et de quibus in ipso loco dicit" etc. Sed Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus rectius ut in nostro textu. R.

[10]) Rom. XI, 6. — Edd. Merlini, cfr. p. 229. not. 8. „alioquin — non est gratia."

tem per gratiam justificatur, ista quidem opera ab eo minime quaeruntur, sed observare debet, ne accepta gratia inanis fiat in eo, sicut et Paulus dicit: quia „gratia [1]) ejus in me inanis [2]) non fuit, sed amplius quam omnes illi laboravi.“ Et iterum addit [3]) tanquam memor gratiae: „non ego, [4]) inquit, sed gratia Dei mecum.“ Non facit ergo inanem gratiam ille, qui digna ei opera subjungit, et gratiae Dei non existit ingratus. Qui enim post consecutam gratiam peccat, ingratus fit ei, qui praestitit gratiam. Si autem non inanem feceris gratiam, multiplicabitur tibi gratia, et tanquam mercedem boni operis gratiarum multitudinem consequeris, sicut et ipse scribit, et Petrus in epistola sua dicit: „gratia [5]) vobis et pax multiplicetur [6]) in recognitione Dei:“ et iterum alibi: „ut [7]) boni dispensatores multiplicis gratiae Dei.“

7. „Quid [8]) ergo est? Quod quaerebat Israel, hoc non est consecutus: electio autem consecuta est: ceteri vero excaecati sunt; sicut scriptum est:“ „„dedit [9]) illis [10]) Deus spiritum compunctionis, oculos, ut non videant, et aures, ut non audiant, usque in hodiernum diem.““ „Et David dicit: fiat [11]) mensa eorum in laqueum, et in ca-

---

1) I Cor. XV, 10.

2) Edd. Merlini: vacua non fuit.

3) Edd. Merlini: addidit. 4) I Cor. XV, 10.

5) II Petr. I, 2.

6) Editi (e. c. edd. M.): „multiplicabitur.“ R.

7) I Petr. IV, 10.

8) Rom. XI, 7—10. — Edd. Merlini: Quid ergo? quod etc.

9) Verba: „dedit illis — compunctionis, oculos — diem. Et David — retributionem illis. Obscurentur — semper incurva,“ desiderantur in libris antea editis (v. c. edd. M.), sed restituuntur ex omnibus Mss. R.

10) Cfr. Jesai. VI, 9. 10. (XXIX, 10) coll. Rom. XI, 8.

11) Psalm. LXIX, 22. 23. (LXVIII.) coll. Rom. XI, 9. 10.

ptionem, et in scandalum, et in retributionem illis. Obscurentur oculi eorum, ne videant, et dorsum illorum semper incurva." In his Apostolus Israel in duas dividit partes: quarum unam electionem vocat, quae consecuta sit quod quaerebat: aliam ceteros appellat, qui non solum consecuti non sunt, quod quaerebant, sed excaecati sunt spiritu compunctionis. Quibus etiam Deum dedisse dicit „oculos,[1]) ut non videant, et aures, ut non audiant, usque in hodiernum diem," hoc est, usque ad consummationem saeculi. Sed[2]) quaestio nobis movetur, quomodo de bono Deo digne[3]) dictum videatur, quod ipse dederit oculos residuo Israel, quibus[4]) non videat, et aures, quibus non audiat. Et vide, ne forte haec magis retributio sit et merces incredulitatis, secundum ea, quae in superioribus exposuimus, ubi dicitur,[5]) quia „non[6]) probaverunt Deum habere in notitiam, tradidit eos Deus in reprobum sensum." Et hic enim oculos et aures cordis, non corporis dicit, quibus[7]) excaecati sunt, et non audiunt[8]) hi utique, qui Christum videntes in corpore, et audientes doctrinam ejus,[9]) neque credere operibus, quae videbant, neque verbo, quod audiebant, obedire no-

---

[1]) Rom. XI, 8. coll. Jesai. VI, 9. 10. (XXIX, 10.)

[2]) Ita Msc. Reg. num. 1639., Rabanus, et editi (e. c. edd. M.). Ceteri vero Mss. „Sed quaestio nobis videtur exoriri, quomodo" etc. R.

[3]) Msc. Reg. num. 1639. et editi (e. c. edd. M.) omittunt „digne." R.

[4]) Editi (v. c. edd. M.), et Mss. quidam habent: „quibus non videant, et aures, quibus non audiant." R.

[5]) Omittitur „dicitur" in plerisque Mss., nec non apud Rabanum, et in editis (e. c. edd. M.): sed restituitur ex Msc. Reg. num. 1639. R.

[6]) Rom. I, 28. — Edd. M. et R. „in notitiam."

[7]) Editi (v. c. edd. M.): „quia excaecati sunt." R.

[8]) Ed. M. I. „audiunt. Hi utique, qui" etc., ed. M. II. „audiunt: hi utique, qui" etc.

[9]) Deest in editis (v. c. edd. M.): „ejus." R.

luerunt. Verum de hac ipsa [1]) quaestione sufficienter a [2]) nobis in primis hujus epistolae partibus dictum est. Ubi [3]) tamen scriptum sit hoc ipsum, quod dicit Apostolus: „sicut [4]) scriptum est: dedit illis Deus spiritum compunctionis, oculos, ut non videant, et [5]) aures, ut non audiant, usque in hodiernum diem:" ego hactenus invenire non potui. Si quis vero diligentius quam nos intendit, in Scripturis divinis si invenerit, manifestet. Puto tamen hoc modo dixisse Apostolum: „ceteri [6]) vero excaecati sunt; et [7]) sicut scriptum est de iis: dedit illis Deus spiritum compunctionis:" ut [8]) suis verbis dicere videatur dedisse iis Deum [9]) spiritum compunctionis, secundum [10]) ea, quae de caecitate oculorum et auditu aurium per Esaiam dicta sunt. Esaias enim ita dicit: „vade, [11]) et dic populo huic: auditu audietis, et non intelligetis: et videntes videbitis, et non videbitis. Incrassatum est enim cor populi hujus, et auribus suis graviter audierunt: et oculos suos clauserunt, ne forte videant oculis, et auribus audiant, et corde intelligant, et convertantur, et sanem eos." Nunc [12]) ergo sensum Esaiae

---

1) Deest „ipsa" in edd. M.

2) Desideratur „a" in edd. M.

3) Editi (v. c. edd. M.): „Ubi vero scriptum sit" etc. R.

4) Rom. XI, 8. coll. pag. 234. not. 10. et pag. 235. not. 1.

5) Deest „et" in edd. M.

6) Rom. XI, 8. coll. pag. huj. not. 4.

7) Deest „et" in ed. M. II.

8) Ed. M. I. perperam: et suis verbis etc.

9) In editis (e. c. edd. M.) praetermittitur: „Deum." R.

10) Msc. Reg. num. 1639. „Secunda ea quidem de caecitate oculorum" etc. Sed ceteri Mss., Rabanus, et editi (e. c. edd. M.) ut in nostro textu. R.

11) Jesai. VI, 9. 10.

12) Sic Mss. plerique et Rabanus. Editi (e. c. edd. M.) vero et Msc. unus Regius: „Hunc ergo" etc. R.

videtur Apostolus suis quidem sermonibus protulisse; sed quia prophetae sensum dicebat, addidisse: „sicut[1]) scriptum est.“ Similiter autem et de his facit, quae per David dicta esse pronuntiat. Ait[2]) enim: „et[3]) David dicit: fiat mensa eorum in laqueum, et in captionem, et in scandalum, et in retributionem illis. Obscurentur oculi eorum, ne videant, et dorsum illorum[4]) semper incurva.“ Quod enim dicit: „fiat[5]) mensa eorum in laqueum, et in captionem, et in scandalum:“ „in captionem“ in Psalmo non habetur scriptum, neque in nostris septuaginta interpretum exemplaribus, neque in Hebraeorum. Et rursum in Psalmo habetur: „fiat[6]) mensa eorum coram ipsis in laqueum:“ Apostolus autem non posuit „coram ipsis.“ Haec de sermonum ordine et assumtorum testimoniorum qualitate memoravimus, ut ostendamus per singula, quod[7]) auctoritas Apostolica nequaquam Hebraeorum exemplaribus fidem facit, nec[8]) verbis semper interpretum servit, sed Scripturarum sensum verbis, quibus competit, explicat. Nunc ergo videamus, quomodo propositi capituli sensus debeat explanari.[9]) Caecitatem cordis, qua[10]) reliquus Israel, hoc est, qui non credidit,[11]) excaecatus est, duobus propheticis testimoniis pro-

---

[1]) Rom. XI, 8.

[2]) Editi (v. c. edd. M.) omittunt: „Ait enim.“ Mss. quidam omittunt: „et David dicit.“ R.

[3]) Rom. XI, 9. 10. coll. Psalm. LXIX, 22. 23. (LXVIII.)

[4]) Edd. Merlini: eorum.

[5]) Rom. XI, 9. coll. Psalm. LXIX, 22. (LXVIII.)

[6]) Psalm. LXIX, 22. (LXVIII.) coll. Rom. XI, 9.

[7]) Edd. Merlini: quod auctoritas Apostoli etc.

[8]) Editi (v. c. edd. M.): nec verbis semper interpretatum servet,“ et (v. c. ed. M. II.): „servat.“ R.

[9]) Edd. Merlini: explicari.

[10]) Ed. M. I: „quia,“ ed. M. II: „quod.“

[11]) Edd. Merlini: credit.

bat, vel quod ex [1]) Esaia, vel quod ex David videtur assumtum; et [2]) in utroque unus quodammodo sensus exponitur. Nam et hic [3]) oculi iis dantur, quibus non videant, et aures, quibus non audiant: et illic [4]) optatur, ut coram ipsis mensa eorum fiat in laqueum, et in captionem, et in retributionem, et in scandalum; et ut obscurentur oculi eorum, ne videant. Et quomodo haec digne credantur dici, et maxime ex persona Christi in Psalmo, non otiosum videtur ostendere. [5]) Vide ergo, si hoc modo possumus explicare quod quaeritur. Sicut oculis corporeis [6]) utitur unusquisque ad videndum sive bona, sive mala, et in potestate habet vel elevare oculos ad coelum, et per id, quod videt, conditorem ejus agnoscere, et collaudare creatorem, vel conferre ad spectacula circi, vel theatri, vel quarumlibet sordidarum oblectamenta visionum, quibus [7]) aut ad libidinem, aut ad rapacitatem, vel alia quaeque vitia animus inflammetur: ita mihi intellige etiam [8]) animae oculos, quibus alii utuntur quidem, ut verbum Dei et doctrinam veritatis agnoscant, ac sapientiae ejus quotidie capiant profectum; alii vero utuntur his oculis in contrarium, exercentes scilicet semet

---

[1]) Edd. Merlini: de.

[2]) Editi (e. c. edd. M.): „et in utroque quodammodo idem sensus exponitur." R.

[3]) Jesai. VI, 10. coll. Rom. XI, 8.

[4]) Psalm. LXIX, 22. 23. (LXVIII.) coll. Rom. XI, 9. 10.

[5]) Msc. Reg. num. 1639., Rabanus, et editi (e. c. edd. M.): „ostendere." Ceteri Mss. „exponere." R.

[6]) Edd. Merlini: corporis.

[7]) Editi (v. c. edd. M.): „quibus aut libidinem, aut rapacitatem, vel alia quaeque vitia amans (al., v. c. ed. M. I., *amens*) inflammetur: ita mihi intelligo (al. *intelligi*, Rabanus: *intelligere*). Msc. unus: „ita hic intellige." R.

[8]) Edd. Merlini: animae etiam oculos.

ipsos [1]) quotidie, et inquirentes, quomodo dogmata veritatis infringant, et fidem Christi, quantum ipsis videtur, impugnent. Ponamus ergo aliquem orare pro his, qui perspicaces et argumentosi sunt in falsa scientia, et dicere: det illis Deus „oculos, [2]) ut non videant" perversi sensus acumina, et „aures, ut non audiant" mendacii scilicet magistros, et „obscurentur [3]) oculi eorum, ne videant:" non tibi videtur amplectendus is, qui haec optat iis, per quae eorum peccata minuantur? Multo enim melius est non sapere, quam male sapere. Non, inquam, tibi videtur, quod Marcion, qui adversum creatorem Deum blasphema scripta composuit, vel Basilides, vel Valentinus, vel ceteri auctores [4]) pravorum dogmatum, beati fuissent, si [5]) non illos, quibus male sapuerunt, cordis oculos habuissent? De his enim [6]) Esaias dicit: „vae [7]) scribentibus! Scribentes enim nequitiam scribunt." Similiter autem et pro his, qui male docent, et male loquuntur, orat David in Psalmis, et dicit: „muta [8]) efficiantur labia iniqua, quae loquuntur adversus justum scelus in superbia et contemtu." Sic [9]) ergo et de Israel dicitur: „obscurentur [10]) oculi eorum, ne videant:" et: det iis [11]) Deus

---

[1]) Editi (e. c. edd. M.): „semet ipsos, quotidie inquirentes," omisso „et." R.

[2]) Cfr. Rom. XI, 8. coll. Jesai. VI, 10.

[3]) Cfr. Rom. XI, 10. coll. Psalm. LXIX, 22. (LXVIII.)

[4]) Editi (v. c. edd. M.): „doctores." R.

[5]) Editi (v. c. edd. M.), et Mss. quidam: „si nullos, quibus male (ed. M. I: *quibus malis*, ed. M. II: *quibus in malis*) sapientes erant, cordis" etc. Sed Msc. Reg. num. 1639. rectius ut in nostro textu. R.

[6]) Deest in editis (v. c. edd. M.): „enim." R. Edd. M. pro „enim" exhibent: „et."

[7]) Jesai. X, 1. [8]) Psalm. XXXI, 18. (XXX.)

[9]) Edd. Merlini: Ergo et de his Israel dicitur.

[10]) Psalm. LXIX, 23. (LXVIII.) coll. Rom. XI, 10.

[11]) Edd. Merlini: illis. — Rom. XI, 8. coll. Jesai. VI, 10.

„oculos, ut non videant." Haec, quantum ad oculorum caecitatem pertinet,[1]) quae male videnti incredulo Israel tanquam pro remedio quodam dari a Deo videtur, dicta sint. Nunc etiam de mensa, quae „in[2]) laqueum, et in captionem, et in scandalum, et in retributionem iis" fieri dicitur, videamus. Sed[3]) primo ad eos pauca dicenda sunt, qui allegorias in Scripturis divinis refutant, et[4]) ridere solent eos, qui non in omnibus sequuntur historicum sensum. Dicant ergo nobis, si mensam hic Judaeorum illam dicit propheta, in qua prandere vel coenare solent, ut ipsa iis fiat in laqueum, ut capiat eos: vel si ipsa mensa efficiatur iis in retributionem, ut ab ipsa pro his, quae deliquerunt, recipiant ultionem: vel quomodo iis in scandalum sit exponant. Quod si de his singulis explicare[5]) se non valent, et risum suum in confusionem viderint versum, tunc nobiscum pariter veniant, et requirant de Scripturis divinis, qualiter mensa haec Israel possit intelligi. Nobis igitur pro captu sensus nostri ita videtur, quod omnes Scripturae, quae ante adventum Domini erant apud Israel, — „primis[6]) enim illis credita sunt eloquia Dei" —, et omne, quod appellatur vetus Testamentum, mensa est Israel: in qua mensa si quis volebat edere verbum Dei, appositis sibi legis et prophetarum sermonibus pascebatur. Et hanc puto esse mensam, de qua dicit Salomon: „si[7]) sederis coenare ad mensam po-

---

[1]) Editi (e. c. edd. M.) male: „pertinent, quae male viventi — dari a Deo videntur." R.

[2]) Rom. XI, 9. coll. Psalm. LXIX, 22. (LXVIII.)

[3]) Msc. Reg. num. 1639. „Sed primo pauca dicenda sunt contra eos, qui — refutantes ridere solent" etc. R.

[4]) Edd. Merlini: et irridere solent etc.

[5]) Editi: „explicare non valeant." R. — Edd. Merlini: explicare non valent.

[6]) Rom. III, 2. — Edd. Merlini: eloquia Domini.

[7]) Prov. XXIII, 1. 2.

tentis, intelligibiliter [1]) intellige quae apponuntur tibi, et mitte manum tuam, sciens, quia talia te parare oportet." Sed et Salvator ubi dicit: „cum [2]) manducaveritis et biberitis ad mensam meam:" quid aliud mensam ejus intelligimus, nisi ubi [3]) dignos, et eos, qui capere possunt verbum [4]) sapientiae et rerum scientiam, docet? [5]) Hoc et in Proverbiis Salomon de Sapientia protestatur, dicens: „sapientia [6]) aedificavit sibi domum, et supposuit septem columnas: immolavit victimas suas, miscuit in cratere vinum suum, et paravit mensam suam." Omnis ergo Scriptura mensa est Sapientiae. Sed videamus, quomodo hanc mensam orat David [7]) fieri Israelitis [8]) incredulis in conspectu eorum „in [9]) laqueum, et in captionem, et in scandalum, et in retributionem." Fit iis in laqueum Scriptura divina, cum legunt ea, quae de Christo prophetata sunt: „hic [10]) aedificabit civitatem meam, et captivitatem populi mei convertet:" et dicunt, non esse haec sub [11]) Jesu completa. Neque enim aedificavit, ajunt, [12]) civitatem Dei, neque captivitatem populi revocavit. Sed haec dicunt, quia sedentes ad mensam potentis non faciunt il-

---

[1]) Sic omnes Mss. nostri, et Rabanus. Editi vero (e. c. edd. M.): „diligenter intellige" etc. R.

[2]) Luc. XXII, 30.

[3]) Deest in editis (v. c. in ed. M. II.): „ubi." R.

[4]) Mss. plures, et Rabanus: „verbum, sapientiam, et rerum scientiam, docet?" Sed Msc. Reg. num. 1639. rectius ut in nostro textu. R.

[5]) Editi (v. c. edd. M.) male: „docere?" R.

[6]) Prov. IX, 1. 2. — Edd. Merlini: in cratera etc.

[7]) Psalm. LXIX, 22. (LXVIII.) coll. Rom. XI, 9.

[8]) Alias (v. c. in edd. M.): „Israeliticis." R.

[9]) Edd. Merlini: „in laqueum, et in scandalum, et in captionem, et in" etc.

[10]) Jesai. XLV, 13.

[11]) Msc. Reg. num. 1639. „a Jesu completa." R.

[12]) Edd. Merlini: ut ajunt.

lud, quod admonuit[1]) Salomon,[2]) ut[3]) intelligibiliter intelligant quae apposita sunt iis. Non enim visibiliter haec, sed intelligibiliter, hoc[4]) est, spiritualiter facturus prophetatus est Christus. Nam[5]) aedificavit vere civitatem Dei, sed ex lapidibus vivis, ex[6]) quibus suscitavit filios Abrahamo, et[7]) ex ipsis aedificavit ecclesiam Dei; et[8]) convertit captivitatem populi, eorum, quos in peccatis captos diabolus detinebat. Illis ergo non ita intelligentibus, mensa haec Scripturae divinae facta est „in[9]) laqueum, et in captionem.“ Potest autem et illa captio mensae hujus videri, qua Dominus eos cepit, cum dixit ad eos: „quid[10]) vobis videtur de Christo? Cujus filius est? At illi responderunt: David. Et Dominus: quomodo ergo,[11]) inquit, David Dominum[12]) eum vocat, dicens:“ „„dixit[13]) Dominus Domino meo: sede[14]) a dextris meis?““ „Et non potuerunt ei respondere verbum.“ Fit autem et „in[15]) retributionem“ iis

---

[1]) Alias: „commonuit (al. *monuit*) Salomon.“ R.

[2]) Prov. XXIII, 1.

[3]) Alias (v. c. in edd. M.): „quod intelligibiliter“ etc. R.

[4]) Editi (v. c. edd. M.): „hoc est, spiritualiter facturus est Christus, et prophetatus est Christus.“ R.

[5]) Msc. unus Reg. num. 1639. perperam: „Qui non aedificavit vere“ etc. R.

[6]) Msc. Reg. num. 1639. omittit „ex quibus.“ Editi vero (e. c. edd. M.) habent: „in quibus.“ R.

[7]) Deest „et“ in edd. M.

[8]) Editi (v. c. edd. M.): „ut convertat captivitatem“ etc. R.

[9]) Rom. XI, 9. coll. Psalm. LXIX, 22. (LXVIII.)

[10]) Matth. XXII, 42. 43. 44. 46.

[11]) Deest in editis (e. c. edd. M.): „ergo.“ R.

[12]) Edd. Merlini: vocat eum dominum.

[13]) Psalm. CX, 1. (CIX.) coll. Matth. XXII, 44.

[14]) Desiderantur in antea editis (e. c. edd. M.) verba: „sede a dextris meis.“ R.

[15]) Rom. XI, 9. coll. Psalm. LXIX, 22. (LXVIII.)

haec mensa, ut breviter dicam, secundum verbum Domini, quo ait: „putatis[1]) quia ego accusem vos apud Patrem? Est qui vos accuset, Moses:“ et secundum illud, quod Apostolus dicit: „quotquot[2]) per legem peccaverunt, per legem judicabuntur.“ Fit autem et „in[3]) scandalum“ iis[4]) mensa haec hoc modo. Ex Scripturis didicerant[5]) Judaei, quia „Christus[6]) in aeternum manet:“ Jesum vero videntes in carne, et non solum in carne, sed[7]) et in morte, et morte crucis, scandalizabantur in eum, nescientes, quia „etsi[8]) passus est ex infirmitate carnis, sed vivit ex virtute Dei.“ Haec ergo singula quia non intelligibiliter[9]) acceperunt, quae apposita sunt iis ad mensam potentis, scandalizati sunt, et ipsa mensa Scripturarum divinarum facta est iis[10]) in scandalum, et obscurati sunt oculi eorum secundum ea, quae supra diximus, et dorsum eorum curvatum est semper. Neque enim deberent ultra coelum adspicere, qui in creatorem coeli peccaverunt, et in Dominum majestatis. Sed et unicuique nostrum verendum est, ne forte haec divinorum[11])

---

1) Ev. Joann. V, 45. — Edd. Merlini: Est qui accuset vos, Moses.

2) Msc. Reg. num. 1639. „quotquot in lege“ etc. Alias (v. c. in edd. M.): „quicunque per legem“ etc. R. — Rom. II, 12.

3) Rom. XI, 9. coll. Psalm. LXIX, 22. (LXVIII.)

4) Deest „iis“ in edd. M.

5) Ed. M. II: didicerunt.

6) Ev. Joann. XII, 34. — Edd. Merlini: manet in aeternum.

7) Edd. Merlini: sed etiam in morte, et mortem crucis etc.

8) II Cor. XIII, 4. — In edd. M. deest „etsi.“

9) Cfr. Prov. XXIII, 1.

10) Edd. Merlini: in scandalum iis. — Cfr. Psalm. LXIX, 22. 23. (LXVIII.) coll. Rom. XI, 9. 10.

11) Edd. Merlini: divinorum mensa verborum.

verborum mensa, ad quam videmur consedisse, ut cibum verbi Dei pro possibilitate sumamus, fiat in laqueum, vel in retributionem, vel in scandalum, si non intelligibiliter, et ut dignum est, mundos ex ea, et puros ac spirituales cibos sapientiae capiamus: etiam illud pariter observantes, ne immundis et sordidis vestimentis, id est, corpore aut[1]) corde polluto ad mensam sapientiae consideamus; sed[2]) speciem futuri in coelis convivii jam nunc meditantes, per conversionem et poenitentiam indumenta quotidie mundiora et nuptialia[3]) praeparemus, quibus utentes, aulam sapientiae, et thalamos filii regis intrare mereamur.

8. „Dico[4]) ergo: numquid sic offenderunt, ut caderent? Absit. Sed[5]) illorum delicto salus[6]) Gentibus, ut illos aemulentur. Quod si delictum eorum[7]) divitiae mundi, et diminutio eorum divitiae Gentium: quanto magis plenitudo eorum!" Cum exposuisset Apostolus ea, in quibus repudiatus est Israel, et introductae sunt Gentes; et enumerasset etiam prophetias,[8]) quae de caecitate ipsorum, et laqueo, et retributione, scandaloque praedixerant: ne rursum Gentibus insultandi causas et elationis materiam praeberet, ipsum Israelis lapsum dicit talem fuisse, non ut illi caderent, sed ut delicto suo salutem

---

[1]) Sic Msc. Reg. num. 1639. Editi vero (c. c. edd. M.): „ac corde." Mss. quidam, et Rabanus: „et corde." Deinde iidem habent, alius: „aut speciem," alii: „et speciem." Male. R.

[2]) Ed. M. I: „per speciem," ed. M. II: „et speciem." Cfr. pag. hujus not. 1.

[3]) Cfr. Matth. XXII, 12. [4]) Rom. XI, 11. 12.

[5]) Ed. M. II. sola: Sed ex illorum delicto etc.

[6]) Edd. Merlini: salus est Gentibus.

[7]) Edd. Merlini: illorum divitiae sunt mundi.

[8]) Sic omnes Mss. nostri. Editi vero (c. c. edd. M.): „prophetas, qui de caecitate ipsorum, et laqueo, et retributione scandali praedixerant." R.

Gentibus darent: et ait: „dico [1]) ergo: numquid sic offenderunt, ut caderent? Absit. Sed [2]) illorum delicto salus Gentibus.“ Et quomodo ex illorum delicto salus Gentibus detur, ostendit: „ut [3]) illos, inquit, aemulentur:“ hoc est, ut conversionem Gentium videntes, et testamentum Dei, quod ipsi prius acceperant, illis traditum, et legem ac prophetas apud eos majore et digniore haberi observantia, zelum capiant etiam ipsi in novissimis saltem temporibus: et sicut nunc illorum lapsus salutem Gentibus dedit, ita Gentium fides et conversatio Israeli aemulationem conversionis conferat et salutis. Observandum tamen est, quod aliud ponit Paulus [4]) offendere ac delinquere, et aliud cadere: et offensioni quidem vel delicto remedium ponit: cecidisse autem eos, quasi desperatio in hoc sit aliqua, non recipit. Dicit enim: „numquid [5]) sic offenderunt, ut caderent? Absit. Sed illorum delicto salus Gentibus.“ Et est mirum, quomodo in tot et talibus, quae de iis omnis epistolae textus exponit, cecidisse tamen eos neget Apostolus. Sed videtur mihi, quod Paulus cadendi differentias bene noverit, et aliud sciat esse cadere, secundum illud quod scriptum est: „septies [6]) cadet justus, et resurget:“ et iterum: „noli [7]) mihi insultare, inimica mea, quia cecidi: et resurgam:“ et secundum quod Jeremias dicit: „numquid [8]) qui cadit, non

---

[1]) Rom. XI, 11.

[2]) Ed. M. II: Sed ex illorum delicto salus est Gentibus.

[3]) Desunt verba: „ut illos, inquit, aemulentur,“ in editis (v. c. edd. M.), et in plerisque Mss. et apud Rabanum; sed restituuntur ex Msc. Reg. num. 1639. R.

[4]) Deest in antea editis (e. c. edd. M.): „Paulus.“ R.

[5]) Rom. XI, 11. — Edd. M. et R. hoc loco, cfr. pag. 244. notae 5. 6. et pag. huj. not. 2., ut nos in textu.

[6]) Prov. XXIV, 16. — Edd. Merlini: „septies cadit justus, et resurgit.“

[7]) Mich. VII, 8. [8]) Jerem. VIII, 4.

adjiciet, ut resurgat? aut qui aversus est, non[1]) convertetur?" Sed et Job de semet ipso dicit: „tempore[2]) constituto paratum[3]) est ei cadere sub aliis, et domum ejus diripi ab alienis:" et in quarto Regnorum libro scriptum est: „cecidit[4]) Ezechias ab elatione cordis sui." Et[5]) omnes hi casus, de quibus in supradictis sermonibus Scripturam pronuntiasse memoravimus, habent utique resurrectionem, et aversio[6]) eorum habet conversionem. In praesenti vero capitulo, quasi sciens Apostolus, quia si cecidissent, resurgere omnino non possent, ita negat eos cecidisse, et valde excusat in eo, quod dicit: „numquid[7]) sic offenderunt, ut caderent? Absit." Ne forte ergo ad alium casum respiciens Apostolus, Israel excuset et abneget cecidisse; illum fortasse,[8]) de quo dicebat Dominus et Salvator noster, quia „videbam[9]) Satanam sicut fulgur cecidisse de coelo:" sed et illum, de quo Esaias dicit: „quomodo[10]) cecidit de coelo Lucifer, qui mane oriebatur?" Hic[11]) ergo tali casu negat ceci-

---

[1]) Editi (e. c. edd. M.): „non revertetur." R.

[2]) Job. XII, 5.

[3]) Sic omnes Mss. et Rabanus. Editi vero (e. c. edd. M.): „paratus est ei cadere sub aliis, et donum ejus" etc. R.

[4]) II Regg. XX, 17. (IV Regg.) coll. II Chron. XXXII, 26.

[5]) Msc. Reg. num. 1639. „Et omnes hi casus, quos supradictis sermonibus Scripturarum pronuntiari memoravimus" etc. Sed ceteri Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.) ut in nostro textu. Deinde „utique" deest in editis. R. — Legitur „utique" in edd. M.

[6]) Ed. M. II: eversio. [7]) Rom. XI, 11.

[8]) Deest in editis (e. c. edd. M.): „fortasse." R.

[9]) Luc. X, 18.

[10]) Jesai. XIV, 12.

[11]) Sic Rabanus. Msc. vero Reg. num. 1639. „Hoc ergo tali casu." Ceteri vero Mss. et editi (e. c. edd. M.): „Hunc ergo talem casum." R.

disse Israel. Illorum enim vel in fine saeculi conversio erit tunc, cum plenitudo Gentium subintraverit,[1] et omnis Israel salvus fiet: istius autem, qui de coelo cecidisse dicitur, nec in fine saeculi erit ulla conversio. Hunc ergo casum, quem superius diximus, id est, in quo qui cadet[2] adjiciet,[3] ut resurgat, similem esse huic, quem[4] in ipso loco offensionem nominat Apostolus, advertamus, et[5] quem delictum appellat: quod mihi tale videtur esse. Si quando justus in uno aliquo victus, verbi causa, vel in fragilitate carnis, vel alio quolibet delicto ceciderit, non tamen ideo ab omni legis observantia discesserit,[6] sed justitiam teneat, misericordiam colat, fidem, pietatem, mansuetudinem servet, et legem Dei meditari[7] non negligat: de hoc possumus dicere, quia „numquid[8] sic offendit, ut caderet? Absit." Ita[9] et Israelitae, quamvis redemtorem suum negaverint,[10] et eos, qui ab ipso missi sunt, lapidaverint[11] et[12] persecuti sint: tamen habent adhuc aliquid residui. Est apud illos meditatio legis, licet non[13] credant, nec intelligant. Est apud il-

---

[1]) Rom. XI, 25. 26. [2]) Edd. Merlini: cadit.

[3]) Editi (e. c. edd. M.): „non adjiciet." Male. R. — Cfr. Jerem. VIII, 4.

[4]) Edd. Merlini: quam in ipso loco etc. — Cfr. Rom. XI, 11.

[5]) Edd. Merlini: et quod delictum etc.

[6]) Editi (v. c. edd. M.) perperam: „ceciderit." R.

[7]) Edd. Merlini: non negligat meditari.

[8]) Cfr. Rom. XI, 11.

[9]) Sic recte Msc. Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss., Rabanus, et editi: „quia et Israelitae" etc. R. — Edd. Merlini: Quia Israelitae.

[10]) Edd. Merlini: negaverunt.

[11]) Edd. Merlini: „lapidaverunt." Cfr. Matth. XXIII, 37. coll. Luc. XIII, 34.

[12]) Ed. M. II: et persecuti sunt.

[13]) Editi (v. c. edd. M.): „non credentes." R.

los et aemulatio[1]) Dei, licet non secundum scientiam. Et propterea dicit Apostolus, quia non „sic[2]) offenderunt, ut caderent:“ hoc est, ut ab omni legis Dei observantia, vel meditatione penitus[3]) declinarent. Et hujusmodi casum delictum nominavit. „Illorum[4]) enim,[5]) inquit, delicto salus Gentibus.“ Propterea ergo et[6]) David, sciens hujusmodi esse delicta, in quibus qui ceciderit surgat;[7]) et esse alia, in quibus qui ceciderit non resurgat,[8]) nec in consummatione saeculi, dicebat: „delicta,[9]) sive lapsus, quis intelligit?“ Sequitur post haec: „quod[10]) si delictum illorum divitiae mundi, et diminutio eorum divitiae Gentium: quanto magis plenitudo eorum!“ Considera in his Dei sapientiam, quomodo apud eum ne[11]) ipsa quidem delicta et lapsus inutilitate cedunt: sed cum unusquisque ex propositi sui libertate delinquat, dispensatio divinae sapientiae hoc ipso, in quo illi damno suae negligentiae pauperes fiunt, alios divites facit. Etenim „cum[12]) divideret Deus Gentes, et disperceret filios Adam, constituit[13]) terminos Gentium juxta[14])

---

[1]) Cfr. Rom. X, 2. [2]) Rom. XI, 11.

[3]) Deest in editis (v. c. edd. M.): „penitus.“ R.

[4]) Rom. XI, 11.

[5]) Deest in editis (v. c. edd. M.): „enim.“ R.

[6]) Deest „et“ in edd. M.

[7]) Sic Msc. Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.) omittunt verba: „surgat; et esse alia, in quibus qui ceciderit.“ R.

[8]) Edd. Merlini: resurget.

[9]) Psalm. XIX, 12. (XVIII.) [10]) Rom. XI, 12.

[11]) Edd. Merlini: nec ipsa quidem etc.

[12]) Deut. XXXII, 8. 9. [13]) Edd. Merlini: statuit.

[14]) Desunt verba: „juxta numerum — Dei. Facta — Jacob, et funiculus haereditatis,“ in editis (v. c. edd. M.), et in plerisque Mss., nec non apud Rabanum, ubi pro his verbis legitur: „et reliqua usque ad (in edd. M. deest: *ad*), haereditas.“ R.

numerum angelorum Dei. Facta est tunc pars Domini Jacob, et funiculus haereditatis ejus Israel." Illis autem angelis, quibus pars Gentium fuerat [1]) distributa, seducentibus quodammodo singulos quosque de parte Domini ac depravantibus, fecerunt eos offendere, ita ut diceret Dominus per prophetam: „facta [2]) est mihi portio mea desiderabilis in exsecratione:" necessarium fuit, ut illa refutata [3]) ac repudiata, esset alia pars Domini super terram, quae gloriam, [4]) et [5]) testamenta, et legislationem, et obsequia cultus Dei, — quae omnia divitiae erant partis Domini —, susciperet, et pars Domini pro illa parte, quae offenderat, vocaretur. Idcirco „delictum [6]) illorum fit [7]) divitiae mundi." Nunc enim jam non una Hebraeorum gens, sed totus mundus pars Domini effecta est. Sic enim ipse Salvator dicit: „quia [8]) ego veni, non ut judicem mundum, sed ut salvetur mundus per me." Et ne ambiguum videretur mundi nomen, quoniam quidem saepe ad coelum et terram, saepe ad solam terram, interdum vero etiam [9]) ad omnes homines mundi appellatio refertur: idcirco repetit Apostolus, et manifestius in quo dixerit mundum designat. Ait enim: „et [10]) diminutio eorum divitiae Gen-

---

[1]) Praetermittitur „fuerat" in editis (v. c. edd. M.), sed restituitur ex Msc. Regio num. 1639. Rabanus habet: „fuerit." Ceteri Mss. „fuit." R.

[2]) Jerem. XII, 10.

[3]) Desunt in editis (v. c. edd. M.) verba: „refutata ac." R.

[4]) Cfr. Rom. IX, 4.

[5]) Editi (v. c. edd. M.): „et testamentum." R. — Cfr. Rom. IX, 4.

[6]) Rom. XI, 12.

[7]) Sic. Msc. Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.): „fiunt divitiae mundi." R.

[8]) Ev. Joann. XII, 47.

[9]) Omittitur in editis (v. c. edd. M.): „etiam." R.

[10]) Sic Msc. Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss., Ra-

tium." Quod enim illis, qui offenderunt, diminutum est et ablatum, ad divitias Gentium collatum est, qui [1]) per fidem pars Domini et haereditas ejus effecti sunt. Bene autem ad diminutionem reddidit plenitudinem, et non sine profundo quodam sensu populum Israel Paulus plenitudinem vocat. In quo ego pro viribus meis tale aliquid intelligo: nunc quidem, donec omnes Gentes veniunt ad salutem, congregantur divitiae Dei ex credentium multitudine: sed donec Israel in incredulitate persistit, nondum plenitudo portionis Domini dicetur [2]) esse completa. Deest enim ad integrum populus Israel. Cum vero plenitudo Gentium subintraverit, [3]) et Israel in novissimo tempore per fidem venerit ad salutem: ipse erit populus, qui prior quidem fuerat; sed novissimus veniens ipsam quodammodo haereditatis et portionis Domini plenitudinem complebit. [4]) Et ideo „plenitudo" [5]) appellatur, quia quod deerat in portione Dei, in novissimis ipse complebit: et ita omnipotentis et boni Dei dispensatio delicta aliorum fructuosa aliis efficit, sicut in praesenti delicta Israel divitias mundi facit, et [6]) diminutionem eorum divitias Gentium. Jam [7]) sane si et ex Gentium

---

banus, et editi (v. c. edd. M.): „Haec diminutio" etc. R. — Rom. XI, 12.

[1]) Editi, alii (itemq. ed. M. II.): „quae per fidem pars Domini effecta sunt haereditas ejus," alii (itemq. ed. M. I.): „qui per fidem pars Domini effecta sunt haereditas ejus." R.

[2]) Alias (e. c. in edd. M.): „dicitur." R.

[3]) Rom. XI, 25.

[4]) Editi (e. c. edd. M.), et Rabanus: „compleat." Male. R.

[5]) Rom. XI, 12.

[6]) Edd. Merlini: „et imminutionem eorum" etc.

[7]) Ita Mss. Editi vero (v. c. edd. M.): „Jam sane fiet ex Gentium delictis, quae necessario delinquunt, tale aliquid: omnium enim dispensator et aliquibus ex iis divitias confert: ne hoc quasi spirituale solius Israel — ista

delictis, quae necessario delinquunt, tale aliquid faciat omnium dispensator, et aliquibus ex iis divitias conferat, ne hoc quasi speciale solius Israel fuisse videatur, sed aequitas apud justum et bonum Deum super omnibus habeatur, etiam [1]) tu apud temet ipsum, qui legis, requirito.

9. „Vobis [2]) enim dico Gentibus: quamdiu quidem ego sum Apostolus Gentium, ministerium meum illustrabo, [3]) si quo modo in aemulationem immittam carnem meam, et salvos faciam aliquos ex illis. Si enim amissio eorum reconciliatio est mundi, quae est assumtio, nisi vita ex mortuis?" Sicut [4]) saepe observavimus, in hac epistola Paulum [5]) aliquando pro Judaeis, aliquando pro Gentibus, interdum vero ad alterum horum, vel ad utrumque facere sermonem, sicut cum dicebat: „si [6]) autem tu Judaeus cognominaris:" quasi ad Judaeum loquens; et iterum: „Judaeo [7]) primum, et Graeco:" loquens [8]) quasi ad utrumque: ita [9]) nunc vero aperte ad Gentes, hoc est, ad eos maxime, qui in urbe Roma ex Gentibus

---

require." Msc. Reg. num. 1639. perperam habet: „non quia specialis alius Israel fuisse videatur; sed" etc., cetera vero ut in textu. R.

[1]) Edd. Merlini: „etiam tu, qui legis, apud temet ipsum ista require."

[2]) Rom. XI, 13. 14. 15. — Edd. Merlini constanter: Gentium Apostolus.

[3]) Editi (itemque edd. M. hoc loco, cfr. pag. 252. not. 4.): „honorificabo, si quo modo ad aemulandum provocem carnem" etc. R.

[4]) Ed. M. II: Sicut saepe dixi, observavimus in etc.

[5]) Ed. M. I: Pauli.

[6]) Rom. II, 17. — Ed. M. II: si autem tu, qui Judaeus etc.

[7]) Rom. I, 16.

[8]) Deest in editis (v. c. edd. M.), et in plerisque Mss. „loquens." R.

[9]) Desideratur in editis (e. c. edd. M.), et in plerisque Mss. „ita." R.

crediderant,[1]) dicit: „vobis[2]) enim dico Gentibus." Quid ergo dicat Gentibus, videamus. „Quamdiu[3]) quidem ego sum, inquit, Apostolus Gentium, ministerium meum illustrabo,[4]) si quo modo in aemulationem immittam carnem meam, et salvos faciam aliquos ex illis." Dicet aliquis: quod ait: „quamdiu[5]) ego[6]) sum Apostolus Gentium:" hoc videtur ostendere, quod non semper erit Apostolus Gentium, sed completo ministerio, aliorum quorumlibet Apostolus sit futurus. Sed quantum et ex ipsius sermonibus, et ex rerum gestarum ratione colligitur, quamdiu in hoc mundo fuit, permansisse in fide et veritate Apostolus Gentium comprobatur. Quid ergo dicemus? Num quidnam tanquam servus bonus et fidelis,[7]) qui in paucis fuerat[8]) fidelis, sciebat se super multa constituendum, et Apostolum futurum etiam post exitum suum non solum Gentium, sed et Israelitarum, et aliorum fortassis invisibilium ibi, ubi benedicunt[9]) spiritus et animae justorum Dominum, hymnum dicunt, et superexaltant eum in saecula? An potius simpliciter dictum[10]) debemus accipere: „quamdiu[11]) ego sum Apostolus Gentium:" sicut et Dominus ad Apostolos dicit: „et[12]) ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem saeculi?" non quod dicat, se post consummationem saeculi non futurum cum iis: sed ut ostenderet, se

---

1) Edd. Merlini: crediderunt. 2) Rom. XI, 13.

3) Rom. XI, 13. 14.

4) Edd. M. et R. hoc loco, cfr. pag. 251. not. 3., ut nos in textu.

5) Rom. XI, 13. 6) Deest „ego" in edd. M.

7) Cfr. Matth. XXV, 23. 8) Edd. Merlini: fuerit.

9) Cfr. Dan. III, 86.

10) Desideratur in antea editis (v. c. edd. M.): „dictum." R.

11) Rom. XI, 13.

12) Matth. XXVIII, 20. — In edd. M. deest „et" ante „ecce."

nunquam ab iis discessurum, usque [1]) „ad consummationem saeculi" [2]) dixit: ita et Apostolum: „quamdiu [3]) ego sum Apostolus:" dixisse pro semper, et sine fine. Quae [4]) autem ex utraque recipi debeat expositio, relinquimus legentis arbitrio. Igitur [5]) quamdiu Apostolus est Gentium Paulus, ministerium suum illustrare se dicit: et quid tam dignum, quam ut unusquisque ministerium suum, [6]) quod per Dei providentiam suscipit, [7]) exornet? Exornat autem et illustrat ministerium suum, [8]) qui bene ministrat: sicut e contrario dehonestat ministerium suum, et notabile facit, qui negligenter et indigne ministraverit. Verbi causa, in ministerio ecclesiae „diaconus, [9]) inquit, qui bene ministraverit, bonum gradum sibi acquirit, et multam fiduciam in fide Jesu Christi." Si vero [10]) non bene ministraverit, hoc est, si non se talem exhibuerit, qualem describit Apostolus, [11]) gravem, non bilinguem, non multo vino deditum, non turpis lucri appetitorem, sed habentem mysterium fidei in conscientia pura: non jam bonum

---

[1]) Matth. XXVIII, 20.

[2]) Ed. Ruaei in textu: „saeculi dixit: ita et Apostolus: —: dixisse" etc.; in notis: „sic Mss. et editio Veneta. Msc. tamen Reg. num. 1639. habet *dixit* pro *dixisse*. Ceteri vero editi (e. c. edd. M.): *saeculi: dicatur ita et Apostolus: —: dixisse*" etc.

[3]) Rom. XI, 13.

[4]) Ed. M. II. sola: Utra autem istarum recipi etc.

[5]) Edd. Merlini: Igitur quamdiu est Gentium Apostolus Paulus etc.

[6]) Deest in libris antea editis (e. c. edd. M.): „suum." R.

[7]) Edd. Merlini: suscepit.

[8]) Deest in libris antea editis (v. c. edd. M.): „suum." R.

[9]) Cfr. I Timoth. III, 13. — Ed. M. I. perperam: diaconis.

[10]) Edd. Merlini: autem.

[11]) Cfr. I Timoth. III, 8.

gradum, sed [1]) malam sibi poenam conquirit, tanquam qui contumeliam fecerit divino ministerio. Similiter autem et qui presbyterii gradum suscipit [2]) in ecclesia, satis agat illustrare ministerium presbyterii. Ad ipsum enim pertinent et illa, quae de praesbyteris ad Titum scribit Apostolus: [3]) et ea, quae Esaias scribit, cum dicit: „ipse [4]) Dominus in [5]) judicium veniet cum presbyteris populi, et cum principibus ejus judicabitur:“ [6]) et addit: „vos [7]) autem ut quid succenditis vineam meam, et direptio pauperum in domibus vestris est? Ut quid injuriam facitis populo meo, et personas pauperum confunditis?“ Secundum haec autem et episcopus illustrat ministerium suum in episcopatu, si sit, secundum quod describit Apostolus, [8]) irreprehensibilis, vigilans, prudens, ornatus, hospitalis, doctor, non vinolentus, non percussor, sed modestus, non litigiosus, non avarus, domum suam bene regens, filios habens in obsequio cum omni gravitate, non elatus superbia, ne in judicium incidat diaboli. Qui talis est, illustrat ministerium episcopatus sui, ut et [9]) ipse audiat: „euge, [10]) serve bone et fidelis: super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam.“ Similiter autem

---

[1]) Msc. unus Reg. num. 1641. „sed malum sibi acquirit.“ Ceteri vero Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.) ut in textu. R.

[2]) Edd. Merlini: suscepit in ecclesia, satagat illustrare etc.

[3]) Tit. I, 5. seqq. [4]) Jesai. III, 14.

[5]) Ed. Ruaei in textu: „in judicio,“ in notis: „Msc. Reg. num. 1639. *in judicium:* ceteri vero Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.): „in judicio.“ R.

[6]) Editi (e. c. edd. M.): „judicabit,“ et ita legendum videtur. (?) Mss. tamen nostri omnes et Rabanus habent: „judicabitur.“ R.

[7]) Jesai. III, 15. [8]) Cfr. I Timoth. III, 2—7.

[9]) Deest „et“ in edd. M.

[10]) Matth. XXV, 23. — Edd. Merlini: quia super — fidelis, supra multa etc.

et vidua, si permaneat in [1]) orationibus et obsecrationibus nocte ac die, illustrat ministerium viduitatis suae. Si vero sit talis, qualem Apostolus notat, [2]) otiosa, et [3]) verbosa, et non solum verbosa, sed et curiosa, loquens quae non oportet; aut [4]) sit in deliciis degens, et [5]) vivens mortua: haec dehonoravit, et non illustravit ministerium viduitatis suae. Eodem modo etiam virgo consecrata Deo illustrat [6]) ministerium virginitatis suae, si sit sancta corpore et spiritu, et non cogitet quae hominum sunt, sed quae Dei, quomodo placeat Deo. Si vero aliter agat, non solum non illustrat ministerium virginitatis suae, nec illustrat lampadem suam, sed e contrario lumen ejus exstinguitur, et efficitur una de insipientibus virginibus. Haec [7]) eadem et unusquisque in ecclesia positus apud semet ipsum reputet, ut in quocunque loco stat, sive in clero, sive in plebe, illustret ministerium [8]) fidei suae, et tales faciat actus suos, ut [9]) videntes homines opera ejus bona, magnificent Patrem, qui in coelis est. Hoc enim faciebat et [10]) Paulus docendo Gentes, quorum erat Apostolus, et instruendo, in-

---

[1]) Edd. Merlini: in orationibus die ac nocte, et obsecrationibus, illustrat etc. — Cfr. I Timoth. V, 5.

[2]) Cfr. 1 Timoth. V, 13.

[3]) Deest „et" in edd. M.

[4]) Editi (v. c. edd. M.): „sed in deliciis degens," (omisso *sit*). R. — Cfr. I Timoth. V, 6.

[5]) Deest „et" in edd. M.

[6]) Verba: „illustrat —, quomodo placeat Deo. Si vero aliter agat, non solum," in editis (v. c. edd. M.) non comparent, sed restituuntur ex Mss. et Rabano. R. — Cfr. I Cor. VII, 34. 32.

[7]) Edd. Merlini: haec eadem in ecclesia unusquisque positus apud etc.

[8]) Editi (e. c. edd. M.): „ministerium suum fidei." R.

[9]) Cfr. Matth. V, 16.

[10]) Deest „et" in edd. M.

firmos[1]) olere, parvulos lacte[2]) alendo, robustis fortiorem verbi cibum praebendo, errantes, et in fide titubantes, ac velut in[3]) abortivum quoddam redactos materno affectu rursum parturiendo,[4]) donec Christus formaretur[5]) in iis: et per haec omnia illustrando ministerium Apostolatus sui, in aemulationem fidei et zelum bonae conversationis adducebat carnem suam,[6]) id est, secundum carnem cognatos: ut si non omnes, aliquos tamen salvos faceret ex illis. Sic ergo dum pervigilem curam et jugem sollicitudinem erga doctrinam Gentium gerit, et conversationem eorum ac vitam valde probabilem facit, videntes[7]) haec Israelitas, qui erant cognati ejus secundum carnem,[8]) ad imitandos eos, qui proficiunt in fide Dei, invitat et provocat: et est gloria ministerii ejus, cum[9]) ex eruditione eorum etiam illis profectus accesserit. „Si[10]) enim amissio eorum reconciliatio est mundi, quae est assumtio, nisi vita ex mortuis?" Hoc mihi ostendere in his sermonibus videtur Apostolus, quod abjecto

---

1) Editi (v. c. edd. M.): „infirmos alere." R. — Cfr. Rom. XIV, 2.

2) I Cor. III, 2.

3) Editi (v. c. edd. M.), et Rabanus: „in abortum quendam redactos." R.

4) Cfr. Galat. IV, 19.

5) Editi (v. c. edd. M.): „formatur." R.

6) Deest in libris antea editis (e. c. edd. M.): „suam." R. — Cfr. Rom. XI, 14.

7) Sic Msc. Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss. et editi (v. c. ed. M. I.): „videntes haec Israelitae." Rabanus: „videns autem Israelitas." R.

8) Cfr. Rom. IX, 3.

9) Editi (v. c. edd. M.): „cum ex eruditione etiam illis profectus" etc. Rabanus: „cum ex eruditione horum aequus illis profectus" etc. Mss. plerique: „cum ex eruditionis honore etiam illis profectus etc. Sed rectius Msc. Reg. num. 1639. ut in nostro textu. R.

10) Rom. XI, 15.

Israel, et ad Gentes necessario praedicatione translata mundus, — hoc [1]) est, universae Gentes —, reconciliatus est Deo, secundum quod scriptum est: „quia [2]) Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum:" et iterum sicut Paulus dicit: „qui [3]) posuit in nobis verbum reconciliationis:" per quod verbum dicebat: „rogamus [4]) pro Christo, reconciliamini Deo." Si ergo, inquit, Israeliticae gentis hujus abjectio reconciliationem praestitit mundo, et si tanta fuit erga [5]) gentem istam gratia, quae sublata ab [6]) ea universum mundum Deo reconciliare sufficeret: quantum putas tunc merebitur mundus, cum etiam gens ista reconciliari [7]) meruerit Deo? Et quid illud sit, quod ex reconciliatione Israel mundus acquirat, breviter ostendit, dicens: „vita [8]) ex mortuis." Tunc enim erit assumtio Israel, quando jam et [9]) mortui vitam recipient, et mundus ex corruptibili incorruptibilis fiet, et mortales immortalitate donabuntur. Absurdum namque videretur, si, [10]) cum offensio ipsorum reconciliationem mundo donaverit, assumtio ipsorum non majus aliquid mundo et praestantius largiretur.

10. „Quod [11]) si delibatio sancta est, et massa: et si

---

1) Desunt verba: „hoc est, universae Gentes," in editis (v. c. edd. M.), et in plerisque Mss., nec non apud Rabanum; sed restituuntur ex Msc. Reg. num. 1639. R.

2) II Cor. V, 19. 3) II Cor. V, 19.

4) II Cor. V, 20.

5) Editi (v. c. edd. M.): „erga Gentes ista gratia." R.

6) Editi: „ab eo." R. — Edd. Merlini: ab ea.

7) Editi (v. c. edd. M.): „reconciliari merebitur Deo? Et quid" etc. Msc. Reg. num. 1639. „reconciliata fuerit Deo? Et quid" etc. Sed ceteri Mss. et Rabanus ut in textu. R.

8) Rom. XI, 15. 9) Deest „et" in edd. M.

10) Editi (e. c. ed. M. I.): „sicut offensio" etc. R. — Ed. M. II: „si, ut offensio" etc.

11) Rom. XI, 16—24.

radix sancta, et rami. Quod [1]) si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum esses oleaster, insertus es in illis, et socius factus es radicis et pinguedinis olivae, noli gloriari adversus ramos. Quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te. Dicis ergo: fracti [2]) sunt rami, ut ego inserar. Bene: propter incredulitatem fracti sunt. Tu autem fide stas: noli [3]) superbe sapere, sed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, nec [4]) tibi parcet. Vide ergo bonitatem et severitatem Dei: in eos quidem, qui ceciderunt, severitatem; in te autem bonitatem, [5]) si permanseris in bonitate. Alioquin et tu excideris, [6]) et illi, si non permanserint in incredulitate, inserentur. Potens est enim Deus iterum inserere illos. Nam [7]) si et tu ex naturali oleastro excisus es, et contra naturam insertus es in bonam olivam: quanto magis hi secundum naturam, inserentur suae olivae!“ Nescio quomodo hi, [8]) qui de schola Valentini et Basilidis veniunt, haec ita a Paulo dicta non audientes, putent [9]) esse naturam animarum, quae semper salva sit, et nunquam pereat; et aliam, quae semper pereat, et nunquam salvetur: cum [10]) aperte Paulus dicat, fractos esse ramos bonae olivae propter incredulitatem suam, et [11]) divinae severitatis indiguisse vindicta: et rur-

---

[1]) Edd. Merlini: quod si ex ramis aliqui fracti sunt, tu autem cum oleaster esses, insertus es in illis, et socius radicis et pinguedinis olivae factus es, noli etc.

[2]) Edd. Merlini: fracti sunt rami, ego inserar.

[3]) Editi (v. c. edd. M.): „noli altum sapere.“ Sed Msc. Reg. num. 1639. ut in textu. R.

[4]) Edd. Merlini: ne forte nec tibi parcat.

[5]) Edd. Merlini: bonitatem Dei.

[6]) Edd. Merlini: excideris. Sed et illi, si non etc.

[7]) Edd. Merlini: Nam si tu ex naturali excisus es oleastro, et contra etc.

[8]) Deest „hi“ in edd. M. [9]) Ed. Ruaei sola: putant.

[10]) Edd. Merlini: cum Paulus aperte dicat, fractos etc.

[11]) Sic recte Msc. Reg. num. 1639. Editi vero (e.

sus oleastri ramos, quae apud illos natura perdita ponitur, insertos esse radici [1]) et pinguedini olivae. Sed illis quidem per haec facile responsum sit. Nihilominus autem etiam nobis, qui unam esse naturam omnium [2]) hominum, imo omnium rationabilium dicimus, et ad salutem aequaliter habilem, et ad perditionem, si negligat, occurri potest et dici: quomodo ergo Paulus olivam bonam et oleastrum ponit, cum [3]) utique, si unam sciret esse naturam omnium, diversi generis arborum non introduxisset exemplum? Dicendum ergo ad haec: sicut omnis materia corporalis, cum sine dubio unius naturae sit, per accidentes sibi qualitates diversas species profert vel corporum, vel arborum, vel herbarum: ita et cum omnium rationabilium una natura sit, arbitrii proprii [4]) aequaliter libertate donata, uniuscujusque proprii motus ex arbitrii potestate prolati, vel ad virtutem, vel ad libidinem subjectam sibi animam perducentes, vel in bonae eam, vel in malae arboris speciem [5]) formant: ut aut bona arbor [6]) dicatur, si per arbitrii potestatem elegerit bona, aut mala dicatur, si elegerit mala: et [7]) sic unus-

---

c. edd. M.): „et ibi severitatis" etc. Mss. plerique: „et ibi ne severitatis" etc. R.

[1]) Editi (v. c. edd. M.): „radici pinguis olivae. Sed illis per haec facilis responsio sit" (in edd. M. deest: *sit*). Mss. quidam: „pinguedinis olivae," et paulo post omittunt „quidem;" sed Msc. Reg. num. 1639. ut in nostro textu. R.

[2]) Sic Msc. Reg. num. 1639. Editi vero (e. c., si exceperis *imo*, edd. M.) omittunt: „omnium hominum, imo." Ceteri Mss. (itemque edd. M.) habent: „imo," sed omittunt: „omnium hominum." R.

[3]) Edd. Merlini: cum utique, si (deest *si* in ed. M. I.) sciret esse naturam unam omnium, diversi etc.

[4]) Deest „proprii" in edd. M.

[5]) Edd. Merlini: formant speciem.

[6]) Edd. Merlini: dicatur arbor, si — delegerit bona etc.

[7]) Editi: „et unusquisque." R. — Edd. Merlini: „et sic unusquisque."

quisque secundum [1]) propositi sui motus aut bona oliva, si iter virtutis incedat, aut si contraria sectetur, oleaster nominabitur. Inde denique et Dominus in Evangelio dicebat: „aut [2]) facite arborem bonam, et fructus ejus bonos; aut facite arborem malam, et fructus ejus malos:" ut ostenderet, arborem bonam vel malam non nasci, sed fieri. Jam vero si [3]) accedat aliquid ad arbitrii libertatem, quod extrinsecus vel ad mala provocet, vel hortetur ad bona per ineffabiles quasdam divinae providentiae dispensationes, in nullo consequentiam propositae absolutionis offendit. Habet enim in [4]) semet ipsa natura rationabilis vigentem [5]) et ad haec arbitrii libertatem, qua vel obedire, si velit, provocanti, vel, si nolit, spernere possit hortantem. Quod autem diximus, quia materiae corporali accedentes [6]) extrinsecus qualitates reddunt species diversas, aliquas quidem ad multum tempus permanentes, aliquas ad breve, nonnullas vero non solum annis exiguis, sed interdum etiam mensibus aut diebus paucis vix durantes, ita intelligitur. Verbi causa: species coeli, et solis, aut [7]) lunae, vel astrorum talibus quibusdam formatae sunt qualitatibus, quae usque ad saeculi finem perdurare sufficiant, et usque quo liberentur „a [8]) servitute corruptionis in libertatem gloriae filiorum Dei." Aliae vero sunt terrenorum corporum qualitates, et in ipsis

---

[1]) Editi (v. c. edd. M.): „secundum proposita sui motus" etc. R.

[2]) Matth. XII, 33. — Edd. Merlini: aut facite arborem malam, et fructum ejus malum; aut facite arborem bonam, et fructum ejus bonum.

[3]) Alias (v. c. in edd. M.): „si accidit," al. „si accedit." R.

[4]) Alias (v. c. in edd. M.): „in semet ipso." R.

[5]) Editi (e. c. edd. M.): „vigentem (et haec arbitrii libertatem, quae vel" etc. R.

[6]) Editi (v. c. edd. M.): „accidentes extrinsecus" etc. R

[7]) Edd. Merlini: ac lunae. [8]) Rom. VIII, 21.

est [1]) multa differentia. Nonnullorum enim animalium corpora, vel arborum, vel avium, multis admodum possunt durare temporibus: aliorum vero paucis, aut valde exiguis. Quod si haec bene intellexisti, transeamus nunc ab exemplis corporeae qualitatis ad naturae rationabilis [2]) qualitatem: et vide, quomodo aliae quidem in qualitatibus beatitudinis saecula multa perdurant: et [3]) aliae in qualitate malitiae nihilominus saecula multa consumunt: aliae ex ipsis parvo tempore vel in virtutibus, vel in malitiis manent, aliae perexiguo, aliae admodum brevi. Quorum per singula notitiam nos quidem homines, utpote [4]) corruptibilis corporis pondere praegravati, perexiguam, aut etiam nullam capere possumus. Qui vero scrutatur omnia, [5]) etiam alta Dei, Spiritus sanctus universa novit, et nota facit cui ipse voluerit revelare. In his etenim praecipue, id est, in dispensatione rationabilis [6]) naturae, Apostolicum illud dicendum est: „o [7]) altitudo divitiarum sapientiae, et scientiae Dei, quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viae ejus!“ Sic ergo unusquisque ex arbitrii potestate aut bona oliva, aut oleaster efficitur, aut Israelitici generis, aut alterius culpabilis gentis: ut dicatur de eo: quia „alienati [8]) sunt peccatores [9]) ab utero, erraverunt a ventre, locuti sunt falsa:“ ita ut sint pere-

---

[1]) Desideratur „est“ in edd. M.

[2]) Ed. M. II: rationalis.

[3]) Sic Mss. Editi vero (e. c. edd. M.): „et aliae qualitate (edd. Merlini: *qualitates*) perfidiae vel malitiae“ etc. R.

[4]) Editi (v. c. edd. M.): „utpote corruptibiles, corporis“ etc. R.

[5]) I Cor. II, 10. [6]) Ed. M. II: rationalis.

[7]) Rom. XI, 33. — Edd. Merlini: quam incomprehensibilia sunt judicia etc.

[8]) Psalm. LVIII, 3. (LVII.)

[9]) Editi (v. c. edd. M.): „peccatores a vulva, erraverunt ab utero, locuti“ etc. R.

grini testamentorum, et hospites[1]) promissionum Dei. Et alii in Deum jactantur ex utero, et dicunt: „in[2]) te jactatus sum ex utero, de ventre matris meae Deus meus es tu" Sed quoniam, ut diximus, permanet semper naturae huic libertas arbitrii, possibile est, ut, cum sit quis Israeliticae gentis, et bonae olivae ramus, decidat in incredulitatem, et frangatur: et rursus alius, qui elegerat gentis[3]) esse culpabilis et peccatricis, et per hoc ramus oleastri dicebatur, si convertatur ad fidem, — habet enim in se arbitrii sui[4]) libertatem, qua converti possit ad[5]) bonum —, inseritur bonae olivae per fidem, et efficitur[6]) socius radicis et pinguedinis olivae. Radicem vero hanc alii Abraham nominant, alii Seth, alii aliquem unum ex patribus bene[7]) meritis ponunt. Ego autem radicem aliam, quae sancta sit, et sanctas primitias nescio, nisi Dominum nostrum[8]) Jesum Christum. Ipse est enim primitiae omnium, vel „delibatio," ut in praesenti loco habemus Apostoli,[9]) secundum id, quod alibi de[10]) eo dicitur: „qui[11]) est primogenitus omnis creaturae." Huic namque radici omnis, qui salvatur, inseritur, et ex hac delibatione sancta omnis massa humani generis sanctificatur: et vere sicut radix sancta manentibus in se ramis

---

1) Cfr. Ephes. II, 12.

2) Psalm. XXII, 10. (XXI.)

3) Editi (v. c. ed. M. I.): „genus esse culpabilis" etc. R.

4) Deest in editis (v. c. edd. M.): „sui." R.

5) Editi (e. c. edd. M.): „ad fidem boni." R.

6) Rom. XI, 17.

7) Editi (e. c. edd. M.): „bonae mentis ponunt." Msc. unus Reg. num. 1639. „boni meriti ponunt." Ceteri vero Mss. et Rabanus ut in textu. R.

8) Sic editi (e. c. edd. M.), et Rabanus. Msc. Reg. num. 1639. „meum." Ceteri Mss. omittunt vel „nostrum," vel „meum." R.

9) Cfr. Rom. XI, 16.

10) Edd. Merlini: dicitur de eo. 11) Coloss. I, 17.

sanctitatis pinguedinem praebet, dum per Spiritum suum sanctum adhaerentes sibi vivificat, verbo excolit, sapientia floridos reddit, et in omnium virtutum plenitudine afferre fructus uberes facit: ita ut et ipsa dicat de iis: „ego [1]) autem sicut oliva fructifera in domo Dei.“ Etenim si rami, qui fracti sunt, propter incredulitatem fracti sunt, [2]) et qui stant, fide stant: quis alius erit, in quo stant, nisi Jesus Christus? et quis est alius, a quo per incredulitatem fracti sunt, nisi ipse, cui non crediderunt? Semper ergo quicunque advenae ad fidem, vel ad [3]) conversationem Israel veniebant, Christo, qui erat verus Israel, inserebantur. Praecipue tamen ex tempore adventus ejus multus oleaster inseritur [4]) huic radici, vel ramis ejus, Apostolis scilicet et prophetis Dei: ut qui inseruntur iis, socii fiant radicis et pinguedinis Christi. Post [5]) haec docet nos Apostolus, non extolli [6]) adversus radicem vel fractos ramos Israelitas, neque insultare iis: quia non nos radicem portamus, sed radix nos. Non enim habemus [7]) quod non accepimus. Si autem accepimus, quid gloriamur, quasi non acceperimus? Tum deinde quasi quibusdam impudentius [8]) insultantibus et dicentibus: „si [9]) fracti sunt rami: bene: propter incredulitatem fracti sunt, ut ego insererer,“ qui credebam: hos ergo reprimens

---

[1]) Psalm. LII, 8. (LI.) [2]) Cfr. Rom. XI, 20.

[3]) Mss. duo habent: „ad conversionem Israel.“ R.

[4]) Editi (e. c. edd. M.): „insertus.“ R.

[5]) Msc. Reg. num. 1639. „Post edocet nos Apostolus, non extolli adversum ramos fractos, id est, Israelitas, neque —. Nihil enim habemus“ etc. Sed ceteri Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.) ut in nostro textu; nisi quod editi (e. c. edd. M.) omittant „vel,“ et Rabanus habeat „et“ pro: „vel.“ R.

[6]) Cfr. Rom. XI, 18. [7]) Cfr. I Cor. IV, 7.

[8]) Editi (v. c. edd. M.): „impudentibus insultantibus et dicentibus: sed fracti sunt rami“ etc. R.

[9]) Rom. XI, 19. 20. coll. 17.

Apostolus dicit: illi quidem per incredulitatem fracti sunt, et tu insertus es per fidem, et in fide stas: sed memento, quia „omnis,[1]) qui se exaltat, humiliabitur:" et ideo „noli[2]) superbe[3]) sapere," noli alta et elata proloqui. Quamvis enim in radice stes, et bene stes, timeto tamen, videns quia et alii, quibus insultas, ibi steterunt, ubi et[4]) tu stas: et[5]) tu cum ibi non esses, ad olivae hujus radicem aliunde translatus es, et possibile est etiam te peccare. Nam et[6]) hoc ipso, quod superbis et exaltaris, jam peccas: et scito, quoniam „si[7]) Deus naturalibus ramis non pepercit, nec tibi parcet." Post haec vero iste,[8]) qui superbit et insultat lapsis, altioribus ab Apostolo sensibus humilitatis imbuitur; et[9]) dicitur ad eum: tu, qui haec dicis, vide[10]) „bonitatem et severitatem Dei:" et cum vides severitatem ejus erga defractos[11]) ramos, metuendum tibi est, ne forte et tu, dum superbis et insultas lapsis, severitatem Dei, quae peccatores perurget, incurras ipse peccando. Bonitas enim ejus permanet in his, qui in bonitate permanserint. Alioquin[12]) eodem ordine et tu, si in bonitate non[13]) permanseris, excideris: „et[14]) illi, si in incredulitate non permanserint, inserentur." Deo enim non est impossibile „iterum[15]) inserere illos," si recedant ab incredulitate, per quam fracti sunt: quan-

---

[1]) Luc. XVIII, 14. [2]) Rom. XI, 20.

[3]) Editi (e. c. edd. M.): „superba sapere." R.

[4]) Deest „et" in edd. M.

[5]) Msc. Reg. num. 1639. „et tu cum ibi stes, ad olivae" etc. Sed ceteri Mss., Rabanus et editi (e. c. edd. M., nisi quod omittant *tu*) ut in textu. R.

[6]) Deest „et" in edd. M. [7]) Rom. XI, 21.

[8]) Omittitur in editis (v. c. edd. M.): „iste." R.

[9]) Editi (e. c. edd. M.): „et dicit ad eum." R.

[10]) Rom. XI, 22. [11]) Edd. Merlini: fractos.

[12]) Rom. XI, 22. [13]) Edd. Merlini: non manseris.

[14]) Rom. XI, 23. [15]) Rom. XI, 23.

doquidem facilius videtur, propriae arboris ramos radici suae reddere, quam inserere alienos. Quod autem dixit: „ex [1]) naturali oleastro:“ et iterum: „secundum [2]) naturam inserentur suae olivae:“ naturam olivae vel oleastri secundum hoc debemus accipere, quod supra exposuimus, quod [3]) arbitrii libertas naturam fecerit unicuique vel oleastri, vel bonae olivae. Observandum sane est, quod hi quidem, qui ex propria oliva deciderunt, [4]) fracti dicuntur: hi vero, qui ex oleastro inseruntur, si iterum peccaverint, non frangendi, quod utique esset levius, sed excidendi [5]) appellantur. In quo vehementior profecto Dei severitas indicatur, si [6]) posteaquam quis, cum esset oleaster, et ex peccatorum sylva collectus ad radicem fidei ac sanctitatis adductus est, rursus amaros malitiae proferat succos. Sed ne hoc quidem lateat nos in hoc loco, quod non eo ordine Apostolus olivae et oleastri similitudinem posuit, quo apud agricolas habetur. Illi enim magis olivam oleastro inserere, et non olivae oleastrum solent: Paulus [7]) vero Apostolica auctoritate ordine commutato res magis causis, quam causas rebus aptavit.

11. „Nolo [8]) enim [9]) vos ignorare, fratres, mysterium

---

[1]) Rom. XI, 24. [2]) Rom. XI, 24.

[3]) Omittitur in editis (v. c. edd. M.): „quod;“ sed restituitur ex Msc. Reg. num. 1639. et Rabano. Ceteri vero Mss. habent „ut“ pro: „quod.“ R. — Edd. Merlini: „exposuimus. Arbitrii libertas naturam fecerit“ etc.

[4]) Ed. M. II: eeciderunt. — Rom. XI, 17. 20.

[5]) Rom. XI, 22.

[6]) Ita legendum videtur. Msc. Reg. num. 1639. „si postea quisquam, cum“ etc. Ceteri Mss. et Rabanus (itemq. edd. M.) omittunt „quis.“ R.

[7]) Sic Mss. fere omnes, Rabanus, et editi (e. c. edd. M.). Msc. vero Reg. num. 1636. „Paulus vero Apostolica auctoritate spirituali huic et novae agriculturae novum ac spiritualem colendi ordinem posuit.“ R.

[8]) Rom. XI, 25 — 27.

[9]) Desideratur in antea editis (v. c. edd. M.): „enim.“ R.

hoc, ut non sitis apud vosmet ipsos sapientes: quia caecitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo Gentium subintraret,[1]) et sic omnis Israel salvus fieret, sicut scriptum est: veniet[2]) ex Sion, qui[3]) liberet et avertat impietates[4]) ab Jacob: et hoc illis a me testamentum, cum abstulero peccata eorum.“ Adhuc ad[5]) eos, qui ex Gentibus crediderant, quasi elatos et superbientes adversum ramos, qui[6]) fracti sunt, et putantes, quod hoc non Dei bonitate et ineffabili dispensatione sapientiae ejus, sed suis meritis consecuti sunt, ut illis defractis, ipsi cum essent oleastri, insererentur in bonam olivam, dicit: „nolo[7]) vos ignorare, fratres, mysterium hoc, ut non sitis apud vosmet ipsos sapientes:“ quia insultare lapsis, et gloriari adversus ramos, qui fracti sunt, non fit per Dei sapientiam, sed per humanam notabilem,[8]) et ignorantem mysterium Dei. Qui enim secundum Deum sapit, in beneficiis Dei non insultat abjectis, sed cum timore gratias agit misericordiae largientis. Est ergo mysterium, quod ignorabatur ab iis, qui insultabant, hujusmodi: quomodo in dispersione[9]) filiorum Adam ceteris quibusque Gentibus secundum angelorum[10]) numerum distributis, pro-

---

[1]) Editi (e. c. edd. M.): „intraret.“ R.

[2]) Jesai. LIX, 20. 21. coll. Rom. XI, 26. 27.

[3]) Editi (e. c. edd. M.): „eripiat.“ R.

[4]) Edd. Merlini: impietatem.

[5]) Deest „ad“ in ed. M. I. — Paulo post edd. Merlini: „adversus ramos.“

[6]) Editi (v. c. edd. M.): „qui fracti sunt, putantes quod non Dei bonitate“ etc. R.

[7]) Rom. XI, 25.

[8]) Editi (v. c. edd. M.): „culpabilem.“ Rabanus, et Msc. Reg. num. 1639. „notabilem;“ et recte quidem: nam „notabilis“ apud Quinctilianum idem est ac „reprehensibilis.“ Msc. Reg. alter: „mutabilem;“ alter: „nutabilem.“ R.

[9]) Deuter. XXXII, 8.

[10]) Edd. Merlini: numerum angelorum.

pria quaedam pars Dei [1]) facta sit Israel, sicut [2]) et in aliis, ubi oportuit, et in his ipsis paulo superius memoravimus, ad quos et repromissiones bonorum, et testamenta, et legislatio facta est. [3]) Manente ergo parte illa [4]) Domini in statu suo, possibile non erat, nos, qui eramus Gentes, introire in haereditatem Dei, et in sceptri ejus jura succedere. Idcirco igitur patitur Deus ex parte, id est, non omnibus, sed aliquibus ex Israel fieri caecitatem, ab illis sine dubio angelis obtentu [5]) invidae aemulationis illatam, qui ceterarum Gentium sortiti fuerant principatum. Passus est ergo Deus, et cum posset [6]) prohibere, noluit, ut pro his, [7]) qui caecitate decepti, id est, cordis obtusione prolapsi sunt, ipsorum, qui istos deceperant, portiones [8]) suam Deus faceret portionem, ut quodammodo in eo ipso, quo ceperant, caperentur. Avertentes [9]) enim ad se per peccati illecebras Dei plebem, locum fecerunt Gentibus ingrediendi in haereditatem Dei, Deo cum ipsis communi quodam et aequissimo jure ha-

---

[1]) Omittitur „Dei" in plerisque Mss. et apud Rabanum, sed exstat in editis (e. c. edd. M.), et in Msc. Reg. num. 1639. R.

[2]) Editi (v. c. edd. M.): „sicut in aliis, et sicut oportet in his ipsis —, ad quos et repromissio bonorum" etc. Sed Mss. et Rabanus ut in textu; nisi quod quidam omittant „et" ante „in his ipsis." R.

[3]) Rom. IX, 4.

[4]) Omittitur in editis (v. c. edd. M.): „illa." R.

[5]) Sic Msc. Reg. num. 1639. Alter vero Reg. num. 1640. et editi (v. c. edd. M.): „obtentu invidiae et aemulationis illatam." Ceteri Mss. et Rabanus: „obtentu invidiae aemulationis illatam." R.

[6]) Edd. Merlini: possit. [7]) Ed. M. II: iis.

[8]) Editi (v. c. edd. M.): portionem suam Deus faceret, quodammodo (edd. Merlini: *ut quodammodo*) in eo" etc. R.

[9]) Editi (v. c. ed. M. I.): „Advertentes enim ad se (Mss. quidam: *Avertentes enim a se*) per peccati" etc. R.

bente judicium, ut,[1] donec illi plebem Dei in caecitati captivitate detinerent, quasi ad vicem eorum, quos ab initio ex portione Dei et segregata ejus haereditate subtraxerant, Gentium numerus redderetur: cum vero plenitudo Gentium fuisset expleta, et aemulatione salutis eorum coepisset Israel discutere a semet ipso caecitatem cordis, et elevatis oculis suis Christum verum lumen adspicere,[2] ita secundum praecedentes prophetias salutem quam obcaecatus amiserat Israel, quaereret[3] instigatus dicens apud semet ipsum illud propheticum: „revertar[4] ad virum meum priorem, quoniam melius mihi erat ante quam modo.“ Quod autem haec illis promissa sint per prophetas,[5] in multis quidem propheticis voluminibus invenitur: ponemus tamen, quod sufficiat ad praesens, unum de Jeremia testimonium, ita continens: „si[6] exaltetur coelum in excelsum, et terra humilietur deorsum, ego non reprobabo genus Israel pro omnibus, quae fecerunt.“ Si ergo pro eo, ut introiret Gentium plenitudo, caecitas facta est in Israel pro omnibus, quae fecerunt, sine dubio cum ingressa fuerit Gentium plenitudo, caecitas cessabit.[7] Quod si vis, inquit Apostolus, scire, quomodo etiam post caecitatem salvandus sit Israel, audi quomodo

---

1) Editi (v. c. ed. M. II.): „ut donet illis plebem Dei, quam (Salodianus omittit: *quam*) in caecitatis“ etc. Alias (v. c. in ed. M. I.): „ut donet illi plebem Dei, quam in caecitatis“ etc. R.

2) Mss. plerique, et Rabanus: „adspiceret, ita secundum“ etc. Sed Msc. Reg. num. 1639., et editi (v. c. edd. M.), ut in nostro textu. R.

3) Mss. quidam: „quaerere instigatus diceret“ etc. Male. R.

4) Hos. II, 7.

5) Edd. Merlini: prophetias.

6) Jerem. XXXI, 37. (XXXVIII.)

7) Sic Msc. Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss., Rabanus, et editi: „cessat.“ R. — Edd. Merlini: „cessabit.“

scriptum est: „veniet[1]) ex Sion, qui[2]) liberet, et avertat impietates[3]) ab Jacob: et hoc illis a me testamentum, cum abstulero peccata eorum." Sciendum sane est, quod in propheta Esaia, unde testimonium istud Paulus assumit, pro eo, quod dixit Apostolus: „veniet[4]) ex Sion:" scriptum est: „veniet[5]) propter Sion:" et quod ait hic: „cum[6]) abstulero peccata eorum:" ibi omnino scriptum non est, sed nec apud Hebraeos quidem: Apostoli tamen auctoritate[7]) praesumtum est. Interim veniens Dominus ex Sion liberat,[8]) et avertit impietates[9]) ab Jacob. Avertit autem impietates ab eo secundum illud, quod scriptum est: quia „diluet[10]) Dominus sordes filiorum et filiarum Sion, et sanguinem mundabit de medio ejus in[11]) spiritu judicii, et[12]) spiritu ustionis:" et hoc ita fieri testamentum[13]) iis erat a Deo, ut sic ab iis averterentur impietates, et auferrentur peccata. Quis autem sit iste omnis Israel, qui salvus fiet, vel quae erit ista plenitudo etiam Gentium, Deus solus novit,[14]) et Unigenitus suus,[15]) et

---

[1]) Rom. XI, 26. 27. coll. Jesai. LIX, 20. 21.

[2]) Ed. M. I: „qui liberetur, et avertet" etc., ed. M. II. hoc loco, cfr. pag. 266. not. 3., ut nos in textu.

[3]) Edd. M. et R. hoc loco, cfr. pag. 266. not. 4. „impietatem."

[4]) Rom. XI, 26. [5]) Jesai. LIX, 20.

[6]) Rom. XI, 27.

[7]) Edd. Merlini: auctoritate praesumtum est.

[8]) Editi (v. c. edd. M.): „liberet, et avertat — Jacob. Avertit autem" etc. R.

[9]) Edd. M. et R. hoc loco, cfr. p. huj. not. 3., et sequente: „impietates."

[10]) Sic. Msc. Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.): „delevit -- mundavit." R. — Cfr. Jesai. IV, 4.

[11]) Deest „in" in edd. M.

[12]) Editi (v. c. edd. M.): „et spiritu ultionis." R.

[13]) Edd. Merlini: testamentum erat ei a Deo etc.

[14]) Ed. M. I: noverit. [15]) Edd. Merlini: ejus.

si qui forte amici ejus sunt, ad quos dicat: „jam [1]) non dicam vos servos, sed amicos, quia nota vobis feci omnia, quae audivi a Patre.“ Hoc tamen potest etiam nostro sensui occurrere, quod, sicut Israel, quamdiu permanet secundum carnem Israel, et non etiam secundum spiritum factus fuerit Israelita verus mente videns Deum, pertinere [2]) non potest ad salutem: ita nec Gentes quidem omnes omnino salvari possunt, nisi quae intra plenitudinem fuerint repertae, quaecunque illa est, quae ab Apostolo plenitudo [3]) nominatur. Ita ergo mysterium Dei ineffabili quadam sapientiae ejus dispensatione tractatur, ut etiam cum sibi anima sortem malorum ipsa consciverit, ille, qui novit [4]) universa disponere, abjectionem ejus et poenam aliorum faciat salutem. Sed et illud videtur mihi in hoc [5]) loco diligentius contuendum, quod caecitatem istam non dicit omni Israel contigisse, sed „ex [6]) parte.“ „Reliquiae [7]) enim secundum electionem gratiae salvae factae sunt.“ De quibus reliquiis et Esaias prophetaverat, dicens: „nisi [8]) Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen.“ Istae ergo reliquiae in beatitudine conferuntur cum plenitudine Gentium: ceteri vero, qui excaecati sunt ex Israel, conferuntur his Gentibus, quae non potuerunt ad plenitudinem pervenire. Sic [9]) ergo quae inveniuntur in sermonibus prophetarum de re-

---

[1]) Ev. Joann. XV, 15.

[2]) Editi (v. c. edd. M.): „pertingere,“ et ita legendum videtur: Rabanus vero, et Mss. nostri omnes: „pertinere.“ R.

[3]) Deest in antea editis (e. c. edd. M.): „plenitudo.“ R.

[4]) Ed. M. I: noverit.

[5]) Deest „hoc“ in editis (e. c. edd. M.), et restituitur ex duobus Mss. R.

[6]) Rom. XI, 25. [7]) Rom. XI, 5. coll. IX, 27.

[8]) Jesai. I, 9. coll. Rom. IX, 29. — Ed. M. II: „semen etc. Istae“ etc.

[9]) Editi (e. c. edd. M.): „Si ergo“ etc. R.

promissionibus scripta beatitudinem continentia, si[1]) de Israel, ad reliquias istas, quae[2]) electae sunt, pertinent: si de Gentibus, ad plenitudinem spectant. Si qua vero tristia, si quidem de Israel dicuntur, ad illos sine dubio reliquos, qui excaecati sunt, referuntur: si vero de Gentibus, illos profecto, qui sunt extra plenitudinem, stringunt. Omnia tamen finis perurget, et eos quidem, qui peccati sunt, sive illi ex Israel, sive[3]) etiam ex Gentibus veniant, praesentis[4]) temporis evangelicae doctrinae sermo purificat, ut sint tales, sicut erant illi, ad quos Dominus dicebat: „ecce[5]) jam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis." Qui vero verbi Dei et doctrinae evangelicae purificationem spreverit, tristibus et poenalibus purificationibus semet ipsum reservat, ut ignis gehennae in cruciatibus purget, quem nec Apostolica doctrina, nec Evangelicus sermo purgavit, secundum illud, quod scriptum est: „et[6]) purificabo[7]) te igni ad purum." Verum in hac ipsa purgatione, quae per poenam ignis adhibetur, quantis temporibus, quantisve saeculis de peccatoribus exigatur cruciatus, solus scire potest ille, cui „Pater[8]) omne judicium tradidit," qui ita diligit creaturam suam, ut pro ipsa evacuaverit[9]) semet ipsum de Dei forma, et servi formam susceperit, humilians semet ipsum usque ad mortem, volens[10]) „omnes homines

---

[1]) Ed. M. I: si ad Israel et reliquias istas etc.

[2]) Ed. R. sola: quae electa sunt.

[3]) Editi (v. c. edd. M.): „sive et ex gentibus veniant" etc. R.

[4]) Msc. Reg. num. 1639. „praesenti tempore." R.

[5]) Ev. Joann. XV, 3. [6]) Jesai. I, 25.

[7]) Ita Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus. Ceteri vero Mss. et editi (v. c. edd. M.): „et purificabo te igni ad purificationem. Verum haec ipsa purgatio, quae — de peccatoribus exigat cruciatus" etc. R.

[8]) Ev. Joann. V, 22. [9]) Cfr. Philipp. II, 7.

[10]) I Tim. II, 4. — Edd. Merlini: et ad agnitionem etc.

salvos fieri, et in agnitionem veritatis venire.“ Verumtamen meminisse semper debemus, quod praesentem locum Apostolus quasi mysterium haberi [1]) voluit, quo scilicet hujusmodi sensus fideles quique et perfecti intra semet ipsos velut mysterium Dei silentio tegant, nec passim imperfectis et minus capacibus proferant. „Mysterium [2]) enim [3]) regis, ait Scriptura, celare bonum est.“

12. „Secundum [4]) Evangelium quidem inimici propter vos: secundum electionem autem carissimi propter patres. Sine poenitentia enim sunt dona et vocatio Dei. Sicut [5]) enim vos aliquando non credidistis Deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter [6]) ipsorum incredulitatem: ita [7]) et isti nunc non crediderunt in vestri misericordia, ut et ipsi misericordiam consequantur: conclusit [8]) enim Deus omnes in incredulitate, ut omnium misereatur. O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei! Quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viae ejus! Quis [9]) enim cognovit sensum Domini? Aut quis illi consiliarius fuit? Aut quis prior dedit ei, et retribuetur ei? Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia: ipsi gloria in saecula saeculorum! Amen.“

---

[1]) Editi (v. c. edd. M.): „habere voluit.“ R.

[2]) Tob. XII, 7. [3]) Deest „enim“ in edd. M.

[4]) Rom. XI, 28—36.

[5]) Edd. Merlini: Sicut enim aliquando et vos non credidistis Deo etc.

[6]) Edd. Merlini: propter incredulitatem eorum.

[7]) Edd. Merlini: „ita et isti non crediderunt in vestram misericordiam, ut et ipsi“ etc., ed. vero Ruaei: „ita et isti nunc crediderunt in vestri misericordia, ut et ipsi“ etc.

[8]) Verba: „conclusit enim Deus — in saecula saeculorum! Amen.“ desunt in editis (v. c. edd. M.), et restituuntur ex omnibus Mss. R.

[9]) Sap. Salom. IX, 13. coll. Jesai. XL, 13. et I Cor. II, 16.

Eadem persequens [1]) adhuc de Israel et Gentibus Apostolus, et [2]) ramis oleastri, qui insultabant ramis olivae defractis, imputans etiam haec addit: quia Israel secundum Evangelium quidem inimicus factus est Deo, quia non credidit Christo: quantum autem spectat ad honorificentiam patrum, electus est, et carissimus habetur apud Deum. Semel autem donata electione semini patrum, et dilectione concessa, servat sine dubio Deus dona et vocationem suam erga semen eorum, quorum meritis id aliquando largitus est: nec poenitudo incurrit in Deum, etiam si minus digni videantur existere hi, erga quos promissa patribus beneficia conferuntur. Verum, ut saepe commonuimus, etiam in praesenti loco illa est observanda distinctio, quod Israel quidem, qui inimicus est Deo, ille dicatur, qui clamat de Christo: „tolle, [3]) tolle, crucifige eum!“ Quomodo enim non dicantur inimici Dei, [4]) qui vel tunc, vel etiam nunc dixerint ista, vel dicant? Sed quod dicit: „propter [5]) vos:“ hoc [6]) est, quorum saluti scilicet invident, [7]) prohibentes Apostolos Gentibus loqui, et persequentes eos, qui annuntiant Christum. Secundum reliquias [8]) vero, quae salvandae dicuntur, in quibus electio credentium secuta est ex Israel, carissimi [9]) sunt propter patres: quorum scilicet fidem sequentes,

---

1) Edd. Merlini: prosequens.

2) Editi (v. c. edd. M.): „et ramis (ed. M. I. perperam: *rami*) ejus oleastri, qui insultabat (alii, v. c. edd. M., *insultabunt*) ramis olivae fractis.“ R.

3) Ev. Joann. XIX, 15.

4) Editi (c. c. edd. M.): „Deo.“ R.

5) Rom. XI, 28.

6) Desunt verba: „hoc est,“ in editis (v. c. edd. M.), sed restituuntur ex Msc. Reg. num. 1639. R.

7) Editi (v. c. edd. M.): „invidentes prohibent Apostolos“ etc. R.

8) Cfr. Rom. XI, 5. 9) Rom. XI, 28.

credunt [1]) „in eum, qui suscitavit Christum [2]) Jesum a mortuis.“ Et secundum hoc erga hujusmodi semen „sine [3]) poenitentia sunt dona et vocatio Dei.“ Post haec vero etiam [4]) latentes [5]) et profundiores incredulitatis eorum aperit causas, et dicit: [6]) quia sicut vos Gentes quondam non credebatis Deo, nec tamen idcirco penitus reliquit vos Deus, sed aliquando ad ultimam misericordiam consecuti estis: occasio tamen conferendae [7]) in vos misericordiae, populi Israel incredulitas exstitit: ita etiam hi, qui nunc de populo Israel non crediderunt, et pro incredulitate sua derelicti sunt, ut [8]) ad vos Dei misericordia flecteretur, non usque quaque relinquentur in incredulitate sua, sed [9]) posteaquam plenitudinis Gentium fuerit impleta dispensatio, etiam ipsi misericordiam consequentur. In quo volens Apostolus bonitatem Dei ostendere, qua [10]) incredulitate aliorum aliorum salutem facit:

---

[1]) Rom. IV, 24.

[2]) Omittitur „Christum“ in editis (v. c. edd. M.), sed restituitur ex omnibus Mss. R.

[3]) Rom. XI, 29.

[4]) Deest in editis (v. c. edd. M.): „etiam.“ R.

[5]) Msc. Reg. num. 1639. „latentis et profundioris.“ R.

[6]) Cfr. Rom. XI, 30. 31.

[7]) Edd. Merlini: in vos conferendae misericordiae etc.

[8]) Sic Msc. Reg. num. 1639., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.). Ceteri vero Mss. „ut vos Dei misericordia amplecteretur.“ R.

[9]) Rabanus: „sed posteaquam plenitudo Gentium intraverit.“ Sed omnes Mss. et editi (v. c. edd. M., nisi quod eaedem *cum* exhibeant pro: *posteaquam*) ut in textu. R.

[10]) Sic recte Msc. Reg. num. 1639. Editi vero (v. c. edd. M.): „quia incredulitatem illorum salutem facit, inquit (ed. M. 1: *et inquit*): conclusit enim Deus omnia“ etc. Mss. duo Regii: „quia incredulitatem Israel aliorum salutem facit, conclusit, inquit, Deus omnes“ etc. Rabanus: „quia per incredulitatem aliorum salutem facit, conclusit, inquit, Deus omnes“ etc. R.

„conclusit, [1]) inquit, Deus omnes in incredulitate, ut omnibus misereatur:“ non quo ipse iis injecerit incredulitatis propositum, sed ex ipsorum incredulitatis proposito credendi aditum aliis, qui et [2]) ipsi prius increduli fuerant, patefecit. In his autem positus locis Paulus, et altius intuens hujusmodi causas, quomodo Deus malum propositum non continuo resecet et excidat, sed [3]) patiatur et reservet: prospiciens, [4]) quia aliquid boni in aliis futurum sit per alterius propositum malum: ab his, opinor, de quibus loquebatur, retulit oculos cordis sui ad ipsam malitiae originem, quod [5]) eam Deus ex initio in his, quibus oborta est, quicunque illi sunt, pullulantem, et arbitrii libertate crescentem utile non judicaverit resecare, sed permiserit eos uti proposito suo, sciens et prospiciens, quod [6]) multorum profectus et utilitas ex malitiae illorum occasione consurget, [7]) et in tantum apud bonum [8]) Deum virtuti locus est, ut et malitiae opus,

---

[1]) Rom. XI, 32. — Edd. Merlini: „omnium“ pro: „omnibus.“

[2]) Omittuntur in editis (e. c. edd. M.) verba: „et ipsi,“ sed restituuntur ex Msc. Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss. et Rabanus habent: „etsi.“ R.

[3]) Editi (v. c. edd. M): „sed compatitur et reservat.“ R.

[4]) Mss. plerique, Rabanus, et editi (v. c. edd. M.): „prospiciens quia aliquid boni in aliis facturus sit per alterius propositum mali.“ Sed rectius Msc. Reg. num. 1639. ut in nostro textu. R.

[5]) Msc. Reg. num. 1636. „quam Deus ex initio“ etc. Ceteri Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.): „quod eam ex initio“ etc. R.

[6]) Sic Msc. Reg. num. 1639. et editi (v. c. edd. M.). Ceteri Mss. habent: „quam multorum.“ Rabanus: „quia multorum.“ R.

[7]) Alter Msc. Reg. habet: „consurgat.“ R.

[8]) Desideratur in antea editis (v. c. edd. M.): „bonum.“ R.

quamvis illi perniciosa sit, de quo procedit, beneficium tamen praestare dispensetur ei,[1]) cui agones commovet cum fuerit superata. Considerans igitur[2]) sanctus Apostolus, tantas[3]) esse bonitatis Dei divitias, et tantum divinae sapientiae opus erga rationabiles agi naturas, et quia tantum „Deus[4]) dives est in misericordia," et „dives[5] in omnes, qui invocant eum," et[6]) tanta est bonitatis ejus, et patientiae, et longanimitatis magnitudo, repente interioribus eas cordis oculis intuens, immensitatemque earum perspiciens,[7]) stupore simul et pavore perculsus[8]) exclamat et dicit: „o[9]) altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei, quam inscrutabilia[10]) sunt judicia ejus, et investigabiles viae ejus!" Unde etenim humanae mentis sensus ista posset opinari, ut servata unicuique arbitrii libertate, alterius malitiae opus verteretur alteri ad salutem et vincenti se malitia palmam conferret, quae utenti se

---

[1]) Deest „ei" in ed. Ruaei.

[2]) Edd. Merlini: „ergo."

[3]) Editi (v. c. edd. M.): „tantae esse bonitatis Dei" etc. R.

[4]) Ephes. II, 4. [5]) Rom. X, 12.

[6]) Sic Mss. plerique, et Rabanus, nisi quod ille omittat: „magnitudo." Editi vero (e. c. edd. M.): „et tantae est bonitatis, et patientiae, et longanimitatis, repente interioribus eam cordis oculis" etc. Msc. Reg. num. 1639 „et tantae sunt divitiae bonitatis" etc., omisso: „magnitudo." R.

[7]) Edd. Merlini: „prospiciens."

[8]) Edd. Merlini: percussus. [9]) Rom. XI, 33.

[10]) Sic recte Msc. Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss. Rabanus, et editi: „incomprehensibilia —! Unde enim — ista possit (editi: *ita possit*) opinari, — verteretur (editi *vertatur*, Rabanus: *verteret*) ad salutem" etc. R. — Edd. M. I: „incomprehensibilia —! Unde non — ita possit opinari, — vertetur alteri ad salutem" etc., ed. vero M. II: „incomprehensibilia —! Unde enim — ita possit opinari, — vertatur alteri ad damnationem, alteri ad salutem" etc.

perniciem praebet? His igitur [1]) generali, quantum videtur, Apostolus ratione perspectis, exclamat et dicit, quia tanta est altitudo divitiarum Dei, et sapientiae ejus tanta est altitudo, et scientiae nihilominus tanta est altitudo, — ad [2]) omnia enim haec altitudinis sermo deservit —, ut scrutari judicia ejus, quibus unamquamque animam atque omnem naturam rationabilem dispensat, nemo sufficiat, nec [3]) vias Dei, quibus providentia ejus incedit, investigare aliquis possit. „Aliquis" autem dicimus non solum hominum, sed et totius creaturae. Neque enim inscrutabilia judicia ejus, [4]) et [5]) investigabiles viae ejus dicerentur, nisi quia nulla est creatura, quae vel investigare valeat illa, [6]) vel scrutari. Solus est enim Filius, [7]) qui noverit Patrem, et solus est „Spiritus" [8]) sanctus, qui „scrutatur omnia, etiam altitudinem [9]) Dei." Et ideo hanc altitudinem Dei, quam et inscrutabilem dicit [10]) et investigabilem, creaturae omni inscrutabilem et investigabilem dicit. De Filio vero et Spiritu sancto dicere ista non poterat, quia Filius in Evangelio dicit ad

---

1) Edd. Merlini: ergo.

2) Editi plerique (e. c. ed. M. I.), et Msc. unus omittunt „ad," sicut et Rabanus, qui in fine habet „discruit" pro: „deservit." R.

3) Sic Msc. Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss., Rabanus, et editi (e. c. edd. M.): „nec vias Domini, quibus providentia incedit" etc. R.

4) Deest „ejus" in plerisque Mss. et apud Rabanum, nec non et in editis (v. c. edd. M.), sed restituitur ex Msc. Reg. num. 1639. R.

5) Deest „et" in ed. M. I.; ed. M. II. pro: „et," habet: „neque."

6) Deest „ejus" in plerisque Mss. et apud Rabanum, nec non et in editis (e. c. edd. M.), sed restituitur ex Msc. Reg. num. 1639. R.

7) Matth. XI, 27. 8) I Cor. II, 10.

9) Msc. Reg. num. 1639. „alta Dei." Ceteri vero Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.): „altitudinem Dei." R.

10) Rom. XI, 33.

Patrem: „Pater,[1]) omnia mea tua sunt, et tua mea:" et de Spiritu sancto ipse Paulus pronuntiat, dicens: „nemo[2]) enim scit hominum, quae sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est: ita et quae in Deo sunt, nemo cognovit, nisi[3]) Spiritus Dei." Vides ergo, quod Paulus in praesenti capitulo in his, quae dicit: „quis[4]) enim cognovit sensum Domini, aut[5]) quis illi consiliarius fuit?" de creaturis dicat; naturam vero Trinitatis excipiat: quippe cui nihil sit cum creatura commune, nisi beneficentiae opus. Sed et quod ait: „quis[6]) illi consiliarius fuit?" non quasi minus ipse sufficiens consilio indigeret alterius, sed consilii participem nullum[7]) quidem inter creaturas esse pronuntiat. Consilium vero sapienti necessario in[8]) sapientia sua est, qui est Christus, et in sanctitate, qui est Spiritus sanctus. Simili autem modo et: „quis[9]) prior dedit ei, et retribuetur ei?" intelligendum est. Nemo enim aliquid factori suo prior contulit: quippe cum etiam hoc ipsum, quod est, unusquisque a

---

[1]) Ev. Joann. XVII, 10.

[2]) I Cor. II, 11.

[3]) Mss. quidam, Rabanus, et editi (v. c. edd. M.): „nisi spiritus domini." Sed rectius Mss. Regii num. 1639. et 1640. ut in nostro textu. R.

[4]) Rom. XI, 34. coll. I Cor. II, 16. et Jesai. XL, 13.

[5]) Editi (v. c. edd. M.): „aut quis consiliarius fuit (edd. Merlini: *ejus fuit*), aut quis prior dedit illi, et retribuetur ei?" Sed haec postrema verba: „aut quis prior dedit illi, et retribuetur ei?" nec in Mss. nostris, nec apud Rabanum reperiuntur. R.

[6]) Rom. XI, 34. coll. Jesai. XL, 13.

[7]) Sic Msc. Reg. num. 1639., et Rabanus. Editi vero (e. c. edd. M.): „nullam in (edd. Merlini: *nullam quidem in*) creaturis." Mss. quidam habent etiam „nullam." R.

[8]) Editi (v. c. edd. M.): „in sapientia sua est quidem Christus, et in sanctitate quidem Spiritus sanctus." Sed ceteri Mss. et Rabanus ut in nostro textu. R.

[9]) Rom. XI, 35. — Edd. Merlini: dedit illi etc.

conditore susceperit. „Quoniam[1]) ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia." Vides, quomodo in ultimis ostendit,[2]) quod in omnibus, quae supra dixit, signaverit[3]) mysterium Trinitatis. Sicut enim in praesenti loco quod ait: „quoniam[4]) ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia:" convenit illis dictis, quae idem Apostolus in aliis memorat locis, cum dicit: „unus[5]) Deus Pater, ex quo omnia, et unus Dominus noster Jesus Christus, per quem omnia:" et[6]) item in Spiritu Dei dicit revelari omnia, et per haec designat, in omnibus esse providentiam Trinitatis: ita et cum dicit: „altitudo[7]) divitiarum:" Patrem, ex quo omnia dicit esse, significat: et sapientiae altitudinem, Christum, qui est sapientia ejus, ostendit: et scientiae altitudinem, Spiritum sanctum, qui etiam alta Dei novit,[8]) declarat.[9]) Verumtamen quod dicit: „ex[10]) ipso:" hoc ipsum, quod sumus, indicat: „per ipsum" autem, quod per ejus providentiam dispensamur in vita: „in ipso" vero, quod perfectio omnium et finis in ipso erit tunc, cum erit[11]) Deus omnia in omnibus. et tunc „ipsi[12]) gloria in saecula saeculorum.[13]) Amen."

---

1) Rom. XI, 36.

2) Ed. M. II: ostendat.

3) Editi (v. c. edd. M.), quibus consentiunt omnes nostri Mss. Codices: „segregaverit." Sed rectius Rabanus: „signaverit." R.

4) Rom. XI, 36. 5) I Cor. VIII, 6.

6) Edd. Merlini: „et iterum spiritum Dei dicit" etc. — Cfr. I Cor. II, 10.

7) Rom. XI, 33. 8) I Cor. II, 10.

9) Praetermittitur in libris antea editis (e. c. edd. M.): „declarat." R.

10) Rom. XI, 36. 11) Cfr. I Cor. XV, 28.

12) Rom. XI, 36.

13) Deest „saeculorum" in editis, et in Msc. Reg. num. 1639. R.

„In[1]) saecula," propter hoc, quod perfectio[2]) omnium non intra unum saeculum concluditur, sed in multa protenditur, et vix aliquando adimplenda speratur. Jungit autem et „Amen,"[3]) ut intelligamus per illum ad istam beatitudinem veniendum, de quo scriptum est in Apocalypsi: „haec[4]) dicit, qui est Amen."

---

1) Rom. XI, 36.
2) Editi (e. c. cdd. M.): „perfectio omnis." R.
3) Rom. XI, 36. 4) Apocal. III, 14.

ORIGENIS COMMENTARIORUM

IN

EPISTOLAM

BEATI PAULI APOST. AD ROMANOS

LIBER IX.

1. Cum per omnem textum epistolae in superioribus docuisset Apostolus, quomodo a Judaeis ad Gentes, a circumcisione ad fidem, a litera ad spiritum, ab umbra ad veritatem, ab observantia carnali ad observantiam spiritualem religionis [1]) summa translata sit, et haec ita futura propheticis ostendisset vocibus designata: jam nunc spiritualis hujus observantiae, ad quam cultus Dei ritum docuit esse translatum, aggreditur mores et [2]) instituta sancire, et ait: „obsecro [3]) itaque vos, fratres, per misericordiam Dei, ut [4]) exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium ve-

---

[1]) Editi (v. c. edd. M.): „religio summa." R.

[2]) Msc. Reg. num. 1639. „et statuta." R.

[3]) Rom. XII, 1. 2.

[4]) Verba: „ut exhibeatis — vestrum. Et nolite — sensus vestri: ut —, et beneplacitum, et perfectum," desiderantur in libris antea editis (v. c. edd. M.), sed restituuntur ex omnibus Mss. R.

strum. Et nolite conformari huic saeculo, sed reformamini renovatione sensus vestri: ut probetis, quae sit voluntas Dei, quod bonum, et beneplacitum, et perfectum.“ Quoniam, inquit, ostendimus, a sacrificiis carnalibus recedendum, secundum quod et propheta dicit: „hostias [1]) et oblationem noluisti, nec placita sunt tibi:“ nunc, ait, doceo vos, quibus hostiis delectetur Deus: et haec doceo non quasi imperans, — nihil enim proficit legis imperium —, sed quasi qui officium susceperim reconciliandi vos Deo, obsecro [2]) „vos, fratres;“ et obsecro non per potentiam, sed „per misericordiam Dei.“ Quia enim, — sicut [3]) supra ostendi —, omnes conclusi sunt sub peccato, nunc jam non in meritis, sed in misericordia Dei salus humana consistit. Quid autem est, quod vos obsecro? „Ut [4]) exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem,“ ut [5]) sit „rationabile obsequium vestrum.“ Obsequium hic cultum Dei [6]) dicit. Qui cultus quoniam dudum in pecudum mutorum corporibus consistebat, nunc, inquit, in corpore rationabilis hominis offeratur, et corpora magis vestra quam pecudum fiant sacrificium Deo, atque in sacris altaribus collocetur. Hi enim, qui membra sua mortificant ab incentivo libidinis et furoris, et actus corporis sui Deo placitos habent, hostiam viventem, sanctam, placentem [7]) Deo rationabiliter

---

[1]) Psalm. XL, 6. coll. Hebr. X, 8. — Edd. Merlini: oblationes.

[2]) Rom. XII, 1.

[3]) Msc. unus: „sicut supra ostendit.“ R. — Cfr. Rom. XI, 32. coll. Gal. III, 22.

[4]) Rom. XII, 1.

[5]) Desunt in libris antea editis (v. c. edd. M.) verba: „ut sit.“ R.

[6]) Omittitur „Dei“ in editis (e. c. edd. M.), et in plerisque Mss., nec non et apud Rabanum; sed restituitur ex Msc. Reg. num. 1639. R.

[7]) Edd. Merlini: Deo placentem.

offerunt, et legem sacrificiorum, quae in Levitico lata [1]) est, secundum spiritualem intelligentiam complent. Verbi causa, ut [2]) ibi offerebant vitulum primo [3]) loco, vel secundo arietem, aut tertio hircum, aut quarto turtures, vel etiam pullos columbarum, ut in his uniuscujusque anima purificaretur pro qualitate gestorum: haec nunc in suo corpore unusquisque purificans, et spirituali sensu discernens, rationabili obsequio viventem hostiam offert [4]) Deo. De quibus singulis, cum in librum [5]) Levitici aliqua diceremus, pro viribus explanare tentavimus, quomodo unusquisque rationabili obsequio cultus [6]) Dei, si superbiam corporis sui vincat, immolet vitulum; si iracundiam superet, arietem jugulet; si libidinem vincat, in holocaustum offerat hircum; si vagos et lubricos cogitationum resecet volatus, columbas et turtures immolet. [7]) Sed haec, ut dixi, si quis scire dignum putat, ibi latius disserta [8]) reperiet. Nunc autem Paulus obsecrat credentes in Christo, ut corpora sua exhibeant „hostiam [9]) viventem, sanctam, placentem Deo.“ „Viventem“ dicit hostiam, quae vitam, hoc est, Christum in se gerit, et dicit: „mortem [10]) Jesu in corpore nostro [11]) circumferimus, ut et vita Jesu

[1]) Alias: „data est,“ al. „collata est.“ R.

[2]) Mss. quidam: „ut ubi offerebant vitulum primo in loco“ etc. Msc. Reg. num. 1639. „ibi offerebant“ etc., omisso „ut.“ R.

[3]) Edd. Merlini, cfr. p. huj. not. 2. „primo in loco.“

[4]) Mss. plerique, Rabanus, et editi (v. c. edd. M.): „obtulit.“ Sed rectius Msc. Reg. num. 1639. „offert.“ R.

[5]) Edd. Merlini: libro. — Vide homil. II. in Levitic. num. 2.

[6]) Msc. unus: „cultus Dei faciat; si superbiam“ etc. R.

[7]) Sic Msc. Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss., Rabanus, et editi (e. c. edd. M.): „immolaverit.“ R.

[8]) Ed. M. II: diserta.

[9]) Rom. XII, 1. — Edd. Merlini: Deo placentem.

[10]) II Cor. IV, 10.

[11]) Deest „nostro“ in ed. Genebrardi.

Christi in corpore nostro manifestetur." „Sanctam" dicit,[1]) in qua sanctus Spiritus habitat, secundum quod in alio loco dixit: „an[2]) nescitis, quia templum Dei estis, et[3]) Spiritus Dei habitat in vobis?" „Placentem Deo,"[4]) utpote a[5]) peccatis et vitiis separatam. Haec autem omnia rationabilis cultus est Dei. Potest enim pro tali cultu reddi ratio, et ostendi, quia dignum est Deo tales hostias immolari:[6]) arietes autem, et hircos, et vitulos immortali et incorporeo Deo offerri nulla ratio recta et honesta suscipiet. Haec ergo ita facere, et ita colere Deum eos, qui Christo crediderunt, non solum docet Apostolus, sed et[7]) obsecrat „per misericordiam Dei:" ut ostendat per hoc humano generi, — quoniam proclive est ad delictum —, hujuscemodi hostias Dei miseratione provisas: quibus si unquam lapsus acciderit, per rationabile obsequium et hostias eo modo, quo supra diximus, immolatas, reparari possit anima ac restitui ad salutem. Quod autem multae sint[8]) misericordiae Dei, designat Paulus in secunda ad Corinthios, dicens: „benedictus[9]) Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, Pater misericordiarum." Audis[10]) Deum, sicut Christi pater est, et sapientiae pater est, et justitiae pater est, — quae omnia Christus est —, ita esse et[11]) misericordiarum patrem.

---

[1]) Rom. XII, 1. — Edd. Merlini: spiritus sanctus habitat, — loco dicit.

[2]) I Cor. III, 16. — Ed. M. I: aut nescitis etc.

[3]) Editi (v. c. edd. M.): „et spiritus sanctus" etc. R.

[4]) Rom. XII, 1.

[5]) Edd. Merlini: a vitiis et peccatis separatam.

[6]) Sic Msc. Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss. et editi (e. c. edd. M.): „immolare;" et paulo post: „Hoc (edd. Merlini: *Haec*) ergo ita fieri" etc. R.

[7]) Deest „et" in edd. M. — Cfr. Rom. XII, 1.

[8]) Edd. Merlini: sunt. [9]) II Cor. I, 3.

[10]) Editi (v. c. edd. M.): „Audi Deum, sicut" etc. R.

[11]) Deest „et" in edd. M.

Ergo [1]) Christus sicut cetera omnia est, et misericordiae ipse est, misericordiae multae, non una, hoc est, sicut thesauri [2]) sapientiae et scientiae in ipso sunt, sed sunt absconditi: ita [3]) et misericordiae thesaurus in ipso est, sed est absconditus: ne forte si ad subitum et ante tempus proferatur, faciat me, et si quis mihi in [4]) desidia similis esse voluerit, negligentem. Videbitur ergo praecipue hostia vivens, et sancta, et Deo placens, corpus esse incontaminatum. Verum quoniam videmus nonnullos Sanctorum, aliquos etiam Apostolorum habuisse conjugia, non usque quaque possumus hoc [5]) de sola virginitate sentire, quamvis in hujuscemodi hostiis habere primum [6]) ordinem possit: sicut et [7]) in lege alia erat hostia [8]) sacerdotis, alia principis, alia synagogae, et alia unius animae. Et quamvis in ecclesia prima post Apostolos hostia martyrum, secunda virginum videatur, tertia continentium: puto tamen, quod neque illi, qui in conjugiis positi sunt, et ex consensu [9]) ad tempus vacant orationi, velut Nazaraeorum vota solventes, si in ceteris sancte agant et juste, negandi sunt corpora sua exhibere posse „hostiam [10]) viventem, sanctam, Deo placentem:" nec rursum corpora virginum, vel continentium, si aut superbiae macula, aut avaritiae sordibus, aut linguae maledicae, vel mendacii immunditia polluantur, hostiam sanctam et Deo

---

[1]) Sic omnes Mss. nostri. Editi vero (c. c. edd. M.): „Ergo Christus, sicut et cetera omnia, et misericordia est: ipse est misericordiae multae, non una." R.

[2]) Cfr. Coloss. II, 3.

[3]) Msc. Reg. num. 1639. „ita et misericordiarum thesaurus in ipso est" etc. R.

[4]) Edd. Merlini: similis in desidia.

[5]) Deest in editis (c. c. edd. M.): „hoc." R.

[6]) Editi (v. c. edd. M.): „prius ordinem possit." R.

[7]) Deest „et" in edd. M.

[8]) Levitic. IV, 3. — 22. — 13. — 27. seqq.

[9]) Cfr. I Cor. VII, 5. [10]) Rom. XII, 1.

placentem putanda[1]) sunt ex sola virginitate corporis obtulisse: quia et[2]) in lege hostia cum offerretur, inspiciebatur a sacerdote diligentius, non solum si ex mundis esset animalibus, sed ne aut in oculo haberet vitium, aut in auribus, aut in pedibus, ne claudum, ne luscum, ne[3]) surdum animal divino admoveretur altari. Sic ergo per omnia membra discutitur et pertractatur hostia vivens, sancta, Deo placens, quae rationabiliter offerenda est.

„Et[4]) nolite conformari huic saeculo, sed[5]) reformamini renovatione sensus vestri: ut probetis, quae sit voluntas Dei, quod bonum, et beneplacitum, et perfectum.“ Sciendum est, quod in Graeco habetur:[6]) „ut probetis, quae sit voluntas Dei bona, et beneplacita, et perfecta.“ Sed[7]) nos, quia unus in utroque potest sensus videri, consuetudinem sequimur Latinorum. „Nolite[8]) ergo,[9]) inquit, conformari huic saeculo.“ In quo ostendit, esse

---

[1]) Ed. Ruaei sola in textu: „putandi sunt ex sola“ etc., eadem tamen in notis: „editi (e. c. edd. M.): putanda sunt ex sola“ etc. R.

[2]) Deest „et“ in edd. M. — Cfr. Levit. XXII, 21. seqq.

[3]) Msc. Reg. num. 1639. recte: „ne surdum;“ et hanc lectionem confirmat, quod supra dicitur: „aut in auribus.“ Ceteri vero Mss., Rabanus, et editi, alii: „ne vulsum animal,“ al. „ne avulsum animal,“ al. „ne evulsum animal.“ Editi (v. c. edd. M.) omittunt „animal.“ R. — Edd. Merlini: „ne evulsum divino“ etc.

[4]) Rom. XII, 2.

[5]) Desiderantur in libris antea editis (v. c. edd. M.) verba: „sed reformamini — vestri: ut —, et beneplacitum, et perfectum.“ R.

[6]) Ed. M. I: habet.

[7]) Msc. Reg. num. 1639. habet: „Sed nos signamus quidem quid sit in Graeco; consuetudinem tamen sequimur Latinorum.“ R.

[8]) Rom. XII, 2.

[9]) Omittitur „ergo“ in editis, et in plerisque Mss., nec non et apud Rabanum; sed restituitur ex Msc. Reg. num. 1639. R.

quandam formam hujus saeculi, et aliam esse saeculi futuri: et si qui sunt, qui amant praesens saeculum, et ea, quae sunt in hoc mundo, secundum formam saeculi praesentis aptantur: qui vero non respiciunt[1]) ea, quae videntur, sed quae non videntur et aeterna sunt, transformantur et renovantur ad futuri saeculi formam: et inde fit, ut[2]) eos non agnoscat hic mundus, sed odio habeat, et persequatur. Sed agnoscunt[3]) istam formam angeli Dei, qui sunt de illo saeculo venturo. Et simile mihi videtur esse hoc[4]) illi dicto, quo ait: „sicut[5]) portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem coelestis.“ Vide[6]) ergo, ne forte, cum venit ira in cor tuum, conformem te faciat huic saeculo: similiter autem et concupiscentia mala, et avaritia, ceteraque vitia, quibus praesens saeculum delectatur, formam tibi saeculi[7]) praesentis imponant. Si vero e contrario mansuetudo, patientia, lenitas, continentia, fides, veritas, ceteraeque virtutes habitent in sensu tuo, conformem te futuri saeculi facient, et ita pulchram animae tuae speciem reddent, ut Verbum Dei, quod despondit[8]) eam sibi in misericordia et fide, dicat ad eam: „tota[9]) es formosa, proxima[10]) mea, et macula

---

[1]) II Cor. IV, 18.

[2]) Edd. Merlini: ut non agnoscat eos etc. — Cfr. ev. Joann. XV, 19. 20.

[3]) Mss. plerique, Rabanus, et editi (v. c. edd. M.): „agnoscant.“ Rectius Msc. unus: „agnoscunt.“ R.

[4]) Edd. Merlini: hoc dicto illi etc.

[5]) I Cor. XV, 49.

[6]) Sic omnes Mss. et Rabanus. Editi vero (v. c. edd. M.): „Vide ne forte, cum venerit ira —, conformem te facias (ed. Veneta: *facient*; Rabanus: *faciunt*) huic saeculo: similiter et concupiscentia mala, et avaritia, et cetera, quibus praesens saeculum“ etc. R.

[7]) Ed. M. I: „praesentis saeculi,“ ed. M. II. perperam: „praesenti saeculi.“

[8]) Hos. II, 19. 20. [9]) Cantic. IV, 7.

[10]) Editi (v. c. edd. M.): „amica mea.“ Male. R.

non est in te." Intende autem diligentius, quod ait „sed[1]) reformamini renovatione[2]) sensus vestri:" ut[3]) ostendat formam quidem culpabilem: prius enim formam malitiae habuit omnis anima. Sed adhortatur ex hoc sermo Apostolicus, ut illa abjecta ad singularum virtutum speciem reformemur, et ita demum possimus revelato vultu cordis gloriam[4]) Domini speculari ab hujusmodi imagine transformati.[5]) Quomodo autem in[6]) haec transformemur, ipse edocet dicens: „renovatione[7]) sensus vestri." Renovatur autem sensus noster per exercitia sapientiae, et meditationem verbi Dei, et legis ejus intelligentiam spiritualem: et[8]) quanto quis quotidie ex Scripturarum proficit lectione, quanto altius intellectus ejus accedit, tanto semper novus et quotidie novus efficitur. Nescio[9]) autem, si potest renovari sensus,[10]) qui piger est erga Scripturas divinas et intelligentiae spiritualis exercitia, quibus possit non solum intelligere quae scripta sunt,

---

[1]) Rom. XII, 2.

[2]) Sic Msc. Reg. num. 1639. Editi vero (v. c. edd. M.), et Rabanus: „in novitate sensus vestri." Ceteri Mss. „renovatione in novitate sensus vestri." R.

[3]) Mss. nostri omnes, et Rabanus: „Ut ostendat quia formam quidem culpabilem prius formam malitiae" etc. Rectius vero editi (v. c. edd. M.) ut in nostro textu. Genebrardus pro: „culpabilem," perperam habet „probabilem." R.

[4]) Edd. Merlini: Domini gloriam.

[5]) Ed. M. II. perperam: transformari.

[6]) Edd. Merlini: in hoc —, ipse docet etc.

[7]) Editi (v. c. edd. M.): „in renovatione sensus nostri." R. — Cfr. Rom. XII, 2. coll. pag. huj. not. 2.

[8]) Editi (v. c. edd. M.): „et quantum quis quotidie — lectione, quanto altius intellectus incedit, tanto semper novus magis et quotidie novior efficitur." R.

[9]) Mss. quidam: „Nescio autem si renovari potest sensu qui piger est" etc. R.

[10]) Ed. M. I. sola: sensu.

erum [1]) et explicare apertius, et manifestare diligentius. Potest tamen fieri, ut non omnis sensus in hoc possit renovari, ut agnitione scientiae dilatetur. Potest enim renovari sensus ad justitiam, ad continentiam, ad misericordiam, fidem, patientiam. Sed vide, quid in sequentibus huic renovationi sensus adjungat Apostolus. „Ut [2]) probetis, inquit, [3]) quae sit voluntas Dei, quod bonum, et beneplacitum, et perfectum." Et [4]) utique nisi ad omnem scientiam renovatus sit sensus, et totus Dei sapientia illuminatus, probare non potest, quae sit voluntas Dei. In multis enim putatur esse voluntas Dei, et non est. In [5]) quo hi utique, qui sensum non habent renovatum, errant, et falluntur. Est autem revera non [6]) cujuscunque sensus, sed valde renovati, et, ut ita dicam, ad Dei jam imaginem reformati, probare in singulis quibusque, quae agimus, quae loquimur, quae cogitamus, si it voluntas Dei; et nihil omnino vel agere, vel dicere, vel cogitare, quod voluntati Dei non senserit convenire. Quae [7]) sit, inquit, voluntas Dei, quod bonum, et bene-

---

[1]) Editi (v. c. edd. M.): „verum ea applicare apertius." R.

[2]) Rom. XII, 2.

[3]) Deest „inquit" in editis (v. c. edd. M.), et in pluribus Mss., nec non apud Rabanum: sed restituitur ex duobus Mss. Regiis. R.

[4]) Mss. plerique, et editi (v. c. edd. M.): „Et utique nisi ad omnes (Rabanus: *ad omnia*) renovatus sit sensus, et totus (Rabanus: *et tota*) Dei sapientia illuminatus" etc. Sed Msc. Reg. num. 1639. ut in nostro textu, nisi quod pro: „*et totus Dei sapientia*," habeat: „et ita Dei sapientia." R.

[5]) Msc. Reg. num. 1639., et editi (v. c. edd. M.) habent numero singulari: „In quo is utique, qui sensum non habet renovatum, errat, et fallitur:" sed ceteri Mss. et Rabanus pluraliter ut in nostro textu. R.

[6]) Editi (v. c. edd. M.): „non cujusque sensus." R.

[7]) Rom. XII, 2.

placitum, et perfectum." Si [1]) secundum hoc legamus quod in latinis Codicibus invenimus, hic erit sensus: qui voluntas Dei est, quicquid bonum, et beneplacitum, e perfectum est: nec [2]) potest aliud velle Deus, nisi quo bonum est: et utique quod bonum est et perfectum, sin dubio hoc Deo placet. Si vero secundum hoc, quod diximus apud Graecos haberi, id est: „ut [3]) probetis, qua sit voluntas Dei bona, et beneplacita, et perfecta:" potest [4]) quidem idem, quod supra diximus, videri, quod omnis voluntas Dei bona sit, et beneplacita, et perfecta. Potest autem et tale aliquid in his sermonibus sentiri, quia Dei quidem voluntas semper bona est, sed non semper bona [5]) ejus voluntate dispensari meremur, neque beneplacita et perfecta. Verbi causa, ut ungeretur Saul in regem, fuit quidem voluntas Dei, sed non beneplacita, neque perfecta. Irascens [6]) enim populo, qui refutaverat Deum habere super se regem, regem iis hominem jussit institui. Sed et propheta ex persona Dei dicit: „dimisi [7]) eos secundum desideria cordis eorum, ut irent in cupiditatibus suis." Sic ergo aliquando fit voluntas Dei in his, in [8]) quibus concupiscimus et desideramus: sed [9]) qui renovatus est sensu, probare debet, si voluntas Dei haec bona est, et [10]) beneplacita, atque perfecta, et non

---

[1]) Desunt in libris antea editis (v. c. edd. M.) verba: „Si secundum hoc legamus, —, hic erit sensus: quia —, quicquid bonum, et beneplacitum, et perfectum est." R.

[2]) Editi (v. c. edd. M.): „Non potest" etc. R.

[3]) Rom. XII, 2.

[4]) Rabanus: „potest quidem, ut supra diximus, videri, quod" etc. R.

[5]) Edd. Merlini: ejus bona voluntate.

[6]) I Sam. VII, 7. seqq. (I Regg.).

[7]) Psalm. LXXXI, 12. (LXXX.)

[8]) Deest „in" in edd. M.

[9]) Edd. Merlini: Sed et qui etc.

[10]) Deest „et" in edd. M.

alis, quae magis desideriis nostris indulgeat, quam utilitaibus consulat. Sed jam ad sequentia convertamur.

2. „Dico [1]) enim per gratiam, quae data est mihi, omnibus, qui sunt inter vos: non [2]) plus sapere quam portet sapere, sed sapere ad sobrietatem: unicuique sic. t divisit Deus mensuram fidei. Sicut enim in uno corore multa membra habemus, membra autem omnia non undem actum habent: ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra." Sciendum rimo est, quod, ubi nos habemus: „omnibus, [3]) qui sunt nter vos:" in Graeco habetur: „omni, qui est in [4]) vois." Qui sermo utique ad eos indicat verbum fieri, qui, um ante non fuerint, nunc esse coeperunt. [5]) Deus enim, t idem Apostolus ait, vocat [6]) „quae non sunt, tanquam uae sunt." Non sunt autem hi, qui participes non sunt jus, qui vere est, qui dixit ad Mosen: „dic [7]) filiis Israel: ui est, misit me ad vos." Quod ergo ait Paulus: „dio [8]) enim omnibus, qui sunt inter vos:" vel, ut in Graeis haberi diximus: [9]) „omni, qui est in [10]) vobis:" simile st ac si diceret: „dico [11]) enim" omni, qui in Deo est, on „plus sapere quam oportet sapere." Verumtamen

---

[1]) Rom. XII, 3. 4. 5.

[2]) Verba: „non plus sapere — in Christo, singuli utem alter alterius membra," desunt in editis (v. c. edd. M.), sed restituuntur ex omnibus Mss. R.

[3]) Rom. XII, 3. [4]) Edd. Merlini: inter vos.

[5]) Editi (v. c. edd. M.): „coeperint. Deus enim, t dicit Apostolus" etc. Msc. Reg. num. 1639. itidem coeperint;" sed reliqua ipse et ceteri Mss. nec non Raanus habent ut in textu. R.

[6]) Rom. IV, 17.

[7]) Editi (v. c. edd. M.): „haec dices filiis Israel" tc. Male. (?) R. — Exod. III, 14.

[8]) Rom. XII, 3. [9]) Edd. Merlini: dicimus.

[10]) Edd. M. hoc loco, cfr. pag. huj. not. 4., ut nos n textu.

[11]) Cfr. Rom. XII, 3.

videndum est, quia Paulus, — sicut et in aliis dicit — non in suasoriis [1]) sapientiae carnalis verbis, sed per gratiam, quae sibi data est, loquitur. Est enim multa differentia per gratiam loquentis, et per humanam sapientiam Denique et [2]) rebus ipsis saepe compertum est, nonnullos eloquentes et eruditos viros non solum in sermone sed et in sensibus praepotentes, cum multa in ecclesiis dixerint, et ingentem plausum laudis acceperint, neminem tamen auditorum ex his, quae dicta sunt, compunctionem cordis accipere, nec proficere ad fidem, nec ad timorem Dei ex recordatione eorum, quae dicta sunt, incitari: sed suavitate quadam et delectatione sola auribus capta disceditur: [3]) saepe autem viros non magnae eloquentiae, nec compositioni sermonis studentes, verbis simplicibus et incompositis multos infidelium ad fidem convertere, superbos inclinare ad humilitatem, peccantibus stimulum conversionis infigere. Et hoc utique signum [4]) est, sicut in praesenti Apostolus dicit, [5]) per gratiam loqui, quae data est iis. Ego autem puto, non solum in verbo Dei ecclesiam docentibus adesse gratiam, si talis sit sermo, qualem supra diximus, qui auditorem non tam delectet, quam stimulet, et ad profectum aliquem virtutis adducat; sed et in omnibus fere, quae aguntur in vita, ita esse deprehendes. [6]) Est [7]) enim aliquis, qui et in eo quod agit,

---

[1]) Cfr. I Cor. II, 4.

[2]) Edd. Merlini: ex rebus etc.

[3]) Sic Msc. Reg. num. 1639. et editi (e. c. edd. M.). Mss. vero plerique: „discitur." R.

[4]) Mss. plerique, et editi (e. c. edd. M.): „signi est, —, quae data est ei." Sed rectius Msc. Reg. num. 1639. ut in nostro textu. R. —

[5]) Rom. XII, 3.

[6]) Editi (e. c. edd. M.): „deprehendet." R.

[7]) Editi (v. c. edd. M.), et Mss. plerique: „Est enim qui (edd. Merlini: *aliquis qui*) et quod agit, et quod loquitur." Sed Msc. Reg. num. 1639, ut in textu. R.

t in eo quod loquitur, habet gratiam: et alius, qui in- erdum et prudentius loquitur, et diligentius ac laborio- ius agit, neque in verbis, neque in gestis invenit gratiam. Denique, sicut et in aliis jam [1]) diximus, scriptum est, uia et Joseph [2]) invenit gratiam in conspectu principis arceris, et Esther [3]) invenit gratiam apud regem. Repe- imus [4]) autem nos in quodam secretiore libello scriptum, uasi angelum quendam esse gratiae, qui etiam vocabu- im ex gratia traheret. Ananehel enim dicitur, quod est nterpretatum gratia Dei. Hoc ergo Scriptura illa conti- ebat, quod missus esset a Domino iste angelus ad sther, ut ei gratiam daret apud regem. Sic ergo alia irtus est sermonis, qui per gratiam dicitur: et [5]) alia vis octrinae potestas. Alius autem sermo est ex eruditione ommuni, qui quamvis lautus sit et arte compositus, ta- nen si non per gratiam vel dicitur, vel scribitur, dele- are fortassis potest legentem, adducere autem ad pro- ectum non potest auditorem. Paulus igitur non [6]) so- im ipse quae dicit, per gratiam dicit, sed et auditoribus uis precatur gratiam dari; et non solum gratiam, sed et

---

[1]) Editi (v. c. edd. M.): „jam scriptum esse dixi- nus, quia" etc. R.

[2]) Genes. XXXIX, 21.

[3]) Esther. II, 17. — Edd. Merlini constanter: Hester.

[4]) Editi (v. c. edd. M.): „Reperimus autem in quo- am —, quasi angelum quendam gratiae, qui — trahe- et. Anahel enim dicitur" etc. Mss. etiam plerique ha- ent: „Anahel:" sed rectius Msc. unus: „Ananehel." Ita tiam interpretatum reperies Anameel filium Salom in erem. cap. XXXII. vers. 8.

[5]) Ita omnes Mss. nostri; Msc. tamen Reg. num. 639. omittit „vis." Editi vero (e. c. edd. M.): „et alia is doctrinae, quae potestas vocatur. Alius sermo est" tc., omisso „autem." R.

[6]) Sic omnes Mss. nostri. Editi vero (e. c. edd. I.): „non solum ista quae dicit" etc. R.

multitudinem gratiae. Sic enim scribit: „gratia [1]) vobis multiplicetur:" et in omnibus epistolis suis dicit: „gratia vobis et pax." Sed videamus, quid [2]) est, quod per gratiam, quae data est sibi, Apostolus dicit omnibus, qui sunt inter Romanos. „Non [3]) plus, inquit, [4]) sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem." Videtur adhuc ad superbientes ramos oleastri, et [5]) insultantes ramis, qui de bona oliva defracti sunt, etiam hunc aptare sermonem, et dicere iis, non debere plus sapere quam oportet sapere: quod simile est illi sermoni, quem dixit: „noli [6]) superbe sapere:" hoc [7]) est enim plus sapere quam oportet. Sciendum tamen est, quod et ceteri eruditi viri utuntur hac definitione, ut naturam vel causam peccati in eo ponant, si aut [8]) addatur aliquid virtutibus, aut minuatur. Verbi gratia, justitia virtus est: et [9]) si quis minus aliquid facit, quam justitia patitur, sine dubio injustus est. Si quis vero sub specie justitiae erga vindictas nimius fiat, et [10]) saevius agitet ultiones, in crudelitatem ex justitia devolutus est. Unde et Salomon dicit: „no-

---

[1]) Cfr. I Petr. I, 2. II Petr. I, 2. coll. ep. Judae vers. 2.

[2]) Editi (v. c. edd. M.): „quidem quod" etc. R.

[3]) Rom. XII, 3.

[4]) Praetermittitur in editis (v. c. edd. M.): „inquit." R.

[5]) Editi (v. c. edd. M.): „et insultantes quidem bonae olivae, etiam hunc" etc. R. — Cfr. Rom. XI, 17.

[6]) Rom. XI, 20.

[7]) In editis (v. c. edd. M.) non comparent verba: „hoc est enim plus sapere." R.

[8]) Deest „aut" in edd. M.

[9]) Editi (v. c. ed. M. II.): „et si quid minus aliquis facit." R. — Ed. M. I. perperam: „et si quid minus aliquid facit."

[10]) Editi (v. c. edd. M.), et Mss. quidam: „et saevius agat, in ultionis crudelitate (edd. Merlini: *crudelitatem*) ex" etc. Sed rectius Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus ut in nostro textu. R.

i[1]) fieri[2]) justus multum." Similiter et libertas, si n'ra temperantiam suam sit, virtus est: si[3]) minus habeat,[4]) timiditas: si amplius, temeritas nominatur. Pari nodo et prudentia, si in sua mensura sit, virtus est: si ninus habeat, imprudentia: si plus quam oportet, maliia apellatur. Inde puto, quod et serpens in paradiso rudentior dictus sit[5]) ceteris bestiis, hoc est, excedens nensuram[6]) prudentiae, et in partes malitiae prolapsus. nde et filii hujus saeculi prudentiores dicuntur,[7]) quam ilii lucis: plus enim sapiunt quam oportet sapere. Et sic n singulis quibusque virtutibus potest aliquis plus sapere quam oportet sapere.[8]) Potest[9]) etiam in castitate aliquis plus sapere quam oportet sapere, ut sunt illi, qui[10]) attendunt spiritibus seductoribus, et doctrinis daemoniorum, in[11]) hypocrisi falsa[12]) loquentes, cauteriatam habentes conscientiam suam, prohibentes nubere, et abstinere a cibis, quos Deus creavit." Isti plus sapiunt de castitate quam oportet. Minus autem sapit, quam oportet, luxuriosus et incestus. Ego autem dico, quod et[13])

---

[1]) Ecclesiast. VII, 16.

[2]) Editi (v. c. edd. M.): „noli fieri in multo justus." R.

[3]) Msc. Reg. num. 1639. habet: „si minus habeat, ormido." R.

[4]) Edd. Merlini: „habet." [5]) Genes. III, 1.

[6]) Edd. Merlini: prudentiae mensuram.

[7]) Luc. XVI, 8. [8]) Deest „sapere" in edd. M.

[9]) Edd. Merlini: Potest aliquis etiam in castitate plus etc.

[10]) I Tim. IV, 1. 2. 3.

[11]) Edd. Merlini: in hypocrisim.

[12]) Ed. Ruaei in textu: „falsa loquentes, cauteriatam habentes —, prohibentes nubere, et abstinentes se a cibis, quos" etc., in notis: „sic Msc. Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.): *falsa loquentium, cauteriatam habentes* (Rabanus: *habentium*) —, *prohibentium nubere, et abstinere a cibis, quos*" etc. R.

[13]) Deest „et" in edd. M.

haeretici plus sapiunt de Christo quam oportet sapere, qui negant eum [1]) Dei creatoris esse filium, sed alterius, nescio cujus, melioris [2]) Dei. Sed et illi plus de Christo sapiunt quam oportet sapere, qui negant eum in carne venisse, et natum esse ex [3]) virgine, sed coeleste ei corpus assignant. In his ergo omnibus Paulus nos vult „non [4]) plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem." Quod in Graeco dicitur σωφροσύνη, in [5]) nostris Codicibus, hoc est, in Scripturis divinis sobrietas a majoribus interpretatum est: ab aliis tamen eruditis viris temperantia ponitur: quae temperantia una ex quatuor generalibus virtutibus habetur. Et [6]) in hoc ergo loco melius Apostoli dicta lucerent, si haberemus et nos scriptum secundum Graeci sermonis virtutem: „sed [7]) sapere ad temperantiam:" hoc [8]) est, ut in omnibus, vel [9]) quae agimus, vel quae loquimur, vel quae sentimus, temperantiam teneamus. In [10]) his enim, quae supra enumeravimus neque amplius, neque minus fieri [11]) debere, modum servare novit sola temperantia. Post haec ait: „unicuique [12]) sicut divisit Deus mensuram fidei:" hoc est, ut sciat unusquisque et intelligat, quae in eo sit mensura gratiae Dei, quam consequi meruit per fidem. Interdum

---

1) Edd. Merlini: eum filium Dei creatoris esse, sed etc.

2) Msc. Reg. num. 1639. „minoris Dei:" sed omnes alii Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.) rectius ut in textu. R.

3) Edd. Merlini: de virgine. 4) Rom. XII, 3.

5) Ed. Ruaei sola: in nostris autem Codicibus etc.

6) Edd. Merlini: Et in hoc loco ergo etc.

7) Cfr. Rom. XII, 3. 8) Edd. Merlini: id est etc.

9) Deest „vel" in edd. M.

10) Edd. Merlini: In iis enim etc.

11) Edd. Merlini: fieri debere, sed modum servare, novit etc.

12) Edd. Merlini: „et unicuique sicut Deus divisit mensuram" etc. — Cfr. Rom. XII, 3.

enim accipit[1]) quis a Deo, ut sapiat in opere caritatis, aut ut sapiat in officio visitandi, aut erga misericordias pauperum, aut circa debilium curam, aut erga viduarum et pupillorum defensionem, aut erga hospitalitatis sollicitudinem. Haec ergo singula divisit unicuique Deus secundum mensuram fidei. Sed si is, qui accepit[2]) gratiam, ut de uno aliquo horum saperet, non[3]) intelligat mensuram gratiae sibi datae, sed velit sapere de sapientia Dei, de verbo doctrinae, de profundioris scientiae ratione, in quo gratiam non accepit; et non tam discere velit, quam docere quae nescit: iste cum minus sapiat, plus vult sapere quam oportet. Non enim sapit ad temperantiam, ut custodiat „unicuique[4]) sicut divisit Deus mensuram fidei.“ Verum ut evidentius adhuc de[5]) his Apostolus designaret,[6]) introducit exemplum, et dicit: „sicut[7]) enim in uno corpore multa membra habemus, membra[8]) autem omnia non eundem actum habent: ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra:“ ordinatissime per haec componens omne corpus ecclesiae; ut sicut membra corporis singula quaeque proprios habent actus, et officiis suis unumquodque deservit, nec tamen possibile est, ut non consensu mutuo sibi invicem cedant: ita, inquit, et in ecclesia, quae est corpus Christi, diversos singuli habemus actus. Verbi

---

1) Editi (v. c. edd. M.): „accidit, ut quis a Deo sapiat in opere“ etc. R.

2) Ed. M. I: accipit.

3) Editi (v. c. ed. M. II.): „non intelligit mensuram.“ R. — Ed. M. I: „et non intelligit mensuram“ etc.

4) Rom. XII, 3. — Edd. Merlini: sicut Deus divisit mensuram etc.

5) Desunt in editis (v. c. edd. M.) verba: „de his.“ R.

6) Mss. plerique et Rabanus: „assignaret.“ Sed Msc. Reg. num. 1639. et editi (e. c. edd. M.) ut in textu. R.

7) Rom. XII, 4. 5.

8) Edd. Merlini: omnia autem membra non etc.

gratia: alius studium omne erga sapientiam Dei et doctrinam verbi adhibet, et in meditatione legis divinae die ac nocte persistit; et est magni hujus corporis oculus. Alius, ut supra diximus, erga ministerium fratrum, et [1]) indigentium curat; et est sancti hujus corporis manus. Alius studiosus auditor est [2]) verbi Dei; et auris est corporis. Alius ad visendos decumbentes, et requirendos tribulantes, et positos in necessitatibus eruendos est impiger; qui [3]) pes sine dubio ecclesiastici corporis appellatur. Et [4]) ita invenias unumquemque propensius erga unum aliquod officium, et specialius operam dare, cetera vero sequentia habere. Neque enim hoc dicimus, quod unum sufficere debeat, sed secundum formam propositi exempli. Sicut, verbi gratia, oculus [5]) speciale officium habet, ut videat, unum [6]) tamen est ex omnibus et in omnibus membris, et cum singulis agit omnia, et cum ipso singula quaeque agunt omnia: ita et qui per gratiam fidei unum [7]) aliquod donum speciale meruerit, illud quidem principaliter administrat, in omnibus vero actibus socius cum ceteris habetur et particeps. Quomodo autem corpus istud in Christo sit, id est, in veri-

---

1) Sic Msc. Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss. et editi (v. c. edd. M.): „et indigentium curam." Rabanus: „et indigentium curam habet." R.

2) Desideratur „est" in edd. M.

3) Editi (e. c. ed. M. II.): „et pes sine dubio" etc. R. — In ed. M. I. neque „qui," neque „et" legitur.

4) Editi (v. c. edd. M.): „Et ita invenies (ed. M. I: *inveniens*) unumquemque pro posse erga unum aliquod officium spirituale operam dare, cetera vero" etc. R.

5) Editi (v. c. ed. M. I.): „oculus spirituale officium habet" etc. R.

6) Editi (v. c. edd. M.): „verumtamen est ex" etc. R.

7) Editi (v. c. ed. M. I.): „unum aliquod bonum spirituale meruit." R. — Ed. M. II: „unum aliquod bonum speciale meruit."

tate, et sapientia, et justitia, et sanctificatione, quae omnia Christus est, saepe jam diximus. Jam vero si in hoc corpore, verbi gratia, ut [1]) sit aliquis oculus, quod est in corpore toto nobilius; vel manus, quod sequenti loco haberi potest; aut auris, aut lingua, aut cetera quaeque, quae videntur honestiora esse: et [2]) rursus ut sit aliquod aliud membrum ex his, quae videntur inhonestiora esse, ipse [3]) aliquid causae praestiterit, an Dei voluntate absque ullis omnino causis ille illud, vel ille [4]) illud constitutus sit membrum, supra [5]) nostram esse intelligentiam puto. Verum ne hi, qui naturas diversas asserunt animarum, et a diversis conditoribus institutas, locum confirmandi dogmatis sui invenire videantur, ea, quae nobis in superioribus de vasis honoris et vasis contumeliae disserta [6]) sunt, etiam in [7]) praesenti sufficiant loco. Nunquam enim concedendum est, ut sive in [8]) praesenti, sive in praeteritis, sive etiam in futuris saeculis non ita unumquemque dispenset divina providentia, ut uniuscujusque meritum arbitrii libertate collectum materiam praebuerit

---

[1]) Msc. Reg. num. 1639. et editi (v. c. edd. M.) recte: „ut sit." Ceteri Mss. omittunt „ut." R.

[2]) Msc. Reg. num. 1639. et editi (v. c. edd. M.) recte: „et rursus ut sit aliquod aliud" etc. Ceteri Mss. omittunt „ut." R.

[3]) Sic Msc. Reg. num. 1639. Msc. Codex Vallis — Clarae addit „an" post „ipse." Ceteri vero Mss. et editi (v. c. edd. M.): „ipse aliquid causae praestitit." R.

[4]) Deest in editis (v. c. edd. M.): „ille." R.

[5]) Edd. Merlini: supra nostram intelligentiam esse puto.

[6]) Ed. M. II: „diserta sunt." — Cfr. Rom. IX, 21.

[7]) Editi (v. c. edd. M.), et Msc. Reg. num. 1639. omittunt „in." R.

[8]) Msc. Reg. num. 1639. „in praesentibus — aut non uniuscujusque — materiam praebuerit dispensandi." Ceteri vero Mss. ut in textu. Ita etiam editi (v. c. edd. M.) praeter „praebeat" pro: „praebuerit." R.

dispensanti. Justus est enim Deus, et injustitia [1]) non est apud eum.

3. „Habentes [2]) enim [3]) dona [4]) secundum gratiam, quae data est nobis, differentia, sive prophetiam, secundum rationem fidei: sive ministerium, in ministrando: sive qui docet, in doctrina: qui exhortatur, in exhortando: qui [5]) tribuit, in simplicitate: qui praeest, in sollicitudine: qui miseretur, in hilaritate." Cum dixisset, singulos quosque credentium membra esse unius corporis Christi, nunc quasi diversorum membrorum diversitatem operis enumerat; [6]) et verbi causa, velut oculo visum, ita menti, quae est interior oculus, prophetiae assignat officium; et alii tanquam manui ministerium adscribit; et [7]) alii tanquam linguae doctrinam tribuit: similiter etiam cetera. Illud quoque, quod nobis in superioribus ambiguum videbatur, absolvit, ubi quaerebamus, utrum unumquodque membrum ad honesta, vel minus honesta corporis officia aliquid ex se causae praebendo venerit: an nullis ex causis, sed sola Dei voluntate honestum, vel minus honestum esse membrum unicuique [8]) delegatum sit. Quod [9]) ergo sibi nobis minus clarum fuit, hic evidenter Apostolus aperuit, dicens: „sive [10]) prophetiam, sive ministerium," sive

---

[1]) Ev. Joann. VII, 18. [2]) Rom. XII, 6. 7. 8.

[6]) Deest in libris antea editis (v. c. edd. M.): „enim." Alias: „autem," pro: „enim." R.

[4]) Edd. Merlini: donationes —, quae — nobis, differentes, sive etc.

[5]) Desunt verba: „qui tribuit — in hilaritate," in edd. M.

[6]) Edd. Merlini: „dinumerat. Verbi gratia" etc.

[7]) Deest „et" in edd. M.

[8]) Msc. Reg. num. 1636. „unusquisque derelictus sit." Sed ceteri Mss. et editi (v. c. edd. M.) ut in textu. R.

[9]) Edd. Merlini: Quod ergo ibi minus nobis clarum fuit, hic Apostolus evidenter aperuit etc.

[10]) Editi (v. c. edd. M.) perperam: „sive prophetia." R. — Cfr. Rom. XII, 6. 7.

reliqua dona gratiarum „secundum rationem fidei“ dari: quamvis sermo iste, hoc est: „secundum [1]) rationem fidei: apud Latinos minus proprie translatus videatur. Ἀναλογία enim in Graeco non tam ratio, quam mensura competens dici potest, ut, quia uno non potest, duobus sermonibus explicetur. „Secundum [2]) mensuram ergo fidei“ uniuscujusque diversitates dari pronuntiat gratiarum, ut, verbi causa, accepta quis gratia illud vel illud membrum in Christi corpore fiat. Et hic quidem „mensuram [3]) fidei“ causam capiendarum posuit gratiarum: ad Corinthios vero scribens ait: „unicuique [4]) autem datur manifestatio Spiritus ad id, quod expedit:“ et post pauca addit: „omnia [5]) autem operatur unus atque idem Spiritus, dividens unicuique [6]) prout vult.“ Unde mihi videtur tam ad Romanos, quam ad Corinthios scribens, tres capiendae gratiae modos docere, ut ex nobis in eo agi aliquid ostendat, plurimum tamen in Dei largitione consistere. Ponit ergo et „mensuram [7]) fidei“ esse, per quam quis gratiam capit: ponit et „ad [8]) id, quod expedit,“ dari: et Spiritum dividere [9]) „prout vult.“ Ut [10]) ergo tanta in nobis fides inveniatur, quanta possit sublimiorem gratiam promereri, nostri operis videtur et studii: ut autem ad id detur, quod expedit, et utile sit accipienti, Dei

---

[1]) Omittitur in editis (v. c. edd. M.): „secundum.“ R. — Rom. XII, 6.

[2]) Editi (v. c. edd. M.): „Secundum ergo fidei mensuram unicuique diversitates dari“ etc. R. — Rom. XII, 6.

[3]) Rom. XII, 6. [4]) I Cor. XII, 7.

[5]) I Cor. XII, 11.

[6]) Alias: „singulis;“ sed Msc. Reg. num. 1639. et editi (v. c. edd. M.): „unicuique.“ R.

[7]) Rom. XII, 6.

[8]) I Cor. XII, 7. — Deest „dari“ in edd. M.

[9]) Cfr. I Cor. XII, 11.

[10]) Edd. Merlini: Ut ergo in nobis tanta fides inveniatur, quanta possit sublimior gratia promereri etc.

judicium est; vel omnino si dari velit, in ipso est. Ideo et in aliis idem Apostolus dicit: „nunc [1]) autem Deus posuit in corpore unumquodque membrum prout voluit." Voluit autem Deus „secundum [2]) rationem" vel „mensuram fidei," quae est in nobis; vel voluit „ad [3]) id, quod expedit." Nisi [4]) forte ita aliquis et hoc velit intelligere: „Deus [5]) posuit in corpore unumquodque membrum prout voluit:" ut „voluit" ad „membrum" magis referatur, hoc est: „prout voluit," prout elegit, prout operam dedit; ne videatur de homine arbitrii potestas auferri. Verumtamen ex hoc, quod ait dari gratiam „ad [6]) id, quod expedit," potest fieri, ut [7]) etsi sit in aliquo mensura [8]) fidei tanta, quae excelsiorem gratiam mereatur accipere, si sanctus Spiritus futura prospiciens expedire accipienti non judicet, necessario [9]) dividat [10]) unicuique, prout vult et expedit. Denique nonnullos videmus accepisse gratiam doctrinae vel exhortationis ad plebem, et ex hoc ipso elatos atque in superbiam versos in judicium incidisse diaboli: alios accepisse quidem gratiam, sed negligentia animi et vitae desidia corrupisse: unde erat et [11]) ille, qui acceptum denarium in sudario colligavit,

---

[1]) I Cor. XII, 18.

[2]) Editi (v. c. ed. M. II.): „secundum fidei mensuram, quae est in nobis" etc. R. — Ed. M. I: „secundum rationem fidei mensuram, quae est in nobis" etc. — Cfr. Rom. XII, 6.

[3]) Cfr. I Cor. XII, 7.

[4]) Edd. Merlini: Nisi forte et ita aliquis hoc velit etc.

[5]) I Cor. XII, 18. [6]) I Cor. XII, 7.

[7]) Mss. plures: „ut si sit" etc. R.

[8]) Editi (e. c. edd. M.): „mensura fidei, tantoque excellentiorem gratiam" etc. R.

[9]) Msc. Reg. num. 1639. omittit verba: „necessario dividat," et habet: „unicuique prout vult expediat." R.

[10]) Edd. Merlini: dividit.

[11]) Deest „et" in edd. M. — Cfr. Luc. XIX, 20. 21.

nec operari ex eo aliquid voluit. Propterea denique et Apostolus scribit ad carissimum sibi filium, dicens: „noli[1]) negligere gratiam, quae in te est:“ tanquam sciens, posse gratiam per negligentiam deperire. Quod autem dixit: „secundum[2]) rationem“ vel „mensuram fidei,“ puto jam plene in superioribus expositum, quae sit fides, quae a nobis requiratur, et quae sit, quae a Deo per gratiam datur secundum hoc, quod idem Apostolus dicit: „alii[3]) fides in eodem Spiritu:“ et item, ubi[4]) Apostoli[5]) ad Dominum dicunt: „auge[6]) nobis fidem:“ quod fides quidem, quae speret et credat, et absque ulla dubitatione confidat, in nobis est: ratio vero fidei ipsius, et scientia, et[7]) perfectus eorum, quae credimus, intellectus, donatur a Deo. Sed et illud in hoc[8]) loco non omittamus, quod videtur secretioris esse mysterii. Si enim in praesenti saeculo dat Deus unicuique gratiam „secundum[9]) mensuram fidei,“ sine dubio et in futuro dabit unicuique gratiam pro mensura meritorum: et si in praesenti saeculo talis est Dei[10]) dispensatio, et[11]) talis erit etiam in futuro: quomodo non et in praeteritis saeculis, quae fuerunt ante nos, similis Dei dispensatio erga omnem rationabi-

---

1) I Timoth. IV, 14. 2) Rom. XII, 6.

3) I Cor. XII 9.

4) Msc. Reg. num. 1639. „alibi.“ R.

5) Desideratur in antea editis (v. c. ed. M. I.): „Apostoli.“ R.

6) Luc. XVII, 5.

7) Edd. Merlini: „et perfectus eorum intellectus, quae (ed. M. I. male: *qua*) credimus.“

8) Deest „hoc“ in edd. M.

9) Rom. XII, 6. coll. vers. 3.

10) Edd. Merlini: dispensatio Dei.

11) Editi (v. c. edd. M.): „talis erit etiam in futuro: quomodo non praeteritis (edd. Merlini: *in praeteritis*) saeculis“ etc. Mss. plerique omittunt utrobique: „et;“ sed Msc. Reg. num. 1639. ut in textu. R.

lem[1]) creaturam fuisse[2]) credetur? Sed jam videamus, quae sint dona, quae enumerat secundum gratiam data. Prophetia,[3]) inquit, et ministerium, et doctrina, et exhortatio et[4]) tributio, — hoc est, praestatio —, et praeesse, et misereri. His jungit et[5]) caritatem, et cetera. De quibus dicat[6]) fortasse aliquis: si haec omnia per gratiam dantur,[7]) non[8]) erit in culpa, si quis non prophetet, aut non ministret, aut non doceat, aut non exhortetur, aut non tribuat, aut non praesit, aut non misereatur, aut non diligat: quia horum omnium gratiam non accepit. Sed ad haec dicemus: sicut est fides, quam docuimus esse in nobis, et rursus est fides, quae per gratiam datur, sicut supra diximus scriptum esse: „alii[9]) fides in eodem Spiritu:" ita etiam in unoquoque horum, quae supra enumeravimus a Deo per gratiam dari, est[10])

---

1) Ed. M. II: rationalem.

2) Editi (v. c. edd. M.): „fuisse crederetur. Sed jam videamus, quae sunt" etc. R.

3) Editi (e. c. ed. M. I.): „Prophetia, inquit, est ministerium" etc. R. — Cfr. Rom. XII, 6. 7. 8.

4) Msc. Reg. num. 1639. „sed tribuere, hoc est, praestare; et praeesse" etc. Sed ceteri Mss. (itemque edd. M.) ut in nostro textu. R.

5) Deest „et" in edd. M. — Cfr. Rom. XII, 9. seqq.

6) Edd. Merlini: dicet.

7) Editi (v. c. edd. M.): „dat." R.

8) Msc. Reg. num. 1639. „non erit in culpa, si quidem non prophetet, —, qui horum omnium gratiam non accipit." Sed ceteri Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.) ut in nostro textu. R.

9) I Cor. XII, 9.

10) Sic Msc. num. 1639., Rabanus, et editi; qui editi (v. c. ed M. II.) solummodo perperam habent „erit," pro: „est." Mss. vero duo Regii habent: „est et in nobis aliquid, ad cujus meritum unusquisque mensuram vel rationem gratiae (al. *gratiam*) promeretur." R. — Ed. M. I: „etiam et in nobis aliquid, ad cujus unusquisque mensuram vel rationem gratiae promeretur."

et in nobis aliquid, ad cujus unusquisque mensuram vel rationem gratiam promeretur. Neque enim de sola sapientia accipiendum illud, quod scriptum est, quia [1]) „etsi sit aliquis perfectus in filiis hominum, si desit ei sapientia, quae [2]) ex te est, ad nihilum reputabitur." [3]) Eodem namque modo possumus dicere: etiam si sit aliquis perfectus in [4]) fide in filiis hominum, si desit ei fides, quae [5]) ex tua gratia est, in nihilum reputabitur. Ita [6]) et si perfectus sit quis in ministerio, si desit ei a Deo ministerii gratia, in nihilum reputabitur. Ita et si perfectus sit in doctrina quis, et desit ei doctrinae [7]) gratia, quae ex Deo est, in nihilum reputabitur. Et ita in omnibus his, [8]) quae enumerata sunt, est quaedam perfectio inter filios hominum, quam labore et studiis propriis assequuntur, sive in sapientia, sive in doctrina, sive in aliis officiis: quae tamen si non habeant [9]) a Deo gratiam datam, nihil erunt, quia si desit iis [10]) gratia Spi-

---

[1]) Editi (v. c. edd. M.): „quia si sit" etc. R. — Cfr. Sap. Salom. IX, 6.

[2]) Editi (v. c. edd. M.), et Mss. duo: „quae ex Deo est." Sed Msc. Reg. num. 1636., et Rabanus: „quae ex te est." R.

[3]) Edd. Merlini: deputabitur.

[4]) Desiderantur in editis (e. c. edd. M.) verba: „in fide." Msc. Reg. num. 1639. „in fide et in filiis hominum:" sed ceteri Mss. et Rabanus ut in textu. R.

[5]) Editi (v. c. edd. M.), et Mss. duo: „quae ex Deo est." Sed Msc. Reg. num. 1636. et Rabanus: „quae ex tua gratia est." R.

[6]) Verba: „Ita et si perfectus sit quis in ministerio, si desit ei a Deo ministerii gratia, in nihilum reputabitur," nec in editis (v. c. edd. M.), nec apud Rabanum comparent. R.

[7]) Editi (v. c. edd. M.): „doctrina gratiae." Male. R.

[8]) Deest „his" in edd. M.

[9]) Edd. Merlini: habeant gratiam a Deo datam.

[10]) Ed. M. I: ei.

ritus, nec membra esse[1]) Christi corporis possunt. Sed in his quaeritur, si potest esse aliqua in nobis vel ex nobis prophetiae species, quae non totum habeat ex Deo sed aliquantulum etiam[2]) ex humanis studiis capiat. Hoc quidem apud ceteros valde impossibile videbitur apud Paulum tamen evidenter probatur, dicentem: „aemulamini[3]) autem dona majora, magis autem ut prophetetis." In[4]) quo sicut aemulatur quis ministerium, et doctrinam, et exhortationem, et cetera, per hoc, quod adhibet erga haec studium[5]) ac laborem, ita et erga prophetiam fieri debere ostendit Apostolus. Unde prophetia intelligenda est haec, quam docet Apostolus non illam esse, per quam dicitur: „haec dicit Dominus:" illa enim usque ad Joannem stetit,[6]) secundum quod in Evangelio scriptum est: „lex[7]) et prophetae usque ad Joannem:" sed[8]) illa, de qua idem Apostolus ait: „qui[9]) prophetat, hominibus[10]) loquitur ad aedificationem, et exhortationem, et consolationem." Prophetia ergo dicitur apud

---

[1]) Edd. Merlini: esse corporis Christi possunt.

[2]) Praetermittitur in editis (v. c. edd. M.): „etiam." R.

[3]) I Cor. XII, 31. et XIV, 1.

[4]) Editi (v. c. edd. M.): „In quo quis aemulatur in ministerium" etc. R.

[5]) Edd. Merlini: studium et laborem.

[6]) Verba: „stetit, secundum — scriptum est: lex et prophetae usque ad Joannem," in editis (v. c. edd. M.) frustra requiras; sed restituuntur ex omnibus Mss. et Rabano. R.

[7]) Luc. XVI, 16.

[8]) Ed. Ruaei in textu: „sed illam," in notis: „editi (v. c. ed. M. II.): *sed illam.* Omnes vero Mss. et Rabanus (itemq. ed. M. I.): *sed illa.*"

[9]) I Cor. XIV, 3.

[10]) Editi (v. c. edd. M.): „omnibus loquitur" etc. Deinde: „Prophetia autem" etc. Msc. Reg. num. 1639. „hominibus loquitur aedificationem, et consolationem. Prophetia ergo" etc. Sed ceteri Mss. et Rabanus ut in textu. R.

Paulum, cum quis loquitur hominibus ad aedificationem, et cum loquitur ad exhortationem, et consolationem: et ideo adhibere studium ad hujuscemodi prophetiam possibile nobis est, et[1]) est in nostra potestate, ut nobis in haec operam dantibus, si secundum rationem vel mensuram fidei haec facimus, addatur et illa, quae ex Deo est, prophetia. Est autem secundum Apostolum etiam alia species prophetiae, de[2]) qua dicit: „si[3]) vero prophetetis, intret autem quis infidelis, vel idiota, arguitur ab omnibus, judicatur ab omnibus, occulta[4]) quoque cordis ejus manifesta fiunt: et tunc cadens in faciem pronuntiabit, quia vere Deus in[5]) vobis est." Sicut enim „Spiritus[6]) Dei omnia scrutatur," ita et verbum Dei omnia, etiam[7]) quae in occulto sunt, perscrutatur: maxime cum „verbum[8]) vivens sit, et efficax, et penetrabilius omni gladio utrinque acuto, penetrans usque ad divisionem animae et spiritus, compagum quoque ac medullarum." Etenim[9]) cum moralis in ecclesia sermo tractatur, tunc[10]) uniuscujusque intra semet ipsum con-

---

[1]) Sic Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus. Editi vero (v. c. edd. M.): „et in nostra potestate, ut nobis in Dei opere sudantibus secundum rationem et mensuram fidei, si haec facimus, addat (ed. M. I: *addet*) et illam, quae ex Deo est, prophetiam." Duo Mss. Regii itidem: „ut nobis in Dei opere sudantibus;" sed cetera ut in textu. R.

[2]) Edd. Merlini: quam dicit.

[3]) I Cor. XIV, 24. 25.

[4]) Sic Mss. plerique, et editi (v. c. edd. M.). Mss. vero quidam: „occulta quaeque cordis ejus manifesta fiunt;" editi (v. c. edd. M.): „sunt" pro: „fiunt." R.

[5]) Editi (v. c. edd. M.): „in nobis est." R.

[6]) I Cor. II, 10. [7]) Deest „etiam" in edd. M.

[8]) Hebr. IV, 12. — Edd. Merlini: et medullarum.

[9]) Sic recte Msc. Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss. et editi (v. c. edd. M.): „Etenim cum oramus in ecclesia, et sermo tractatur" etc. R.

[10]) Editi (v. c. edd. M.) perperam: „tunc unusquisque (ed. M. I: *uniuscujusque*) intra — stimulatur, re-

scientia stimulatur, recognoscentis ex his, quae dicuntur, propria peccata, et recordantis, si qua forte in occulto commiserit. Interdum [1]) autem et aestimatio ipsa prudentium, vel ex vultu, vel ex moribus, vel ex motu uniuscujusque conscientiam [2]) colligentium, prophetiae speciem tenet. Haec nobis de prophetiae gratia dicta sint. Post haec sequitur: „sive [3]) ministerium, in ministrando.“ Possumus haec omnia ad illam regulam [4]) revocare, quae superius dicta est, hoc [5]) est: „non [6]) plus sapere quam oportet sapere:“ ut, verbi causa, dicamus, non debere eum, qui ministrat, in ministrando plus sapere quam oportet sapere: [7]) et qui docet, in doctrina non plus sapere quam oportet sapere: [8]) et qui exhortatur, in [9]) exhortatione non plus sapere quam oportet sapere. Multi enim accepto ministerio, vel accepta doctrina, plus sapuerunt quam [10]) oportuit sapere: et elati in arrogantiam, vel in delicias [11]) resoluti, praecipites corruerunt.

„Qui [12]) exhortatur, in exhortando.“ Exhortatio [13]) species est doctrinae et verbi, quo afflictae animae Scri-

---

cognoscente ex his quae dicuntur propria peccata, recordante si qua“ etc. Sed omnes Mss. ut in nostro textu, nisi quod alii habeant: „si quae,“ alius: „si quid,“ et plerique omittant „et“ ante „recordantis.“ R.

[1]) Edd. Merlini: Interdum autem existimatio ipsa etc.

[2]) Deest „conscientiam“ in editis (v. c. edd. M.), et in plerisque Mss., sed restituitur ex Msc. Reg. num. 1639. R.

[3]) Rom. XII, 7.

[4]) Edd. Merlini: revocare regulam.

[5]) Edd. Merlini: haec est. [6]) Rom. XII, 3.

[7]) Deest „sapere“ in edd. M.

[8]) Desideratur „sapere“ in edd. M.

[9]) Alias (e. c. in edd. M.): „in exhortando non plus“ etc. R.

[10]) Editi (v. c. edd. M.) perperam: „quam oportet sapere.“ Msc. unus: „quam oporteret sapere.“ R.

[11]) Edd. Merlini: deliciis. [12]) Rom. XII, 8.

[13]) Deest in editis (v. c. edd. M.): „Exhortatio.“ R.

plurarum divinarum prudenter aptatis et in unum collectis sermonibus relevantur. Accidit enim saepe animae tribulationum nimietate desperatio; nec facile reparari aut refici quibuscunque verbis potest, quamvis polita illa sint et plausibilia. Si vero sermo habens virtutem gratiae Dei fuerit adhibitus, tunc cor ejus penetrat, et consolationem praebet, ac spem revocat desperatione submota, secundum illud,[1]) quod per prophetam dictum[2]) est a Domino: „sacerdotes[3]) loquimini in corde Jerusalem.“

„Qui[4]) tribuit, in simplicitate: qui praeest, in sollicitudine: qui miseretur, in hilaritate.“ Qui tribuit et praestat[5]) indigentibus, oportet,[6]) inquit, ut in simplicitate cordis hoc faciat; hoc est, ne videatur quidem benefacere[7]) indigentibus, corde vero laudem quaerat ab hominibus. Non[8]) est ergo simplicitas, si aliud agi videatur in manibus, et aliud quaeratur in corde. Qui vero[9]) praeest[10]) fratribus, vel qui praeest ecclesiae, in sollicitudine esse debet non humanarum causarum, nec saecularium rerum: — haec enim sollicitudo aliena debet esse ab his, qui ecclesiae praesunt —: sed talem recipiat[11])

---

[1]) Deest „illud“ in edd. M.

[2]) Msc. Reg. num. 1639. „dicit Dominus.“ Sed ceteri Mss., Rabanus, et editi (e. c. edd. M.) ut in textu. R.

[3]) Jesai. XL, 2. — Edd. M. et R. „in corde.“

[4]) Rom. XII, 8. [5]) Ed. M. II: praeest.

[6]) Editi (v. c. edd. M.): „oportet, inquit, in (ed. M. I: *ut in*) simplicitate cordis haec facere.“ R.

[7]) Edd. Merlini: indigentibus benefacere.

[8]) Mss. duo: „Non est ergo bona simplicitas“ etc., sed „bona“ omittitur in antea editis (e. c. edd. M.), et in plerisque Mss., et apud Rabanum. R.

[9]) Edd. Merlini: autem.

[10]) Msc. Reg. num. 1639. omittit „praeest fratribus, vel.“ R.

[11]) Recte Msc. Reg. num. 1639. „recipiat.“ Ceteri Mss., Rabanus, et editi (v. c. ed. M. I.): „recipiant.“ R.

sollicitudinem, qualem Apostolus dicit: „concursus [1]) in me quotidianus, sollicitudo omnium ecclesiarum. Quis infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror?“ Qui ergo praeest ecclesiis, talem sollicitudinem habere debet, et illam aliam saecularem habere [2]) omnino non debet.

„Qui [3]) miseretur, in hilaritate.“ Videatur [4]) fortassis unum atque idem esse, quod supra dixit: [5]) „qui [6]) tribuit, in simplicitate:“ et [7]) hoc: „qui miseretur, in hilaritate.“ Sed mihi videtur unum fortasse opus esse, non tamen et [8]) operis ipsius unus affectus. Aliud est enim dare indigenti, et aliud est [9]) affectu misericordiae cum [10]) indigente partiri: et ideo non vult in tali opere esse tristitiam. Qui enim praerogat [11]) pecuniam suam, si infidelis sit, et recepturum se desperet, necessario tanquam qui eam perdiderit contristatur. Qui vero cum fide et spe hoc agit, in hilaritate et laetitia agit, [12]) certus, [13]) quod parva haec, quae pro mandato Dei expendit, [14])

---

[1]) II Cor. XI, 28. 29.

[2]) Edd. Merlini: omnino habere non debet.

[3]) Rom. XII, 8.

[4]) Sic Msc. Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss. et editi (v. c. edd. M.): „Videtur.“ R.

[5]) Editi (e. c. edd. M.): „dixerat.“ R.

[6]) Rom. XII, 8.

[7]) Msc. Reg. num. 1639. „et hic, qui miseretur“ etc. Editi (v. c. ed. M. II.): „et hoc, id est, qui miseretur“ etc. Sed ceteri Mss. ut in textu. R. — Ed. M. I: „et hoc est qui miseretur“ etc. — Cfr. Rom. XII, 8.

[8]) Deest „et“ in edd. M.

[9]) Desideratur „est“ in edd. M.

[10]) Edd. Merlini: cum indigenti partiri.

[11]) Sic omnes Mss. nostri. Rabanus vero et editi (e. c. edd. M.): „erogat.“ R.

[12]) Mss. duo: „hoc agit.“ R.

[13]) Editi (v. c. edd. M.): „certus et quod“ etc. R.

[14]) Editi (e. c. edd. M.), et Mss. plerique: „expendit

ingentes sibi opes coelestium divitiarum, insuper autem et aeternam conferant vitam.

4. „Caritas [1]) sine simulatione." Ego puto, quod omnis caritas, quae non est secundum Deum, simulata sit, et vera non sit. Etenim creator animae, Deus, idcirco ei cum ceteris virtutibus etiam affectum caritatis inseruit, ut diligat Deum, et ea, quae vult Deus. Cum ergo opus [2]) hoc in animam dederit caritatis, quicunque aliud aliquid dilexerit, [3]) quam Deum, et quae Deo placent, caritas in eo ficta et simulata dicenda est. Sed et si quis proximum suum diligat, et cum errantem eum viderit, non commoneat, non corrigat, simulata caritas [4]) ista dicenda est. Et ideo nihil habere adulatorium, nihil fucatum caritas debet, sicut et alibi idem Apostolus dicit: „caritas [5]) de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta."

5. „Odientes [6]) malum, adhaerentes bono." Mirum [7]) fortasse sit, quod inter cetera bona virtutum assumitur etiam odium, et tanquam necessarium ab Apostolo ponitur. Unde certum est inesse animae odii affectum: est enim laudabile odisse vitia, odisse peccata. Nisi enim quis odio habeat vitia, non potest amare, nec conservare virtutes. Verbi gratia, si quis pudicitiam custo-

---

indigentibus, sibi opes" etc. Sed Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus ut in nostro textu. R.

1) Rom. XII, 9.

2) Sic Msc. Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss. et editi (v. c. edd. M.): „hoc opus anima dederit (editi, v. c. edd. M., *dedit*) caritati, quicunque aliud aliquid (edd. Merlini: *aliquid aliud*)" etc. Rabanus: „hoc opus in anima dederit, caritate quicunque aliud" etc., omisso „aliquid," quod etiam omittit Msc. Reg. num. 1639. R.

3) Ed. M. I: dilexit.

4) Edd. Merlini: ista caritas.

5) I Timoth. I, 5. 6) Rom. XII, 9.

7) Editi (v. c. edd. M.): „Mirum fortasse siquidem inter cetera —, et tanquam necessario ab Apostolo" etc. R.

dire proponat, non potest eam tuto servare, nisi odium quoddam et exsecrationem adversum impudicitiam sumat. Difficilis enim, et valde difficilis est illa continentia, ubi desideratur illud, a quo abstinetur, et cupiditas animi solo metu futuri judicii refrenatur. Periculosa haec, et [1]) valde periculosa sunt, nisi secundum consilium Apostoli odientes [2]) mala, et impacata quodammodo adversum ea odiorum bella peragentes, sic adhaereamus bono. Observandum etiam hoc, quod sicut in aliis dicit: „qui [3]) adhaeret Domino, unus spiritus est:" ita et hic dicit: adhaereamus [4]) bono, sine dubio ut contingat nobis unum esse cum bono.

6. „Caritatem [5]) fraternitatis invicem diligentes." Hoc [6]) mandatum, ut diligamus invicem, sicut et Deus dilexit nos, cum sit primum post primum, — primum namque est diligere Deum; et inter homines iterum hoc primum est, ut invicem diligamus —, nescio quomodo quasi ultimum et minus necessarium inter homines spernitur, et odium, quod nobis insitum esse diximus ad hoc, ut mala odio habeamus, praepostero ordine exercemus in [7]) bonis, et vitia carnis ac peccata diligentes fratres [8]) odio habemus. Nec aliter accidit odisse nos quae [9]) non oportet, nisi

---

[1]) Deest „et" in edd. M.

[2]) Editi (v. c. edd. M.): „odientes malum, et peccata, et quodammodo — peragentes, adhaereamus" etc. Rabanus: „in peccata," pro: „impacata." Deinde Msc. Reg. num. 1639. addit „sic" ante „adhaereamus." R.

[3]) I Cor. VI, 17. [4]) Cfr. Rom. XII, 9.

[5]) Rom. XII, 10.

[6]) Edd. Merlini: Hoc est mandatum etc. — Cfr. ev. Joann. XV, 12.

[7]) Sic recte Rabanus, et editi (v. c. ed. M. I.). Mss. vero nostri: „in nobis." R. — Ed. M. II: „in bonos."

[8]) Edd. Merlini: fratrem.

[9]) Editi (v. c. edd. M.): „quem non oportet." R.

quia diligimus quae non oportet. Fratres [1]) ergo jubemur diligere, non judicare. Si enim putas aliquem impium esse, et [2]) ideo eum non judicas diligendum, audi, quod „Christus [3]) pro impiis mortuus est." Aut si quia peccator est frater tuus, ideo eum non putas diligendum, audi, quia „Christus [4]) Jesus in hunc mundum venit peccatores salvos facere." Si vero justus est, multo magis dilectione dignus est: „Dominus [5]) enim diligit justos."

7. „Honore [6]) invicem praevenientes." Hoc est, quod et Dominus docuit, cum notaret Scribas et Pharisaeos prima sibi loca in conviviis vendicantes, et [7]) doceret, ut, cum vocatus fueris tu ad coenam, in novissimo loco recumbas.

8. „Sollicitudine [8]) non pigri." Superius [9]) eum, qui praeest, in sollicitudine debere esse commonuit: nunc vero omnibus dat hoc in commune mandatum, ne quis nostrum audiat a Domino: „serve [10]) male et piger."

9. „Spiritu [11]) ferventes." Et [12]) hoc ad impigrum et sollicitum spectat. Vult enim, ut nos, qui sub lege spiritus vivimus, nihil remissum, nihil tepidum habeamus

---

[1]) Desiderantur in libris editis (v. c. edd. M.) verba: „Fratres ergo jubemur diligere, non judicare." R.

[2]) Edd. Merlini: et ideo non judicas eum diligendum.

[3]) Rom. V, 6.

[4]) I Tim. I, 15. — Deest „Jesus" in edd. M.

[5]) Psalm. CXLVI, 8. (CXLV.) [6]) Rom. XII, 10.

[7]) Editi (v. c. edd. M.): „et docet, ut cum vocatus fueris ad coenam, in novissimo recumbas." Mss. quidam, et Rabanus itidem: „et docet." Msc. Reg. num. 1639. „edocens." Sed ceteri Mss. rectius: „et doceret." R. — Cfr. Luc. XIV, 7. 10.

[8]) Rom. XII, 11. [9]) Cfr. Rom. XII, 8.

[10]) Matth. XXV, 26. [11]) Rom. XII, 11.

[12]) Sic Msc. Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss. et editi (v. c. edd. M.): „Et hoc ad integrum spectat. Vult enim" etc. R.

in nobis, sed cum fervore spiritus, et calore fidei cuncta peragamus.

10. „Domino [1]) servientes.“ Ille Domino servit, qui potest dicere: „nobis [2]) unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum:“ nec ultra ei aut libido, aut avaritia, aut inanis gloria dominatur. Scio autem in nonnullis Latinorum exemplaribus haberi: „tempori [3]) servientes:“ quod [4]) non mihi videtur convenienter insertum, nisi si [5]) quis forte ita dictum putet, ut in aliis idem Apostolus ait: „tempus [6]) breve est, superest, ut qui habent uxores, tanquam non habentes sint:“ vel [7]) ut illud dictum est: „redimentes [8]) tempus, quoniam dies mali sunt.“

11. „Spe [9]) gaudentes, in tribulatione patientes.“ Spe gaudet, qui non respicit [10]) ea, quae videntur, sed ea, quae non videntur, exspectat; et qui scit, quia „non [11]) sunt condignae passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis.“ Idem ipse et in tribulatione patiens erit; quia [12]) „tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio vero spem:“ si tamen sermonem, qui subsequitur, impleamus, id est: „orationi [13]) instantes.“ In quo enim non sufficit humana fragilitas, auxilium Dei orationibus implorandum est.

12. „Usibus [14]) sanctorum communicantes.“ Memini

---

[1]) Rom. XII, 11. [2]) I Cor. VIII, 6.

[3]) Cfr. Rom. XII, 11. coll. edd. N. T.

[4]) Edd. Merlini: quod mihi videtur inconvenienter insertum.

[5]) Deest in editis (v. c. edd. M.): „si.“ Mss. quidam: „si qui.“ R.

[6]) I Cor. VII, 29. — In edd. M. deest „uxores.“

[7]) Ed. M. I: „veluti,“ ed. M. II: „vel uti.“

[8]) Ephes. V, 16. [9]) Rom. XII, 12.

[10]) Cfr. II Cor. IV, 18. [11]) Rom. VIII, 18.

[12]) Rom. V, 3. 4. [13]) Rom. XII, 12.

[14]) Sic omnes Mss. et editi (v. c. edd. M.). Rabanus vero hic et infra habet „Necessitatibus“ pro: „Usibus.“ R. — Rom. XII, 13.

in latinis exemplaribus magis haberi: „memoriis[1]) sanctorum communicantes:" verum nos nec[2]) consuetudinem turbamus, nec veritati praejudicamus, maxime cum utrumque conveniat aedificationi. Nam[3]) usibus sanctorum honeste et decenter, non quasi stipem indigentibus praebere, sed censum nostrum cum[4]) ipsis quodammodo habere communem, et meminisse sanctorum sive in collectis solemnibus, sive pro eo, ut ex recordatione eorum proficiamus, aptum[5]) et conveniens videtur.

13. „Hospitalitatem[6]) sectantes." Quam digne hospitalitatem[7]) sectantis munificentiam uno sermone comprehendit! Dicens enim, sectandam esse hospitalitatem, non illud solum ostendit, ut venientem ad nos hospitem suscipiamus, sed et requiramus, et solliciti simus, et sectemur, ac perquiramus ubique hospites, necubi[8]) forte in plateis sedeant, ne extra tectum jaceant. Recordare[9]) Lot, et invenies, quod non illum hospites, sed ipse quaesierit hospites: et hoc erat hospitalitatem sectari.

14. „Benedicite[10]) persequentibus[11]) vos: benedicite, et nolite maledicere." Moralem locum latius Apo-

---

[1]) Cfr. Rom. XII, 13. coll. edd. N. T.

[2]) Rabanus: „nec consuetudine turbamur" etc. R.

[3]) Rabanus: „Nam necessitatibus sanctorum honeste dicit, non quasi" etc. R. — Cfr. pag. 314. not. 14.

[4]) Msc. Reg. num. 1639. „cum ipsis quoquo modo habere communem." R.

[5]) Rabanus: „id aptum et conveniens" etc. R.

[6]) Rom. XII, 13.

[7]) Msc. Reg. num. 1639. „hospitalitatis munificentiam." Ceteri Mss. et editi (v. c. edd. M.): „hospitalitatem sectantis magnificentiam." R.

[8]) Editi (e. c. edd. M.): „ne forte in plateis" etc. R.

[9]) Cfr. Genes. IX, 1. — Ed. M. I: Loth.

[10]) Rom. XII, 14.

[11]) Sic editi (v. c. edd. M.), et Rabanus. Mss. vero nostri omnes habent tantummodo: „Benedicite, et nolite maledicere." R.

stolus exsequens, actus, mentem, propositum, os quoque ipsum discipulorum linguamque componit. Non vult credentes Christo de ore suo proferre maledictum sed bene loqui, bene dicere, bene precari, ut ex hoc et boni domini servi, et boni magistri credantur esse discipuli. Sciendum tamen est, quod sermo hic benedictionis in Scripturis diverse positus invenitur. Nam et Deus benedicere [1]) vel homines, vel cetera, quae [2]) creaverat, invenitur; et homines, vel ceterae creaturae Deum benedicere jubentur. [3]) Sed Dei quidem benedictio aliquid [4]) muneris semper his, qui ab eo benedicuntur, impertit: homines vero Deum benedicere, pro eo, quod est laudare, et gratias referre, dicuntur. Hic tamen Apostolus dicens: [5]) „benedicite, [6]) et nolite maledicere:“ quasi cum provocamur ab inimicis, vel cum instigamur injuriis, monet, ne pro maledictis maledicta reddamus, sed faciamus, quod ipse de semet ipso scribit, ubi dicit: „maledicimur, [7]) et [8]) benedicimus.“

15. „Gaudere [9]) cum gaudentibus, flere cum flentibus.“ Habenda est etiam [10]) in hoc competens et apta distinctio. Non enim quibuscunque gaudiis Christianorum gaudia socianda sunt, nec quibuscunque fletibus lacrimae

---

[1]) Cfr. Genes. I, 22. 28.

[2]) Editi (e. c. edd. M.): „quae creavit, invenitur. Item homines“ etc. R.

[3]) Daniel. III, 57. seqq.

[4]) Msc. unus et Rabanus: „aliud muneris.“ R.

[5]) Deest „dicens“ in antea editis (v. c. edd. M.), et in plerisque Mss. Rabanus habet „ait“ pro: „dicens.“ R.

[6]) Rom. XII, 14. [7]) I Cor. IV, 12.

[8]) Editi (v. c. edd. M.): „sed benedicimus.“ R.

[9]) Rom. XII, 15. — Ed. M. II: Gaudete —, flete cum etc.

[10]) Editi (v. c. edd. M.): „etiam hic competens“ etc. R.

nostrae jungendae sunt. Neque[1]) enim, si videam gaudere aliquem super quaestu pecuniae, aut possessionum latitudine, aut saecularis honoris eminentia, congratulari debeo talibus, qui sciam, quod hujusmodi gaudia luctus sequantur et lacrimae. In tantum etenim[2]) non est gaudendum de talibus, ut Dominus discipulis suis ne inde quidem gaudere concesserit, quod daemonia sibi videbant esse subjecta, sed ait iis: „nolite[3]) gaudere, quia daemonia vobis subjecta sunt; sed gaudete, inquit, quia nomina vestra scripta sunt in libro vitae." Et nos ergo,[4]) si videamus ab aliquo tale opus geri, quod in coelo scribi dignum sit, sive justitiae opus, sive caritatis, sive pacis, sive[5]) misericordiae, et ita gestum, ut in[6]) libro vitae referri mereatur, debemus gaudere cum[7]) talibus. Sed et si quem videamus ab errore conversum, et[8]) relictis ignorantiae tenebris ad lucem veritatis venisse, et[9]) remissionem peccatorum, et gratiam sancti Spiritus meruisse, debemus gaudere cum[10]) talibus. Similiter autem „flere[11]) cum flentibus," non cum illis,[12]) qui flent mortuos suos, jubemur, aut qui flent damna saecularia, scientes, quia „hujus[13]) saeculi tristitia mortem operatur." Non[14]) sunt ergo lacrimae nostrae jungendae cum tali-

[1]) Edd. Merlini: Non enim, si etc.

[2]) Deest in libris antea editis (e. c. edd. M.): „etenim." R.

[3]) Luc. X, 20. [4]) Edd. Merlini: igitur.

[5]) Edd. Merlini: vel misericordiae.

[6]) Ed. M. II. sola: in librum vitae.

[7]) Msc. Reg. num. 1639. „de talibus." R.

[8]) Deest „et" in ed. M. II.

[9]) Desideratur „et" in ed. M. I.

[10]) Msc. Reg. num. 1639. „de talibus." R.

[11]) Rom. XII, 15. [12]) Cfr. Matth. VIII, 22.

[13]) II Cor. VII, 10.

[14]) Edd. Merlini: Non sunt ergo jungendae lacrimae cum talibus: sed etc.

bus, sed cum illis flendum est, de quibus dicit Dominus „beati[1]) qui flent, quoniam ipsi consolabuntur.“ Si[2]) quis flet pro peccatis suis, si quis post delictum convertitur ad poenitentiam, et errorem suum lacrimis lavat, si quis ingemiscit etiam in habitaculo isto positus, et ad Christum redire desiderat, et[3]) sanctum desiderium lacrimarum profusione solatur, jungamus cum talibus lacrimas nostras, et gemitus sociemus: nam[4]) „tristitia, quae secundum Deum est, salutem stabilem per[5]) poenitentiam operatur.“

16. „Id[6]) ipsum invicem sentientes.“ Sermo iste non natura sui, sed interpretatione obscurior factus est. Hoc est enim quod dicit, ut ita de fratre sentiamus, ut de nobis ipsis; et ita velimus proximo, sicut et nobis volumus: ut[7]) et Dominus in Evangelio dicit: „quae[8]) vultis ut faciant vobis homines, eadem et vos facite illis.“

17. „Non[9]) alta sentientes, sed humilibus consentientes.“ Superbiam[10]) per omnia refugiendam docet: hoc

---

1) Matth. V, 14.

2) Edd. Merlini: Si qui flent etc.

3) Sic recte Msc. Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss. et editi (v. c. edd. M.): „et secundum desiderium lacrimarum profusione lavatur.“ Rabanus: „et sanctum desiderium lacrimarum profusione lavat.“ R.

4) Deest „nam“ in editis (e. c. edd. M.), et in plerisque Mss., sed restituitur ex Rabano. Msc. Reg. num. 1639. habet: „tristitia enim“ etc. pro: „nam tristitia“ etc. R. — Cfr. II Cor. VII, 10.

5) Edd. Merlini: operatur per poenitentiam.

6) Rom. XII, 16.

7) Edd. Merlini: ut in evangelio dominus dicit.

8) Matth. VII, 12.

9) Rom. XII, 16. — Edd. Merlini: Non alta sapientes, sed etc.

10) Sic omnes Mss. et Rabanus. Editi vero (v. c. edd. M.): „Superbiam super omnia — docet: hoc enim beneplacitum est Deo. Et merito superbia fugienda est,

enim dicit alta sentire. Et merito superbia fugienda est, cum Scriptura dicat, quia „initium [1]) discedendi a Deo superbia est." Bene autem uno sermone institutionem humilitatis exposuit. Consentire enim humilibus, et [2]) amare humiles, atque inclinare se ad eos, hoc est consuescere imitari eum, qui, cum in forma Dei esset, [3]) formam servi suscepit, et humiliavit se usque ad mortem.

18. „Nolite [4]) esse prudentes apud vosmet ipsos." Qui sibi ipsi prudens esse videtur, hic cum arrogantia stultus est; nec potest veram sapientiam Dei scire, qui suam stultitiam quasi sapientiam colit. Denique in superioribus, hanc fuisse incredulitatis causam Judaeis, ipse Paulus edocuit, dicens de iis: quia „ignorantes [5]) Dei justitiam, et suam justitiam quaerentes statuere, justitiae Dei non sunt subjecti." Sic ergo et qui apud semet ipsum sapiens est, non potest esse sapiens apud Deum.

19. „Nulli [6]) malum pro malo reddentes." Si malum inferre peccare est, et reddere malum non, ut quibusdam videtur, justum est, sed simile peccatum est, aut, ut ego arbitror, etiam gravius. Nam ille, qui malum prior intulit, forte [7]) non sensit [8]) malum esse quod fecit. Qui autem reddidit malum, eo ipso, quo ad ulciscendum est motus, confessus est sensisse malum esse quod

---

um scriptum sit, quia — superbia est. Unde Apostolus in uno (Rabanus: *in primo*) sermone institutionem humilitatis commendat. Consentire" etc. R.

1) Sap. Sirac. X, 12. (Ecclesiastic.)

2) Deest „et" in edd. M.

3) Cfr. Philipp. II, 6. 7. 8.

4) Rom. XII, 16. 5) Rom. X, 3.

6) Rom. XII, 17.

7) Deest „forte" in editis (v. c. edd. M.), et in plerisque Mss., nec non et apud Rabanum. Sed restituitur ex uno Msc. Reg. num. 1640. R.

8) Edd. Merlini: sentit.

reddidit. Et ideo respiciendum [1]) semper est ad eum, qui dixit: „mihi [2]) vindictam, ego retribuam, dicit Dominus."

20. „Providentes [3]) bona [4]) coram omnibus hominibus." Coram omnibus hominibus providet quis bona, si non placeat singulorum vel vitiis, vel moribus. Alioquin contraria erit illa Apostoli ipsius sententia, quae dicit: „ego [5]) si hominibus placere vellem, Christi servus non essem." Sed qui vitae suae, et [6]) morum, atque actuum tenet libram, ut non possit ab ullo hominum reprehendi, iste bona coram omnibus hominibus providet. Sed et hoc advertamus, quomodo [7]) non dixit Apostolus, ut omnibus hominibus placeamus, sed ut provideamus bona coram omnibus hominibus, hoc [8]) est, ut agamus nos bona coram omnibus hominibus, sive illis placeant, quae bona sunt, sive non placeant.

21. „Si [9]) possibile est, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes." Sciens Apostolus, pacem, inter quos pax habetur, non ex una parte, sed ex

---

[1]) Edd. Merlini: respiciendum est semper ad eum" etc

[2]) Cfr. Deut. XXXII, 35. coll. Rom. XII, 19. — Edd. Merlini: et ego retribuam etc.

[3]) Rom. XII, 17.

[4]) Sic omnes Mss. et Rabanus. Editi vero (c. c edd. M.): „Providentes bona non tantum coram Deo sed etiam coram omnibus hominibus. Coram hominibus contraria erit" etc., omissis intermediis: „omnibus hominibus providet quis bona, si non placeat singulorum vel vitiis, vel moribus. Alioquin." Mss. plerique: „non ut placeat (al. *ut non placeat*) singulorum" etc. Sed rectius Msc. Reg. num. 1639. ut in textu. R.

[5]) Galat. I, 10. [6]) Edd. Merlini: ac morum.

[7]) Editi (v. c. edd. M.): „quomodo non dixit Apostolus, hominibus placeamus, sed" etc. R.

[8]) Ed. M. I: „hoc est agimus nos" etc., ed. M. II: „hoc est agamus nos" etc.

[9]) Rom. XII, 18.

utraque constare, ne nos alterius animus, si forte impacatus evenerit, a bono pacis impedire videretur, moderatissimum dedit praeceptum: ut [1]) interim noster animus semper sit paratus ad pacem, et discordiae culpa non penes nos, [2]) sed penes alterum constet. Sed fortasse dicat aliquis: quomodo potest fieri, ut pacem cum omnibus hominibus habeamus? Et quid faciemus de Scriptura, quae dicit: „furem [3]) videbas, et concurrebas cum [4]) illo, et cum adulteris portionem tuam ponebas?“ Ideo ergo bene [5]) Apostolus addidit: „quod [6]) ex vobis est:“ hoc est, quod proposito vestro et fidei vestrae convenit. Cum malis enim habere pacem et societatem, fidei nostrae [7]) propositoque non convenit, quamvis [8]) et alia in loco possit haberi distinctio. Aliud est enim homines amare, aliud crimina diligere. Qui homines amat, amat creaturam Dei: qui crimina diligit, diaboli [9]) sectatur inventa. Qui ergo perfecti sunt, [10]) ipsos, in quibus oderunt crimina,

---

[1]) Sic Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus. Ceteri vero Mss. et editi (v. c. edd. M.): „ut inter inimicos noster“ etc. R.

[2]) Edd. Merlini: nos sit, sed etc.

[3]) Psalm. L, 18. (XLIX.)

[4]) Edd. Merlini: cum eo etc.

[5]) Edd. Merlini: Apostolus bene.

[6]) Rom. XII, 18.

[7]) Editi (v. c. edd. M.): „vestrae.“ Male. R.

[8]) Editi (c. c. edd. M.), et Mss. plerique: „quamvis et alio in loco“ etc. Sed recte Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus ut in textu. R.

[9]) Ita Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus. Ceteri vero Mss., et editi (c. c. edd M.): „diaboli sectator invenitur.“ R.

[10]) Mss. plerique, Rabanus, et editi (v. c. edd. M.): „sunt, hoc ipso, quo (al., itemq. ed. M. II. *quod*) oderunt crimina“ etc. Msc. unus: „sunt, hoc ipsum quod oderint crimina“ etc. Sed rectius Mss. duo ut in nostro textu. R. — Ed. M. I: „sunt, hoc ipsum quod oderunt crimina“ etc.

homines amant: et odio habentes in iis illud, quod peccant, illud, quod Deus creavit, amare non desinunt.

22. „Non[1]) vos vindicantes, carissimi, sed date locum irae. Scriptum est enim: mihi vindictam, ego[2]) retribuam, dicit Dominus." Hi, qui se ipsos non vindicant, quomodo irae locum dent, dupliciter mihi videtur intelligi. Nam et hoc ipso, quod, verbi causa, manum[3]) manui non referunt, aut convitio convitium non reddunt irae illius, qui fecit injuriam, pertranseundi et evanescendi locum dederunt. Nemo enim ita rabidus invenietur, qui illata injuria, si vicem non recipiat, iterum saeviat; sed quasi effuso ac digesto furore, necessario mitescit. Est ergo et grande lucrum, ubi et peccantis multitudo compescitur peccatorum, et[4]) injuriam passi patientia probabilis fit apud Deum. Est autem et hoc modo irae locum dare, quando[5]) pro his, quae inferuntur, injuriis qui peccant, secundum ipsius Pauli sententiam,[6]) iram sibi thesaurizant in die irae, tunc cum reddet Deus unicuique secundum opera sua. Si ergo nosmet ipsos vindicemus, non est magnum, quod pro injuria suscepta reddimus, verbi causa, aut palmam pro palma, aut saxum pro saxo, aut pro contumelia sermonis sermonis[7]) nihil

---

1) Rom. XII, 19. coll. Deut. XXXII, 35.

2) Edd. Merlini hoc quoque loco, cfr. p. 320. not. 2. „et ego" etc.

3) Sic omnes Mss. Editi vero (e. c. ed. M. I.): „manum manu non referunt." Genebrardus (itemq. ed. M. II.): „manum manu non referiunt." R.

4) Alias (v. c. in edd. M.): „et injuriae (al. *injuriarum*) passio patientia" etc. Alias: „et injuriam passu patientia" etc. R.

5) Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus omittunt „quando:" sed restituunt ceteri Mss. et editi (e. c. edd. Merlini). R.

6) Rom. II, 5. 6.

7) Omittitur „sermonis" in editis (v. c. edd. M.)

lominus contumeliam. Si [1]) vero reservemus ea vindictae Dei, in eo, qui laesit nos, locum damus irae, illi sine dubio, quam sibi ipse suis malis actibus thesaurizat, quae [2]) de eo in judicio Dei multo graviores, quam nos inferre possumus, exigat poenas.

23. „Sed [3]) si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitierit, potum da illi: hoc enim faciens carbones ignis congeres [4]) super caput ejus.“ Haec quidem et Dominus in Evangeliis [5]) praecipit. Et quamvis in propatulo sit intellectus iste, quo secundum ea, quae supra diximus, in quantum inimicis et laedentibus non solum vicem non reddimus, sed et bona praestamus, in tantum poenas eorum in Dei judicio cumulamus, — est enim vere justa damnatio, si arguantur ante [6]) Deum his [7]) intulisse mala, a quibus perceperint bona —, tamen videamus, ne forte dignius aliquid mandati hujus contineat intellectus. Dicit enim et Jeremias [8]) propheta ad peccatricem filiam Babylonis: „habes [9]) carbones ignis, sede super eos, hi erunt tibi in adjutorium.“ Fortassis ergo et hic [10]) isti carbones ignis, qui congregantur super caput inimici,

---

et in Msc. Reg. num. 1639. et apud Rabanum; sed restituitur ex ceteris Mss. R.

[1]) Alias (v. c. in edd. M.): „Si vero servemus ea“ etc. R.

[2]) Alias (e. c. in ed. M. I.): „qui de eo“ etc. R.

[3]) Rom. XII, 20.

[4]) Sic Msc. Reg. num. 1639., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.). Ceteri vero Mss. „congregas super caput ejus.“ R.

[5]) Cfr. Matth. 5, 42. et Luc. VI, 27. seqq.

[6]) Edd. Merlini: ante dominum.

[7]) Ed. M. II: iis.

[8]) Vel Origenes, vel Rufinus, vel fortassis uterque memoria lapsus est Jeremiae adscribendo, quod ex Jesaia depromitur. R.

[9]) Jesai. XLVII, 14. 15.

[10]) Deest „hic“ in edd. M.

in[1]) adjutorium ipsius congregantur. Potest enim fieri, ut[2]) animus ferus ac barbarus inimici, si sentiat beneficium nostrum, si humanitatem, si affectum, si pietatem videat, compunctionem cordis capiat, commissi poenitudinem gerat, et ex hoc ignis in eo quidem succendatur, qui eum pro[3]) commissi conscientia torqueat et adurat: et isti erunt carbones ignis, qui super caput ejus ex nostro misericordiae et pietatis opere congregantur. Caput vero, principale cordis appellatur: et merito caput dicitur, cujus intellectu et prudentia membra reguntur universa.

24. „Noli[4]) vinci a malo, sed vince in bono malum." Vincitur a malo, qui malis provocatus reddit malum. In bono autem vincit malum, qui acceptis malis restituit bona. Certum est enim, hanc esse mali naturam, ut ex similibus suis augeatur et crescat: sicut[5]) igni si ignem jungas; sicut si noctis tenebris aëris nubilum societur. Bonum vero si adhibeas, exterminatur malum. Contraria namque contrariis perimuntur, sicut per aquam ignis exstinguitur, et per lucem tenebrae fugantur. Sed fortasse dicat aliquis, Paulum per imperitiam sermonis a proposito decidisse: proposuit enim loqui de donis[6]) gratiarum, quae per Spiritum sanctum dantur. Et quidem quod ait: „sive[7]) prophetia, sive ministerium, sive doctrina, sive exhortatio:" possunt haec ad dona spiritualia

---

[1]) Edd. Merlini: ad adjutorium etc.

[2]) Editi (v. c. edd. M.): „ut amens, ferus, et barbarus inimicus, si" etc. R.

[3]) Sic rectius Msc. Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss. et editi (v. c. edd. M.): „pro commisso (al. *pro commissis*) conscientiae" etc. R.

[4]) Rom. XII, 21.

[5]) Alias (v. c. in edd. M.): „sicut ignis (al. *igni*) si ignem jungas: sicut noctis tenebrae si aëris" etc. R.

[6]) Edd. Merlini: bonis. [7]) Cfr. Rom. XII, 6. 7.

pertinere. Fortassis et[1]) hoc, quod sequitur: „qui[2]) tribuit, in simplicitate: qui praeest, in sollicitudine: qui miseretur, in hilaritate:“ superioribus possit[3]) adjungi: ea vero, quae post haec enumerat, ut sit „caritas[4]) sine simulatione; odientes malum; adhaerentes bono; caritate[5]) fraternitatis invicem diligentes; honore invicem praevenientes,“ et cetera hujusmodi, praecepta potius dicat esse, quam dona. Sed consideremus diligentius, ne forte, quoniam quidem in his omnibus moralem locum tractare instituit, et non solum in fide veritatis stabilem[6]) et immobilem, verum et in moribus ornatum facere Christianum, ideo ad munera gratiarum etiam moralia praecepta conjungat,[7]) ut ostendat, Christianis etiam haec[8]) per Dei gratiam dari. Sunt enim et nonnulli Gentilium compositis moribus et honeste[9]) institutis, qui tamen hoc ipsum, quod habent, non ad Deum referunt, nec ab ipso sibi datam gratiam confitentur, sed aut propriae industriae adscribunt, aut super magistris et[10]) institutoribus gloriantur. Nobis autem ostendit Apostolus, omne, quod bonum est, a Deo esse, et per Spiritum sanctum dari: sicut et Jacobus Apostolus dicit: „omne[11]) datum bo-

[1]) Edd. Merlini: „et haec quae sequuntur“ etc.

[2]) Rom. XII, 8. [3]) Edd. Merlini: possunt adjungi.

[4]) Rom. XII, 9. 10.

[5]) Edd. Merlini: et caritatem fraternitatis —; et honore etc.

[6]) Mss. plerique et editi (v. c. edd. M.): „stabilem verum et immobilem, in moribus ornatum“ etc. Msc. Reg. num. 1639. „stabilem, verum et in omnibus ornatum“ etc., omisso „immobilem.“ Rabanus: „stabilem et immobilem, moribus ornatum“ etc., omisso „verum.“ Sed legendum videtur ut in nostro textu. R.

[7]) Editi (v. c. edd. M.): „conjungit.“ R.

[8]) Ed. M. I: „haec per gratiam dari Dei,“ ed. M. II: „haec dari per gratiam Dei.“

[9]) Editi (v. c. edd. M.): „honestis institutis:“ sed omnes Mss. et Rabanus ut in textu. Fortasse (?) legendum: „et honeste instituti.“ R.

[10]) Deest „et“ in edd. M. [11]) Jacob. I, 17.

num, et omne donum perfectum, desursum est descendens a Patre luminum:" ut „qui [1]) gloriatur, in Domino glorietur."

25. Videamus [2]) ergo nunc, quid etiam in consequentibus adjungat Apostolus: „omnis [3]) anima potestatibus sublimioribus subjaceat." Videtur mihi in hoc valde laudabiliter animam nominasse, quam subjacere potestatibus jubet. Nunquam enim dixisset: omnis spiritus subjaceat potestati; sed: „omnis anima." De qua differentia saepe jam diximus, quod interdum per animam, interdum per carnem, interdum per spiritum, homo nominatur. Sed cum a parte meliore nominandus est, quasi qui spiritualis intelligi debeat, spiritus dicitur: quando ab inferiore, anima: cum vero a deteriore nominatur, caro dicitur: et horum testimonia de Scripturis saepe protulimus. Nunc ergo, quoniam praecepta credentibus ponit Apostolus, vult [4]) nos quietem, quantum in nobis est, praesentis vitae pacemque servare. Et si quidem tales sumus, qui conjuncti Domino unus [5]) cum eo spiritus simus, Domino dicimur esse subjecti. Si vero nondum tales sumus, sed communis adhuc anima est in nobis, quae habeat aliquid hujus mundi, quae sit ei [6]) aliquo alligata negotio, huic praecepta Apostolus ponit, et dicit, ut subjecta sit pote-

---

[1]) I Cor. I, 31.

[2]) Editi (v. c. edd. M.): „Videamus ergo nunc quid in consequentibus dicat Apostolus. Omnis anima — sublimioribus subdita sit. Videtur mihi in hoc valde laudabiliter" etc. Sed omnes Mss. nostri, et Rabanus, ut in textu, nisi quod habeant: „Videtur mihi in hoc non valde laudabiliter" etc., sed vox „non" redundare videtur. R.

[3]) Rom. XIII, 1. [4]) Edd. Merlini: et vult etc.

[5]) Cfr. I Cor. VI, 17.

[6]) Editi (v. c. edd. M.): „in aliquibus alligata negotiis." Rectius Msc. Reg. num. 1639. „ei aliquo alligata negotio." Ceteri Mss. et Rabanus: „in aliquo alligata negotiis." R.

statibus mundi: quia et Dominus dixit, ut hi, qui habent in se superscriptionem Caesaris, reddant [1]) Caesari quae sunt Caesaris. Petrus et Joannes nihil habebant, quod Caesari redderent: dicit enim Petrus: „aurum [2]) et argentum non habeo.“ Qui hoc non habet, nec Caesari habet quod reddat, nec unde sublimioribus subjaceat potestatibus. Qui vero habet aut pecuniam, aut possessiones, aut aliquid in [3]) saeculo negotii, [4]) audiat: „omnis [5]) anima potestatibus sublimioribus subjaceat.“

26. „Non [6]) est enim, [7]) inquit, potestas nisi a Deo.“ Dicet [8]) fortasse aliquis: quid ergo? Et illa potestas, quae servos Dei persequitur, fidem impugnat, religionem subvertit, a Deo est? Ad hoc breviter respondebimus. Nemo est, qui nesciat, quod et visus nobis a Deo donatus est, et auditus, et sensus. Cum [9]) ergo a Deo habeamus haec, in potestate tamen nostra est, ut visu vel ad bona, vel ad mala utamur: similiter et auditu, et motu manuum, et cogitatione sensus: et [10]) in hoc est justum judicium Dei, quod [11]) his, quae ille ad usus bonos dedit, nos abu-

---

[1]) Cfr. Matth. XXII, 21. [2]) Act. III, 6.

[3]) Ed. M. II: a saeculo.

[4]) Omittitur „negotii“ in editis, et in plerisque Mss., sed restituitur ex Msc. Reg. num. 1639. et Rabano. R.

[5]) Rom. XIII, 1. — Edd. M. et R. hoc loco, cfr. p. 326. not. 2. „subjaceat.“

[6]) Rom. III, 1.

[7]) Desunt in editis (e. c. edd. M.) verba: „enim, inquit.“ R.

[8]) Ed. Ruaei sola: Dicit etc.

[9]) Sic Msc. Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss. et Rabanus: „Cum ergo haec a Deo sint, in potestate tamen nostra est uti visu vel ad bona, vel ad mala; similiter“ etc. Editi (e. c. edd. M.): „Cum haec ergo (edd. Merlini: *ergo haec*) a Deo in potestate nostra sint: tamen uti visu vel ad bona vel ad mala possumus. Similiter“ etc. R.

[10]) Edd. Merlini: et in hoc justum judicium Dei est.

[11]) Editi (v. c. edd. M.): „quod his, quos ad usus

timur ad impia et iniqua ministeria. Ita ergo et potesta omnis a Deo data est „ad [1]) vindictam quidem malorum, laudem vero bonorum," sicut idem Apostolus in subsequentibus [2]) dicit. Erit autem justum judicium De erga eos, qui acceptam potestatem secundum suas impietates, et non secundum divinas temperant leges.

27. Et ideo dicit: „itaque [3]) qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit: qui [4]) autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt." Non [5]) hic de illis potestatibus dicit, quae persecutiones inferunt fidei: ibi enim dicendum est: „Deo [6]) oportet obtemperare magis, quam hominibus:" sed de istis communibus dicit, quae „non [7]) sunt timori boni operis, sed mali:" quibus utique qui resistit, ipse sibi damnationem pro gestorum suorum qualitate conquirit.

28. „Vis [8]) autem, inquit, [9]) non timere potestatem? Fac [10]) quod bonum est, et habebis laudem ex illa: Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem quod malum est feceris, time: non enim sine causa gladium portat: Dei enim minister est, vindex in ira ei, qui quod malum est agit." Movet me in his sermonibus Paulus, quod potestatem saeculi et judicem [11]) mundi Dei ministrum di-

---

ille bonos dedit, nos abutimur" etc. Mss. quidam habent: „abutamur." R.

1) I Petr. II, 14. 2) Rom. XIII, 3. 4.

3) Rom. XIII, 2.

4) Verba: „qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt," neque in Mss., neque apud Rabanum reperiuntur; sed exstant in editis (v. c. edd. Merlini). R.

5) Msc. Reg. num. 1639. „Non hoc de illis" etc. R.

6) Act. V, 29. 7) Cfr. Rom. XIII, 3.

8) Rom. XIII, 3. 4. 9) Deest „inquit" in edd. M.

10) Edd. Merlini: „Bonum fac, et habebis — ex illa. Deus enim minister — bonum. Si autem male feceris, time" etc.

11) Edd. Merlini: judicium mundi etc.

cit: et hoc non semel, sed secundo et tertio repetit. Velim ergo requirere, quomodo judex[1]) mundi Dei minister sit. Invenimus scriptum in Actibus Apostolorum, quia convenientes in unum Apostoli statuerunt decreta, quae observare deberemus nos, qui ex Gentibus credidimus[2]) Christo, in quibus haec continentur: „Apostoli[3]) et presbyteri fratribus, qui[4]) sunt apud Antiochiam, et Syriam, et Ciliciam, omnibus, qui ex Gentibus crediderunt, salutem. Quoniam quidem audivimus quosdam exisse a nobis et perturbare vos, quibus non mandavimus." Et post aliquanta additur: „placuit[5]) ergo[6]) sancto Spiritui et nobis, nihil amplius superponi vobis ponderis praeter ea, quae necessaria sunt, ut abstineatis vos ab his, quae idolis immolantur, et sanguine, et suffocatis, et fornicatione: a quibus custodientes vosmet ipsos bene agetis. Valete." In his ergo praeceptis, in quibus dicit nihil amplius imponendum esse oneris his, qui ex Gentibus credunt, nisi ut abstineant se ab his, quae idolis immolantur, et sanguine, et suffocatis, et fornicatione, neque homicidium prohibetur, neque adulterium, neque furtum, neque masculorum concubitus, neque cetera crimina, quae divinis et humanis legibus puniuntur. Quod si illa sola, quae supra memoravit,[7]) observanda dicit esse Christianis, videbitur iis de ceteris dedisse licentiam. Sed vide

---

[1]) Edd. Merlini: vindex mundi etc.

[2]) Editi (e. c. edd. M.): „credimus Christo." R.

[3]) Cfr. Act. XV, 23. 24.

[4]) Editi (v. c. edd. M.), et Mss. quidam: „qui sunt Antiochiae, et Syriae, et Ciliciae." Sed Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus ut in nostro textu, nisi quod Rabanus habeat „per" pro: „apud." R.

[5]) Act. XV, 28. 29.

[6]) Editi (v. c. edd. M.): „autem." Sed omnes Mss. et Rabanus: „ergo." R.

[7]) Editi (v. c. edd. M.): „memoravi." R.

ordinationem Spiritus sancti: quoniam [1]) quidem cetera crimina saeculi legibus vindicantur, et superfluum videbatur esse, ea nunc divina lege prohiberi, quae sufficienter humana lege plectuntur, illa sola, de quibus nihil humana lex dixerat, et quae religioni videbantur convenire, decernit. Ex quo apparet, judicem [2]) mundi partem maximam Dei legis implere. Omnia enim crimina, quae vindicari vult Deus, non per antistites et principes ecclesiarum, sed per mundi judicem [3]) voluit vindicari: et hoc sciens Paulus, recte eum ministrum Dei nominat, [4]) et [5]) vindicem in eum, qui quod malum est agit. Quod [6]) autem dicit de potestate: „fac [7]) quod bonum est, et habebis laudem ex ea:" altius [8]) requirendum mihi videtur. Non enim consuetudo est potestatibus saeculi, laudare hos, qui non fuerint criminosi. Nam peccantes quidem puniunt, non peccantes vero laudare iis mos nullus est. Sed videamus, ne forte Paulus, etiam cum moralia videtur docere, inserere semper etiam de mysteriis aliquid non omittat. Etenim [9]) sciens, quod „omnes, [10]) qui in lege

---

[1]) Editi (v. c. edd. M.): „quoniam quidem cetera crimina saeculi legibus judicantur, et superfluum videbatur ea nunc divina lege prohibere, quae sufficienter humana lege plectuntur: illa sola, de quibus nihil humana lex dixerat, religioni (Msc. Reg. num. 1639. hic addit *tamen*) videbatur convenire decernere (Rabanus: *decerni*). Ex quo" etc. R.

[2]) Edd. Merlini: judices.

[3]) Alias (v. c. in edd. M.): „judices." R.

[4]) Cfr. Rom. XIII, 4.

[5]) Editi (v. c. edd. M.): „et judicem in eum" etc. R.

[6]) Editi (e. c. edd. M.), et Mss. quidam: „Et hoc quod dicit de potestate" etc. Sed Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus ut in nostro textu. R.

[7]) Rom. XIII, 3. — Edd. M. et R. hoc loco, cfr. p. 328. not. 10., ut nos in textu.

[8]) Edd. Merlini: altius mihi requirendum videtur.

[9]) Sic omnes Mss. nostri, et editi (v. c. edd. Merlini). Rabanus vero: „etiam sciens" etc. R.

[10]) Rom. II, 12. — Ed. M. I. male: omnis, qui etc.

peccaverunt, per legem judicabuntur:" unumquemque autem in judicio illa lex sine dubio arguet secundum quod vixit, — ostendimus autem sanctum Spiritum in multis humanae legi locum dedisse —, certum est ergo, [1]) quia in die judicii habebit etiam ex istis legibus laudem apud Deum is, qui nihil contra statutas commiserit leges, cum dicetur ei a Domino: „euge, [2]) serve bone et fidelis! super [3]) pauca fuisti fidelis, super multa te constituam." Sciendum tamen est, [4]) quod [5]) „justo lex non est posita, sed injustis et non subditis, scelestis, homicidis, contaminatis, perjuris, et ceteris, qui hujusmodi sunt." Ipsi enim sunt, qui timent legem. Qui autem facit bonum, hoc est, qui non metu legis, sed amore boni facit quod bonum est, iste jam non sub lege literae, sed sub lege spiritus vivit.

29. „Ideo [6]) necesse [7]) est subditos esse, non solum propter iram, sed et propter conscientiam. Ideo enim et tributa penditis: ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum instantes." Ordinat quidem per haec Paulus ecclesiam Dei, ut nihil adversi principibus et potestatibus saeculi gerens, per quietem et tranquillitatem vitae, opus justitiae et pietatis exerceat. Si enim ponamus, verbi gratia, credentes Christo potestatibus saeculi non esse subjectos, tributa non reddere, nec vectigalia pensitare, nulli timorem, nulli honorem deferre, nonne per haec rectorum et principum

---

[1]) Deest „ergo" in editionibus Erasmi et Genebrardi. Ceteri editi (v. c. edd. M.) habent „enim." Sed omnes Mss. et Rabanus: „ergo." R.

[2]) Matth. XXV, 21.

[3]) Edd. Merlini: supra pauca etc.

[4]) Desideratur „est" in edd. M.

[5]) I Timoth. I, 9. 10. [6]) Rom. XIII, 5. 6.

[7]) Sic omnes Mss. nostri. Editi vero (v. c. edd. M.), et Rabanus: „Ideoque necessitate subditi estote, non solum —, sed etiam propter conscientiam" etc. R.

merito in semet ipsos arma converterent, et persecutores quidem suos excusabiles, semet ipsos vero culpabiles facerent?[1]) Non enim jam fidei, sed contumaciae causa impugnari viderentur: et[2]) esset iis causa quidem mortis digna, meritum vero mortis indignum.

30. Haec ergo Paulus per immensam sapientiam providens dicit: „reddite[3]) omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem. Nemini quicquam debeatis, nisi ut invicem diligatis." Puto tamen, quod etiam haec Paulus non absque solitis sermonum suorum proferat sacramentis. Etenim omnem creaturam omnesque[4]) spiritus, sive bonos et rectos, sive etiam pravi malique propositi, Deo ministrare et exhibere unumquemque ad quod aptum se praebuerit ministerium, in superioribus jam docuimus. De omnibus enim simul pronuntiavit Apostolus, ubi dixit: „nonne[5]) omnes sunt ministeriales spiritus, in ministerium missi propter eos, qui haereditatem capiunt salutis?" Ministrant ergo omnes spiritus hominum vitae, unusquisque tamen, ut diximus, pro dignitate et merito sui:[6]) nam[7]) et illi ministri dicuntur, quorum[8]) ministerio quae ad mundum pertinent peraguntur. Unde et Apostolus,

---

[1]) Editi (v. c. edd. M.): „redderent." Male. (?) R.

[2]) Editi (c. c. edd. M.): „et esse iis causa quidem mortis, meritum vero" etc., omissa voce „digna," quam omittunt etiam plerique Mss. R.

[3]) Rom. XIII, 7. 8. — Ed. Ruaei hoc loco, cfr. p. 333. not. 10. „reddite omnibus debitum: cui" etc., edd. Merlini: reddite ergo omnibus debita: cui etc.

[4]) Sic Mss. Editi vero (c. c. edd. M.): „omnesque spiritus sive recti sive etiam pravi malique propositi" etc. R.

[5]) Hebr. I, 14. — Edd. Merlini: in ministerio missi etc.

[6]) Ed. M. II: suo.

[7]) Deest „nam" in editis (v. c. edd. M.), et in plerisque Mss. Sed restituitur ex Msc. Reg. num. 1639. R.

[8]) Editi (c. c. edd. M.): „quorum ministeria (ed. M. I: *ministerio*) quemadmodum pertinet peraguntur." R.

qui dixerat de se, quia „mihi [1]) mundus crucifixus est, et ego mundo,“ ait etiam hoc: „nos [2]) autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed spiritum, qui ex Deo est.“ Qui autem adhuc de mundo est, et [3]) quae mundi sunt sapit, et quae carnis sunt quaerit, necessario subjectus est ministris mundi: subjectus autem propter iram, quam sibi thesaurizavit ex peccatis. Et [4]) ob hoc mihi videtur dicere: „ideo [5]) necesse [6]) est subjectos esse, non solum propter iram, sed et propter conscientiam:“ quoniam [7]) qui subditur, habet in se, quod accusetur a conscientia. His ergo etiam tributa quaedam pendimus, dum adhuc secundum carnem vivimus, et quae carnis sunt cogitamus. Nam si vineam Domini colamus, et vitem veram, quae [8]) est Christus, exerceamus in nobis, de ista vinea non ministris saeculi pendemus tributa, sed ipsi Domino fructus in tempore reddemus: secundum quod ipse Salvator in Evangeliis dicit, quia „colonis [9]) malis tollet vineam, et dabit eam aliis colonis, qui reddant ei fructus in tempore.“ Sed et hoc ipsum, quod dicit: „reddite [10]) omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal:“

---

[1]) Galat. VI, 14. [2]) I Cor. II, 12.

[3]) Edd. Merlini: et ea sapit, quae mundi sunt, et quae etc.

[4]) Editi (v. c. edd. M.): „Et hoc mihi videtur“ etc., omisso „ob.“ R.

[5]) Rom. XIII, 5.

[6]) Editi: „ideo necessitate subjecti estote, non solum“ etc. Sed omnes Mss. ut in nostro textu. R. — Edd. M. hoc loco, cfr. pag. 331. not. 7. „ideo necessitate subjecti, non solum —, sed et propter“ etc.

[7]) Sic recte Msc. Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss. et editi (v. c. edd. M.): „Conscientiae quoque (edd. Merlini: *quoque quis*) subditur, cum habet in“ etc. R.

[8]) Editi (v. c. edd. M.): „qui est“ etc. R.

[9]) Cfr. Matth. XXI, 41. — Edd. Merlini: fructum.

[10]) Rom. XIII, 7. coll. pag. 332. not. 3.

ab eo, quod in sequentibus additur: „cui [1]) timorem, timorem: cui honorem, honorem:" divisum [2]) mihi videtur: et ad eos quidem, quos supra diximus ministros, pertinere tributa et vectigalia. Exigunt [3]) enim de nobis tributa terrae nostrae, et vectigalia negotiationis nostrae. Et quid dico, de [4]) nobis? Exactus [5]) est tributum etiam Dominus noster Jesus Christus in carne positus: quod idcirco se dicit exsolvere, non quod debitor sit, sed ne scandalizet eos. Quod [6]) si ille, qui nihil habebat in se Caesaris, et in quo princeps [7]) hujus mundi veniens non invenit quicquam de suis, [8]) cum liber esset, solvit tamen tributum, — venit enim et in mortem, ut esset et „inter [9]) mortuos liber" —, quanto magis nos necesse est ista tributa carnis expendere, et negotiationis nostrae, si tamen negotiamur margaritas regni coelorum, per diversas tentationes exigentibus nos [10]) spiritibus vectigalia pensitare? Timorem [11]) vero et honorem ad illum potius referre debemus, qui dicit per prophetam: „nonne [12])

---

[1]) Rom. XIII, 7.

[2]) Editi (e. c. edd. M.): „diversum." Sed omnes Mss. et Rabanus ut in nostro textu. R.

[3]) Mss. duo: „Exigunt enim nos tributa" etc. Editi plerique (e. c. edd. M.), et Msc. Reg. num. 1639. „Exigunt enim a nobis (Rabanus: *de nobis*: editio Veneta: *nobis*) tributa" etc. R.

[4]) Edd. M. et R. hoc loco, cfr. pag. huj. not. 3. „de nobis."

[5]) Sic omnes Mss. nostri, quibus consentire videtur Rabanus licet in hoc loco vitiosus. Editi vero (v. c. edd. M.): „Exsolvit tributum etiam Dominus noster" etc. R. — Cfr. Matth. XVII, 24—27.

[6]) Msc. Reg. num. 1639. „Quod si ille, in quo nihil habebat Caesar, et in" etc. R.

[7]) Cfr. ev. Joann. XIV, 30.

[8]) Edd. Merlini: suo.

[9]) Psalm. LXXXVIII, 5. (LXXXVII.)

[10]) Msc. Reg. num. 1639. „a nobis." R.

[11]) Cfr. Rom. XIII, 7. [12]) Malach. I, 6.

et[1]) Dominum et Patrem vocatis me? Et si Dominus sum ego, ubi est timor meus? et si Pater sum ego,[2]) ubi[3]) est honor meus?" Posteriora sane quae addidit, id[4]) est: „nemini[5]) quicquam debeatis:" certum est ad ministros referri, quibus debitor quis efficitur, cum peccaverit. Debitum enim peccatum esse, in multis et[6]) frequenter ostendimus. Vult ergo Paulus peccati quidem omne debitum solvi, nec remanere omnino[7]) apud nos debitum peccati, permanere tamen et nunquam cessare a nobis debitum caritatis: hoc enim et quotidie solvere, et[8]) semper debere expedit nobis.

31. Denique quantae virtutis sit caritas, in consequentibus ponit. „Qui[9]) enim, inquit,[10]) diligit proximum, legem implevit. Nam non adulterabis, non occides, non furtum facies, non falsum testimonium dices, non concupisces, et si quod est aliud mandatum, in hoc verbo restauratur: diliges proximum tuum tanquam[11]) te ipsum." Et ad ultimum rationem tanti[12]) hujus boni breviter col-

---

1) Deest „et" in edd. M.

2) Desideratur „ego" in edd. M.

3) Sic Mss. et Rabanus; editi vero (c. c. edd. M.): „ubi est amor meus, et honor? Posteriora" etc. R.

4) Desunt verba: „id est," in edd. M.

5) Mss. plerique, Rabanus, et editi (v. c. edd. M.): „ut nemini quicquam debeamus: certum" etc. Sed Msc. Reg. num. 1639. rectius ut in nostro textu. R.

6) Deest in editis (c. c. edd. M.): „et." R.

7) Edd. Merlini: apud nos omnino debitum etc.

8) Mss. quidam: „et quotidie debere expedit nobis." R.

9) Rom. XIII, 8. 9. coll. Exod. XX, 13. seqq. Deut. V, 17. seqq. et Matth. XIX, 19.

10) Deest in editis (c. c. edd. M.): „inquit." R.

11) Edd. Merlini: sicut te ipsum.

12) Sic Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus. Ceteri vero Mss. et editi (v. c. edd. M.): „tanti hujus praecepti breviter" etc. Editi (v. c. edd. M.) omittunt „hujus." R.

ligens ait: „dilectio [1]) proximi malum non operatur: plenitudo ergo legis est dilectio.“ Supra dixerat, quia „qui [2]) diligit proximum, legem implevit:“ et quia difficile videbatur, quomodo possit quis omnem legem in [3]) uno sermone complere, plenissimam reddit rationem, dicens: „dilectio [4]) proximi malum non operatur;“ et ideo „plenitudo legis est dilectio.“ Pone enim per singula mandata legis dilectionem, et vide, quam facile cuncta complentur. Numquid qui diligit proximum, occidere eum potest? Certum est, quod nemo quem diligit interficiat. Est ergo dilectio, per quam impleatur mandatum, quo [5]) praecipitur: „non [6]) occides.“ Et [7]) iterum numquid [8]) qui proximum suum diligit, in uxorem ejus adulterium committit? Nunquam profecto. Si ergo diligas proximum, nec adulterium committes. Similiter et qui diligit proximum, quae ejus sunt non furatur: et qui diligit proximum, falsum adversus eum testimonium non dicit. Similiter et cetera mandata legis, si sit erga proximum dilectio, absque aliquo labore servantur. Puto [9]) tamen, quod et in hoc voluit nos Apostolus aliquid compendiosius discere. Nam si diligentius requiras, quis sit proximus noster, disces in Evangelio, [10]) illum esse proximum nostrum, qui venit, et

---

[1]) Rom. XIII, 10. [2]) Rom. XIII, 8.

[3]) Omittitur in editis (e. c. edd. M.): „in.“ R.

[4]) Rom. XIII, 10.

[5]) Editi (v. c. edd. M.): „quod praecipitur.“ Male. R.

[6]) Rom. XIII, 9. coll. Exod. XX, 15. et Deut. V, 17.

[7]) Deest „Et“ in edd. M.

[8]) Desideratur in libris antea editis (v. c. edd. M.): „numquid.“ R.

[9]) Editi (v. c. edd. M.): „Puto etiam quod et in hoc voluit nos aliquid compendiosius docere.“ Mss. aliquot: „Putas non et aliud in hoc voluit nos Apostolus“ etc. ut in textu. Sed rectius Rabanus, et Msc. Reg. num. 1639. „Puto tamen quod et in hoc“ etc. R.

[10]) Cfr. Luc. X, 29. seqq.

acentes nos vulneratos a latronibus, et nudatos a daemonibus jumento corporis sui superposuit, et ad stabulum ecclesiae detulit, et stabulario pro cura nostra et diligenia, — vel ipsi Paulo, vel omni, qui ecclesiae praeest —, duos denarios novi ac veteris Testamenti ad nostrae curae concessit expensas. Hunc ergo proximum si diligamus, omnem legem et [1]) universa mandata in ipsius amore complemus. „Finis [2]) enim legis Christus, ad justitiam omni credenti:" nec fieri ullo pacto potest, ut, qui ex toto corde, [3]) et ex totis visceribus suis diligit Christum, faciat aliquid, quod non placeat Christo. Illum enim qui diligit, non solum non occidit, quod prohibet lex, sed nec irascitur fratri [4]) suo. Qui ita delectatur illo, quem diligit, non solum non facit adulterium, sed nec mulierem respicit ad concupiscendum; sed dicit ad ipsum magis: „concupiscit [5]) et deficit anima mea in Deum vivum." Qui diligit Christum, quomodo de furto cogitet, [6]) qui etiam sua omnia, quaecunque habet, relinquit, ut sequatur Christum? Qui Christum diligit, quando falsum testimonium dicit, cum sciat ipsum, quem diligit, falso testimonio proditum? [7]) Necessario autem qui diligit [8]) Christum, diligit et proximum suum. Hoc enim solo indicio Chri-

[1]) Sic Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus. Editi vero (e. c. edd. M.), et plerique Mss. „et universa mandata ipsius complemus. Finis" etc. R.

[2]) Rom. X, 4.

[3]) Edd. Merlini: „corde, ex totis viribus suis" etc.

[4]) Sic recte Msc. Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.): „fratri suo: quia (Rabanus: *qui*) ita delectatur ille (al., itemque edd. Merlini, *illo*) quem diligit, et non solum" etc. R.

[5]) Psalm. LXXXIV, 2. (LXXXIII.)

[6]) Alias (v. c. in edd. M.): „cogitat, qui —, reliquit, ut sequatur" etc. R.

[7]) Editi (v. c. edd. M.): „perditum." Male. R.

[8]) Cfr. I Joann. IV, 20. 21.

sti esse discipulus designatur,[1]) si caritatem cum proximis habeat. Certum est enim, quod qui non diligit[2]) proximum, nesciat Christum.

32. „Et[3]) hoc scientes tempus, quoniam hora est jam nos[4]) de somno surgere. Nunc enim[5]) propior est nostra salus, quam cum credidimus. Nox praecessit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum,[6]) induamus autem arma lucis. Sicut in die honeste ambulemus." Cum post illas dissertiones,[7]) quas vel de Gentibus, vel de Judaeis Apostolus prosecutus est, introduxisset etiam moralem locum, quo[8]) magis ac magis auditores incitet ad conversionem, introducit nunc etiam perurgentem temporis rationem, quod est in rebus omnibus summum. Nemo enim ita somnolentus et piger est, quem advenientis diei non excitet claritas, et cui sol oculis infusus non aperiat adspectum. Est ergo etiam animae somnus quidam. Si enim sunt ei, ut saepe jam diximus, proprii oculi, et aures propriae, et[9]) manus, et pedes: quae singula non tam membra corporalia inesse ei, quam virtutes, quibus ad unumquodque movetur et incitatur, reputandae sunt: accidit sine dubio ei secundum oculos suos etiam somnus. Si enim non agat tempore opportuno quae Dei sunt, sed[10]) desidia torpescat, merito

---

[1]) Cfr. ev. Joann. XIII, 35.

[2]) Cfr. I Joann. IV, 8. [3]) Rom. XIII, 11. 12. 13.

[4]) Deest „nos" in ed. Ruaei.

[5]) Edd. Merlini: autem.

[6]) Edd. Merlini: „tenebrarum, et induamur arma" etc. — Cfr. Rom. XIII, 12.

[7]) Ed. M. I: disertiones.

[8]) Editi (v. c. edd. M.): „quo magis auditores — conversionem, introducit modo perurgentem temporis" etc. R.

[9]) Edd. Merlini: et manus propriae, et pedes: quae etc.

[10]) Editi (v. c. edd. M.): „sed desideriis (Rabanus:

lormire dicetur. Idcirco igitur Paulus praeco Christi ircuiens mundum in somno desidiae positum, annuntiat desse jam lucem, et tempus esse, ut surgatur e somno, ioctemque, hoc est, tempus illud, quo ignorantia homiibus dominata est, praecessisse, [1]) et proximante justitiae olis adventu, rarescentibus tenebris, imminere jam agniionis diem: atque ideo clamat expergiscendum esse, ne er segnitiem quis noctem patiatur in luce, et abjicienda sse opera tenebrarum, atque arma lucis induenda. Opera [2]) tenebrarum" sunt actus illi, qui a Deo alieni [3]) unt: „arma [4]) vero lucis" assumtio virtutum. Et sicut iximus dedecorosum esse die jam perurgente dormire, nulto est dedecorosius, sub [5]) tempore diei et lucis opera erere tenebrarum. Verum sciendum est, adventum luis hujus et diei duplici modo accipiendum: et [6]) genealem omnibus, et unicuique specialem. Generalis omniius aderit lux et dies, cum futuri saeculi tempus advenet: ad cujus comparationem praesentis hujus mundi spaium tenebrae appellantur. Quod tempus labescentibus uotidie diebus appropiat, et spatia, quae praeteritis auentur, futuris sine dubio minuuntur: et [7]) ideo „propior

---

lesiderio) torpescat, merito dormire dicitur." Mss. pleriue habent etiam „dicitur," sed Msc. Reg. num. 1639. et tabanus: „dicetur." R.

[1]) Editi (v. c. edd. M.): „processisse." Male. R.

[2]) Rom. XIII, 12.

[3]) Mss. quidam: „alienati." R.

[4]) Rom. XIII, 12.

[5]) Deest in libris antea editis (v. c. edd. M.): „sub." R.

[6]) Msc. Reg. num. 1639. „Est et generale omnibus, t unicuique speciale." R.

[7]) Ita Msc. Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss., Raanus, et editi (v. c. edd. M.): „et ideo propior est editi, v. c. edd. M., omittunt *est*) nostra salus" etc., mmisso „inquit." R. — Cfr. Rom. XIII, 11.

est, inquit, nunc nostra salus, quam cum credidimus," et quotidie fit propior: sicut et Dominus, cum consummationis saeculi signa distingueret, dixit: „cum[1]) autem videritis haec omnia, allevate[2]) capita vestra, quoniam appropiat redemtio vestra." Fit[3]) autem et per singulos diei hujus adventus. Et nobis enim si Christus in corde sit, diem nobis facit: si ignorantias nostras scientiae ratio fuget, et indignos actus declinantes pia quaeque et honesta sectemur, in luce sumus positi, et quasi in die honeste ambulamus.

33. Quae sint[4]) autem opera tenebrarum, quae abjicienda sunt, consequenter enumerat, et dicit: „non[5]) in comessationibus et ebrietatibus; non in cubilibus et impudicitiis; non in contentione et aemulatione." Ista sunt opera tenebrarum, quae et carnis opera appellantur, in[6]) his, qui carnem suam luxuriae et impudicitiae, non sanctitati neque Domino manciparunt. Comessationes enim, hoc est, inhonesta ac luxuriosa convivia, quibus necessario comes est turpissima temulentia, quid aliud subsequetur,[7]) nisi cubilia et impudicitiae? A[8]) foedis cubitationibus cubilia appellata sunt, quae[9]) non tam rationabilibus[10]) videantur hominibus, quam feris et belluis convenire.

---

[1]) Cfr. Luc. XXI, 28.

[2]) Edd. Merlini: levate capita vestra, quoniam appropinquat etc.

[3]) Editi (c. c. edd. M.): „Fit autem et per singulos dies hujusmodi (ed. M. I: *hujus*) adventus nobis: et si Christus in corde sit, diem" etc. R.

[4]) Edd. Merlini: sunt. [5]) Rom. XIII, 13.

[6]) Ed. M. II: in his sunt, qui etc.

[7]) Edd. Merlini: subsequentur, nisi cubilia impudicitiae? A foedis etc.

[8]) Msc. Reg. num. 1639. „A foedis cogitationibus cubilia" etc. R.

[9]) Editi (v. c. edd. M.): „cum non tam" etc. R.

[10]) Edd. Merlini: rationalibus.

„Non [1]) in contentione et aemulatione.“ Illa, quae supra [2]) dixit, carnis sunt vitia: haec jam et animi: quamvis omnia simul [3]) carnis opera dicantur, et opera tenebrarum, quia revera contentio et aemulatio in [4]) animis eorum est, qui secundum carnem vivunt, et qui in tenebris ambulant. Qui autem in luce est, et sicut in die honeste ambulat, nihil per contentionem, nihil [5]) per inanem gloriam gerit. Hoc ergo modo abjicit quis, quod ait supra, opera tenebrarum.

31. Quod vero dixit: „induamus [6]) arma lucis:“ quomodo debeat fieri, nunc exponit. [7]) „Sed induite, inquit, Dominum Jesum Christum, et carnis curam ne feceritis in concupiscentiis.“ Frequenter diximus, Christum sapientiam esse, et justitiam, et sanctificationem, et veritatem, et omnes simul virtutes: quas utique qui assumserit, Christum dicitur induisse. Si [8]) enim haec omnia Christus est, necessario qui haec habet, habet et Christum. Qui enim haec habet, carnis curam in concupiscentiis non facit. Moderatione [9]) solita Apostolus utitur, cum non

[1]) Rom. XIII, 13.

[2]) Editi (v. c. edd. M.): „supra dixi“ etc. R.

[3]) Deest in libris antea editis (e. c. edd. M.): „simul.“ R.

[4]) Alias (v. c. in edd. M.): „in malis eorum est, qui“ etc. R.

[5]) Sic Mss. plerique. Editi vero (v. c. edd. M.): „et inanem gloriam gerit.“ Msc. Reg. num. 1639. „neque per inanem gloriam gerit,“ al. „quaerit.“ R.

[6]) Rom. XIII, 12. — Edd. M. et R. hoc loco, cfr. p. 338. not. 6., ut nos in textu.

[7]) Editi (v. c. edd. M.): „exponitur. Sed induimini Dominum Jesum Christum, et — ne feceritis in desideriis. Frequenter“ etc. R. — Cfr. Rom. XIII, 14.

[8]) Editi (e. c. edd. M.): „Si enim haec omnia Christus, necessario qui haec habet, habet Christum. Qui habet, carnis curam“ etc. R.

[9]) Mss. plerique, Rabanus, et editi (v. c. edd. M.): „Moderatione sollicita Apostolus utitur, non per omnia“

per omnia carnis curam negat habendam. Certum est enim, quod in necessariis habenda est: in deliciis vero, et luxuria, atque omni concupiscentia, penitus excludenda.

35. „Infirmum [1]) autem in fide assumite, non in disceptationibus cogitationum. Alius quidem [2]) credit manducare se omnia: qui autem infirmus est, olera [3]) manducet.“ Et in superioribus de [4]) fidei infirmitate mentionem fecit Apostolus, ubi ait de Abraham: „cum [5]) fere centum annorum esset, non infirmatus est fide.“ De qua infirmitate fidei in illis locis quae occurrere potuerunt exposuimus. Sed et nunc de [6]) infirmo in fide commemorat, quem in eo dicit infirmum, quia non credit manducare omnia, sed tam exigua est fides ejus, ut sola olera competentem sibi esse existimet cibum. Quod [7]) potest quidem videri dictum ad eos, qui ex Gentibus crediderunt, extollentes se in libertatem fidei, qua nihil commune aut immundum esse [8]) crederent adversum eos, qui ex circumcisione crediderunt, observantes adhuc secundum traditionem legis ciborum differentiam: ut eos reprimere videatur et monere, ne insultent iis, quibus longa consuetudo in observandis cibis discretionem adhuc aliquam et cunctationem movebat. Jubet ergo eum, qui ita in hac fide infirmus est, assumi magis, et non abjici, nec quasi infidelem judicari. Aliud est enim infidelem esse, aliud

---

etc. Sed rectius Msc. Reg. num. 1639. ut in nostro textu. R.

1) Rom. XIV, 1. 2. 2) Edd. Merlini: enim.

3) Ed. M. I: „olus,“ ed. M. II: „holus.“

4) Editi (e. c. edd. M.): „de fidei firmitate mentionem fecit“ etc. R.

5) Rom. IV, 19.

6) Editi (v. c. edd. M.): „de infirmitate in fide commemorat.“ Male. R.

7) Sic recte Msc. Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss. et editi (v. c. edd. M.): „Quia potest quidem“ etc. R.

8) Editi (v. c. edd. M.): „esse credunt adversus“ etc. R.

infirmari in fide. Nam infidelis dicitur, qui non habet fidem: infirmus autem in fide, qui dubitat in parte aliqua fidei.

36. Componens igitur Apostolus in [1]) pace corpus ecclesiae, dicit: „qui [2]) manducat, non manducantem non spernat: et qui non manducat, manducantem non judicet: Deus enim illum assumsit. Tu [3]) quis es, qui judicas alienum servum? Suo domino stat, aut cadit: stabit autem: potest enim Deus statuere illum:" quo scilicet per haec nulla esset inter credentes ciborum causa dissensio. Sed videtur haec Paulus profundiore magis sensu elocutus. Neque enim ex circumcisione venientibus de edendis oleribus lex aliquid mandaverat, ut ipsis convenire videatur quod ait: „qui [4]) autem infirmus est, olera manducet." Unde constat, cum de cibo verbi ista tractare, et infirmum dicere esse [5]) in fide eum, qui non ita perfectus est sensibus, ut possit omnem cibum verbi Dei sumere, sicut et ipse Apostolus in aliis dicit: „perfectorum [6]) autem est cibus solidus, eorum, qui pro possibilitate sumendi exercitatos habent sensus ad discretionem boni et mali." Et iterum ad alios dicit: „lac [7]) vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis." Et numquid ita inepti erimus, ut putemus Apostolum, qui missus est praedicare verbum Dei, lac [8]) portasse secum,

---

[1]) Sic recte Msc. Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss. „in pace corda ex his dicit." Ita etiam editi (v. c. edd. M.); nisi quod omittant „ex his," et habeant: „Is, qui manducat" etc. R.

[2]) Rom. XIV, 3. 4.

[3]) Verba: „Tu quis es, qui — servum? Suo — : potest enim Deus statuere illum," omittuntur in editis (v. c. edd. M.); sed restituuntur ex omnibus Mss. R.

[4]) Rom. XIV, 2.

[5]) In editis (v. c. edd. M.) praetermittitur: „esse." R.

[6]) Hebr. V, 14. [7]) I Cor. III, 2.

[8]) Sic Msc. Reg. num. 1639., Rabanus, Salodianus,

quod Corinthiis potum daret? Sed manifestum est, haec cum de qualitate verbi proloqui, et propterea dicere: si quis infirmior est sensibus, et non est ita perfectae fidei, ut de secretioribus mysteriis capiat verbum, non [1]) debere ei per ea, quae intelligere non potest, disceptationes cogitationum moveri. „Alius [2]) enim, inquit, credit manducare omnia." Non per haec Paulus ad omnia comedenda discipulos hortatur; nec gulae et gurgitis est magister: sed de illis sine dubio dicit, quorum fides perfecta est, et nullis in verbo Dei discretionibus impeditur: [3]) quos idem Apostolus in aliis spirituales appellat, cum dicit: „spiritualis [4]) autem examinat omnia." Ipse est ergo, de quo hic dicit: „alius [5]) autem credit manducare omnia." Denique et Apostolis, antequam Spiritum sanctum acciperent, dicebatur a Domino: „multa [6]) adhuc habeo, quae loquar vobis; sed non potestis illa [7]) modo audire. Veniet autem paracletus, Spiritus veritatis, et [8]) ipse vos docebit omnia." Ista sunt ergo omnia, quae credit [9]) manducare is, qui pro fidei perfectione per gratiam sancti Spiritus capax verbi secretioris exstiterit. Habet tamen et infirmus quod sumat ex verbo Dei, et est species

---

et Merlinus (in ed. I. et II.). Mss. vero quidam: „lac portasse, secundum quod ait ad Corinthios, ut potum daret." Genebrardus: „lac portasse, secundum quod Corinthiis potum daret." R.

1) Editi (v. c. edd. M.): „non debere eum per ea, quae intelligere non potest, disceptationibus cogitationum moveri." R.

2) Rom. XIV, 2.

3) Editi (v. c. ed. M. II.): „impedita." R. — Ed. M. I. perperam: „impeditus."

4) I Cor. II, 15. 5) Rom. XIV, 2.

6) Ev. Joann. XVI, 12. 13. — Ed. M. I: quae loquar de vobis.

7) Edd. Merlini: illa audire modo.

8) Deest „et" in edd. M.

9) Edd. Merlini: creditur.

quaedam verbi, quam hic Apostolus „olera"[1]) appellavit, quae audientis sensum non tam robustum reddat et fortem, quam sustentet et interire non[2]) faciat. In multis etenim de interioribus animae sensibus Scriptura divina quasi de exterioribus corporis loquitur membris: et sicut saepe docuimus, interiorem hominem vel[3]) videre, vel audire, vel ambulare nominari, ita et nunc ipse interior homo aut omnem cibum dicitur[4]) posse percipere, si perfectus est, aut, si infirmus est, olera manducare. Sed[5]) ut perfectorum in ecclesia concordiam et imperfectorum, tanquam inhonestorum in corpore membrorum honestorumque componat, nec habeatur in iis ulla dissensio, dicit: „qui[6]) manducat, non manducantem non spernat: et qui non manducat, manducantem non judicet." Hoc est, quod et[7]) alibi dicit: quia „non[8]) potest dicere oculus manui: Non es mihi necessaria: et caput pedibus: Non desidero operam vestram. Sed multo magis quae videntur membra corporis inhonestiora esse, necessaria sunt." Et his ergo, quorum fides tanta est, ut omnia possint manducare, et omnem verbi speciem capere, ne superbiant et spernant eos, qui inferiores sunt, praecipit: et rursum his, qui incapaces sunt perfectioris doctrinae, mandat, ne judicent eos, quorum sensus capacior est, et intellectus eminentior. Solent enim perverso ordine imperiti peritos judicare, et

---

1) Cfr. Rom. XIV, 2.

2) Editi (e. c. edd. M.): „non sinat." R.

3) Deest „vel" in ed. M. II.

4) Edd. Merlini: posse dicitur percipere.

5) Editi (e. c. edd. M.): „Sed ut perfectorum et imperfectorum in ecclesia concordiam, et imperfectorum, tanquam" etc. R.

6) Rom. XIV, 3. 7) Deest „et" in edd. M.

8) I Cor. XII, 21. 22. — Edd. Merlini: Sed multo magis corporis membra, quae videntur inhonestiora esse, necessaria etc.

desides studiosos. Interdum tamen et hi, qui scientiae aliqua initia ceperint, inflantur et extolluntur adversum [1]) eos, qui videntur minus capaces esse. Idcirco igitur increpatione Apostolicae auctoritatis Paulus utriusque partis insolentiam reprimens dicit: „tu [2]) quis es, qui judicas alienum servum? Suo domino stat, aut cadit.“ Quod dicit: „stat, [3]) aut cadit:“ secundum sensum ejus, quem increpat, [4]) dicit. Nam et imperitior, si videat quempiam profundius aliquid, [5]) et ut ipse capere non potest, sentientem, cecidisse eum judicat a fidei statu: et rursum qui inflantur ex scientia, et non cum caritate, sicut Paulus commonet, agunt, [6]) similiter de imperitioribus quibusque opinantur: et ideo potestatem fratri judicandi fratris exemit. Bene autem „alienum [7]) servum“ ait, quia Dominus dicit: „vos [8]) autem omnes fratres estis.“ „Omnes,“ hoc est, universa creatura, et unus est [9]) solus Dominus Jesus Christus, qui est „Dominus [10]) omnium, dives in omnibus.“ Simul et bonitatem Dei ineffabilem manifestat, cum dicit de eo, qui cecidisse videtur, etiamsi vere ceciderit, quia [11]) „potens est Deus statuere illum.“ „Dominus [12]) enim erigit elisos.“

37. Alter [13]) judicat alternos dies: alter autem judi-

---

[1]) Edd. Merlini: adversus eos. [2]) Rom. XIV, 4.

[3]) Cfr. Rom. XIV, 4.

[4]) Editi (v. c. edd. M.): „increpabat.“ Male. R.

[5]) Sic omnes Mss. nostri, et Rabanus. Editi vero (e. c. edd. M.): „aliquid quod ipse capere non potest“ etc. R.

[6]) Deest in libris antea editis (e. c. edd. M.): „agunt.“ R.

[7]) Rom. XIV, 4. [8]) Matth. XXIII, 8.

[9]) Omittitur „est“ in edd. M. [10]) Rom. X, 12.

[11]) Editi (v. c. ed. M. I.): „quia potens est enim Deus“ etc. R. — Cfr. Rom. XIV, 4.

[12]) Psalm. CXLV, 14. (CXLIV.)

[13]) Sic Mss. Editi vero (v. c. edd. M.), et Rabanus:

cat omnem diem. Unusquisque in suo sensu abundet." Diximus superius, secundum literae Apostolicae consequentiam videri [1]) haec de ciborum continentia, vel [2]) libertate tractari: quoniam vocatio quidem, quae in Christo est, nihil commune aut immundum ponit in cibis, sed continentiae ratio suadet etiam a licitis abstinere. Non enim, — ut et ipse in aliis dicit —, quia omnia licent, [3]) idcirco etiam omnia expediunt, vel omnia aedificant. Ipsa tamen abstinentiae ratio diversa est pro voto et proposito voventis. [4]) Alius namque hoc judicat, et [5]) ita apud animos suos decernit, ut omnem diem, hoc est, continuum vitae suae tempus exigat in abstinentia. Alius vero tempus aliquod velut votiva professione decernit. In quo sive ut jugem, sive ut temporalem suscipiat continentiam, uniuscujusque sensibus dat liberam facultatem. Utrumque [6]) tamen acceptum fieri apud Dominum pollicetur, et propterea subjungit:

38. „Qui [7]) sapit diem, Domino sapit: et qui manducat, Domino manducat; gratias enim agit Deo: et qui non manducat, Domino non manducat, et gratias agit Deo." Gratiae ergo [8]) Deo ab utroque referuntur: ab illo qui-

---

„Nam alius judicat diem inter diem: alius autem" etc. R. — Rom. XIV, 5.

[1]) Editi (v. c. edd. M.): „videri hic de ciborum" etc. R.

[2]) Edd. Merlini: vel de libertate etc.

[3]) Cfr. I Cor. VI, 12. coll. X, 23.

[4]) Msc. Reg. num. 1639. „volentis." Male. R.

[5]) Editi (v. c. edd. M.): „et ita (deest *ita* in ed. Ruaei) apud animum suum decernit." Sed omnes Mss. et Rabanus ut in textu. R.

[6]) Sic Mss. Regii num. 1639. et num. 1640., et editi (v. c. edd. Merlini). Rabanus vero, et ceteri Mss. „Utrumque tamen in acceptum ferri," al. „fieri." R.

[7]) Rom. XIV, 6. — Ed. M. I: „Qui capit diem, Domino sapit" etc., ed. M. II: „Qui capit diem, Domino capit" etc.

[8]) Deest in editis (v. c. edd. M.): „ergo." R.

dem[1]) pro fructu continentiae, ab hoc vero pro libertate vescendi. Sed[2]) quoniam, ut in anterioribus ostendimus, profundior invenitur Apostoli sensus, quam ciborum carnalium ratio continet, in spirituali expositione, secundum ea, quae supra disseruimus de his, quorum alius[3]) omnem diem, alius vero alternos judicat dies, possumus illud sentire, quod in Scripturis divinis unumquodque capitulum, in quo dogma pietatis et fidei continetur, dies dicatur. Vere enim dies est, qui[4]) illuminat mentem, qui ignorantiae tenebras fugat, qui Christum, qui sol[5]) est justitiae, habet in[6]) sese. Si quis ergo sit, qui ita divinis literis operam impendat ac studium, ut omnem diem et omnem sensum Scripturae divinae discutiat et dijudicet, ita ut non eum transeat de lege jota[7]) unum vel unus apex, hic omnem diem videbitur judicare. Qui autem non est tantus ingenio, alternos, id est, paucos ex multis capiet[8]) sensus, qui si non ad plenitudinem scientiae sufficiant, at certe qui ad summam fidei satis sint. Uterque ergo secundum[9]) Apostolicum con-

---

1) Msc. Reg. num. 1639. restituit „quidem." R. — Deest „quidem" in edd. M.

2) Msc. Reg. num. 1639. „Sed quoniam in anterioribus ostendimus, quod profundior" etc. At ceteri Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.) ut in textu. R.

3) Cfr. Rom. XIV, 5.

4) Msc. Reg. num. 1639. „quia illuminat mentem, quia ignorantiae — fugat, quia Christum" etc. Sed ceteri Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.) ut in nostro textu. R.

5) Malach. IV, 2.

6) Edd. Merlini: in se. Si quis etc.

7) Cfr. Matth. V, 18.

8) Sic Msc. Reg. num. 1640. Ceteri vero Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.): „capiat (al. *capiet*) sensus, et si non qui ad plenitudinem scientiae sufficiant, at certe qui ad summam fidei satis sint (editi, v. c. edd. M., *fiunt*). Uterque" etc. R.

9) Editi (v. c. edd. M.): „secundum Apostolicum

silium gratias agat Deo: ille, qui sapit omnem diem, et qui manducat omnia, id est, qui agnoscit et intelligit omnia; et ille, qui licet non omnia manducet, et non universorum intelligentiam capiat, brevi tamen fidei confessione salvatur. Et ideo etiam non manducans omnia, nec omnium scientiam sumens, agere tamen etiam ipse gratias dicitur Deo.

39. „Nemo [1]) enim nostrum sibi vivit, et nemo sibi moritur: sive etiam vivimus, Domino vivimus: sive morimur, Domino morimur. Sive igitur vivimus, sive morimur, Domini sumus. In hoc enim Christus et mortuus est et vixit, ut et mortuorum et vivorum dominetur.“ Quid sit vivere in Christo, et quid sit mori [2]) in Christo, dictum saepe a nobis est in hujus epistolae expositione, et praecipue in eo loco, ubi explanare tentavimus sermonem Apostoli, quo ait: „si [3]) autem mortui sumus cum Christo, credimus quia et convivemus ei.“ Si ergo meminimus, quae in hoc loco dicta sunt, ex ipsis etiam propositus in [4]) praesenti sermo Apostoli apertior et lucidior fiet, quomodo nemo nostrum sibi vivat, et nemo sibi moriatur. Non enim unusquisque ipse sibi dat, sed a Christo sumit mortis exemplum, qui [5]) solus peccato

---

sensum et consilium gratias agit Deo.“ Msc. Reg. num. 1639. „secundum Apostoli consilium gratias agat Deo.“ Ceteri vero Mss. et Rabanus ut in nostro textu. R.

[1]) Rom. XIV, 7. 8. 9. — Desunt in edd. Merlini verba: „sive etiam vivimus, Domino vivimus: sive morimur, — sumus. In hoc enim — et vixit, ut et mortuorum et vivorum dominetur.“

[2]) Edd. Merlini: in Christo mori. [3]) Rom. VI, 8.

[4]) Editi (v. c. edd. M.): „in praesenti sermone Apostolus apertior et lucidior fiet, quomodo nemo“ etc. Mss. quidam: „in praesenti sermo Apostoli videtur apertior, et lucidior fiet“ etc. Sed Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus ut in nostro textu. R.

[5]) Editi: „qui soli peccato mortuus est“ etc., al. (itemq. edd. M.) „qui solo peccato mortuus est“ etc. R.

mortuus est, ut et ipse imitatione ejus possit alienus et mortuus effici a peccato. Sed et vitae exemplum non ipsi ex nobis habemus, sed ex Christi resurrectione suscipimus, ut idem Apostolus dicit: „ut [1]) sicut Christus resurrexit a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitae ambulemus.“ Novitas ergo vitae, qua in Christo per fidem resurrectionis ejus vivimus, Domino deputatur, [2]) quia non a nobis, sed ab ipso sumit exordium, et ideo: „sive [3]) vivimus, Domino vivimus: sive morimur, Domino morimur. Sive igitur vivimus, sive morimur, Domini sumus.“ Mortem etenim appellat illam, qua Christo, ut diximus, consepulti, [4]) et in morte ipsius baptizati, peccato mortui sumus, et vitam, qua alieni effecti ab hoc mundo, et, ut ipse ait, ex [5]) „mortuis viventes,“ non nobis, id est, non carni vivimus, sed Deo, secundum ea, quae in subsequentibus jungit. „In [6]) hoc enim, inquit, Christus mortuus est et vixit, ut [7]) et mortuorum et vivorum dominetur.“ Mortuum dicit esse Christum dispensatione sine dubio passionis: vixisse autem per sacramentum resurrectionis. Unde et nobis primo passionis et mortificationis, postea [8]) etiam resurrectionis et vitae novitatis reliquit exemplum. Sed moveat aliquem fortassis, quod dicit Apostolus, idcirco mortuum esse et

---

[1]) Rom. VI, 4. [2]) Edd. Merlini: reputatur.

[3]) Editi (e. c. edd. M.): „sive enim vivimus“ etc. R. — Rom. XIV, 8.

[4]) Cfr. Rom. VI, 4. 3.

[5]) Msc. Reg. num. 1639. „velut mortui viventes.“ Sed ceteri Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.) ut in textu. R. — Cfr. Rom. VI, 13.

[6]) Sic omnes Mss. nostri. Editi vero (e. c. edd. M.), et Rabanus: „In hoc enim Christus mortuus est, et resurrexit“ etc. R. — Cfr. Rom. XIV, 9.

[7]) Edd. Merlini: ut et vivorum et mortuorum dominetur.

[8]) Edd. Merlini: post etiam etc.

vixisse, ut mortuorum et vivorum dominetur: quasi qui hoc dederit intelligendum, quod, nisi mortuus fuisset, mortuorum dominatum non habuisset; et nisi post mortem rursum [1]) vixisset, non tenuisset dominationem vivorum. Sed ad haec ita respondendum puto. Duobus ex modis constat in omnem creaturam Christi dominatio. Uno, [2]) per quem ut creator omnium et potestatem gerens universorum, vi majestatis et [3]) necessitate potentiae habet cuncta subjecta, per quem modum non solum bonis et sanctis mentibus ac spiritibus dominatur, verum et nequam, et refugis, et his, quos Scriptura divina malignos angelos [4]) appellavit. Idcirco [5]) enim et omnitenens, vel omnipotens dicitur, secundum quod Joannes designat in Apocalypsi, dicens: „haec [6]) dicit qui est, et qui erat, et qui venturus est, omnipotens.“ Hic ergo unus est modus, quo Christus omnibus dominatur. Alius [7]) vero est, quo tanquam bonus et boni Patris Filius non vult rationabiles spiritus ad obedientiam legis suae violenter inflectere,

---

[1]) Edd. Merlini: rursus vixisset.

[2]) Msc. Reg. num. 1639. „Unus est, per quem — suae majestati ex necessitate potentiae“ etc. Sed ceteri Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.) ut in nostro textu, nisi quod (cfr. p. huj. not. 3.) posteriores (itemq. edd. M.) habeant: „cetera subjecta.“ R.

[3]) Edd. Merlini: „et potentiae necessitate“ etc. Cfr. pag. huj. not. 2.

[4]) Cfr. Luc. VIII, 2.

[5]) Editi (v. c. edd. M.): „Idcirco igitur et omnitenens, et omnipotens“ etc. Ita etiam Msc. Reg. num. 1639., nisi quod omittat „igitur.“ Sed ceteri Mss. et Rabanus ut in textu. R.

[6]) Apocal. I, 8.

[7]) Msc. Reg. num. 1639. „Alius vero est tanquam bonum et boni Patris Filium non ultra — inflectere, sed exspectare, ut sponte veniant, ut — quaerant, et — imperando, invitando potius quam extorquendo persuadere.“ Sed ceteri Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.) ut in nostro textu. R.

sed exspectat, ut sponte veniant, ut voluntate et non necessitate bonum quaerant, et docendo magis quam imperando, invitando potius quam extorquendo persuadeat. Inde denique est, quod usque ad mortem dignatur accedere, ut exemplum obedientiae et moriendi formam volentibus peccato [1]) et vitiis emori derelinquat. Et propter hoc in praesenti loco Apostolus scribit, idcirco eum mortuum esse et vixisse, ut [2]) „et mortuorum et vivorum dominetur:“ vivorum, profecto illorum, qui [3]) resurrectionis ejus exemplo novam et coelestem in terris exigunt vitam: mortuorum, illorum [4]) sine dubio, qui mortificationem [5]) Christi in corpore suo circumferunt, et mortificant [6]) membra sua, quae sunt super terram.

40. Quod si haec ita se habent: „tu, [7]) inquit, quare judicas fratrem tuum? Aut tu quare spernis fratrem tuum,“ cum sive mortificatio sit in te carnis et vitiorum, non ex te orta sit, sed Christi morte donata: sive tibi novitas [8]) vitae est, et [9]) in terris ambulans conversationem habes in [10]) coelis, Christi hoc resurrectione merueris? Bene autem utriusque vitii notam vernacula [11]) appellatione si-

---

1) Edd. Merlini: peccato emori et vitiis derelinquat.

2) Rom. XIV, 9. — Edd. M. et R. hoc loco, cfr. pag. 350. not. 7. coll. p. 349. not. 1. „ut et vivorum et mortuorum dominetur.“

3) Ed. M. II. male: pro resurrectionis etc.

4) Deest in antea ditis (v. c. edd. M.): „illorum.“ R.

5) Cfr. II Cor. IV, 10. 6) Cfr. Coloss. III, 5.

7) Editi (v. c. dd. M.): „tu autem quid judicas“ etc. R. — Rom. XIV, 10.

8) Cfr. Rom. VI, 4.

9) Editi (e. c. edd. M.), et Mss. quidam: „et in terris ambulas conversationem habens“ etc. Sed Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus ut in nostro textu. R. — Cfr. Philipp. III, 20.

10) Edd. Merlini: in coelis, id Christi resurrectione etc.

11) Editi: „vernacula appellatio signavit, illi dicens“

gnavit, illi quidem dicens: „quare[1]) spernis?" et huic: „quare judicas fratrem tuum?" Solent enim hi, qui aliquantulum videntur in[2]) scientia profecisse, spernere et nihili ducere eos, qui altioris intelligentiae minus capaces sunt: e contrario autem imperiti et indociles[3]) judicare, hoc est, incusare[4]) et condemnare eos, qui altiora et profundiora perquirunt, quam ipsi capere aut assequi possunt. Et ideo Apostolus resecare culpam[5]) volens ex utraque parte nascentem, illis quidem praecipit, ne inferiores spernant atque despiciant: his vero, ne superiores se judicent, cum peritiam non habeant judicandi. Quamvis ergo[6]) utrumque reprehendat, et eum, qui spernit fratrem inferiorem, et eum, qui judicat superiorem, tamen ut ostenderet, illum gravius in judicando, quam hunc in spernendo fratrem peccare, omissa spretionis culpa, praesumtionem judicantis[7]) fratris exaggerat, et ideo in consequentibus jungit:

---

etc., omisso „quidem," quod etiam omittitur in Msc. Reg. num. 1639. (item in edd. M.) et apud Rabanum; sed restituitur ex ceteris Mss. R. — Edd. Merlini: „vernacula appellatione signavit, illi dicens" etc.

[1]) Rom. XIV, 10.

[2]) Desiderantur in editis (v. c. edd. M.) verba: „in scientia." R.

[3]) Edd. Merlini: indocibiles.

[4]) Editi (v. c. edd. M.): „condemnare et incusare eos, qui — perquirunt, quae (ed. M. II: *quam*) ipsi capere aut assequi (edd. Merlini: *sequi*) non possunt." Sic etiam Rabanus, nisi quod habeat: „incusare et contemnere." Sed omnes Mss. ut in nostro textu, nisi quod quidam habeant „accusare" pro: „incusare." R.

[5]) Edd. Merlini: volens culpam.

[6]) Praetermittitur in editis (e. c. edd. M.): „ergo." R.

[7]) Sic Msc. Reg. num. 1639. Editi vero (e. c. edd. M.): „judicandi." Ceteri Mss. et Rabanus: „judicati." Male. R.

41. „Omnes [1]) enim [2]) stabimus ante tribunal Dei. Scriptum est enim:" „„vivo [3]) ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, et confitebitur omnis lingua Deo."" „Itaque [4]) unusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo. Non ergo amplius invicem judicemus: sed hoc judicate magis, ne ponatis offensionem fratri, vel scandalum." Assumens Apostolus [5]) causas ex his, in quibus non recte judicant hi, [6]) qui judicant fratres, recti et justi introducit divini judicii formam, et ait: „omnes [7]) enim nos stare oportet ante tribunal Dei:" quo scilicet noverit is, qui judicat fratrem, tantum se crimen elationis incurrere, ut tribunal Dei sibi videatur assumere, et Unigeniti judicium praevenire. Verum, quid sibi velit hoc ipsum, quod Apostolus „tribunal [8]) Dei" memorat, et quomodo intelligendum sit, videamus. Non solum enim [9]) in hoc loco, sed et ad Corinthios scribens, tribunalis facit nihilominus mentionem, ubi ait: „propter [10]) quod studemus, sive praesentes, sive absentes, placere illi.

---

[1]) Rom. XIV, 10. 11. 12. 13.

[2]) Edd. Merlini: Omnes enim ante tribunal Christi stabimus. Scriptum etc.

[3]) Cfr. Jesai. XLV, 23. coll. Rom. XIV, 11. — Edd. Merlini: „et omnis lingua confitebitur Deo."

[4]) Verba: „Itaque — Deo. Non ergo — judicemus: sed — magis, ne — fratri, vel scandalum," quae restituunt Mss. et Rabanus, in libris antea editis (e. c. edd. M.) non comparent. R

[5]) Deest „Apostolus" in omnibus Mss. nostris, et apud Rabanum; sed exstat in editis (v. c. edd. Merlini). R.

[6]) Deest „hi" in edd. M.

[7]) Rom. XIV, 10. coll. pag. huj. not. 2. — Edd. M. et R. ut nos in textu.

[8]) Cfr. Rom. XIV, 10. — Edd. M. et R., cfr. pag. huj. not. 2. coll. not. 7. „tribunal Dei."

[9]) Deest in libris antea editis (v. c. edd. M.): „enim." R.

[10]) II Cor. V, 9. 10.

)mnes enim [1]) nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque per corpus prout gessit, ive [2]) bona, sive mala." Sed et [3]) apud Danielem prohetam invenimus talia quaedam de judicandi specie decripta. „Videbam, [4]) inquit, et ecce sedes [5]) positae rant, et vetustus dierum sedebat, et indumentum ejus icut nix candidum, et capilli capitis ejus sicut lana munda. 'hronus ejus flamma ignis, rotae [6]) ejus ignis inflamıans, fluvius ignis currebat ante ipsum. Millies [7]) millia ıinistrabant ei, et [8]) decies millies dena millia assisteant [9]) ei. Judicium constituit, et libri aperti sunt." n [10]) duodecim quoque prophetarum libro sub mysterio icitur, quia in valle Josaphat Dominus judicet [11]) poulum suum: ipsam autem vallem Josaphat paulo post allem judicii nominat. Sed de his [12]) nunc singulis, uae similitudinis causa protulimus, disserere longum vietur. Ea tamen, quae ad Corinthios scripsisse Apostoım diximus, conferentes cum praesenti loco, vel ceteris,

---

[1]) Desiderantur in editis (v. c. edd. M.) verba: enim nos." R.

[2]) Edd. Merlini: sive bonum, sive malum.

[3]) Deest „et" in edd. M. [4]) Daniel. VII, 9. 10.

[5]) Edd. Merlini: sedes posita erat.

[6]) Editi (v. c. edd. M.): „rotae ejus ignis accensus, luvius igneus currebat" etc. R.

[7]) Editi: „Millies millia ministrant ei" etc. R. — Edd. M. ut nos in textu.

[8]) Edd. Merlini: „et decies millia dena millia" etc.

[9]) Ed. R. in textu: „assistebant ante eum. Judicium constituit, et libri" etc., in notis: „editi (v. c. edd. M.): *assistebant ei, et ante eum judicium constitutum, et libri*" etc.

[10]) Editi (v. c. edd. M.), et Mss. quidam: „In duolecimo quoque" etc. R.

[11]) Edd. Merlini: „populum suum judicet." — Cfr. Joel. III, 2. 12.

[12]) Edd. Merlini: iis.

quae apud prophetas [1]) scripta memoravimus, declarari videmus ex omnibus certissime futurum esse judicium Dei: cujus species ut notior hominibus fieret, judicandi forma ex his, [2]) quae inter homines geruntur, assumta est, quo scilicet nosceremus, quia sicut judex iste terrenus celsiorem quendam locum, quod tribunal appellatur, adscendit, ut ex eo altior et eminentior ceteris, qui judicandi sunt, fiat, ne [3]) conspectum ejus lateant vel reorum supplicia, vel allegationes innocentium: ita [4]) intelligamus et judicem omnium Christum natura et majestate cunctis [5]) eminentem introspicere corda et conscientias [6]) singulorum, manifestare occulta, et obtecta revelare, ut et bonis actibus laudem tribuat, et [7]) mali poenam, quam merentur, excipiant. Quod si manet futurum judicium Dei, et tale judicium, in quo non solum unusquisque recipiet [8]) pro actibus suis, sed et pro omni otioso verbo reddet rationem, secundum sententiam Domini: cogitationes quoque malae confutabuntur redarguente conscientia

---

[1]) Ita Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus. Ceteri vero Mss. et editi (e. c. edd. M.): „prophetam." R.

[2]) Edd. Merlini: iis.

[3]) Editi (v. c. edd. M.): „ne conspectui ejus lateant vel malorum" etc. Msc. Reg. num. 1639. „ne conspectus ejus lateat vel reorum (Rabanus: *lateant vel rerum*) supplicia" etc. R.

[4]) Editi (e. c. edd. M.) omittunt: „ita." R.

[5]) Editi (v. c. edd. M.): „ceteris eminentem." R.

[6]) Edd. Merlini: conscientiam.

[7]) Sic Rabanus, Msc. Reg. num. 1639., et editi (v. c. edd. Merlini, quae tamen „accipiant" habent pro: *excipiant*). Mss. vero plerique: „et malos poena, quam merentur, excipiat." R.

[8]) Ita Msc. Reg. num. 1639. Editi vero (e. c. edd. M.): „recipiet pro actibus, sed pro omni verbo otioso (edd. Merlini: *otioso verbo*) reddetur (ed. M. I: *redditur*) ratio —: cogitationesque (ed. M. I: *cognitionesque*) malae" etc. Ceteri Mss. et Rabanus: „redditur ratio — cogitationes quaeque (Rabanus: *quoque*) malae" etc. R. — Cfr. Matth. XII, 36.

et in omnibus „unusquisque [1]) nostrum pro se rationem reddet Deo." „Non [2]) ergo, inquit, amplius invicem judicemus:" sicut [3]) et in aliis dicit: „itaque [4]) nolite ante tempus quid judicare, usque quo veniat Dominus, qui illuminabit occulta tenebrarum, et manifestabit consilia cordium: et tunc laus erit unicuique a Deo." Nudabitur enim universae, ut ego arbitror, creaturae rationabili cor nostrum, et revelabuntur occulta, vel etiam manifestabuntur. Est enim differentia. Videntur enim ea quidem, quae revelantur, ad malos pertinere, de quibus dicitur: „in [5]) igne enim revelabitur:" ea vero, quae manifestantur, ad bonos; et ideo dicitur: „omne [6]) enim, quod manifestatur, lux est:" et tanquam libri quidam descripti, vel tabulae incisae continentes literas actuum cogitationumque nostrarum, ab omni, ut diximus, creatura rationabili relegentur. Et hoc est, quod arbitror indicari per Danielem, ubi dicit: „et [7]) libri aperti sunt:" qui scilicet in corde nunc involuti sunt et obtecti, continentes quidem [8]) scripta, quae gerimus, et notis quibusdam conscientiae sulcati, nec tamen ulli nisi soli Deo cogniti. Isti ergo libri animae nostrae, vel hae cordis nostri paginae aperientur in conspectu [9]) throni flammei, et rotarum ignis ardentis, et fluminis ignei ac percurrentis ante vetustum dierum. Videbunt haec, [10]) et legent etiam angeli,

---

1) Rom. XIV, 12.

2) Rom. XIV, 13. — Deest „inquit" in edd. M.

3) Desiderantur in editis (e. c. edd. M.) verba: „sicut et — dicit: itaque nolite — consilia cordium: et tunc laus erit unicuique a Deo;" sed restituuntur ex Mss. nostris. Msc. tamen unus pro his verbis habet: „sed hoc judicate magis, ne ponatis offendiculum fratri, vel scandalum:" quod minime cohaeret cum sequentibus. R.

4) I Cor, IV, 5. 5) I Cor. III, 13.

6) Ephes. V, 13. 7) Daniel. VII, 10.

8) Editi (e. c. edd. M.): „quaedam scripta" etc. R.

9) Cfr. Daniel. VII, 9. 10.

10) Edd. Merlini: haec, legent etiam angeli, et mil-

et illa millies millia angelorum, et decies millies dena millia ministrorum, et ita criminum nostrorum, in quibus nunc unum saltem testem pati confundimur, coelestium tunc virtutum testes catervas innumerabiles patiemur. Cum autem Paulus dicat, quia „omnes[1]) stabimus ante tribunal Dei," et[2]) dum se cum his societ, qui stabunt ante tribunal Dei, quisnam est, qui semet ipsum ita decipiat et fallat, ut ad judicium se[3]) Christi, et ad tribunal cognitionis[4]) ejus non[5]) putet esse venturum, aut manifestandum se non putet in his, quae sive recte, sive etiam minus recte commiserit? Quod vero in praesenti quidem loco „tribunal[6]) Dei," ad Corinthios vero „tribunal[7]) Christi" posuit, ego quidem nullam[8]) puto esse differentiam, quominus unum atque idem „tribunal[9]) Christi" et „tribunal Dei" nominetur, secundum quod ipse Salvator in Evangelio dicit: „omnia,[10]) quae habet Pater, mea sunt:" et iterum: „Pater,[11]) omnia mea tua sunt, et tua mea." Si quis tamen putat in sermonibus Pauli, — quia nulla in ejus literis otiosa vel syllaba est —, cau-

---

lies millia angelorum illa, et decies millia ministrorum, et ita etc. — Cfr. Daniel. VII, 10.

1) Rom. XIV, 10.

2) Sic Msc. Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.) omittunt „dum." R. — Edd. Merlini: „et se consociet, qui stabunt" etc.

3) Deest hoc loco, cfr. p. huj. 5. „se" in edd. M.

4) Ed. M. I: cogitationis.

5) Edd. Merlini, cfr. p. huj. not. 3. „non putet se esse venturum" etc.

6) Rom. XIV, 10. 7) II Cor. V, 10.

8) Msc. Reg. num. 1639. „nullam causam puto esse." Sed ceteri Mss., Rabanus, et editi ut in textu. R. — Edd. Merlini: „puto nullam esse differentiam" etc.

9) II Cor. V, 10. — Rom. XIV, 10.

10) Ev. Joann. XVI, 15.

11) Ev. Joann. XVII, 10. coll. vers. 1.

sas varietatis hujus esse requirendas, poterit fortassis tale aliquid dicere: „Christi" vocabulum, quantum ad proprietatem appellationis ipsius pertinet, verbi in carne positi et mundum Deo reconciliantis indicium est, sicut et idem Paulus dicit, quia „Deus [1]) erat in Christo mundum reconcilians sibi:" sed reconciliationis hujus spatia conversionis nostrae dilatio et emendationis negligentia distendit, et longiora constituit; et donec evacuet [2]) omnes principatus et potestates, et ponat omnes [3]) inimicos sub pedibus suis, ac novissimum inimicum destruat mortem, ita eum regnare oportet, ut [4]) mysterium susceptae in carne dispensationis exerceat, et bonos quidem manifestet, culpabiles autem recipiant [5]) unusquisque secundum opera sua: ubi vero tradiderit [6]) regnum Deo et Patri, id est, conversos [7]) et emendatos omnes obtulerit Deo, et ad integrum mysterium mundi reconciliationis expleverit, tunc [8]) ait ante tribunal Dei adstare omnes, ut impleatur hoc, quod sequitur: „vivo [9]) ego, dicit Dominus, quia mihi flectetur omne genu, et confitebitur omnis lingua Deo." Flectet autem genu omnis creatura Deo in nomine Jesu,

---

[1]) II Cor. V, 19.

[2]) Ed. M. I. male: vacuet omnis principatus etc. — Cfr. I Cor. XV, 24. 25. 26.

[3]) Deest „omnes" in edd. M.

[4]) Editi (v. c. edd. M.), et Rabanus: „ut ministerium" etc. Omnes vero Mss. nostri: „ut mysterium" etc. R.

[5]) Editi (v. c. edd. M.): „accipiant — sua. Ubi ergo" etc. R.

[6]) Cfr. I Cor. XV, 24.

[7]) Edd. Merlini: conversos omnes et emendatos obtulerit etc.

[8]) Msc. Reg. num. 1639. „tunc jam ante tribunal Dei adstare dicantur." Rabanus: „tunc, ait, ante tribunal Dei adstare dicitur." Sed ceteri Mss. et editi (v. c. edd. Merlini, nisi quod „stare" exhibeant pro: *adstare*) rectius ut in nostro textu. R.

[9]) Rom. XIV, 11. coll. Jesai. XLV, 23.

per quem reconciliata est ei, secundum quod idem Apostolus dicit: quia „in [1]) nomine Jesu omne genu flectetur coelestium, terrestrium, et infernorum.“ Flectere sane genu, et omnem linguam confiteri Deo, de Esaiae [2]) prophetae sermonibus assumsit Apostolus. Quod tamen non est carnaliter accipiendum, ut putemus, quod [3]) etiam coelestia, quae dicit genu flectere, carnalibus membris facere [4]) haec credantur: [5]) verbi causa, ut putetur vel sol, vel luna, vel stellae, vel etiam angeli, et quaecunque sunt, quae coelestia nominantur, corporalibus inflexa genibus adorare, aut etiam lingua carnali, et tali membro, quali nos homines loquimur, putentur confiteri Deum, [6]) de quibus dicitur, quia sint spiritus et ignis, secundum quod propheta dicit: „qui [7]) facit angelos suos spiritus, et ministros suos ignem urentem.“ Et quae genua in spiritibus esse credentur? [8]) aut quae lingua in ignis specie requiretur? Sed genu flectere, subjecta esse cuncta, et cultui Dei obedire declarat. Movet [9]) me adhuc ex his, quae de epistola ad Corinthios assumsimus, ubi dicit: „ut [10]) recipiat unusquisque propria corporis prout gessit, sive bona, sive mala:“ utrum, — quia in omnibus hominibus necesse [11]) est aliquid boni esse, et aliquid

---

[1]) Philipp. II, 10. [2]) Cfr. Jesai. XLV, 23.

[3]) Deest „quod“ in edd. M.

[4]) Edd. Merlini: haec facere.

[5]) Deest in libris antea editis (e. c. edd. M.): „credantur.“ R.

[6]) Edd. Merlini: Deo. [7]) Psalm. CIV, 4. (CIII.)

[8]) Editi (v. c. edd. M.): „creduntur? aut quae linguae in ignis specie requirentur? Sed genu flectere, subjecta esse cuncta, et cultu (edd. Merlini: *cultui*) Dei obedire declarat.“ R.

[9]) Msc. Reg. num. 1639. „Movent me“ etc. R.

[10]) II Cor. V, 10. — Edd. M. hoc loco, cfr. p. 354. not. 10. coll. p. 355. not. 2., ut nos in textu.

[11]) Mss. plerique, et editi (v. c. edd. M.): „necesse

mali; nec ullum in bonis inveniri, qui non aliquid habuerit et mali: vel iterum aliquem in malis, qui non habuerit aliquid et boni, propter Scripturam, quae dicit: „Spiritus [1]) enim incorruptibilis in hominibus est:“ — propterea dixerit, ut unusquisque et pro bonis suis bona, et pro malis suis [2]) recipiat [3]) mala: an bonos illos dicat, quibus nihil mali adscribendum sit, et illos malos, quibus boni nihil omnino debeatur. Sed si hoc novissimum putemus, videbimur contra evidentem venire rationem. Nullus enim, ut dixi, ita bonus invenietur, cui non aliquid insitum [4]) sit mali, ut ex multorum sanctorum perfacile colligi videtur exemplis: et rursus nemo est pessimorum, etiam [5]) si ipse Judas ponatur, qui supra omnem impietatem impius fuit, ut non aliquid etiam ipse boni habuisse videatur. Nam ut illa omittam, quae cum Apostolis positus quasi unus ex ipsis gerebat, quamvis [6]) et ibi jam bonis ejus miscerentur et mala, — erat enim pecuniae cupidus —, tamen hoc ipsum, quod „poenitentia [7]) ductus reportavit triginta argenteos ad sacerdotes, et dixit: peccavi tradens sanguinem justum:“ fuit aliquid boni. Ex [8]) quibus omnibus videtur mihi, quoniam non

---

est esse aliquid boni, esse et (al., itemque edd. M., *et esse*) aliquid mali. Sed rectius Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus ut in textu, nisi quod Rabanus in fine habeat: „aliquid et mali.“ R.

[1]) Ita editi (v. c. edd. M.). Mss. vero nostri omnes, et Rabanus: „Spiritus enim incorruptibilis in omnibus est.“ R. — Cfr. Job. XXXII, 8.

[2]) Deest „suis“ in edd. M.

[3]) Ed. M. I. male: recipiet.

[4]) Msc. Reg. num. 1639. „inustum sit mali.“ R.

[5]) Editi (e. c. edd. M.): „etiam si ipse Judas ponitur, qui super impietatem impius“ etc. R.

[6]) Editi (v. c. edd. M.): „quamvis et ibi jam bonis misceret (ed. M. I: *misceretur*) et mala“ etc. R.

[7]) Matth. XXVII, 3. 4.

[8]) Editi (v. c. edd. M.): „Ex quibus omnibus vide-

potest unus atque idem bona simul recipere, et mala, — neque enim simul et in paradisum quis, aut in regna coelorum, et in gehennam mitti potest —, in illis tantummodo rationem boni non haberi, in quibus valde praeponderant mala, et in illis rationem mali non accipi, in quibus praeponderant bona, et in quibus malorum vestigia poenitentia conversionis abolevit. Ut autem ad propositi capituli finem conclusionemque redeamus, cum, inquit, tanta sit apud Deum et apud Christum ejus judicii veritas, tanta futurae examinationis indago, non [1]) „ergo, ait, amplius invicem judicemus."

„Sed [2]) hoc judicate magis, ne ponatis offensionem fratri, vel scandalum." „Hoc judicate," id est, hoc statuite, ne per observantiam ciborum offensiones [3]) fratribus vel scandala generetis. De offensione vel scandalo jam supra diximus, quod scandalum sit, cum in via, qua inceditur, aliquid invenitur objectum, in [4]) quo offendant scandentium vel incedentium pedes. Hoc est ergo, quod patiuntur hi, qui viam fidei nuper ingressi, priorum vel contentionibus, vel negligentiis, vel contemtu et elationibus offenduntur, atque exemplis eorum recussi [5]) avertuntur a fide.

---

tur mihi, quia non potest unus atque idem bona simul recipere et mala. Neque enim simul aut in paradisum quis, aut in regna coelorum, aut in gehennam mitti potest. Respondemus in illis tantummodo rationem vitae bonae non haberi, in quibus valde praeponderant (ed. M. I: *praeponderat*) mala" etc. Sed Mss. nostri, et Rabanus ut in textu. R.

[1]) Rom. XIV, 13. — Edd. Merlini: „non ergo amplius judicemus invicem."

[2]) Rom. XIV, 13. — Edd. Merlini: ne ponatis offendiculum fratri etc.

[3]) Edd. Merlini: offensionem.

[4]) Editi: „in quo offendentur." Rabanus: „in quod offendant." R. — Edd. Merlini: „in quo offendantur."

[5]) Editi (v. c. edd. M.) et Msc. unus: „repercussi." Sed rectius ceteri Mss. nostri et Rabanus: „recussi." R.

42. „Scio [1]) et confido in Domino Jesu, quia nihil est commune per se [2]) ipsum, nisi ei, qui existimat quid commune esse, illi commune est. Si [3]) enim propter cibum frater tuus contristatur, jam non secundum caritatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est." Diximus et in aliis, quod in Scripturis sanctis vernacula quadam appellatione, quod sanctum vel mundum non est, commune nominetur: quae tamen appellatio in novo Testamento frequentius invenitur, [4]) in veteri vero non recordor sicubi nominata est: ut in Evangelio [5]) Salvator dicit, quia „de [6]) corde procedunt cogitationes malae, homicidia, fornicationes, adulteria, furta, falsa [7]) testimonia: et ista sunt, quae communicant [8]) hominem. Non lotis autem manibus manducare, non communicat [9]) hominem." Quamvis in nonnullis exemplaribus Latini pro „communicant," [10]) *coinquinant* posuerint, et [11]) licet eadem virtus sit, proprietas tamen ser-

---

[1]) Rom. XIV, 14. 15.

[2]) Deest „se" in ed. Ruaei.

[3]) Desiderantur in editis (v. c. edd. M.) verba: „Si enim — contristatur, jam non — ambulas. Noli — perdere, pro quo Christus mortuus est." Mss. plerique contextum Apostoli prosequuntur, alter usque ad vers. 19. inclusive, alter usque ad medium vers. 20. Sed cum Tomus X. incipiat a versu 16., recte usque ad hunc versum tantummodo prosequitur Msc. Reg. num. 1639. R.

[4]) Deest in antea editis (v. c. edd. M.): „invenitur." R.

[5]) Edd. Merlini: Evangeliis.

[6]) Matth. XV, 19. 20.

[7]) Edd. Merlini: et falsa testimonia.

[8]) Alias (v. c. in edd. M.) „coinquinant." Male. R.

[9]) Ed. M. I: communicant.

[10]) Cfr. Matth. XV, 20.

[11]) Editi (v. c. edd. M.): „et licet eadem istic sit proprietas, tamen sermo communicant (ed. M. II: *communicat*) habet." R.

monis „communicat“ habet. Sed et in Actibus Apostolorum Dominus dicit ad Petrum: „quod [1]) Deus mundavit, tu commune ne dixeris.“ Puto ergo inde usum hujus sermonis assumtum, ut quia, verbi gratia, vasa templi ministerio segregata, vasa sine dubio Domini apellabantur, ad horum autem distinctionem [2]) reliqua vasa communia dicebantur: ita et ad ciborum distinctionem, eorum, quos quasi mundos et secundum legem edendos Scriptura segregavit, reliqui omnes communes appellati sunt. Sed Judaei vim [3]) verbi ignorantes, unde communis diceretur homo, quem communem appellabant, sermonis usum sine significationis intelligentia tenuerunt. Neque enim [4]) cibi, quos Deus creavit, aut ignoranter aut simpliciter sumti communem facere hominem poterant et immundum; sed mens illa hominis, quae Deo soli segregata est, merito munda appellatur: quae vero aliena a Deo est, quoniam non ab uno spiritu immundo, sed a plurimis [5]) possidetur, idcirco talis homo communis appellatur, quasi qui multorum sit [6]) vel vitiorum, vel daemonum servus, secundum illum, qui interrogatus: „quod [7]) tibi nomen est? respondit: legio: multi enim sumus:“ et secundum illud, quod a Salvatore dicitur, quia „cum [8]) exierit immundus [9]) spiritus ab homine, circuit loca arida, quaerens requiem: et non inveniens redit: et inveniens domum vacantem et scopis mundatam, assumit se-

[1]) Act. X, 15. — Edd. Merlini: tu ne commune dixeris.

[2]) Editi (v. c. ed. M. I.): „definitionem.“ Male. R.

[3]) Editi (e. c. edd. M.): „vim verbi Dei ignorantes.“ R.

[4]) Desideratur in editis (v. c. edd. M.): „enim.“ R.

[5]) Edd. Merlini: pluribus.

[6]) Deest in editis (e. c. edd. M.): „sit.“ R.

[7]) Luc. VIII, 30. coll. Marc. V, 9.

[8]) Matth. XII, 43. 44. 45.

[9]) Edd. Merlini: spiritus immundus.

cum septem [1]) alios spiritus nequiores se; et [2]) intrantes habitant in eo." Et sine dubio iste talis homo [3]) communis dicitur, eorum videlicet servus effectus omnium spirituum malignorum, qui habitant in eo. Merito ergo sciens sermonis hujus hanc esse rationem Paulus, dicit: „scio [4]) et confido in Domino Jesu, quia nihil est commune per se [5]) ipsum." Nihil enim in creaturis Dei [6]) natura sui immundum est: — omnia namque a bono Deo creata, bona esse constat et munda —: „sed [7]) ei, inquit, qui existimat aliquid esse commune, ipsi commune est:" hoc est, qui intentione cordis immundum aliquid cogitat, et observantiam diversitatis admittit, sicut et in consequentibus dicit: [8]) „qui [9]) autem discernit, si manducaverit, damnatus est; quia [10]) non ex fide. Omne enim, quod non est ex fide, peccatum est." Nec tamen in his distinctionem legis exclusit, ut absolute diceret, nihil esse commune aut immundum eorum, quae lex definivit immunda. Praemisit enim causam, [11]) cur per semet ipsum nihil commune dicatur. „Scio, [12]) inquit, et confido in Domino Jesu." In Domino ergo Jesu nihil commune per semet ipsum, hoc est, natura sui dicitur; „sed [13]) illi, inquit, qui existimat," et qui putat „aliquid

---

1) Edd. Merlini: alios septem spiritus.

2) Editi (v. c. edd. M.): „et intrant in eum." Rabanus: „et intrantes habitant in ea." Sed omnes Mss. ut in textu. R.

3) Deest „homo" in edd. M. 4) Rom. XIV, 14.

5) Deest hoc quoque loco, cfr. pag. 363. not. 2. „se" in ed. R.

6) Editi (v. c. ed. M. II.): „de natura sui." R.

7) Rom. XIV, 14. 8) Deest „dicit" in edd. M.

9) Rom. XIV, 23.

10) Edd. Merlini: quia non est ex fide.

11) Edd. Merlini: causas.

12) Rom. XIV, 14. — Deest „Jesu" in edd. M.

13) Rom. XIV, 14. — Edd. Merlini: „sed illis, in-

esse commune, ipsi commune est." Et ne mireris, quod cogitatio mentis cibum, qui natura sui communis vel pollutus non est, faciat pollutum, cum e contrario cibum vere pollutum, — vere enim pollutus est, qui idolis immolatur —, simplicitas mentis, et [1]) nulla cogitationis scrupulositas injecta, omni suspicione contaminationis absolvat. Et rursum [2]) etiam si mundus sit cibus, suspicionem tamen aliquis patiatur, quasi quod idolis immolatus sit, pollui dicitur pro conscientiae scrupulo. „Si [3]) enim propter cibum frater [4]) tuus contristatur, non jam secundum caritatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est." Cum definisset Apostolico dogmate, per Dominum Jesum nihil commune aut immundum natura sui putandum, et dedisset erga usus ciborum fidelibus quibusque absolutissimam libertatem, rursus ad aedificationem fraterni amoris licentiam resecat libertatis, et dicit: etiam [5]) si commune nihil est, et usus omnium ciborum licenter admittitur, tamen tu, si propter cibum, quem licito [6]) putas sumendum, fratrem tuum, qui nondum scientiae hujus capax est, scandalizas, jam [7]) „non secundum caritatem ambulas," nec affectum in te fraterni amoris ostendis. Quid enim laederis, si ut fratrem tuum non contristes, etiam a licitis abstineas? Tibi enim abstinere a licitis crimen nullum est; illi vero, in

---

quit, qui existimant, et qui putant aliquid esse commune, ipsis" etc.

[1]) Sic Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus. Mss. vero plerique: „et nulla cogitatione scrupulositas injecta." Editi (v. c. edd. M.): „et in cogitatione nulla scrupulositas injecta." R.

[2]) Edd. Merlini: rursus. [3]) Rom. XIV, 15.

[4]) Editi (v. c. edd. M.): „frater tuus scandalizatur, vel contristatur, non" etc. Deinde: „Cum enim definisset —, per Christum Jesum" etc. Sed omnes Mss. et Rabanus ut in textu. R.

[5]) Edd. Merlini: et si etc.

[6]) Edd. Merlini: licite. [7]) Rom. XIV, 15.

quibus discernit et putat non licere, condemnabilis[1]) usus est. „Qui[2]) enim discernit, si manducaverit, damnatus est.“ Quod si facias, tu utique fratrem tuum perdis, pro[3]) „quo Christus mortuus est,“ et tu ei causas perditionis acquiris. Magnificentius autem[4]) de his idem Paulus ad Colossenses scribens dicit: „nemo[5]) itaque vos judicet in esca, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniis, aut sabbato: quae sunt umbra futurorum, corpus autem Christi. Nemo vos seducat volens in humilitate cordis et religione angelorum, quam[6]) non vidit, extollens se, frustra inflatus[7]) a mente carnis suae, et non tenens caput:“ et post pauca: „si[8]) ergo mortui estis cum Christo ab elementis mundi, quid[9]) velut viventes in hoc mundo decernitis?“ „„Ne[10]) tetigeris, ne gustaveris, ne attaminaveris!““ „quae sunt omnia in corruptionem ipso usu, secundum praecepta et doctrinas hominum: quae sunt rationem quidem habentia sapientiae in[11]) observatione religionis, et humilitate per vexationem corporis, non in honore aliquo ad saturitatem carnis.“ De

---

[1]) Mss. plerique, Rabanus, et editi (v. c. edd. M.): „contaminabilis usus est.“ Sed rectior videtur lectio Cod. Reg. num. 1639. „condemnabilis usus est.“ R.

[2]) Rom. XIV, 23. [3]) Rom. XIV, 15.

[4]) Edd. Merlini: autem idem Paulus de his ad Colossenses etc.

[5]) Coloss. II, 16. 17. 18. 19.

[6]) Edd. Merlini: „quae.“ Cfr. Coloss. II, 18.

[7]) Sic Msc. Reg. num. 1639. Ita etiam ceteri Mss. omisso „a.“ Editi (v. c. edd. M.): „inflatus sensu carnis suae.“ R.

[8]) Coloss. II, 20—23.

[9]) Edd. Merlini: quid adhuc tanquam viventes etc.

[10]) Ita Mss. plerique. Editi vero (v. c. edd. M.), et Msc. Reg. num. 1639. „Ne tetigeritis, ne gustaveritis, ne attaminaveritis“ etc. R.

[11]) Edd. Merlini: in observantia religionis etc.

quibus per singula disserere non[1]) est praesentis operis: de his enim nunc,[2]) quae ad Romanos scribit Apostolus, conamur[3]) exponere. Hoc est tamen,[4]) quod etiam praesenti asseritur exemplo: ne in cibo, vel in[5]) potu, vel in hujusmodi observantiis, quae apud Judaeos velut angelorum religio putatur, judicemur ab aliquo. Extollunt enim se in his, quae videntur, et inflati sunt de visibilibus rebus. Quae tamen elatio non est secundum sapientiam spiritus, sed secundum sensum carnis. Non autem de carnalibus rebus praeceptum est: „ne[6]) tetigeris, ne attaminaveris, ne gustaveris!“ Haec enim omnia, hoc est, carnalia[7]) ad usum hunc corruptibilem data sunt: et quae potest esse in corruptione observantia puritatis? Sed cum lex haec de rationabilibus praecipit,[8]) quae, si immunda sunt, vere tangenda non sunt, neque gustanda, ne participes nos faciant peccati et immunditiae suae, praecepta hominum et[9]) doctrinas relinquentes, hunc spi-

---

[1]) Msc. Reg. num. 1639. „non est praesentis temporis. De his nunc, —, conemur exponere“ etc., omisso „enim.“ R.

[2]) Editi (v. c. edd. M.) omittunt „nunc.“ R.

[3]) Editi cum plerisque Mss. „conemur exponere.“ Sed rectior videtur lectio Msc. Reg. num. 1640. (itemque edd. M.) „conamur exponere.“ R.

[4]) Editi (v. c. edd. M.): „Hoc est tantum“ etc. R.

[5]) Deest „in“ in edd. M.

[6]) Ita omnes Mss. nostri. Editi vero (e. c. edd. M.): „ne tetigeritis, ne attaminaveritis, ne gustaveritis.“ R. — Cfr. Coloss. II, 21. 22.

[7]) Ed. M. I: „carnalia adversum hunc corruptibilem“ etc., ed. M. II: „carnalia ad cibum hunc corruptibilem“ etc.

[8]) Edd. Merlini: praecepit.

[9]) Editi (v. c. edd. M.): „et doctrinae (Mss. plerique: *et doctrinas*) relinquentes, hunc spiritualem“ etc. Msc. tamen unus Reg. num. 1640. pro „relinquentes,“ habet: „observantes.“ R. — Equidem, coll. ep. ad Coloss. cap. II. vers. 22., legerim: „observantes.“

ritualem sensum ad carnalia haec et corporalia transtulerunt, quae rationem sapientiae habent in observatione religionis et humilitate corporis, non [1]) tamen ut occasione hujusmodi observantiae honor aliquis apud homines et carnis deliciae requirantur, [2]) dum pro paucorum abstinentia multi cibi requiruntur et electi. Vera autem observantia est, ubi ita sumitur cibus, et ita aguntur omnia, ut non de talibus dicatur: „quorum [3]) Deus venter est." Abstinere enim [4]) convenit ab omni cibo, quem concupiscentia et libido praesumit, quem deliciae parant, quem [5]) luxus excogitat. Videndum [6]) namque est, non solum quali, sed et [7]) quanto cibo, et quo in tempore, et quam parco utamur. Sic [8]) enim „omnia munda mundis" mentibus fiunt: „contaminatis autem," ut dicit Apostolus, et „infidelibus nihil mundum." In quo ostendit, quia etiam ea, quae apud Judaeos munda nominantur in cibis, si quis contaminatus sit et infidelis, munda ei esse non possunt. Consequens igitur erit, ut si ea, quae munda sunt, contaminatis immunda efficiantur, etiam [9]) ea, quae dicuntur immunda, sanctis et fidelibus munda fiant. „San-

---

[1]) Editi (v. c. edd. M.): „non tantum vero occasione hujus (edd. Merlini: *hujusmodi*) observantiae honorabilis apud homines" etc. Sed omnes Mss. ut in nostro textu. R.

[2]) Ed. M. II: requiruntur.

[3]) Philipp. III, 19.

[4]) Deest in libris antea editis (e. c. edd. M.): „enim." R.

[5]) Edd. Merlini: et luxus etc.

[6]) Editi (e. c. edd. M.): „Videndum sane est." R.

[7]) Deest „et" in edd. M.

[8]) Editi (e. c. edd. M.): „Sic enim omnia mundis munda fiunt." Mss. plerique: „Sic enim omnia munda mundis fiunt." Sed Msc. Reg. num. 1639. ut in nostro textu. R. — Tit. I, 15.

[9]) Edd. Merlini: et ea, quae etc.

ctificantur [1]) enim per verbum Dei [2]) et orationem, quia omnis creatura Dei bona, et nihil abjiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur.“ Per orationem autem non cujuscunque sanctificantur, sed eorum, qui levant [3]) „puras manus sine ira et disceptatione.“ Vis autem magnificentius adhuc de mundis et immundis, quod non de corporibus, sed de animis dicantur et mentibus, edoceri? [4]) Audi ipsius Domini et Salvatoris in Evangelio sententiam dicentis: „non [5]) quae intrant in os, communicant [6]) hominem, sed quae ex ore procedunt: quoniam ab [7]) intus de corde exeunt cogitationes malae, homicidia, adulteria,“ et cetera. Cogitatio ergo est et mens non recte sentiens, quae polluit hominem, non ciborum qualitas, quae, cujuscunque modi fuerit, pari eodemque exitu usum corruptionis explebit. [8]) Et nihil mirum, si sanctus cibum, quem sumit, verbo Dei et oratione sanctificat, cum etiam ipsa, quibus induitur, sancta sint vestimenta. Sudaria [9]) denique Pauli et semicinctia tantum ex ipsius puritate sanctificationis acceperant, ut aegris adhibita corporibus [10]) fugarent morbos, et redderent sanita-

---

[1]) I Tim. IV, 5. 4.

[2]) Desiderantur in antea editis (v. c. edd. M.): „Dei.“ R.

[3]) Cfr. I Timoth. II, 8.

[4]) Omittitur „edoceri“ in editis“ (e. c. edd. M.), et in plerisque Mss., sed restituitur ex Msc. Reg. num. 1639. R.

[5]) Matth. XV, 11. 19. — Edd. Merlini: „non quae in os intrant“ etc.

[6]) Editi (v. c. edd. M.): „coinquinant.“ Male. R.

[7]) Deest „ab“ in edd. M.

[8]) Edd. Merlini: explevit.

[9]) Cfr. Act. XIX, 12.

[10]) In antea editis (e. c. edd. M.) praetermittitur: „corporibus.“ R.

tem. Nam de Petro quid dicam, cujus etiam umbra [1]) corporis tantum sanctificationis gerebat, ut, quoscunque praeteriens non ipse, sed sola ejus umbra tetigisset, continuo ab omni aegritudine levarentur? Sed paulo latius excessimus de mundis cibis et communibus disserentes, ut Apostoli sensum, quantum possibile est, consideraremus excelsius. Sed memores propositae brevitatis, in his noni voluminis conclusione facta, decimi [2]) ejusdemque ultimi aggrediamur exordium.

---

[1]) Cfr. Act. V, 15.

[2]) Editi (v. c. edd. M.): „decimi ejusdem aggrediamur exordium." Sed omnes Mss. ut in nostro textu. R.

ORIGENIS COMMENTARIORUM

IN

EPISTOLAM

BEATI PAULI APOST. AD ROMANOS

LIBER X.

---

1. „Non[1]) blasphemetur ergo bonum[2]) nostrum. Non enim regnum Dei est esca et potus, sed justitia, et pax, et gaudium in Spiritu sancto. Nam[3]) qui in hoc servit Christo, placet Deo, et probatus est hominibus." Requiro, quomodo blasphemari possit bonum[4]) nostrum. Bonum est legem[5]) spiritualiter intelligere, et impia atque inepta haereticorum, vel falsae philosophiae studentium dogmata tanquam immundos cibos pollutosque vitare. Hoc enim est, quod spirituali lege sancitur. Tamen[6]) si quis ex

---

[1]) Rom. XIV, 16. 17. 18. — Edd. Merlini: „Non ergo blasphemetur" etc.

[2]) Editi (v. c. edd. M.): „bonum nomen." R.

[3]) Verba: „Nam qui — Christo, placet Deo, et probatus est hominibus," in editis (e. c. edd. M.) non comparent; et restituuntur ex Mss. nostris. R.

[4]) Editi (v. c. edd. M.): „bonum nostrum bonum." R.

[5]) Edd. Merlini: spiritualiter legem intelligere, impia et inepta etc.

[6]) Editi plerique (v. c. ed. M. II.): „Tamen si quis

Judaeis, verbi causa, aut ex his, qui Encratitae appellantur, velit Christo credere, putet tamen non parum inesse momenti in observantia continentiae, vel eorum ciborum, qui lege prohibentur, vel quos quasi castitati adversantes aestimant [1]) nonnulli etiam Scripturarum auctoritate declinandos: hujusmodi hominem si perurgeas ad communes omnium [2]) cibos, nec dicas eum aliter posse salvari, vel ad fidem Christi et gratiam pervenire, nisi sumtis his, quos refugit, cibis, tunc vere bonum spiritualis sententiae [3]) blasphematur, putante eo, quem perurges, hanc apud nos haberi fidem, ut salvum fieri nullum credamus, nisi qui suillis [4]) vescatur carnibus, vel aliis hujusmodi communibus et indifferentibus cibis. Addit autem his: „non [5]) enim regnum Dei esca et potus est, sed justitia, et pax, et gaudium in Spiritu sancto." In quo iterum vehementer admiror sapientiam Pauli, qui praesentis temporis culpas futuri sacramenti auctoritate compescit, et ut ecclesiae formam statuat, regni coelorum mysterium prodit. Ait ergo: quid opus est tantopere pro cibis et escarum qualitatibus fraternam pacem caritatemque turbare, cum regnum [6]) Dei, propter quod laboramus et currimus, neque per escas constet, neque per potum, sed [7])

Judaeus, verbi causa, aut ex his, qui Severiani Tatianique appellantur" etc. Sed omnes Mss. et Rabanus ut in nostro textu. R. — Ed. M. I: „Tamen si quis ex Judaeis verbi causa, aut ex his, qui Severiani Tatianique appellantur" etc.

[1]) Ed. M. II: existimant.

[2]) Edd. Merlini: hominum.

[3]) Ita Mss. plerique et editi (v. c. edd. M.). Msc. vero Reg. num. 1639. „scientiae." Rabanus: „gratiae." R.

[4]) Rabanus: „suilla vescatur carne." R.

[5]) Rom. XIV, 17. coll. pag. 372. not. 1.

[6]) Ed. Ruaei perperam: regum.

[7]) Editi (v. c. edd. M): „sed aliena haec sunt a regno Dei" etc. R.

aliena haec sint a regno Dei, et ab illa conversatione futura? Ibi enim sicut „neque [1]) nubunt, neque nubuntur, sed sunt sicut angeli Dei:" sic neque escam, neque potum sumunt, sed sunt sicut angeli Dei. Igitur [2]) absolutissimo dogmate et evidenti ab Apostolo sententia terminatum est, in regno Dei neque escas corporales, neque potum habere locum, sed justitiam et pacem in Spiritu sancto: et ideo hortatur, ut in illis nos exerceamus, et illa bona jam hic habere meditemur, atque illam substantiam possidere, quae nobiscum [3]) transire possit ad regna coelorum. Pax [4]) ergo, et justitia, et si qua hujusmodi sunt, quae per Spiritum sanctum conquiruntur, ipsa nobis erunt cibus et substantia in regno Dei: et ideo per haec docet non escarum corporalium rationes, quae nullae erunt in futuro, sed virtutum curam gerendam, quae nobiscum et in praesenti vita, et in futuro [5]) permaneant in regno Dei. Et ideo dicit, quia [6]) „qui in hoc servit Christo, placet Deo, et probatus est hominibus." Hoc est, quod et [7]) de

---

1) Editi (v. c. edd. M.), Rabanus, et Mss. plerique: „neque nubent, neque nubentur, —, neque potum sument" etc. Sed rectius Msc. Reg. num. 1639. ut in nostro textu. R. — Cfr. Matth. XXII, 30.

2) Sic recte Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus. Ita etiam ceteri Mss., nisi quod habeant: „ab Apostoli sententia." Editi vero (e. c. edd. M.): „Igitur absolutissimo et evidenti dogmate ab Apostoli sententia —, in — neque escas carnales, neque potum" etc. R.

3) Editi (v. c. edd. M.): „nobiscum transferri possit" etc. R.

4) Editi (e. c. edd. M.), Rabanus, et Mss. plerique: „Pacem ergo, et justitiam" etc. Sed rectius Msc. Reg. num. 1639. ut in textu. R.

5) Edd. Merlini: futura.

6) Sic editi (e. c. edd. M., quae tamen habent: *quia qui enim in hoc servit* etc.), et Msc. Reg. num. 1639. in singulari numero. Mss. vero plerique: „quia qui in hoc serviunt Christo, placent Deo, et probati sunt" etc. R. — Cfr. Rom. XIV, 18.

7) Deest „et" in edd. M.

se[1]) ipso in aliis dicit: „sicut[2]) et ego, inquit, omnibus[3]) per omnia placeo, non quaerens quod mihi utile sit, sed quod multis." Ideo enim et[4]) cum esset Apostolus Christi, fiebat[5]) Judaeis Judaeus, sine dubio ut placens Judaeis salvaret eos: et his, qui sine lege erant, fiebat et ipse sine lege, ut placens iis salvos faceret eos. Placere[6]) autem se hominibus ita dicit, non obsecundando vitiis, sed infirmitates eorum per patientiam sustentando. Sed ne illud quidem otiose praetereamus, quod ait: „nam[7]) qui in hoc," hoc[8]) est, in Spiritu sancto, servit „Christo, placet Deo, et probatus est hominibus." In Spiritu sancto Christo servire secundum hoc dicit, quod[9]) et alibi ait: „nemo[10]) dicit Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto." Servit[11]) ergo Christo in Spiritu ipse Paulus, qui accepta gratia sancti Spiritus servit verbo Dei, servit sapientiae, servit justitiae, et omnibus simul virtutibus, quae Christus esse memora-

---

[1]) Desideratur „se" in edd. M.

[2]) I Cor. X, 33.

[3]) Edd. Merlini: per omnia hominibus placeo etc.

[4]) Deest „et" in edd. M.

[5]) Cfr. I Cor. IX, 20. 21.

[6]) Sic Msc. Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss., Rabanus, et editi: „Placere autem hominibus ita dicit, non obsectando vitia (al. *non obsectanda vitia;* al. *non oblectando vitiis*), sed" etc. R. — Edd. Merlini: „Placere autem dicit ita hominibus, non obsectando vitia, sed" etc.

[7]) Editi (v. c. ed. M. I.): „nam qui in hoc est, in Spiritu sancto servit, placet Deo, probatus hominibus" etc. R. — Cfr. Rom. XIV, 18.

[8]) Ed. M. II: id est.

[9]) Msc. Reg. num. 1639. „quod et alibi dixit: nemo dicit, Dominus Jesus" etc. R.

[10]) I Cor. XII, 3.

[11]) Editi (v. c. edd. M.): „Servit autem Christo in Spiritu ipse Paulus, quia" etc. R.

tur.[1]) Et ideo placere in his dicitur Deo, qui implet voluntatem Dei, secundum verbum, quod ipse pronuntiavit, dicens: „hic[2]) est Filius meus dilectus, in[3]) quo bene complacui, ipsum audite.“ Qui ergo[4]) audit Deum, et servit Christo, in quo complacuit Deus, placet Deo, et probatus est hominibus.

2. „Itaque[5]) quae pacis sunt sectemur, et[6]) quae aedificationis sunt in invicem. Nolite propter cibum solvere opus Dei.“ Supra dixit: „hospitalitatem[7]) sectantes:“ et hic similiter, quae[8]) „pacis sunt, inquit, sectemur, et quae aedificationis in invicem:“ et sicut ibi ostendimus, qualiter sectanda sit hospitalitas, ita et hic, qualiter pax sectanda sit, intelligamus: quia et[9]) David similiter dicit: „inquire[10]) pacem, et sectare eam.“ Licet in latinis Codicibus habeatur: „sequere[11]) eam:“ „sectare“[12])

---

[1]) Edd. Merlini: memorantur.

[2]) Cfr. Matth. III, 17. coll. Luc. IX, 35.

[3]) Ita Msc. Reg. num. 1639. Rabanus, sicut et editi (v. c. edd. M.): „in quo mihi bene complacui.“ Ceteri vero Mss. habent: „in quo mihi bene complacuit,“ nec male. R.

[4]) Deest in editis (e. c. edd. M.): „ergo.“ Mss. quidam habent „autem“ pro: „ergo.“ R.

[5]) Rom. XIV, 19. 20.

[6]) Editi (e. c. edd. M.), et Rabanus: „et quae aedificationis sunt invicem custodiamus. Noli propter cibum“ etc. Sed omnes Mss. ut in nostro textu, nisi quod plerique retineant „custodiamus,“ quam vocem recte omittit Msc. Reg. num. 1639., utpote quae paulo infra omittatur in omnibus Mss. et editis, nec non et apud Rabanum. R.

[7]) Rom. XII, 13.

[8]) Rom. XIV, 19. — Edd. Merlini: „quae pacis, inquit, sunt, sectemur, et quae aedificationis invicem custodiamus.“ Cfr. pag. huj. not. 6.

[9]) Deest „et“ in edd. M.

[10]) Psalm. XXXIV, 14. (XXXIII.)

[11]) Cfr. Psalm. XXXIV, 14. (XXXIII.)

[12]) Ed. M. II: sectare eam etiam etc.

tamen etiam ibi scriptum est. In quo hoc [1]) mihi videtur ostendi: quoniam quidem a multis, inquit, [2]) inquiete et insolenter agentibus turbata est pax, et effugata velut subterfugit ab hominibus: e contrario ab his, qui Christum didicerunt et ipsi serviunt, etiam fugitans consectanda est, et modis omnibus revocanda. Sectatur autem pacem, qui ea, quibus pax constare potest, etiam cum labore suo, cum damno, cum opprobrio quoque, et si ita necesse sit, etiam cum periculo vitae famaeque custodit. Haec [3]) enim non solum pacem, verum et aedificationem ad invicem servant. Aedificatur enim is, qui viderit te non quae tibi soli, sed et [4]) quae aliis expediunt requirentem; et sic crescit aedificium [5]) fidei, ac templum Dei ex lapidibus vivis per [6]) constructionem caritatis assurgit: et ideo addit: „nolite [7]) propter cibum solvere opus Dei.“ Solvit enim opus Dei, et aedificium destruit caritatis, qui propter ciborum intemperantiam scandalum fratribus ponit.

3. „Omnia [8]) quidem munda sunt, sed malum est homini, qui per offensionem [9]) manducat. Bonum est

---

[1]) Edd. Merlini: mihi hoc videtur etc.

[2]) Desunt „inquit“ et „est“ post „turbata“ in plerisque Mss., et in editis (v. c. edd. M.), nec non et apud Rabanum: sed restituuntur ex Msc. Reg. num. 1639. R.

[3]) Editi (v. c. edd. M.): „Hic enim non solum pacem, verum aedificationem ad invicem servat.“ R.

[4]) Deest „et“ in edd. M.

[5]) Editi (v. c. edd. M.): „aedificium Dei.“ R.

[6]) Editi (v. c. edd. M.), ac Mss. quidam: „et per constructionem“ etc. Sed recte Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus omittunt „et.“ R.

[7]) Rom. XIV, 20. — Edd. M. hoc quoque loco, cfr. pag. 376. not. 6. „noli propter“ etc.

[8]) Rom. XIV, 20. 21. — Edd. Merlini: sunt munda.

[9]) Editi (v. c. edd. M.): „offendiculum manducat. Bonum — carnem, et — vinum, neque in quo frater tuus scandalizatur.“ Sed omnes Mss. et Rabanus hic et infra ut in nostro textu. R.

non manducare carnem, et non bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur." Quod dixit: „omnia [1]) quidem munda, sed malum est homini, qui per offensionem [2]) manducat:" simile est illi, quod superius dixit: „quia [3]) nihil commune per se ipsum, sed ei, qui existimat quid commune esse, illi commune est." Igitur secundum naturam sui et [4]) rationem creaturae, qua cuncta, quae sunt, a Deo facta sunt, omnia munda sunt; et immundum, vel quod commune dicitur, nihil est. Duas tamen causas posuit, quibus vel quae munda sunt, immunda fiant, vel quae bona sunt, mala. Ait enim in praesenti quidem loco: „sed [5]) malum est homini, qui per offensionem manducat." Quod ergo sui [6]) natura bonum est, ex offensione efficitur malum, id est, in eo, quod [7]) offenditur frater [8]) te utente his cibis, in quibus ille scandalum patitur. Alia vero causa est, qua [9]) commune vel immundum efficitur, quod natura sui immundum non est, si existimet quis, et apud se ita habeat, quod commune sit. Illi ergo ipsi tantummodo, qui [10])

---

1) Rom. XIV, 20. coll. pag. 377. not. 8.

2) Edd. M. hoc quoque loco, cfr. pag. 377. not. 9. coll. pag. huj. not. 5. „offendiculum manducat."

3) Rom. XIV, 14. — Edd. Merlini: quia nihil per se ipsum commune, nisi ei, qui etc.

4) Editi (v. c. edd. M.): „et rationem creaturae cuncta, quae a Deo facta sunt, omnia munda sunt." Rabanus: „omnia a Deo munda sunt." R.

5) Rom. XIV, 20. — Edd. M. hoc loco, cfr. pag. 377. not. 9. et pag. huj. not. 2. „offensionem manducat." — In ed. M. I. deest „per."

6) Edd. Merlini: natura sui.

7) Ed. M. II: qui offenditur.

8) Editi (v. c. edd. M.): „super te utente his cibis" etc. R.

9) Editi (e. c. edd. M.): „qua commune et immundum" etc. R.

10) Editi (v. c. edd. M.): „qui hoc existimat ita com-

hoc ita existimat, commune efficitur vel immundum. Ex quibus evidenter Apostolus edocet,[1]) non in rebus, vel in substantiis, sed in actibus et cogitationibus minus rectis immunditiam pullutionemque consistere; quamvis Mosis lex[2]) quaedam munda, et quaedam immunda signaverit: in quibus distinctiones quasdam ponere voluit, ut populus, qui sub lege censebatur, discerni per hujusmodi observantias a ceteris gentibus videretur. Et quamdiu quidem populus ille sanctus, et segregatus a ceteris nationibus habebatur, etiam discretio de mundis et immundis necessaria videbatur, quae segregaret et secerneret specialem populum Dei a nationibus, quas ignorantia Dei et idolorum cultus faciebat immundas: ubi vero janua fidei Gentibus aperitur, et invitantur omnes ad Deum, ostenduntur Petro omnia quadrupedia, et repentia, et volatilia exposita in linteo, quod coelitus fuerat deductum, et dicitur ei: „surge[3]) Petre, occide, et manduca." Cumque legalis observantiae memor respondisset ad Dominum, et dixisset: „absit,[4]) Domine, quia nunquam commune aut immundum introivit in os meum:" coelesti sententia pronuntiatur: „quod[5]) Deus mundavit, tu commune ne dixeris." Ubi ergo omnes Gentes per[6]) agnitionem fidei a contaminatione mundantur, ibi et omnis cibus verbo Domini et oratione purgatur: et ob hoc Apostolus dicit, quia „omnia[7]) munda sunt," tantum ut illud vitetur, quod in sequentibus ponit, ne per offensionem fratris

---

mune efficitur et immundum. Quibus evidenter" etc. Sed omnes Mss. et Rabanus ut in textu. R.

1) Edd. Merlini: docet.

2) Cfr. Levitic. XI, 2. seqq. 3) Act. X, 13.

4) Act. X, 14.

5) Act. X, 15. — Edd. Merlini: tu ne commune dixeris.

6) Edd. Merlini: agnitione fidei.

7) Rom. XIV, 20.

manducanti rursum fiant immunda quae munda sunt. Jam vero quod subjungit: „bonum [1]) est non manducare carnem, et non bibere vinum:“ nisi addidisset: „neque [2]) in quo frater tuus offenditur:“ contrarium fortassis prioribus videretur. Manducare enim carnem et non manducare, vel bibere vinum aut non bibere, neque malum, neque bonum, sed medium haberi docuit et indifferens. Potest enim non manducare carnem et non bibere vinum etiam malus homo et a fide alienus, ut saepe etiam nonnullos idolorum causa facere hoc certum est. Interdum etiam malarum artium fertur [3]) talis haberi observatio. Haereticorum certe non paucis observare haec moris est; et tamen non continuo dicimus: bonum est iis, quia non manducant carnem, neque bibunt vinum. Sed illo plane modo, quo in consequentibus posuit: „in [4]) quo frater offenditur:“ non manducare carnem et non bibere vinum, non jam medium aut indifferens, sed vere bonum est. Bonum est [5]) enim, non ponere offensionem fratri, vel scandalum. Propter hoc enim et in aliis dicit: „sine [6]) offensione estote et Judaeis, et Graecis, et ecclesiae Dei.“ Et ideo videant, si recte faciunt hi, qui qualibet ex causa continentes a carnibus et vino, cogunt omnimodis [7]) de-

---

[1]) Rom. XIV, 21.

[2]) Rom. XIV, 21. — Edd. M., cfr. pag. 377. not. 9. „offendatur.“

[3]) Editi (v. c. edd. M.): „hoc certum est: interdum etiam malarum artium. Fertur talis quoque haberi observatio haereticorum, et non paucis observare haec moris est“ etc. Sed omnes Mss. et Rabanus ut in textu: qui omnes paulo post habent: „et non continuo dicimus (al. *dicemus*) omisso „tamen,“ quod praeferunt editi (v. c. edd. Merlini). R.

[4]) Rom. XIV, 21. — Edd. M. hoc loco, cfr. pag huj. not. 2., ut nos in textu.

[5]) Omittitur in editis (v. c. edd. M.): „est.“ R.

[6]) I Cor. X, 32.

[7]) Editi (v. c. edd. M.): „omnimode degustare, quo scilicet per haec ab“ etc. R.

gustare, quo scilicet per hoc ab iis videatur auferri suspicio, qua [1]) superstitiose putantur ciborum discretionibus inhaerere. Considerent namque, Apostolum non dixisse: „bonum [2]) est“ manducare et bibere vinum; sed: „non manducare carnem et non bibere vinum,“ si in eo frater offenditur. Noluit ergo, ut pro his, qui manducandum judicant, cogatur ille ad manducandum, qui in hoc offenditur; sed pro illo, qui non putat manducandum, abstinere praecipit etiam his, qui [3]) judicant manducandum. Verendum namque est, ne forte abrupto semel muro continentiae, et accepta licentia, in gulae procellam ac profundum luxuriae decidatur, et pariter subsequantur naufragia castitatis. Omnia igitur fieri oportet ob hoc, ne destruatur opus Dei: et ideo et [4]) manducandum est, si in hoc frater aedificatur: et non est manducandum, si per hoc non crescit opus Dei: et bibendum est, si per hoc proficit frater ad fidem: et non est bibendum, si per hoc frater damnum fidei, aut [5]) tu detrimentum caritatis incurras.

4. Post haec dicit: „tu [6]) fidem, quam habes apud temet ipsum, habe coram Deo.“ Fidem hic illam dicit, qua credit quis manducare omnia, sicut supra dixit: „alius [7]) credit manducare omnia:“ ille sine dubio, qui credit, quod [8]) nihil in creaturis Dei commune, nihil immundum sit. Sed [9]) sufficit tibi, inquit, habere coram

---

[1]) Ed. M. II: quia. [2]) Rom. XIV, 21.

[3]) Edd. Merlini: qui manducandum judicant.

[4]) Editi (e. c. edd. M.): „etiam manducandum est“ etc. R.

[5]) Msc. Reg. num. 1639. „aut detrimentum caritatis incurrat.“ Sed ceteri Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.) ut in nostro textu. R.

[6]) Rom. XIV, 22. [7]) Rom. XIV, 2.

[8]) Edd. Merlini: quod in creaturis Dei nihil commune, nihil etc.

[9]) Omittitur in editis (v. c. edd. M.): „Sed.“ Rabanus habet „Et,“ pro: „Sed.“ R.

Deo hujusmodi fidem: non tamen idcirco cogendus est et [1]) alius, ut omnia manducet, qui nondum habet talem fidem, ut credat omnia esse manducanda. Quod autem dixit: „habes [2]) apud temet ipsum:" jactantiam resecat, ne magis in ostentatione sit quod credimus, quam in virtute. Addidit autem: [3]) „habe [4]) coram Deo:" ut doceret, satis agendum nobis, non ut apud homines fides nostra diffametur, sed ut apud Deum probetur. Multum [5]) est autem, coram Deo habere probabilem fidem. Apud Deum enim etiam Apostolorum fides parva [6]) judicatur: unde dicitur ad Petrum: „modicae [7]) fidei, quare dubitasti?" Idcirco ergo vere magnus est, qui coram Deo habet probabilem fidem.

5. „Beatus, [8]) qui non judicat semet ipsum in eo, quod probat. Qui autem discernit, si manducaverit, damnatus est, quia [9]) non ex fide. Omne [10]) autem, quod non est ex fide, peccatum est." Beatus quis dicitur, non solum si faciat ea, quae competit, sed et si non faciat ea, [11]) quae non competit: ut ille „beatus" [12]) dicitur, qui „non abiit in consilio impiorum," et ille nihilominus beatus, [13]) qui ambulat in lege Domini. Ille [14]) ergo, quia

---

[1]) Deest in editis (v. c. edd. M.): „et." R.

[2]) Rom. XIV, 22.

[3]) Praetermittitur in antea editis (v. c. edd. M.): „autem." R.

[4]) Rom. XIV, 22.

[5]) Edd. Merlini: Multum autem est habere coram Deo probabilem fidem.

[6]) Omittitur in editis (v. c. edd. M.): „parva." R.

[7]) Matth. XIV, 31. [8]) Rom. XIV, 22. 23.

[9]) Edd. Merlini: quia non est ex fide.

[10]) Desiderantur in editis (c. c. edd. M.) verba: „Omne autem, quod non est ex fide, peccatum est," et restituuntur ex Mss. R.

[11]) Ed. M. II. male: eo. [12]) Psalm. I, 1.

[13]) Cfr. Psalm. CXIX, 1. (CXVIII.)

[14]) Praetermittuntur in editis (v. c. edd. M.) verba:

non ambulat in via peccatorum: hic, quia ambulat in lege Domini, beatus est. Ita et in [1]) praesenti loco Apostolus: „beatus, [2]) inquit, qui non judicat semet ipsum in eo, quod probat.“ Sed cujus operis sit ista beatitudo, videamus. Multi [3]) enim sunt, qui probant aliquid boni facere: verbi gratia, qui audientes de praemiis castitatis probant et statuunt caste vivere: sed processu temporis, vel subripiente [4]) negligentia, vel superante libidine, id, quod observandum probaverant, maculatur et corrumpitur: et est infelix iste, qui in eo, quod observare decreverat victus, semet ipsum judicat et condemnat. Beatus vero ille est, qui in eo, quod probat et statuit, ita permanet fixus et stabilis, ut in nullo semet ipsum judicet, in nullo reprehendat. Hoc autem et [5]) in observantia ciborum, secundum eam regulam, quam superius texuit, habendum dicit, ut, si quis est, qui per scientiam spiritualis legis probat omnia manducanda, et omnia esse munda, non rursum judicet semet ipsum, et dubitationem capiat, utrum sumere debeat, [6]) nec ne: quia qui hoc modo discernit, hoc [7]) est, qui dubitat, utrum vere mundum sit, an immundum, quod sumit, iste [8]) ex ipsa animi sui dubitatione

---

„Ille ergo, quia — peccatorum: hic, quia — Domini, beatus est.“ Rabanus perperam habet: „inutile beatus est, qui non stat in via peccatorum, sicut ille, qui meditatur quotidie in lege Domini, beatus est.“ Msc. Reg. num. 1639. „hic, quia ambulat in via Dei.“ Sed ceteri Mss. recte ut in nostro textu. R.

[1]) Deest „in“ in ed. M. II. [2]) Rom. XIV, 22.

[3]) Msc. Reg. num. 1639., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.) habent: „Multi sunt, qui probant“ etc., omisso „enim,“ quod ferunt Mss. plures. R.

[4]) Edd. Merlini: surrepente.

[5]) Deest in editis (v. c. edd. M.): „et.“ R.

[6]) Ed. M. II. male: debear.

[7]) Omittuntur in libris antea editis (v. c. in edd. M.) verba: „hoc est.“ R.

[8]) Editi (v. c. edd. M.): „iste ex animi (edd. Mer-

conscientia arguente damnatur. Causam quoque hujus damnationis exponit, dicens: quia [1]) non ex fide sumitur, sed utique ex dubitatione. Et post haec generalem super [2]) omnibus sententiam proponit, dicens: „omne [3]) autem, quod non est ex fide, peccatum est.“ In hoc sermone credentium quorumque [4]) negligentes et desides animas vinculo arctiore constringit, ut nihil sine fide agant, nihil absque [5]) fide dicant, nec absque fide aliquid cogitent: quia sive quid gesseris sine fide, sive locutus fueris, sive etiam cogitaveris, peccas. Hoc idem est, quod et [6]) in aliis dicit: „sive [7]) manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia ad gloriam Dei facite.“ Sed requirat aliquis, si et [8]) haeretici quae faciunt, quia secundum hoc, quod credunt, faciunt, ex fide facere credantur: an, quia fides apud illos mala [9]) est, omne quod faciunt, peccatum pronuntiandum [10]) sit, quia non fit ex

---

lini: *ipsa animi*) sui dubitatione conscientia urgente damnatur. Causam (ed. M. I. male: *Causa*) vero“ etc. Mss. quidam habent etiam: „conscientia urgente,“ sed Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus rectius ut in nostro textu. R.

[1]) Editi (v. c. edd. M.), et Mss. plerique: „quoniam non ex fide dicitur (ed. M. II: *ducitur*), sed“ etc. Msc. vero Reg. num. 1639. rectius ut in textu. Deinde Rabanus restituit „utique,“ quod omittitur in editis (e. c. edd. M.) et in omnibus Mss. R. — Cfr. Rom. XIV, 23.

[2]) Editi alii (v. c. ed. M. II:) „super omnia sententiam exponit;“ alii (v. c. ed. M. I.): „super omnium scientiam exponit.“ Mss. vero alii: „super omnes (alii: *super omnium*) sententiam ponit. Sed rectius Msc. Reg. num. 1639. ut in nostro textu. R.

[3]) Rom. XIV, 23.

[4]) Editi (e. c. edd. M.): „quorumdam — animos vinculo acriore constringit.“ R.

[5]) Edd. Merlini: sine. [6]) Deest „et“ in edd. M.

[7]) I Cor. X, 31. [8]) Deest „et“ in edd. M.

[9]) Msc. Reg. num. 1639. „nulla est.“ R.

[10]) Edd. Merlini: sit pronuntiandum.

fide. Ego [1]) puto, illorum credulitatem appellari magis, quam esse fidem. Sicut enim pseudoprophetae falso nomine interdum prophetae appellantur; et falsa scientia, scientia dicitur; et falsa sapientia, sapientia abusive nominatur: ita et haereticorum credulitas, falso nomine fides appellatur. Unde videndum est, ne forte etiam, si quid boni operis apud illos geri videtur, quia non fit ex fide, convertatur in peccatum, sicut et [2]) de quodam dictum est: „fiat [3]) oratio ejus in peccatum." Est interdum et castitas, quae non est ex fide, eorum duntaxat, qui [4]) „attendunt spiritibus seductoribus et doctrinis daemoniorum, in hypocrisi falsa loquentium, cauteriatam habentium conscientiam, prohibentium nubere, et abstinentium se a cibis, quos Deus creavit." Est ergo et [5]) falsa fides eorum, qui „circa [6]) fidem naufragaverunt:" est et falsa sapientia, hujus [7]) scilicet „mundi," et „principum hujus mundi," quae destruetur. Sicut enim piratae [8]) solent in mari in locis vadosis occultisque scopulis per obscurum noctis lumen accendere, quo navigantes sub spe confugiendi ad portum salutis, ad naufragia perditionis invitent: ita et istud lumen falsae sapientiae vel falsae fidei a principibus mundi et spiritibus aëris hujus accenditur, non per quod evadant, sed per quod pereant homines mundi hujus fluctus et vitae pelagus navigantes. De his, opinor, [9]) piratis dicebat et Job: „sagittae [10]) piratarum ejus super me

---

[1]) Editi (v. c. edd. M.): „Et puto illorum — magis, quam fidem. Sicut" etc. R.

[2]) Deest „et" in edd. M.

[3]) Psalm. CIX, 7. (CVIII.)

[4]) I Timoth. IV, 1. 2. 3.

[5]) Merlinus (cfr. ed. M. II.) et Genebrardus: „et illa fides eorum" etc. Male. R.

[6]) I Timoth. I, 19. [7]) I Cor. II, 6.

[8]) Ed. M. I. itemq. ed. Ruaei constanter: pyratae.

[9]) Edd. Merlini: ut opinor. [10]) Cfr. Job. VI, 4.

venerunt." Et ob hoc nimirum etiam ipse Paulus Apostolus dicit, quia et „ipse[1]) Satanas transfigurat se[2]) in angelum lucis." Propterea ergo[3]) navigantes vitae hujus undas, non omni lumini, id est, non omni sapientiae credere debemus; sed sicut monet Apostolus, probare[4]) „spiritus, qui ex Deo sunt." Et ideo debemus indesinenter precari auxilium Domini, et sperare, quod ipse eripiet nos de laqueo venantium, ut et nos dicamus: quia „anima[5]) nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium: laqueus contritus est, et[6]) nos liberati sumus. Adjutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit coelum et terram."

6. „Debemus[7]) autem nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere, et non nobis placere. Unusquisque[8]) vestrum[9]) proximo placeat in bono ad aedificationem. Nam et Christus non sibi placuit; sed sicut scriptum est:" „„improperia[10]) improperantium tibi ceciderunt super me."" „Quaecunque enim scripta sunt, ad

---

[1]) II Cor. XI, 14.

[2]) Editi (e. c. edd. M.): „se sicut angelum lucis." R.

[3]) Editi (v. c. edd. M.) omittunt „ergo." R.

[4]) Editi (v. c. edd. M.): „probate (ed. M. II: *probare*) spiritus quod ex Deo sunt." Sed omnes Mss. ut in nostro textu, nisi quod unus habeat: „si ex Deo sunt." R. — Cfr. I Joann. IV, 1.

[5]) Psalm. CXXIV, 7. 8. (CXXIII.)

[6]) Verba: „et nos — sumus. Adjutorium — Domini, qui fecit coelum et terram," desiderantur in editis (e. c. edd. M., quae tamen habent: *etc.*), et restituuntur ex Mss. R.

[7]) Rom. XV, 1—4.

[8]) Verba: „Unusquisque vestrum — ad aedificationem. Nam et — placuit; sed — super me. Quaecunque enim scripta sunt, ad — scripta sunt: ut —, spem habeamus," desunt in antea editis (v. c. edd. M.), sed restituuntur ex Mss. R.

[9]) Al. „nostrum." R.

[10]) Cfr. Psalm. LXIX, 9. (LXVIII.) coll. Rom. XV, 3. — Ed. Ruaei constanter: improperia improperantium etc.

nostram doctrinam scripta sunt: ut per patientiam, et consolationem Scripturarum, spem habeamus." Videtur in his Paulus firmum semet ipsum pronuntiare, sicut[1]) et in prima ad Corinthios dicit, quia „factus[2]) sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrarer." Et ibi enim non se dicit infirmum esse, sed fieri infirmum: et non utique, si infirmus fuisset, fieri potuisset infirmus. Sed non ex hoc accipias[3]) eum quasi immemorem mandati[4]) illius loci, quo dicitur: „laudet[5]) te proximus tuus, et non tuum os; extraneus, et non tua labia." Non ergo pro laude propria, sed pro rerum consequentia firmum semet ipsum pronuntiat. Si enim ipse humilitatis specie[6]) inter firmos vitasset enumerari, quis ex[7]) his, qui aliorum infirmitates portare deberent, auderet subire istud officii, ut quasi firmus ipse fragilitates infirmorum[8]) ferre niteretur? Sed ideo commune facit istud officium, ut unusquisque nostrum in quo potest, etiam si non in omnibus, tamen in quo videtur firmior proximo suo esse, portet infirmitatem ejus; sicut et in aliis dicit: „invicem[9]) onera vestra portate." Sed videtur „onera" hic pro corporeis necessitatibus nominasse, ut si quis in facultatibus opulentior est, onus pauperioris portet, et penuriam soletur abundantia. In eo vero, ubi dicit,[10]) ut firmiores in-

---

[1]) Edd. Merlini: sicut in prima epistola ad Corinthios etc. —

[2]) I Cor. IX, 22. — Deest „infirmis" in edd. M.

[3]) Editi (v. c. edd. M.): „adspicias." R.

[4]) Msc. Reg. num. 1639. „mandati illius et eloquii, quo dicitur" etc. Sed ceteri Mss., Rabanus, et editi (e. c. edd. M.) ut in textu. R.

[5]) Prov. XXVII, 2. — Edd. Merlini: et non os tuum; extraneus, et non labia tua.

[6]) Edd. Merlini: specie se inter firmos vitasset enumerare etc.

[7]) Ed. M. II: in his. [8]) Ed. M. II: infirmiorum.

[9]) Galat VI, 2. [10]) Cfr. Rom. XV, I.

firmorum sustineant infirmitates, non aliud intelligi potest, quam ut ea,[1]) in quibus alii per infirmitatem delinquunt, robustiores quique patienter ferant, et non continuo spernant eos, abjiciant, abhorrescant,[2]) si forte in aliquo infirmitatis vitio vincuntur; neque sub[3]) specie[4]) purioris vitae, a conventu fratrum et ecclesiae societate depellant. Qui enim hoc facit, non est imitator illius, de quo Esaias dicit: „ipse[5]) infirmitates nostras portat, et pro nobis dolet:[6]) et nos putabamus eum in dolore esse, et in plaga, et in afflictione." Quod si Christus portat infirmitates nostras, et Deus patienter fert delicta nostra, quomodo et nos eorum, qui paulo inferiores[7]) videntur, nequaquam delicta et negligentias toleramus? Hoc[8]) est nimirum ipsum Christum avertere ab hoc affectu, ne portare velit infirmitates nostras. Nemo enim ita perfectus est, qui apud Deum in aliquo non inveniatur infirmus, et portetur a Christo: et[9]) ideo sympathiam magis in hoc docet, id est, compati invicem et condolere, sicut et in aliis scribit: „donantes[10]) vobis invicem delicta vestra, sicut et Deus in Christo donavit vobis." Hoc autem non idcirco praecipit, ut delinquentes nutriat, et[11])

---

[1]) Deest „ea" in edd. M.

[2]) Edd. Merlini: obhorrescant.

[3]) Deest in editis (v. c. edd. M.): „sub." R.

[4]) Ed. M. I. male: spem.

[5]) Jesai. LIII, 4. — Edd. Merlini: et plaga.

[6]) Editi (v. c. edd. M.): „dolens." R.

[7]) Editi (e. c. edd. M.): „infirmiores." R.

[8]) Editi (v. c. edd. M.): „Hoc enim nimirum ipsum Christum avertere est ab hoc" etc. Sed omnes Mss. et Rabanus ut in nostro textu. R.

[9]) Sic Mss. et Rabanus. Editi vero (e. c. edd. M.): „et ideo magis in hoc decet itidem compati invicem" etc. R.

[10]) Ephes. IV, 32. coll. edd. N. T.

[11]) Edd. Merlini: et indulgentia largiore infirmantes dissolvat etc.

infirmantes indulgentia laxiore [1]) dissolvat: sed sciens, quoniam si portetur infirmus, aut erubescit diutius portari, et corrigit vitium delinquendi; aut si emendare se non valet, erit certe fructus iste portantis eum, quod [2]) non proficit in pejus, nec semet ipso deterior efficitur, sicut illi, de quibus dicit Apostolus: „nequam [3]) autem homines et seductores proficient in pejus, seducentes, et errantes." Debemus autem ad id, quod infirmitates portamus infirmorum, addere etiam hoc, [4]) ut non nobis ipsis placeamus, sed „proximo, [5]) in bono" tantum, et [6]) „ad aedificationem." Philautiae vitium, id est, sibi ipsi placendi, et in aliis culpat propheta, cum dicit: „vae [7]) his, qui apud semet ipsos sapientes sunt, et [8]) in conspectu suo eruditi." Similiter ergo et in hoc possumus dicere: vae his, qui [9]) sibi ipsis placent, et in conspectu suo boni videntur. Oportet enim in conspectu Dei primo placere, secundo etiam proximis. Sicut [10]) enim primum est diligere Dominum Deum, et secundo proximum: ita et primum placere Deo, secundo etiam proximis. Sed fortasse dicat aliquis, contraria sibi Paulum dicere in eo, quod jubet nos placere [11]) proximis, qui in

---

[1]) Mss. et Rabanus: „laxiore." Editi (v. c. edd. M.): „largiore." — Cfr. pag. 388. not. 11.

[2]) Editi (v. c. edd. M.): „si non (Mss. quidam: *quod si non*) proficit in pejus." Sed rectius Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus ut in textu. R.

[3]) Editi (e. c. edd. M.): „nequaquam autem homines seductores proficient" etc. Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus: „proficiunt." R. — Cfr. II Timoth. III, 13.

[4]) Deest „hoc" in edd. M. — Cfr. Rom. XV, 1.

[5]) Rom. XV, 2. [6]) Desideratur „et" in edd. M.

[7]) Jesai. V, 21. [8]) Deest „et" in edd. M.

[9]) Ed. M. I: „qui sibimet ipsis placent," ed. M. II: „qui semet ipsis placent."

[10]) Editi (v. c. edd. M.): „Sicut primo est diligere —: ita et primo" etc. R.

[11]) Edd. Merlini: proximis placere, quia etc. — Cfr. Galat. I, 10.

aliis dixerit: „ego si hominibus placerem, Christi servus non essem." Et utique huic sententiae videtur esse contrarium, ut[1]) „unusquisque"[2]) nostrum „proximo placeat," et quod in aliis dicit: „sicut[3]) et ego omnibus per omnia placeo, non quaerens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant." Dicendum ergo ad haec, quia aliud est, studium habere placendi hominibus, ut laudem ab iis quaerat:[4]) et aliud est, studium habere placendi hominibus in eo, ut vita sua irreprehensibilis sit apud homines, et proficiant ex eo omnes, qui vel vident talem, vel audiunt. Ibi[5]) ergo placendum non est hominibus, ubi contra fidem,[6]) contra honestatem, contra religionem est, in[7]) quo placeatur: et ideo dicit: quia „si[8]) hominibus placerem," hoc est, incredulis et infidelibus Judaeis, Christi „servus non essem." Si enim voluisset Paulus placere Judaeis, Damascum cum epistolis missus[9]) traxisset utique viros et[10]) mulieres vinctos Hierosolymam, et visioni delatae sibi in via, coelestique[11]) voci minime

---

[1]) Editi (v. c. edd. M.): „ut unusquisque proximo suo placeat, quod in aliis dicit: sicut et ego per omnia hominibus placeo, non" etc. R.

[2]) Cfr. Rom. XV, 2.

[3]) I Cor. X, 33. coll. pag. huj. not. 1.

[4]) Edd. Merlini: quaerant: et aliud habere placendi studium hominibus in eo, ut — sit apud omnes, et proficiant etc.

[5]) Edd. Merlini: Ibi ergo non est placendum hominibus, ubi etc.

[6]) Editi (e c. edd. M.): „Deum," pro: „fidem." R.

[7]) Msc. Reg. num. 1639., et Rabanus: „in quo placetur." Sed ceteri Mss. et editi (e. c. edd. M.) ut in textu. R.

[8]) Galat. I, 10.

[9]) Cfr. Act. IX, 2. seq.

[10]) Edd. Merlini: ac mulieres.

[11]) Editi (e. c. edd. M.): „coelestique vitae minime" etc. R.

credidisset. Sed[1]) et si quis nos aliquid agere exigit contra justitiam, contra sanctitatem, contra regulam Christianam, et nisi hoc agamus, odia et inimicitias minitatur,[2]) tunc[3]) oportet nos meminisse hujus sermonis, qui dicit: „si[4]) hominibus placere vellem, Christi servus non essem.“ Cum autem dicitur:[5]) „unusquisque[6]) vestrum proximo placeat:“ necessaria distinctio sociatur, quae,[7]) in quo placendum sit proximo, evidenter ostendit,[8]) cum dicit: „in bono[9]) ad aedificationem.“ Cum ergo bene agimus, et bene docemus, placemus proximo, et aedificamus eum. Non enim gloriam ab hominibus quaerendam monet, sed aedificationem de actu et sermone nostro proximis dandam: sicut et in eo, quod dicit Salvator, ut[10]) „luceat lux vestra coram hominibus, et[11]) videntes opera vestra bona, glorificent Patrem vestrum, qui in coelis est.“ Per quod non utique ad quaerendam ab hominibus gloriam discipulos adhortatur; sed ut recte honesteque viventes[12]) aedificationem videntibus praebeant, et glorifi-

1) Editi (v. c. ed. M. II.): „Sed et si quis nos aliud agere“ etc. R.

2) Edd. Merlini: minitetur.

3) Msc. Reg. num. 1639. „tunc oportet nos meminisse sermonis hujus, quo dicitur: si“ etc. Sed ceteri Mss. et editi (v. c. edd. M.) ut in textu, nisi quod editi (e. c. edd. M.) habeant: „quia si“ etc. R.

4) Galat. I, 10. 5) Edd. Merlini: dicit.

6) Rom. XV, 2.

7) Msc. Reg. num. 1639. „atque in quo placendum“ etc. R.

8) Rabanus: „ostendat.“ R.

9) Editi (v. c. edd. M.): „in bonum ad“ etc. R. — Cfr. Rom. XV, 2.

10) Deest „ut“ in edd. M. — Cfr. Matth. V, 16.

11) Ita omnes Mss., Rabanus, et editio Veneta. Ceteri editi (c. c. edd. M.): „ut videntes“ etc. R.

12) Sic Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus. Ceteri vero Mss., et editi (v. c. edd. M.): „videntes ad aedificationem videntibus placeant“ etc. R.

cetur Deus, qui hominibus viam emendationis et salutis aperuit. „Nam [1]) et Christus non sibi placuit; sed sicut scriptum est: improperia improperantium tibi ceciderunt super me.“ In hoc videtur ostendere, quia et Christus non sibi placens, nec rapinam arbitrans [2]) esse se aequalem Deo, semet ipsum exinanivit; sed volens hominibus placere, hoc est, homines salvare, improperia improperantium pertulit, sicut scriptum est: „improperia [3]) improperantium tibi [4]) ceciderunt super me.“ Quod evidentius fiet, si [5]) ea, quae in Evangelio scripta sunt, recolamus, quomodo, ut prodesset hominibus, et salvos faceret eos, cum peccatoribus et publicanis manducabat et bibebat, et ad haec improperantes Judaei dicebant: „quare [6]) Magister vester cum publicanis et peccatoribus manducat?“ vel iterum, cum peccatricem mulierem non prohibebat contingere pedes suos, et lacrimis suis [7]) rigare, vel capillis detergere, ac myrrha perungere; et pro hoc improperantes et exprobrantes Judaei dicebant, quia „si [8]) hic propheta esset, sciret utique, quae et qualis est mulier, quae tangit eum, quia peccatrix est.“ Quod si requiras, cur exemplum, quod de Psalmo protulit, [9]) ita habeat, quasi improperia, quae improperentur Deo, cecide-

---

[1]) Rom. X, 3. coll. Psalm. LXIX, 9. (LXVIII.) — Edd. M. et R., cfr. pag. 386. not. 10., constanter: „improperia improperantium“ etc.

[2]) Cfr. Philipp. II, 6. 7.

[3]) Psalm. LXIX, 9. (LXVIII.)

[4]) In editis (v. c. edd. M.) omittitur „tibi.“ R.

[5]) Edd. Merlini: si ea, quae sunt scripta in evangelio, requiramus etc.

[6]) Marc. II, 16. — Edd. Merlini: quare cum publicanis et peccatoribus manducat magister vester? vel etc.

[7]) In editis (e. c. edd. M.) omittitur „suis.“ R.

[8]) Luc. VII, 39.

[9]) Desideratur in libris antea editis (v. c. edd. M.): „protulit.“ R. — Cfr. Psalm. LXIX, 9. (LXVIII.)

rint[1]) super Christum: ita possumus explanare: quia sicut dixit: „qui[2]) me recipit, recipit eum, qui me misit:“ ita et hoc accipi potest: quia qui mihi improperat, improperat ei, qui misit me. Exemplum[3]) ergo, quod assumsit, in sexagesimo octavo[4]) Psalmo hoc modo scriptum est: „alienus[5]) factus sum fratribus meis, et hospes filiis matris meae. Quia zelus domus tuae comedit me, et improperia improperantium tibi ceciderunt super me.“

„Quaecunque[6]) enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt.“ Simile est hoc illi, quod ipse in aliis dicit: „scripta[7]) sunt autem propter nos, in quos fines saeculorum devenerunt.“ Quod si requiritur, quomodo[8]) propter nos scripta sint, quae scripta sunt, vide, quia propter nos scriptum est: „non[9]) obturabis os bovi trituranti: non enim de bobus cura est Deo, sed de nobis dicit:“ et propter nos scriptum est, quia „Abraham[10]) duos filios habuit, unum de ancilla, et unum de libera,“ ut nos sciamus, quia haec[11]) sunt allegorica, et „haec[12]) sunt duo testamenta.“ Propter nos et illud scriptum est, quia populus manducavit[13]) manna in deserto, et bibit

---

[1]) Edd. Merlini: deciderint. [2]) Luc. IX, 48.

[3]) Sic omnes Mss. et Rabanus. Editi vero (v. c. edd. M.): „Exemplum enim, quod“ etc. R.

[4]) Editi (v. c. edd. M.) omittunt „octavo,“ quod restituunt omnes Mss. R.

[5]) Psalm. LXIX, 8. 9. (LXVIII.) — Edd. Merlini: fratribus meis etc. usque: ceciderunt super me.

[6]) Rom. XV, 4. [7]) I Cor. X, 11. coll. edd. N. T.

[8]) Sic recte Msc. Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss., Rabanus, et editi (e. c. edd. M.) omittunt verba: „quae scripta sunt.“ R.

[9]) I Cor. IX, 9. coll. Deut. XXV, 4.

[10]) Galat. IV, 22.

[11]) Deest „haec“ in edd. M. [12]) Galat. IV, 24.

[13]) Edd. Merlini: „manna manducavit“ etc. — Cfr. Exod. XVI, 35. et XVII, 6.

aquam de petra, ut nos intelligeremus, quia „spiritualem [1]) escam manducaverunt, et spiritualem potum biberunt, bibentes de sequenti petra, quae petra erat Christus." Et [2]) haec atque alia hujusmodi erant mysteria, quae occultata sunt temporibus aeternis, manifestata autem nunc per Scripturas propheticas, et adventum Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi. Sed ut adhuc manifestius fiat, quomodo quae scripta sunt, propter nos scripta sunt, de priori populo dicit propheta, quia „aure [3]) audietis, et non audietis; et videntes videbitis, et non intelligetis." De nobis autem dicitur: quia „quibus [4]) non est nuntiatum de eo, videbunt; et qui non audierunt, intelligent." Considera ergo ex hoc, propter [5]) quos, quae scripta sunt, scripta videantur. Quae enim scribuntur, sine dubio propter eos scribuntur, qui visuri et intellecturi sunt, non propter eos, qui neque visuri, neque intellecturi dicuntur. Qui autem intelligunt quae scripta sunt, illud sine dubio invenient, quod consequenter adjungitur: „ut [6]) per patientiam, et consolationem Scripturarum, spem habeamus ad [7]) Deum." Consolationem namque ex Scripturis non ille, qui neque credit, neque intelligit; sed ille, qui et credit et intelligit, capit.

---

[1]) I Cor. X, 4.

[2]) Editi (v. c. edd. M.): „Haec atque alia hujusmodi erant mysteria, quae occulta sunt temporibus aeternis:" sed Mss. et Rabanus ut in nostro textu, nisi quod alius habet: „occulta sunt," alius: „occulta fuerunt," et alii „temporibus praeteritis." R. — Cfr. Rom. XIII, 25. — 26. et II Timoth. I, 10.

[3]) Jesai. VI, 9.

[4]) Rom. XV, 21. coll. Jesai. LII, 15.

[5]) Sic Mss. et Rabanus. Editi vero (e. c. edd. M.): „propter quod scripta sunt, videlicet ut scripta videantur." R.

[6]) Rom. XV, 4.

[7]) Desiderantur in antea editis (e. c. edd. M.) verba: „ad bonum." R. — Cfr. pag. 386. not. 7.

7. „Deus[1]) autem patientiae et consolationis det vobis id ipsum sapere in alterutrum secundum Jesum Christum: ut[2]) unanimes uno ore honorificetis Deum, et Patrem Domini nostri Jesu Christi. Propter quod suscipite invicem, sicut et Christus suscepit vos in honorem Dei.“ Si patientia virtus est, omnis autem virtus a Deo est: et patientia a Deo est. Cum ergo dicitur „Deus[3]) patientiae,“ hoc est, quod videtur ostendi, quia Deus cum his est, qui[4]) habent in se virtutem patientiae: sicut cum dicitur Deus[5]) justitiae, ostenditur in his esse Deus, qui servant justitiam. Similiter et Deus veritatis, et[6]) Deus sapientiae intelligitur. Sed et „Deus[7]) consolationis“ cum dicitur, cum illis esse ostenditur Deus, qui ex divinis Scripturis per intelligentiam spiritualem consolationem Spiritus capiunt. „Deus“[8]) ergo „patientiae et consolationis det vobis, inquit, id ipsum sapere in alterutrum secundum Jesum Christum.“ In hoc Paulus patriarcharum more et prophetarum, quorum benedictiones scriptae referuntur, benedictiones tribuit Romanis, exorans iis dari a Deo, ut id ipsum sapiant in alterutrum. Grandis[9]) est ista benedictio, ut unum sapiant omnes atque sentiant,

---

1) Rom. XV, 5. 6. 7.

2) Verba: „ut unanimes —. Propter quod suscipite invicem, sicut et Christus suscepit vos in honorem Dei,“ desiderantur in editis (v. c. edd. M.); sed restituuntur ex omnibus Mss. R.

3) Rom. XV, 5.

4) Edd. Merlini: qui habent virtutem patientiae in se.

5) Edd. Merlini: Deus justus, ostenditur etc.

6) Editi (v. c. edd. M.): „et Deus patientiae intelligitur.“ Male. R.

7) Rom. XV, 5.

8) Editi (v. c. edd. M.): „Deus autem patientiae“ etc. R. — Rom. XV, 5.

9) Sic Mss. et Rabanus. Editi vero (e. c. edd. M.): „Gratia Dei est benedictio ista, ut“ etc. R.

et sicut sibi, ita [1]) unusquisque velit et [2]) proximo suo. Vis autem scire, quantum [3]) valeat unanimitatis gratia? Salvator in Evangeliis pronuntiat, quia „si [4]) duo vel tres in unum consenserint, de omni re, quamcunque petierint a [5]) Deo, fiet illis:“ et iterum de semet ipso dicit, quia „ubi [6]) fuerint duo vel tres congregati in nomine meo,“ hoc est, unum atque idem sentientes in nomine Jesu Christi, ibi, [7]) inquit, ero „in medio eorum.“ Vis et aliud accipere exemplum, quomodo unum sentientibus Christus medius fiat? Vide in Actibus [8]) Apostolorum, quomodo post adscensionem Domini, cum elevassent, inquit, undecim [9]) Apostoli cum ceteris vocem, et unanimiter orassent, motus est locus, in quo stabant, et praesentiam sancti Spiritus meruerunt. Ut autem adhuc, quanta sit unanimitatis virtus, et quanta gratia, clarius fiat, non puto absurdum videri, si [10]) ea, quae nobis de his etiam in veteri Testamento a patribus rationabiliter tradita sunt, his scilicet, qui ex Hebraeis ad Christi fidem venerunt,

---

1) Deest „ita“ in editis. R. — Exstat „ita“ in edd. M.

2) Desideratur „et“ in edd. M.

3) Edd. Merlini: quantum unanimitatis gratia valet? Salvator etc.

4) Matth. XVIII, 19. coll. edd. N. T.

5) Omittuntur in libris antea editis (c. c. edd. M.) verba: „a Deo.“ R.

6) Matth. XVIII, 20.

7) Verba: „ibi, inquit,“ desiderantur in editis (v. c. edd. M.), et in pluribus Mss., sed restituuntur ex Msc. Regio num. 1639. et Rabano, qui tamen omittit „ibi.“ R. — Cfr. Matth. XVIII, 20.

8) Cfr. Act. I. et II.

9) Libri antea editi (c. c. edd. M.) habent: „duodecim;“ Rabanus vero et omnes Mss. nostri: „undecim.“ R. — Cfr. Act. I, 13.

10) Edd. Merlini: „si ea etiam, quae nobis in veteri testamento a patribus rationabiliter tradita sunt, his scilicet“ etc.

in medium proferamus. Ajebant ergo, tres [1]) illos filios Core, [2]) quorum [3]) nomina invenimus in Exodo, id est, Assir, [4]) qui interpretatur eruditio, et Elcana, [5]) qui [6]) in nostra lingua dicitur possessio Dei, et Abiasaph, [7]) qui in latino sermone indicat congregationem patris, cum pater eorum Core peccasset [8]) una cum Dathan et Abiram, et omnibus, qui consenserunt iis, et divinae ultionis in eos pararetur excidium, istos segregasse se [9]) a coetu nefario, et ab impia conspiratione sequestratos unanimiter ad Deum precem poenitentiae profudisse: atque exauditos a Deo non solum veniam poenae, sed et prophetiae gratiam meruisse; et hoc quoque iis a Deo poscentibus esse praestitum, ne quid triste aut exitiabile prophetare juberentur: et ob hoc omnes Psalmos, quicunque nominibus eorum attitulati referuntur, nihil triste adversum [10]) peccatores, aut asperum continere. Hoc autem protulimus, ut, quanta sit unanimitatis virtus, et unum sentire, atque unum invicem sapere, magnificentius nosceretur. Ego etiam illud, quod Paulus in quibusdam epistolis aliorum

---

[1]) Editi (e. c. edd. M.): „hi." Mss. vero: „tres." R.

[2]) Ed. M. I. hoc loco et seq. „Chore." Rectius hoc loco legeris: „Corachi."

[3]) Edd. Merlini: quorum nomina in Exodo invenimus etc. — Cfr. Exod. VI, 24.

[4]) Ed. R. in textu: „Aser," in notis: „Mss. habent: *Asyr.*" — Edd. Merlini: „Assir."

[5]) Ed. R. in textu: „Elchana," in notis: „Mss. (itemq. edd. M.) habent: *Helchana.* Msc. unus: *Helchan.*"

[6]) Edd. Merlini: qui in lingua nostra dicitur etc.

[7]) Mss. nonnulli: „Abiasa," al. „Abysa," al. „Abyssa." R.

[8]) Num. XVI, 1. seq. — Edd. M. et R. „cum Dathan et Abiron" etc.

[9]) Editi (v. c. ed. M. II.): „se ab actu nefario." R. — Ed. M. I: „se actu nefario."

[10]) Edd. Merlini: „adversus peccatores." — In seqq. ed. M. I: „aut aspere continere."

vocabula secum jungit, et dicit: „Paulus,[1]) et Sosthenes frater:“ et alibi: „Paulus,[2]) et Silvanus, et Timotheus:“ puto non inaniter factum, sed per hoc ostendi,[3]) quia duobus vel tribus in uno positis Spiritus sanctus unum de iis sensum atque unum elicuerit sermonem: ut, qui ecclesias[4]) docere cupiebant unum dicere omnes[5]) atque unum sapere, ipsi[6]) prius unum se dicere atque unum sapere demonstrarent,[7]) et „uno ore“ honorificarent „Deum, et Patrem Domini nostri Jesu Christi.“ Unum namque os dicitur, ubi unus atque idem per diversorum ora sensus et sermo procedit. Bene autem Apostolus, ubi ait: „id[8]) ipsum sapere in alterutrum:“ addidit: „secundum Jesum Christum.“ Posset enim fieri, ut et[9]) in malitia aliqui unanimiter consentirent, et unum saperent in pejus. Ob hoc ergo addidit: „secundum[10]) Jesum Christum.“ Qui autem „secundum Jesum Christum“ sapit, sine dubio omne, quod bonum est, sapit. Post haec ait:[11]) „propter[12]) quod suscipite invicem, sicut et Christus suscepit vos in honorem Dei.“ Quod dicit: „suscipite invicem:“ ad illud referendum est, quod primo propo-

---

[1]) I Cor. I, 1.

[2]) I Thess. I, 1. — Ed. M. II., itemque ed. Ruaei: „et Sylvanus.“

[3]) Edd. Merlini: ostendit.

[4]) Editi (c. c. edd. M.): „ecclesiam.“ Male. R.

[5]) Editi (v. c. edd. M.) omittunt „omnes.“ Sed omnes Mss. ut in nostro textu. R.

[6]) Edd. Merlini: ipsi se prius unum dicere atque unum etc.

[7]) Editi (c. c. edd. M.): „demonstrarent. Et uno ore honorificetis Deum“ etc. Sed omnes Mss. ut in nostro textu. R. — Cfr. Rom. XV, 6.

[8]) Rom. XV, 5.

[9]) Deest „et“ in edd. M.

[10]) Rom. XV, 5. [11]) Edd. Merlini: addit.

[12]) Rom. XV, 7.

suerat,[1]) ubi occasione mundorum vel immundorum ciborum diversa sentientes ab invicem discrepabant; et ait: „suscipite[2]) invicem, sicut et Christus suscepit vos," qui nullius horruit[3]) immunditias, nec reputavit alicui delicta sua. Nihil[4]) ergo de immunditia animalium judicetis, sicut nec ille immunditias credentium reputavit. Et qui in superioribus dixerat: „qui[5]) autem manducat, non manducantem non judicet: Deus enim illum assumsit:" hic[6]) dixit: „sicut Christus suscepit vos:" ut ostenderet, unum atque idem esse, a Deo suscipi, et a Christo. Addit[7]) autem et hoc, quod honor Dei sit suscipi a Christo. Quos enim suscipit Christus, docet eos ita agere debere, ut[8]) „videntes homines opera eorum bona, glorificent Patrem eorum, qui in coelis est."

8. „Dico[9]) enim, Jesum[10]) Christum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei, ad[11]) stabi-

---

[1]) Msc. unus: „posuerat." Sed ceteri Mss., Rabanus, et editi (e. c. edd. M.): „proposuerat." R.

[2]) Rom. XV, 7.

[3]) Edd. Merlini: immunditias horruit.

[4]) Editi (v. c. edd. M.): „Nihil enim de immunditia" etc. R.

[5]) Rom. XIV, 3.

[6]) Mss. plerique, Rabanus, et editi (v. c. edd. M.): „hic dixit (al., itemque edd. M., *dicit*), quia Christus" etc. R. Sed rectius Msc. Reg. num. 1639. ut in nostro textu. R. — Rom. XV, 7.

[7]) Mss. quidam: „Addit et hoc, ut honor sit Dei" etc. Sed melius Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus ut in textu. Editi (v. c. edd. M.) omittunt „autem," sed habent: „quod honor sit Dei" etc. R.

[8]) Matth. V, 16. — Edd. Merlini: „patrem, qui in coelis est," omisso „eorum."

[9]) Rom. XV, 8—12.

[10]) Deest „Jesum" in edd. M.

[11]) Edd. Merlini hoc loco, cfr. pag. 400. not. 6. „ad confirmandas promissiones" etc.

liendas promissiones patrum: Gentes [1]) autem pro misericordia honorare Deum, sicut scriptum est:" „„propterea [2]) confitebor tibi in Gentibus, et in nomine tuo cantabo."" „Et iterum dicit:" „„laetamini [3]) Gentes cum populo ejus."" „Et iterum:" „„laudate [4]) Dominum omnes Gentes, et magnificate eum omnes populi."" „Et Esaias rursum dicit: erit [5]) radix Jesse, et qui exsurget regere Gentes, in eo Gentes sperabunt." Quomodo Christus minister fuerit circumcisionis ad [6]) stabiliendas promissiones patrum, duplici modo intelligi potest. Sive pro eo, quod circumcisionem in carne sua ipse [7]) suscepit, ut manifestissime nosceretur, quod ex semine Abraham veniens, cui promiserat Deus, quod [8]) in semine suo benedicerentur omnes gentes, compleret in semet ipso, quae Patribus fuerant repromissa: et ut per hec, secundum propositum totius epistolae ordinem, quo nunc eos, qui ex circumcisione crediderant, nunc etiam eos, qui ex Gentibus adversum se invicem superbientes erant, [9]) refrenat ac reprimit, doceret non esse penitus judicandos eos, qui in legis observationibus demorantur: quandoquidem etiam [10]) Christus in carne sua circumcisionis mini-

---

[1]) Desiderantur verba: „Gentes autem pro — populi. Et Esaias rursum dicit: erit radix — regere Gentes, in eo Gentes sperabunt," in antea editis (v. c. edd. M.), et restituuntur ex Mss., quorum unus habet: „in eum Gentes sperabunt." R.

[2]) Psalm. XVIII, 49. (XVII.) coll. Rom. XV, 9.

[3]) Deut. XXXII, 43. coll. Rom. XV, 10.

[4]) Psalm. CXVII, 1. (CXVI.) coll. Rom. XV, 11.

[5]) Jesai. XI, 10. coll. Rom. XV, 12.

[6]) Edd. M. et R. hoc loco, cfr. pag. 399. not. 11. „ad stabiliendas promissiones" etc.

[7]) Edd. Merlini: suscepit ipse.

[8]) Editi (v. c. edd. M.): „quia in semine tuo benedicentur" etc. R. — Cfr. Genes. XXII, 18.

[9]) Deest „erant" in edd. M.

[10]) Edd. Merlini: Christus etiam.

ster exstiterit: [1]) sive alio modo, ut illius circumcisionis Christus minister fuisse dicatur, de qua idem Apostolus dicit: „non [2]) enim qui in manifesto Judaeus est, neque quae manifesta in carne est circumcisio, sed qui in occulto Judaeus est, et [3]) circumcisio cordis in spiritu, non litera, cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est:“ et secundum quod idem Apostolus in aliis dicit: „in [4]) quo etiam circumcisi estis circumcisione non manufacta in exspoliatione corporis carnis, sed [5]) in circumcisione Christi, consepulti ei in baptismo.“ Per hujusmodi ergo circumcisionem certum est patrum [6]) promissiones esse completas. Quae autem fuerint promissiones, subditis declarat exemplis, quibus [7]) dicit: „propterea confitebor tibi in Gentibus, et nomini tuo cantabo.“ Quod ex [8]) septimo decimo Psalmo videtur assumtum, parva immutatione habita non sensus, sed sermonum. Ibi enim dicit propheta: „propterea [9]) confitebor tibi in Gentibus, Domine, et psallam nomini tuo.“ Quod [10]) autem ait: „laeta-

---

[1]) Praetermittuntur in libris antea editis (v. c. edd. M.) verba: „exstiterit: sive alio modo, ut illius circumcisionis Christus minister.“ R.

[2]) Rom. II, 28. 29. — Edd. Merlini: neque quae — est in carne circumcisio.

[3]) Sic Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus. Ceteri vero Mss. et editi (e. c. edd. M.): „et circumcisione cordis, quae (al. *qui*) spiritu, non“ etc. R.

[4]) Coloss. II, 11. coll. edd. N. T.

[5]) Editi (v. c. edd. M.): „sed in circumcisione corporis Christi, consepulti ei in baptismum.“ R.

[6]) Edd. Merlini: promissiones patrum.

[7]) Sic Mss. Codd. nostri; editi vero (e. c. edd. M.): „quibus dicit: Gentes autem super misericordia honorare Deum, sicut scriptum est: propterea confitebor“ etc. R. — Cfr. Rom. XV, 9. coll. Psalm. XVIII, 49. (XVII.)

[8]) Editi (v. c. edd. M.): „ex decimo octavo;“ Mss. „ex septimo decimo,“ et recte quidem. R.

[9]) Psalm. XVIII, 49. (XVII.)

[10]) Edd. Merlini: Et quod item ait.

mini[1]) Gentes cum populo ejus:" iisdem verbis in Deuteronomii Cantico scriptum[2]) est. „Laudate" vero „Dominum omnes gentes, et magnificate eum omnes populi:" in centesimo sexto decimo Psalmo legitur: tantum est,[3]) quod ibi pro: „magnificate:" „collaudate" positum est. Ultimum[4]) vero exemplum ipse Paulus de Esaia dicit esse[5]) assumtum, in cujus corpore ita[6]) scriptum est: „et[7]) erit in die illa radix Jesse; et qui exsurget regere Gentes, in eo Gentes sperabunt. Et erit requies ejus honor." Omissis autem[8]) in primo quidem duobus sermonibus, id est: „in[9]) die illa:" et in ultimis: „et[10]) erit requies ejus honor:" cetera iisdem verbis posuit, quibus Septuaginta interpretes ediderunt. Unde sciendum est, quod in omnibus paene Apostolus editionem Septuaginta interpretum tenet, nisi[11]) si qua forte ei, quam[12]) exsequitur, assertioni minus necessaria videntur,[13]) aut si

---

[1]) Rom. XV, 10. coll. Deut. XXXII, 43.

[2]) Edd. Merlini: „scriptum est. Et iterum: laudate vero omnes gentes Dominum" etc. — Cfr. Rom. XV, 11. coll. Psalm. CXVII, 1. (CXVI.)

[3]) Deest „et" in edd. M.

[4]) Verba: „Ultimum — assumtum, in cujus — ita scriptum est," in editis praetermissa sunt, quorum loco legitur: „Et rursus Esaias ait." R. — Exstant eadem verba, cf. notas seqq., in edd. M.

[5]) Deest „esse" in edd. M.

[6]) Edd. Merlini: „scriptum est ita. Et rursus Esaias ait: et erit" etc. — Cfr. pag. huj. not. 4.

[7]) Jesai. XI, 10. coll. Rom. XV, 12. — Edd. Merlini: honor ejus.

[8]) Edd. Merlini: in primis quidem etc.

[9]) Cfr. Jesai. XI, 10. coll. Rom. XV, 12.

[10]) Cfr. Jesai. XI, 10. coll. Rom. XV, 12. — Edd. M. et R. hoc loco, cfr. pag. huj. not. 7. „ejus honor."

[11]) Sic Msc. Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss. et editi (e. c. edd. M.): „nisi quia forte ei" etc. R.

[12]) Ed. M. I: quae.

[13]) Sic Msc. Reg. num. 1639. et editi (e. c. edd. Merlini). Ceteri vero Mss. „videtur." R.

quando non tam verbis interpretum, quam sensibus Scripturae uti vult sua enuntiatione prolatis. Hunc autem sermonem de radice Jesse melius quidem in explanatione ipsius prophetae Esaiae visum [1]) est disseri. Et in praesenti tamen loco dicetur, quoniam Jesse interpretatur in nostra lingua: est mihi. In adventu ergo Christi omnis, qui credidit ei, convenienter dixit: est mihi. Ille enim, de quo Moses dixit: [2]) „qui [3]) est, misit me ad vos:“ ipse est mihi, hoc est, in ipsum credo, qui [4]) est, non qui ex nihilo factus est, ut impiis placet, sed qui est, et semper est, et hoc ei nomen est: et ipse est, qui surrexit [5]) ex radice Jesse, et in ipso Gentes sperabunt. Pro qua misericordia, quam ab eo consecuti sunt, ut [6]) is, qui semper erat, nasceretur ex radice Jesse ad salutem Gentibus dandam, pro hac, inquam, sibi collata misericordia Gentes honorant et magnificant Deum.

9. „Deus [7]) autem spei repleat vos omni gaudio et pace in credendo, ut abundetis in spe et virtute Spiritus sancti.“ Qui superius dixerat, quod in Esaia scriptum est: „et [8]) in eo Gentes sperabunt:“ gratanter adjecit: „Deus [9]) autem spei:“ ut, si scriptum fuisset: „in ipso

---

[1]) Ita Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus. Ceteri vero Mss. et editi (v. c. edd. M.): „visum est disseruisse. In praesenti tamen (editi, v. c. edd. M., *tantum*) loco dicitur“ etc. Origenes Homil. 3. in Jesaiam de radice Jesse fusius quidem disserit, sed non in hunc Jesaiae contextum, quem videtur Commentariis suis in hunc prophetam explanasse. Sed haec modo non exstant. R.

[2]) Edd. Merlini: dicit. [3]) Exod. III, 14.

[4]) Sic Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus. Editi vero (e. c. edd. M.): „qui non ex nihilo ut impiis placet“ etc. Mss. quidam: „qui est, non ex nihilo factus est, ut impiis placet“ etc. R.

[5]) Cfr. Jesai. XI, 10. coll. Rom. XV, 12.

[6]) Deest „ut“ in edd. M. [7]) Rom. XV, 13.

[8]) Jesai. XI, 10. coll. Rom. XV, 12.

[9]) Rom. XV, 12.

Gentes" credent, adjecisset sine dubio: „Deus autem" fidei, ut nunc a sperando Gentes Deum spei invocat super eos, qui sperant in eum, a quo iis benedictionis munus precatur augeri. Est autem benedictio hujusmodi: ut [1]) repleantur omni gaudio, et omni pace. Similiter autem et propheta in [2]) quodam loco dicit: „et [3]) erit in diebus ejus justitia et multitudo pacis, usque quo auferatur luna." Sed quia haec de Christo dicuntur, in illo recte possumus multitudinem pacis advertere, pro eo, quod pacificavit [4]) per sanguinem crucis suae non solum quae in terra sunt, sed [5]) etiam quae in coelis sunt. In omnibus autem quomodo possit impleri hoc, quod precatur Apostolus, ut repleantur [6]) omni gaudio et omni pace, difficile mihi videtur exponi: maxime cum etiam ipse Apostolus in his, quae per gratiam Spiritus sancti [7]) consecutus est, ex parte se dicat [8]) scire, et ex parte prophetare. Sed ego puto, in eo posse habere credentes plenitudinem [9]) pacis, cum reconciliantur Deo Patri per fidem, secundum verbum Pauli dicentis: „rogamus [10]) pro Christo, reconciliamini Deo:" et cum in [11]) pacem

---

[1]) Cfr. Rom. XV, 13.

[2]) Edd. Merlini: dicit in quodam loco.

[3]) Psalm. LXXII, 7. (LXXI.)

[4]) Cfr. Coloss. I, 20.

[5]) Ita recte Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus. Ceteri vero Mss. et editi (c. c. edd. M.): „sed etiam quae in coelis sunt in omnibus. Quomodo possit (al. *Quomodo vero possit*) impleri" etc. R.

[6]) Edd. Merlini: „impleantur." — Cfr. Rom. XV, 13.

[7]) Deest „sancti" in edd. M.

[8]) Cfr. I Cor. XIII, 9.

[9]) Msc. Reg. num. 1639., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.): „plenitudinem pacis." Mss. duo: „multitudinem pacis." R.

[10]) II Cor. V, 20.

[11]) Editi (v. c. edd. M.): „in pace redeunt." R.

redeunt cum Filio Dei per sanguinem crucis ejus, et cum sancto Spiritui sociantur, cum se emendaverint [1]) ab omni inquinamento, et effecti fuerint vasa sancta: ut ita demum quis repletus videatur omni pace, si in plenitudine crediderit Trinitatis. Propter hoc denique subjungit Apostolus, et dicit: „repleat [2]) vos omni gaudio et pace in credendo, ut abundetis in spe et virtute Spiritus sancti.“ Si [3]) enim qui credit, virtute sancti Spiritus munitur, certum est, quod plenitudinem gaudii semper habeat, et plenitudinem pacis.

10. „Certus [4]) sum autem, fratres, et ego de vobis, quoniam et ipsi pleni [5]) estis bonitate, repleti omni scientia, ita ut possitis et alios monere.“ Eadem ratione, qua supra diximus repleri omni gaudio et [6]) omni pace credentes, etiam hic, plenos esse bonitate et omni scientia eos, ad quos fit sermo, confirmat. Similiter autem et Corinthiis scribens dicit: „in [7]) omnibus divites facti estis in illo, in omni verbo, et in omni scientia:“ qui, ut superius diximus, etiam de semet ipso pronuntiat, [8]) quod non omnem scientiam, neque omnem prophetiam habeat, sed ex parte: de quo et in aliis quidem saepe nos dixisse memini. Et nunc nihilominus dicemus, quod Paulus, et si qui sunt tales, ad comparationem ceterorum

---

[1]) Edd. Merlini: emundaverint.

[2]) Rom. XV, 13. — Ed. M. II: ut abundetis spe et virtute etc.

[3]) Sic Mss. plerique, et editi (v. c. edd. M.). Msc. vero Reg. num. 1639. „Si enim credit quis, et virtute Spiritus sancti muniatur.“ Rabanus: „Si enim qui credit, ex virtute — muniatur.“ R.

[4]) Rom. XV, 14.

[5]) Editi (e. c. edd. M.), et Rabanus: „pleni estis dilectione, —, ita ut possitis alterutrum monere.“ Mss. vero ut in textu. R.

[6]) Edd. Merlini: et pace omni credentes etc. — Cfr. Rom. XV, 13.

[7]) I Cor. I, 5. [8]) Cfr. I Cor. XIII, 9.

perfecti dicuntur: ad illam autem summam scientiam, vel ad illam perfectionem, quae in coelestibus est ordinibus, nullus [1]) potest inter homines vel dici, vel esse perfectus. Ut si dicamus: in puerilibus studiis, ad comparationem illius, qui nuper imbuitur, et prima literarum suscipit elementa, magister ipse librarius perfectus [2]) appellatur; sed non est ita perfectus, ut est [3]) ille, qui grammaticam docet. Ipse vero grammaticus quamvis sit [4]) perfectus, superior [5]) est tamen perfectio rhetoris: et his omnibus longe eminentior philosophicae doctrinae perfectio. Cumque in his omnibus literaturae [6]) doctrina sit, diversus tamen gradus perfectionis et magisterii in unoquoque habetur. Ita ergo potest fieri, ut [7]) et Paulus, cum dicit: „non [8]) quod jam assecutus sim, aut perfectus sim:" ad illum apicem coelestis perfectionis adspiciens videatur [9]) haec scribere. Cum vero dicit: „quicunque [10]) ergo perfecti sumus, hoc sentiamus:" ad humanae tantum perfectionis respicit gradum. Sic ergo et in praesenti loco intelligendi sunt vel pace, vel gaudio, vel [11]) etiam bonitate, vel etiam scien-

---

[1]) Edd. Merlini: nullus — homines perfectus dici, vel esse.

[2]) Edd. Merlini: appellatur perfectus.

[3]) Desideratur „est" in edd. M.

[4]) Edd. Merlini: perfectus sit.

[5]) Sic Mss. et editio Veneta Salodiani (itemq. ed. M. I.): Merlinus vero (ed. scil. M. II.), et Genebrardus: „superior est, et tamen perfectior rhetor." R.

[6]) Editi: „literatura doctrina." — Ed. M. I: „sit literatura doctrina," ed. M. II: „sit literaturae doctrina."

[7]) Edd. Merlini: ut cum Paulus dicit etc.

[8]) Philipp. III, 13. — Edd. Merlini: non quo jam etc.

[9]) Edd. Merlini: haec videatur scribere.

[10]) Ita Mss. Editi vero (e. c. edd. M.): „quicunque ergo perfecti sentiamus, ad humanae" etc. R. — Cfr. Philipp. III, 15.

[11]) Sic Mss. Editi vero (v. c. edd. M.): „vel bonitate, vel scientia," omisso bis „etiam." R.

tia repleti sive Romani, sive Corinthii, in quantum possibile est repleri eos, qui docentur in ecclesia, et sub perfectis doctoribus agunt.[1]) Designat autem et scientiae ipsius mensuram, cum dicit: „ita[2]) ut possitis et alios monere.“ In quo ostendit, quia in eo, quod didicit[3]) unusquisque, debet etiam alium monere, et hujusmodi cum condiscipulis habere colloquia, quibus se et[4]) moneant invicem, et aedificent. Potest enim conferre plurimum eruditionis alterna collatio, si[5]) cum caritate habeatur, et de profundioribus quibusque vel obscurioribus exspectet[6]) eruditorum perfectorumque sententiam, secundum quod et[7]) Moses dicit: „interroga[8]) patres tuos, et annuntiabunt tibi; presbyteros tuos, et dicent tibi.“

11. „Audacius[9]) autem scripsi vobis ex parte, tanquam commemorans vos per gratiam datam mihi a Deo, ut sim ministrans Christo Jesu in Gentibus, sanctificans Evangelium Dei, ut sit oblatio Gentium accepta, sanctificata in Spiritu sancto.“ Tanquam qui conscius sit sibi in omni textu epistolae, dum ad eos interdum, qui ex circumcisione sunt,[10]) interdum vero ad eos, qui ex Gen-

---

[1]) Editi (e. c. edd. M.): „aguntur.“ R.

[2]) Rom. XV, 14. — Edd. M. et R. hoc loco, cfr. pag. 405. not. 5. „et alios monere.“

[3]) Omnes Mss. (itemq. ed. M. I.): „dicit.“ Rabanus: „didicit.“ Editi (v. c. ed. M. II.): „discit.“ R.

[4]) Deest „et“ in edd. M.

[5]) Mss. quidam: „si cum hilaritate habeatur.“ Sed potiores Mss., Rabanus, et editi (e. c. edd. M.) ut in nostro textu. R.

[6]) Msc. Reg. num. 1639. „exspectatur eruditorum perfectorumque sententia.“ Sed potiores Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.) ut in nostro textu. R.

[7]) Deest „et“ in ed. M. II.

[8]) Mss. aliquot: „interroga patrem tuum“ etc. Sed potiores Mss., Rabanus, et editi (e. c. edd. M.) ut in nostro textu. R. — Cfr. Deut. XXXII, 7.

[9]) Rom. XV, 15. 16. [10]) Deest „sunt“ in edd M.

tibus crediderunt, faceret verbum, quod nonnulla etiam de secretioribus mysteriis et profundioribus contigerit,[1]) et studio reddendae rationis plura, quae habebantur in occultis, patefecerit,[2]) licet in singulis dispensationem verbi cauta moderatione servaverit, et ex aliqua parte indicans, ex multa rursum parte contexerit, idcirco dicit: „audacius[3]) autem scripsi vobis ex parte, tanquam commemorans vos per gratiam, quae data est mihi.“ Audis[4]) Apostolum dicentem: „ex[5]) parte scripsi?“ Unde neque nobis aliquis succenseat, si mysteriorum divinorum rationem explanare[6]) ad liquidum non valemus, cum audiat eum, qui nobis haec ipsa tradidit, ex parte tradidisse: neque quisquam sub scientiae titulo ita inflatus incedat, tanquam universa cognoverit, cum ipse Paulus, a quo scientiae nobis sermo transfusus est, ex parte[7]) se dicat scribere, et ex parte cognoscere. Ego tamen arbitror, quod, quamvis etiam ipse Paulus ex parte se scire fateatur, plura tamen et multo plura scierit, quam scripserit. Tanquam enim[8]) qui ipse multa sciret, nec tamen auderet multa proferre,[9]) audaciam sibi fuisse dicit, ut ali-

---

[1]) Msc. Reg. num. 1639. „contexerit.“ R.

[2]) Editi (v. c. edd. M.): „patefecerit, licet in singulis dispensatione verbi moderationem servaverit, ex aliqua parte indicans, ex multa rursum parte contegens, idcirco“ etc. Sed omnes Mss. et Rabanus ut in textu; nisi quod quidam perperam habeant cum Rabano: „patefecerit luce,“ al. „lucere.“ R.

[3]) Rom. XV, 15.

[4]) Sic Msc. unus, et Rabanus. Ceteri vero Mss. nostri, et editi (e. c. edd. M.): „Audi.“ R.

[5]) Rom. XV, 15.

[6]) Edd. Merlini: explanare aliquando non valemus, cum etc.

[7]) Rom. XV, 15. et I Cor. XIII, 12.

[8]) Restituitur „enim“ ex Msc. Reg. num. 1639. R. — Deest „enim“ in edd. M.

[9]) Editi (e. c. edd. M.): „referre.“ Msc. unus: „ferre.“ R.

qua saltem scripturae committeret. Quod vero ait: „commemorans[1]) vos per gratiam datam mihi:" indicat[2]) fuisse quidem sibi jam sermonem de talibus, et disseruisse se saepe de mysteriis: sed quoniam quae solo sermone dicta sunt, facile[3]) intercipere[4]) posset oblivio, per haec, inquit, pauca, quae scripsi per gratiam datam mihi, illorum vobis memoriam revoco, quae a me latius saepe disserta[5]) sunt. De gratia autem, quam sibi datam Paulus commemorat, supra jam diximus. Quam gratiam ob hoc sibi datam dicit, ut[6]) „sim, inquit, ministrans Christo Jesu in Gentibus, sanctificans Evangelium Dei." Quod nos habemus: „sanctificans[7]) Evangelium Dei:" Graeci magnificentius dicunt: *ἱερουργοῦντα*[8]) *τὸ εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ*, quod licet non[9]) plene a nobis, posset[10]) tamen dici „sacrificans[11]) Evangelium Dei:" per quod ostenditur, sacrificale[12]) opus esse annuntiare Evangelium. Idcirco denique subjungit: „ut[13]) fiat obla-

---

[1]) Rom. XV, 15.

[2]) Msc. Reg. num. 1639. „indicat fecisse quidem se jam sermonem de" etc. R.

[3]) Editi (v. c. edd. M.): „de facili." Mss. et Rabanus: „facile." R.

[4]) Edd. Merlini: posset intercipere.

[5]) Ed. M. II: diserta sunt.

[6]) Rom. XV, 16. [7]) Rom. XV, 16.

[8]) Sic Rabanus, et editi (c. c. edd. Merlini). Omnes vero Mss. nostri habent tantummodo: „*ἱερουργῶν*, quod licet non plane a nobis" etc. R.

[9]) Ed. M. II: non plene, a nobis posset tamen etc.

[10]) Mss. duo: „posset;" Rabanus, et editi (v. c. ed. M. I.): „possit." Msc. Reg. num. 1639. „potest." R. — Cfr. pag. huj. not. 9.

[11]) Edd. Merlini: „sanctificans" etc. — Cfr. Rom. XV, 16.

[12]) Mss. et Rabanus, alii: „sacrificale opus;" alii: „pontificale opus." Editi (v. c. edd. M.): „sanctificale opus." R.

[13]) Rom. XV, 16. — Edd. M. et R. hoc loco, cfr. pag. 407. not. 9. „fiat."

tio Gentium accepta, sanctificata in Spiritu sancto." Sicut ergo pontifices cum offerebant, necessario iis erat providendum,[1]) ne macula inesset hostiae, ne[2]) vituperatio, ne vitium, ut[3]) posset accepta[4]) esse Deo et grata: ita et qui Evangelium sacrificat,[5]) et verbum Dei annuntiat, curare omnimodis[6]) debet, ne qua in praedicando macula, ne quod in docendo vitium, ne qua in magisterio culpa nascatur; sed, ut ita dixerim, si fieri potest, semet ipsum primo immolet, se primum vitiis jugulet, sua[7]) prius peccato membra mortificet, ut non solum doctrina, sed et vitae exemplo discipulorum[8]) salutem oblationem suam acceptam faciat Deo. „Sanctificata,[9]) inquit, in Spiritu sancto." Sanctificationis fons Spiritus sanctus est, et ideo oblatio Gentium, quae Paulo sacrificante[10]) offertur, non per observantiam legis, sed per Spiritum sanctum accepta[11]) fieri dicitur Deo.

12. „Habeo[12]) igitur gloriam in Christo Jesu ad Deum. Non enim audeo aliquid loqui eorum, quae per

---

[1]) Cfr. Levitic. XXII, 21. coll. Deut. XV, 21.

[2]) Editi (v. c. edd. M.), et Mss. quidam: „ne vituperationis vitium, ut" etc. Male. R.

[3]) Editi (e. c. edd. M.): „ut possit." Sed Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus recte ut in nostro textu. R.

[4]) Edd. Merlini: accepta Deo esse et grata.

[5]) Editi (v. c. edd. M.): „sanctificat." At omnes Mss. et Rabanus: „sacrificat." R.

[6]) Edd. Merlini: omnimode debet, ne etc.

[7]) Edd. Merlini: et sua prius etc.

[8]) Sic Mss. plerique, et editi (v. c. edd. Merlini). Msc. vero Reg. num. 1639. „discipulorum salute oblationem suam" etc. Rabanus: „discipulorum salutem oblatione sua" etc. R.

[9]) Rom. XV, 16.

[10]) Editi (v. c. edd. M.): „sanctificante." Mss. omnes, et Rabanus: „sacrificante." R.

[11]) Edd. Merlini: accepta dicitur fieri Deo.

[12]) Rom. XV, 17—21.

me non efficit[1]) Christus, in[2]) obedientiam Gentium, verbo et factis, per potestatem signorum et prodigiorum in virtute Spiritus Dei: ita ut ab Jerusalem in circuitu usque ad Illyricum repleverim Evangelium Christi. Sic autem hoc praedicavi Evangelium, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum aedificarem: sed sicut scriptum est: quibus[3]) non est annuntiatum de eo, videbunt, et qui non audierunt, intelligent." Vera quidem gloriatio ad Deum non est, nisi illa, quae est in Christo Jesu. Sine Christo autem gloriari in Deo tale est, quale si quis dicat, posse se habere gloriam apud Deum sine justitia, sine sapientia, sine veritate. Haec enim[4]) omnia Christus est; et ideo in solo Christo vera[5]) gloriatio est ad Deum. Simile est hoc[6]) illi, quod in aliis ipse[7]) dicit: „qui[8]) autem gloriatur, in Domino glorietur." Quomodo autem culpabilis sit gloriatio omnis, quae extra Christum est, verbi causa, in divitiis, vel[9]) honoribus saeculi, vel sapientia mundi, vel ceteris artibus, quae extra Christum sunt, supra[10]) jam latius disseruimus. Sciendum sane est, quod hic Latini „gloriam"[11])

---

[1]) Ed. M. I: effecit.

[2]) Verba: „in obedientiam — Christi. Sic autem hoc —: sed sicut scriptum est: quibus non est de — eo, videbunt, et qui non audierunt, intelligent," nusquam reperiuntur in editis (v. c. edd. M.), sed restituuntur ex Mss. R.

[3]) Jesai. LII, 15. coll. Rom. XV, 21.

[4]) Deest „enim" in edd. M.

[5]) Edd. Merlini: vera est gloriatio ad Deum.

[6]) Ed. M. I: haec illi.

[7]) Deest „ipse" in edd. M.

[8]) I Cor. I, 31. coll. Jerem. IX, 23. 24.

[9]) Editi (v. c. edd. M.): „et honoribus hujus saeculi" etc. R.

[10]) Vide supra lib. IV. num. 9. R.

[11]) Editi (v. c. edd. M.): „gloria." R. — Cfr. Rom. XV, 17

pro gloriatione posuerunt. „Non [1]) enim, inquit, audeo aliquid loqui eorum, quae per me non efficit [2]) Christus, [3]) in obedientiam Gentium, verbo et factis, per potestatem signorum et prodigiorum in virtute Spiritus Dei.“ Quae loquor, inquit, non sunt alieni operis verba, nec alienorum gestorum laudator efficior; sed quae scio Christum per me effecisse, haec vobis scribo, quae per obedientiam Gentium verbo in me et opere explevit, verbo praedicationis, opere signorum et prodigiorum. Quae autem sit differentia inter signa et [4]) prodigia, et in aliis jam latius diximus, et in praesenti loco compendiosius explicabimus. Signa appellantur, in quibus cum sit aliquid mirabile, indicatur quoque aliquid futurum. Prodigia vero, in quibus tantummodo mirabile aliquid ostenditur. Signa [5]) vero et prodigia, quasi quae utrumque contineant, dixit. [6]) Scriptura tamen divina interdum tenet istas proprietates, interdum autem abusive et [7]) prodigia pro signis, et signa pro prodigiis ponit. Paulus [8]) ergo per potestatem signorum et prodigiorum, quae tamen signa et prodigia in [9]) virtute Spiritus sancti faciebat, ab Jerusalem usque ad Illyricum replevit [10]) Evangelium Christi. Mosi et Aaron dederat Deus potestatem signorum et prodigiorum, sicut scriptum est: „posuit [11])

---

1) Rom. XV, 18. 19.

2) Edd. M. et R. hoc loco, cfr. pag. 411. not. 1. „efficit.“

3) Edd. Merlini: Christus. In obedientiam etc.

4) Edd. Merlini: „et prodigia, in aliis jam diximus, et in praesenti compendiosius explicabimus loco.“ — Vide Tom. XIII. in Joann. num. 60. R.

5) Rabanus: „Signa ergo et prodigia“ etc. R.

6) Edd. Merlini: dicit. 7) Deest „et“ in edd. M.

8) Mss. quidam: „Paulus autem per potestatem“ etc. R.

9) Edd. Merlini: faciebat in virtute sancti Spiritus, ab etc.

10) Edd. Merlini: implevit. — Cfr. Rom. XV, 19.

11) Psalm. CV, 27. (CIV.)

in iis verba signorum suorum[1]) et prodigiorum in terra Cham:" ut filios Israel castigata Aegypto liberarent:[2]) sed[3]) illi vix rarumque potuerunt ex Aegyptiorum gente convertere. Paulus accepta potestate signorum et prodigiorum non unam gentem, neque[4]) duos aut tres populos, sed omnes ab Jerusalem usque ad Illyricum nationes ac[5]) populos praedicatione verbi, et operum virtutumque potentia ad Christi sacramenta[6]) convertit. Sic autem praedicavit hoc Evangelium, ut non alienis laboribus, neque alienae praedicationi additamentum sui sermonis insereret, ne ab alio positis fidei fundamentis ipse aedificium propriae[7]) praedicationis imponeret, et alieni operis subripere gloriam videretur. Observanda haec sunt ecclesiarum[8]) rectoribus, et diligenti intentione servanda, ut neque loqui aliquid videantur eorum, quae per ipsos non effecerit Christus, neque[9]) alienos labores et studia decolorent. Loquitur autem quis ea, quae per se non efficit[10]) Christus, hoc modo: si loquatur de continentia et

---

1) Deest „suorum" in edd. M.

2) Ed. M. II: liberaret.

3) Editi (c. c. edd. M.): „sed illi vix rarumque aliquem potuerunt" etc. Msc. Reg. num. 1639. „sed illi vix rarum quemque potuerunt" etc. Ceteri Mss. et Rabanus ut in textu. R.

4) Editi (c. c. edd. M.): „aut duos aut tres populos" etc. R.

5) Edd. Merlini: „et populos" etc. — Cfr. Rom. XV, 19.

6) Editi (c. c. edd. M.) post haec verba: „sacramenta convertit," addunt: „Sic autem praedicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum aedificarem, sicut scriptum est:" sed hic Apostoli contextus in Mss. nostris Codd. non reperitur. R. — Cfr. pag. 411. not. 2.

7) Edd. Merlini: praedicationis propriae.

8) Sic omnes Mss. et Rabanus. Editi vero (v. c. edd. M.): „ecclesiarum principibus et rectoribus" etc. R.

9) Ed. M. II: ne alienos labores etc.

10) Edd. Merlini: effecit. — Cfr. pag. 412. not. 2.

doceat, cum ipse continens non sit: vel si loquatur de sobrietate, vel [1]) de justitia, vel de largiendis opibus, et contemnendis facultatibus pro regno Dei, et [2]) in ipso, qui haec docet, nihil horum effecerit Christus. Et [3]) ideo formam sui Apostolus ponit, et dicit ea se loqui, et ea ceteris praedicare, quae per ipsum Christus prius impleverit. „Sed [4]) sicut scriptum est, inquit: quibus non est annuntiatum de eo, videbunt, et qui non audierunt, intelligent.“ Observavit ergo diligenter Apostolus, ut secundum propheticum eloquium illis nuntiaret Christum, quibus a nullo fuerat nuntiatus, et [5]) ut illi de eo intelligerent, qui a nullo ante didicissent. Et ista, ut opinor, causa fuit, quae eum frequenter proponentem Romam pergere prohibebat, sicut dicit: „propter [6]) quod impediebar plurimum venire [7]) ad vos:“ non, ut in aliis dicit, [8]) impeditus a Satana, sed fundandi ecclesias occupatione detentus, et in his locis fundandi, ubi nullum fidei praecesserat fundamentum. Exemplum autem de Esaia [9]) sumtum est, et iisdem ex integro verbis, quibus apud prophetam legitur, positum.

13. „Nunc [10]) vero ulterius locum non habens in

---

[1]) Edd. Merlini: et de justitia etc.

[2]) Editi (e. c. edd. M.): „et ipse, qui docet haec, nihil horum effecerit. Et ideo“ etc. R.

[3]) Msc. unus: „Et ideo formam sui Apostolatus ponit“ etc. Sed ceteri Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.) ut in textu. R.

[4]) Rom. XV, 21. coll. Jesai. LII, 15.

[5]) Edd. Merlini: ut et illi de eo etc.

[6]) Rom. XV, 22.

[7]) Editi (e. c. edd. M.) post haec verba: „venire ad vos,“ addunt: „et prohibitus sum usque adhuc.“ Sed haec posteriora Apostoli verba neque in Mss. nostris, neque apud Rabanum comparent, et desunt etiam in plerisque Scripturae exemplaribus Graecis. R.

[8]) Cfr. I Thess. II, 18.

[9]) Jesai. LII, 15. [10]) Rom. XV, 23. 24.

his regionibus, desiderium autem habens veniendi[1]) ad vos jam ex multis praecedentibus annis, cum in Hispaniam proficiscar, spero quod praetergrediens videam vos, et a vobis deducar illuc, cum primo ex parte fruitus fuero vobis." Videtur haec in Achaja positus dicere apud Corinthum, sicut et in primis epistolae partibus[2]) jam pro viribus demonstravimus: quae utique Achaja vicina et cohaerens est Macedoniae. In quibus locis degens, cum singula quaeque peragrasset Evangelium praedicans in his duntaxat finibus, in[3]) quibus Christus ante non fuerat praedicatus, et agnitione Dei replesset universa, dicit ulterius se locum non habere in his regionibus, hoc est, locum nullum sibi superesse Christi praedicationis vacuum, et tempus jam adesse designat, quo desiderium suum videndi eos, qui Romae sunt, debeat adimplere: quod conceptum ex multis annis gerebat, dilatum autem fuerat et dissimulatum, donec omnem locum, in quo Christus non fuerat praedicatus, agnitione Evangelii ejus repleret. Quod autem dixit: „cum[4]) in Hispaniam proficiscar, spero quod praetergrediens videam vos:" non ita accipiendum est, quasi tam parvo amore Paulus erga Romanos teneretur, ut eos in transitu tantummodo et aliorsum pergens judicaret visendos. Vide enim in subsequentibus quid adjungit. „Cum[5]) primo, inquit, ex parte fruitus fuero vobis." In quo utique in ipsorum videtur ponere potestate, quando ab iis iter propositum debeat relaxari:

---

[1]) Ed. R. sola: venire.

[2]) Vide Praefat. in hanc epistolam, et quidem in ed. Ruaei Tom. IV. p. 459., ed. autem nostrae Tom. VI. pag. 5. lin. 10. seqq.

[3]) Msc. Reg. num. 1639. „in quibus Christi ante non fuerat praedicatio." Sed ceteri Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.) ut in textu. R.

[4]) Rom. XV, 24. — Edd. Merlini: spero ut praetergrediens etc.

[5]) Rom. XV, 24.

et per hoc quodam modo amorem ipsorum erga se invitat et nutrit, ut [1]) si ipsi insatiabiliter erga affectum teneantur Apostoli, sciant etiam ipsum id habere propositi, non prius ab iis discedere, neque [2]) alio proficisci, quam caritatis ipsorum gratia perfruatur. Quam tamen caritatem tantam praesentit futuram, cui nec possit ex integro satisfieri, sed „ex [3]) parte," inquit. Praemonet [4]) enim, quod in omnibus evangelizandi necessitas praeferenda sit. Bene autem his, quos nondum secundum carnem viderat, et ad quos nondum in [5]) corpore advenerat, praesentiam sui et remorationem moderatius pollicetur. Desiderabilius enim suscipimus bona, quae cito metuimus auferenda: securius [6]) vero negligimus, quod retenturos nos diutius credimus. In tantum autem erga se Romanorum nutrit affectum, et [7]) remorationem suam in ipsorum arbitrio collocat, ut dicat se ab ipsis deducendum ad Hispaniam, et tunc deducendum, cum ipsis prius in amore satisfecerit: in quo utique si propensiores exstiterint, demorandi diutius causas ipsi Apostolo dabunt.

14. „Nunc [8]) vero proficiscar in Jerusalem ministrare

---

[1]) Msc. Reg. num. 1639. „ut sint ipsi insatiabiles erga affectum Apostoli, sciant" etc. Sed ceteri Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.) ut in textu. R.

[2]) Ita editi (e. c. edd. M.), et plerique Mss. Msc. vero Reg. num. 1639. „neque alias (Rabanus: *neque ad alios*) proficisci" etc. R.

[3]) Cfr. Rom. XV, 24.

[4]) Sic editi (v. c. edd. M.), et Rabanus. Mss. vero nostri, alii: „Praemunit," alii: „Proponit." R. — Cfr. Rom. XV, 22.

[5]) Editi (v. c. edd. M.): „in carne advenerat." R.

[6]) Editi (v. c. edd. M.): „securius vero et negligentius quod retenturos" etc. Mss. duo: „retentaturos," pro: „retenturos." R.

[7]) Editi (e. c. edd. M.): „ut morationem suam — collocet." Male. R.

[8]) Rom. XV, 25—29.

sanctis. Placuit[1]) enim Macedoniae et Achajae collationem aliquam facere in pauperes sanctorum, qui sunt in Jerusalem. Complacuit[2]) enim, et debitores sunt eorum: quoniam si spiritualium eorum participes factae sunt Gentes, debent et in carnalibus ministrare iis. Hoc ergo cum consummavero, et assignavero iis fructum hunc, proficiscar per vos in Hispaniam. Scio enim, quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Christi veniam.“ Quoniam placuerit Macedoniae et Achajae collationem aliquam facere in pauperes sanctorum, qui sunt in Jerusalem, possumus et de secunda epistola ad Corinthios plenius discere,[3]) in[4]) qua hoc modo scribit: „notam[5]) autem facio[6]) vobis, fratres, gratiam Dei, quae data est mihi in ecclesiis Macedoniae, quia in multa probatione tribulationis abundantia gaudii eorum,[7]) et profunda paupertas eorum abundavit ad divitias simplicitatis eorum: quoniam secundum virtutem, — testimonium perhibeo iis —, et[8]) supra virtutem sua sponte, multis[9]) precibus

[1]) Editi (v. c. edd. M.): „Probaverunt enim Macedonia et Achaia“ etc. R.

[2]) Verba: „Complacuit enim, — ministrare iis. Hoc ergo cum consummavero, —, proficiscar per vos in Hispaniam. Scio enim, —, in abundantia — veniam. Quoniam placuerit Macedoniae — in pauperes sanctorum, qui sunt in Jerusalem,“ desiderantur in editis (v. c. edd. M.), sed restituuntur ex Mss. R.

[3]) Edd. Merlini: dicere.

[4]) Sic omnes Mss. et Rabanus. Editio autem Veneta: „in qua haec ibi scribit.“ Ceteri editi (e. c. edd. M.): „in qua haec scribit.“ R.

[5]) II Cor. VIII, 1 — 4.

[6]) Edd. Merlini: vobis facio.

[7]) Edd. Merlini: eorum fuit, et profunda etc.

[8]) Ita Mss. plerique, Rabanus, et editi (e. c. edd. M., quae tamen habent: *sponte sua*). Msc. vero Reg. num. 1639. „et supra virtutem suam spontanei fuerunt, multis precibus“ etc., quod rectius videtur: sed nihil immuto. R.

[9]) Ed. M. II: multi.

obsecrantes nos, gratiam et communionem, quae fit in sanctos," et reliqua. Et sicut in his testimonium reddit Macedonibus, ita rursum cohortatur et[1]) Corinthios, dicens: „sed[2]) sicut in omnibus abundatis, fide, et verbo, et scientia, et nostra in vos caritate, ita et in hac gratia abundetis," et reliqua. Sed et in aliis collaudans Corinthios, quia erga communionem pauperum, qui sunt in Jerusalem, promti fuerint, dicit: „et[3]) consilium in hoc do: hoc enim vobis expedit, qui non solum facere, sed et velle coepistis ab anno priore: nunc autem et facto perficite." Sed et in reliquis de hac eadem sanctorum[4]) communione prosequitur, et post aliquanta addit: „de[5]) ministerio autem, quod fit in sanctos, superfluum est vobis scribere. Scio enim promtam voluntatem vestram, pro qua gratulor de vobis Macedonibus, quia Achaja parata est ab anno priore, et vestra aemulatio provocavit multos."[6]) Quod autem post[7]) hujusmodi Macedoniae et Achajae ministerium, quod fit in sanctos, qui sunt in Jerusalem, proposuisset Apostolus etiam Romam videre, indicatur[8]) in Actibus Apostolorum hoc modo: „cum[9]) autem expleta essent haec, posuit Paulus in Spiritu sancto, ut, cum perambulasset Macedoniam et Achajam, proficisceretur Hierosolymam, dicens: quia post-

---

1) Deest „et" in edd. M.

2) Deest „sed" in edd. M. — Cfr. II Cor. VIII, 7. coll. edd. N. T.

3) Deest „et" in edd. M. — Cfr. II Cor. VIII, 10.

4) Deest in libris antea editis (v. c. ed. M. II.): „sanctorum." R.

5) II Cor. IX, 1. 6) Edd. Merlini: plurimos.

7) Editi (e. c. edd. M.): „post hujus et Achajae ministerium, quod" etc. R.

8) Edd. Merlini: in Actibus Apostolorum indicatur hoc modo etc.

9) Editi (v. c. edd. M.): „cum autem expleta esset haec, proposuit (edd. M. *posuit*) Paulus" etc. R.

quam fuero ibi, necesse est me et[1]) Romam videre." Ex his autem[2]) omnibus verbis colligitur, quia non solum prima ad Corinthios, sed et secunda ante scripta est, quam haec ad Romanos, quam habemus in manibus: simulque illud advertitur, quod, quanto posterior Paulus in unaquaque invenitur epistola, tanto et perfectior: ut verus sit ille ejus sermo, quem dixit, quia „praeterita[3]) obliviscens, ad futura me extendo, ad perfectum sequens palmam supernae vocationis." Quod autem dicit: „placuit[4]) Macedoniae et[5]) Achajae collationem aliquam facere in pauperes sanctorum:" subtiliter et verecunde, dum Corinthios laudat, hortatur Romanos. Facilius enim devotae mentes ad benefaciendum exemplis, quam sermonibus invitantur. Sed et[6]) in eo, quod addit: „placuit[7]) enim, et debitores sunt eorum:" quid aliud sentire vult Romanos, nisi[8]) ut, si Achivi et Macedones debitores sunt pauperibus sanctorum, qui sunt in Jerusalem, eadem[9])

---

[1]) Deest „et" in edd. M.

[2]) Deest „autem" in ed. M. II.

[3]) Philipp. III, 14. coll. edd. N. T.

[4]) Rom. XV, 26.

[5]) Verba: „et Achajae," desiderantur in editis (v. c. edd. M.), et in plerisque Mss., sed restituuntur ex Msc. Reg. num. 1639. et Rabano. R.

[6]) Deest „et" in edd. M.

[7]) Rom. XV, 27. — Edd. Merlini: „placuit enim iis, et" etc. — Cfr. pag. 417. not. 2.

[8]) Sic omnes Mss. nostri. Editi vero: „nisi Achaii." Rabanus: „nisi ut si Achaici" etc. R. — Ed. M. I: „nisi si Achaii" etc., ed. M. II: „nisi si Achaei" etc.

[9]) Ita legendum videtur. Sed Msc. Codex Vallis-Clarae, et unus Reg. num. 1640. „eadem ratione, qua unamquamque illi fidem," etc. ut in textu. Editi (e. c. edd. M.): „eadem ratione, qua unam fidem" etc. Msc. Reg. num. 1641. „eadem ratione, qua unam, quam fidem" etc. Rabanus habet: „eadem ratione etiam Romani, qui fidem Christi tenent, advertant et semet ipsos" etc. Msc.

ratione, qua [1]) unam eamdemque, quam illi, fidem Christi etiam Romani tenent, advertant et semet ipsos his iisdem factos esse debitores? Neque enim soli Macedones et Achivi [2]) in spiritualibus participes sunt facti sanctis, qui sunt in Jerusalem, ut et [3]) in carnalibus iis debeant ministrare; sed et Romani: et ideo pari conditione debitores sunt: sed de illis tantum pronuntiat, ut [4]) et isti se noverint simile sententiae subjacere. Haec quidem secundum communem literae dicta sint intellectum. Verum magnificentiam solitam requiramus in literis Pauli. Non enim puto, quod ita senserit, ut intra solam Jerusalem, unam duntaxat Palaestinae [5]) urbem, pauperes sanctorum concluserit, [6]) quos et spirituales appellavit; reliquos vero, qui in omni terra sunt, Gentes dixerit, qui habitantibus Jerusalem tanquam solis spiritualibus ministrare in carnalibus debeant: cum utique liceat et [7]) extra Jerusalem spirituales inveniri, [8]) quos non locus, sed conversatio sancta, et fidei ac scientiae perfectio fecerit spirituales, sicut et ipse Paulus scribens [9]) dicit: „fratres, [10])

Reg. num. 1639. „eadem ratione, qua unam eandemque fidem Christi quam Romani teneant, advertant et semet ipsos" etc. R.

[1]) Edd. Merlini, cfr. pag. 419. not. 9., haec habent: „qua unam fidem Christi etiam Romani tenent, advertant semet ipsos iis iisdem factos esse" etc.

[2]) Ed. M. I: „Achaii," ed. M. II: „Achaei."

[3]) Deest „et" in edd. M.

[4]) Editi (v. c. ed. M. I.): „ubi (al. *uti*) et isti se norunt sententiae subjacere. Haec" etc., omisso „simili," quae vox deest etiam in plerisque Mss. et apud Rabanum; sed restituitur ex Mss. duobus. R. — Ed. M. II: „uti et isti se norint sententiae subjacere. Haec" etc.

[5]) Ed. M. I., itemq. ed. Ruaei: Palestinae.

[6]) Sic recte Msc. Codex Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss. „collegerit." Editi (v. c. edd. M.): „collocet." R.

[7]) Deest „et" in edd. M. [8]) Ed. M. II: invenire.

[9]) Msc. Reg. num. 1639. „scribens Corinthiis dicit." R.

[10]) Galat. VI, 1.

et si praeoccupatus fuerit quis in aliquo delicto, vos, qui spirituales estis, instruite hujusmodi in spiritu mansuetudinis." Quid [1]) ergo est, quod in his sentire nos convenit? Quod omnis, qui spiritualis est, id est, qui spiritu Deo servit, et qui non secundum carnem vivit, sed secundum spiritum, iste in Jerusalem, hoc est, in loco pacis habitat, et in pacis visione consistit: et iste est pauper sanctorum, ex illis scilicet beatis pauperibus, ad quos dicitur: [2]) „beati [3]) pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum coelorum." Ista est ergo beata paupertas, quae dicit: „aurum [4]) et argentum non habeo; sed quod habeo, hoc [5]) tibi do. In nomine Jesu Christi Nazareni surge et ambula." Iste talis pauper in Jerusalem semper habitat, divitias possidens spirituales. Aurum [6]) ejus sapientia est, argentum sermo scientiae: indumenta ejus Christus est, dapes [7]) ejus et deliciae mensa est sapientiae, et [8]) cibus affluens in verbo Dei: vinum laetitiae bibit, quod in cratere suo miscuit [9]) Sapientia, et [10]) de intelligentiae ejus victimis edit cibos solidos, et Verbum carnem factum. Istae sunt spirituales divitiae, [11]) quibus

---

[1]) Msc. Reg. num. 1639. „Id ergo est, quod in his sentire nos convenit. Quod" etc.

[2]) Edd. Merlini: dicit. [3]) Matth. V, 3.

[4]) Act. III, 6. — Edd. Merlini: argentum et aurum non habeo etc.

[5]) Editi (e. c. ed. M. II.): „hoc dabo tibi." R. — Ed. M. I: „hoc do tibi."

[6]) Editi (v. c. edd. M.): „Aurum enim (Msc. unus: *Aurum ei*) sapientia est" etc. R.

[7]) Omnes Mss. et editi (e. c. edd. M.): „dapes ejus et divitiae mensa" etc., sed tamen legendum videtur „deliciae," pro: „divitiae." R.

[8]) Deest „et" in edd. M. [9]) Cfr. Prov. IX, 2. 5.

[10]) Editi (e. c. edd. M.): „et de intelligentiis ejus victimis edit" etc. R.

[11]) Ita editi (v. c. edd. M.), et Msc. Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss. „deliciae." R.

Gentes in [1]) carne adhuc positae communicare festinant. Videtur [2]) ergo mihi his, quos nominat Gentes, imperfectiores quasdam animas indicare, quae perfectorum magisterio indigeant: et si forte dignae [3]) habitae fuerint, ut [4]) participes iis fiant in intellectu et scientia spirituali, ipsae [5]) debeant in carnalibus ministrare iis: hoc est, cum spiritus eorum imbui coeperit ad [6]) scientiam celsiorem, debet [7]) etiam caro continentiae et castitatis frena suscipiens spiritualibus ministrare praeceptis; ne forte, si adhuc in carnalibus lasciviat, sessorem suum Dei Verbum incauta et effrenata dejiciat. Sed et ipsa differentia sermonum, qua [8]) erga utramque partem usus est Paulus, non mihi videtur otiosa. In spiritualibus enim communionem vel participationem posuit, in carnalibus vero ministerium: et hoc debitum esse, illud vero communicari dicit: ut ostendat, quia perfectiora quaeque tanquam coelestia terrenis non tam debentur, quam commodantur; terrena [9]) vero et carnalia tanquam pro debito exiguntur. Debitores enim effecti sumus secundum illum, qui primi-

---

1) Edd. Merlini: adhuc in carne positae etc.

2) Editi (v. c. edd. M.): „Videtur ergo mihi hic, quos nominat gentes, indicare imperfectiores quasque animas in carne, quae" etc. Editio Veneta omittit „indicare." Sic etiam Mss. plerique, nisi quod habeant „esse" pro: „indicare," et „indigent" pro: „indigeant." Sed rectius Msc. Reg. num. 1639. ut in nostro textu. R.

3) Edd. Merlini: „digni habiti fuerint" etc.

4) Editi (v. c. edd. M.): „ut participes ejus fiant" etc. R.

5) Edd. Merlini: ipsi debeant.

6) Msc. Reg. num. 1639. „a scientia celsiore." R.

7) Edd. Merlini: debeat.

8) Msc. Reg. num. 1639. „qua erga utrumque usus est" etc. R.

9) Editi (v. c. edd. M.): „terrena vero et temporalia, sive carnalia tanquam" etc. Sed omnes Mss. ut in nostro textu. R.

tus acceptum immortalitatis et incorruptibilitatis censum in [1]) paradiso perdidit persuasione serpentis: et [2]) ideo debitores efficimur omnes, quotquot in similitudinem Adami forte praevaricationis adstringimur. Idcirco ergo et praecepta donantur, ut debita persolvamus. Denique et in [3]) Evangelio Salvator ita dicit: „cum [4]) autem feceritis omnia, quae [5]) praecepi vobis, dicite, quia servi inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus." Ea vero, quae supra debitum facimus, non facimus ex praeceptis. Verbi causa, virginitas non ex debito solvitur: neque enim per praeceptum expetitur, sed supra debitum offertur. Audi denique Paulum dicentem: „de [6]) virginibus autem praeceptum Domini non habeo." Sic ergo de spiritualibus et perfectioribus communionem [7]) dixit: de inferioribus vero et carnalibus debitum ministerium nominavit. Ego [8]) autem per hujusmodi ministerium etiam illud advertendum puto, quod est in Psalmis: „qui [9]) facit angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis:" ut scilicet angelos bonos, spiritus appellaverit tanquam spirituales, eos vero, qui praesunt ministeriis poenarum, et flammas peccatoribus parant, ministros flammae ardentis nominaverit. [10]) Haec quamvis per excessum quendam dicta esse videantur, tamen quia locus admonuit, non omi-

---

[1]) Edd. Merlini: perdidit in paradiso.

[2]) Edd. Merlini: et ideo debitores sumus et efficimur omnes, qui in similitudine.

[3]) Edd. Merlini: in evangelio ita Salvator dicit etc.

[4]) Luc. XVII, 10.

[5]) Mss. plures (itemque edd. M.): „quae praecipio vobis." R.

[6]) I Cor. VII, 25.

[7]) Editi (v. c. edd. M.): „commune dixit." R.

[8]) Msc. Reg. num. 1639. „Ergo per hujusmodi ministerium" etc. R.

[9]) Psalm. CIV, 4. (CIII.) coll. Hebr. I, 7.

[10]) Editi (v. c. edd. M.): „nominavit." Male. R.

simus. Post haec dicit: „hoc[1]) ergo cum consummavero, et assignavero iis fructum hunc, proficiscar per vos in Hispaniam. Scio enim, quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Christi veniam.“ Vide,[2]) cum quanta cautela consignaturum se fructum offerentium repromittit. Quo putas signaculo fructum sancti operis consignat Apostolus? Illo puto, quo imago Dei exprimitur, hoc est, ut in complendo opere nulla[3]) sit alienae cogitationis admixtio, non laus ab hominibus quaeratur, sed ut in simplicitate cordis qui tribuit tribuat, et „non[4]) ex tristitia: hilarem enim datorem diligit Deus.“ Et cetera his similia qui observat in opere Dei, opus suum signaculo divinae imaginis signat. „Cum[5]) ergo, inquit, hoc[6]) consummavero,“ tunc „per vos ad Hispaniam proficiscar.“ Promittit sane grande munus Romanis, et dicit: „scio[7]) enim, quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Christi veniam:“ quod nonnisi per Spiritum sanctum et prophetiae gratiam pollicetur. Supra hominem namque est haec scire de futuris, quod non solum in benedictione Christi, verum etiam et[8]) in abundantia benedictionis venturus sit ad[9]) eos. In quo et venientis gratia, et suscipientium pariter merita designantur.

---

1) Rom. XV, 28. 29. — Edd. Merlini: haec ergo cum etc.

2) Sic Rabanus. Mss. vero, et editi (e. c. edd. M.) omittunt „cum.“ R.

3) Rabanus: „nulla sit alienae conversationis admixtio.“ R.

4) II Cor. IX, 7. coll. Prov. XXII, 8.

5) Rom. XV, 28.

6) Ed. M. I: „haec,“ ed. M. II: „hic.“ — Cfr. pag. huj. not. 1.

7) Rom. XV, 29. 8) Deest „et“ in edd. M.

9) Edd. Merlini: ad eos: quo et — gratia, et suscipientium merita pariter designantur.

15. Deprecor[1]) igitur[2]) vos, fratres, per Dominum nostrum Jesum[3]) Christum, et per caritatem Spiritus, ut adjuvetis me in orationibus ad Deum, ut liberer ab incredulis, qui sunt in Judaea, et ministerium hoc meum acceptum fiat sanctis in Hierosolymis, ut veniens ad vos in gaudio cum voluntate Dei requiescam vobiscum." Licet in superioribus dixerit: „scio[4]) enim, quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Christi veniam:" nihilominus tamen sciebat etiam in his, quae manifeste futura cognoverat, orationem esse necessariam: quae utique si, verbi causa, non fuisset adhibita, sequeretur sine dubio, non impleri quod fuerat prophetatum. Quis ergo est, qui haec legens, quod Paulus deprecetur eos, qui Romae sunt, fratres orare pro se, contemnat vel despiciat orationes ecclesiae postulare, etiam si inferiores meritis esse videantur hi, a quibus oratio postulatur? Ecce enim Paulus Apostolicis praeditus meritis non solum Romanos orare pro se, sed et Corinthios adhortatur.[5]) Vide autem et quam validis eos adstringit[6]) religiosisque sacramentis. „Per[7]) Dominum, inquit, nostrum Jesum Chri-

---

[1]) Rom. XV, 30. 31. 32.

[2]) Sic Mss. nostri textum Apostoli exhibent. Editi vero (e. c. edd. M.) hunc tantummodo prosequuntur usque ad verba: „et per caritatem Spiritus," et ipsis Vulgatae verbis utuntur, quemadmodum et Rabanus. R.

[3]) Desunt verba: „Jesum Christum" in edd. M. — In seqq. ed. Ruaei: „sanctis in Jerosolyma." Cfr. pag. 428. not. 2.

[4]) Rom. XV, 29. [5]) Edd. Merlini: hortatur.

[6]) Edd. Merlini: adstringat.

[7]) Editi (v. c. edd. M.): „Per Dominum nostrum, et per caritatem Spiritus. Ut adjuvetis me in orationibus ad Dominum." Sed Mss. et Rabanus ut in textu; nisi quod quidam omittant „inquit," et plerique omittant etiam: „deprecor vos:" quae verba restituuntur ex Msc. Reg. num. 1639. R. — Cfr. Rom. XV, 30., coll. pag. huj. notis 1. 2. et 3.

stum, et per caritatem Spiritus deprecor vos, ut adjuvetis me in orationibus ad Deum." Quod nostri posuerunt: „adjuvetis [1]) me in orationibus:" magnificentius legitur apud Graecos: *συναγωνίσασθαί* [2]) *μοι ἐν ταῖς προσευχαῖς ὑπὲρ ἐμοῦ πρὸς τὸν θεόν·* in [3]) quo hoc est quod indicatur: „ut [4]) adjuvetis me in [5]) agone orationum ad Deum:" ostendens, quasi agonem habeat ipse [6]) et certamen orationis, adversantibus sibi sine dubio illis, de quibus dicebat: „non [7]) enim nobis certamen est adversus carnem et sanguinem, sed adversus principatus et potestates, adversus [8]) mundi hujus rectores tenebrarum, adversus spiritualia nequitiae in coelestibus." Et certum est, quod isti omnes, sicut adversantur fidei et resistunt pietati, sicut contrarii sunt justitiae, et veritati, et omnibus bonis, ita sine dubio resistunt [9]) et adversantur orationi. Et ideo ostendit Paulus, esse non minimum etiam [10]) in oratione certamen, si quidem in hoc certamine etiam auxilium eorum, qui Romae sunt, crediderit implorandum. Obsistunt enim vere daemones et contra-

---

1) Rom. XV, 30.

2) Ed. Ruaei in textu tantummodo exhibet: „*συναγωνίσασθαι*," in notis vero haec habet: „Mss. nostri, Rabanus, et Genebrardus habent tantummodo: *συναγωνίσασθαι*, licet corrupte. Sed editio Veneta Salodiani, et Merlinus (secundum edd. I. et II.) ejus sequax, omisso hocce verbo habent: *ἐν ταῖς προσευχαῖς ὑπὲρ* (ed. M. I. corrupte: *ὑπως*) *ἐμοῦ*." R. — Cfr. Rom. XV, 30.

3) Editi (v. c. edd. M.), et Mss. quidam: „quando hoc est, quod indicatur (edd. Merlini: indicetur)." R.

4) Deest „ut" in ed. M. II. — Cfr. Rom. XV, 30.

5) Edd. Merlini: in oratione orationum ad Deum etc.

6) Edd. Merlini: et ipse certamen etc.

7) Ephes. VI, 12.

8) Edd. Merlini: adversus hujus mundi rectores tenebrarum harum, adversus etc.

9) Edd. Merlini: resistunt et orationi adversantur.

10) Deest in antea editis (v. c. edd. M.): „etiam." R.

riae potestates in oratione primo per illud, ne talis inveniatur is,[1]) qui in orationis agone desudat, ut levet[2]) „puras manus sine ira." Quod[3]) et si hoc quis obtinere potuerit, ut sine ira sit, vix est ut effugiat esse sine disceptatione, hoc est, sine superfluis et vanis cogitationibus. Vix enim invenies, ut oranti cuiquam non aliquid inanis et alienae cogitationis occurrat, et intentionem, qua in Deum mens dirigitur, declinet ac frangat, atque[4]) eam per ea, quae non competit, rapiat. Et[5]) ideo agon magnus est orationis, ut obsistentibus inimicis, et orationis sensum in diversa rapientibus, fixa ad Deum semper mens stabili intentione contendat, ut merito possit etiam[6]) ipse dicere: „certamen[7]) bonum certavi, cursum consummavi." Nunc ergo orat Apostolus adjuvari se in agone orationum, ut liberetur ab incredulis, qui sunt in Judaea, a quibus non tam pati timet, neque[8]) perferre ea, quae ad Apostolatus ejus gloriam pertinent, quam impediri veretur, ne diutius obstaculis eorum retentus, vel minus gratum exhibeat sanctis ministerium, quod[9]) et ipsum orationibus indiget, ut fiat acceptum: vel ne desiderium ejus, quod erga Romanos habet visendos, diutius differa-

---

[1]) Deest „is" in edd. M. [2]) Cfr. I Tim. II, 8.

[3]) Editi (c. c. edd. M.): „Quod et si quis obtinere potuerit, ut" etc. R.

[4]) Editi (v. c. edd. M.): „neque eam per quae (al., itemque edd. M., *per quam*) non competit rapiat." R.

[5]) Msc. Reg. num. 1639. „Et ideo quia agon magnus est orationis, obsistentibus" etc. omisso „ut." Sed ceteri Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.) ut in textu. R.

[6]) Msc. Reg. num. 1639. „etiam ipsa dicere" etc. R. — Ed. M. I: „possit ipse et dicere," ed. M. II: „possit et ipse dicere."

[7]) II Timoth. IV, 7.

[8]) Edd. Merlini: nec perferre ea etc.

[9]) Ita Mss. nostri. Editi vero (v. c. edd. M.): „quod et ipsis orationibus indigentium fiat acceptum." R.

tur. Si enim, inquit, hoc ita cesserit, ut et[1]) ministerium meum acceptum fiat sanctis in[2]) Hierosolymis, et liberatus ab incredulis, qui sunt in Judaea, venire ad vos non impediar, pro bene gestis rebus gaudens profecto ad vos veniam cum voluntate Dei, et requiescam vobiscum. Non corporalem utique requiem quaerit Paulus, sed illam, quae consolationem habet ex Deo, sicut et ipse in primis epistolae hujus partibus dixit: „consolari[3]) in[4]) vobis per eam, quae invicem est, fidem vestram atque meam."

16. „Deus[5]) autem pacis sit cum omnibus vobis. Amen."[6]) Ingenti benedictione muneratur Romanos, ut Deus pacis sit cum iis, id est, ut „pax[7]) Dei, quae exsuperat omnem mentem, custodiat corda" eorum „in[8]) Christo Jesu," qui[9]) est pax nostra.

17. „Commendo[10]) autem vobis Phoeben, sororem nostram, quae est in ministerio ecclesiae, quae est in[11]) Cenchris, ut[12]) eam suscipiatis in Domino digne satis, et assistatis ei in quibuscunque indiguerit vestri. Nam

---

[1]) Omittitur in editis (v. c. edd. M.): „et." R.

[2]) Ed. Ruaei sola: in Jerosolyma. — Cfr. Rom. XV, 31. 32.

[3]) Rom. I, 12.

[4]) Desideratur in editis (v. c. edd. M.): „in." R.

[5]) Rom. XV, 33.

[6]) Omittitur „Amen" in omnibus Mss. nostris, sed exstat in editis (v. c. edd. M.), et apud Rabanum. R.

[7]) Cfr. Philipp. IV, 7.

[8]) Praetermittuntur in editis (v. c. edd. M.) verba: „in Christo Jesu." R.

[9]) Editi: „qui est pax vestra." R. — Ed. M. I: „qui est pax vera," ed. M. II: „qui pax est vera."

[10]) Rom. XVI, 1. 2. [11]) Deest „in" in edd. M.

[12]) Desiderantur verba: „ut eam — digne satis, et assistatis ei — vestri. Nam ipsa — multis, et mihi ipsi," in antea editis (v. c. edd. M.) et restituuntur ex Mss. et Rabano. R.

ipsa quoque adstitit multis, et mihi ipsi." Et [1]) hic locus Apostolica auctoritate docet etiam feminas in ministerio ecclesiae constitui. In quo officio positam Phoeben apud ecclesiam, quae est in [2]) Cenchris, Paulus cum laude magna et commendatione prosequitur, enumerans etiam gesta ipsius praeclara, et dicens: quia in tantum omnibus adstitit, hoc est, in necessitatibus praesto fuit, ut etiam mihi ipsi in necessitatibus meis Apostolicisque laboribus tota devotione mentis adstiterit. Simile autem opus ejus dixerim [3]) hospitalitati Lot, [4]) qui dum semper hospites suscepit, [5]) meruit aliquando et [6]) angelos hospitio suscipere. Similiter et Abraham, [7]) dum semper occurrit hospitibus, meruit, ut et Dominus cum angelis diverteret ad tabernaculum ejus. Ita et haec religiosa Phoebe, dum adstat omnibus et omnibus [8]) obsequitur, assistere et obsequi etiam Apostolo meruit. Et ideo locus hic duo pariter docet, et haberi, ut diximus, feminas ministras in ecclesia, et tales debere assumi in ministerium, quae adstiterint multis, et per bona officia usque ad Apostolicam laudem meruerint pervenire. Hortatur etiam illud, ut [9]) qui bonis operibus in ecclesiis dant operam, vicem recipiant a fratribus et honorem, ut, [10]) in quibuscunque necessarium fuerit sive spiritualibus, sive carnalibus officiis, honorifice habeantur.

---

[1]) Deest „Et" in edd. M.

[2]) Deest „in" in edd. M. — Cfr. pag. 428. not. 11.

[3]) Mss. plerique, Rabanus, et editi (v. c. edd. M.): „dixit:" sed rectius Msc. Reg. num. 1639. „dixerim." R.

[4]) Cfr. Genes. XIX. — Ed. M. I: Loth.

[5]) Ed. M. II: suscipit. [6]) Deest „et" in edd. M.

[7]) Cfr. Genes. XVIII.

[8]) Deest „omnibus" in edd. M.

[9]) Edd. Merlini: ut hi, qui bonis operibus in ecclesia dant etc.

[10]) Edd. Merlini: et, in quibuscunque — spiritualibus, sive et carnalibus officiis etc.

18. „Salutate [1]) Priscam et Aquilam, adjutores [2]) meos in Christo Jesu, — qui pro anima mea suas cervices posuerunt: quibus non solum ego gratias ago, sed et universae ecclesiae Gentium —, et [3]) domesticam eorum ecclesiam.“ Videntur mihi ipsi esse, de quibus in Actibus Apostolorum ita scriptum est: „post [4]) haec autem discedens Paulus ab Athenis, venit Corinthum; et [5]) invento ibi quodam Judaeo nomine Aquila, Pontico [6]) genere, qui nuper venerat de Italia, et Priscilla uxore ejus, propter [7]) quod praeceperat Claudius discedere [8]) Judaeos omnes a Roma, accessit ad eos; et quia erant [9]) consimilis artificii, mansit [10]) apud eos, et operabantur simul. Erant enim artifices tabernaculorum,“ hoc est, sutores. Nec mirum, si [11]) Priscam Paulus in epistola scribit, quae in Actibus Priscilla scripta est, ceteris concordantibus. Potest autem fieri, ut, [12]) quia illo tempore, pulsis

---

[1]) Rom. XVI, 3. 4. 5.

[2]) Edd. Merlini: adjutores meos. Et reliqua usque ad domesticam eorum ecclesiam.

[3]) Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus: „et domestica eorum ecclesia.“ Sed ceteri Mss. et editi (v. c. edd. M. coll. pag. huj. not. 2.) ut in textu; et ita legendum esse demonstrat conclusio hujus articuli. R.

[4]) Act. XVIII, 1. 2. 3.

[5]) Msc. Reg. num. 1639. „et invenit ibi quendam Judaeum nomine Aquilam, Ponticum genere, qui nuper venerat ab Italia, et Priscilla uxor ejus“ etc. R.

[6]) Ed. M. I: de pontificio genere.

[7]) Edd. Merlini: propterea quod etc.

[8]) Ed. M. I: „discedere omnes,“ omisso „Judaeos,“ ed. M. II: „discedere omnes Judaeos“ etc.

[9]) Edd. Merlini: „erat.“ Nec male, cfr. Act. XVIII, 3.

[10]) Ed. M. I: et mansit etc.

[11]) Edd. Merlini: si Paulus Priscam — scribit, cum in Actibus Priscillam (ed. M. II. male: *Priscillam*) sit scripta.“ — Cfr. Rom. XVI, 3. coll. Act. XVIII, 2.

[12]) Rabanus: „ut qui illo“ etc. Male. R.

ex urbe Judaeis [1]) per praeceptum Caesaris, Corinthum venerant, rursus edicti cessante saevitia, Romam [2]) regressi salutentur a Paulo. Quos tamen [3]) apparet Judaeorum insidiis Paulo periclitante semet ipsos objecisse, ut ille liber absceederet: hoc autem et Jason quidam fecisse in Actibus [4]) Apostolorum refertur: et hanc eorum laudem Apostolus non silet, sed omnibus eam ecclesiis admirandam tradit, et ideo dicit: „quibus [5]) non solus ego gratias ago, sed et universae ecclesiae Gentium." Unde apparet, eos officiosos et hospitales exstitisse erga omnes fratres fideles, non solum qui ex Judaeis, sed etiam qui ex Gentibus credidissent. Magna enim gratia in hospitalitatis officio non solum apud Deum, sed et apud homines invenitur. Quae tamen res quoniam non solum in voluntate et proposito dominorum, sed et grato ac [6]) fideli constitit [7]) ministerio famulorum, idcirco omnes, qui ministerium istud cum ipsis fideliter adimplebant, [8]) domesticam [9]) eorum [10]) nominavit ecclesiam.

19. „Salutate [11]) Epaenetum, [12]) dilectum meum, qui [13]) est initium Asiae in Christo." Hic Epaenetus vi-

---

1) Edd. Merlini: Judaeis praecepto Caesaris etc.

2) Editi (v. c. edd. M.): „Romam ingressi." Male. R.

3) Ed. M. II: tantum.

4) Cfr. Act. XVII, 5. seqq. 5) Rom. XVI, 4.

6) Edd. Merlini: et fideli.

7) Msc. Reg. num. 1639. „consistit." R.

8) Editi, alii (e. c. ed. M. I.) „adimpleverint," alii (v. c. ed. M. II.): „adimpleverunt." R.

9) Rom. XVI, 5.

10) Restituitur „eorum," (quod deest in edd. M.), ex Msc. Reg. num. 1639. R.

11) Rom. XVI, 5.

12) Ed. M. I. itemque ed. Ruaei constanter „Ephenetum" et „Ephenetus."

13) Edd. Merlini: qui initium Asiae est in Christo.

detur mihi omnium primus ex Asia credidisse; unde et „initium" eum ecclesiae appellavit, vel, ut in Graeco habetur: „primitias Asiae:" nisi [1]) aliquid profundius sermo [2]) iste significet, ut intelligamus angelos Dei, qui ecclesiis praesunt, offerre singulos quosque primitias Deo ex his, qui credunt; primitiae autem apud illos judicentur [3]) non in his, qui tempore primi sunt, sed qui virtutibus et meritis praecellunt. Quorum sciens per Spiritum Paulus electionem erga Epaenetum, et [4]) quod ipsum ex omni [5]) fidelium numero, qui erant in Asia, electio invenerit angelorum, appellavit eum „primitias [6]) Asiae." Sed et in alia epistola dicit de quibusdam: „quia [7]) sint primitiae Achajae:" eandem sine dubio sacramenti rationem etiam in illis adspiciens.

20. „Salutate [8]) Mariam, quae multum laboravit in [9]) vobis." Docet et in hoc, debere etiam feminas laborare pro ecclesiis Dei. Nam et [10]) laborant, cum docent [11]) adolescentulas sobrias esse, diligere viros, filios enutrire, pudicas esse, castas, demum bene regentes, benignas, subditas viris suis, hospitio [12]) recipere, sanctorum pedes la-

---

[1]) Msc. Reg. num. 1639. „nisi si aliquid profundius." R.

[2]) Omnes Mss. et editi (v. c. edd. M.): „sermo iste significat;" sed rectius Rabanus: „significet." R.

[3]) Editi (e. c. edd. M.): „judicentur (Msc. Reg. num. 1639. *judicantur*) non hi (ed. M. I. male: *his*), qui tempore" etc. R.

[4]) Sic omnes Mss. et editi (e. c. edd. Merlini). Rabanus vero: „eo quod" etc. R.

[5]) Edd. Merlini: omnium.

[6]) Cfr. Rom. XVI, 5.

[7]) I Cor. XVI, 15. — Edd. Merlini: quia sunt etc.

[8]) Rom. XVI, 6. coll. edd. N. T. et pag. huj. not. 9.

[9]) Editi (e. c. edd. M.), et Msc. Reg. num. 1639. „in nobis." R.

[10]) Deest „et" in ed. M. II. [11]) Cfr. Tit. II, 4. 5.

[12]) Cfr. I Timoth. V, 10.

vare, et cetera omnia, quae de officiis mulierum scripta referuntur, in [1]) omni gerere castitate.

21. „Salutate [2]) Andronicum et Juniam, [3]) cognatos meos et concaptivos meos, qui sunt nobiles in Apostolis, qui [4]) et ante me fuerunt in Christo." Potest quidem fieri, ut et secundum carnem isti cognati fuerint Pauli, et ante ipsum crediderint, et nobiles habiti sint in Apostolis Christi: de quibus possibile est et illud intelligi, quod fortassis ex illis septuaginta duobus, qui et ipsi Apostoli nominati sunt, fuerint, et ideo nobiles eos in Apostolis dicat, et in his Apostolis, qui ante eum fuerunt. Sed et illud me movet, quod ait: „concaptivos [5]) meos." Quae enim erat Pauli captivitas, in qua sibi etiam Andronicum et Juniam concaptivos [6]) esse testatur? nisi forte profundiore mysterio ad illam respiciamus captivitatem, quam Christus venit absolvere, de qua scriptum est, [7]) venire et dare eum captivis remissionem, caecis visum. In qua captivitate videntur una atque eadem ratione isti esse, qua et Paulus erat. Verbi [8]) enim gratia si dicamus:

---

[1]) Ita Msc. Reg. num. 1639. Sed ceteri Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.): „in omni genere castitatis." R.

[2]) Rom. XVI, 7.

[3]) Edd. Merlini constanter „Juliam" et „Julia."

[4]) Sic Msc. Reg. num. 1639. Ita etiam editi plerique (v. c. edd. M.), qui habent in fine: „in Christo Jesu." Sed ceteri Mss. „et qui ante fuerunt in Christo," omissis „me" et „Jesu," quae voces omittuntur etiam a Rabano, et in editione Veneta. R.

[5]) Rom. XVI, 7.

[6]) Editi (v. c. edd. M.): „cognatos et (deest *et* in edd. M.) concaptivos esse" etc. R.

[7]) Cfr. Luc. IV, 18. coll. Jesai. LXI, 1.

[8]) Editi (v. c. edd. M.): „Verbi enim gratia sic (ed. M. I: *si*) dicamus, quod, cum captivus esset populus Israel apud Assyrios vel Babylonios, omnes quidem erant captivi, sed alia ratio in ceteris captivis" etc. Sed Mss., Rabanus, et editio Veneta hunc locum restituunt ut in

cum captivus esset populus Israel apud Assyrios vel Babylonios, omnes quidem videbantur esse captivi; sed alia ratio in ceteris captivitatis, alia in Daniele, et Anania, atque Azaria, vel Misael. Illi enim captivi erant pro peccatis suis, isti vero pro consolatione captivorum erant etiam ipsi captivi: et ideo si diceret Daniel de aliquo uno ex plebe: concaptivus meus: non ita convenienter dici videretur,[1] ut si diceret de Anania, et Azaria, et Misael: concaptivi mei. In istis enim una captivitatis est ratio, quae[2] longe a reliqui populi ratione diversa est. Ita ergo et Paulus tale[3] aliquid de se et Andronico, ac Junia, secundum occultioris sacramenti intuens rationem, concaptivos[4] eos sibi in hoc mundo nominat, et „nobiles in Apostolis."

22. „Salutate[5] Ampliatum, dilectum meum in Domino." Huic quamvis nihil egregium prae ceteris in laude videatur adscribere, tamen hoc ipso, quod dilectus est Pauli, laudabilis et salutatione dignus efficitur.

23. „Salutate[6] Urbanum, adjutorem[7] meum in Christo, et Stachyn, dilectum meum." Stachyn[8] in salutatione conjungit, sed Urbanum in laudibus praetulit. Illum enim[9] adjutorem in Christo; Stachyn vero dile-

---

nostro textu. Sed tamen Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus habent ut in editis: „sed alia ratio in ceteris captivis" etc. R.

[1]) Ed. M. I., itemq. ed. Ruaei: videbatur.

[2]) Editi (v. c. edd. M.): „quae longe a reliquis ratione (ed. M. I: *natione*) diversa est." R.

[3]) Edd. Merlini: de se tale aliquid et Andronico etc.

[4]) Cfr. Rom. XVI, 7. [5]) Rom. XVI, 8.

[6]) Rom. XVI, 9. — Ed. M. I: Stachin.

[7]) Editi (v. c. edd. M.): „adjutorem nostrum." R.

[8]) Mss. plerique, Rabanus, et editi (v. c. edd. M.): „Et istos in salutatione" etc.; sed rectius Msc. Reg. num. 1639. ut in nostro textu. R.

[9]) Edd. Merlini: vero.

ctum tantummodo sibi,[1]) sicut Ampliatum, nominavit. Adjutor autem Apostoli in Christo non aliud intelligitur, quam Apostolici operis particeps.

24. „Salutate[2]) Apellem, probum in[3]) Christo.“ Puto hunc Apellem per multas tribulationes transisse patienter et fortiter sustentatas,[4]) et ideo pronuntiari ab Apostolo „probum,“ secundum ea, quae[5]) ipse in aliis dixit, quia „tribulatio[6]) patientiam operatur, patientia vero probationem, probatio vero spem.“ Videndum sane est, ne forte ipse sit hic, qui in Actibus[7]) Apostolorum Apollo nominatur, Alexandrinus, in Scripturis eruditus.

25. „Salutate[8]) eos, qui sunt ex Aristobuli domo.“ Quoniam nihil otiose in literis Apostoli vel additur, vel minuitur, istos, qui sunt vel de domo, vel de familia Aristobuli, non frustra neque dilectos, neque probos, neque adjutores in Christo nominat: sed forte, quia nihil tale habebant in meritis, idcirco eos solo titulo salutationis honoravit.

26. „Salutate[9]) Herodionem, cognatum meum.“ Et hic similiter, ut Andronicus et Junias,[10]) cognatus[11]) Pauli dicitur: sed neque concaptivus ut illi, neque nobi-

---

[1]) Deest „sibi“ in edd. M.

[2]) Rom. XVI, 10. — Ed. M. I: Appellem.

[3]) Msc. unus: „in Domino.“ R.

[4]) Editi (v. c. edd. M.): „sustentatum.“ Mss. plerique: „sustentatus.“ Rabanus: „sustinuisse.“ Deinde iidem (e. c. edd. M.) habent: „pronuntiatum“ pro: „pronuntiari.“ Sed rectius Msc. Reg. num. 1639. ut in textu. R.

[5]) Edd. Merlini: quae in aliis dixit ipse, quia etc.

[6]) Rom. V, 3. 4. [7]) Act. XVIII, 24.

[8]) Rom. XVI, 10. — Edd. Merlini constanter: Aristoboli.

[9]) Rom. XVI, 11.

[10]) Edd. Merlini, cfr. pag. 433. not. 3. coll. Rom. XVI, 7. „Julia.“

[11]) Edd. Merlini: Pauli cognatus.

lis in Apostolis, in his, qui ante Paulum fuerunt in Christo, nominatur. Unde intelligendum est, etiam in his, quos cognatos suos Paulus appellat, esse multam differentiam, secundum illam, ut ego arbitror, rationem, quam superius aperire tentavimus.

27. „Salutate [1]) eos, qui sunt ex Narcissi domo, qui sunt in Domino." Videntur quidem plures fuisse ex domo, vel familia Narcissi, sed non omnes in Domino fuisse: et ideo addidit eos salutandos esse, [2]) qui „sunt in Domino."

28. „Salutate [3]) Tryphaenam et Tryphosam, quae laborant in Domino." Bonum de his dat testimonium, quarum laborem non hujus mundi, [4]) neque communis vitae, sed in Domino esse testatur. Multi enim laborant, sed non omnium laborem constat [5]) esse in Domino.

29. „Salutate [6]) Persidam carissimam, quae multum laboravit in Domino." Videtur haec magis laudari, quam Tryphaena et Tryphosa: quoniam quidem illas laborasse dicit in Domino, hanc autem laborasse multum in Domino, cui [7]) et addidit „carissimam."

30. „Salutate [8]) Rufum, electum in Domino, et matrem ejus et meam." Non puto in istis salutationibus inaniter fieri per singulos quosque laudis et salutationis differentiam. Qui enim scit, quia Christus loquitur [9]) in

---

[1]) Rom. XVI, 11.

[2]) Deest „esse" in edd. M. — Rom. XVI, 11.

[3]) Rom. XVI, 12. — Ed. M. I: Triphaenam et Triphosam.

[4]) Omittitur in libris antea editis (v. c. edd. M.): „mundi." R.

[5]) Edd. Merlini: esse constat. [6]) Rom. XVI, 12.

[7]) Edd. Merlini: „cui et addidit carissimam;" ed. Ruaei: „cui addidit et carissima."

[8]) Rom. XVI, 13.

[9]) Cfr. II Cor. XIII, 3.

Paulo, certus est, quod pro merito alius quidem [1]) probus dicitur ab eo, alius carissimus, alius laborans in Domino, alius multum laborans in [2]) Domino, alius electus, sicut [3]) et hic Rufus, de quo nunc nobis sermo est, electus in Domino salutatur. Credo, quod sciret [4]) Paulus, esse eum de numero non multorum, qui vocati sunt, sed paucorum, qui electi sunt: cujus et mater tantum meriti habuit, ut eam Paulus suam nominaverit matrem, cum quo etiam ipse, sicut Jesus [5]) cum Joanne, unum [6]) partitur matris affectum.

31. „Salutate [7]) Asyncritum, [8]) Phlegontem, Hermam, Patrobam, Hermem, et [9]) si qui sunt cum iis fratres." De istis simplex est salutatio, nec aliquid iis insigne laudis adjungitur. Puto tamen, quod Hermas iste sit scriptor libelli illius, qui Pastor appellatur, quae scriptura valde mihi utilis videtur, et, ut puto, divinitus inspirata.

---

1) Ed. M. II. male: quidam.

2) Praetermittuntur in editis (e. c. edd. M.) verba: „in Domino." R.

3) Iidem editi (itemque edd. M.), Rabanus, et Mss. plerique: „et hic Rufus" etc., omisso „sicut," quod restituit Msc. Reg. num. 1639. R.

4) Edd. Merlini: Paulus sciret. — Matth. XXII, 14.

5) Ev. Joann. XIX, 26. 27.

6) Editi (v. c. edd. M.): „unum pariter haberet matris affectum." Sed omnes Mss. et Rabanus ut in textu, nisi quod quidam vitiose habeant „patitur" pro: „partitur." R.

7) Rom. XVI, 14.

8) Ed. Ruaei in textu: „Asyncretum, Phlegontam, Hermem, Patrobam, Hermam" etc., in notis: „in haec verba non concordant inter se Mss. nostri, Rabanus, et editi. Alii habent: *Assyncretum;* alii: *Phlegoniam, Phlegonam*, et *Phlegonta;* alii: *Hermen, Patrobum, Herman.* Sed secuti sumus Msc. Reg. num. 1639. et Rabanum." — Ed. M. I: „Asineretum, Phlegoniam, Herimem, Patrobam, Hermam" etc., ed. M. II: „Asyncritum, Phlegontem, Hermem, Patrobam, Herman" etc.

9) Edd. Merlini: et qui cum iis sunt fratres.

Quod vero nihil ei [1]) laudis adscripsit, illa, [2]) opinor, est causa, quia videtur, sicut scriptura illa declarat, post multa peccata ad poenitentiam fuisse conversus: [3]) et ideo neque [4]) opprobrium ei aliquod scripsit: didicerat [5]) enim a Scriptura, non improperare homini convertenti se a peccato: neque laudis aliquid tribuit, quia adhuc positus [6]) erat sub angelo poenitentiae, a quo tempore opportuno Christo rursum [7]) deberet offerri. Intelligitur autem, quod simul habitaverint hi, quorum salutatio sociata est.

32. „Salutate [8]) Philologum et Juliam, Nereum et sororem ejus, et Olympam, et omnes sanctos, qui cum iis sunt." Potest fieri, ut Philologus et Julia conjuges fuerint: ceteri domestici eorum, ad quos simplex salutatio dirigitur.

33. „Salutate [9]) invicem in osculo sancto." Ex hoc sermone, aliisque [10]) nonnullis similibus, mos ecclesiis traditus est, ut post orationes osculo se invicem suscipiant fratres. Hoc autem osculum sanctum appellat Apostolus. Quo nomine illud docet [11]) primo, ut casta sint oscula,

---

[1]) Editi (e. c. edd. M.): „iis laudis adscripsit" etc. R.

[2]) Mss. plerique (itemque ed. M. I.): „illa, opinor, ex causa." Msc. unus: „illa, ut opinor, causa." Sed Rabanus, et editi (v. c. edd. M.) ut in nostro textu. R.

[3]) Edd. Merlini: conversum.

[4]) Edd. Merlini: nec opprobrium etc.

[5]) Edd. Merlini: „didicerat enim Scripturam, non" etc. — Cfr. Sap. Sirac. VIII, 5. (Ecclesiastic.)

[6]) Sic Msc. Reg. num. 1639. et editi (v. c. edd. Merlini). Rabanus vitiose: „posita erat sub angelo poenitentia." Ceteri vero Mss. „positus erat sub angelo in poenitentia." R.

[7]) Edd. Merlini: rursus deberet etc.

[8]) Rom. XVI, 15. — Edd. M. et R. „Olympiadem."

[9]) Rom. XVI, 16.

[10]) Edd. Merlini: et aliis nonnullis similibus etc.

[11]) Rabanus: „dicit." Msc. Reg. num. 1639. „docetur." Ceteri Mss. et editi (v. c. edd. M.): „docet." R.

quae in ecclesiis dantur; tum[1]) deinde, ut simulata non sint, sicut fuerunt Judae, qui osculum labiis dabat, et proditionem corde tractabat. Osculum[2]) vero fidelis primo, ut diximus, castum sit; tum[3]) deinde pacem in se simplicitatemque habeat in caritate non ficta.

34. „Salutant[4]) vos omnes ecclesiae Christi." Numquid non[5]) in una ecclesia positus Paulus haec scribit? Et quomodo verum est, quod omnium simul ecclesiarum[6]) salutes Romanae mittat[7]) ecclesiae? Sed pro eo intelligere debemus, vel quod unus spiritus erat in Paulo atque omnibus ecclesiis Christi, vel salutare dicat per fidem, et per spiritum jungi.

35. „Rogo[8]) autem vos, fratres, ut observetis eos, qui dissensiones et offendicula praeter doctrinam, quam vos didicistis, faciunt, et declinate ab illis. Hujusmodi enim Christo Domino nostro[9]) non serviunt, sed suo ventri: et per dulces sermones et benedictiones seducunt corda innocentium. Vestra enim obedientia ubique[10]) pervulgata est. In[11]) vobis ergo gaudeo." Haec et ad

---

[1]) Edd. Merlini: tunc deinde etc.

[2]) Sic Mss. Editi vero (e. c. edd. M.), et Rabanus: „Osculum vero fidele" etc. R.

[3]) Edd. Merlini: tunc deinde etc.

[4]) Rom. XVI, 16.

[5]) Ita Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus. Ceteri vero Mss. et editi (v. c. edd. M.): „non in una aede positus erat (editi, v. c. edd. M., *aede stat positus*) Paulus haec scribens? et quomodo" etc. R.

[6]) Edd. Merlini: salutes ecclesiarum.

[7]) Mss. quidam, et editi (v. c. edd. M.): „mittit ecclesiae." R.

[8]) Rom. XVI, 17. 18. 19.

[9]) Rabanus omittit „nostro." R.

[10]) Editi (v. c. edd. M.): „in omni loco divulgata est." R.

[11]) Desunt verba: „In vobis ergo gaudeo," in editis (e. c. edd. M.), et restituuntur ex Mss. R.

eos, qui ecclesiis praesunt, et ad omnes credentes per Spiritum sanctum scribere credendus est Paulus, ut diligentius considerent, et perspiciant, qui sint, qui dissensiones et offendicula in ecclesiis generent,[1]) et alieni sint ab illa beatitudine, quam[2]) Dominus repromisit dicens: „beati pacifici, quoniam ipsi filii Dei vocabuntur." Hoc enim, inquit, ut pacifici sitis, a Domino per Evangelium didicistis: dissensiones vero commovere, vel scandala, praeter doctrinam est, quam vos didicistis; et ideo alienus a[3]) vobis sit, nec omnino recipiatur inter vos, qui certamina commovet, qui serit jurgia, qui lites excitat, et studia contentionis exercet. Qui enim tales sunt, Christo[4]) „Domino nostro," qui est pax nostra, non „serviunt, sed suo ventri." Sed et quid causae sit, qua[5]) jurgia in ecclesiis suscitantur, et lites, divini Spiritus instinctu aperit. Ventris, inquit, gratia: hoc est, quaestus et cupiditatis. Inde est, unde nonnulli circumeunt domos loquentes ad gratiam cum omni adulatione et deceptione, non ut in verbo Dei aedificent animas ad virtutem, sed ut adulatoriis dulcibusque sermonibus permanere, vel etiam proficere eas hortentur in vitiis, laudantes et bona dicentes ea, quae correptione digna sunt: „ponentes[6]) lucem tenebras, et tenebras lucem; dulce amarum, et amarum dulce:" et in his „seducunt[7]) corda innocentium." Et ideo diligenter oportet intendere, quo prospe-

---

1) Edd. Merlini: generant.

2) Sic Msc. Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.): „quam Deus repromisit (Rabanus: *promiserat*): beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur," omissis vocibus „dicens," et „ipsi;" quam tamen postremam vocem addit etiam Rabanus" (itemque edd. Merlini). R. — Matth. V, 9.

3) Deest „a" in edd. M. 4) Rom. XVI, 18.

5) Edd. Merlini: qua jurgia suscitantur in ecclesia, et lites etc.

6) Jesai. V, 20. 7) Rom. XVI, 18.

ctu doceat ille, qui docet; utrum gratiam et honorem ab auditoribus quaerens, an mercedem a Domino pro instructione et profectu discentium sperans. Subtiliter sane Paulus indiscretam et facilem Romanorum obedientiam notat, eamque asserit ubique non laudatam, sed pervulgatam. [1]) Sed ne eos rursum, si pro hoc apertius castigaret, inobedientes efficeret, addit: [2]) „in vobis ergo gaudeo." Sed dices: quomodo vulgarem in iis notat obedientiam, cum dicat se gaudere in iis? Primo quidem aliud est notare vitium, aliud homines. Potest enim fieri, ut gaudeat in his, in quibus multa alia [3]) bona deprehenderat; vitium autem, quod ei displicuerat, notet, ne putetur ei etiam ipsum cum ceteris placuisse. Potest autem et pro eo dixisse Apostolus gaudere se in iis, quod qui inobediens est, neque ad malum, neque ad bonum trahi potest: qui vero obediens est, si quidem ad inutilia trahatur, imperitiae culpa sit. Ignorat enim inutilia esse [4]) ea, quibus obedientiam sui praebet: cum vero didicerit, quae sunt utilia, habens [5]) paratum obedientiae bonum, continuo iter per eam virtutis adscendit. Gaudet ergo Paulus super obedientes, certus, quod, cum docuerit eos non vulgari obedientia, quam incaute omnibus praebent, uti [6]) debere, sed illa sola, qua „obedire [7]) oportet Deo

---

[1]) Edd. Merlini: „promulgatam." Cfr. Rom. XVI, 19. coll. pag. 439. not. 10.

[2]) Edd. Merlini: „addidit." — Rom. XVI, 19.

[3]) Edd. Merlini: bona alia.

[4]) Ed. M. II. perperam: esse a quibus etc.

[5]) Edd. Merlini: habens parum obedientiae, bonum continuo per eam iter virtutis adscendit.

[6]) Sic Msc. Reg. num. 1639. Ita etiam Rabanus; nisi quod in fine habeat: „ipsa sola utantur." Editi vero (v. c. edd. M.), et Mss. plerique: „uti eos debere prae illa sola, qua — hominibus, ut relictis ceteris ipsa laudetur." R.

[7]) Cfr. Act. V, 29.

magis quam hominibus," relictis ceteris illa sola utentur. Nam et revera non est parvae discretionis, sed probabilis et exercitatissimi judicii, scire, cui verbo, cuive operi obediendum sit, et cui renitendum. Denique ipse Dominus in [1]) Evangelio dicit: „attendite [2]) vobis ab his, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intus autem sunt lupi rapaces." Et ideo vigilans sensus et [3]) intenta mens requiritur, quae probare noverit vel ovis in propatulo simplicitatem, vel lupi latentem rapacitatem. Unde vide, quam proximi [4]) periculo [5]) fiant hi, qui exerceri in divinis literis negligunt, ex quibus solis hujusmodi examinationis agnoscenda discretio est. Continuo ergo in brevi speciem propositae distinctionis ostendit, et dicit: quoniam quidem facilis et indiscreta est vestra obedientia, accipite, quid servare, quid cavere debeatis.

36. „Volo, [6]) inquit, vos sapientes esse in bono, et simplices in malo." Simile est hoc illi dicto, quod ad Corinthios scribit, [7]) dicens: „malitia [8]) parvuli estote, ut sensibus perfecti sitis." Sed et illud, quod Dominus ait: „quia [9]) filii saeculi hujus prudentiores sunt quam filii lucis in generatione sua:" huic convenit dicto. Filii enim saeculi hujus prudentiores sunt in malitia, pro eo, quod semper aliquid profundius et subtilius inveniant in ea, unde plus noceant, et vehementius laedant. In bono

---

[1]) Edd. Merlini: in Evangeliis dicit.

[2]) Matth. VII, 15. — Edd. Merlini: ab iis, qui etc.

[3]) Edd. Merlini: et mens intenta etc.

[4]) Ed. M. II: propinqui.

[5]) Alias (v. c. in edd. M.): „periculis;" alias: „periculi;" sed Msc. Reg. num. 1639. „periculo." R.

[6]) Rom. XVI, 20.

[7]) Edd. Merlini: dicens scribit.

[8]) Cfr. I Cor. XIV, 20.

[9]) Luc. XVI, 8. — Edd. Merlini: prudentiores filiis (ed. M. I. male: filii) lucis in generatione sua sunt.

autem stulti sunt: vix[1]) enim inveniunt quid faciant boni. E contrario vero[2]) Paulus vult nos sapientes esse in bono, hoc est, semper aliquid plus invenire, plus exquirere, et profundius cogitare, quid faciamus boni: ita ut, etiam si impediamur per alicujus malitiam ab opere bono, nos,[3]) si sapientes sumus, excogitemus, quomodo, si opus bonum non possumus, vel sermonem bonum proferamus: quod si nec hoc licet, votum saltem bonum et animum demonstremus. Sic ergo sapientes esse[4]) debemus in bono, simplices vero in malo, ut, si[5]) pulsamur malitia, pulsamur injuria, non[6]) simus callidi et versuti, artes et argumenta quaerentes, quibus reddere malum pro malo, et nequitiam pro nequitia debeamus. Sed in tali loco meminisse debemus illius sententiae, quae dicit: „si[7]) quis vult sapiens esse apud Deum, stultus fiat in hoc mundo.“ Simus ergo stulti, accipientes injuriam et non reddentes, ut sapientes simus apud Deum, qui dixit:[8]) „mihi[9]) vindictam, ego retribuam, dicit[10]) Domi-

---

1) Sic omnes Mss. et editi (v. c. edd. Merlini). Rabanus vero: „vix enim inveniunt, unde proficiant in bono.“ R.

2) Editi (c. c. edd. M.) omittunt „vero.“ R.

3) Editi (v. c. edd. M.): „sic (al., itemque ed. M. I: *sed*) nos sapientes simus, et excogitemus“ etc. R.

4) Edd. Merlini: debemus esse.

5) Edd. Merlini: si pulsemur malitia, pulsemur injuria etc.

6) Sic omnes Mss. nostri. Ita etiam editi (v. c. edd. M.), nisi quod habeant: „non simus callidi, non simus versuti“ etc. Rabanus vero: „non simus callidi, et perversutae artis argumenta quaerentes“ etc. R.

7) Cfr. I Cor. III, 18.

8) Edd. Merlini: dicit.

9) Cfr. Deut. XXXII, 35. — Edd. Merlini: et ego retribuam.

10) Desunt verba: „dicit Dominus,“ in editis (c. c. edd. M.), et in Msc. Reg. num. 1639., sed exstant in ceteris Mss. et apud Rabanum. R.

nus." Nam de impiis et Jeremias dicit: „sapientes[1]) sunt ad malefaciendum; bene autem facere nesciunt." Ad hoc respicit et illud, quod Dominus dixit: simplices debere[2]) nos esse sicut columbas, et prudentes sicut serpentes. Quod si aliquis nobis ex infidelibus argute occurrat, et dicat: quomodo potest[3]) idem ipse et sapiens esse, et stultus? dicemus ad eum: respice ad artes istas, quae in usu hominum habentur, quomodo ille, qui, verbi causa, sapientissimus est grammaticus, in arte fabrili insipientissimus invenitur: vel rursum sapientissimus gubernator quomodo in arte medicinae invenitur insipiens. Sic ergo possibile est in his, quae ad Deum pertinent, esse sapientem, et in his, quae ad saeculum pertinent, esse[4]) insipientem. Sciendum sane est, quod ibi ait: „hujusmodi[5]) enim Christo Domino nostro non serviunt:" non quod ipsi se profiteantur[6]) Christo Domino non servire, sed quod discrepantes a servitutis ejus regula, rebus ipsis ostendant se[7]) Christo Domino non servire. Non enim videtur simul quis et Christo servire posse, et ventri; ac voluptatis pariter amator esse, et Dei; sicut[8]) nec Deo quis simul servire potest, et mammonae.

---

[1]) Jerem. IV, 22.

[2]) Edd. Merlini: „nos esse debere sicut" etc. Cfr. Matth. X, 16.

[3]) Editi (v. c. edd. M.): „potest idem esse sapiens et stultus? dicemus" etc. R.

[4]) Editi (c. c. edd. M.): „esse sapientem: in his, quae ad saeculum pertinent, insipientem. Sciendum sane est, quod (deest *quod* in ed. M. II.) ubi ait: hujusmodi enim non serviunt Christo Domino nostro." Sed omnes Mss. nostri, et Rabanus ut in textu; nisi quod quidam habeant itidem: „ubi ait," et omittant „nostro" post „Domino." R.

[5]) Rom. XVI, 18. [6]) Ed. M. I: profitentur.

[7]) Edd. Merlini: se Domino non servire Christo.

[8]) Omittitur in omnibus editis (v. c. edd. M.): „sicut." Msc. Reg. num. 1639. „si." R. — Cfr. Matth. VI, 24.

37. „Deus[1]) autem pacis conteret Satanam sub pedes vestros velociter." Quaeritur in hoc loco, quem dixerit Satanam sub[2]) pedes eorum, quibus scribit, a Deo conterendum velociter. Si enim ad unam personam referatur, illam scilicet, de qua in Evangelio dicitur: „ecce[3]) video Satanam sicut[4]) fulgur de coelo cadentem:" quique Satanas humani[5]) generis indicatur adversarius, videbitur utique, si vere dicit Paulus, quae dicit, quod sub[6]) pedes eorum, quibus tunc scribebat, velociter conteratur, ultra jam non esse Satanas,[7]) qui agones et certamina et persecutiones credentibus excitet: quod utique non admittit fides rerum. Sed videtur mihi in hoc loco Satanam dixisse omnem spiritum, qui credentibus adversatur. Satanas enim in lingua nostra adversarius interpretatur. Quicquid ergo animae tendenti ad Deum resistit et adversatur, et quicquid paci ejus contrarium est, hoc ei[8]) satanas esse nominatur.[9]) Ideo denique praemisit, dicens: „Deus[10]) pacis:" hoc est, Deus, cui pax placet, conteret eum, qui contrarius est paci, et dissensiones

---

[1]) Rom. XVI, 20. — Edd. Merlini: conterat Satanam sub pedibus vestris etc.

[2]) Edd. Merlini: sub pedibus eorum, quibus scribit, velociter a Deo conterendum. Si enim ad unam referatur personam, illam etc.

[3]) Luc. X, 18.

[4]) Desunt verba: „sicut fulgur," in editis (c. c. edd. M.), et restituuntur ex Mss. et Rabano. R.

[5]) Sic Mss. plerique. Msc. vero Reg. num. 1639. „humano generi indicatur adversari." Rabanus, et editi (v. c. edd. M.): „humano generi indicatur adversus." R.

[6]) Edd. Merlini: sub pedibus eorum etc.

[7]) Edd. Merlini: Satanam.

[8]) Deest „ei" in edd. M.

[9]) Editi: „commemoratur." R. — Edd. Merlini: memoratur.

[10]) Rom. XVI, 20.

operatur. Sic denique et in Regnorum libris [1]) legimus, quia „suscitavit [2]) Deus Salomoni satanam [3]) Ader Idumaeum:“ hoc est, Salomoni, qui erat pacificus, suscitavit satanam, qui est contrarius paci. Sed [4]) sicut his, quos Apostolus docet, si sic agant, et tales se exhibeant, quales ejus sermo descripsit, pro emendatione vitae promittit sub pedibus eorum a Deo pacis satanam velociter conterendum: ita nihilominus Deus pacis ei, qui pacem ejus non in corde puro et conscientia munda servaverit, suscitat satanam, hoc est, adversarium; ut qui bonum pacis neglexerit, impugnationum amaritudines perferat, et ita demum pacis, quam temeravit, dulcedinem in oppugnatione positus recordetur. Ex utroque igitur aedificemur [5]) Scripturae divinae loco, quo [6]) vel suscitare Deus satanam dicitur negligentibus, vel conterere ac subdere studiosis, ut illos ad agones concitet, [7]) istis de prostrato adversario palmam victoriae tribuat, et virtutis [8]) praemia largiatur. Possumus autem [9]) et per singulos quosque agones, si legitime certemus, dicere, [10]) quia Deus conteret

---

[1]) Editi (v. c. edd. M.): „libro.“ R.

[2]) I Regg. XI, 14. (III Regg.)

[3]) Mss. plerique, et editi (c. c. edd. M.): „Satanam adversus eum.“ Rabanus: „Satanam ad deridendum eum.“ Sed recte Msc. Reg. num. 1639. „satanam Ader Idumaeum.“ R.

[4]) Editi (c. c. edd. M.): „Sed sicut his quoque Apostolus docet, si agant“ etc. Msc. Reg. num. 1639. „Sed sicut his Apostolus, si ita agant“ etc. Ceteri vero Mss. et Rabanus ut in textu, nisi quod unus omittat „ita,“ vel „sic,“ et Rabanus habeat: „si satagant,“ pro: „si sic agant.“ R.

[5]) Edd. Merlini: aedificamur.

[6]) Editi (v. c. edd. M.): „quod suscitare Deus“ etc. R. — Cfr. I Regg. XI, 14. (III Regg.) coll. Rom. XVI, 20.

[7]) Edd. Merlini: excitet. [8]) Ed. M. II: virtuti.

[9]) Omittitur in editis (v. c. edd. M.): „autem.“ R.

[10]) Editi (v. c. edd. M.) cum Mss. quibusdam: „videre.“ Sed Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus rectius ut in textu. R.

satanam sub pedes nostros velociter. Verbi causa, si quis agonem susceperit castitatis, si usque ad finem immaculata conscientia perdurarit, dici de eo potest, quia Deus[1]) contrivit satanam sub pedes ejus, id est, spiritum, qui erat contrarius castitati. Similiter et qui agonem fidei suscipit, si stans ante reges et praesides cum fiducia confiteatur Dominum Jesum Christum, et usque ad finem in confessione permaneat, Deus contrivit Satanam sub[2]) pedes ejus, cum per[3]) fidem constantem infidelitatis spiritum vicit. Sic[4]) et qui concordiam perseveranter colit, dissensionis daemonem sub pedibus conterit: qui mansuetudinem servat, iracundiae satanam patientiae vestigiis calcat. Hoc est nimirum, quod Dominus in Evangelio dicit: „ecce[5]) dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici."

38. „Gratia[6]) Domini nostri Jesu Christi vobiscum." Gratia Dei et gratia Domini nostri Jesu Christi una atque eadem gratia accipienda est. „Sicut[7]) enim Pater" quos vult „vivificat, et[8]) Filius, quos vult, vivificat; et sicut Pater habet in[9]) se vitam, et Filio dedit habere in se-

---

[1]) Omittitur „Deus" in plerisque Mss. et apud Rabanum: sed exstat in editis (v. c. edd. M.), et in Msc. Reg. num. 1639. — Edd. Merlini: „quia contrivit Deus satanam sub pedibus ejus" etc.

[2]) Edd. Merlini: sub pedibus ejus.

[3]) Ita editi (v. c. edd. Merlini). Rabanus vero, et Mss. nostri omnes omittunt verba: „per fidem constantem." R.

[4]) Mss. duo, et Rabanus: „Sed et qui" etc. Ceteri Mss. et editi (e. c. edd. M.): „Sic et qui" etc. R.

[5]) Luc. X, 19. — Edd. Merlini: et super omnes virtutes inimici.

[6]) Rom. XVI, 20.

[7]) Cfr. ev. Joann. V, 21. 26.

[8]) Mss. duo Regii: „sic et Filius — vivificat: et sicut Pater —, ita et Filio" etc. Sed Msc. Reg. num. 1639. et editi (v. c. edd. M.) rectius ut in nostro textu. R.

[9]) Edd. Merlini: vitam in se.

met ipso vitam:" ita et gratiam, quam dat Pater, hanc et Filius dat. Sciendum sane est, quod omne, quod habent homines a Deo, gratia est. Nihil enim ex debito habent. „Quis [1]) enim prior dedit illi, et retribuetur ei?" Gratia ergo est, quicquid habet is, qui non fuit, et est, accipiens ab eo, qui semper fuit, et est, et erit in aeternum.

39. „Salutat [2]) vos Timotheus, adjutor meus, et Lucius, et Jason, et Sosipater, cognati mei." Videtur mihi de istis, quos sequestravit ab omni catalogo salutantium, plus aliquid sensisse. Denique et [3]) Timotheum adjutorem suum dicit, et omnes simul cognatos suos. Et quidem de Timotheo plenissime refertur in Actibus Apostolorum, [4]) quod fuerit Derbensis [5]) civis, filius mulieris viduae fidelis, ex patre gentili: de quo et ipse Paulus dicit, quia propterea rogaverit [6]) eum permanere Ephesi, ut denuntiet quibusdam, ne aliter doceant, neque attendant fabulis et genealogiis infinitis. Sed et Lucium quidam ipsum [7]) perhibent esse Lucam, qui Evangelium scripsit, pro [8]) eo, quod soleant nomina interdum secundum patriam declinationem, interdum etiam secundum graecam romanamque proferri. Jason vero ille est, de quo etiam in Actibus Apostolorum scribitur, [9]) quod Thessa-

---

1) Rom. XI, 35. 2) Rom. XVI, 21.

3) Deest „et" in edd. M.

4) Cfr. Act. XVI, 1.

5) Edd. Merlini: „Derbeus," ed. Ruaei: „Derbaeus." Cfr. pag. 449. not. 7.

6) Sic Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus. Ceteri vero Mss. et editi (e. c. edd. M.): „rogaverat." R. — Cfr. I Timoth. I, 3. 4.

7) Desideratur in editis (e. c. edd. M.): „ipsum." R.

8) Msc. Reg. num 1639. „pro eo, quod solent nominari" etc. Sed ceteri Mss., Rabanus, et editi (v. c. edd. M.), ut in textu. R.

9) Act. XVII, 5. seqq.

lonicae[1]) pro Paulo et Sila,[2]) seditionem commoventibus turbis, semet ipsum dederit, ut[3]) Apostolis discedendi faceret libertatem. Sosipater quoque, qui his jungitur, suspicor quod ipse sit, qui in Actibus Apostolorum scribitur „Sopater[4]) Pyrrhi Beroeensis."[5]) Sed qui Pauli literas curiosius tanquam Christo in eo loquente considerat, movebitur sine dubio, quomodo Paulus, qui se Tarso[6]) Ciliciae natum professus est Hebraeum ex Hebraeis, nunc vel Timothei Derbensis[7]) civis ex patre gentili cognatus vel consanguineus esse dicatur, vel Jasonis Thessalonicensis, vel Sosipatris[8]) Pyrrhi Beroeensis.[9]) Quod si pro eo aliquis dicat, quia etiam ipsi qualibet ex parte ex circumcisione veniebant: non ergo oportuit de his specialiter dicere, sed et de omnibus, qui ex Judaeis erant, quod essent cognati Paulo. Nunc vero cum ceteris nequaquam hoc nomen indulgeat, his vero et aliis nonnullis adscribat, certum est, eum aliam quandam cognationem nominare, quae[10]) sibi cum Timotheo, et Luca, aliisque

---

1) Ed. M. I., itemque ed. Ruaei: Thessalonicam.

2) Ed. M. I: „Syla," ed. M. II: „Sylla."

3) Sic Mss. et Rabanus. Editi autem (v. c. edd. M): „ut Apostolo dicendi faceret" etc. R.

4) Edd. M. et R. „Sosipater." Cfr. Act. XX, 4.

5) Edd. Merlini: „Beronensis," ed. Ruaei: „Beroensis."

6) Ed. M. I., itemque ed. Ruaei: „Tharso." — Cfr. Act. XXII, 3.

7) Edd. M. et R. hoc loco, cfr. pag. 448. not. 5. „Derbensis."

8) Ed. M. II: „Sosipatri." Cfr. pag. huj. not. 4. coll. Rom. XVI, 21. et Act. XX, 4.

9) Edd. Merlini: „Beronensis," ed. Ruaei: „Beroensis."

10) Ita Msc. Reg. num. 1639. Ceteri vero Mss. et editi (v. c. edd. M.): „quae isti Sosipatro, Timotheo (editi, v. c. edd. M., *cum Timotheo*), et Luca" etc. R.

paucis horum similibus communis habeatur: quam [1]) cognationem vel consanguinitatem ex illa sine dubio sciat sibi cum his paternitate descendere, de qua in alio loco dicit: „hac [2]) enim causa curvo genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, ex quo omnis paternitas in coelo et in terra nominatur." Sciens igitur esse aliquam paternitatem in coelo, sicut est et in terra, certum est, quod istos, qui sibi nequaquam secundum cognationem paternitatis terrenae junguntur, jungi sibi noverat secundum cognationem paternitatis coelestis. Et ideo eos cognatos, et concaptivos vocat, et adjutores; utpote cum quibus unam ad evangelizandum cognationem nascendi sorte susceperit, et captivitatem mundi hujus Babyloniae perferendi. Aut si quis haec non tali quadam tropologia patitur explanari, exponat nobis, quomodo Timotheus, et Lucius, et Jason, et Sosipater longe diversarum non solum urbium, sed et provinciarum cives, Paulo secundum carnem cognati et consanguinei esse potuerunt: et non solum isti, sed et Andronicus, [3]) et Junias, et Herodion, quos omnes et cognatos suos, et concaptivos appellat.

40. „Saluto [4]) vos ego Tertius, qui scripsi epistolam in Domino." Tanquam qui dignus habitus sit, epistolam

---

[1]) Sic recte Msc. Reg. num. 1639. restituit hunc locum ab his verbis: „ex illa sine dubio sciat sibi" etc., usque ad verba pag. 451. lin. 13. obvia: „Gratias ago Deo" etc. Ceteri vero Mss. nostri habent tantummodo: „quam cognationem ejus vel consanguinitatem ejus ex illo sine dubio sociat sibi. Gratias ago Deo" etc., omissis omnibus intermediis. Editi (e. c. edd. M.): „quam cognationem vel consanguinitatem arbitror esse ex baptismo contractam. Saluto vos ego Tertius, qui scripsi epistolam in Domino. Salutat vos Cajus (ed. M. I. constanter: *Gajus*), hospes meus, et universae ecclesiae. Hic est Cajus, de quo alibi dicit: Gratias ago Deo meo, quia neminem" etc., ceteris praetermissis. R.

[2]) Ephes. III, 14. 15. [3]) Rom. XVI, 7. — 11.

[4]) Rom. XVI, 22 coll pag. huj. not. 1.

Romanis Paulo dictante perscribere, inserit ei etiam suum nomen, non temeritate usus, aut jactantia, sed quia sciebat, se non solum praestitisse scriptoris officium, sed scripsisse in Domino: quoniam quidem justus omnia, quae facit, ad gloriam [1]) Dei facit. Et si scribit ergo, ad gloriam Dei scribit, et ideo in Domino scribit: propter quod est dignum, ut epistolae sui quoque nominis inderet mentionem. Vel certe quoniam vim sensuum Pauli dictantis exceperat, et intellexerat non hominis, sed Domini, quae scribebat, idcirco eum in Domino scripsisse commemorat.

41. „Salutat [2]) vos Gajus, [3]) hospes meus, et totius ecclesiae." Intelligitur [4]) Gajus hic esse, de quo ad Corinthios scribens commemorat, dicens: „gratias [5]) ago Deo, [6]) quoniam neminem vestrum baptizavi, nisi Crispum et Gajum." [7]) Videtur ergo indicare de eo, quod vir fuerit hospitalis, qui non solum Paulum ac singulos quosque adventantes [8]) Corinthum hospitio [9]) exceperit, sed ecclesiae universae in domo sua conventiculum ipse praebuerit. Fertur sane traditione majorum, quod hic Gajus [10]) primus [11]) episcopus fuerit Thessalonicensis ecclesiae.

---

[1]) Cfr. I Cor. X, 31. et Coloss. III, 17.

[2]) Rom. XVI, 23. coll. pag. 450. not. 1.

[3]) Sic ubique Mss. nostri, Rabanus, et editio Veneta (itemque, cfr. pag. 450. not. 1., ed. M. I.). Ceteri editi (v. c. ed. M. II.): „Cajus." R.

[4]) Cfr. pag. 450. not. 1. [5]) I Cor. I, 14.

[6]) Edd. Merlini, cfr. pag. 450. not. 1. „Deo meo, quia" etc.

[7]) Ed. M. II., cfr. pag. huj. not. 3. „Cajum."

[8]) Editio Veneta: „adversantes Corinthum." Ceteri editi (v. c. edd. M.): „diversantes Corinthi." R.

[9]) Iidem editi (e. c. edd. M.) et Mss. plerique: „hospitio reciperet;" et paulo post, cfr. pag. huj. not. 11., omittunt „primus." Sed Msc. Reg. num. 1639. ut in nostro textu. R.

[10]) Ed. M. II., cfr. pag. huj. not. 7. „Cajus."

[11]) Cfr. pag. huj. not. 9.

42. „Salutat [1]) vos Erastus, arcarius civitatis, et Quartus [2]) frater.“ Ipsum puto esse Erastum, quem [3]) dicit, quia remansit Corinthi, [4]) quique videtur dispensator civitatis ostendi. Sed non puto, quod ex hoc officio [5]) magnopere Paulus mentionem in epistola sua fecerit, nisi forte aliquid in eo amplius senserit, et arcarium eum, id est, dispensatorem illius civitatis dixerit, cujus artifex et conditor Deus, et ideo nec nomen posuerit, cujus civitatis, sed tantummodo eum arcarium nominaverit civitatis. [6]) Utrum ergo tali modo aliquo, an vero simpliciter magis accipiendum [7]) sit, et nihil profundius in Pauli literis requirendum, considerato qui legis.

43. „Ei [8]) autem, qui potens est vos confirmare secundum Evangelium meum, et praedicationem Jesu Christi, secundum [9]) revelationem sacramenti temporibus saeculorum in silentio habiti, manifestati autem modo per Scripturas propheticas, secundum praeceptum aeterni Dei ad obedientiam fidei in omnes gentes manifestati, soli sa-

---

[1]) Rom. XVI, 23.

[2]) Mss. et editi plerique (v. c. ed. M. I.) habent „Marcus;“ sed Msc. Reg. num. 1639., Rabanus, et Genebrardus (itemq. ed. M. II.): „Quartus.“ R.

[3]) Ed. M. II: quem dicit remansisse.

[4]) Sic Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus. Ceteri vero Mss. et editi (v. c. edd. M.): „Corintho (al., v. c. edd. M., *Corinthi*), quique evidenter designato civitatis officio ostenditur.“ R.

[5]) Ed. M. II: officii.

[6]) Restituitur „civitatis“ ex Msc. Reg. num. 1639. R. — Deest „civitatis“ in edd. M.

[7]) Mss. quidam, et editi (c. c. edd. M.) habent „videndum“ pro: „accipiendum,“ quod praeferunt Msc. Reg. num. 1639. et Rabanus. R.

[8]) Rom. XVI, 25. 26. 27.

[9]) Edd. Merlini: „secundum revelationem mysterii temporibus aeternis taciti, quod nunc patefactum est per scripturas prophetarum secundum praeceptum aeterni

pienti Deo per Jesum Christum claritas in [1]) saecula saeculorum! Amen." Capat hoc Marcion, a quo Scripturae Evangelicae atque Apostolicae interpolatae sunt, de hac epistola penitus abstulit; et non solum hoc, sed [2]) et ab eo loco, ubi scriptum est: „omne [3]) autem, quod non est ex fide, peccatum est:" usque ad finem cuncta dissecuit. In aliis vero exemplaribus, id est, in his, quae non sunt a Marcione temerata, hoc ipsum caput diverse positum invenimus. In nonnullis etenim Codicibus post eum locum, quem supra diximus, hoc est: „omne [4]) autem, quod non est ex fide, peccatum est:" statim cohaerens habetur: „ei [5]) autem, qui potens est vos confirmare." Alii vero Codices in [6]) fine id, ut nunc est positum, continent. Sed jam veniamus ad [7]) capituli hujus explanationem. Duas mihi causas Paulus videtur ostendere, quibus roborantur hi, qui in fide Evangelii confirmantur: unam, qua iis praedicatio Pauli, quae est et Christi praedicatio, innotescit: [8]) et aliam, qua revelatur iis sacramentum, quod omnium temporibus saeculorum in silentio habitum est, nunc vero, hoc est, in adventu Christi praesentia [9]) corporali manifestatum est et apertum, et quantum

---

Dei ad obedientiam fidei in cunctis gentibus cogniti, soli sapienti Deo per Jesum Christum: cui honor et gloria."

[1]) Desunt in editis (v. c. edd. M.), et restituuntur ex Mss. Codicibus verba: „in saecula saeculorum! Amen." R.

[2]) Msc. Reg. num. 1639. „sed et in eo loco" etc Ceteri Mss. „sed et ab eo loco" etc. Editi (v. c. edd M.) omittunt „loco." R.

[3]) Rom. XIV, 23. [4]) Rom. XIV, 23.

[5]) Rom. XVI, 25.

[6]) Editi (e. c. edd. M.): „in fine, id est, ut nunc est positum, continent." R.

[7]) Msc. Reg. num. 1639. „ad capituli ipsius explanationem." R.

[8]) Editi (v. c. edd. M.): „innotescat." R

[9]) Edd. Merlini: et praesentia etc.

spectat, non sine idoneis testibus, sed Scripturis propheticis adstipulantibus declaratum. Ita enim praeceptum exstitit aeterni Dei, ut [1]) per praedicationem quidem Evangelii Gentes ad obedientiam fidei vocarentur: ex revelatione vero [2]) sacramenti agnita Dei sapientia, gloria [3]) et claritas soli sapienti Deo redderetur in saecula saeculorum. Sed iterum recurramus, et consideremus, quomodo dictum est: „ei [4]) autem, qui potens est vos confirmare secundum Evangelium meum, et praedicationem Jesu Christi, secundum [5]) revelationem sacramenti temporibus saeculorum in [6]) silentio habiti.“ Non mihi videtur, quod ad omnes pertineat ista utriusque generis confirmatio; sed ad omnes quidem pertinet credentes duntaxat Evangelium Pauli, et praedicatio Christi: revelatio vero sacramenti temporibus saeculorum in silentio habiti, non ad plures, sed ad paucos et electos, qui capaces esse possint [7]) sapientiae et scientiae Dei, de quibus dicitur: „multi [8]) sunt [9]) vocati, pauci vero electi.“ Sed et de eo, quod ait: „sacramenti [10]) in silentio habiti:“ requirendum est, utrum ita [11]) id dicat in silentio habitum, ut omnino nullus agnoverit, ne ipsi quidem, qui annuntiabant, prophetae: an altior aliqua silentii intelligenda est ratio. Mihi quidem valde absurdum [12]) videtur, ut dicamus pro-

---

[1]) Editi (v. c. edd. M.): „ut praedicatione (ed. M. I: *praedicationem* omisso *per*) quidem“ etc. R.

[2]) Ed. M. I: „quidem,“ ed. M. II: „autem.“

[3]) Edd. Merlini: gloriae claritas soli etc.

[4]) Rom. XVI, 25.

[5]) Edd. M. hoc loco, cfr. pag. 452. not. 9. coll. pag. huj. not. 6., ut nos in textu.

[6]) Deest „in“ in edd. M.

[7]) Edd. Merlini: possunt. [8]) Matth. XXII, 14.

[9]) Deest „sunt“ in ed. Ruaei. [10]) Rom. XVI, 25.

[11]) Praetermittitur in editis (e. c. edd. M.): „ita.“ R.

[12]) Edd. Merlini: videtur absurdum.

phetas ita scripsisse de [1]) sacramentis divinis, ut non intellexerint ea ipsa, quae dicebant, cum Scriptura dicat: „sapiens [2]) intelligit quae de ore ejus procedunt, et in labiis portat intellectum.“ Si ergo prophetae non intellexerunt [3]) quae de ore proprio proferebant, non erant sapientes. Verum si stultum est, prophetas confiteri, et negare eos sapientes fuisse, restat, [4]) ut sapientes fuerint, et intellexerint quae ex ore proprio proferebant, et habuerint intellectum in labiis suis. Quae [5]) ergo silentii ratio? Videamus, ne illa sit, quam et ipse Paulus [6]) sibi traditam pro [7]) sacramentorum dispensatione perdocuit, ubi dicit [8]) abductum se esse in tertium coelum, et inde in paradisum, et audisse non edicenda verba, quae non licet homini loqui. In quo utique ostendit, non [9]) quod ipse ignoret quod audierit, sed quod proferre, et aliis hominibus [10]) pandere, quae sibi sunt indicata, non liceat. Ita ergo potest et in hoc loco dictum videri sacramentum [11]) temporibus saeculorum in silentio habitum, quod [12]) scierint quidem prophetae, — ex Scriptu-

---

[1]) Editi (e. e. edd. M.): „de testamentis divinis.“ R.

[2]) Prov. XVI, 23. [3]) Ed. M. 1: intellexerint.

[4]) Msc. Reg. num. 1639. „restat, ut, quia sapientes fuerunt, intellexerint“ etc. R.

[5]) Msc. Reg. num. 1639., et Rabanus: „Quae ergo sit silentii ratio videamus, ne illa“ etc. R.

[6]) Edd. Merlini: partim.

[7]) Ita Mss. nostri omnes, et Rabanus. Editi vero (e. c. edd. M.): „per sacramentorum dispensationem“ etc. R.

[8]) Cfr. II Cor. XII, 2. 3. 4.

[9]) Editi (v. c. edd. M.): „non quod ignoret ipse quod (Mss. quidam: *quid*) audierit, sed quod proferre non licebat, et aliis“ etc. R.

[10]) Edd. Merlini: „hominibus pandere, quae sibi sunt indicata. Ita ergo“ etc. — Cfr pag. huj. not. 9.

[11]) Rom. XVI, 25.

[12]) Sic Rabanus, et Msc. Reg. num. 1639., quibus

ris enim propheticis manifestatur —, sed hominibus, id est, vulgo non manifestaverint, nec patefecerint, sed silentio texerint secundum praeceptum aeterni Dei, usque quo tempus adesset, ut Verbum caro fieret,[1]) et habitaret in nobis, et manifestaretur[2]) omnibus gentibus ad obedientiam fidei. Quod vero ait: „soli[3]) sapienti Deo:" sapientem Deum non ita accipias, quasi quem sapientia fecerit sapientem, ut inter homines habetur. Sapiens enim inter homines dicitur unusquisque ex participatione sapientiae: Deus vero, non quasi qui ex sapientia sapiens factus sit, sed quasi qui ipse auctor[4]) sit et genitor sapientiae, sapiens appellatur. Non enim, ut diximus, ex sapientia sapiens Deus, sed ex sapiente Deo sapientia procedit. Merito[5]) ergo dicitur: „soli sapienti Deo." Solus est enim ita sapiens Deus, ut sapientiam ipse magis genuerit,[6]) quam ex[7]) sapientia sapiens factus sit. Et recte ei „claritas[8]) per Jesum Christum" refertur, quia[9]) ita sapientem esse solum Deum, ut ipse sapientiam ge-

---

satis consentire videtur Cod. Msc. Vallis — Clarae. Ceteri vero Mss. „quod ut scirent quidem prophetae ex Scripturis quidem propheticis manifestatur" etc., ut in textu. Editi vero (e. c. edd. M.): „quod ut scirent quidem perfecti, ex Scripturis propheticis manifestatur: sed hominibus, id est, vulgo non manifestaverunt, nec patefecerunt, sed silentio texerunt" etc. R.

[1]) Ev. Joann. I, 14. [2]) Cfr. Rom. XVI, 26.

[3]) Rom. XVI, 27.

[4]) Edd. Merlini: auctor et genitor sit sapientiae etc.

[5]) Msc. Reg. num. 1639. „Merito autem soli" etc. Ceteri vero Mss. et editi (v. c. edd. M.): „Merito ergo soli" etc. Rabanus: „Merito soli" etc. R. — Rom. XVI, 27.

[6]) Cfr. Sap. Sirac. I, 1. (Ecclesiastic.)

[7]) Deest „ex" in edd. M. [8]) Rom. XVI, 27.

[9]) Editi (v. c. edd. M.): „qui ita sapientem esse solum Deum ostendit, ut ipse sapientiam genuerit Jesus Christus, qui est Dei virtus et Dei sapientia. In saecula" etc. Sed omnes Mss. et Rabanus ut in nostro textu. R. — Cfr. Sap. Sirac. XV, 10. (Ecclesiastic.)

nuerit, Christus Jesus, qui [1]) est Dei virtus et Dei sapientia, declaravit. „In [2]) saecula“ [3]) vero „saeculorum“ quod ait, moris est Scripturae divinae immensitatem per hoc temporum designare. „Amen“ [4]) autem quasi ad confirmationem omnium, quae superius scripta sunt, in fine posuit, per quod vernaculo Hebraeorum sermone vera et fidelia esse, quae sunt scripta, signaret.

---

[1]) I Cor. I, 24.

[2]) Rom. XVI, 27. coll. pag. 453. not. 1.

[3]) Ed. M. I: „In saecula vero saeculorum. Quod ait, moris est“ etc., ed. M. II: „In saecula vero saeculorum. Quod ait: in saecula saeculorum: moris est“ etc.

[4]) Rom. XVI, 27. coll. pag. 453. not. 1.

RUFINI[1]) PRESBYTERI PERORATIO

IN

EXPLANATIONEM ORIGENIS

SUPER

EPISTOLAM PAULI AD ROMANOS,

AD HERACLIUM.

Hactenus[2]) nobis in[3]) epistolam ad Romanos prout potuimus dictantibus, plurimo et labore et tempore desudatum sit. Fateor namque, Heracli, frater amantissime, quod, dum tuis desideriis satisfacere cupio, oblitus sum paene mandati, quo praecipitur: „onus[4]) supra vires tuas ne levaveris:" quamvis nobis nec in ceteris, quae te insistente, imo potius pensum diurni operis exigente, in Latinum vertimus, defuerit plurimus labor, dum supplere cupimus ea, quae ab Origene in[5]) auditorio ecclesiae ex tempore, non tam explanationis, quam aedificationis in-

---

[1]) Edd. Merlini tituli loco haec tantum offerunt: Peroratio translatoris.

[2]) Cfr. edd. Merlin. Tom. III. Fol. CCXXIV. coll. Opp. Orig. ex ed. Ruaei Tom. IV. pag. 688. et pag. 689.

[3]) Omnes Mss. nostri: „in epistola." R.

[4]) Sap. Sirac. XIII, 2. (Ecclesiastic.)

[5]) Edd. Merlini: in adjutorio ecclesiae etc.

tentione perorata sunt: sicut in homiliis, sive [1]) in orationculis in Genesin et in Exodum fecimus, et praecipue in his, quae in librum Levitici ab illo quidem [2]) perorandi stylo dicta, [3]) a nobis vero explanandi specie translata sunt. Quem laborem adimplendi quae deerant idcirco suscepimus, ne pulsatae quaestiones et relictae, quod in homiliatico dicendi genere ab illo saepe fieri solet, latino lectori fastidium generarent. Nam illa, quae in Jesum Nave, et in Judicum librum, [4]) et in trigesimum sextum, et in trigesimum septimum, et trigesimum octavum Psalmum scripsimus, simpliciter [5]) ut invenimus, et non multo cum labore transtulimus. Quamvis ergo et in ceteris, quae supra diximus, laboratum nobis sit in supplendis his, quae omiserat: in hoc tamen opere epistolae ad Romanos pro his causis, quas in praefatione comprehendimus, immensus nobis et inextricabilis [6]) incubuit labor. Sed delectavit indulsisse laboribus: si modo non, ut in aliis experti sumus, malevolae mentes vigiliis nostris contumelias reddant, si non studia obtrectationibus, et [7]) labores remunerentur insidiis. Novum quippe apud eos culpae genus subimus. Ajunt enim mihi: in his, quae scribis, quoniam plurima in iis tui operis habentur, da titulum nominis tui, et [8]) scribe: Rufini, verbi gratia,

---

[1]) Mss. duo: „vel oratiunculis" etc. R.

[2]) Mss. duo omittunt „quidem." R.

[3]) Mss. duo habent cum editis (e. c. edd. M.): „dictata." R.

[4]) Omittitur in omnibus Mss. nostris, sed exstat in editis (v. c. edd. M.): „librum." R.

[5]) Editi (v. c. edd. M.): „simpliciter expressimus ut invenimus." Sed omnes Mss. omittunt „expressimus." R.

[6]) Editi (v. c. edd. M.): „inaestimabilis." R.

[7]) Msc. Reg. num. 1639. „et laborem remunerent insidiis." R.

[8]) Sic omnes Mss. Editi vero (v. c. edd. M.): „et scribe: Hieronymi, verbi" etc. R.

in [1]) epistolam ad Romanos explanationum libri: sicut et apud auctores, inquiunt, saeculares non illius, qui ex Graeco translatus est, sed illius, qui transtulit, nomen titulus tenet. Hoc autem totum mihi donant non amore mei, sed odio auctoris. [2]) Verum ego, qui plus conscientiae meae, quam nomini defero, etiam si addere aliqua videor, et explere quae desunt, aut breviare quae longa sunt, furari tamen titulum ejus, qui fundamenta [3]) operis jecit, et construendi aedificii materiam praebuit, rectum non puto. Sit sane in arbitrio legentis, cum opus probaverit, operis meritum cui velit adscribere. Nobis [4]) enim propositum est, non plausum legentium, sed fructum proficientium quaerere. Post hoc sane vocat nos opus, quod olim quidem injunctum est, sed nunc a beato Gaudentio episcopo vehementius perurgetur, Clementis scilicet Romani episcopi, Apostolorum [5]) comitis ac successoris, de Recognitione libri ut in Latinum vertantur. In quo opere bene novi, quod [6]) laborem labor multiplicat, si sortem suscipiat. Satisfaciam sane in eo amicis meis: dabo titulo nomen meum, auctoris nihilominus vo-

---

1) Omnes Mss. habent: „in epistola ad Romanos" etc. R.

2) Msc. unus habet: „auctoritatis;" alter: „actoris." R.

3) Edd. Merlini: fundamentum.

4) Msc. Reg. num. 1639. „Nobis autem" etc. R.

5) Sic recte Msc. Cod. Reg. num. 1639. Editi vero (v. c. edd. M.): „Apostolorum comitis, quorum (al. *quod*) ut successoribus darem cognitionem, libri a nobis (ed. M. I. *cognitionem libri, a nobis*) in Latinum vertuntur. Cod. Msc. Ebroicensis, et unus Reg. num. 1640. „Apostolorum comitis et (al. *ut*) successorum, dare cognitionem libri, ut in Latinum vertuntur." Msc. Reg. num. 1641. „Apostolorum comitis et successoris dare cognitionem libri ut in Latinum vertatur." Msc. Cod. Vallis — Clarae ut in textu, nisi quod habeat „dare intentionem," pro: „de Recognitione." R.

6) Msc. Reg. num. 1639. „quod laborem labor multiplicata sorte suscipiet." Sed ceteri Mss. et editi (v. c. edd. M.) ut in textu. R.

cabulo permanente. Nam [1]) Rufini Clemens scribetur. Quod [2]) si me Dominus implere permiserit, redibo rursus et ad tua desideria, ut vel in Numerorum, vel in Deuteronomii libros, Deo permittente, aliqua dicamus, — „hoc [3]) enim solum nobis de Eptateucho deest —, vel de reliquis Apostoli Pauli epistolis quae possumus, Domino dirigente, dictemus.

---

[1]) Sic Msc. Cod. Vallis — Clarae, et Msc. Reg. num. 1639. Editi vero (c. c. edd. M.): „Nam Hieronymi ne putetur, Clemens scribetur." Ceteri vero Mss. „Nām putamus Clemens scribetur." R.

[2]) Editi (c. c. edd. M.), et Mss. plerique: „Quod si haec mihi (editi, v. c. edd. Merlini, *Quod si me*) Dominus implere permiserit, redibimus ad illos, et ad tua desideria, ut in Numerorum, et in" etc. Sed rectius Msc. Reg. num. 1639. ut in nostro textu. R.

[3]) Sic Msc. Reg. num. 1639. Editi autem (c. c. edd. M.): „hoc enim solum vobis de Pentateucho, vel de reliquis Apostoli Pauli epistolis, quae possumus, Domino protegente debemus." Ceteri Mss. „hoc enim solum vobis de Eptateucho deest, vel de reliquis Apostoli Pauli epistolis quae possumus (al. *quae si possumus*), Domino dirigente dictabimus. R.

Emendanda.

Legas Tom. VI. p. 40. not. 5. Prov. XIX, 14.
— — — p. 53. not. 12. Rom. I, 20.
— Tom. VII. p. 103. not. 9. Sic Msc.
— — — p. 127. not. 7. Sic Msc.
— — — p. 140. not. 11. Rom. XIII, 14.
— — — p. 167. not. 2. Rom. IX, 16.
— — — p. 179. not. 5. Rom. IX, 23.
— — — p. 184. not. 2. Jesai. X, 22.
— — — p. 240. lin. 15. et risum
— — — p. 300. lin. 2. a fine: ibi nobis
— — — p. 327. not. 6. Rom. XIII, 1.
— — — p. 349. lin. 2. agnoscit.
— — — p. 353. not. 7. „judicati." Malc. R.
— — — p. 394. not. 2. Cfr. Rom. XVI, 25.—26.
— — — p. 421. not. 1. Quod" etc. R.

INDEX

LOCORUM[1]) SACRAE SRIPTUPAE

[1]) Litera *a*. singulis paginis praefixa ad Tom. VI ed. nostrae respicit, litera *b*. ad Tom. VII. ejusd. ed.

Act.

Rom.

Typis fratrum Unger.

LGr
069L

27967

Origen
Opera omnia; ed. by LaRue and LaRue, re-ed. by Lommatzsch. Vol.7.

UNIVERSITY OF TORONTO
LIBRARY

Do not remove the card from this Pocket.

Acme Library Card Pocket
Under Pat. "Ref. Index File."
Made by LIBRARY BUREAU, Boston

